

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉS A MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTETTÉK

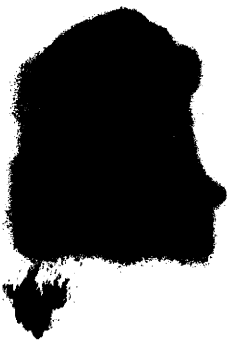
HERRMANN ANTAL, JANKÓ JÁNOS, KATONA LAJOS,
RÉTHY LÁSZLÓ.

III. Évfolyam. 1892.

BUDAPEST

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

IV

<i>Szilágyi Alb.</i> , A bártfai Roland	17
<i>Szongott Kr.</i> , Erdélyi örmény népmesék	85
<i>Török Aurél</i> , Az emberbuvárlat a néprajzban	262
<i>Veres Samu</i> , A nép hajdani orvosi tudománya	60
<i>Vikár B.</i> , Vadászati hagyományok a finneknél	271
<i>Wlislócki H.</i> , Erdélyi szász gyermekjátékok	24
<i>Wlislóckiné Dörfler F. A.</i> , Jósló állatok a kalotaszegi néphitben	47
— — A kalotaszegi néphit köréből	362
<i>Xantus J.</i> , A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi osztályának története és egy indítvány jövőjét illetőleg	298

II. Társasági ügyek.

<i>Firczak Gyula</i> levele	40
özv. <i>Hunfalvy Pálné</i> úrhölgyhöz intézett részvétírat	118
<i>Xantus János</i> alelnök megnyitó beszéde	118
<i>Fail Gábor</i> úrhoz intézett elismerő levél	119
Jegyzőkönyvek	207, 241, 291, 371
A néprajzi társaság reformja	130, 208
Felhívás a néprajz híveihez és barátaihoz	249
A M. N. T. IV. közgyűlése	285
<i>Xantus János</i> alelnök elnöki megnyitója	285
<i>Herrmann Antal</i> titkári jelentése	286
Pénztárvizsgáló bizottság jelentése	289
Jelentés a társaság könyvtáráról	289
Társaságunk t. tagjaihoz	297
Gróf <i>Kunm Géza</i> elnök úr levele	374
<i>Török Aurél</i> alelnök úr levele	375

III. Irodalom.

<i>Zibrť Cenek</i> , Kulturné historie. — U. a., Staročeské vyročni obyčeje stb. — U. a., Pochivé mravy a spole. — U. a., Lysty z českých dějin kulturních	41
<i>Osztrák-magyar monarchia</i> (Dalmácia).	40, 120, 242, 292
<i>Gyula-naptár</i> . Szerk. <i>Drohobeczky Gy.</i>	40
<i>Keresztes naptár</i>	40
<i>Radó V.</i> , Magyar népmondák	120
<i>Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1891</i>	120
Új erdélyi képes naptár	120
Vőfélkönyvek	120
<i>Jedlicska Pál</i> , Kis-Kárpáti emlékek	121
<i>Zigány Árpád.</i> , Letteratura ungherese	121

TARTALOM.

I. Értekezések. Néphagyományok.

<i>Baróti L.</i> , Bánsági német népballadák	29
<i>Beledi P. M.</i> , Keleti motívumok egy nyugoti mesében	326
<i>Bellosics B.</i> , Magyar népköltési adalékok	82
— — Vend népdalok	83
<i>Binder Jenő</i> , Megjegyzések a „Gesta Romanorum hatása a magyar népköltészetre“ cz. dolgozatra	281
<i>Czink L.</i> , Adalékok Fiume néprajzához	174
<i>Goldziher Ig.</i> , Az összehasonlító vallástudomány ethnographiai kapcsolatai	335
<i>Herman Otto</i> , A halászat mint ösfoglalkozás és viszonya a néprajzhoz	253
— — Magyar pásztoresemberek remeklése	310
<i>H. A.</i> , Fiumei olasz népdal Storzina Máté följegyzése nyomán	40
<i>Jankó János</i> , A votjakok közt	93
— — Közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárából. Első sorozat: Halászati eszközök. I. Új-Zeeland.	371
<i>Istvánffy Gy.</i> , Képek a palóc népéletből	353
<i>Kálmány L.</i> , Magyar vízözön-mondák	80
<i>Király P.</i> , Bécs	91
<i>Kiss Áron</i> , Erdélyi német gyermekjátékok	38
— — Ráolvasók	116
<i>Körösi S.</i> , Adalékok Fiume néprajzához	141, 119
<i>Kurz S.</i> , Hiencz lakodalom	19
— — Kranzlabtanzen	22
<i>Lehoczky T.</i> , Német telepek Bereg megyében	1
— — Német népdalok	9
<i>Márton Józs.</i> , Növénynevek a nép nyelvében	55
<i>Nagy Józs.</i> , Hegyhát vidéki hangutánzók, mondák és babonák	64
<i>Szöll Farkas</i> , Törvénykezési adatok alföldi babonákról	110

Darstellungen aus dem Gebiete der nichtchristlichen Religionsgeschichte.

I—VI. (<i>Wlilocki H.</i>) 1. <i>Hardy</i> , Der Buddhismus nach älteren Páli- Werken. 2. <i>Krauss F. S.</i> , Volksglaube und religiöser Brauch der Süd- slaven. 3. <i>Wiedemann</i> , Die Religion der alten Aegypter. 4. <i>Wlilocki</i> , Volksglaube und religiöser Brauch der Zigeuner. 5. és 6. <i>Schneider</i> W., Die Religion der afrikanischen Naturvölker	121
<i>Sohnrey H.</i> , Deutsches Jugendspielbuch	122
<i>Wickenhauser Fr. A.</i> , Die deutschen Siedelungen in der Bukovina	122
<i>Berger S.</i> , Geschichte und Sage der österr.-ung. Monarchie	122
<i>Jankó János</i> , A kalotaszegi és erdélyi magyarságról	242
<i>Rozdány Gy.</i> , Nagy Szalonta történelme	242
<i>Klein S.</i> , Die drei Tulipen	242
<i>Tótfalusi Kiss Miklós</i> , Siralmas panasza	242
<i>Versényi Gy.</i> , Gyopárok	242
<i>Weber S.</i> , Podolin város története	242
<i>Martiny B.</i> , Aberglaube im Molkereiwesen	242
<i>Kaesemacher C.</i> , Die Volksdichte der Thüringischen Triasmulde	242
<i>Wiáman J.</i> , Das Brucker St.-Nikolaus-Spiel	242
<i>Hruschka-Toischer</i> , Deutsche Volkslieder aus Böhmen	242
<i>Frischbier H.</i> , Preussische Sprichwörter und volkstümliche Redensarten. — U. a., Preussische Volksreime und Volksspiele. — U. a. Hexenspruch und Zauberbann. — U. a., Preussische Sprichwörter und volkstümliche Redensarten. Zweite Sammlung	243
Sammlung gemeinnütziger Vorträge: <i>Toischer</i> , Vom Wachstum der Sprache. <i>Hauffen</i> , Das deutsche Haus in der Poesie	243
<i>Hörmann L. v.</i> , Grabschriften und Martelen	243
Sitzungsberichte der k. böhmischen Gesellschaft der Wiss.	243
<i>Havass Rezső</i> , Magyar földrajzi könyvtár	292
<i>Klein S.</i> , Glück auf	292
<i>Munkácsi B.</i> , Vogul népköltési gyűjtemény	292
<i>Hein R. A.</i> , Die bildenden Künste bei den Dayaks auf Borneo. (<i>Jankó</i> <i>János</i>)	367
Hazai folyóiratok	41, 123, 245, 293
Külföldi folyóiratok	42, 124, 244, 294

IV. Vegyes közlemények.

- I. füzet: Czigány szerelmi varázslás Boszniában. — Ijedtség gyógyítása.
— Ungmegyei babonák. — Herman Ottó. — Magyar népmese-
formulák. — Napfogyatkozás. — Biai néphit. — Budai sváb néphit. —
Zichyfalvi sváb szólás. — Bukovinai rutének neve. — Fail Gábor.
— Öreg emberekről szóló mese (*Baróti L.*)
- II., III. füzet. A hienczokról. (*Giesswein S.*) — Harangszó utánzás Kis-Márton
vidékén (*Giesswein S.*) — Zalamegyei helynevek (*Bellosics B.*) — Tokaji
Andrásnapi babonás szokások (*Trencsényi L.*) — Subározás (*Trencsényi L.*)

VI

- Szobbi húsvéti népmulatság (*Trencsény L.*) — Czapistráng (*Illéssy J.*)
— Nagyváradi babonák. — Mitől hágy el a hideglelés (*Király P.*) —
Hogy lehet szeplőtől megtisztulni (*Király P.*) — Regölés (*Márton J.*) —
Néprajzi muzeum (*H. A.*) — A bécsi zene- és színészeti kiállítás. —
A néprajzi társaság reformja. — A felvidéki nép inséges helyzete. —
A pécsi Mecsek-egyesület. — A segesvári régészeti társulat. — *Strauss*
Ad. bolgár népköltési gyűjteménye. — *Hunfalvy P.* hátrahagyott műve.
— *Fischer K.*, a svájci hunnokról. — Nyilvános felolvasó ülés műsora.
VI. füzet: Anthropologiai gyűlések. — Hadi zenei jelzésekre csinált szöve-
gek. — Szatmármegyei bodpaládi babonák. — Adalékok a vogul koz-
mogonia eredetéhez (*Schreiner M.*)

V. Kérdések és feleletek.

- Kálmány. — Vasmacska 44

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL és **KATONA LAJOS**

a Magy. Népr. Társ titkára

a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hónap elején.

Ára egy évre 3frt. A rendes tagoknak a 3 frt tagsági díj fejében jár — A társaságot illető pénzek *Dr. Borovszki Samu* pénztárhoz (M. T. Akadémia) intézendők, minden egyéb küldemény a szerkesztő-titkárhoz, Budapest, I. (Attila-utca 47.)

BUDAPEST

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

A Magyarországi Néprajzi Társaság 1892. február hó 20-án, szombaton, d. u. $\frac{1}{2}$ 5 órakor, a M. T. Akadémia első emeleti heti üléstermében tartja XXI. felolvasó ülését. Tárgyai:

1. *Dr. Whislocki Henrik*, Jósló állatok a kalotaszegi néphitben.
 2. *Nagy József*, Hegyhát-vidéki hangutánzók és mókák.
 3. *Kálmány Lajos*, Magyar vizözön-mondák.
 4. *Márton József*, Növénynevek a nép nyelvében
- Vendégek, szívesen láttatnak.

Felolvasások után igen fontos tárgysorozatu választmányi ülés; a választmány tagjainak minél teljesebb számban való megjelenése nagyon kívánatos.

A t. szerkesztőségekhez.

Tisztelettel kérjük azon szerkesztőségeket, a melyekhez az „Ethnographiá“-t küldjük, szíveskedjenek folyóiratunkról és társaságunkról időnként megemlékezni; ellenkező esetben megszüntetjük az „Ethnographia“ küldését. Némi viszonzásképen s a néprajzi tudomány érdekében kérjük a t. szerkesztőségeket, küldjék be az „Ethnographia“ szerkesztőségéhez becses lapjaik azon számaint, a melyek ethnographia érdekű közleményeket tartalmaznak, hogy ezeket ismertethessük és a bibliographia számára regisztrálhassuk.

Gyűjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdette meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy céljai elérésében. Tanulmányai körének úgy felette fontos mint közérdekű voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesítvén. a legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az főleg tagtársaink buzgóságától függ.

Felkéretnek azon tisztelt tagtársaink, a kik az „Ethnographiá“-t vagy épen nem, vagy hiányosan, vagy hibás czimzéssel kapták, szíveskedjenek eziránt a titkárt értesíteni.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESÍTŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL
a Magy. Népr. Társ. titkára.

ÉS

KATONA LAJOS
a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

III. évf.

1892. január

1. szám.

Német telepek Beregmegyében.

Lehoczky Tivadartól.

Felolvasatott az 1892. jan. 30-iki ülésen.

Midőn 1726. évben a II. Rákóczy Ferencz hódolatlansága miatt elkobzott s a koronára szállt *munkácsi és szentmiklósi uradalmak*, mik egykor herczegséget képeztek, *gróf Schönborn Lothár Ferencz* mainczi érsek és választó fejedelemnek hű szolgálatokért adományoztattak, az 1703-tól 1711-ig dühöngött haboruk folyamában az uradalmak népesége annyira megfogyott, hogy a jobbágyság fele hiányzott s a tömérdek telek nagy részben pusztán, elhagyatva hevert. Ezen, mind a köz nemzetgazdasági, mind az uradalmi magánérdek szempontjából súlyossá vált helyzetet segitendő, már Lothár Ferencz, ennek elhunytával pedig utódja *Frigyes Károly* bambergi püspök gondoskodott az iránt, hogy a néptelenné vált helységekbe új lakosok telepíttessenek. Hasonló módon járt el 1741 táján *Schönborn Anselm Ferencz* és utódai, kik, úgy szólván, alapítói lettek a maiglan itt virágzó német községeknek.

Igy földmivelő idegen jövevények telepíttettek következő helységekbe: *Bartházára* 1728-tól 1768-ig mintegy 22 család. Nevezetesen, *gróf Schönborn Ervin Jenő* 1763-ban *Kleinberg és Kleinzvedl* németországi helységekbe, valamint Ausztria és Csehországból behívott jövevényeket telepített le, kik itt a megmaradt ruthénekkal vegyesen laknak s számuk 230-ra rug.

Berezinkára 1730-ban szállott néhány német család; ma 73 lelket számlálnak.

Dubi új telepre a Hát hegységben 1861-ben 13 házat építettek csehországi németek, kik favágókül alkalmaztattak s most saját iskolával és zenekarral birnak.

Szuszko falu közelében a hegyoldalban 1856-ban keletkezett új német favágó telep, mely alapítója *gróf Schönborn Ervinnél Ervinfalvának* nevezetik; mintegy 60 német lakik itt.

Frigye-falván a vizniczei völgyben, a régi Rákóczy-féle vasgyárak helyén 1807. évben Szepességről német munkások telepedtek le gróf Schönborn Frigyes alatt, kinek nevéből a 120 főből álló gyári telep így neveztetett el

Felső Hrabonicza felett új irtványon 1865-ben *Slóg* (Vágás) nevű telep keletkezett, melyen 30 favágó lakik.

Izvorhuta a polenai völgyben 1827. évben támadt, midőn a gróf Schönborn család ott üvegyárat állított; most mintegy 80 német lakik még ott, a többi a *felső hraboniczai üvegyárba* költözött át.

Kucsova (helyesebben Korcsova) volt ruthen helységbe a nevezett gróf tulajdonos család 1728—1748-ig *franki* németeket telepített, kiknek száma most mintegy 150-re megy; a szomszéd

Kustán (helyesebben Kosztán)-falván 1728-tól 1775 évig szintén *Frankoniából* mintegy 80 német szállt; valamint

Leányfalva üres telkeire gróf Schönborn Jenő alatt 1748-tól 1763-ig tíz német család. Ezekből az 1763 február hó 10-ikéről kibocsátott nyílt levélben (patens) megkivántatott, hogy minden beköltöző család legalább egy száz rénus tallért hozzon magával s biztosított számukra itt minden házhely után 30 napi szántóföld (Morgenland à 180 □ öl), 6 napi kaszáló, házhelyül 120 □ öl, épületfa, legelő és faizás. Hasonló ellátásban részesültek a többi akkori bevándorlók is. Leányfalván ma 141 német él s földmiveléssel foglalkoznak.

Póсахázára, ezen a munkácsi vár közelében fekvő s épen e miatt a 18-dik század elején teljesen elpusztult egykori magyar helységbe, 1748-ban gróf Schönborn Jenő Ervin anyja *Montfort Mária Terézia grófnő* Kieszmann Péter vezetése alatt 55 főből álló nyolcz *franki* német családot telepített, s akkor elhatározottatott, hogy a helység azon tul „*Montforts-Sorge*“-nak neveztessek, mi megyeszerte közzé is tétett; azonban a nehéz kiejtésű elnevezés néhány év múlva teljesen kiment a divatból s a régi *Póсахáza* lett, mit a németek ma is *Pausing*-nak mondanak. 1766-ban újabban 16 család költözött be s így 370 főre megy a magát jól bíró német község lakossága.

Felső Schönborn 1728. évig *Oláh Kerepecznek* neveztetett s abban, mint a hátvidéki Krajnához s egykor oláh vajdasághoz tartozott kilencz falu egyikében oláh és ruthén jobbágyok laktak, kiknek a háboruk idején elpusztult telkeikre gróf Schönborn Ferencz 1730-ban német gyarmatosokat telepített s a falut családjáról Felső Schönbornnak elnevezette. Ma mintegy 260 főnyi német községet képeznek a lakosok, saját templommal és lelkészséggel bírnak.

A Munkácstól délre fekvő azzal szomszédos, ma *Alsó-Schönborn* nevezetű német helységbe pedig, melynek azelőtt magyar lakossága volt és *Munkács-Ujfalunak* neveztetett, de a kurucz hadjárat alatt sokat szenvedett és elpusztult, 1730-tól 1772. évig 24 franki német család telepítettén, ma azok száma 250-re megy.

Szinyák-ra, hajdan Kékbércznek nevezett magas hegységen 1837-ban telepített a gróf Schönborn család alsó és felső Zassauból 26 német favágót, kik maig 22 családra felszaporodtak s számuk 120 főre tehető.

Tövisfalva (Dracsina) nevű új német helység 1827. évben keletkezett, tiz év alatt 18 házhelyre mintegy 130 egyén szállott, kik házhelyenkint 19 holdnyi külső földeket művelnek.

Váralja, a munkácsi vár alsó nyugati sánczain kívül 1712. év után keletkezett 71 házból álló helység, mely *Kroatendorfnak* is nevezetik; az egykori várbeli horvát és német őrség elaggott katonáinak utódai lakják most is, s ezek a helység német lakosai, míg a többiek ruthének. A németek száma mintegy 150-re megy.

Várpalánka, mely a munkácsi vár alsó sánczain belül a várhegy töviben elterül, szintén úgy keletkezett mint Váralja, még a 17. század végén, a palánkokkal erősített árkok körül barakokban tartózkodván az őrségbeli német katonák, kiknek utódai 1855. évig a vár katonai igazgatóságától függtek s leginkább kőmivesi munkával foglalkoztak. Számuk ma 350 főre tehető.

Zsófiafalva német helység 1807-ben keletkezett új irtványon s nevét kapta az 1804-ben elhunyt gróf *Leyen és Hohengeroldsegh Zsófiától*, ki neje volt gróf *Schönborn Ferencz Fülöpnek*. 1807. évben 48 házhely méretett ki a Csehországból beköltözött németek számára, kik ma 240 lélekből álló községet képeznek.

Végre még fent a megye északi szélén az ugynevezett *Verchovinnán* a podpolóczi szoros közelében a zsdenovai határon Poliscse nevű dülön kilencz német munkás családot telepített le gróf Schönborn Ervin 1872. évben, kik Csehországból *Kruhics*-ből vándoroltak be.

Mindezen fönnebb elősorolt németek, kik számra összesen 3500-ra tehetőek, nemzetiségöket, szokásaikat és római katolikus vallásukat mindeddig megtarták, annál inkább, mert alig van eset, hogy e németek más szomszédos nemzetbelivel, akár magyarral, akár ruthénnel házassági viszonyba léptek volna; ily lépéstől a szorgalmas, vallásos, takarékos és erkölcsös németek szerfelett idegenkedvén.

S épen azért, mivel azon németek is, kik a mult század első negyedében beköltöztek s így másfél század óta itt laknak, szokásaik-

hoz hivek maradtak, nem lesz érdektelen, e különben a magyar hazát hűn szerető népet, itt közelebbről megismertetni.

A német, vagy mint itt általában nevezik, *sváb* faluk, már külsőleg is előnyösen kiválnak a többi helységektől. Az utcák rendesek, a házak, melyek többnyire kőből vagy vályogból építvék és zszindelylyel, helyenkint cseréppel is fedvék, szépen fehérre meszelvek. Az utcára nyíló két ablak, valamint az udvar felőliek is, kékre mázolt, vagy tarka virágokkal kifestett fatáblákkal ellátvák. A ház közepét a ornác (pítvar) választja el a lakszobáktól s a kamarától; de a tehetősebb gazda az udvaron külön épít magának tűzbiztos kamarát, mely alatt sokszor pinczeszerű alépitmény is van. Az istállók és a csűr hátul állanak az udvaron, melyeken tul van a gyümölcsös kert. Az utca szögletein vannak *közkutak*, hol a marhát is itatják, de az udvarokon külön gémes kút is szolgáltatja a szükséges vizet. Az udvar egyik szögében áll szép boglyákba rakva a felvágott tűzifa-készlet, míg a szekerek, szánok s egyéb gazdasági eszközök a csűr átjártában elhelyezvék.

A szobában két ágy áll, melyeken a czifra himzett vánkosok és dunyhák magasra rakvák; az ajtóval szemben a falnál huzódnak a káros falóczák s azok előtt, vagy a szoba közepén, áll az asztal. A falat különféle szent képek diszitik, valamint tükör, mely mögé pávatollak és szentelt bárka illesztvék, mely utóbbi villámhárítóul is szolgál.

A polczos szekrényben festett tányérok, kancsók, tálak, poharak láthatók, valamint a fiókos „*kaszlin*“ különféle findzsák, poharak, virágtartók és higanyfényes üveg gyertyatartók. A szobákban van a takaréktűzhely is, de sok helyt még a tornácz hidegkonyhául használtatik s olyankor az meszeltetik, holott különben hamvasszürkére van kifestve, melyre burgonyába metszett mintával meszes csillagok alkalmaztattak. A pad nemcsak magtárul, hanem különféle lom, üres hordó, tiló, tört fazék, fosztott és fosztatlan toll s egyéb félre tett apróság tárul is szolgál. A burgonyát az udvaron gödrökben, vagy földdel fedett halmokban tartják.

A németek munkás és fáradhatlanul gazdálkodó emberek, kik földeikre Munkácsról. 8–9 kilométernyi távolságról is télen-nyáron hordják a trágyát s azon felül különösen a munkácsi határon bérelnék vagy fele haszonra művelnek földeket. Jólétük mellett is szerfelett takarékosak s kevéssel beérők, eledelül leginkább főzeléket, burgonyát, gombát, tejet és rántott levest esznek; kenyerek rozsól van, jó és tápláló s néha hust is főznek. Ivásban mértékletesek, a ninthogy az iszákost lenézik s a részeget a gyerekek is kinevetik. A hazudozást,

káromkodást, esküdözést, lopást, csalást s egyéb lealázó vétkeket kerülik s valóban ily büntényért nagyon-nagyon ritkán kerül német a fegyházba. Szeretik a családi életet s korán nősülnek. A katonaviseltek, mihelyt a három évet kitöltik s így már huszonnégy éves korukban megnősülnek s ha másutt nem, szüleik házában elvonulnak s közösen dolgoznak.

Idegen vérrel nem vegyülvén, testalkatuk ép és erős. Ők közép-magasak, arcuk finom metszetű s köztök több a szőke mint a barna. A férfiak hajukat nyirják s szakállukat leborotválják. Ruházatjuk magyar szabásu, posztó ujjas, nadrág és térdig érő csizma; fejükön pörge kalap, melyeken a legények csinált virágból készült csokrot hordanak. Télen fürtös gubát viselnek. A leányok és nők csinosak, tiszták, jó növésűek, beszédeseek, nyájasok; az idegenektől, főleg úrtól, nem idegenkednek s mint a férfiak, ők is munkások s takarékosak. A nők szeretik a czifra perkaill-öltönyt, bő viganót s főleg a hajadonok a kirivó színűt és veres kötényt; vállukon mellen átkötött, diszesen kivarrrott, fejér patyolat kendőt viselnek, simára fésült hajukban pedig virágot, formás lábaikon harisnyát és czipőt; ujjaikon ezüst vagy réz gyűrűt és füleikbe csüngőt illesztenek. Így könnyen öltözve a legnagyobb hidegben mennek a templomba, sőt vasárnaponkint Munkácsra csoportonkint berándulnak misére. Lévéen ők vallásosak. lelkészöket tisztelők, a böjtöt, gyónást megtartják s Istenben biznak, kitől segílyt s minden jót várnak, mit ők ezzel fejeznek ki: An Gottes Segen ist alles gelegen.

A keresztelés és temetés különös sajátságokkal nem járván, szokásaikból kivált a nászünnepek érdemelnek némi említést

A német fiatalság a fonókban. templom ünnepén, az ugynevezett *Kirchwei-*on, melyet minden község évenként igen vigan és ünnepélyesen megtart, s egyéb falusi vigalmakon szokott összetömörülni; a farsang végén tánczot rendeznek, melyre házankint beküldenek ételtitalt s itt fesztelenül vigadoznak öregek és fiatalok. Ily alkalmakkal szoktak a fiatalok közt bensőbb ismeretségek köttetni, melyek az oltár előtt nyernek megoldást. Ehez az első nyilt lépés a megkérés, mely következően történik. A *völegény-jelölt* — megbeszélvén szándékát szüleiivel, — egy-két ismerösét küldi kedvese házához, kik a szokásos köszöntések után helyet foglalnak s egyikök így szól a leány szüleihez: Előbb egy nyul futott az utezán s mi ennek nyomán jöttünk a házba, hol immár kérdezem önöktől, valjon megkaphatnók-e e nyulacskat N N. ifju részére? Mire az apa azt szokta felelnei, hogy *talán*; ha pedig nem, akkor megjegyzi, hogy a gyümölcs még nem érett meg. Kedvező vá-

lasz esetére belép a legény, ki az alatt kint settenkedik, s szintén megkérdezi a szülőket, hogy leszedheti-e már a gyümölcsöt? S igenlő esetben megtartják a *kézfogót*. Ez pedig aképp történik, hogy a kitűzött napon a leány keresztapja megáll az ajtónál s eközben belép egy szépen felöltözött nyoszolyó leány, ki kezében levelet tart s a vőlegényhez fordulva, így szól hozzá: három évig kértél engem s még sem vevél el, itt a jegypénzed. Mire a vőlegény szó nélkül zsebre vágja a levelet. Ezután bejön egy másik nyoszolyóleány, behoz egy nagy fazekat s oda löki a vőlegénynek, ugyanazt mondván neki, mit az előbbi. Ha a fazék összetörik, az szerencsét jelent; ha pedig egész marad, abból boldogtalan házasságot jövendölnek. Csak ekkor lép be a valódi menyasszony, kihez a keresztapja így szól, kezét a vőlegény jobbábra helyezvén, miközben pálinkát hint az összetett kezekre s keresztet vet: Eljegyezlek titeket Isten áldásával! E jelenetet lakoma követi, a jelenlevők az asztal körül elhelyezkedvén.

Vacsora közben ad a vőlegény menyasszonyának jegypénzt, mely öt forintnál nem kevesebb s mit a menyasszony, ha eljegyzését megbánta, 1—2 hét alatt visszaadhat. A háromszori hirdetés és e közben hitben való oktatás után következő *kedden* megtartatik az esküvő, melyre már a megelőző vasárnap két, bokrétákkal és szalagos pálcázakkal feldiszitett vőfély járja a kiszemelt vendégeket az ünnepélyre meghívni.

Más nap *hétfőn* a meghívott vendégek egy-egy szépen megtisztított *kakast* visznek a menyasszony szüleinek, melyeket részben a két nyoszolyó leány és vőfélyek elcsennek s a szalmában vagy a padon a gabonában elrejtenek s azután éjfélig ezek s a jegyesek tánczolnak. Majd az egyik vőfély egy *élő kakast* helyez a szoba közepére s egy baltával lesuhintja a fejét, melyet a vendégek keresnek, miközben pisztolylövés is történik, min a jelenlevők nagyokat nevetnek és a lányok visongnak.

Ezek megtörténte után, felvirradván a kitűzött esküvő napja, mely mindig keddre kell hogy essék, reggel a jegyes pár gyónni és áldozni megy a templomba, még pedig a vőlegény abban az ingben, melyet a menyasszony e czélből neki varrt s melyet azon reggel neki a *nyoszolyóleány* elvitt; míg egy másik virágcsokorral kedveskedik neki. E csokor, ha a vőlegény özvegy, fejér, különben pedig piros virágokból kötött s egy szál rozmaring mindig van benne. A gyónást követi a reggeli; ezután a menyasszony szépen felöltözködik; himzett nagy fejér kendőt tesz a nyakába, koszorut a fejére s az összegyűlt vendégek

jelenlétében búcsúzik szüleitől, sirva kér bocsánatot netaláni hibáiért s vétségeiért, ezzel megcsókolják őt és harsány zene mellett megindul a menet a templomba. A menyasszonyt a két nyoszolyólány s a vőfélyt a vőfélyek karon fogva kísérik; s míg a menyasszony könnyei hullanak, addig a vendégsereg így kezd énekelni:

Aus, und aus, und aus und aus,	Induljunk, induljunk tehát,
Bei den Rezi's Tor hinaus.	Teréznek a kapuján át.
Ob sie werden glücklich sein,	Vajh szép lesz-e élte utja,
Das weiss der liebe Gott allein.	Azt csak a jó Isten tudja,
Maschieren, maschieren.	Induljunk, induljunk tehát!

Esketés után a templom tornáczában álló éneklésznek és egyháznak pénzajándékot adnak a perselybe.

Majd visszatér a nászmenet; a menyasszony háza kapujánál az apa fogadja a vendégeket s az új házaspárt üdvözlővén, kezeiket öszszeteszi és megáldja, mondván: Ti az én gyermekeim vagytok, legyetek boldogok, éljetekek szeretetben, egyetértésben!

Ekkor megnyilván a kapu, az asszonyok kenyérsütő lapáton aszalt gyümölcsöt, buzát és rozst dobnak az érkező párra, hogy az áldás és bőség folyvást úgy érje őket. A szobába nyomulván a vendégsereg, az új házások szerényen az ajtó szögletében meghuzódnak s csókolódva várják a becsinált behozatalát, a mikor az asztalhoz ülnek. A két vőfély felszolgál, behozván a töltött káposztát, sülteket, fánkot s legutoljára a kását; ekkor bevezetik a főzőnőt, kinek balkezét bekötik, annak jelzéseül, hogy kezét megégezte, miért is minden vendég kötelessége, neki orvosságra néhány krajczárt adni. Némelyik tréfából kavicsot dob kötényébe, mire a főzőnő fakanállal üt az arczára, min a társaság jóízűn nevet. Vacsora után a menyasszony egy porcellán tányérra helyezett két kis pohárka bort tölt, melyet a két nyoszolyólány körül hordoz; minden vendég megizleli azt s a kortyért 1–2 forintot tesz a tányérra menyasszonyi ajándécul. Kinek pénze nincs, a helyett fejkendő, kötényt, csészét, cukrot vagy egyéb ajándékot ad; a két nyoszolyólány cukorból készült bábót nyujt. Az eképen nyert pénzen a menyasszony tehenet, szegényebb háznál malacztot vásárol gazdasága alapjául.

Lakoma után táncz következik, mely alkalommal a menyasszony mindenkit megtánczoltat, még a gyermekeket is. Táncz közben elvál a tömegetől az új házaspár s ünnepélyesen feltétetik a menyasszony *fejére a főkötő* szülei, a két nyoszolyólány s a vőfélyek jelenlétében. Ez úgy

történik, hogy a *vőlegény* szájába tesz egy öt vagy tiz forintos bankjegyet s azt az új főkötőbe köpi, mire azt ő a menyasszony fejére teszi s őt meg is csókolja; azután ismét folytatják a menyasszonyi tánczot.

A táncz befejeztetvén, a vendégsereg készülleteket tesz arra, hogy a menyasszonyt férje házába kísérje. Mindenekelőtt felteszik az ágyneműt egy szekérre, melyre az ifju pár is ráül s azután mások, kik ráférnek és folyvást dalolnak, míg a menyasszony elérzékenyülve sir. A vőlegény házához érvén, a názsereg így énekel:

Ein, und ein, und ein, und ein,	Be csak be, menjünk tehát
In Hansel' sein Tor hinein,	Jancsinak a kapuján át.
Ob sie werden glücklich sein,	Vajh szép lesz-e éltök utja,
Das weiss der liebe Gott allein	Azt csak a jó Isten tudja.

Majd a vőlegény házában a nyoszolyába rakják be az ágyneműt s az ágyat szépen megvetik a nyoszolyólányok, mely munka közben azonban a vőfélyek hol az egyik, hol a másik nyoszolyóleányt az ágyba dobják, min jót nevet a közönség s a lányok sem haragudnak meg; mégis hogy a kedélyes hanczuzásnak véget vessenek, az éltesebbek közbeszólnak, hogy elég legyen már a jóból s ne szennyezzék be az új ágyat. Majd befektetik a férjet az ágyba, feje alá áldás jeléül kenyere és pálinkát helyeznek; nem sokára azonban a vőlegény felkél, a kenyeret megszeli s abból ő és menyasszonya eszik, ugy a többi vendégek is, kik nem sokára azután haza oszolnak.

Más nap összejönnek a keresztszülők, a két vőfély és nyoszolyóleányok s elővevén a kenyérsütő lapátokat, azzal ütik egymást s a kit érnek; az alatt megkészül az ebéd azon kakasokból, melyeket hétfőn eldugdostak. Ennek elköltése után a menyasszony összes ruhaneműit, hozományát, kendőit, szalagjait nagy póznákon vagy szekeren dalolva s pisztoly durrogatások közt a nő új lakására viszik s azzal a lakodalom is véget ér. . . .

Az itteni németek házas élete rendesen boldog, megelégedett szokott lenni; válóperek a ritkaságok közé tartoznak. A gyermektől nem irtóznak, mint az alföldön lakó némely telepítvényesek, s azokat otthon jól nevelik. Most, hogy a kormány a népiskolákra oly kiváló gondot fordít, a falubeliek is oktattatnak az írás és olvasásra s a magyar nyelvet is örömezt megtanulják. A fiuk egyszerű földmivessékké válnak s ha a családban többen levén, ott csak nehezen élhetnének meg, úgy egyik-másik fiu a városba, Munkácsra küldetik, hol kézi iparra képessítetik, vagy midőn mint altiszt kitölti szolgálati éveit, a fegyházban

mint ór, vagy az uradalomban nyer illő alkalmazást. A honmaradot-
tak pedig napról-napra élnek megszokott egyszerűségökben, régi mó-
don, jó egyetértésben, s egymás boldogításában keresvén örömet.

Egyszerű életmódjukat visszatükrözik azon dalok, melyeket téli
estéken vagy kün a mezőn nyári munka közben vidám kedélylyel éne-
kelnek s melyekből nehányat eredetiben s általam hevenyészett szabad
fordításban közlök.

Német népdalok.

Bárdháza vidékéről, Beregmegyében.

I.

Ich weiss nicht, was mir fehlet,	Nem tudom, mi bajom
Ich sterb von Ungeduld,	Megül szenvedésem,
Mein Herz ist zum Zergehen,	Szerelmem lesz oka,
Das ist die Liebe schuld.	Ha meghasad szívem.

O ja, ja, ja, du Liebe,	Hej te szerelmem, te
Du hast mich krank gemacht,	Ejtettél kórságba,
Du hast mich armes Mädchen	Te vivél, szegény lányt
Ins Todtenbett gebracht.	A halottas ágyba.

II.

Du Tochter, willst du heiraten?	Lányom, akarsz férjhez menni?
Ja, Mutter, ja.	Igen, anyám, igen.
Willst du einen Schneider haben?	Akarsz-e szabóhoz menni?
Nein, Mutter, nein.	Nem, anyácskám, nem.
Hosen flicken werd ich nicht,	Nadrágot nem foltozok,
Einen Schneider will ich nicht.	És szabót sem óhajtok.

Du Tochter, willst du heiraten?	Lányom, akarsz férjhez menni?
Ja, Mutter, ja.	Igen, anyám, igen.
Willst du einen Bauer haben?	Akarsz-e paraszthoz menni?
Ja, Mutter, ja.	Igen, anyám, igen.
Ochsen hüten kann ich schon,	Ökröt már őrizni tudok
Erdäpfel graben werd ich schon.	S burgonyát is kapálgatok.

III

Zu Strassburich, zu Strassburich,	Strassburgban, Strassburgban
Ein wunderschöne Stadt.	A csodaszép helyen,

Darin da liegt begraben
Ein manicher Soldat.

Térein hány vitéz
Eltemetve pihen.

Ihr Mutter, die gieng
Voren Hauptmann sein Haus.
Ei Hauptmann, mein liebster Haupt-
Gibt mir mein Sohn heraus [mann,

Anyja ment kérlelni
A kapitányt nagyon,
Kapitány, oh bocsássá
A fiam szabadon.

Ich geb Euch, ich geb Euch
Für ihn so viel Geld.
Euer Sohn, Euer Sohn muss sterben
Im weiten, breiten Feld. . .

Fiamért ennyi s ennyit
Fizetek szivesen
Fiadnak meg kell halni
Tág csatatérekén

Dort vor dem Feind, dort stand ein
Schwarzbraunes Mädelein,
Sie trauert, trübt und weint,
Sie kränkelt sich so sehr. . .
Ei grüsst dich Gott, schönes Schätz-
Ich sehe dich nie mehr. [chen,

Az ellenség előtt áll
Egy barna kis leány
És kesereg és busul,
És sir keservesen:
Isten veled, galambom,
Nem látlak sohasem.

IV.

Ich hab ein Schatz,
Und den soll ich meiden,
Soll vor ihn vorbeigehn
Und kein Wort nicht auf ihn reden.
Wie soll denn nicht mein Herzchen
Im Leib zergehn' . . .

Van egy kedves kincsem
És azt mellőznöm kell,
Mellette szótlanul
Némán ballagni el
Hogy ne dulna szivem
Azért kebeleben. . . .

Ei liebet nicht so sehr,
Als ich geliebet hab'
Sonst stürzet euch die Liebe
Vor Zeiten ins Grab.

Ne szeressetek oly
Hón mint én szerettem,
Ne hogy idő előtt
A sirba vezessen.

Ihr Jungfräulein
Alle insgemein,
Sollt bei meinem
Begräbnisse sein.

Oh ti szüz leányok
Mindnyájan, összesen
Jelenjete meg majd
A temetésemén.

Ihr sollt mir helfen
Legen ins kühle Grab

Segitsetek majd a
Sirba tenni engem,

Und weil ich euch von Herzen Treu geliebet hab', Seht wol an den Zweiten, dritten Tag, Da wuchsen zwei Veilchen Aus ihrem kühlen Grab.	És mivel titeket Szerettelek oly hiven, Két három nap mulva Nézzétek siromat, A hideg hanton Két viola fakad.
---	--

Darauf da steht geschrieben: Verborgen war die Liebe, Gott hat sie schon hier Genommen in sein Quartier. Das Feuer auf der Erde Das brennt nicht so heiss, Als die verborgene Liebe, Die niemand weiss. . .	Azon lesz felírva: Rejtett volt szerelme, Azért vitte Isten Fel őt a menyekbe. Itt a földön a láng Nem éget oly hően, Mint a titkolt, rejtett S nem ismert szerelem!
--	---

V.

In Pressburg auf der Brücke, Schreibt mir mein Schatz ein Brief, Darauf da steht geschrieben, Der Winter steht vor Thür. . .	Pozsonyban a hidon Irt kincsem levelet, Abban értesített, Hogy a tél közeleg. . .
---	--

Gesellen, wollt ihr hier bleiben, Zehn Thaler leih ich euch, Und wenn ihr gut arbeitet, Da fünfe schenk ich euch	Legények jöjjetek, Kölcsönzők tiz tallért, És ha jóldolgoztok, Adok rá ötöt még.
---	---

Wenn euch das Brod zu hart ist, So lasst euch backen weich, Und wenn euch das Bett zu hart ist, So schlafts bei meinem Weib.	Ha a kenyér kemény, Süttessétek lágyra, S ha ágyatok kemény, Ott az asszony ágya.
---	--

Bei Frau Meisterin zu schlafen, Ist kein Gesellenbrauch, Viel lieber bei der Tochter In ihrem rothen Bett. . .	Mesternőkkal hálni, Nem legények vágya, Inkább kell a lánya Piros nyoszolyája. . .
---	---

Herr Meister, jetzt wollen wir wan- Jetzt ist die Wanderzeit, [dern,	Mester itt az idő Vándorolni megyünk,
---	--

Denn ihr habt uns diesen Winter Elég volt télen át
Mit sauren Kraut gespeist. . . Káposztáját ennünk.

Sie nehmen Stock in Hände, S nyulnak botjaikhoz,
Verlassen das Quartier, A szállást elhagyják;
Und ziehen fröhlich weiter Mester ajtajától
Weiter vors Meisters Thür. . . Vigan mennek tovább.

VI.

Es waren Schwestern dreie, Három nővér vala,
Die jüngste unter ihnen war S a legifjabbika,
Schwarzbraunes Mädelein, Barna kis leányka
Die last den Herrn herein. Urat vitt a házba

Sie führet ihn in alle Winkel aus, Minden szegbe zugba vezeté
Von Bodenloch schmeisst sie ihn S a pad ablakából leveté.
heraus.

Er fällt, das war zu hoch, o wei, A pad magas volt szerfölött
Er bricht sich alle Rippen inzwei, Minden bordája eltörött.
Schwarzbraunes Mädelein, (A barna lány hamis,)
Sogar das linke Bein. Még a bal lába is.

VII.

Ein Mädel wehlt wohl wohl Egy lány állott, állott
In dem grünen Klee, A zöld lóherésben,
Da begegnet ihr ein Ritter, Ott egy lovas jöve
Ja Ritter, ja Ritter, Épen vele szemben.
Er breit' sein Mantel auf: Letette a palástját:
Liebstes Mädchen, liebstes Mein, Jöjj hozzám, édesem,
Komm, ruhe wenig aus. Pihenj itt mellettem.
Warum soll ich denn schon ruhen, Ugyan minek pihenjek,
Ja ruhen, ja ruhen? Pihenjek, pihenjek?
Ich hab noch wenig Gras, Kevés a zöld füvem,
Ich habe zuhaus eine schlimme Mut- Mit szólna roszt anyám,
Die haut mich alle Tag. [ter, Ki megver mindennap
So sag, du hast geschnitten, Mondjad, hogy megvágtd,
Geschnitten, ja geschnitten Megvágtd, megvágtd,
Zwei halbe Finger ab. A két fél ujjadat.
Warum soll ich mit Lügen Ilyesmit hazudv in,

Meine Mutter betrügen,
So möcht mir übel gehen.
Viel lieber sag ich die Wahrheit,
Ja Wahrheit, ja Wahrheit,
Der Ritter ist mein Mann.

Mért csaljam meg anyám,
Hogy bajom legyen nekem.
A valót hát megmondom,
Megmondom, megmondom,
Hogy a lovas a férjem.

Mutter, liebste Mutter mein,
Schenk mir zweihundert Thaler,
Dann kauf ich, was ich will.
Mädchen, liebstes Mädchen mein,
Thaler hab ich nicht viel,
Dein Vater hat verrauschet,
Rauschet, ja rauschet,
Bei Würfel und Kartenspiel. . .
So pack dir deine Kleider zam,
Zam, Kleider zam,
Und maschier mit Reiter fort.
So klag ich Gott im Himmel,
Ja Himmel, ja Himmel,
Ein armes Mädchen ich bin!

Anyám, jó anyám adj
Kétszáz tallért nekem,
Hogy vegyek, a mi tetszik.
Lányom, kedves lányom,
Kevés a tallérom,
Atyád mind elitta,
Elitta, elitta
Koczkán és játékon.
Szedd össze a ruhádat,
Ruhádat, ruhádat,
S pusztulj lovasoddal.
Istenem az égben,
Az égben, az égben,
De szegény lány vagyok!

VIII.

Im Wirtshaus wird man hoch geehrt,
Dort braucht man nichts nur Geld;
Liebster Bruder, trink einmal,
Trink einmal, trink einmal.
So lebe ich und du,
So lebe ich und du.

A korcsmában megbecsülnek,
Ott nem kell más, csak pénz-készlet.
Édes, kedves öcsém igyál,
Igyál, igyál.
Igy élünk mi,
Igy élünk mi.

IX.

Der Wächter auf,
Der Wächter auf der Ziele stand,
Die Buben auf zu wecken,
Ja wecken, ja wecken.
Das Madel soll früh aufstehen,
Frisch Wasser geht sie holen,
Da begegnet ihr derselbe Knab,
Der, der bei ihr geschlafen hat.
Er wünscht ihr ein guten Morgen,
Ja Morgen, ja Morgen,

Fenn van az űr,
Az űr a helyén áll,
Az ifjakat ébreszteni,
Ébreszteni, ébreszteni.
A leányzó korán keljen,
Szaporán friss vizet merjen,
A mint mene, találkozott,
Azzal, kivel éjszakázott.
A legény jó reggelt kívánt,
Igen, igen reggelt kívánt.

Gut Morgen, gut Morgen. . .	Jó reggelt, jó reggelt.
Herztreuester Schatz,	Hú szerelmes kincsem,
Wie hast du heut geschlafen,	Hogy aludtál az éjjelen;
Ja schlafen, geschlafen?	Aludtál, aludtál?
Ich habe geschlafen auf einen Arm,	Én aludtam egyik kezen,
Und habe mein' Ehre verschlafen,	S elaludtam becsületem,
Mein Ehre verlassen. . .	Elvesztettem becsületem. . .
Ich hab gemeint, ich lasse dich	Azt gondoltam, elkísérlek,
Zur Kirche führen,	Elkísérlek a templomba,
Mit Pfeifen und Trommel	A templomba sippal, dobbal,
Und Musizieren.	Szépen szóló zeneszóval.
Und daweil lass ich es bleiben,	De hát még most elhalasztom,
Lass ich es bleiben. . .	Elhalasztom, elhalasztom

X.

Geistlicher will ich werden,	Pap szeretnék lenni,
Ein Geistlicher will ich sein.	S azzá is leszek,
Wenn ich das Gloria patri sing,	Majd gloriát énekelve,
So kommt mir mein herzgeliebtes	Szeretóm jut az eszembe.
Schätzerl in Sinn. . .	
Oh Himmel, was hab ich gethan!	Oh egek, én mit műveltem!
Die Liebe ist schuld daran;	Oka annak a szerelem;
Gehe ich im Gasserl auf und ab,	Az utcán fel alá menet,
Da sehe ich zwei Lieben beisammen	Látok állni két szerelmest;
stehen;	
Und ich muss in mein Kloster gehen.	S nekem zárdamba kell mennem.
O Himmel, was habe ich getan!	Oh egek, én mit műveltem!
Da kommt meine Mutter und Vater	Ott jönnek atyám és anyám,
daheim,	
Sie kommen und suchen mich heim.	Jönnek és meglátogatnak,
Da kommt mein Bruder und Schwes-	Ott jönnek nő- és fivérem,
ter,	
Sie kommen und schauen mich an.	S megállva engem bámulnak.
O Himmel, was habe ich getan!	Oh egek, én mit műveltem!
Die Liebe ist schuld daran.	Oka annak a szerelem,
Und ich muss in der Kutte nach ham!	A csuhában kell haza mennem.

XI.

Stehe ich am hohen Berge, [Thal,	Állok a magas hegyen,
Schau ich hinunter ins tiefe tiefe	S lenézek a mélységes völgybe,

Da sieh ich Schiffllein fahren,
 Darinnen viel Reiter waren.
 Der allerjüngste Reiter,
 Den ich im Schiffllein sah,
 Er gab einmal zu trinken,
 Aus einem venedischen Glas.
 Warum gibst es mir zu trinken,
 Warum schenkst du mir den Wein?
 Ins Klosterlein will ich gehen,
 Will die Gottesdienerin sein.
 Bei der Nacht um Mitte,
 Der Schleier trennet schwer. . .
 Pferdeknecht, liebster Pferdeknecht
 mein,

Sattel mir und dir ein Pferd,
 Ins Kloster wollen wir reiten,
 Das Reiten ist schon wert. . .
 Wie sie zum Kloster hin kommen,
 Ganz traurig klopt er an:
 Ist mein Herzenslieb darinnen,
 Soll ein wenig ausergehen.
 Sie darf nicht ausergehen,
 Ihre Haare sind abgeschnitten,
 Zu einer Nonne ist sie bereit.
 Er setzt sich auf sein Pferd
 Und reit ein wenig dahin,
 Sein Herz zersprang in Stücke,
 Vom Sattel fällt er herab. . .
 Mit ihrem kleinen Messer
 Sie macht ihm das Grab,
 Mit ihren schwarzbraunen Äugeln
 Sie ihm das Weichwasser gab.
 Bist dus wegen meiner gestorben
 Und hast gelitten den Tod,
 So denk an Jesum Christi,
 Der selig machen kann.

Ott látok egy hajót jönni,
 Sok sok lovassal megtöltve.
 A legifabbik lovag,
 Kit a hajón megláttam,
 Italt adott izlelni
 Velencei pohárban,
 Mért nyujtod felém ez italt,
 Mért töltöd nékem a bort?
 Ki készülök a zárdába
 Istennek szolgálójává.
 Éjfél tájban, éjfél tájban . .
 A fátyol elvászott. . .
 Lovászom, jó lovászom.

Nyergelj két lovat nekünk,
 A zárdába kell nyargalnunk,
 Azért méltó bért lelünk.
 A kolostornál megállva
 Szomorun kopogtat:
 Itt van-e a kedvesem,
 Hadd jöjjön ki egy keveset.
 Kedvesed ki nem mehet,
 Az ő haja le van nyírva,
 S ő apácának beírva.
 Ezzel felül a lovára
 S a mint kissé elnyargala,
 Szive megszakadt bujában
 S ő holtan a földre zuhan.
 Az apácza kis késével
 Ás siringdröt kesergéssel,
 Baina szeme hó vizével
 Megszenteli özönével.
 Oh te érettem hunytál el,
 Értem szenvedted a halált,
 Gondolj hát Jézus Krisztusra,
 Kinél bárki üdvöt talál.

XII.

Kleine Rose, grüne Blätter,
 Streichelt mir mit leiser Hand,

Apró rózsza, zöld levelek,
 Érintsetek lágy kezekkel,

Und mit Bündlein umgeben — —	És szalaggal körülvéve
Tröste mich Mädchensgesang...	Vigasztaljon szüz énekkel
Was nützte mir mein junges Leben,	Mit ér az én ifju éltem,
Wenn ich nichts zu lieben hab.	Hogy ha nincsen kit szeretnem.
Einzeln gehe ich in Garten,	Magányosan kertben lenni
Schneid die schönste Rose ab,	S legszebb rózsát letördelni!
Trag sie vor den grossen Spiegel,	Vidd el a nagy tükör elé,
Sie gefreut ihr Wunderkeit.	Megcsodálja az eléggé.
Vater Mutter will's nicht haben,	Apám, anyám, hogy nem enged,
Schönster Schatz das weisst du wohl,	Szép kedvesem te jól tudád,
Thu mir nur die Wahrheit sagen,	De csak mondd meg hűn igazán,
Wenn ich wieder kommen soll.	Mikor jöjjek ismét hozzád.
Wenn die Berglein sich werden nei-	Mig a hegyek meghajlanak
[gen,	
Und die Donau neiget sich,	S a Duna fog ereszkedni,
Und die Distel tragen Feigeln,	Mig a tövis violát ad,
So lang werd ich lieben dich.	Addig foglak én szeretni.

XIII.

Jetzt fängt sich schon das Früh-	Im kezdődik a tavasz már
[jahr an,	
Und alles fängt zu grünen an,	És zöldülni kezd a határ;
Das Vöglein singt, das hört man	A madárkák a ligetben,
[schon,	
Bei der Nacht, bei Sonnenschein,	Énekelnek nap s éjjelen,
Und alle Sternlein leuchten fein,	Fenn a csillagsereg ragyog,
Jetzt geh ich zu mein Schätzerlein.	S én babámhoz elballagok.
Da seh ich schon ein andern drin,	De im nála mást találok;
Jetzt geh ich über Berg und Thal,	Megyek hegyen-völgyön fel- le,
Dort singen schön die Nachtigal.	Ott danol a fülemile.

XIV.

Dort oben auf dem Berge,	Ott fenn a hegytetőn,
Dort stehen zwei Rosesträuchlein;	Ott áll két rózsátó,
Gebogen bis zu der Erde,	Hajlik le a földre
Dort lege ich mich darunter.	S lefekszem melléje.
Da träumet mich ein Träumelein,	És azt álmodtam kedvesen,
Als wenn ich schlaf bei der Junge.	Fiatal nő van mellettem.
Wie ich früh erwache,	De a mint ébredék,

So steht das alte Kammerweib	Vén gazdaaszonyom áll
Bei meinem Bett und lachte fein,	Mosolygva nyoszolyámnál.
Für ein Stüklein weisses Brod	Kis fehér kenyérért
Und für ein Gläslein Wein.	S egy pohárka borért.

XV.

Bardház, Bardház muss ich meiden,	Bardház, Bardházától távozom,
O du wunderschöne Stadt;	Oh te csoda szépségü hely,
Darin, darin muss ich verlassen	Kár, hogy kiválasztott kincsem,
Meinen auserwählten Schatz.	Téged itt hagynom kell.
Wenn ich über die Gasse gehe,	Ha az utcán végig megyek,
Alle Leute schauen auf mich;	Mindenki néz énreám,
Aus meinen Äugelein fliesst Wasser	S szemeimből ömlik a könny,
Als der grösste Donaufluss. . .	Mint a vizár a Dunán . . .
Spielet auf, ihr Musikanten,	Huzzátok rá ti zenészek,
Spielet auf ein Seitengespiel,	Huzzatok a vonószeren,
Meiner Herzliebsten zu gefallen --	Kit tán többé soh sem látok,
Siehe dich heut und nimmermehr.	Rózsámnak hogy kedveskedjem . . .
Rosmarin, du grüner Stengel,	Rozmaring, te zöldelő ág,
Wünsch mein Schatz ein gute Nacht,	Kivánj neki jó éjszakát,
Weil ich sie verlassen muss. . .	Mert el kell hagynom őt .
Wie ich über die Brücke gehe,	Amint a hidon lépdelek,
Wend' ich mein Äugelein hin und	Ide-oda kering szemem,
her,	
Stadt Bardház. Bardház	S Bardház, Bartháza város
Zeiget mir den Rückenkehr.	Hátat mutat most nekem.
Schönster Schatz, du kannst ja	Irni tudsz szépséges kincsem,
schreiben,	
Schreibe mir ein Briefelein,	Írj nekem hát levélkét,
Und schick zu mir mit die kleinen	S küld el a kis madárkával . .
Waldvögelein --	
Sieh dich heut und nimmermehr.	Oh vajh látlak-e még.

A bártfai Roland.

Előterjesztetett a társaság jan. 30-iki ülésén.

Bártfa város régészeti gyűjteményében egy pánczélos, sisakos lo-
vag-alak kihúzott kardot tart jobbjában, a sisak egyik helyén nagy
lyuk vehető észre, mely egy puskagolyótól látszik származottnak. Bártfa

város krónikái és más történeti följegyzései nem adnak felvilágosítást ezen pánczélos lovagalak eredetéről, és a monda sem szól világosan eredetéről és koráról. Csakis néppsychologiai úton magyarázható a régi kornak ezen bártfai emléke. A királyi „hospites“, midőn Bártfán letelepedtek, hazai germán szokásaikat s történeti hagyományait is magukkal hozták és részben híven megőrizték új hazájukban. Ezen pánczélos lovagalak nem egyéb mint a városok Rolandja. A „Roland-kérdés“ sokáig foglalkoztatta a tudósokat; minthogy a historikusok e tekintetben autentikus bizonyítékokra nem támaszkodhattak állításikkal, a philologusok vették kezökbe a Rolandkérdést és a sok Rolandemléket, mely sok városban még fennáll, avagy azokról némi történeti följegyzés maradt hátra, jelképnek magyarázták, a királyoktól a városoknak adományozott legfőbb igazságszolgáltatás jelképének, úgy hogy a történeti személyiségre való utalás ki van zárva. Tekintetbe kell azonban venni, hogy Roland Nagy-Károly paladinja császárájának legvitézebb lovagja s legragaszkodóbb hive a hagyományban ép úgy mint a történetben. Nagy Károly nagyban előmozdította a városok felvirágzását, melyek különösen ama korban nagy védelemre szorultak a frank nagyok önkényével szemben. Nem lehetséges-e, hogy Roland is szerepelt Nagy Károly ama nádorgrófjai között, kik mint „missi“ a nagy frank birodalmat beutazva, az igazságszolgáltatás s a béke fölött őrködtek a király nevében?

Habár semmi nyoma sincsen valami hagyománynak vagy följegyzésnek a bártfai Rolandra nézve, sokkal későbbi időkből fenmaradt egy népmonda, mely hozzá fűződik a pánczélos lovagalakhoz. Bártfa városának eredetéről vagy újból történt fölépítéséről (?) következőleg hangzik a monda: Roman, a hirhedt nagy rabló kegyelmet kapván a királytól (?), fölépítette Bártfa városát. Az akkor alkalmazásba jött lövő fegyvereket kigúnyolva pánczélosan s sisakkal a fején magára irányította az új puskákat A sisakrostélyon áthaladt golyó halállal büntette meg e vakmerőséget. Tény, hogy a bártfaiak kisszebeni s eperjesi szomszédjaiktól maiglan is „Rimini“ névvel gonyoltatnak. Köztudomásu, hogy Axamith cseh rabló társai mint Giskra hivei garázdálkodtak volt a felföldön. A bártfai muzeumban őrzik a leveleket, melyekben Axamith fenyegeti a várost, mert a városi tanács egy husszita rablót kivégeztetett. Axamith társai között szerepel *Rimanov*, a cseh rablók egyik vezére. Midőn a polgárháboruk zavaibaiban a bártfaiak sokat szenvedtek a garázdálkodó csehektől, az eredeti Roland emléke talán feledékenységbe borult s a husszita Roman lépett annak helyébe. Így volna

talán megmagyarázható „Roman“ mondája, Rimanov történetileg bizonyított, Bartfán garázdálkodó rabló nevének emléke s a bártfaiak „*Rimini*“ gúnyneve.

Dr. Szilágyi Albert.

Hiencz lakodalom.

A január 30. ülésen felolvasta *Kurz Samuel*.

Köztudomású, mikor telepítették Magyarországra felső vidékére, Erdélybe s Budapest környékére a külföldről származó németek; kevesebb ismeretes azonban, hogy mely időben jöttek honunkba a Fertő-tó vidékén Mosonmegyében lakozó németek, az úgynevezett „Heidebauern“-ek, s még kevesebbet tudnak a Vas- és Sopronmegyékben levő német lakosok származásáról s ide költözésükről. Hazánkban alig foglalkozott velök valaki a mai napig. A Lajtán túl azonban különösen Czörnig és Becker M. A. terjesztették ki figyelmüket ezen néptörzsrre is, mely többi németjeinkkel úgyszólván semminemű összeköttetésben nincs. Az ötvenes években Csányi Sopron krónikájában irt valamit a hienczekről. Szerény magam 1875-ben közöltem a Felső Eőrött Schodisch-nál megjelent naptárban egy rövid ethnographiai tanulmányt nevezett népfajról a nélkül, hogy az épen most említett könyveket ismertem volna; a melyekből meglegedésemre meggyőződtem, hogy helyes úton jártam.

A nem rég elhunyt nagy tudományú Hunfalvy Pál nagy terjedelmű művében: „Magyarország Ethnographiájá“-ban csak annyi áll, hogy hienczeknek nevezik Vas- és Sopron vármegyének német lakosait. Szó-járásuk hasonlít a bajor-osztrákokéhoz. Városaik: Güns-Kőszegh, Sopron, Kis-Márton és Ruszt. Ha az Arnulf 888-ból származó levelében előforduló „Gensi“ igazán „Güns“-et jelent, akkor el kell fogadni ama feltevést, hogy a magyar folyó név „Gyöngyös“ a német Günsbachnak vagy „Günsflussnak“ magyarosított neve; a városnak német elnevezése e folyótól veszi eredetét. Kőszeg, Sopron és Kis-Márton városok származását Hunfalvy sem tudta megmagyarázni.

Ennél behatóbban foglalkozik Dr. Schwicker J. H. 1881-ben megjelent munkájában: „Die Deutschen in Ungarn u. Siebenbürgen“, de ezek után is bizonyára nem hálátlan munkát végez az, ki ama vidéket s lakosait behatóbb tanulmány tárgyává teszi; annyi ott az ethnographust igazán érdeklő mindenféle feljegyezni való, mint ritka

vidéken hazánkban. Igen sokáig majdnem el volt zárva ama vidék a világ forgalomtól, de azóta, hogy a vasút most már különböző vidékeit átszeli, s hogy a felső-lövői tanintézetek, melyeket *Wimmer Tófor Ágost* geniális pap és nagy hazafi 1845-ben alapított, hazánk minden tájáról növendéket bírnak felmutatni, azóta mondom, mégis ismeretesebbé lőn.

Nem tartottam helytelennek kissé hosszabb bevezetésben szólani hazánk e gyönyörű s érdekes részéről, a mely eddig oly mostoha bánásmódban részesült, melyen a lakosok idetelepítése még a magyarok honfoglalása előtt történt. Másrészt megérdemli különös figyelmünket az „Órség,“ (Felső-Eőr, Alsó-Eőr) melynek lakói még mai napig is tősgyökeres magyarok, míg a német határőrök „lövőknek“ (Schützen) neveztettek.

De térjünk át most már a tulajdonképmi tárgyra, mely szerint a titkár úr felszólítása folytán bátor leszek a *hienczek lakodalmi szokásairól* egyet mást elmondani.

Megjegyzem, hogy a hienczek vidékén a szokás is amnyiféle, miszerint valamennyire ez alkalommal nem terjeszkedhetem ki; ezuttal szem előtt tartottam Felső-Lövőt és környékét egészen a Lapincs folyó vidékig, mely Stájerországgal határos.

Valamint a hienczek dialektusa igen hasonlít a közellakó stájerrek és osztrákok nyelvéhez, úgy szokásaik is sok tekintetben azonosok ama népekével.

Hogy csak egyet említsek, a hienczek parasztleányeinél is még divatban van az u. n. „fensterln“, az a szokás, hogy a legény, különösen szombat este kedvesének az ablakát megzörgeti, őt felkölti álmából vagy kihívja (der „Bui“ schleicht zu seinem „Diandl.“)

Mikor egy fiatal pár már annyira van, hogy egymáséi kívánnak lenni, akkor a legénynek a menyasszony megszerzéséről (das Brautmachen,) kell gondoskodni. Kerit ehhez egy ismeretes, leginkább vele rokonságban levő éltesebb embert, kire most a menyasszony megnyerhetése körüli dolgok háramlanak. Ez náluk az ugynevezett „Betmann“ (Bittmann) kérő, ki Alhó és Lapincs vidékén, mielőtt a hozomány felől alkudtak volna, külön, e vidéken divatban levő megszólítással lép elő.

Most következik a tulajdonképmi eljegyzés, melyen a vőlegény, vőfél s ennek pajtásai is megjelennek.

Ezután a hozomány körüli alkudozásokra kerül a sor. Ha már ennyire vannak, akkor a vőfél, és ha mindkét fél meg tudott egyezni

(„gewiss gemacht“), akkor a vőlegény kocsija vagy kocsijai eljönnek az ingó jószágért; ez alkalommal is mindenféle kötött vagy prózai beszédben elkérvén a tárgyakat.

Felső Lövön és környékén a vőfél pl. a következő kéréssel lép a menyasszony atyja elé: „Kedves kiadó (Ausgeber) és házigazda uram! Volna egy pár jelenteni való szóm, ha megengedi, hogy előhozzam; sziveskedjék nekünk átadni mindazt, a mit a menyasszony netán megtakarított magának, legyen az akár ágynemű, pénz avagy ezüstnemű, hogy mindezt azon helyre elvihessük, a hová való, meg őt megilleti.“ A „tulipántos láda“ még az utolsó időkben sem hiányzott ott; jobbmóduak azonban a puha fából készült butorokat jobbal, kemény fából valóval, „politirozottal“ cserélik fel. A kocsi tetejére, mintegy betetőzésül egy bölcst helyeznek el.

Az *eljegyzésnél* így szól a vőfél, midőn társaival a házba lép, melyben a menyasszony lakik: Jó estét, uraim! Különös járatban vagyunk ma; hallottuk ugyanis, hogy volna egy férjhez adandó szüüz leányuk, és miután hoztunk magunkkal egy csinos legényt, kinek legforróbb kívánsága, hogy vele örökre egybekeljen, tisztelettel kérjük, sziveskedjék nekünk ezen leányzót bemutatni, hogy kettőjükből egy pár legyen, és két atyafiságból (Freundschaft) egy rokonság keletkezzék; mert jobb, hogy ha ketten vannak, mert hiszen régi igazság: ha az egyik elesik, a másik segíti felkelni. Ha ketten fekszenek egymás mellett, jobban melegítik egymást. Ez okból jelentünk meg ma önök előtt s merjük reményleni, hogy szívesen fogadnak bennünket!

Erre a házbeliek rendesen tréfából holmi passzusfélét kérnek el a jöttektől, minek folytán többnyire igen komikus útlevélfélét mutatnak elő.

Ha minden rendesen megy, következik a hozomány fölötti alku-dozás s az eljegyzés után a menyasszony a vőlegénynek egy virágsokrot (Buschen) nyújt át.

A lakodalom reggelén a vőfél így szól a menyasszonyhoz:

„Te tisztos menyasszony! Életednek legszebb reggelén megjele- nek én előtted, mint a vőlegény és kérő küldöttje. Ama keresztény munka, melyet rövid idővel ezelőtt megkezdtetek, ma befejeztetik. Ennél fogva felhivlak téged velem keresztényi módon az Isten házába való menetelre: becsülettel viszlek oda, becsülettel hozlak haza onnét, csak hogy más állásban mint a mostani. Ti többiek pedig legyetek segítségül nekem a menyasszony elkérésében, történjék ez bár vizen a- /

vagy szárazon, vigyük oda a lelkész áldó kezéhez, hol nyilvánosan Isten szent színe előtt egybekeljenek!”

A menyasszony disze egy rozmaring csomó (Kranzel), melyet homloka fölé állítva helyeznek el, ha érintetlenül lép az oltár elé; ellenkezőleg elmarad a rozmaring koszorú s általában a fejdíszítésnek semmi nyoma.

Némely községben esketés alkalmával az oltárgyertyákat csak azon mátkapárnak gyújtják meg, mely ellen erkölcs tekintetében kifogás nincs; a vétkes fél oldalán a gyertyát nem gyújtják meg.

A lakzi többnyire kedden vagy csütörtökön tartatik délelőtt 10—12 óra közt. Vannak vidékek, a hol a házasulandók az illető pap által pénzbelileg megbüntettetnek, ha 12 után érkeznek a templomba. A családi tüzhelyet alakítandó fiatalok szokjanak már az első pillanattól fogva rendhez!

Mielőtt a jegyesek a templomba mennek, érzékeny bucsut vesznek szüleik, testvéreik, rokonaik, szomszédok, barátok s barátnéktól.

A templomból haza térve, ünneplő ruháikban helyet foglalnak a dúsán terített asztalok körül, mely ebédhez legtöbb esetben az eskető lelkész is hivatalos. Jobbmóduak ilyenkor már muzsikaszó mellett esznek, isznak, tosztiroznak.

Ebéd vagy estebéd után kissé pihennek, azután pedig alig várhatják a tánczot, de mielőtt ez megkezdődne, még igen szép tiszt vár a vőféltre, t. i. a menyasszony fején levő koszorúnak levevése, az úgynevezett „Kranzel Abtanzen.“

Kranzl Abtanzen.

1. Herr Vetter Ausgeber, wenn ich die Erlaubnis hätte, der Jungfrau Braut ihren grünen Kranz von ihrem Haupt zu nehmen u. denselben ihr nimmermehr aufzusetzen. Vivat!

2. Nun Jungfrau Braut! Siehe an deinen schönen grünen Kranz, den du dir in deiner Jugend so schön gezieret u. gepflanzet hast. Ist das nicht ein schöner Kranz, den man in der Jugend zieren u. pflanzen kann? Denn nicht jede Braut kann einen solchen grünen Kranz auf ihrem Haupte tragen! Vivat!

3. So wenig soll die Jungfrau Braut einen grünen Kranz auf ihrem Haupte tragen, als dürre Distel rote Rosen tragen; eher werden dürre Distel rote Rosen tragen, als die Jungfrau Braut einen grünen Kranz auf ihrem Haupte trägt. Vivat!

4. Jetzt Jungfrau Braut musst du alle Burschen meiden u. bei

deinem Mann verbleiben, u. du Jungherr Bräutigam musst alle Mädchen meiden u. bei deinem Weib verbleiben. Vivat!

5. Jetzt heiszt's Kranzerl weg und's Häuberl her, Jungfrau g'west u. nimmermehr. Und wenn sie gleich keine Jungfrau ist, so ist sie doch a Weiberl, u. trägt sie gleich kein Kranzerl nicht, so trägt sie doch a Häuberl. Vivat!

6. Nun Herr Vetter Ausgeber! Ich möchte mir untertänigst ausbitten, wenn ich die Erlaubnis hätte die Jungfrau Braut auf drei christliche Ehren-tänze aufzufordern u. z den 1 für mich; den 2 fürn Jungherrn Bräutigam, u. den 3. für alle ehrsamten Hochzeitsgäste. Vivat! (Itt: Viva!)

Kapcsolatosan közlünk még két hienz lakodalmi mondokát más forrásból, az eredeti irás szerint

Gelobtzei Jesus Christus. Meine liehen Herrn Vetter und Frau Mam, Sie derfen uns nicht in übel aufnehmen, daß wir Ihnen so spet überlaufen sind. Wir sind zwei ausgeschickte Botten von unsern jungen Herrn Breitigam samt seiner versprochenen Jungfrau Braut. Indem sie sich besonnen haben, den ledigeñ Stand zu ändern, und den heiligen Ehestand anzutreten, so lassens in Herrn Vetter und der Frau Mam einen guten Abend wünschen und auch bitten, dass Sie megen begleiten helfen auf alle Gassen und Strassen, auf alle Wege und Stege, zu Wasser und zu Lande, und endlich zu des Priesters Hand, dort wird ein neuer Bund geschlossen werden, welchen niemand auflesen kann, als nur Gott und der Tot. Von Gottes Haus wird sie führen der Breitigam in sein Vaters Haus, dort wird ihnen vorgetragen werden Wein und Brot und andere Gottesgaben; auch wird Musig sein. Wenn's im Herrn Vetter oder die Frau Mam beliebt einige Stück Ehrentanz zu machen, somit bitten wir um einen guten Bericht nach Hause zu bringen. Mit diesen schliessen wir unsern schönen Grusz. Gelobtzei Jesus Christus. (Neuthal.)

Gelobtzei Jesus Christus. Ich wolde wünschen, dass wir auf der himmlischen Hochzeit auch so frölich beisamen sein, wie auf der weltlichen.

Musiganten vivat!

Meine lieben Herrn Bettleute und Ausgeber, Junggesellen und Kranzjungfrauen und alle eingeladene Hochzeitgäste; ich täte bitten, wenn ich einen Verlaub hätte, die Jungfrau Braut aufzufordern. Ist das nicht schön, wenn Eltern ihre Kinder so grosz auferziehen, dass sie können zum allerheiligsten Altare gehen, und dort erbar und christlich kupliert zu werden.

Musiganten vivat!

Jungfrau Braut, Jungfrau Braut, schau an diesen grünen Ehrenkranz, wie schön er geziert ist, zum erstenmal, zum zweitenmal, zum drittenmal, und zum letzten: jetzt hast du ihm auf deinen Haupt gehabt, und dein Lebtag nimmer, bevor du ihm auf dein Haupt wirst setzen, werden alle Distel und Dornen rote Rosen tragen.

Musiganten vivat.

Meine lieben Herrn Bettleute und Ausgeber, Junggesellen und Kranzeljungfrauen und alle eingeladenene Hochzeitsgäste, ich täte bitten, wenn ich Verlaub hätt, die Jungfrau Braut aufzufordern, oder ihr mit einen Glas Wein aufzuwarten, welcher gewachsen zwischen Köln und Rhein, und ist er nicht gewachsen zwischen Köln und Rhein, so ist er doch gewachsen zwischen Sonn- und Mondesschein. Ist die Jungfrau Braut gesund oder krank, so geht sie herüber über Tafel und Bank. Ist sie frisch und wohl in Muth, so springt sie über mein Buschen und Hut.

Musiganten vivat!

Erdélyi szász gyermekjátékok.

Dr. Wislocki Henrikől.

Az erdélyi szász gyermekjátékok már azon szempontból is érdekesek, mivel van köztük oly játék is, melyet a szászok évszázadokkal ezelőtt német hazájukból hoztak magukkal, és ez új otthonukban, Erdély bércei közt híven megőriztek, míg ugyanazon játék régi német hazájukban már ismeretlen, elenyészett.

A következő sorokban néhány kiadatlan erdélyi szász gyermekjátékot közlök, melyek nagy részében régi néphiten alapuló vonások vannak. Az itt közlött játékok Szeben- és Brassómege félreeső szász falvaiból erednek

A számtalan „fogósdí” játékokból, („*Fangspiele*“ melyeket az erdélyi szász gyermekek télen játszanak, csak néhányat említek meg, melyek még eddig nem kerültek nyilvánosságra.

„Hol vagy Jakab?” (Jakobel, wo bast da?) játék következőleg folyik: A játékok kezeikkel összefogódzva kört képeznek. A kör közepén egy bekötött szemű játszó gyermek van, kezében két kulesot tart. Most ezt éneklük karban:

Bas menj Rusen blein
Hej am hischen Gortén,
Det Jakobel mausz
Noch gor lange wörten!

Kam Jakobel, kam!
Kost da et na fén,
Dón kost da der uch
E hisch Risken nén!

Míg virágim nyilnak
Ebbe a szép kertbe,
Addig Jakabnak még
Várni soká kéne!

Jer, te Jakab, jer!
Ha meg tudod fogni —
Akkor szabad néked
Szép rózsát szakasztni!

Erre a bekötött szemű gyermek az egyik kulcsot a földre dobja, egy másik játész a körbe lép és azt fölemeli és időnként a kör közepén levő játészónak kulcsát azzal megüti. Ez kiáltja: „Jakab hol vagy!” mire a másik játész az úgynevezett Jakab, a kulcsra üt a felemelt kulcsal, és ha a bekötött szemű őt meg tudja fogni, (a bekötött szemű gyermeknek egy helyt kell állnia s csak ütés közben foghatja meg a „Jakobelt“), akkor ő áll helyére.

Az „idő-boszorkásdi“ („*De old Waderhex*“) játéknál szintén sors-húzás által meghatározott gyermek a földre leül, a feje tetejét zöld lombbal, vagy szalmával körül fonják, azaz: megkoszorúzzák. Ő az „idő csináló boszorka.“ Mindenik játész saját felső karjára egy zöld ágat vagy szalmacsomót erősít. A játékosok *macskáknak* neveztetnek és az idő-boszorka körül ugrándozva éneklik:

Do satzt de old Waderhex
Am Rén uch am Schné,
Wat gén mer ar zu essen?
Zacker uch Kafé!
Zipfel, zapfel, Baterkrappel,
Walst da Katzen hun,
Mauszt ze as da kun
An aller El
Af dem Besestel,
Hopp, hopp, hopp!

Itt ül a vén boszorkány
Esőben és hóban,
Mit adjunk neki enni?
Czukrot és kávét.
Csip, csup, vajas fánk,
Kell e neked macska,
Hozzánk kell jönnöd
Nagy sietséggel
A seprű nyelen!

Erre a boszorka seprűn vagy pálcán lovagolva igyekszik a macskák egyikét megfogni. Minden játész gyermeknek megvan a kijelölt helye, s mikor ott van, nem szabad őt megfogni. A macska már akkor is meg van fogva, ha a boszorka a bal karjára erősített lomb- vagy szalmacsomót leszaggatja. A megfogott macskák félre ülnek, s mikor a boszorka egy-egy macskát fog, mindannyiszor ezt éneklik:

Miau, miau, miau!	
Ach Breiderchen, ach Breiderchen,	Oh öcsikém, öcsikém,
Miau, miau, miau!	
Da bast en Hexenkaderchen.	Te boszorka-kandur vagy.
Miau, miau, miau!	
Mer mauszen hei na satzen,	Nekünk most itt kell ülnünk,
Ar Suhlen mauszen mer kratzen,	Az ő talpát kell vakarnunk,
Miau, miau, miau!	
Mat aserm Schmolz	A mi zsirunkkal
Schmert sej sech zam Donz,	Keni magát a tánczra.
Miau, miau, miau!	

Míg ezt a dalt éneklik, a szalma vagy lombköteget (zsir és háj helyett) az utolsó megfogott macskáról a boszorka a maga felső ruhájára öltögeti. Most újból kezdődik a játék, és addig tart, míg mindenik macska meg van fogva. Ezután néhány játzó egymással szemközt két sorba áll fel s kettenként összefogózza a boszorkát karjaiba felveszi s hintáztatja. Ez a boszorka megégetését jelenti.

A madár-fogósdinál („*Der Vogelsteller*“) sorshuzás folytán meghatározott gyermek szemét kendővel bekötik, ez a madárfogó. A többi gyermek pedig együtt énekli:

De Vijeljen am granen Basch,	A madárcák a zöld ligetben
Se sanj'n, se sanj'n,	Énekelnek, énekelnek,
De Vijeljen am granen Basch.	A madárcák etc.
Se spranj'n, se spranj'n.	Szökdelnek, szökdelnek.
Do kit en older, groer Mon,	Jön oda egy öreg, ősz ember,
Wal Vijeljen sech fén,	Madarat akar fogni,
Den Vijeljen am granen Basch,	A madárcáknak a zöld ligetben
Den Hols wal he ósdrén!	A nyakát ki akarja tekerni.
Zipi, zipi, zip!	
Zipi, zipi, zip!	

Erre egyik játzó a madárfogóhoz szalad, ennek kezét megfogja, ez most így szól: „Hangot!“ Már most annak, ki a madárfogó kezét megfogta, egyedül kell egy tetszés szerinti dalt énekelnie. Ezután ismét együtt énekelnek:

Geschwanjd, geschwanjd	Gyorsan, gyorsan,
So as det Vijeljen,	Ha a madárcát,
Det da as, host verschecht.	A mely itt van, elriasztottad,

Wer frojen as, wer frojen as,
Won et der na wechflecht.

Mi örülünk, mi örülünk,
Ha azután elrepül.

Ha a madárfogó nem találja ki a nevét annak, ki a kezét megfogta s egyedül énekelt, akkor mindenik gyermek ezt énekli:

Vijel walst da fén,
Da older, groer Mon;
Doch wej det Vijeljen hiszt,
Det kost da as nedj son!
Schum dech, schum dech!
Schum dech, schum dech!
Zipi, zipi, zip!
Zipi, zipi, zip!

Madarat akarsz fogni,
Te öreg ősz ember,
De hogy hijják a madarat,
Azt nem tudod nekünk megmondani.
Szégyeld magad, szégyeld magad.

Most újra kezdődik a játék („*Die Vijeljen am granen Basch.*“)

Ha a „madárfogó“ eltalálja, ki az, a ki a kezét megfogta s egyedül dalolt, akkor az lesz helyébe a „madárfogó.“

A „manólabat“ („*Trudefausz*“) úgy játszák, hogy szintén a sors-huzás által meghatározott gyermek egy lepedőbe vagy egy fehér kendőbe lesz burkolva és pálczán körül lovagol. Egyik kezében szalmaköteget tart. A többi játszó a jobb lábukon állanak s csak fél lábon szökdécselve szabad meghatározott helyüket elhagyni. Sorba minden egyes gyermek elhagyja helyét és szökdécselve a kimért körben lovagló után igyekeznek, hogy a szalma kötegyéből egy-egy szálacsokát elvehessenek. Ha ez sikerül, (de még mind csak fél lábon) akkor a ki elébb mutathat fel szalmaszálat, az fog később a körben lovagolni; most a lovagló helyére áll s a míg oda talál, addig a következő lovaglónak fél lábon kell utána szökdécselni. Ha bal lábát valamelyik szökdécselés közben a földre leteszi, akkor meg lesz büntetve, s ennek neve aztán: „*Trudefausz*“ manólab.

Az „ördögfarkasdi“ játéknál („*Teufelsschwanz*“) a gyermekek egymásután sorjába állanak s mindenik az előtte való ruhájának valamely részét megfogja. Hogy ki az első és utolsó játékos a sorban, azt sors-huzás folytán határozzák el, az első az „ördögfej“ („*Teufe/skopf*“), az utolsó az „ördögfark“ („*Teufelsschwanz*“). Az első játékosnak „az ördögfej“-nek az „ördögfarkat“ kell megfognia, a nélkül, hogy a sor felbomolnék. E mellett folyton gyorsabb ütemben ezen dalt dalolják:

Der Tivel as gearjert,

Az ördög boszankodik,

De Macken patschen senjen Schwonz!

A szunyogok csipik farkát.

Der Tivel as gearjert,	Az ördög boszankodik,
He mocht en Tivelstonz!	Ördög-tánczot jár.
Hopp hopp, hopp hopp, Haar Tivel!	Hopp — — ördög uram!
An den Schwonz der beisz,	Harapd a farkadat,
Schnapp mat denjen Zandjen	Kapkodj fogaiddal
No Macken uch no Leisz!	A szunyogok és tetvek után!

Ha ezen dal háromszori eléneklése után az „ördögfejnek“ nem sikerül az „ördögfarkot“ megfogni, akkor az „ördögfej“ után következő — első — játzó lesz „ördögfej“-jé. De ha az „ördögfej“ háromszori éneklés közben az „ördögfarkot“ megfoghatja, akkor az a játékban már többé nem vehet részt.

Egy sajátosságos néphitből származó fogósdí játék az úgynevezett: „Uhuspal“, „baglyosdi.“ A játzóok egyike a bagoly (néphitben „halálmadár“) és a földön ül. Előtte egy rongydarab van kiterítve, mely mintegy fél méternyi távolságra van egy a földben bottal húzott vonaltól. Ezen vonal „patakna“ neveztetik, 4—5 méternyi hosszú s a választóvonalat képezi a bagoly és a többi játzóok között. Ezen vonalon túl minden játzó egy kis gödröt ás magának a földbe, ezen gödör a „cél“ A játzóok éneklük:

Uhu, Uhu, Uhu;	Uhu, uhu, uhu
Tudevogel, Uhu;	Halálmadár uhu!
Am Hemel schent de San;	Az égen süt a nap;
Uhu, Uhu!	Uhu, uhu!
Iwern Boch da spranj!	A patakon át ugorj,
Uhu, Uhu!	Uhu, uhu!
Meisker ech der branj!	Egerekét hozok neked!

Ezen dal éneklése közben akármelyik játzó célját elhagyja és a bagoly előtt kiterített rongyot magához ragadni igyekszik a nélkül, hogy e közben a válasz-vonalat (a patakot) átlépné. De csak egyszer szabad minden játzóna a rongy után nyulnia; akkor céljához kell vissza térnie és ott addig maradni, míg a többi játzó mind a rongy után nyult, és a sor ismét ő reá került. Ha a bagolynak sikerül a rongy után nyuló játzó kezére koppantani, a nélkül, hogy helyéről felemelkednék, akkor az illető játzó „meghalt“ és a játékban tovább nem vehet részt. Ellenben, ha valamelyiknek sikerül a rongyot egy izben való oda nyúlással magához ragadni a nélkül, hogy a bagoly érintené kezét, ő lép a bagoly helyére. A bagoly pedig a többi játzóok sorába lép.

Bánsági német népballadák.

Baróti Lajostól.

Felolvasatott a M. N. T. 1892. január 30-i ülésén.

Nincs szándékomban beható tanulmányt adni a bánsági németek ballada-költészetéről. Erre a rendelkezésemre álló anyag nem elegendő. Csupán néhányat a nép száján élő balladákból kívánok bemutatni s ennek kapcsán egyet-mást elmondani, minek némi néprajzi érdeke van.

A balladák, melyeket alább közlök, két temesmegyei német községből: Mercy- és Orczyfalváról valók. ¹⁾

Mindkét helység a mult század második felében nyerte német lakosait. Mercyfalvára, melyet a Bánság regenerátora iránti kegyeletből neveztek el így, eleinte (1734.) olaszokat, majd (1752.) francziákat telepítettek, azonban ezek részint kihaltak, részint a németiségbe olvadtak. A németek két ízben, u. m. 1765-ben és 1770-ben szállták meg tömegesebben Mercyfalvát. Nagyobb részök Trierből, Luxenburgból és Lotharingiából költözött oda; egyes családok Bajorországból (különösen Würzburg tájékáról), a rajnai Pfalzból, a Feketeerdő és Frankfurt vidékéről, továbbá Alsó-Ausztriából és Csehországból jöttek.

Orczyfalva újabb német telep. Csak 1785-ben vetették meg alapját a Feketeerdő tájáról jött bevándorlók, kiknek utódait még most is „schwarzwaldiak“-nak nevezik. ²⁾

Szükségesnek tartottam mindezt elmondani a végből, hogy megismerjük a talajt, melyből a német népköltészet ezúttal bemutatandó virágai fakadtak.

Mercyfalván ép úgy, mint a vele szomszédos Orczyfalván a nép igen szeret dalolni, kivált télen, a fonókban, a hol összejönnek a leányok s legények s míg pereg a rokka, folyton-folyvást hangzik a dal. Ebben nem csak a fiatalság, hanem az öregek is részt vesznek. Az utóbbiak a balladák fenntartói és terjesztői: tőlük tanulják el a fiatalok s ha egyik-másik a balladák közül már-már elnémult, az öregek elevenítik föl újra. Különösen a nők tűnnek ki e tekintetben.

Az ifjabb nemzedék inkább a szerelmi-, katona- és társas-dalokat

¹⁾ E balladákat bátyám: *Grünn Károly*, jelenleg aninai plébános, 1879-ben gyűjtötte, mikor Orczyfalván káplán volt. A rájuk vonatkozó adatokat *Gábrriel József*, mercyfalvi földmives- és népköltőek köszönhetem.

²⁾ Mercyfalva telepítéseire vonatkozólag lsd. *Bobik G.*: *Rede zur Feier des 150-jährigen Bestandes der Gemeinde u. r. k. Seelsorge Mercyfalva. Temesvár, 1884.*

kedveli. A balladák mind ritkábban hangzanak körükben s talán nincs is messze az idő, midőn végkép eltűnnek a nép ajkáról.

A fonókbán fiatalok és öregek rendszeren karban énekelnek, még pedig két szólamra Ritka eset, hogy a társaság valamely tagja egymagában énekeljen. Ez csak akkor történik, mikor valaki új dalt ad elő, melyet aztán a többiek ellesnek, vagy mikor általános kívánatra, a változatosság kedvéért, a dalosok fölváltva más-más dalt énekelnek.

Dalukat olykor-olykor harmonikával, vagy — mint a Mercyfalvához közel eső Uj-Bessenyőn — hegedűvel kísérik, melyet itt majd minden házban lehet találni.

A balladákat a lányok és legények irodalmi nyelven, az öregek pedig oly nyelven éneklék, mely az irodalmi s a népi nyelv különös keveréke. Általában csak kevés dalt énekelnek tájszólás szerint.

Gabriel szives volt egy rövidke dalt közölni velem, melyet az ottani dialektus illusztrálásául ezennel bemutatok:

„Heut Nacht is Samschtachnacht,	Der Bû, den ich nicht mag,
Das Herz em Leib mir lacht,	Der kommt sonscht alli Tach,
Heut Nacht gehts luschtich zu,	Doch der mei Herz erfreut,
Do kommt mei Bû!	Kommt endlich heut.“

A fonóházi összejöveteleken kívül egyébkor is dalol a fiatalság. Különösen tavaszi és nyári estéken, mikor napi munkájok elvégeztével a legények és lányok ki-kiülnek az utcára, — vagy vasárnaponként, a táncznál. Ősszel a kukoricafosztás és kendertilolás hozza össze a fiatalokat s szolgál kívánt alkalmul a dalolni szeretőknek, hogy hangjukat hallassák.

A bemutatandó balladák között egy sincs, mely a bántási németek közt keletkezett. Kivétel nélkül régibb, a német népköltési gyűjteményekből (Wunderhorn, Uhland, Simrock, Erk. stb.) ismert költemények, mint a „*Liebesprobe*“, „*Der Schmiedsgesell*“ (Simrocknál: „*Zimmergesell*“), „*Des Markgrafen Töchterlein*“, „*Das Lied vom Ringe*“, „*Die Brombeeren*“, „*Der tote Freier*“, „*Die Kindesmörderin*“, „*Die Graserin*“, „*Falsche Liebe*“, „*Ritter St. Georg*“, „*Der Schwatzhafte*“, „*Der grausame Bruder*“, „*Die hohe Blume*“, „*Die Nonne*“, „*Die Feder auf dem Hut*“, „*Die untreue Braut*“, „*Der stolze Hammerschmied*“, „*Der Graf und die Madam.*“¹⁾)

¹⁾ E czimeket az ismert népköltői gyűjtemények alapján adtam az egyes balladáknak.

Mindezeket a balladákat még az első települők hozták magukkal. Tévedne azonban, ki ebből azt következtetné, hogy a bánsági németek teljesen híjával volnának a költői tehetségnek. Mint biztos forrásból tudom: régibb énekek dallamaira újabb időkben keletkezett dalaik is vannak, azon kívül helyi mondák, melyek közül többeket magam is hallottam. Mindez mutatja, hogy a költői ér még folyton buzog a német települők utódaiban.

Alkotó tehetségükről egyébiránt a közlött balladák is tanuskodnak. Tele vannak változatokkal s talán nincs is köztük olyan, mely teljesen egyeznék a népköltési gyűjteményekben foglalt hasonló tárgyú költeményekkel.

Az eltérések közül különösen a tartalmi eltérések érdekesek. Itt egy új motívumra akadunk, ott valamely néhány sornyi részletre, mely érdekesen egészíti ki az eddigelé csak töredékesen ismert költeményt. De találunk csonkitásokra és ferdítésekre is.

Nem lehet czélom az egyes balladákat az eltérések szempontjából részletesebben ismertetni, csupán néhány érdekesebb, új motívumra kívánok rámutatni. Ilyen a „*Liebesdienst*“ című balladában az, hogy a nényénél szolgáló grófi leányt lakodalomra hívják s nénye piros almát ad neki: „*darin stund ihren bittren Tod*“; ilyen a „*Lied vom Ringe*“ című balladában a kezdet, de még inkább a végkifejlés, mely merőben eltér az ismert balladáktól. Ugyanis míg ezekben a leány hiába könyörög a fogoly katonák életeért, addig itt a parancsnokot („*Grossmajor*“) meghatja a leány keserve és kegyelmet ad kedvesének. Érdekes a „*Der grausame Bruder*“ című ballada kezdete is, továbbá a „*Die untreue Braut*“ című balladában a vőlegény párbeszéde anyjával. A „*Der Schmiedgesell*“ című ballada is bővelkedik érdekes variánsokban.

Föltűnő csonkitások, hézagok különösen a „*Der Schwatzhafte*“ és a „*Die Feder auf dem Hut*“ című balladákban fordulnak elő. A ferdítések között legfeltűnőbb a „*Die hohe Blume*“ című balladában a „*freien*“ ige felcserélése a rokon hangzású „*freuen*“ igével, mi az egész költemény értelmét megzavarja.

A közlött balladák között ritkaságul vagy ismeretlen voltak vagy új motívumaik miatt kétségtelenül legérdekesebbek a „*Das Lied vom Ringe*“, „*Der tote Freier*“, „*Ritter St. Georg*“, „*Die Kindesmörderin*“ és a „*Der Schmiedgesell*“ című balladák.

1. Der Schmiedsgesell. *)

Es war einmal ein Schmiedsgesell, ¹⁾
 Ein gar ein wunderschön's Blut,
 Der beschlaget dem jungen Markgrafen seinen Wagen,
 Und der war schön und gut.

Und als der Wagen verfertigt war,
 So legt er sich nieder und schlief,
 Da kam dem jungen Markgrafen seine Frau,
 Mit heller Stimme und rief:

„Ach Schmiedsgesell fein, Schmiedsgesell mein,
 Steh' auf und lass mich hinein!
 Bei'nander wollen wir schlafen,
 Mein eigener sollest du sein“

Und wie sie geglaubt han, ²⁾ sie wären allein.
 So führet der Teufel das Kuchlmensch ³⁾ nein.

„Ach Herr, ach Herr, ach strengster Herr,
 Gross Wunder um unserer Frau:
 Sie schläft beim schwarzbraunen Schmiedsgesell,
 Ja Schmiedsgeselle allein!“

Und als der junge Markgraf es erfuhr,
 Ein'n Galgen liess er bau'n,
 Von rothen Gold und Edelgestein,
 Für'n Schmiedsgeselle allein.

Und als der Galgen verfertigt war,
 So liess man ihn führen hinaus.
 Da kommet Pardon vom Kaiser:
 Man soll ihn lassen aus.

Was zog dem jungen Markgrafen seine Frau
 Aus ihrer riechenden Tasche?
 Fünfhundert Stück von rothem Gold,
 Für'n Schmiedsgeselle allein.

*) Vsd. ö. *Wunderhorn*, (R.) 455—456. l. *Simrok*, 102—104. l. 46.

¹⁾ A *Wunderhornban* és *Simroknál*: ein *Zimmergesell*.

²⁾ han = haben.

³⁾ *Kuchelmensch* = *Küchenmagd*; a *Wunderhornban* és *Simroknál*: das älteste *Kammezweib*

„Ach Schmiedsgesell fein, Schmiedsgesell mein,
 Wo reis't denn du es jetzt hin?“
 „In Pesth und Ofen bin ich es gewesen,
 Jetzt reis' ich wieder nach Wien.““

„Wenn du es das Geld verzehret hast,
 So kommst und schlafst wieder bei mir.
 Wenn dir's der Wein zu sauer ist.
 So lass dir einschenken ein Bier.“

2. Das Lied vom Ringe. *)

Es waren drei Soldaten,
 Spazieren woll'n sie gehn.
 Spazieren sein sie gegangen, ¹⁾
 Am Rheinstrom sein sie gefangen.
 Gefangen wol an dem Rhein.

Was thut man ihnen rüsten?
 Ein'n Wagen mit sechs Ross',
 Darauf soll man sie führen,
 Vom Rheinstrom bis nach Triren, ²⁾
 Zu Triren wol in die Stadt.

Was thut man ihnen bauen?
 Ein' Thurm und der war hoch,
 Darin müssen sie's verbleiben,
 Kurzweil müssen sie sich vertreiben,
 Kurzweil dauert ihnen gar lang.

Es war ein Mädchen von achtzehn Jahr,
 Dem sein Schätzchen war auch dabei.
 Sie sprang wol über die Gassen,
 Wo Schreiber und Kaufleut sassen,
 Dem Gefangenen wol vor die Thür.

*) Vsd ö. *Wunderhorn*, 35—37. I. *Erk.*, 30—34. I. (12, 12a, 12b, 12c.) *Simrok*, 126—127. I.

¹⁾ Sein sie = sind sie.

²⁾ Triren = Trier; Simrocknál: Strassburg; Erknél: Strassburg és Dürng.

Was zog sie aus ihrem Fürtüchlein?

Ein Hemd war weiss gewasch' :

„Da hast, du Hübscher, du Feiner,

Du schon Herzliebster meiner,

Das soll dein Todtenhemd sein!“

Was zog er von seinem Fingerlëin?

Ein'n Ring, von Gold so roth :

„Da hast, du Hübsche, du Feine,

Du schon Herzliebste meine,

Das soll dein Trauring sein!“

„Was soll ich mit diesem Goldsringlein thun,

Den ich nicht tragen kann?“

„Leg du's hin in Kisten und Kasten,

Lass du's Goldringlein rasten,

Bis an den jüngsten Tag!“

„Und wenn ich über Kisten und Kasten komm'

Und schau's Goldringlein an,

Ich mein', mein Herz müsste brechen,

Ich möcht' mich selber erstechen,

Gross Unglück fang' ich an.“

Der Grossmajor ¹⁾ steht an der Wand

Und höret dem Reden zu :

„Den jüngsten Soldat will ich dir schenken,

Dass du an mich sollst denken,

Wenn ich schon lieg im Grab.“

Das Mädchen fiel auf seine Knie

Und küsst ihm Händ' und Füßs' :

„Gott wird Euch schon belohnen,

Im Himmel und da droben,

Wenn Ihr schon liegt im Grab!“

(Orczyfalva.)

¹⁾ Erknél, Simroknál és a Wunderhornban : Commandant; Erkaél még : Hauptmann, Amtmann, Graf.

3 Der todte Freier. *)

„Ach Gott, ich mach keinem die Thür nicht auf,
Ich habe versprochen die Eh’.“

„Und hast du versprochen die Eh’,
Vielleicht werd’ ich der sein!““

„Reich herein, reich herein deine Händlein,
Wenn du er sollst sein!
Ach Gott, du schmeckst ¹⁾ ja nach Erde,
Als wenn es der wahre Tod wär’!“

„Wie soll ich denn nicht schmecken nach der Erde?
Acht halbe Jahr schon bin ich todt
Zünd’ nur an, zünd’ nur an ein Kerzenlicht,
Weck’ nur auf, weck’ nur auf deine Hausleut’;

Weck nur auf dein’ Vater und Mutter,
Der Bräutigam ist bereit.
Schneeweiss musst dich ankleiden,
Grün’s Kränzlein musst aufhaben.

Und wenn es das Erste läutet,
Empfängst du das Sakrament,
Und wenn’s das Dritte läutet,
Nem’ ich mir dein seliges End!““

(Merczyfalva.)

4. Die Kindesmörderin. **)

Es treibt ein Schäfer die Schäflein ’naus,
Er höret schreien ein Kindelein klein.

„Ach Kindelein klein und wo du bist,
Ich hör’ dich schreien und sieh dich nicht.“

„Ach Schäfer, herzlichster Schäfer mein,
Komm’ her und hole mich heraus,
Weil meine Mutter hat Hochzeit zuhaus!““

*) Vsd. ö. *Erk*, 74 76. l. (24, 24a, 24b.) *Ethnol. Mitt. a. Ungarn*, I. 341—342.

¹⁾ Schmeckst = riechst.

**) Vsd. ö. *Wunderhorn*, (R), 432. l. *Erk*, 140—146. l. (41, 41a, 41b, 41c, 41d.)

í-mrok, 85—88. l. (37, 37a.)

„Wie kann denn die Braut deine Mutter sein,
Sie trägt ja noch grün Kränzelein?“

„„Und sie mag tragen grün oder roth,
Sie hat ja schon drei Kinder todt:

Das erste hat sie in'n Mist begrab'n,
Das zweite hat sie's in'n Brunnen 'nein geworf',
Und mich hat sie in einen hohlen Baum versteckt.““

Und wie das Kind nach Haus' ist komm'n,
Die Hochzeitleit' verstaunen sich bald.

„„Ach Hochzeitleit' verstaunet euch nicht,
Nun weil die Braut meine Mutter ist!““

„Wie kann denn die Braut deine Mutter sein,
Sie trägt ja noch grün Kränzelein?“

„„Und sie mag tragen grün oder roth,
Sie hat ja schon drei Kinder todt:

Das erste hat sie in'n Mist begrab'n,
Das zweite hat sie's in'n Brunnen 'nein geworf',
Und mich hat sie in einen hohlen Baum versteckt.““

Und wenn das Wort nicht wahr soll sein,
So kommt der Teufel zum Fenster herein.

Er nahm die Braut an ihrer schneeweisser Hand
Und führt sie in das hindrische Land.

In's hindrische Land, in die höllische Pein,
Da soll der Braut ihre Hochzeit sein.

(Orczyfalva.)

5. Ritter St.-Georg. *)

Der Ritter Sankt Georg der heilige Mann,
Hilf Maria!

Er reitet für ¹⁾ eine sehr prächtige Stadt,
So helfe uns Gott und Maria!

*) Vsd. ö. *Wunderhorn*, 103—106. l.

¹⁾ für = vor.

Allein da liegt ein gewaltiger Drach,
Hilf Maria! **)
Der Drach' begehrt alle Tage ein Kind,
Und dazu ein ganzes Rind.
So helfe uns Gott und Maria! **)

Die Herrn die führen ein' heimlichen Rath,
Welcher denn sein Kind hergab?

Der Rath der fällt auf'm König sein Kind,
Dem König sein Kind muss selber dahin.

Jungfräule steigt auf den Berg hinauf,
Sie kniet sich auf' nen Marmelstein,
Und dorten bet' sie ganz allein.

Und als sie kniet wol auf dem Stein,
Da kommt der Ritter Sankt Georg geritten.

„Jungfräule was thut ihr denn ganz allein?“
„Hier wart' ich auf das wilde Thier,
Und dass es mich gleich verzehren thut.“

„Jungfräule geht ihr es nur nach Haus,‘
Der Drach wird bald getödtet sein!

„Mein Kind, wer hat denn dieses gethan?“
„Dies hat der Ritter Sankt Georg gethan.“

„Hat dieses der Ritter Sankt Georg gethan,
So woll'n wir ihm geben das halbe Königreich,
Und dazu meine Tochter zugleich.“

„Das halbe Königreich, das will er nicht
Das braucht ein grosses Dienstgeschicht “

„Baut ihr's nur ein Kirchlein klein
Darinnen bin ich mit Maria allein.“

(Merczyfalva.)

**) Ez a két sorrim minden strofában ismétlődik.

Erdélyi német gyermekjátékok.

(Dr. Kiss Áron gyűjteményéből.)

1. Grünes Gras.

A gyermekek körbe állnak, egyik középére áll. Forogva éneklük:

Grünes Gras, grünes Gras

Unter meinen Füßen,

Welche wird die Schönste sein,

(vagy: Welche du am liebsten hast,)

Diese sollst du küssen

A középén álló megcsókol egy gyermeket s ennek helyébe lép, ez pedig a kör közepébe áll, s ép így folytatja.

2 Muschketelein.

A gyermekek körbe állva éneklük:

Muschketelein, Muschketelein!

Ich bin ein armes Waiselein.

Dreimal um und um und um

Dreht sich die schöne N. um.

Ekkor a megnevezett megfordul s a játék tovább folyik.

N. hat sich umgedreht.

Hat den schönen Kranz verdreht.

Florian, Florian,

Hat geschlafen sieben Jahr,

Sieben Jahr sind um

Und es dreht sich A. um.

A játéknak vége, ha mindegyik gyermek megfordult, azaz arcával kifelé áll.

3. Im Sommer.

A gyermekek körbe állanak, a legügyesebb a kör közepébe. Forogva énekelnek:

Im Sommer, im Sommer.

Da ist die schönste Zeit,

Da freuen sich die alten,

Und auch die jungen Leut!

A középén álló most tapsol, ugrál, hegedül, stb. és a többi utánozza.

4. Der Musikant.

A gyermekek félkörbe ülnek vagy állnak, a legügyesebb gyermek, a muzsikus, eléjük áll és így szól:

Ich bin ein Musikant
Aus schönem fremden Land.

A többi:

Du bist ein Musikant
Aus schönem fremden Land.

A muzsikus:

Ich kann wol spielen.

A gyermekek:

Du kannst wol spielen.

A muzsikus:

Auf der Violine
Vio, Violine, tralala!

A gyermekek:

Auf der Violine (tralala)

Ezután rendre más-más hangszert utánoznak, zongorát, cziterát stb.

A végén ismétlik a hangokat:

Vio, violine tralala.

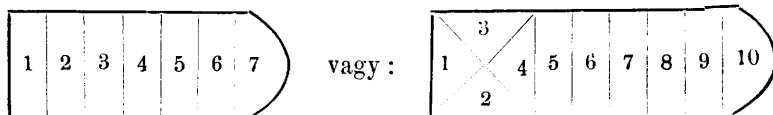
Pimpirim pim, pim pim pim,

Tra ra, tra ra,

Drum dum dum.

5. Paradieshüpfen.

A gyermekek 3—4 méter hosszú és 1 méter széles ilyenforma alakot vésnek bottal stb. a földbe:

Aztán egyik egy lapos követ dob az első mezőbe s féllábon állva onnan lábhegygyel kitolja, de úgy, hogy se a láb ne érintsen vonalat, se a kő ne maradjon rajta. Aztán a második, harmadik mezőbe dobja; ha vonalat érint vagy a kő oldalt hagyja el az alakot, a másik játzó következik. Ha másodszer kerül a sor valakire, azon a mezőn folytatja, a hol elhagyta. Nyertes az, a ki először ér az utolsó mezőbe, a paradicsomba.

(Valent Aranka borgó-prundi áll. tanítónő feljegyzései nyomán közli H. A.)

Fireczák Gyula levele.

Fireczák Gyula püspök a néprajzi társaság elnökségéhez a következő levelet intézte:

A Néprajzi Társaságnak püspökké való kineveztetésem alkalmából küldött szives üdvözlő sorait halás köszönettel vettem.

Mindenkor melegen érdeklődtem a nemes társaság ügye iránt s a jövőben sem szünöm meg ezt tenni. Isten bőséges áldását kérve a mélyen tisztelt társaság messzeható és hazánk kulturáját nagyban előmozdító működésére, maradtam

Ungvárott, 1892. évi január hó 23-án *Fireczák Gyula*
munkácsi püspök.

Fiumei olasz népdal.

Viva Fiume, un bel paese,
Dove cresce le ceriese!
Ma la bella fumanese
Sera sempre il mio sospir.
Lalá, lalálalá, lalá, lalálalá,
Lalá, lalá, lalá, lalálalalá!

Éljen Fiume szép határa,
A hol cseresznye sok vagyon!
A fiumei szép leányka
Lesz mindig az én sohajom!
Lalá, lalálalá, lalá, lalálalá,
Lalá, lalá, lalá, lalálalalá!

Viva Fiume e l'Ungheria,
Di cui siam gentil gioiello;
Ma per dritto e simpatia
Noi l'amiamo e rispettiamo.
Lalá, lalálalá, lalá, lalálalá,
Lalá, lalá, lalá, lalálalalá!

Éljen Fiume s Magyarország:
„A te szép gyöngyöd“ a nevünk;
Rokonszenv s jog köt minket hozzád,
Szeretünk téged s tisztelünk.
Lalá, lalálalá, lalá, lalálalá,
Lalá, lalá, lalá, lalálalalá!

Sforzina Máté feljegyzése nyomán közli *H. A.*

Hazai irodalom.

Az osztrák-magyar monarchia. 148. füzet. Dalmácia története. — Dalmácia népe.

Gyula-naptár. Szerkeszti Drohobeczky Gy. 1892. Ungvár. Ara 30 kr. Néprajzi czikkei: Iván gazda időjósolata a népeletből gyűjtve. — Vallasos népmondák: Mikor a jólétet osztották. Miért eszik a ló szünetlenül? Krisztus a szegény ember komája. — Adomák. —

Keresztes naptár. Rutén nyelven. 1892. Ungvár. Tartalmából kiemeljük: Népies időjósítások. — Miként éltek az emberek régen. — Népdalok Sztakcsin vidékéről. — Közmondások. — Népjátékok Beregből. — Adomák. — Ára typikkal 40 kr. anélkül 25.

Külföldi irodalom.

Dr.-Ceněk Zibrt. Kulturné historie. (A civilizáció története, eredete, fejlődése és bibliográfiája) Prága, 1892. 122 lap, ára 1.20. — Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábovy prstonárodní stb. (Az ócseh évszaki népszokások, babonák, ünnepek és mulatságok stb.) 1889. ára 1.80. — Poctivé mravy a spole. — české rády při jídle a pití po rozumm starých Čechův 1891. 50 kr. — Lysty z českých dějin kulturních. (Cseh kultur történeti lapok) 1891. 1 frt. kiadó: Jos. R. Vilimek. Prága Spéléna ul. čís. 13. sz. — Dr. Č Zibrt a Český Lid cseh néprajzi folyóiratnak egyik szerkesztője, a legjelesebb cseh népregélő. Modern tudományos módszerű érdekes munkáit ajánljuk különösen azoknak, a kik a hazai északi szlávokkal foglalkoznak.

Hazai folyóiratok.

Akadémiai értesítő. 1892. január. Hazánk népe 1890. — Collectio Szilágyiana. *Arménia.* 1892. 2. Fogolyán Tivadar. Nép és nemzetiség.

Az én Ujságom. 1891. 52. Mutatvány Kiss Áron „Magyar gyermek-játékok könyve” cz művéből. — 1892. 2. Mondák Szent-László királyról. — 4. sz. Herrmann Antal, A mesemondó madár. (A népmese paramythiája)

Brassó. Szerkesztő Fejér Vilmos. 1892. 14. sz. Az ethnographiáról. (Kivonat Herrmann Antalnak a brassói magyar kaszinóban tartott előadásából.)

Erdély. Turistai, fürdőügyi és néprajzi folyóirat. Az Erdélyrészi Kárpát-egyesület értesítője. Szerkesztő: Radnóti Dezső. Földolgozó-társak Hankó Vilmos, Herrmann Antal, Téglás Gábor. Előfizetési ár 3 frt az Erdélyi Kárpát-egyesület tagjainak 2 frt évi tagsági díj fejében jár. Megjelenik Kolozsvárt, havonként egyszer, nyáron kétszer; 3 ives képes füzetekben. — Az 1892. 1. füzet néprajzi tárgyú cikkei: Kuun Géza gr. Nehány szó a Brodnikokról. — Jankó János dr. A kalotaszegi magyarságról. — Whisloci H., Az erdélyi sátoros cigányok vándorjelei.

Egyetemes Philologiai Közöny. Heinrich Gusztáv és P. Thewrewk Emil közreműködésével szerkesztik Némethy Géza és Petz Gedeon. 1892. 1. füzet. Hunfalvy Pál (Nekrolog) — 2. f. Markalfról. — P. Thewrewk Emil. Elnöki megnyitó (a magyarországi latinságról).

Földrajzi közlemények. XIX. 9—10. füzet. Dr. Jankó János, Aradvármegye földje és népe a középkorban (Dr. Márki Sándor művének méltatása.)

Kelet. 1892. 3. sz. Mi vár a körösi püspökre? — (A körösi egyházmegye hiveinek állapotával foglalkozik.)

Magyar nyelvőr. 1892. 1. Zolnai Gy., A népnyelv és nyelvtörténet. — Balassa I., A nyelvjárások összehasonlítása. — Szólamódok. Mondások. Babonák. Álomfejtések. Gúnynevek. Tájsszók. Népballadák. Molnár Anna.) — A valál = falu szóhoz (v. ó. Felső- és Alsó-Valál Kézdi-vásárhely mellett.)

Magyar Ujság. Napilap. Kiadja Fenyvessi Ferencz, Budapest, Gránátos-utca 1. Ára 1 óra 1 frt. — 1892. 22. sz. Az „Erdély” behatóbb ismertetése, kiemelve, hogy az „Erdély” az eddig mellőzött néprajznak kijelölte az őt megillető előkelő helyet a turistaság körében.

Századok. XXVI. 1. füzet. Bartalus István, A magyar palotás zene eredete. (Zenemelléklettel: köztük kalamajkák).

Slovenské Pohľady. Časopis zábavno-poučny Redaktor: Jozef Škultéty. Turóczt-Szt.-Mártonban megjelenő tót havi folyóirat. Ára egy évre 5 frt. 1890. VII. Obrázky z Bošáckej doliny. — 1891. III. Názvy chorób u ľudu Bošáckej doliny. — Slovensky jazyk. — Dejiny kroje v zemích českijeh. — IV. Nazvy chorób etc. — Slováci a lužicki Szbi. — V. Slovensky jazyk. — VII. Starodávne slovenské osobné čiže krstné mená. — Slovensky jazyk. — VIII. Starodávne etc. — Slovensky jazyk. — IX. Tkáčstvo. — Starodávne etc. — Slovensky jazyk. — X. Starodávne etc. — Sl. j. — XII. Ukážka z botanomantie v. Bošáckej doliny. — 1892. I. Magické recepty z Božáckej doliny a okolia. — Slovensky jazyk. — II. Slovenské miestne názvy. — Slovensky jazyk

Turisták Lapja. Kiadja a Magyar Turista-egyesület. Előfizetési ára 5 frt. 1892. 1. — A kárbunkulus-torony első megmászása.

Transilvania. 1892. 1. P. Brosteanu, Rhaeto-Romanü. — O. B. Industria de casă română la expozițiunea din Viena.

Vizstnik hrvatokoga arkeologickoga druztva. 1892. I.

Külföldi folyóiratok.

Am Urquell. III. 1. Totenfetische im Glauben nordgermanischer Völker. — Menschenblut im Glauben der Zigeuner (Wliskoeki). — Ostpreussische Haus- und Zaubermittel. — Eine türkische Schöpfungssage (Kúnos, az „Élet“-ből). Russische Schöpfungssagen. — Zum Volksglauben der Juden in Polen. — Schimpfwörter — Serbischer Totentanz am Grabe. — Totenwartung bei den Mohammedanern in Bosnien. — Wolf Feuerdrache. — Abderiten von heute unter den Juden. — Vergrabene Schätze. — Der Hexenritt. — Volkswitz in Rätseln. — Preussische Rätselfragen. — Ostpreussische Sprichwörter. Volksreime u. Provinzialismen. — Alltagsglauben aus Schlesien. — Galizisch-rutenische Weihnachtsbräuche. — Geheime Sprachweisen. — Kleine Mitteilungen. — Vom Büchertisch. — 2. Totenfetische bei den Polen. — Totenfetische nordgerm. u. s. w. — Menschenblut u. s. w. — Ostpreussische Haus und Zaubermittel. — Preussische Rätsel fragen. — Zauber und Spuckgestalten in Schlesien. — Katzen-sporn. — Vom Büchertisch. — Nachruf an Frischbier.

Bosnische Post 1892. 5. sz. Von der bosnisch hercegovinischen praehistorischen Fundstätten. — 6. Dr. Ig. Kúnos, Türkische Gedankenlieder aus Ada-Kaleh. (Az Ethnol. Mitteilungenből.) 1892. 6. Dr. J. Kúnos, Türkische Gedankenlieder aus Adakeleh. (Az Ethnol. Mitteilungen a. Ungarn, II. 1—5. füzetéből.)

Česky Lid. 1892. III. Csehországi sirok behajtott lábú csontvázakkal. — Morva népszokások és babonák. — Két néphagyomány a vasektől a trónra jutó királyról. — Cseh-bródi paraszt konyha — A sellő a cseh néphitben. — Cseh világi népdal. — A luraeriai szerbek folklore irodalmának áttekintése. — Egy morva magikus könyv. — A tót népviseletről (10 tanulságos képpel.) — A morva nép házi istenéről. — Archacologiai hírek. — Karácsony Csehországban. — A csehországi folklore-irodalom könyvészete. — Lapszemle. — Könyvészet. — Hírek.

Correspondenzblatt d. deutschen Gesellschaft f. Anthropologie, Ethnologie, u. Urgeschichte 1892. 1. Grabhügel und Einzel-Gräber im Zürcherischen Oberland. — Noch einmal Herr. v. Török. — Naturforschende Gesellschaft zu Danzig. — Zur Anthropologie der Ohres.

Hantess. Bécsi örmény lap. 1892. 1. ismerteti Wlislöcki örmény mesegyűjteményét.

Niederschlesischer Anzeiger. 1892. 6. Tudositás Torday Erzsinek Glogauban jan. 6-án, a magyarországi cigányokról Wlislöcki és Herrmann kutatásai alapján tartott előadásairól.

Nachrichten über deutsche Alterthumsfunde. 1891. 5.

Niederlausitzer Mittheilungen II. 3. — Gräberfelder. — Kinderspiele und Kinderreime in Guben und Umgebung. — Das Niewitzer Pfingst-Semperlied. — Sagen aus der Umgebung von Spremberg. — Der Umgang des Hammers. — Die Schützengilde zu Wellmitz. — Literaturbericht. — Kleine Mittheilungen.

Neue freie Presse. 1892. jan. 23. Palóczy Lipót, Ein ungarischer Ethnograph. (Hunfalvy Párlól.)

Revue mensuelle de l'ecole d' anthropologie de Paris. 1892 1. — V. A. Bordier. Le milieu social. — J. V. Laborde et P. Rondeau, Les fleches empoisonnées du Sarro. — Ph. Salmon, Division industrielle de l' age de la pierre et de la période neolithique. — Livres et revues. — Varia.

Romanische Revue. 1892. 1. Die Walachen in Musakie. Zur Landeskunde der Bucovina. — Roman der Wunderbare. Ein romanisches Märchen. — Die Fee des Pelesch. — Präficien. Gasänge.

Russka Pravda. 1891. 11—12.

The American Antiquarian and Oriental Journal 1891. 6. The religion of the Mound-builders. — Yeman our votive pictures, in Japan. Legendary invasion of the Saginaw Valley. — The Moon symbol on the totem post on the Northwest coast. — Correspondence. Editorist. — Book revisios.

The Journal of the american folk-lore 1891. IV. 15 Huron folk-lore III. Hiawatha. — The young dogs dance — The mountainers of Middle Tennessee. — Some Pennsylvania german lore. — Notes on the mythologis and religion of the Nez Percés — The social organization of the siouan tribes. — The second international folk-lore congress. — Notes and queries — Bibliographical notes. — Index.

Journal of the Gypsy Lore Society. III. 3. 1892 januar. Isidore Kopernicki (arczképpel). — Specimen pages of Dr. Kopernicki projected work. — The Gypsies in Belgium — Two gypsy versions of the master Thief. — Gypsy Music — Little Egypt. (Prof. Anton Herrmann). — English gypsy dress. — Costumes used in the Italian Zingaresche. — The worship of mountains among the Gypsies Dr. Wlislöcki). — A Vocabulary of the slovak Gypsy dialect — Reviews, notes and queries.

Zeitschrift der Vereins für Volkskunde. 1891. 4. Mythologie und Religion — Das friesische Sprachgebiet in Oldenburg — Kritische Übersicht über die italienische Volkslitteratur 1890. — Zu den deutschen, kölnischen und mährischen Volksliedern — Die Gebirgsnatur in Vorstellung und Sage der Gossensasser — Die ethnographischen Arbeiten der Slaven, vornehmlich Oskar Kolbergs — Kleine Mittheilungen — Bücheranzeigen — Sitzungsprotokolle — Bibliographie. —

Zeitschrift für Ethnologie. 1891. V. Dr. Ingvald Unset, Archäologische Aufsätze. VIII. Orientalische Einflüsse innerhalb der ältesten europäischen Civilisation.

— Bücherbesprechungen (Wlislöcki, Märchen der Armenier.) Das dänische Haus in Deutschland. — Metrologische Studien in British Museum. — Wägungen orientalischer Fundstücke aus Gold. — Sagen aus British Columbien — Erwählung Virchows zum Ehrenpräsidenten. — Anthrop. Versammlung in Danzig. — Coloniel Nachrichten. — Schädel aus dem Negeb. — Vorslavische Funde aus der Niederlausitz. — Slavischer Gräberfeld aus Pommern. — Zwei Bronzesporen aus Hinterpommern. Spornähnliche Gegenstände. — Nephritbeil aus Schlesien — Jadaiteilchen von Ebersberg. — Tempelbild aus den Königsgräbern von Mykenae. Das Palladium in der mykenischen und tirythischen Darstellung. — Die Roggenkorngemmen des frühchristlichen Kirchengewäthes — Sagen aus British Columbien. — Combinirte Porträt. — Photographien nach Bonedich — Acten des II. international. Congresses der Criminal — Anthropologie. — Das dänische Haus in Deutschland. — Aegyptens auswertige Beziehungen hinsichtlich der Culturgewächse. — Berner Elfenbeinkanne. — Bogenspannen.

Völkskunde. 1891 11—12. füzet. Zélandi parasztlak udvarlása. — A kakas a nép felfogásában — Könyvismertetés — Kronika.

Österreichische Monatschrift für den Orient. 1891. 10. 11. Kaschmir u. seine Bevölkerung. — Land u. Volk der Kurden. — Die Griechen als Industrie Arbeiter. — Miscellen. — 12. Persische Reflexe. — Neue italienische Forschungsreisen auf der Somal-Halbinsel. — Indische Schriftbehelfe. — Scheikn-Said. — Kuldscha.

Kérdések és feleletek.

Egy új rovatot nyitunk értesítőnk új évfolyamában. Néprajzi tanulmányaink közben gyakran megtörténik, hogy valamit nem értünk meg, hogy valami forrásra, segédeszköze vagy valamely konkrét tudomásra van szükségünk, vagy hogy kíváncsiak tudunk, hol és mily alakban fordul elő a népelet bizonyos jelensége, a néplelek valamely nyilatkozata. Az ilyenek iránti kérdéseket, esetleg általánosabb néprajzi érdekű felszólalásokat s a szerkesztőségnek vagy olvasóinknak azokra való feleleteit vagy csak ez utóbbiakat akarjuk e rovatban közölni; kérjük az „Ethnographia“ t. olvasóit, vegyék hasznát ez alkalomnak. Szerk.

Gy. P. Kálmány Lajos, népköltési kincseink legszorgalmasabb és legszerencésebb gyűjtője, a ki már öt nagy kötetet adott ki az Alföld népköltéséből, már rég sajtó alá rendezte Aigner Lajosnak, népköltésünk egyik legavatottabb tanulmányozójának s a külföldi irodalomban legnagyobb érdemű ismertetőjének évtizedeken át összeszedett, nagyszabású és nagyértékű népköltési gyűjteményét, valamint az Ipolyi-féle népköltési stb. nagy gyűjteményt, a mely már azért is roppant értékű, mert ezen alapszik jórészt Ipolyi Magyar Mythológiája, és sok tekintetben ez adhatja meg a kulcsot a mythologia számos helyének megértésére, ellenőrzésére és megigazítására. — Mind a két gyűjtemény kiadására készen a Kisfaludy-Társaságnál van, a mely bizonyára nem fog késni, hogy a hazai népköltés körüli elévülhetetlen alapvető nagy érdemeit e két nagybecsű gyűjteménynek várva-várt közreadásával öregbítse. — Szerk.

A vasmacska. Ezt a messze elterjedt szerszámot nyilt tűzhelyen használják, aljára ráteszik a tűzifa egyik végét, a felső ágaira a nvársat. Dr. Hein Vilmos, a bécsi udvari muzeum anthropologiai és ethnographiai osztályának tisztviselője adatokat kér e szerszámok magyarországi elterjedéséről, alakjáról és használata módjáról. Ebbeli értesítéseket igen szívesen vesz az „Ethnographia“ szerkesztősége.

Hirlapokból.

Czigány szerelmi varázslás Boszniában. Szerajevóban Tahovic Šahu nevű czigány denevéreket árult a leányoknak 2–3 frton, hogy kötényük alatt tartva, a férfiakat szerelemre gyulasszák. A jó üzletnek a rendőrség vetett véget. (Bosnische Post.)

Az ijedség gyógyítása. Ha a gyermek megijed s nem tudja megmondani, hogy mitől: rögtön lefektetik, s aztán egy vaskanálban ólmot olvasztanak, melyet a beteg feje fölött egy vízzel tölt csuporba zúbitanak. A hirtelen öntött ólom a vizes edény fenekén valami alakká fut össze, melyet gondosan megvizsgálnak s megállapítják, hogy micsoda állathoz hasonlít. Ebből kiderül, hogy micsoda állattól ijedt meg a gyermek. Ezt megtudva, addig lótnak-futnak, míg az ólomöntvényhez hasonló állatot elő nem találják. Nyomban levágnak a szőréből egy csomócskát, azt parázsra hintik s a füstjével a beteget jól megfüstölik. Ettől rögtön kigyógyul a gyermek az ijedségből.

Ungmezei babonák. Hogy lehet legényt hódítani? A szeretőre vágyó leány levág egy kis tincset a hajából, arra bort vagy pálinkát önt s rajta hagyja három napig. Ekkor a jól kiázott hajat elássa, vagy tüzre dobja (udvarra, vagy szemétdombra ki nem veti, mert ha a szél, vagy a madár elhordaná, tartós fejfájást kapna utána), s igyekszik szerét ejteni, hogy az ázott itallal mennél előbb megkínálja a szeretőnek ohajtott legényt. Ez, ha megissza, rögtön fülig szerelmes lesz a kínálkozó leányba.

Vegyes közlemények.

Herman Ottó a most megnyíló országgyűlésnek nem lesz tagja. Herman a képviselőházban évek óta lelkes, erélyes, avatott szószólója volt a néprajznak és társaságunk fontos ügyeinek, a melyek úgyszólván képviselő nélkül maradnak a törvényhozó testületben, a melynek működésében a néprajzi szempontok érvényesítését vitális nemzeti érdekek követelnék.

Magyar népmese-formulák. Hol volt, hol nem volt. Német mesékben: Es war, es war nicht, es war einmal. — Hetedhét (hetvenhét) országon tul. Alban mesékben: Huszonhét réten tul, a harmadik birodalomban. — Maig is élnek, ha meg nem haltak: gyakori záradék. Velencei mesékben rendes. A magyar czigányok meséibe a magyarból mehetett át.

Napfogyatkozás. A Kutyavári pusztán Budafok mellett körülbelül 1880-ban napfogyatkozáskor látták, hogy verekszik a nap a holdjal, látták, hogy háromszor volt alól, mégis felül került. Délután földindulás volt, mintha hinnán (hintán) lettek volna. — Moóron (Fehérmegye) napfogyatkozásakor a kutakat betakarják, hogy a méreg belé ne hulljon.

Biai hit szerint ördöge (Gurgli) van annak, a ki egy fekete tyuk tojta egészen kis tojást a hona alatt kelet ki; az ilyen csirke sohse nő meg, mindig a hona alatt kell hordania Mindenben szerencséje van, a pénz csak úgy fut utána, mindent ki tud vinni; az ilyennek mindenütt mindenből először tálnak. — Némely házban meg nagyon megijednek az ilyen kis tojástól, mert nagy kárvallást jelent.

Budai vén sváb asszonyok azt hiszik, hogy a kinek árpa nyól a szemén, az megcsalt valakit Árpá-szemmel kell megkeríteni s a fején keresztül dobni, meggyógyul.

Zichyfalvi sváb szólás: Der Mensch is ja doch ka Walach! (V. ö. Der Mensch ist Krawat!)

A görögkeleti vallásu rutének Bukovinában többnyire „wol'oskoji wiry“ vagy „Wol'ochy“-nak nevezik magukat, minek következtében a népszámláláskor sokan közülök az oláhok közé számítódnak.

Fail Gábor makói főszolgabíró ur hat községét jelentette be újabban a Néprajzi Társaság rendes tagjaiul s így a makói járás mind a tiz községe immár támogatóink közé tartozik. Ez valóban követésre méltó példa, s követése alig jár nehézséggel. Milyen könnyű volna minden szolgabírónak, járása vagyonosabb községeit arra bírni, hogy a csekély 3 frtnyi évi áldozattal a néprajzi társaság kiválóan nemzeti és hazafias ügyének pártolói legyenek. Fail ur járásán kívül eddig vajmi kevés politikai község tagja a mi társaságunknak, a mely semmi hivatalos segélyes zésben nem részesül, s a mely a hazai népek, sőt épen a falusi lakosság életével, ősi sajátságaival, eredeti kulturájával egymaga foglalkozva, bizonyára megérdemelné, hogy buzgólkodásában támogassák e népek közvetlen társulásai, a községek. Szolgabiráinknak, népünk kulturélete e leghatásosabb derék tényezőinek figyelmébe ajánljuk a makói példát.

Az öreg emberekről szóló h.-szoboszlói mesével (Ethnographia, II 7-8 füzet) v. ö. Hebel „Hohes Alter“ (Schätzkästlein) című adomáját. Egy utazó Skóciában egy hatvan éves embert talált, a ki sirt, mert pofon ütötte az apja. mivel szinte elejtette a nagyapját Közli *Baróti Lajos*.

Irodalmi vállalatok Magyarország néprajza köréből.

Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. Zugleich Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns.“ Szerkesztik Herrmann Antal és Katona Lajos. A néprajzi társaság alapszabályainak 31. § a alapján, a választmánynak 1889. nov. 2-án hozott határozata értelmében, a társaság hivatalos közleményeinek, az előadó üléseken felolvasott, úgyszintén az „Ethnographia“-ban megjelent dolgozatoknak német nyelven való kivonatos közlésére szolgáló folyóirat. Évenként 20 ív az „Ethnographia“ alakjában. Ára egy évre 3 frt. A magyarországi néprajzi társaság tagjai számára 2 frt.

Az Ethnol. Mitteilungen első kötetét (1837—89), a melyből eddig 3 füzet jelent meg, nagy elismeréssel méltatták az összes szaktudósok. A német anthropologiai társaság hivatalos értesítőjében (1888. V. sz.) a szerkesztő, Dr. Rink János müncheni tanár így zárja be ismertetését: „Gratulálunk a magyar tudománynak, hogy ez új vállalattal mint első lépett oly pályára, a melyen követnie kell öt minden nemzetnek. Vajha mindenekelőtt Németország csatlakoznék hozzá hasonló irányu törekvésekkel!“ Az I. évfolyam 4. (utolsó) füzeté 1892. tavaszán fog megjelenni, az első 3 füzetnek nagy negyedréte alakjában s az I. évfolyam előfizetőin kívül az első 3 füzet csak azok birtokosainak küldetik meg, kik a II. évfolyamot megrendelik.

Szüdost. Nagyobb munkák és gyűjtemények a hazai és szomszéd népek ismertetésére. Évenként 4 kötet, 40—50 ív, az „Ethnographia“-alakjában Az első két sorozatba a következő művek vannak kijelölve:

1. „Comes Géza Kun: Relationum Hungarorum cum Oriente gentibusque orientis originis Historia antiquissima. Első rendű nélkülözhetetlen forrásmunka a régi magyar történelemhez. Két kötet.

2. Katona Lajos és Herrmann Antal: Magyar népmesék Kritikai kiadás német fordításban, bevezetéssel, kommentárral, összehasonlító apparattal. I. kötet. (Az egész mű 4 kötet)

3. Strausz Adólf és Herrmann Antal: Bolgár népköltészet. Kiadatlan bolgár népköltési termékek, eredeti szöveg, német fordítás, bevezetés, jegyzetek. Egy kötet.

4. Dr. Marienescu Atanáz és Herrmann Antal: Novák. Rumén népeposz. Rumén népballadák sorozata, eredeti szöveg és német fordítás, tanulmányokkal. Egy kötet.

5. Fr. S. Kuhač. Eigentümlichkeiten der magyarischen Volksmusik. Alapvető musikologiai munka a délszláv népdallamok nagyhirű összegyűjtőjétől. Két kötet.

6. Dr. Fr. S. Krauss. Auf Ungarn bezügliche epische Gesänge der südslavischen Völker. Eredeti szövegek, német fordítással és magyarázattal, a délszláv folklóre terén ezen első tekintélytől.

Ural-Altai. Bibliothek zur Volkskunde der ural-altaischen Völker. Évenként 4 kötet, 40—50 ív, az „Ethnographia“-alakjában.

Az 1891. évre kijelölt sorozat:

1. Dr. Bernhard Munkácsi: Die Volkspoesie der Wotjaken Übersetzt von Anton Herrmann und Heinrich v. Wlislöcki. Egy kötet.

2. Dr. Ignaz Kúnos: Osmanisch-türkische Volkspoesie. (Europäische u. asiatische Türkei) Bevezetéssel és tanulmányokkal. Egy kötet.

3 I. rész. Dr. Karl Pápai: Ostjakisch-samojedische und ostjakische Helden-sagen u. Märchen. Bevezetéssel és néprajzi tanulmányokkal. — II. rész Béla Vikár Finnische Studien. — Egy kötet.

4. Bálint Gábor. Mongol népköltészet. Egy kötet.

A t. könyvkiadókhöz.

Kérjük a néprajzi érdekű munkák kiadóit, sziveskedjenek úgy a tudomány mint kiadványaik érdekében ezekből egy-egy példányt ismertetés végett az „Ethnographia“ szerkesztőségéhez juttatni.

Uj tagok: Fül Gábor, makói főszolgabíró által járásának következő községei: Alberti, u. p. Pitvaros, Földeák; Kiskirályhegyes, u. p. Apátfalva; Magyar Csanád, u. p. Apátfalva; Lele, u. p. Makó; Pitvaros — Rombauer Emil igazgató által Brassóban: Geöcze Sarolta, áll. tanítónő; Binder Jenő, dr. Hoffmann Frigyes, dr. Mika Károly, áll. főreáliskolai tanárok. — Brassói magyar kaszinó — Dr. Weisz Ignác, ügyvéd, Brassó. — Esztegár László, tanár, magyar-utca 53. — Ifj. Kubinyi Miklós, uradalmi jogigazgató, Árva-Váralja. — Fischer Mór, tanító, Nagy-Becskerék, — Dr. Szilágyi Albert, áll. főreáliskolai tanár Nagy-Kálló — Freund Bernát, polg. iskolai igazgató, Nagy Bittse. — Raab Dávid igazg. tanító, Karczag.

Helyreigazítás. Az Ethnographia m. évi deczemberi számában a Jegyzőkönyvek közlésében két hibás adat helyreigazításra szorul. A nov. 28-iki választmányi ülésen Herman Ottó nem volt jelen és a deczember elsején tartott rendkívüli ülésen nem György Aladár, hanem Lindner Ernő szakosztályi előadó elnökölt.

TARTALOM.

I. <i>Lehoczky Tivadar</i> , Német telepek Beregmegyében.	1
Német népdalok.	9
II. <i>Dr. Szilágyi Albert</i> , A bártfai Roland.	17
III. <i>Kurz Samuel</i> , Hienez lakodalom.	19
Kranzl Abtanzen.	22
IV. <i>Dr. Wlislöcki Henrik</i> , Erdélyi szász gyermekjátékok.	24
V. <i>Baróti Lajos</i> , Bánsági német népballadák.	29
1. Der Schmiedgesell.	22
2. Das Lied vom Ringe	33
3. Der todte Freier	35
4. Die Kindesmörderin	35
5. Ritter St.-Georg	36
VI. <i>Dr. Kiss Áron</i> , Erdélyi német gyermekjátékok.	38
1. Grünes Gras	38
2. Muschketelein	38
3. Im Sommer	38
4. Der Musikant	38
5. Paradieshüpfen	39
VII. <i>Firczak Gyula</i> levele.	40
VIII. <i>Fiumei olasz népdal</i> , Sforzina Máté följegyzése nyomán közli <i>H. A.</i>	40
IX. Hazai irodalom.	40
X. Külföldi irodalom.	41
XI. Hazai folyóiratok.	41
XII. Külföldi folyóiratok.	42
XIII. Kérdések és feleletek.	44
XIV. Hírlapokból.	45
XV. Vegyes közlemények.	45

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL és **KATONA LAJOS**

a Magy. Népr. Társ. titkára

a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hónap elején.

(Ára egy évre 3 frt. A rendes tagoknak a 3 frt tagsági díj fejében jár. — A társaságot illtő pénzek *Dr. Borovszki Samu* pénztárhoz (M. T. Akadémia) intézendők, minden egyéb küldemény a szerkesztő-titkárhoz, Budapest. I. (Attila-utca 47.)

BUDAPEST

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

Meghívó

a Magyarországi Néprajzi Társaságnak

1892. márcz. 26-án, szombaton d. u. 5 órakor

A M. T. AKADÉMIA PALOTÁJA I. EMELETI KÉPES TERMÉBEN

TARTANDÓ

RENDKIVÜLI VÁLASZTMÁNYI ÜLÉSÉRE,

melyen a társaságnak életébe vágó igen fontos ügyei fognak tárgyalatni, miért is különösen kérjük szives megjelenését.

Xántus János,
alelnök.

Gyűjtsünk tagokat!

Félezer taggal kezdette meg társaságunk nyilvános pályáját. Szép szám, de vajmi csekély azokhoz a nagy feladatokhoz képest, a melyek előttünk állanak. Kérjük tagtársainkat, terjeszszék körükben társaságunk eszméjét, szerezzenek neki híveket, a kik anyagilag és szellemileg támogassák a társaságot nagy céljai elérésében. Tanulmányai körének úgy felette fontos mint közérdekű voltánál fogva a mi társaságunk arra van hivatva, hogy a haza összes népeit nagy kulturmunkára egyesítvén, a legszámosabb tagu tudományos egyesület legyen az országban. Hogy ezt mihamarább elérjük, az főleg tagtársaink buzgóságától függ.

A M. Néprajzi Társaság az Ethnographia deczemberi füzetében közlötten kívül a következő tagokat vesztette el halál által: Deschan Artur fősolgabíró, Pádé; Dr. Hamary Dániel, honvéd törzsorvos, Budapest; Dr. Hirschler Ignác, Budapest; Jovanovics Miklós, törvényszéki bíró, Nagykikinda; Dr. Lutter Nándor, kir. főigazgató, Budapest.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESÍTŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL
a Magy. Népr. Társ. titkára.

ÉS

KATONA LAJOS
a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

III. évf. 1892. február — márczius 2—3. szám.

Jósló állatok a kalotaszegi néphitben.

Dr. Wislocki Henriknél.

Felolvasatott a febr. 20-iki ülésen.

A jósló állatok minden nép hitében nem csekély szerepet játszanak. Hopf „Tierorakel und Orakeltiere in alter und neuer Zeit“ (Stuttgart 1888) cz. munkájában az ő általa gyűjtött idevágó adatokból, bármennyire is hézagosa azok, nagyon helyes következményeket von le. A jósló állatokra vonatkozó hit, ő szerinte, az ember azon törekvésében gyökeredzik, hogy a tünemények okozatát kipuhatolja, és mindennek, a mit észrevesz, saját sorsára való befolyást tulajdonítson. A természetes embert főleg az állatok érdekelték, melyeket részint ellenségeseknek, részint hasznosaknak vagy ártatlanoknak ismert fel, és megjelenésökből, működésökből lassanként jó vagy rossz eseményekre következtetni tanult meg. Az állatok bizonyos magaviseletéből az időjárásra következtetéseket vonni tanult, és azokat jósláskép kiterjesztette élete egyes mozzanataira. Ily úton fejlődött ki Hopf szerint a görögök és rómaiak augur-tudománya.

A következő sorokban Kalotaszeg magyar néphitéből bizonyos szempontok alatt mindazt összeállítottam, a mi jósló állatokra vonatkozik, kiegészítvén idevágó jegyzeteimet az által, hogy egyes falvakból nálam megforduló asszonyokat az egyes állatokra nézve — bizonyos kérdések szerint (szülés, betegség, házasság s egyéb alkalommal való jóslás, időjóslás, álm) kihallgattam. Ily módon keletkezett a következő összeállítás. —

Denevér repkedését terhes asszonynak nem jó nézni, mert gyermeke „roszszájú“, azaz szája körül sebes lesz élte napjáig. Ha a beteg háza körül sok denevér repked, vagy ha egy ilyen állat a szobába téved, a beteg mielébb meghal. Hol nincs beteg a háznál, ott a denevér megjelenése szerencsétlenséget jelent. Szerelmesek ne nézegessék

együtt a denevérek repkedését, mert irigyeiket felbőszítik viszonyuk ellen. Ha a jegenyei vagy tóttelki lány tudni akarja, hogy ez vagy az a legény szereti-e őt, hát kendőjét denevér láttakor feldobja a levegőbe; ha a denevér a kendő után repül, akkor szereti őt a legény; ha pedig odább száll, a legény nem törődik az illető lánnyal. — Ha nyári esténként sok denevér repül ide s tova, akkor szép száraz időt várhatni; ha az évben korán jelennek meg a denevérek, rövid lesz a nyár.

Macskát nem jó égi háború alkalmával a szobában tartani, mert magához vonja a villámot. Szerelmesek együttlétükkor ne hallgassanak macska-nyávogást, mert irigyeik szétbontják viszonyukat. Ha valaki macskával találkozik az úton, balszerencse éri. Ha a macska a beteg ágyát vakarja, az annak halálát jelenti. Küszöbön vagy ajtó előtt mosdó macska vendéget jelez. M.-Gorbón azt hiszik, hogy ha véletlenül a ház macskája eltűnik és nem kerül többé vissza, a gazdáját nem sokára a gondolható legnagyobb szerencsétlenség éri. Mosakodó macska szép időt jelent; éjszaka feltűnő hangosan marakodó macskák nagy hideg beálltát jelzik s egyszersmind halálesetet is. Ki macskát megöl, annak 7 évig nem lesz szerencséje. „Megölte macskáját, eltörte ezetes korsóját,” mondják több helyen a szerencsétlenül járt emberre. „Az erdőbe vitte feleségének macskáját,” mondják Jegenyén oly emberre, kinek hűtlen a hites társa. Macskával álmodni bosszúságot jelent.

Ha keresztelésre viszik a csecsemőt és *kutya* ugat a menetre, ez rövid életet jelent a csecsemő számára; ha pedig oda ugrik és ugrálva jár-kelek a komák közt, a csecsemő „gazdag s becsületes ember lesz.” Ház előtt vonyító kutya halál- és tüzesetet jelez; ha pedig beteg ember testét nyalja ez egészségét nem sokára vissza nyeri. Ha a küszöb előtt vagy az ágy előtt vakar, meghal valaki a házbeliemből, ha a tüzhely körül vakar, tűzkár vagy más szerencsétlenség támad. Ha füvet eszik a kutya, eső lesz; ha pedig a porondon ide s tova fetreng, nagy meleg s állandó szép idő várható. Kutyával álmodni, jó barátokkal való találkozást jelent.

Ki szokatlan időben és helyen *farkast* lát, csakhamar nagy szerencsébe jut. Vonyító farkas időváltozást jelent. Farkassal álmodni, ellenség feletti „győzedelmeskedést” jelent.

*Róka*val való találkozás balszerencsét és vele álmodni: ellenségtől „kárt szenvedni” vagy tüzet jelent. „Róka ugat a toronyról,” mondják Bogártelkén, Jegenyén s másutt, ha a torony harangjával tüzvészt jeleznek.

A mely ház táján *menyét* vagy *görény* mutatkozik, onnan hamar elhal valaki. Terhes asszony, ha ilyen állattal találkozik, „czudar“, gyenge, beteges gyermeket szül; ha beteg látja, nehezen fog „uj egészségre szert tenni“ Ezen állatokkal álmodni családi czivakodást, haragot, veszekedést jelent.

Evetre ne hajgáljon az ember kővel, mert az éj táján bosszúból tüzet rak az ember házára: vele álmodni szintén tüzkárt jelent. Ha beteg ember evetet lát, hamar „lábra kerül“, azaz egészséges lesz.

Ha *egér* vagy *patkány* terhes asszony ágyába fészkel vagy testén végig szalad, ez nyomorék gyermeket hoz világra, ha saját vizeletét és ganaját nem teszi egy egérlyukba. Ha betegágyasnak jelenik meg az egér, meghal a beteg. „Szedi az egér a szalmát alula“, mondják Jegenyén a haldokló emberre. Ha tüzhely alatt fészkel az egér, a szakácsné étele sohse fogja az evők éhségét csillapítani. „Czinczog az egér, házasodik a pap“, mondják Darócson, vonatkozással azon újévi éjjeli szokásra, hogy ha a lány ez éjjel egérczinczogást hall, nem sokára férjhez megy. Egérrel, patkánnyal álmodni kárt és veszélyt jelent.

Ember útját keresztező *nyúl* rosszat jelent; nászmenetnél sok „bajt a házas életben“, keresztelésnél szegénységet a gyermek számára, temetkezésnél pedig a halott egyik rokonának közeli halálát. Ha kazás ember nyulat lát, szénája elromlik. Nyúllal álmodni ijedséget jelent.

Ha terhes asszonyhoz véletlenül egy *ló* szalad, erős gyermeket szül. Ha idegen *fehér ló* a kapu előtt heverész, a házigazda nem sokára elhal, ha a lóra háromszor nem köp, mondván: „A miért te jöttél, abból adok egy részecskét!“ Ha a ló pedig az udvarba beszalad, azt tartják, hogy a legutóbb elhalt családtag küldte a fehér lovat valamelyik rokona után. Ez alkalommal egy seprűre annyiszor kell köpni, a hány családtag van, és azt a kapu elé letéve, azon át kell kergetni a lovat. Ki véletlenül múlik ki, arról azt mondják: „A fehér ló meg rugta!“ Ha beteg ember ablaka alatt nyerít a ló, ez jó jel, mert egészséget jelent; nászmenetnél lóval találkozni, a házaspár leendő nagy boldogságát jelenti; keresztelésnél pedig a csecsemő leendő „erejét, egészségét, hosszú életét.“ Jegenyén szokás öreg emberre mondani: „Lóháton keresztelték, még akkor sem kopott a talpa“ (azaz: nem sokat erőltette meg magát, tehát hosszú életű lett). Ha szerelmesek együtt-létükkor fehér lovat látnak és nyeríteni is hallják, irigyeik áskálódásai daczára mégis egymáséi lesznek. Folyó év január 21-én éjjel Kocsis Pista jegenyei legény megszóktetett egy leányt, mire a falubeliek átkozódva mondták: „Nyerített neki a doktor (Wlislöcki) lova!“ Fehér

ló általában nagy szerepet játszik az itteni babonában, melyeket más alkalommal fogok felsorolni. Lóval álmodni örömet, férjhezmenetelt, boldogságot jelent. — Ha a lovak nyugtalanul legelésznek, eső, zivatar közeledik.

A *szamár* minden irányban vészjtósló állat. Kerekes Kati jegyei asszony azért törte el korsóját, mert egy egeresi számárral találkozott az nap. Ha az ember szamarat lát, köpjön egyet, mert külföldben „kára lesz jószágában“; ugyanezt jelenti, ha valaki számárral álmodik. — Csak beteg embernek jót, azaz „egészsége megkerülését“ jelenti a számár bőgése vagy a vele való találkozása. Ha gyakran ordít a számár, eső közeledik.

Szarvasmarha a kalotaszegi néphitben minden irányban a jónak jelzője. Ki reggelre kelve marhabőgést hall, az nap új hírt kap, „dolgai szaporán mennek“. Marhával találkozni, sikeres utat jelent. Ha terhes asszony útközben szoptató tinót lát, könnyen szül; ha keresztelésre viszik a gyermeket, és a komák szoptató tinót látnak, gazdag lesz a gyermek; hasonlót jelent a tinó, melylyel egy nászmenet találkozik. Temetésnél bőgő szarvasmarha a halott egyik közeli rokonának halálát jelzi. Marhával álmodni nagy szerencsét, örömet jelent; de bikával álmodni, nagy bajt, küzdelmet. Bika bőgése beteg háza előtt, vagy ha a bika olyas házhoz surlódik, a beteg halálát jelenti. Itt is ismerik a mondást elhalt emberre alkalmazva: „A fekete bika lábujjára hágott“, vagy: „A fekete bika megdőfte“ vagy „szarvára vette.“ — Ha a szarvasmarha felemelt fővel a levegőbe szimatol, vagy gyakran nyalja a szőrét, zivatarra van kilátás; ép úgy, ha az ólban első lábával kaparja a földet; ha nehezen lehet estve a csordát haza hajtani, állandó derült idő várható.

Juh és kecske általában jót jelent. Ha a vándor elől a juhnyáj megijedve elszalad, az illetőnek nem lesz útjában szerencséje; ha pedig nyugodtan legelész tovább, akkor sikeres lesz útja. Ha a nászmenet juhnyáj mellett vonul el, gazdag lesz az új pár. Beteg embernek megjön egészsége, ha juh vagy kecske nyalja. Ha mohón legelészik a juhnyáj, eső közeledik; ép azt jelenti, ha kecskék birkóznak egymással. Ha a kecske ide s tova szaladva, mindent megszimatoz, égháború vagy nagy hideg várható. Juhval vagy kecskével álmodni, gazdag házasságot, véletlen örökséget jelent.

Disznóval való találkozás idegen határon, rosszat jelent; betegnek halált, kereszteléskor a gyermeknek leendő szegénységét, nászmenetkor a házas pár boldogtalanságát. Ha disznó túr a kapu vagy ajtó

előtt, sós vízzel kell azt leönteni, mert „valakinek a sirját ássa.“ Disznóröfögés karácson vagy újév éjjelén rossz, terméketlen esztendő jelent. Ha feltűnően nyivogva tér haza a disznó csorda, nem sokára eső lesz, ép úgy, ha nyugtalanul ide-tova szaladgál a mezőn; ha a disznó sokáig heverész a sárban, állandó, szép időt várhatni. Terhes asszony disznót ne vakarjon, mert „élte napjáig piszkos lesz a gyermeke.“ Disznóval álmodni „ellenséggel való bajlódást“ jelent.

Vakond-túrás a ház közvetlen közelében a házbeliek valamelyikének halálát jelenti; jó ilyen alkalommal annyi tüzes szentet a túrásba elásni, a hány tagja van a családnak. Ha egy éjjel sok helyt feltúrja a vakond a földet, állandó szép időt várhatni. Vakonddal álmodni „ellenségeskedést“ jelent.

Térjünk most át a *madarakra*.

Ragadozó madarat ha az ember akkor lát, midőn fontos „járatban van“, sikertelen lesz az útja. Ha beteg ember ragadozó madarat zsákmányával odább szállni lát, köpjön ki háromszor, mert különben „utolsó ereje“ is odább száll. Ha nászmenet felett ragadozó madár kiált, az új házaspár folytonos czivakodásban tölti életét. Ha nagyon magasán lebeg a ragadozó madár, állandó meleg, derült időt várhatni; ha gyakran kiált, hó vagy zivatar lesz. Ragadozó madárral álmodni „veszteséget“ jelent.

A ki nappal *baglyot* lát, az akárminő járatban van, térjen vissza, mert balszerencse éri útjában. Ha beteg közelében bagoly kiált, az illető nem sokára meghal; mert a bagoly azt kiáltja a házbelieknek: „Ki vidd (a temetőbe)!“ Ha éjszaka sokat huhog a bagoly, állandó szép idő várható. Bagolylyal álmodni közeli rokon halálát jelenti.

Utazó embernek *varju* vagy *csóka* károga „bajt“ jelent; ha jobb felől szállnak fel e madarak, célt ér az ember, ha bal felől szállingálnak, sikertelen az útja. Ha beteg házán károg a varju, nem épül fel egy hamar a sinlődő; nászházon pedig csóka vagy varju károga azt jelenti, hogy az új házaspárnak sokat kell majd szenvedni irigyeiktől. Ha nagy csapatban hangosan károgva térnek ezen madarak haza, zivataros időt várhatni. Ha karácson táján e madarak délfelé költözvén, elhagyják rendes területüket, későn „tavaszodik ki az idő“. Csókával vagy varjuval álmodni, közeli „bajt“ jelent.

Ház körül forgolódo *szarika* vendégek érkezését jelenti. Ha beteg ember házára száll, annak nem sokára megjön egészsége; ha pedig a ház körül szarkák veszekednek, családi perpatvar várható. Ha nász-

menetnél sok szarka repül fel, boldogtalan lesz a frigy; temetésnél pedig azt jelenti, hogy a falunak nem sokára ismét lesz halottja. Szép időt várhatni, ha a szarka sokat takarítja tollait. Szarkával álmodni nagy meglepetést jelent.

Seregélyt bármikor látni, örömet jelent. Ha kora tavasszal rak fészket a seregély, szép nyarat várhatni; ha kora reggel nagy csapatban repülnek a seregélyek, az nap zivatar lesz.

A *veréb* csakis mint időjóslo madár szerepel. Ha télen sokat csiripol, lágy idő várható; ha ezen évszakban fészkebe szalmát stb. hord, nagy állandó hideg lesz. Ha borzosan egy helyt ül, szintén hideg idő várható. Ugyanezt mondják más ismert madarokról is, mint a czinege, sármány, búbos pacsirta, tengelicz, pinty stbről.

A ki tavaszkor az első daloló *pacsirtát* jobb kézt felszállni látja, annak „sok öröme lesz a nyáron“; ha pedig balkézt, sokat fog az illető sírni. Ha sokáig dalolva fenn a légben lebeg a pacsirta, állandó szép időt várhatni.

A *fecske* „isten madara“; a ki fészket szétrombolja, vagy egy fecskét megöl, annak „kezét átok éri“, mert a mihez fog, az nem sikerül neki mindaddig, míg a fecske teste „porrá nem lesz“, vagy ha fészket szétrombolta, míg magának új fészket nem rak. Ha beteg ember szobájába repül, „meghozza annak egészségét“; ha nászházba száll, az új párnak állandó boldogságot hoz. Mikor az ember tavaszkor az első fecskét látja, emelje meg kalapját, köszönjön neki, akkor „jó dolga lesz a nyáron.“ Ha lány vagy legény ablakára száll a fecske, valaki szerelmes az illetőbe. Magasan repülő fecskék állandó szép időt jelentenek. Velök álmodni jó hirt, örömet jelent.

A mely háznak fedelén *harkály* kopogtat, oda vagy vendég érkezik, vagy a háznép szaporodik egy taggal. „Kopogtat a harkály, gonosz vendég tovább áll!“ mondják ily madár láttára a gyermekek. Veres fejű harkályt nem kell bántani, mert haragjában tüzet rak a házra. Ha együttlevő szerelmesek harkályt látnak, „lakodalomra készüljenek“, mert akadálytalanul egymáséi lesznek. Győrő Monostoron a gyermekek, ha harkályt látnak, ezt dunnyogják:

„Mártonka, Mártonka,
Gyere lakodalomba!
Adunk neked virágot,
Hozzál nekünk kalácsot!“

Hopf id. művében (146. l.) felemlíti, hogy a harkály neve Némethonban

Martinsvogel és ott azt hiszik, hogy ő birja a „Springwurzél“ nevű varázs-gyökeret, mely a Venushegy bejáratát mindenki előtt kinyitja, a kinél ez a gyökér van. (V. ö. Simrock, Deutsche Myth. 358. 380; Gubernatis, Tiere in d. indoger. Myth. 543).

A ki azon évben a *kakukot* jobbkéz felől hallja szólni, egészben tölti a nyarat; a ki balfelől hallja, az beteg lesz a nyáron. A hányat szól a kakuk, midőn az ember legelőször hallja az évben, annyi évet él még, vagy annyi év telik el, míg megnősül, illetve férjhez megy. Ha terhes asszony azon évben az első kakuk kiáltását számolja, és az páros (2. 4. 6. stb.), akkor fiú lesz a gyermeke; ha pedig páratlan (3. 5. stb.), leány gyermeket szül. Az a férfi, ki nejének hűségét kétségbe vonja, adjon neki, tudta nélkül, ételébe keverve kakuktojást enni, s a nő ha bűnös, álmában mind elmondja „turpisságát.“ Ha a faluba téved a kakuk, meghal valaki. Ha még késő estén is szól, állandó szép időt várhatni.

Ki út közben *galambokat* lát repülni, mielőbb örömdetes hirt hall. *Gerlicze* bűgását hallani, szintén azt jelenti. E madarakkal álmodni „kedves emberrel“ való találkozást jelent. Ha feltűnően sokat turbékolnak ezen madarak, eső áll be.

Ha fekete *tyúk* lágy héjú tojást tojik, azt seprünyével kell szétörtni és a földbe elásni, mert ez azt jelenti, hogy a háznépe valamelyike alatt „a föld meglágyult“, azaz nem sokára meghal. Fekete tyúktollakra, melyek keresztúton hevernek, nem kell lépni, különben még az évben meghal az illető ember. Ki már rálépett, dobja folyó vízbe és mondja: „Akkor kerülj szemem elé, ha fehérré mosott a harmat.“ Ha idegen tyúk téved terhes asszony házába, könnyen szül; ha nászmenet fiastyúkkal találkozik, az új pár kincsben és gyermekben gazdag lesz. Ha korán elülnek a tyúkok, zivatar vagy nagy hideg lesz a következő éjjel, ha a porban fürödnek, állandó szép időt várhatni. Tyúkkal álmodni ajándékot, „gyarapodást“ jelent, de kakással álmodni tűzvészt, vagy más egyéb kárt.

A hányszor az évben az első *fürj* egymásután szól, annyi baj éri az embert. Ha esténként sokat pitypalatyol a fürj, állandó szép idő lesz.

Ha *gólyát* lát terhes asszony jobbfelől repülni, akkor fiú gyermeket szül, ha balfelől, akkor leány gyermeket. Beteg ember házára szálló gólya annak felépülését jelenti. Nászmenetnél gólyát látni, a fiatal pár állandó boldogságát jelenti. Ha két lábán áll a gólya fészkében, zivatar közeledik; ha ágat, szalmát hord a fészkébe, szeles, de derült időt várhatni. Gólyával álmodni: hírt hallani jelent.

A hova repülő *lúd* leszáll, oda rossz hír érkezik. Ha kereszteleskor lúddal találkozik a menet, a gyermeknek pletyka által sokat kell szenvednie egész életében; ugyanezt jelenti nászmenet alkalmával. Ha a lúd nagy lármával fürdik, eső lesz. Lúddal álmodni, rossz hír közelségét jelenti.

Ki az évben az első *kigyót* vagy *gyíkot* látja jobbfelől, annak „jó dolga“ lesz a nyáron; ha pedig balfelől pillantja meg, sokat kell irigyeitől szenvednie. Terhes asszony, ha kigyót vagy gyíkot lát, köpjön ki, különben gyermeke későn és nehezen tanul meg járni. Ha együttlevő szerelmesek ezen állatok valamelyikét megpillantják, ha lehet, üssék agyon, mert ez által egyik irigyöket is elpusztítják, azaz ártalmatlanná teszik. Beteg ember közelében mutatkozó kigyó vagy gyík annak lassú felépülését jelenti. Ház közelében mutatkozó ily állatot nem kell bántani, mert ezzel az ember „háza szerencsáját is bántja.“ Ezen állatokkal álmodni, irigyek áskálódását jelenti.

Ha az évben az ember az első *békát* száraz földön ugrálni látja, „jó dolga lesz“ a nyáron; ha pedig vízben uszkál, bizony „vizzé válik a jó dolga“, azaz kárt szenved. Békát a ház tájáról el kell üzni, mert ez irigy embert jelent. Ha hangosan és sokáig kuruttyolnak a békák, állandó szép idő lesz. Békával álmodni kárt jelent.

Vízben ficzkádozó *halra* ne pillantson terhes asszony, mert gyermeke későn és nehezen tanul meg beszélni; hallal álmodni pedig „gyors előmenetelt“, váratlan szerencsét jelent.

Rákot nézni, rákot enni, rákra lépni terhes asszonynak nem jó, mert gyermeke nehezen tanul meg járni. Rákkal álmodni, „hátramaradást“ azaz kárt jelent.

Feltűnő, hogy a kalotaszegi néphitben a bogarokról alig találni valamit. Csakis a *hangyának*, *körisbogárnak*, *méhnek*, *darázsnek* és a *póknak* jut némi kis szerepe.

Ha meg akarjuk tudni, vajon az újszülött gyermek hosszú vagy rövid életű lesz-e, napkelte előtt dobjunk egy darabkát a poklyából egy *hangyabolyra*, ha naplementéig a hangyák elhordták e darabkát, hosszú életű lesz a gyermek. Hangyatúrás a házban, a házbeliek valamelyikének halálát jelenti. A lakosok mindegyike vizeljen reá és mondja: „Most testem csak egy részét adom neked!“ Ha az ember testén, főleg kezén hangya mászkál, hamar pénzhez jut. Hangya beteg emberen, annak felépülését jelenti; ha mennyasszonyon esketése napján mászkál, gazdag lesz a házasságban. Hangyával álmodni örömet, ajándékot, pénzt jelent.

A kire *körisbogár* száll. annak valami szerelmi baja lesz.

Ha terhes asszonyt *méh* vagy *darázs* csipi meg, gyermeke nagyon fecsegő, irigy és rosszlelkű lesz. Út közben méhrajt látni, veszélyt, főleg tűzkárt jelent. Ha mennyasszonyra száll ez állatkák egyike, sok irigye lesz; beteg számára még hosszú sinlődést jelentenek. Ha darázsak a házon vagy annak közelében raknak fészket, ez tűz- vagy halálesetet jelent. Ily fészket idegen, nem a háztájhoz tartozó személy által kell elpusztíttatni; mert ha a háznépe valamelyike teszi, keze idővel megbénul, „elfonnyad“ Ha este a méhek nagyon zúgnak, szép idő lesz. Méhvel vagy darázsszal álmodni, ellenséggel való találkozást, bajlódást jelent.

Ha meg akarjuk tudni, vajjon egy bizonyos személy halálunkat kívánja-e, vagy nem, tegyük meg az úgynevezett „pókhálóvetést.“ Az illető fejről lopjunk le 2—3 hajszálat, és növekedő hold idejében dobjuk egy *pók* hálójába. Ha harmadik reggelre kelve a pók a hajszálakat a hálójából eltávolította, az illető halálunkat kívánja. A kinek testén reggel pók mászkál, azt bosszúság éri; estve pedig ez jó hír hallását jelenti. Ha nagyon szorgalmasan dolgozik a pók hálóján, szelles, esős időt várhatni. Pókkal álmodni bosszúságot jelent.

Ha fehér az első *pillangó*, melyet az ember tavaszkor lát, jó dolga lesz az évben, ha feketét lát, sok baj éri. Ha betegre száll egy fehér, felépül; ha fekete, még sokáig fog sinlődni. Fehér pillangó, mely az emberre száll, jó hirt, fekete pedig rossz hirt jelent. Pillangóval álmodni, vígságot, jó pajtásokkal való találkozást jelent.

Ez volna az, mi a kalotaszegi néphitben jósló állatokra vonatkozik. Ideje volna már, hogy a néprajzi társaság tagjai vidékükéről a néphit ilyen adatait ilyformán összegyűjtsék, és a szerkesztőséghez juttassák. Az ily módon nyújtott anyagot összeállítván, a tagok segítségével tudományunkra nézve még külföldön is mintaszerű, nélkülözhetetlen mű keletkezne rövid idő alatt, mely a magyar munkásságnak dicsőére válnék.

Növénynevek a nép nyelvében.

Márton József.

Üres óráimban a növénytannal foglalkozván, figyelmemet nemcsak a növények gyűjtése és meghatározására, hanem arra is kiterjesztem, mely néven szokta a nép azokat nevezni, s figyelemmel kísé-

rem a növényekhez fűzött mondákat, babonákat, s azt is hogy a nép mire használja. Ily módon körülbelül 135 növény-nevet tudtam eddigelé feljegyezni, leginkább Vasvármegyéből, és a Csallóköz szigetéről, Somorja város és környékéről. Nem sok ez ugyan, de ha azt vesszük, hogy ez érdemben csak a kezdetnél vagyunk, reményelem, ezen csekély adataimmal is némi szolgálatot teszek a tudománynak. A növények népies neveit ábéczé rendben sorolom fel, utána zárjelbe teszem a botanikai nevet latin nyelven. Aztán pedig, a hol ilyet megtudhattam, a növényhez fűződő babonát, vagy használati célt is.

Aszott, (*Cirsium arvense*). Sorok mellett Vasm. A gabonában előforduló haszontalan gaz, melyet fiatalon tehéneknek szoktak kigyomlálni *Béka rokka*, (*Equisetum arvense*) Sorok m. Vasm., a legközségesebb zsurlófaj, szaporaságánál fogva terhes gazzá válik. *Bogárfű*, (*Genista sagittalis*). Hegyhát Vasm. *Bécsi rozmaring*, (*Satureia hortensis*). Somorja Pozsony m. Kertekben tenyésztik kellemes szagáért, és (*Juniperus sabina*) Sorokm Vasm. Itt-ott kertekben tenyésztik mint disz cserjét. *Béka nyál*, (*Conferva*). Somorja. *Belindek mag*, (*Hyoscyamus niger*). Somorja P. m. Mérges növény. Száraz kóróján levő gyümölcseit összeszedik, a magjait megszárogatják; szemet tesznek egy fedőbe, s arra rá hintik a magokat, s a fogfájós egyén száját feltátva ráborul a füstre, lepedővel betakarják, s néhány perczig ily helyzetben hagyják. *Boldogasszony tenyere*, (*Tanacetum balsamita*). Somorja. Falusi helyeken illatos kerti növény. *Boncs*, (*Hedera helix*). Urinép. Vasm. Báltermek diszitására használják téli időben. *Bonczos Kata*, (*Nigella damascena*). Csorna Sopronm Disz növény. *Csicseri borsó*, (*Cicer arietinum*) Csallóköz. Szántóföldeken mivelik ételnemül. *Csórmány*, (*Prunus padus*). Csallóköz. Erdőkben és uri kertekben korán virágzó diszfa Május 1-ére virágzó ágait vízbe rakják. *Czirók*, (*Sorghum sacharatum*). Csallóköz. Czirók seprüt készítenek belőle. *Csuh*, (*Juncus effusus*). Hegyhát Vasm. *Csuhu*, (*Scirpus laustris*). Csorna vidék Sopronm. Vizenyős réteken dudva. *Czinsikó*, (*Equisetum hiemale*). Somorja Szárait czin és rézedények surolására használják. *Csurap*, (*Calluna vulgaris*). Somogy. Téli sirkoszorukra használják. *Csikenyefa*, (*Rosa canina*). Sorokm Bogyóiból lekvárt készítenek. *Császárszakál*, (*Dianthus barbatus*). Vasm. *Czicza maczafa*. (*Salix Caprea*). Sorok m. Virág barkáit virág vasárnapján a templomba viszik szentelni. Menyörgés és villámlás alkalmával a tűzbe dobnak belőle, hogy a menykő a házba ne csapjon. *Disznótövisfa*, (*Lygustrum vulgare*). Sorok m. Fehér virágu erdei cserje. *Fenyő túske*, Vasm. Sorok m. v. *Borovicskafa*, Pozsonym. (*Juniperus communis*). Érett bogyóiból a bo-

rovicska nevű pálinka készül. Kolerás időben közönséges pálinkába így magot tesznek. Néhol szoba füstölőül is használják. *Földi tök*, (*Bryonia alba*). Sorok m. Gumóit lovak meg szarvasmarháknak orvosszerűen használják, porrá törve és az ételbe keverve; a szoptatós asszonyoknak pedig tejjel kásának főzik, s azzal borogatják kifakadt melleiket. *Forszto fű*, (*Hieracium Pilosella*) Csorna vid. *Fülhe facsaró*, (*Semprevivum tectorum*). Csallóköz. Házak tetején szokták tenyészteni, részint villámhárító gyanánt, de húsos és leves levelét fülgógyításra is használják. *Földi mogyoró*, (*Lathyrus tuberosus*). Pozsonym. Gumóit nyersen vagy sültve megeszik. *Gyöngyvirág*, (*Muscari comosum*). Hegyh. *Gilice túske*, (*Ononis spinosa*). Csallóköz *Gényefa*, (*Viburnum opulus*). Sorok m. Telt virágai lapda-rózsa néven ismeretesek. A vadon termő gényefa ágait és törzsét korábbi időben megszáritották, elhasogatták, s az asszonyok a konyhán gyertya helyett világító szerül alkalmazták. S.-Kápolna község öreg kovácsa hajnali munkájánál még szokta ezen gyertyát használni. *Gyövtény*, (*Convolvulus arvensis*). Sorok m. Fiala korában a sertések részére szedik *Gasztilva*, (*Panicum Crusgali*). Rába m. Vasm. *Gólya fű*, (*Dipsacus laciniatus*). Csorna v. Soprm. *Gyűrűfa*, (*Cornus sanguinea*). Csallóköz. Egyenes hajtásait ostornyelekül használják. *Husvétfű*, (*Salix Babylonica*). Sorok m. Vasm. Sirdombok diszítésére szolgáló fűfaj. *Haránglábfű*, (*Symphytum officinale*) Sorokm. v. *Madár gyökér*, Somorja. *Isten átkozta túske*, (*Xanthium spinosum*). Sorok m. *Kakics*, (*Cirsium arvense*). Csorna vid. (lásd Aszott). *Kánya begye*, (*Viburnum opulus*). (Lásd Gényefa). *Kenyérbél virág*, (*Calendula officinalis*). Csallóköz. Falusi disz növény. *Keresztes fenyő*, (*Abies excelsa*). Sorok m. Karácsonyfa. *Kigyó hagyma*, (*Muscari comosum* és *raemosum*). Csallóköz. *Királyné káposztája*, (*Dipsacus laciniatus*). Somogym *Koldustetű*, (*Echinosperrum Lappula*). Csallóköz. Tüskés gyümölcsei az ember ruhájába kapaszkodnak. *Kulcsvirág*, (*Primula auricula*). Sorok m. Úrinép *Kék virág*, (*Centaurea Cyanus*), Sorok m. *Katalin virág*, (*Aster Novi belgii*). Sorok m. Kerti növény. *Iglice túske*, (*Ononis spinosa*) Sorok m. (Lásd Gilice túske) *Isten papucsá*, (*Antyrrhinum maju*). Sorok m. Vasm. Kerti növény. *Judásfa*, *Cercis siliquastris*) Sorok m. Úri nép. *Kövértűk*, (*Sedum maximum*). Somorja. Kertekben. Kövér, húsos leveleit zöldséggel a levesbe főzik. *Kuhucs*, (*Genista sagittalis*). Hegyh. Vasm. (Lásd Bogárfű). *Kosz*, (*Cuscuta Epythymum*) Pozsony és Vasm. *Kiszi-Kasza*, (*Erodium cicutarium*). Pozsonym. Szálfás termései szétszedetvén, összetekerednek; a gyermekek leülnek a földre, s ily érett terméseket tüzdolnek nadrágjuk sző-

vetébe a térdökön, s a mint a termés szálkája szépen tekergőzdik, éneklük hozzá a nótát, hogy: „Kiszi-Kasza meg ne állj! Nézz a napra, hogyan jár!” *Katona virág*, (*Corydalis solida*). Sorok m. *Katona petre-zselem*, (*Glechoma hederacea*). Sorok m. *Kotyó virág*, (*Lathyrus tuberosus*). Sorokm (Lásd Földi mogyoró). *Kodus szeder*, (*Bubus caesius*). Hamvas és izletes gyümölcszeiért a gyermekek felkeresik. *Lókörmö lapu*, (*Tussilago farfara*). Pozsonym. *Leány somfu*, (*Berberis vulgaris*). Csallóköz. Sárga neves háncsát megfőzve sárga festék készítésére használják. (A szücsök és csizmadiák a fehér irha bőrt ezzel festik sárgára). *Élek halok*, (*Anthemis Austriaca*). Csallóköz. A gyermekek elővesznek egy élek halok virágot, s ezen versike mondása közben „Élek, halok, meghalok, házasodni akarok. Édes fiam ne halj meg, házasodjál inkább meg“, egy-egy fehér szirmát leszakítják úgy, hogy egy-egy szótagra egy szírom essék. A szerint aztán a mi kijön, nevetnek, vagy elszomorodnak. (Felnőtt szerelmesek ezt kérdik: „Szeret? Nem szeret?") *Lósóska*, (*Rumex pratensis*). Csallóköz. Leveleit csalánnal együtt apróra vágva korpával keverve, kis rézcék és libáknak eledelül adják; gyümölcsét pedig a házi szárnyasoknak, gyökerét megfőzik, s levét az oly egyénekkkel itatják, kiknek testén a rüh jelei mutatkoznak, vagy ettől testük kisebesedett. A lósóskalé, hathatós gyógyszernek, bizonyult ezen betegség gyógyításánál. *Maksat*, (*Lonicera caprifolium*). Hollós Vasm. Diszfa *Magyar kávé*. (*Lupinus angustifolius*). Csallóköz. Kertekben mint disz növény tenyésztetik, és szántóföldeken is magjaiért, melyeket kávé helyett szoktak használni. *Maszlang*, (*Datura Stramonium*). Sorok m. *Mennyorszáy kulcsa* (*Primula auricula*). Pozsonym. Kerti növény. *Mennykő virág*. (*Sempervivum tectorum*). Sorok m. (Lásd Fülbe facsaró). *Molnár pántlika*, (*Phalaris picta*). Csallóköz. Diszfű. *Molfa*, (*Alnus glutinosa*). Pozsony m. Csallóközben május 1-én hajnalban a legények az erdőről éger fákat hoznak, de csak legtetején hagynak ágakat, s azokra keszkenyőket, szalagokat, boros üvegeket kötnek, s a fákat így kedveseik lakásai előtt a földbe ültetik. Némely ház elé egyet, más elé 2—3-at is. Ezen fák azután egész május hó folyamán helyükön maradnak. Május utolsó vasárnapján a legények táncmulatságot rendeznek, s ekkor a molfákkal kitüntetett leányok adnak pénzt a legényeknek a zenészek és egyéb költségek fedezetére a fák száma szerint. Ezelőtt 10—15 évvel még Somorja városában is megvolt ezen szokás Falukon azonban még most is ültetnek molfát (Május-fát). Vasmegeye némely községében hosszú fenyő léczeket ültetnek le, s a végére kötnek egy nagyobb zöld ágat, melyre papir szalagokat ag-

gatnak Itt azonban nem a leányos házak előtt állítják fel ezen fákat, hanem iskola. templom, korcsma, gazdatiszt, vagy uraság lakása előtt egyet-egyet. Ezekről az ültetők egy pár hatos borraivalót kapnak. Pozsony m. Kossuth községében pedig május elsején egyes leányos házaknál a kapu félfába illesztnek bele zöld ágakat, de semmiféle diszt nem tesznek reá, az ágakat estére leszedik. Cs.-Somorján az úrnapi körmenetkor, mikor egyes házak kapu-aljaiban oltárokat állítanak fel, szintén a molfát használják diszitésül. *Mácsonya túske*, (*Cirsium arvense*). Csallóköz. (Lásd Aszott). *Mária lenje*, (*Linaria vulgaris*). Csorna vid. *Méhe virág*, (*Borago officinalis*). Sorok m. Kertekben ültetik méheledelül. *Nagylevelű lapu*. *Bogáncs*, (*Lappa félek*). Csallóköz. Sörtés gyümölcsei neveztetnek bogáncsnak. *Ne nyulj hozzám gavallér*, (*Impatiens Nolitangere*). Csallóköz. *Nyulfa*, (*Cytisus Laburum*) Sorok m. Disz és erdei fa. Nyulfának neveztetik Sorok m. a *Sarothamnus scoparius* is, a melyet vágásokban, fáczánosokban tenyésztenek a czélból, hogy a nyulaknak legyen téli eleségök. *Öreg bab*, (*Vicia Faba*). Somorján és vidékén karácsony és sylveszter estéjén öreg babot főznek, s azt eszik, s Sorok mellett pedig nagypénteken főznek *Phaseolus coccineus*-t. *Ördög rokka*, (*Equisetum arvense*). Csallóköz. *Ördög borla*, (*Aspidium Filix mas*). Hegyh. Vas m. *Ohar*, (*Panicum sanguinale*). Csorna vid. *Papsipkafa*, (*Evonymus europaeus*). Csallóköz. *Piskótavirág*, (*Philadelphus coronarius*). Csallóköz. Jóságú diszcserjénk. *Pátrát*, (*Aspidium Filix mas*). Hegyh. *Pipitér*, (*Matricaria chamomilla*) Sorok m. Izzasztó teát készítenek virágából. *Pitypalatty virág*, (*Papaver Rhaeas*). Sorok m. *Pásti fű*, (*Lolium linicolum*). Sorok m. A lent pusztitja. *Pénzlevelű fű*, (*Glechoma hederacea*). Pozsony m. Kisebb gyomor bajokná tea készítésre használják. *Piros hátú fű*, (*Cyclamen europaeum*). Hegyh. *Petremzsirom*, vagy *Petemzsirom*, (*Petroselinum sativum*). Sorok m. *Pörgye fű*, (*Equisetum arvense*). Csorna vid. *Perje fű*, (*Triticum vulgare*). *Papsajt*, (*Malva rotundifolia*). Csallóköz. Sajt alaku termését a gyermekek megeszik. Az egész növényt gyökerestől mell herbateának használják, leveleinek főzött levét pedig sebek mosogatására. *Részeg*, (*Lolium temulentum*). Sorok m. Magjai a gabona között megőröltetve betegséget és halált okozhatnak. *Ricze* (*Sinapis arvensis*). Sorok m. *Rakottya*, (*Salix aurita*). Sorok m. *Rozmaring túske*, (*Xanthium spinosum*) Csorna v. *Sós bab*, (*Vicia Faba*). Sorok m. (Lásd Öreg bab). *Sárga akác*, (*Cytisus Laburnum*) Csallók. *Szopóka virág*, (*Pulmonaria officinalis*). Sorok m. *Szt.-háromság fű*, (*Viola arvensis*). Vas m. Virágaiból a szentháromság olaját készítik, az egész növényből pedig a szentháromság

herbateát. Ez orvosszert a felette sok nedvességtől kisebesülő gyermek mosdatására használják; be is adják néha s ekkor a nedveség a vizellet útján tavolittatik el. *Szarkaláb*, (*Astragalus glycyphyllus*). Somogy m. *Szappan fü*, (*Saponaria officinalis*). Csallóköz. *Szappan fü*, (*Polygonum persicaria*). Sorok m. *Szelencze virág*, (*Syringa vulgaris*). Sorok m. Disz növény. *Sz-Györgyvirág*, (*Convallaria majalis*). Sorok m. *Szt.-László fü*, (*Campanula rapunculoides*). Sorok m. (Lásd Term. tud. Közl. 1886. p. 533) *Szunyádó*, (*Galanthus nivalis*). Sorok m. *Szarkaláb*, (*Delphinium Consolida*). Csallóköz. *Szőrfü*, (*Apera Spica venti*). Sorok m. *Sem fü sem fa*, (*Lycium barbarum*). Csallók. *Sürje fa*, (*Rhamnus catharticus*). Sorok m. Pipaszárok készítésére használják. *Török bodza*, (*Syringa vulgaris*). Csallóköz. *Tikhur*, (*Stellaria media*). Csallóköz. Némelyek madarak etetésére használják. *Téli zöld*, (*Vinca minor*). Csallóköz. *Tikszem*, (*Adonis aestivalis*). Csorna vid. *Sem fü sem fa*, (*Clematis recta*). Hegyh. *Tátka*, *Tátogató*, (*Antyrrhinum majus*). Gyöngyös melléke Vasm. Csallóköz. *Tubarózsa*, (*Saponaria officinalis*). Csorna vid. *Tövises disznó*, (*Datura stramonium*). Csallóköz. *Tejes fü*, (*Lactuca scariola*) Gyöngyös mellett Vasm. *Vad pipitér*, (*Anthemis austriaca*). Sorokm. (Lásd Élekhalok). *Vad kukoricza*, (*Arum maculatum*). Sorok m. *Vad sáfrány*, (*Carthamus tinctorius*). Csallóköz. Némely falusi kertben tenyésztik valódi sáfrány helyett, a leves színesítésére használják. Bőrök festésére is használják a szűcsök. *Vad kapor*, (*Chamaemelum inodorum*). Sorok m. *Vad lisztes paraj*, (*Chenopodium hybridum*). Gyöngyös m. *Vázsú*, (*Phaseolus vulgaris*). Hegyh. *Vizi tök*, (*Nymphaea alba*). Sorok m. *Viaszk virág*, (*Saxifraga aizoon*). Csallóköz *Vére hullató fü*, (*Chelidonium majus*). Csallóköz. *Vajas fü*, (*Chenopodium hybridum*). Sorok m. A gazdasszonyok az új tejes fazekakat mossák, illetve forrázzák ki vele *Zsiba virág*, (*Primula acaulis*). Körmend vid. *Zsidó petrezse*. (*Cornium maculatum*) Csallóköz.

A nép hajdani orvosi tudománya.

Az igazi orvosi tudomány haladásával és terjedésével lejárt a falusi vén asszonyoknak, kuruzslóknak csillaga. Pedig azelőtt ők voltak a nép doktorai; kitelt belőlök a belgyógyász, sebész, szülész, fogász, szemész s az összes ász-ész végű tudósoknak mai végtelen serege. Az igazi tudomány ma már nem igen ad hitelt a ráolvasásnak, fű-levelek-

nek, íreknek, s ha neszit veszi, hogy valamely községben van egy vén asszony, ki a difteritist, vagy kolerát a maga módja szerint gyógyítani merészeli, ráküldi a vármegyét, hogy mesterségével azonnal hagyjon föl. Ilyen formán az orvosi tudomány falusi tudákosai naponkint ritkulnak s nem sokára oda juthatunk, hogy a mestergerendákon népszerű modern orvosi könyveket is fogunk találni.

Pedig abban a falusi doktorságban lehet sok figyelemre méltó s a modern orvosi tudományban is értékesíthető. Ismertem Deésen egy fiatal asszonyt, ki négy gyermekét rántotta vissza a halál torkából egy difteritisz járvány alkalmával, pedig a város mind a tíz orvosa kiszencenziázta a fiatal csemetéket. Oly önkészítette szereket alkalmazott, melyeket a szakértői vélemény határozottan eltiltott; az eredmény pedig az lett, hogy azok a gyermekek, a kiket ez az asszony titokban gyógyított, mind kiépültek abból a még maig is gyógyíthatatlannak vélt betegségből.

De mindenekelőtt ethnographiai szempontból volna érdekes feljegyezni azt az orvosi eljárást, melyet egyik-másik betegség körül őseink praktizáltak akkor, mikor még bábák, kuruzslók, legfőljebb felcserek csinálák a recezipéket.

A minap egy régi kézirat került kezembe; ott találtam a mestergerendán, úkapám könyvtárában. A tűrhető állapotban levő kézirat elég érdekes. Legrégibb datuma 1727. Tartalmazza mindazon betegségek ellenszereit, melyeket ezelőtt másfél száz évvel ismertek; egytől egyig házi szerekből alkotott receptek falusi emberek számára. Írója doktori hirben álló egyén lehetett, ki diákul is tudott s az emberek gyógyításán kívül állathetőségekkel is foglalkozott. Ez érdekes kéziratból álljon itt néhány sor az eredeti orthographia szerint:

1. Azt álétyák az kigyó hálja felöl, hogy ha ki kenegeti azzal a szem héjának széleit, szemeinek végeit, oculár nem kellett a látásra

2. Kinek az Lába felsugorodik ágyéka is fáj s dereka is, nem mindenkor köszvény az a nyavalya, hanem az nádrája fáj valami hibája levén. és az ojj emberek az ágyékát felfelé kétfelöll a hasa szélénn kell kenni és derekát is bekötni.

3. Fogfájásról. Az ördögoldal-fünek a gyükereit törd öszve és föld meg, mossad az fogadat és kívül is az mej felöl fáj, a pofádat is kössed véle.

4. Ha kinek a feje szédeleg. A napraforgónak maggal telljes Bugáját, vagy kilenczet, akár többet megfözvén egy nap kilencszer vizben meg párgolni a fejét bétakarván.

5. Giliszta benned ha van a Lómintát borba főzd meg, azt igyad.

6. Fuladásról. Van a Patikába apró kerekded Fejér Gomba, az páinkába megáztatni, arról igyék. ottan, ottan a gombáját is egye.

7. Szájfájásról. Szederj szurkot (egy poltura v. Garason), csepencsen a patikárius vagy három csep savanyút bele azzal kenye a Szájjnak sebjét. N. B. mivel hig, pohárba kell hozatni.

8. A ki hervadoz, beteges elalélt állapothoz közelget. Jó boreczetben tégy annyi színmézet, hogy megérezzék benne, hogy van méz benne. Azon eczetet forrajja fel és minden estve-reggel felmelegétvén egy pohárkával igyék meg belőle.

9. A ki nem kívánja az eledelt. A patikába adnak egy garason üröm essentiát és abból néha-néha igyék vagy pohárból, vagy kalánból valami italt, bele csepentvén öt-öt csepet. Akár a füzfa levelét főzzék meg vízbe, jó melegen kössék az hasára, Gyomrára.

10. Ha ki nem tarthatja a vizelletit: Akar süjdisznót, akar nyul-süldő búrit fejestül tégyen új fazékba és fedőt tapasszon reá és mikor sütnek tegye a kemenczébe hadd ígjen meg, és meghülvén annak az hamváról igyék.

11. Sebbül való vérfojásnak elállítására eleven szenet igen apró porrá törvén, azzal hinteni a sebet, mejbül a vér foj s árad. De az szén por belé forrad. Azért jobb aqua fortissal meg kenni a sebet, honnan a vér foj.

12. A mely embert a nyavalja vér. Olyan kilencz kertbül, melljeknek az ú gazdái, vagy gazdasszonyai első házasok, három három marok akárminemü füvet mindenik kertbül szakasszon, abból fürödöt főzvé, fürösszék meg kilenczszer. Azután szűz leánynak első havi vérét, szerezni kilencz fohagyma-Szeget összetörvén, vízzel özveeresztvén az emléttett szűz vérrel megegyelitvén, összehabarván az fürödés után egyszermásszor igya az nyavalys ember. Az fürödés után az fürdőjét mind füvestül azon határból ki kell vinni s elöntení. Hihetetlen dolognak látczik tanult embernek, de egy nyihánynak használt nem egy s két ember állitá.

13. Az kinek kezének inai megmerevedeznek, hogy markával nem szoríthat: Az megölt kutyának meleg szivét, tüdejét és máját a mint lehet markával fogdossa, az kutyának belső részébe bele nyulván mind addig, mig az kutyának belső része meg nem hül.

14. A kiben kú vagyon, vagy calculus. Porcsin (?) fübül csinálljon fürödöt, abban fürödgyék.

15. Vérhasról. Szerecsendiót tyukmony székit szekfüvet összetörvén, egy meleg téglán süsd meg és meg kell enni.

16. Vizkorság ellen. A veres káposztának gyökerét mézzel összetörvén vízben egyelitvén igya.

17. Csecsfájásról. Földibozza gyökeret törd meg hájba, melegen kösd rá.

18 Füll zugásról. Az fejér ürömnek az vizét ecettel öszvekeverd bocsásd a fülébe.

19. Az mely embernek vak körmei vadnak. Az vak körmöt mindaddig vakard éles késsel, vagy üveggel, csak hogy szinte vért ne eressz belőle. Azután az ökörfark kórónak nyers virágát nyárba az ujjod közt törd és moncsold meg, — minden reggel és estve úgy cselekedgyél és annak levével kenyed az megvakart körmöt. Az meg kenés előtt néha néha meg kell gyengén vakarni azon megkenendő körmöt. Igy kell bánni véle egy holnapig minden nap, de az idő alatt azon körme vizet ne érjen, hogy azon kenést le ne mossza. NB: Az szemnek veresége ellen is jó, ha az ökörfark kóro virága levét bele ereszted.

20. Süjrrül. Fa tövin termő Fekete csolány gyökerét, meljnek gyökere olljan aprós fias mint az árpa répa, meljet megfőzvéen borba azt igya, akár vízben főzd meg. — A süjnek sebjét penig csere gubónak öszvetört s megszitált lisztivel hinteni.

21. Minden belső nyavaja ellen, szű nádra és méh nádra fájásról — Fejér sár kú olajat 3 vagy 4: csepet pálinkába kalánba meginnya, utána egy kalán pálinkát innya.

22. Hájogról A fekete reteknek az tetejét mesd el és az bélit vájd ki és tölcsd meg faolajjal, tégy belé timsót, gáliczkövet, az elmecett tetejét csináld reá, ásd a földbe, hadd ott kilencz napig, azután vedd fel, azzal kenyed szemeidet.

23. Az mellj Tag erőssen megütődik, ha csontja megtörtnek gondoltatnék. Fekete nadáj tövet öszvetörvén óh hájba azzal kell kötni.

24. A mely gyermeknek a töki felfuvódik. Pap monya füvet tyuk sz. . t öszszefőzvéen rátottát vajjal, azzal kötni.

25. Tájogot megérlelők ezek: Disznó sz. . t téjben megfőzni, flastrom módon vele kötni. — Fejér májva tövet megfőzni mézbe s azzal kötni

26. Fene ellen. A Pápa füet gyökerestül törd meg, főzd meg az sebet mosd, kösd vele.

27. Ha meghal a gyermek az asszony méhében. Varádics kórót, levelét főzni kell borban szerecsendió virággal azt igya.

28. Dögös, vagy dőghaláli időben. Angyelika gyökeret rágni gyakran és rolla innya.

29. Az Barom, ha döglik, így orvosolhatni. Az szarkát lúdd meg és mind tollastól tedd újj fazékba és újj fedőt reája, hadd ígjen meg az sütő kemenczébe és annak a hamvával egyelisd meg az sót, úgy hadd nyalni az marhának.

De elég az idézetekből. *) A kéziratban több mint háromszáz orvosság van felsorolva mindenféle emberi és állati betegség ellen; írója ismerte a mezők összes füveit, melyeknek elnevezése nyelvtörténeti szempontból is figyelemre méltó. — Százhatvanöt esztendő alatt nagyot fordult a világ, kipusztultak a falusi botánikusok, a csiziókban sem hisznek többé, mindent lefoglalt magának a szaktudomány. Jól tette. Hanem azért emlékezetnek okáért mentsük meg azt, a mit lehet, s becsüljük meg az ősök hagyományait.

Rimaszombat.

Dr. Veres Samu.

Hegyhát *) vidéki hangutánzók, mondák és babonák.

Közlő: *Nagy József*

(Felolvastatott a társaság febr. 20-iki ülésén.)

I. Malomkerék nyikorgása stb.

A *nagy-mizdai malom*. A nagy-mizdai falu völgyében folyik egy nagyon sekély kis patak, a mely azonban valamikor mégis egy rozzant malmot hajtott, de mely a kényesebb igényeknek nem lévén képes megfelelni, már vagy harmincz esztendővel ezelőtt elpusztult, hogy ma már a helyét sem ismerni föl, csak a hányt gát emelkedése mutatja, hol szokták volt a vizet gyűjteni. E malomról azonban nem egy kedélyes monda tartotta fön magát. 40—50 éves emberek még most is beszélik, hogy édes apjuk néha egy hetet is eltöltött a malomban, míg megörölhette a hátán vitt fél zsák gabonát. Gyakran előfordult, hogy a fél zsák liszt meg hozásánál mindjárt visszafordult egy fél zsák gabonával a malomba, mert biztos lehetett, hogy míg ismét elvégzi ennek a megörölését, addig az előbbi liszt már elfogyott.

A malomra jellemző következő mondát lehet még egyes környékbeli öregebb emberektől hallani:

*) Kérünk a többiből is, különösen a mikhez babonás eljárás fűződik. Kivánatos a tájszólási növény-nevek magyarázata. A drasztikus kifejezéseket a népvizsgálónak a tudomány érdekében nem szabad átallnia.
Szerk.

***) Vasmegeye Körmend járásában Hegyhátnak nevezik a Rába sikságtól keletre fekvő dombos vidéket. Egy másik vidék a járásban az őrség.

„A malom kevés vize miatt rendszeren lassan szokott járni, és minthogy a malom száraz és nagyon kopott is vót, folyton nyikáncsót. A mónár pedig ollan keveset keresett, és ollan szegén vót, hogy még faggyut sem vehetett, a mivel a kerekeket bekenhette vóna. Még ollan rendes láda sem vót, a mibe a liszt főhatott vóna, azért a lisztet rendszeren asztálfüába (asztalfiók) fótatták. A midőn a malom egyszer járt, a kerekek foton szokatlanul erősen nyikorogtak. Ezt a mónár feleselésnek vette, és a kerék minden fordulásánál azt vélte hallani, mintha a kerék a következőket nyekegte vóna:

„Egyszem kevés, kettő sok, ráérek. Egy szem kevés, kettő sok, ráérek.“

Erre a mónár felel: „Ha te ráérsz, én nem; elmegyek kukoriczát kapányi, mert nem íhetek meg a keresetedbü.“

Egy darabig csak kapágotott a mónár, de egyszer csak egy jó záporosó gyütt. Most gondóta magába a mónár, jó lesz haza menyinyi, megnézni micsinál a malom. Mire haza ért, a viz csakugyan meggyütt, és a kerék gyorsan forgott. Most a nyikorgásból a mónár ezt vélte gyors tempóban hallanyi:

„Hova vótál, mónár gazda? Hová vótál, mónár gazda?“

Mire a molnár felel: „Kapányi, a fenye egyen meg, nem íhetek meg a keresetedbü, megmondtam má!“

A n.-mizdaihoz hasonló szerkezetű a Telekesi völgyben már kissé renovált malom. Ebbe főleg a telekesiek, sárfi-mizdaiak, karát-földiek és gerseiek visznek őrleni. Ezen malomról meg azt beszélnek a környékbeliek, hogy kevés viz alkalmával a kerék minden fordulásnál a következőt nyekegte:

„Karátfüöd, Gerse; Karátfüöd, Gerse.“

Ha pedig esőzés alkalmával a malom bővelkedett vízben, gyorsan:

„Telekes, Telekes, Telekes, Telekes.“

A nádasdiak meg a kanászuk kürtjét szólaltatják meg különös módon. A kanász itt ugyanis Kupi komáját és Tóth Gyurit hívja élénken:

„Kupi koma, Kupi koma, Tóth Gyura; Kupi koma, Kupi koma, Tóth Gyura, Miháli.“

Másutt meg azt állítják, mintha a kanász a következő szöveget kürtölné: „Hajtsd ki asszony a disznódat, mert megeszi a moslékot.“ Erre egy nyujtott hang következik.

II. Haranghangok.

Az „Ethnographia“ (I. 109. 204. II. 323.) már több ízben közölt haranghang magyarázatokat. Én ezen alkalommal Nagy-Mizdó, Szarvaskend és Döröske harangjainak szavát fogom hallatni.

A nagy-mizdaiak a legjobb gazdák, legtöbbet is dolgoznak, nem csoda tehát, ha ők először ehülnek meg. A harangozás tehát délben ott kezdődik. (Valószínűleg azért, mert a körmendi harangszó, a mely az egész vidékre mérvadó, idáig elhallatszik. Ha tehát meghallják Nagy-Mizdón, hogy Körmenden deket harangoznak, ott is harangozni szaladnak). A mizdai harang közép tenor hangon mérsékelten megszólal: „Tállencse, tállencse, tállencse“ Mire a szarvaskendi közép ált hangon lassan válaszol: „Kalányozom, kalányozom“ Erre már Döröskén is, (a hol sok tönkrement ember van), hallatszik a harang hangja magas tenorban és gyorsan: „Fődöntöm, fődöntöm“

III. Mondák.

Hazánkban is sok községhez és vidékhez fűződik oly többnyire jellemző gúnynév vagy furcsa esemény, a melyről csufolni szokták lakóit. A *pícsonyiakat* azzal gúnyolják, hogy egy élelmes boros gazda meghitta falúja előkelőbeibeit egy kis búfelejtőre a szőlőbe. Hogy a bor jobban csusszék, finom nyulpecsenyét tálaltatott nekik, a mit a vendégek nagyon megdicsértek. Mikor az utolsó falatig elköltötték, adta tudtokra gazd'uram, hogy a Bodri kutya húsa izlett olyan jól.

Az *őrségi* Körmendről haza menet felült a szekérre és sóval telt tarisznyáját a nyakába akasztotta. Találkozik a göcsejivel s mondja neki, hogy nagyon nehéz a tarisznyája, alig bírja. A göcseji ember azt tanácsolja neki, tegye a szekérbe a tarisznyát. De az őrségi ember nem akart ráállani, mert hát úgy is olyan nehezen huzzák marhái a szekeret meg őt magát is.

Vasper (Zalában közel Vas megye határához) arról híres, hogy ott a tyukász *) hétszer bolondult el. Nem is volna csoda, mert ezen hegy-völgyön össze-vissza épült kis községnek szinte annyi az utczája, mint a háza

Vasper község határában levő katolikus templomhoz egy monda fűződik. A határban van egy Csatár nevű kitünő termésű szőlőhegy, alsó lejtőjén épült az említett templom, melyet minthogy egy alkalommal vizáradás fenyegette, hogy ne legyen többé e veszélynek kitéve, a hegy alsó lejtőjén le akarták rombolni, hogy azután a hegy tetején ismét felépítsék. A munkát meg is kezdték; de a mit nappal leromboltak és a hegy tetejére vittek, azt az angyalok éjjel ismét vissza

*) Az itteni tyukászok rendszeren sopronmegyei horvátok, kik a tojáást és majorságot szekeren összeszedik és Bécsbe szállítják.

hordták és újra fölépitették. Ezen csuda emlékére minden évben Nagy-Asszony napján tartott nagy bucsúra távol vidékről sereglik össze a nép, valóságos vásárt is tartva. Ujabb időben, mióta a régen eltűnt szent kútat újra megtalálták, még jelentékenyebb bucsújáró helylyé változott. Az itt nyilvánuló élet bő néprajzi megfigyelésekre ad alkalmat az iránta érdeklődőnek.

IV. Babonák.

Betegség.

A mely fába beleütött a *mennykő*, annak tövében hét év múlva egy ék-alaku követ (Donnerkeil, őskori eszköz) találnak, a melynek gyógyereje van. Különösen sikerrel lehet ezzel állati daganatokat gyógyítani, ha az ember a daganatot ezen kővel keneti. A menykő-ütötte fának forgácsával jó a fájós fogat piszkálni. *Főkényt* a kézen véletlenül talált csontdarabbal kell bekenni. Vagy pedig ha véletlenül dögölt vakondot talál az illető, annak orrára lép, s addig nyomja, míg vér nem facsarodik belőle; ezzel bekenik a főkényt. Szűz lánynak a havi baj után levetett ingével is szokták bekenni a főkényt.

A kinek az *orra vérzik*, az tegyen a földre két szál szalmát keresztbe és csöpögtesse a vért lehetőleg azon pontra, a hol a szalmaszálak keresztezik egymást, és a vérzés megszűnik.

Hideglelés (váltóláz) megszűnik, ha a „kilelés” napján, a mikor a hideg legjobban rázza, az illető a korcsában kér egy meszely (vagy 3 deczi) bort, azt a pinczében egy hajtókára megissza, de meg nem fizeti, hanem valamely zálogot tesz a hordóra, és szótlánul sietve eltávozik. Férfiak rendszeren a kalapjukat, nők fejkendőjüket szokták zálogban hagyni, a melyet csak jóval a hideglelés elmulása után szabad kiváltani, hogy az vissza ne térjen. A váltólázat többnyire sok vagy éretlen gyümölcs evése okozza.

Az *árpát* a szemén bicskával kell lekaszálni. A kaszás a kés hegyével háromszor megkerüli az árpát, mindannyiszor mondván: szaladj árpa, learatlak; szaladj árpa, learatlak.

A ki *tejes kukoriczát lop* és azt sütvé megeszi, ha az illető tulajdonos biztosra veszi a tolvajt, és megátkozza őt, hideglelést kap, s ez nem is hagyja el, míg a beteg a tulajdonosnak meg nem vallja bűnét és tőle bocsánatot nem kér.

A *náthás* ember, ha valamely idegen házba bemegy, letörüli kezével az orrát, és e nedvességéből az ajtó kilincsére ken; a nátha akkor ezen házban marad.

Sok betegségben jó szer a *zöld* vagy leveli *béka*.

A ki éjjel az *ágyba* *hugyozik*, annak az ételébe egeret kell csempészni. Különösen jók e célra az őszi csépléskor az asztagokban talált egerek.

A kinek a *szemébe* valami *esik*, az fogja két ujjával szeme szőrét, huzza el háromszor a szemgolyótól és köpjön mindannyiszor.

Igézés.

Sok embernek olyan „rossz“ szeme van, hogy az állatot *megigézi*, ha megnézi. Ha tudják, ki az igéző, néhány szálat kérünk tőle a saját teste szőréből. Ha ezzel megfűstölik a megigézett állatot (különösen kis borjut), akkor bizonyosan meggyógyul.

A ki először lát egy gyermeket, hogy meg ne *igézzé*, háromszor lassan köpdös és azt mondja: te csunya; vagy: jaj de csunya vagy. (Ezt a módot a barmoknál is szokták használni). Ha a gyermek meg van igézve, egy fél pohár vízbe szemet tesznek, azzal fölkeresnek olyan házat, a hol „kany“ macska van; a vízbe mártott kézzel háromszor végig mossák a kandur hátsó részét, aztán a vízzel a gyermeket megmosdatják és megitatják, és a megmaradt vizet az ajtó alsó sarkára öntik.

Gyermekek.

Az asszonynak *terhes állapotban* nem szabad valamely állatot, emberi nyomorékot vagy képet sokáig és erősen megnézni, mert „ráfeledkezik“, vagyis az ujszülött ahhoz hasonlít, a mire az anya ráfeledkezett. Innen van az is, hogy az ujszülött néha más emberekhez hasonlít nagyon.

A *meg nem keresztelt* kisdéd fölött az ördögnek vagy egyéb rossz szellemnek óriási hatalma van; azért minél előbb meg kell keresztelni. Ha a gyermek nem életképes, és már nem lehet a paphoz vinni keresztelni, akkor a bábaasszony kereszteli meg, a mit „földi keresztésnek“ neveznek.

Hiszik, hogy a nem sikerült gyermek „*váltott*“ gyermek, a melyet a rossz szellemek megkereszteletlen állapotban cseréltek ki. Az ilyent vissza lehet cserélni. E végből szedjen össze az anya a réten olyan apró fadarabokat, a melyeket az esővíz halmozott helyenkint össze, fűtse be ezzel erősen a kenyérsütő kemenczét, és a midőn legforróbb, vetköztesse le váltott gyermekét, és meztelen fektesse a kenyér-vető lapátra. Vegye most a lapáttal a gyermeket, és tegyen úgy háromszor, mintha be akarná vetni a gyermeket a kemenczébe, mi-

közben azt mondja: „vidd el a gyermekedet, mert különben a tüzes kemenczébe vetem!” Ha a gyermek csakugyan váltott, akkor megjelenik az illető boszorkány, a ki a gyermeket kicseréli, a váltott gyermeket észrevétlenül elveszi a lapátról, és helyébe az egészséges gyermeket teszi, azt mondván: „dobd a magadét!”

A mely gyermeknek kék folt van a szeme alatt, az *nem nő meg*. A csecsemőt egy éves kora előtt nem szabad a tükörbe mutatni, sem az ablakon át kiadni, különben meghal. Ha a kisedet kiadta az ablakon át, ugyanazon ablakon át kell bevenni. A gyermeket nem szabad átlépni, különben örökké kicsiny marad. Bölcsőt üresen ringatni nem tanácsos, mert a kisede feje — mások szerint hasa — fájdul meg.

Nem szabad a gyermekem varrni, különben az eszét bele varrják, és buta marad. A vakarcs evése szintén hátráltatja a szellemi erők kifejlését. A talált, mások szerint a koldus kenyér jó a kisednek, mert attól jó beszédes lesz, mint a koldus. — Ha a csecsemőt gyakran fektetik bundára, akkor „bongyoros” (kondoros) lesz a haja, mint a bunda szőre.

A ki a földön született, az nem tud az ágyban meghalni, ha még olyan közel legyen is végperceihez. Azért az ilyen egyént, a ki sokáig haldoklik és még sem tud meghalni, a földön szalmára vetett ágyra szokták fektetni.

Seprővel embert (gyermeket) vagy állatot verni nem tanácsos, mert elszárad.

Állatok.

Ha a *csótányok*-tól (sváb bogár) szabadulni akarnak, este a mászkáló csótányok közül hármat egy krajczárral együtt bekötnek egy darab rongyba s kidobják az utcza közepére. Más nap a járó-kelők közül valaki azt gondolván, hogy a rongyban sok pénz van bekötve, bizonyára gyorsan magához rejti, s a rongy- és krajczárral a csótányokat is beviszi a házába; az előbbi helyen pedig kivesznek. — Vagy pedig a csótányokat este egy egészen új nyirfaág-seprővel összeseprik. Reggel a seprőt korán ki kell dobni az utczára, és ott várni, míg valaki a város felé (Körmendre) megy. Attól meg kell kérdezni, hogy hová megy s fölszólítani őt, hogy várja meg a kérdezőt is, mert vele akar menni. Az utasnak rendszeren sürgős lévén az útja, nem vár. A ki a seprőt azonban elviszi, vagy a ki a kérdezősködővel szóba áll, az a csótányokat is a saját házába csalogatja.

Ha a *szopós borjút* eladják, a szőréből (rendszen a farkáról) levágnak egy ollóval néhány ujjköznyit; ezt egy darabka kimetszett ke-

nyérbe teszik, a kimetszett részt visszahelyezik, a kenyeret jól megsózzák és a borju anyjával megéttetik, hogy „hamar felejtse el a fiát és ne sírjon (óbégasson) utána.“ Ugyane czélból szokták a szopós borju orrát, mielőtt az istállóból elvezetik, az anyja hátsó részéhez háromszor érinteni.

A lopott *macska* jó egerésző; de hogy a házhoz szokják, az ablakon kell beereszteni. A macska ugy is megszokik, ha háromszor az asztal lába körül forgatják.

A állatot a *leöléskor* minél jobban sajnálják, a pára annál nehezebben tud belőle kimenni.

Időjárás.

Ha a holdnak udvara van, *eső* lesz. Ha a nap nyugtakor nyugaton piros az ég, más nap szép idő lesz; ha az egész égboltozat piros, szeles idő várható. Ha az égbolt napnyugtakor sárgás, *eső* lesz. Piros napkelés után *eső* lesz. Ha télen a macska erősen bujja a kályhát, kemény hidegre van kilátás. Ha a füst leszáll, *eső* lesz. A békák brekegése szintén *esőt* jelent, mert „kérlik az *esőt*.“ A kakasnak szokatlan időben való kukorékolása *esőre* nyit kilátást. Ha erősen fú a szél, valakit akasztanak. Közmondás: „szörnyű szél, ki szombaton este meg nem áll.“ Ha nap süt és *eső* esik, akkor az ördög veri a feleségét.

Karácsony előestéjén, mielőtt az éjféli misére mennek, a tizenkét hónap száma szerint tizenkét veres hagymát vájnak ki, melyek mind-egyikébe sőt tesznek. Az éjféli miséről visszajövéen, megnézik a hagymákat: a mely hagymában a só nedves, azon hónap szintén nedves, *esős* lesz.

Ha nyáron komor felhők mutatkoznak a láthatáron, az első ember, ki érheti, siet a haranglábhoz „a felhők elibe harangozni,“ hogy a jég a határt el ne verje — Ha jégeső esik, akkor jó a legnagyobb jégdarabok közül három szemet gyorsan a tűzbe vagy parázsba dobni, hogy megszűnjék a jég.

A *gorbonczias diákot* a fiatalabb nemzedék már nem igen ismeri, de az öregebbektől hallottam, hogy megjelenik a házaknál és rendesen aludtتهت kér, még pedig egy egész fazékkal. A hol adnak neki, onnan békésen elmegy; de hol megtagadják kérését és megharagítják, ottan kimegy az udvarra, föltekint a háztetőre, erre rettenetesen esik az *eső*, jégeső, a „menykő“ bele üt a házba. Mások szerint, ha megharagítják, akkor egyet átkozódik, azzal elmegy. A szerencsétlenség egy-két órával később következik be.

Előjelek.

Midőn *csillag hull* le az égről, abban a pillanatban valaki meghalt; azért keresztet vetve imát mondanak elköltözött lelkéért. Mások szerint a csillag hullása az elköltözött bűnös lélek megváltását jelenti; a lélek, muitán a büntetéseket kiállta, megtisztulva fölszabadul és mennyországba száll. — Az üstökös háborut jelent.

A fekete tyuk kukorékolása gyászt jelent: valaki meghal a háznál; a vörös tollu tyuk kukorékolása tüzet jelent. Azért az ilyen kukorékoló tyukot el kell pusztítani.

A *fecske* szerencsét hoz a házhoz; szívesen látják, ha az eresz alatt fészkel. A fecskét, különösen az ugynevezett „verest“ elpusztítani nagy véteknek tartják. A ki ezt teszi, annak a tehene vért fog huzozni.

A *bagoly* éjjeli kiabálása valamely házon, valamely családtag kimulását jelzi. — A kakuk megmondja, hogy hány esztendeig élnek.

Reggel cigánynyal vagy zsidóval először *találkozni* jó jel, mert szerencsét jelent; ellenben pappal, apáczával és vén asszonynyal találkozni rossz jel. — Ha nyul fut át az utas előtt, valamely szerencsétlenség éri őt az uton. — Az orrnak viszkete boszuság előjele. Ha a jobb szem viszket, valami kellemetlenség, ha a bal, valami öröm éri az illetőt. Bal tenyér viszkete pénz kapását, a jobb, pénz kiadását jelenti. Ha valakinek a jobb füle „harangoz“, rossz hirt hall, ha a bal, jó hirt. De ha a mellette lévőől kérdezi, hogy melyik füle „harangoz“, és az eltalálja, akkor a jó vagy rossz hirt az illető fogja meghallani.

A tizenhármasszám és a pénteki nap szerencsétlen. — Ha a tűz „sir“ (énekel), akkor pör lesz a háznál; azért azt leköpködik vagy eloltják, hogy ne sirjon. Ha valakinek a körmén fehér foltok mutatkoznak, uj ruhára van kilátása.

A ki hosszú hajról, processzióról, fogfájásról, foghuzásról *álmodik*, azt gyász éri: valamely közeli rokona meghal. Tüzzel álmodni, pörlekedést jelent.

Boszorkány, haza járó lélek.

A „rosszak“-ba és *boszorkányokba* is hiszen a hegyháti ember. Azok között, kik „tudnak valamit“ (t. i. boszorkányságot), vagy „kik megtudják ezt vagy amazt tenni“, a néphit szerint vannak ugy férfiak, mint nők. Egyes vén asszonyok és egyes pásztoemberek, főleg csordások gyanusítatnak ilyen ördögös mesterséggel. Az ilyen az ör-

döggel állandó czimboraságban áll, a kinek a lelkit is eladta. A ki az ördöggel czimboraságba akar lépni, az valamely keresztuton jelenjen meg egyedül éjjeli 11—12 óra között. Nem sokára megjelenik neki az ördög, vele szövetségbe lép; az illetőnek saját vérével kell a szerződést aláírni.

Hajmeresztő dolgokat beszélnek az ördöggel czimborálók természetellenes erejéről. Az ilyen „meg tudja tenni“ ellenségének, hogy a legkisebb helyen kötelet feszít eléje az utra, ez nem látja, és bele botlik, és olyan veszélyes betegségbe esik, hogy „elnyavalog évekig“, míg végre „elveszelődik.“ Egy csordásról pl. azt beszélték, hogy meg tudta tenni, hogy bikája egy arra menő ellenségét megbökölte, és nyomorékká tiporta. Meg tudják tenni, hogy valakinek pl. a keze elszárad, hogy a férj a feleségével rosszul él.

A „*javas asszonyok*“ értenek gonosz betegségek gyógyításához, a kuruzsláshoz, s mellékkeresetképen szerelmesek összehozásával és szétválasztásával is foglalkoznak. Ha a lány vagy legény választottjának vonzalmát meg akarja nyerni, ha a nőnek részeges vagy korhely férje van, ha az édes anyának nem tetszik, hogy fia vagy leánya kit választott ki magának, és szeretné attól elpártoltatni, mindnyájan a javas asszony segítségét veszik igénybe.

A boszorkányok képesek mindenféle alakot fölvenni, és a kulcslyukon is átmenni. Különösen az istállókban jelennek meg, a hol a tehének hasznát lopják meg. Egy asszonyról hallottam elbeszélni, hogy a vaját a köpülőből is magához tudta varázsolni. Megjelent ugyanis, a hol a tejet köpölték, s ott a tej minden rázás daczára sem akart öszszemenni, mert — állítólag — már nem is volt a tejben vajtartalom. Meglesték azután a boszorkányt, a mint haza ment és otthon levetkőzött, s látták, hogy a nyaka körül szedte le a nagy darab vajakat, a melyeket bűvös igékkel oda varázsolt.

Szt.-Györgynap előestéjén szokás nyirfaágakat tenni az ablakba, ajtószárfába, istálló elé, trágyakupóczba stb., sőt még a buza-vetésekbe is, hogy a boszorkányokat távol tartsák a háztól. A ki ezt elmulasztja, „megnyomja“ a boszorkányt, t. i. mellére fekszik és fojtogatja (lidércnyomás).

Hisznek a *haza járó lelkekben* is. Annak, hogy az eltemetett miért nem nyugszik sirjában, különféle okai lehetnek: vagy nem adták meg az elköltözöttnek mindenben a kellő végtisztességet, vagy valami baj van a háznál, a mi az elköltözöttet sirjában nyugodni nem engedi. Ilyenkor a lelkész tanácsához fordulnak, misét mondatnak, kifüstölte-

tik azon helyeket, hol a szellem megjelenik stb. A nép meséiben számos ilyen eseteket említ föl, a melyeknél nem ritkán a szent dolgok sem használnak, és katasztrófa lesz a vége. — Kis gyermekkoromban azt beszélték egy falunkbeli halottról, hogy mihelyt a hegy kapujához értek, (a temető a szőlőhegyben van), folyton dobált. Szent dolgok sem tudtak a bajon segíteni. Ennek okát úgy magyarázta a nép, hogy az özvegy tiltott viszonyt folytatott saját vejével. Az asszony azután nem sokára, lehet lelki furjalás következtében megbetegedett és meghalt.

Vegyes.

Tejbe késsel kenyeret vagy kalácsot *apritani* nem jó, a tehén tőgye kisebesedik. Ha kemény a kenyér, és kézzel aprítani nem lehet, akkor először külön kell megapritani, és csak azután bele tenni a tejbe. Nap nyugta után a tehénnek semmiféle tejhasznát nem szabad elvinni, mert megárt a tehénnek.

A *fedőt* (rendesen cserép fedő) nem szabad a tűzhelyen vagy másutt egész homoru oldalára fektetni, hanem valamit alá kell tenni, hogy oldalt lehessen fektetni, vagy megfordított, azaz domboru oldalára tenni, mert a megültetett lud vagy kotlós tyúk nem költi ki a tojásokat.

Kinek *négylevelű lóher* van a zsebében, annak mindenféle szemfényvesztés sikerül, ellophat társa zsebéből valamit, vagy ráakaszthat valamit, a nélkül, hogy az illető észre venné. — Némelyek azt tartják, hogy a négylevelű lóhert szándékosan keresni hiába való fáradság, azt véletlenül kell találni.

Répezevidéki népszokások. *)

Dr. Kováts S. János

Szokásaiból megismerhetjük a nép jellemét, gondolkodásmódját és világnézetét. A szokások, tudjuk, annyira összeforrnak egyéniségével, hogy mintegy iratlan törvénynyé válnak, örökségképpen szállnak fiúról-fiúra. De azok is megérezik az idők sorvasztó nyomát. Pusztulóban, kivésző félben vannak; egyre jobban kezdenek kimenni a divatból. A jelen század végének izgalmai nemcsak az emberi szervezet gépét koptatják el időnap előtt; a népszokásokra sem járnak már a régi szép napok. Míg a régi jó idők termékeny talajul szolgáltak a szokásoknak, az

*) Vas- és Sopronmegyének a Répezétől határolt részét foglaltam a fentebbi czim alá. Répeze-Szt.-György, születésem helye, szolgált kiinduló pontul, de az adatokat más vidékekről is gyűjtöttem.

egyengető miveltség dere megcsipte ezeket is, és az egyre terjedő civilizáció egyre irtogatja ki a nép szellemének eme nyilvánulásait. A művelődés gyorsan terjedő áramlatai hány jellemző szokást kiirtottak már teljesen a föld színéről! Még csak nyomuk sem igen maradt. Mostani nyomasztó politikai és közgazdasági viszonyaink, melyeknek terhe leginkább a szegényebb néposztály vállait nyomja, innen-onnan végkép végét veti a népszokások divatának. A régi patriarchalis élet megszűntével beköszöntöttek a rideg, sanyarú napok. A nép kedélyének egykori vidám derűje eltűnt, helyét sivár önzés foglalta el.

Nem tudom, vajjon a Néprajzi Társaság megalakulása nem jött-e későn. Mielőtt megalakult volna, a népszokásokra már rossz napok jártak. De azért még sok a megmenteni való és megmenthető. Csak akadjon sok ügybuzgó ember.

Azon a vidéken, a melynek talajáról szedtem az alább közlött szokásokat, szintén igen-igen nagyot fordult az idő kereke néhány év alatt. Az egyszerű, csöndes hely tevékeny gazdakör középpontjává lett, a mely számos községre terjed ki. A falusi gazdák, a kik előbb a kalendáriumnál egyebet nem igen olvastak, manapság napi hírlapokat, szakbeli ujságokat és könyveket forgatnak. Mesék helyett politikai és mezőgazdasági vitatkozás foly ajkukról. S ez a körülmény mekkorát változtatott az előbbi életmódon. Én, ki gyermekkoromat e vidéken éltem át, ha úgy látogatóba haza megyek, szinte megdöbbenve veszem észre, hogy a régi játékok, szokások és multságok iránti érdeklődés mennyire megcsappant, az öregeknél, fiataloknál egyaránt.

Gyermekkoromban egészen más volt itt a világ. A szomszédok, komák, sógorok összegyűltek egymásnál a havas téli napokban; a jó öreg cserépkályhánál egy pár pohár bor és pipaszó mellett vidáman folyt a *diskura*. A legény- meg leány-sereg estende a fonóban gyült össze, pörgött az orsó, folyt a mese, állt a sok dal; volt sok kacszaj, zsvivaj, tréfa, hol szelidebb, hol erősebb. Ma már üresek ezek a tanyák.

A gyermekek meg csapatokká szedelődzködve elmentek *palázozni* (luczázni), Betlehem járni, korbácsolni, három király-járni; gyült sok alma, dió, körte, mogyoró; itt-ott egy pár krajczár is hullott.

S ma! Mindenki otthon marad a maga családjá körében. A gazda homlokát a sok gond fölszántotta. Ritkán, nagy ritkán derül fel, gyakran spiritus derit álvigságot homlokára. Szomorú dolog, de való! Vajjon a művelődés a mily boldogító hatású, sokszor nem egyuttal boldogtalanító-é? De hát régi közmondás: Rózsának is van tövise, a fehér liliomnak is fekete az árnyéka.

A szokások ismertetését a téli időszak szokásain kezdjük, ekkor virít a legtöbbje.

Palázulás. *)

Lucza napján (december 13-án) ketten-hárman öszszeállanak, szalmacsutakot vágnak a hónaljuk alá s járnak házrul-házra szerencsét kívánni. Előbb illedelmesen beköszöntenek, aztán egy-egy csutakot térdök alá téve, rákezdik mondókájukat:

Tiktyok, luggyok ülősek legyenek,
 Evésbe, ivásbo meg ne vetemeggyenek,
 Tehenéjük fejősek legyenek,
 Pízüük annyi legyen, mind a pölva,
 Tojássuk annyi legyen, mind az égen a csillag,
 Csibéjük meg annyi legyen, mint a fűszál,
 Zsirgyok annyi legyen, mind a kútba víz,
 Szalánnájok ollan vastag legyen, mind az ajtószár,
 Uargyok ollan vastag legyen, mint a mestergérenda,
 Kuóbászuk ollan hosszú legyen, mind a falu hossza,
 Fejszijök, furajok um megállon a helibe min cserfa a tövibe,
 Tikgyok, luggyok ülősek legyenek.

Elmondván jó kívánanataikat, a szalmát széjjel szórják s fölkelnek.

Regülés. **)

Szent István (decz. 26) napjának előestéjén a legények egy csapatban elmennek a leányos házakhoz, megállanak az ablak előtt s rákezdik

Elgyüttünk, elgyüttünk szent István szógái,
 Rígi szokás szerint szabad megtartani.
 Amott keletkezik egy sebes foló víz,
 Azt körülállják. Csodatevő szarvasnak
 Ezér águ boga, ezér mise gyertya,
 Gyulladván gyulaggyík,
 Altatván alugyík.
 Hej regül ejtem, neked ejtem.

Itt is mondanánk egy szíp leánt,
 Kinek neve vóna, Gyurkó Mária vóna.
 Hej regül ejtem, neked ejtem.

*, L. Ethnographia. II. 365. l.

**) V. ö. Ethnographia. II. 398. l.

Amott is mondanánk egy szíp legint,
Kinek neve vóna. Varga Gyuri vóna.
Hej regül ejtem, neked ejtem.

Mit vüszz neki Mári? Vüszök neki
Lágy párnát, lágy vánkost feje alá.
Müt vüszz neki Gyuri? Vüszök neki
Hippet-hoppot, egy nagy menkü furkós botot
A hátára.
Regüljük a gazdát, gazdasszonynyal.
Hej regül ejtem, neked ejtem.

Szögën van egy acskó. teli van huszassó,
Fele a regüsöké, fele a gazdájé.
Hej regül ejtem, neked ejtem.
A gazdának hajdina köntösö.
Riepa héj a szijja, krumpi a sorka
Hej regül ejtem, neked ejtem. *)

A hosszabb népköltési hagyományok jobbadán abban a közös hibában leledzenek, hogy hézagosak, ennélfogva igen sok bennök a zavarosság, homályosság. Ha több vidéknek regös-mondókáit tanulmányozhatjuk, talán sikerülni fog összhangzó költeményt egybe állítani, csak érteni kell majd ahhoz, hogy a széthullt tükördarabok töréshelyekre kerüljenek. Már tettem lépéseket abban az ügyben, hogy Vasvármegye több vidékén gyűjtsenek össze efféle regüléseket. Ha kedvező eredménye lesz lépésemnek, be fogok számolni az Etnografia olvasóinak. **)

Ezek után áttérek egy karácsonyi miszteriumra, melyet előbb kellett volna leírnom, de a regélést fontosabb voltánál fogva előbbre helyeztem.

Karácsonyi miszterium.

Összeáll 4 gyermek, építenek úgy a hogy Betlehemet és sorba járnak a házakat faluról falura.

Személyek: Angyal, Szerencsés, Happ Pista, Öreg pásztor.

Az öreg pásztor először bemegy a házba, megkérdi, elmondhat-

*) A répczevidéki nyelvjárás leírását közöltem a Magyar Nyelvőr 1891. VIII. és IX. füzetében.

**) Más vidékbeli olvasóink figyelmét is felhívjuk ez érdekes ügyre. Szerk.

ják-e a betlehemet. Ha engedelmet kapnak, bemegy először az angyal és rákezdzi ezt az éneket:

Mennyből az angyal	Mert ma született
Lejött hozzátok, pásztorok,	Üdvözítőök, pásztorok.

Mikor az ének véget ért, Szerencsés belép a szobába és így szól: Szerencsés jó estét a házi asszonynak és a gazdaurnak. Vendég ha nem volt, az is megérkezett, tánczos ha nem volt, az is megérkezett; azért hát teritse asztalát fehér abroszával, mert nem tudja, mi-csoda őszzakalú pásztorok lepik meg az ő házat. Hol van az a szitykes-szutykos szolgálójuk? Ha a konyhára be nem tekintettem volna, a kuruglya meg a pemet elégett volna.

Belép Happ Pista.

Happ Pista: Szalonnás jó estét. . . Talán még én is itt vagyok. Láttam, barátom, a te álnokságodat, hozzám való rossz pajtáságodat.

Szerencsés: Ne vélj engem rossz pajtásodnak, inkább mondj jó barátodnak. Nem tudnál-é hírt mondani a vén gazdáról és a pásztorról?

Öreg pásztor (beesik az ajtón): Akkorát zökkentem a házi gazda ajtajában, 366 mázsás vén lelkem is kiszakadt, azért hát, vén banya, ne vicsorgasd a fogaidat, mert pazdergya lesz a neved. (Énekel):

Pásztorok, pásztorok! mit cselekedtetek,
Hogy a juhokról elfeledkeztetek.

Happ Pista és Szerencsés énekelnek:

Mink bizon nem félünk,	Isten bárányává lett.
Kár nélkül megélünk;	Ugy, ugy, ugy
Ifjú pásztor született,	Kis Jézus.

Bár csak előbb fölbredtünk volna,

A kis Jézust megláthattuk volna.

Álom csendült a fülünkbe:

Az angyal mondása,

Hogy ott fekszik a kis Jézus romlott istállóba.

(Lefeküsznek és alszanak).

Angyal éneкли:

Gloria, gloria in excelsis Deo.	Én viszek egy sajtot,
Keljetek fel pásztorok, pásztorok,	Te viszel egy juhot,
Kis Jézust találjátok	Az lesz a pásztor ajándék,
Jászolban.	Kis Jézuska lesz a vendég.

Ugy, ugy, ugy,
 Áldott kis Jézuska ne alugy.
 Dömötör visz kecskét;
 Viszi örömébe,
 Akkora a tőgye,
 Mint a biró urnak

A legnagyobb sóge.
 (Az ének után így szólnak:)
 Hurka, kolbász, szalonna
 Pásztoroknak jó volna.
 Ha az asszony töltene,
 Pásztoroknak köllene.

Láttam, hogy a házi asszony forgatja kilcses-kulcsos ládáját; ta-
 lán ránk ossza penészes huszasát vagy máriását.

Énekelnek:

Jobb ez a gazda, mint a másik volt,	Főzzünk a kis Jézuskának
Jól tartott hurkával, kolbászszal.	Vajas kását, lisztes kását.
Mélyen elaludtunk az erdőben.	Egyéb ajándékkal nem szolgálha-
Hideg, kemény szállott fülünkbe.	tunk,
A madarak énekelnek,	Mert nincs tarisznyánkban üstünk,
A vadak meg zengedeznek,	aranyunk.
Nagy hidegben, erős télben.	Üdvöz légy, áldott légy,
Nosza dudás fiam te is kelj fel,	A kis Jézuskának
Köpülj egy kis vajacskát,	Szűz szent anyja légy.

A pásztorok felébrednek és kérdezik egymástól:

Mit álmodtál, pajtás?

Ekkor különféle tréfás álmodat mondanak egymásnak, pl. Azt ál-
 modtam, hogy a házi úr egy hatost adott volna. Vagy: Álmodban
 ak kora káposztát láttam, hogy háromszáz regement katona alázza állott,
 még sem ázott meg, stb.

Az öreg pásztor utólján így szól: Én meg azt álmodtam, hogy a
 kakas tizenkettőre kukorít.

Éneklük:

Pásztorok, pásztorok,
 Talán mind alusztok?
 Keljetek föl pásztorok,
 Kis Jézust találjátok
 Jászolban, polyában.
 Be vagyon ő takarva
 Rongyos posztócskába.
 Jaj szegény, de fázik,
 Könyveitől ázik.
 Mert nincs néki párnája,

Se meleg nyoszolyája.
 Csak széna, csak szalma,
 Barmok szája, melegítő kályhája.
 Ökör, szamár lehellelte megy rája.
 Mit vigyünk hát néki?
 Ajándék kék (köllene) néki.
 Egy mirrhát, egy bárányt.
 Ilyen szegény pásztoroktól
 Elég lesz.
 Menyországba jer pajtás,

Ott lesz nekünk jól tartás.
Egy angyl furuglyál,
A másik meg pikulál,

A harmadik muzsikál,
Minden ember így ugrál.
(Mind ugrálnak. Vége.)

Háromkirály-járás.

A vizkereszti háromkirály-járás jobbadán mindenütt egyforma. Három fiú szövetkezik. Kemény papirosból czilinder forma, karimátlan csákót formálnak s kívülről beragasztják czifra papírral. Kender kőzből hosszú szakált biggyesztenek az ajkukra. Templomi casulaféle ruhadarabot szabnak magokra fehér vászonból. Még csak tarisznya hiányzik meg a csillagtoló fa. Ez vékony faléczekből összeállított alkotmány, melynek két rudja van; ha ezeket egymásfelé huzzák, a csillaggal és apró csengettyüvel meg gyertyával fölszerelt előrész megindul és jó hosszúra elnyulik. A három királyok házról házra, faluról falura járnak, és elmondják az ismeretes vizkereszti éneket, mely így kezdődik: „Három királyok napját, Országunknak istápját, Dicsérjük énekekkel, Vigadozó versekkel stb.“

Mikor azt éneklék, hogy: Szép jelen, szép csillag, Szép napunk támadt, — a csillagtoló fát háromszor eresztik ki a közönség felé. Énekek jutalma: alma, dió, kalács, szalonna, vagy egy néhány rézpénz

Mulatságok.

A husvéti ünnepkörnek nálunk is megvannak a maga szokásai. Az öntözést itt csak hirtől ismerik. A leányok piros tojással szokták a legényeket megajándékozni. Husvét napján kimennek valami puha, gyepes helyre és piros tojásokat dobálnak a levegőbe. Az apróbb gyermekeket azzal szokták husvét előtt ijesztgetni, hogy az idén nem szabad piros tojást pirosítani. (De fehér tojást szabad ám!)

Nyári vasárnap délután a gazdák összegyűlnek a bíró házában, elintézik a falu ügyeit, aztán pipaszó mellett diskurálnak. Vagy kimennek a határba, megnézik a vetést. Az asszony népség apró csoportokba ül össze s megindul a szapulás. A legénység vagy a korcsmában mulat, vagy kiállnak az utcza-középre s karikát hajtanak. A karikázás hasonlatos a rómaiknál s görögögnél szokásos *diskus* vetéshez. Erős fatörzsből lefűrészelnék egy karikát s két táborra oszolva hozzá fognak a játékhoz. Az ellenfelek durungokkal fegyverkeznek fel a karika elfogására. Egy-egy marok legény ellendíti a karikát s fut fut az ellenfél felé. A bátrabbak megkísérik elütni, a mi néha sikerül. De a karika sebes forgása sok-

szor rászedi őket. Épen mikor feléje akarnak ütni, felugrik s kiszabadulva fut tova. Így helyet nyer az egyik fél, a megvert seregnek hát-rálnia kell, a meddig a karika futott

A nagyobb leányoknak még nem szabad a férjes nők társalgásában részt venni. Játékhoz folyamodnak, elővesznek néhány nyaka-törött karcsú tejes fazékat s néhány apró kövecset tesznek bele. Körbe állanak, a fazekat megrázzák körben, s kiki a szomszédjának dobja. Ügyesen kell utána kapni, mert ha elejti, kinevetik, s más fazekat kell szereznie. Néha cziczét futnak.

(Folytatása következik).

Magyar vízözön-mondák.

Feljegyezte: *Kálmány Lajos.*

I

Mikor az Isten mőkparancsolta Nójének, hogy csinájjon bárkát, Nójé asz' mondotta, hogy ű nem képes asztat mőkcsinálni. Maj' küldök én néköd egy embört, a ki néköd mögmutatytya, hogy té asztat hogy' csináld! Az Isten naponta angyal képibe' mögjélönt oszt' mögmutogatta Nójének: hogy' csinájja a bárkát. Nójé háromszáz esztendejig csinálta a bárkát; a felesége nagyon óhajtotta tunni, hogy mő're jár (Noé), de mivel Isten mőktiltotta, hogy sönkinek né monygya, hát Nójé nem is mon'ta! Véktire a feleséginek a testvérei készítettek italt, a möliktől Nójé elalutt; a mikor az álombul fölébrett, Isten parancsolatytyárúl mőkfeletközött és a feleséginek elbeszélte, hogy az erdő nyilás köszt a *tengör* partyán épít egy házat, mert ojan víz gyün, hogy az egész földön a népet eltörüli. Más nap röggel oszt'tán Nójé kimönt a bárkához, létötte a humicskáját; mikor a baltáját szokás szörint a fába vákta, a fa koppant; mögijedt, mert a fa az előtt nem koppant, mingyá' észrevötte, hogy ű vétközött. Az Istennek oszt'tán imátkozott, könyörgött az ű bűnejijért, akkô egy angyal mönt oda, adott neki egy gombojag fonalat; mőkparancsolta, hogy kösse mög a végit, oszt'tán vigye, ereszsze (a gombolyagot.) Nójé neki is indült oszt' eresztötte (a gombolyagot), de az angyal előtta a fonalat, így oszt'tán a fonál húzódott Nójé után. Mikô mán Nójé egész' léeresztötte a gombojagot, akkor látta, hogy húzódik utánna a fonál. Hét esztendejig bójongott az erdőbe', mert vissza nem bírt mönni; akkô jelönt mög neki mögén' az anygyal,

mögmon'ta neki, hogy ez az Isten büntetése, a mé' a feleséginek mögmon'ta, hogy bárkát csinál. Azután Nójé feleséginek a tes'vérjeji fölkeresték Nójét, hogy mi' csinál? Tűnöttek, hogy ijen dolgon töri az eszit anynyi üdö üta, a minek hasznát nem veheti. Azután kigúnyolták Nójét, oszt' belesz . . tak a bárkába. Mindaddig möntek nézni a többi embörök is a bárkát, hogy Nójé kéntelen vôt ott hanni. Akkor Isten ojan fekéjt eresztött a népre, a mibül mög nem gyógyulhattak sömmi módon addig az idejig, még végre egy ijen beteg a Nójé bárkájába lévő csúnyaságba belekeverte magát: belesött, a mi jáltal azonnal möggyógyult. Azután az embörök a bárkát végképpen kitisztították, mer' orvosságnak elhor'ták. Azután csakugyan elkövetközött az Istennek ígért büntetése, a vizözön. Angyal által jelöntötte mög Isten Nójénak, hogy mos' mán rakogyyon a bárkába, de még akkor is az atyafijjai kinevették, hogy kibújosott az erdőre közülök lakni. Bekövetközött azután a vizözön, az Isten mökparancsolta. Nójénak, hogy mást senkit be né vögyön az ű csalágygyán kívül. Mikor Nójé bemönt a bárkába, a felesége a tes'vérjeit mökhitta, hogy mönnyenek űk is a bárkába. A mikor a víz mán ojan vôt, hogy mán lábálni alig löhetött, oda si-jettek, de Nójé be nem eresztötte űket. Nójétül még csak bemöntek vóna, de az oroszán vôt a segedelmire; mert mikor látta, hogy Nójé küzd, az oroszán á'lott az ajtóra, így oszt'an nem möhetek be a bárkába Isten mökparancsolta Nójének, hogy csak az ojan á'latokból vögyön be, a mölik a vízbe nem él mög; de az eger mikor a lukja teli vôt vízzel, kigyütt és a bárkára mászott Nójé tutta né'kül. Mikor Nójé möglátta az egeret, hogy rákcsájja a bárkát, lühúsza a kesztyűjit a kezirű', aszt vákta hozzá, a kesztyűbül macska lött, a mölik azüta az ártalmas férgeket pusztíti, êpusztította az egeret is. Mikor a víz apatt, a bárka Rororát högyön ál't mög.

(Magyar-Szent-Márton).

II.

Mikô Nójé csinálta a bárkát, az Isten mögmon'ta neki, hogy senkinek sé' mongya mög, hogy ű mit csinál. A felesége egyre kérdöszte, hogy huvá jár, huvá útazik, vagy mit dögozik? de Nójé nem mon'ta, hogy ű mit dögozik. Écczör, mikor készült Nójé, hogy elmén, a felesége jis készült utánna. mönt is egy darabég, de Nójé elveszött. Azután az aszszony sirásra fakatt az erdöségbe', hogy nem taná'ta a hitvössit, akkô mon'ta, hogy átkozott lögyön az a fa, hogy hajjam mög: mé're dögozô? Azüta kopog a fejsze a fába, azelőtt úgy járt az, mint

a vízbe', mert a mi fát kivágott, úgy paszszolt, mind a kit csak oda köl' tönni. Akkô mönt oda az Ördög a hogy' ű tüzelt, kérdöszte: Mi' csinálsz Nójé? Nójé az Ördögnek sé' mon'ta mög. A hogy tüzelt Nójé, kapta az Ördög haragjába ráf... ott a tűzre, azúta füstöl a tűz. Mikor az Ördög êmönt, belevágott Nójé a fába, ojan csomó lött ott, hogy még a fejsze éle is kitört.

(Magyar-Szent-Márton).

Magyar népköltési adalékok.

I.

Szombatfai ucecza végig sáros,
Arra jár a csëndör komiszáros,
[:Fényés a csizmájo,
Mosolog a szájo
Babájáro.:]

Szombatfai uceczán végig-végig,
Mindën kis kapuban rózsa nyillik.
[:Rózsa nyillik, halaván
Szölke leginy a babám,
De csak este.:]

Hogyha szépën tudnik reminykënni,
Csëndör uram tessik mëghalgatni:
[:Leginyëket akarok
Leginyëket akarok
Ölelgetni.:]

Szombatfai ucecza végig vasas,
Arra jár a gözös éjjel-nappal.
[:Hajnal hasad, harmat esik,
Barna léány zëngedëzik,
De csak este.:]

Szombatfa, Hetés.

é = ie.

II.

Öreg leány bänkodása.

De kár, de kár nekem
Pártámat viselni
Jaj, csak egyedül kell
Magamnak feküdni!
De már mégis megvénültem,
Senkitől nem melegedtem.
Csak vén lány ne volnék,
Pártát ne viselnék!

Én rajtam is elmúlt
Már harmincz esztendő,

De nem volt házunknál
Soha leánykérő.
Talán anyám megátkozott,
Mikor e világra hozott,
Hogy viseljem pártámat,
Jaj, szűz koszorúmat!
Csak olyan legény jönne,
Ki engem feleségül venne;
Akár csikós, akár csordás lenne! —
Csak vén lány ne volnék,
Pártát ne viselnék!

Magam mennék az erdőre,	Talán szerencsés is leszek.
Vagy aratni a mezőre ;	Sétálok az utcán,
Árpát lekaszálnám,	Hol szorosán. hol tágasan ;
Lovak helyett elnyomtatnám. —	Rátartom magamat,
Csak vén lány ne volnék,	Bingatom faromat,
Pártát ne viselnék!	Tapintom pártámat,
De mégis egy próbát teszek,	Bingatom faromat, magamat. —
(Egy Sopron megyébe való kocsistól).	Közli: <i>Bellosics Bálint.</i>

Vend népdalok.

I.

1. Zbogom 'stani*) Zagrab varaš, kuk,
Zbogom 'stani Zagrab varaš,
Ki mladěnce vžalost správlaš!
Kukoruza, kuk!	1. Isten veled Zágráb város, kuk,
Isten veled Zágráb város,
Ki az ifjakkak bút okozol!
Kukoruza, kuk!
2. Jaj, mladěnci vi želěni, kuk,
Jaj, mladěnci vi želěni,
Jaj, děkline cvejt lüblěni! —
Kokoruza, kuk!	2. Jaj, kedves-édes fiatalok, kuk,
Jaj, kedves-édes fiatalok,
Jaj, kedves virágok-leánykák! —
Kukoruza, kuk!
3. Gdě so naše bějle hiže, kuk, **)
Gdě moj mili spērom piše!	3. Fehér házaink hol vannak, kuk,
A hol tollal ír kedvesem!
4. Nič ne piše, nit 'spišuje, kuk,
Se zaměne premisluje.	4. Nem ír ő, sem nem irogat, kuk,
Mindig csak reám gondolat.
5. Gdě so naše oštarije, kuk,
Gdě moj mili vince pije!	5. Merre vannak korcsomáink, kuk,
Kedvesem ahol bort iszik!
6. Nič ne pije, nenatáče, kuk,
Se zaměne milo plače!	6. Nem iszik ő, nem töltöget, kuk,
Értem önt keserves könyet!

*) 'stani: ostani helyett (= maradj; Zbogom ostani = Isten hozzád! Isten veled!) — Stani! = kelj fel! — E dal Battyándról (Pucziucz, Vasm.) való, s abból az időből eredhet, mikor a vend katonákat még a zágrábi kaszárnyákba vitték. — Most a „Pesten jártam iskolába“ dallamára éneklék. —

**) Az első sor, kuk nélkül, ismétlődik; a 4. sor refrain.

II. *)

Ti horvat,
 Kaj bi rad
 Vu magyarskoj zemli?
 Jas bi rad,
 Jas bi rad
 Magyarsko korouno!
 Neboš je,
 Neboš je,
 Ne bodeš je ti meo,
 Zakaj si,
 Magyari
 Sable ostrec derždo!
 Jaj tebi,
 Jaj tebi,
 Gđa naš vojvod pride
 Ztörskoga
 Z anglije;
 Sila tebi zide! — —
 Magyarski
 Husári
 Müro preplavali,
 Ino so
 Horvate
 Vu Dravo nagnali.
 Kdjih je
 Ostalo
 V Prejlok^oodtirali,
 S etakšov
 Strahotnov
 Smertjov nyě skončali!

Te horvát,
 Mit akarsz
 A magyarok földjén?
 Szeretném,
 Szeretném
 A magyar koronát!
 Nem fogod,
 Nem fogod
 Nem fogod azt birni soha,
 Kardodnak
 Élét mért
 Tartottad a magyar ellen! —
 Jaj neked,
 Jaj neked,
 Ha eljő vezérünk
 Szép török
 Szablyával;
 Rosz dolgod lesz akkor! — —
 A magyar
 Huszárok
 A Murát átuszták,
 S beüzték a
 Horvátokat
 A Dráva folyóba.
 A mi még
 Megmaradt,
 Perlakba kergették,
 És ilyen
 Borzasztó
 Halálba ugratták!

III.

Po longi mi lějče,
 Po longi mi lějče
 Edna žuta žunica.

Az erdőben repül,
 Az erdőben repül,
 Egy sárga sárgarigó.

*) Az 1848—49-iki szabadságharcz egy eseményére vonatkozik. Perczel Mór Letenyén (Zalam.) táborozó magyar huszárai a Murán átúsztatva a Muraközben álló horvát sereget üzöbe vették; a sereg nagy része a Drávába veszett. Bagonyai (Zalamegye) feljegyzésem.

Za nyono mi hodi, *)	Utána megy, stb.
Eden mladi jagriček.	Egy fiatal vadász.
— Ne strelaj da me,	— Ne lójj meg engem,
Kaj ti nekaj jas povem!	Mondok neked valamit!
— Jas te hočem navučiti,	— Meg akarlak tanítani,
Kak se moreš oženiti.	Hogy kell megnősülnöd.
— Ti si nejemli,	— Ne vedd el, ne vedd,
Tote stare dovice.	Azt az öreg özvegyet.
— Nego si vzemi,	— Vedd nőül inkább
Toto mlado divojko.	Azt a fiatal hajadont.
— Ta divojka,	— Az a hajadon.
Ti je puna veselja.	Az csupa öröm.
— Ta dovice,	— Az az özvegy
Ti je puna kreganya!	Csupa méreg, s pörlekedés.
Bagonya (Zala).	Közli: <i>Bellosics Bálint.</i>

Erdélyi örmény népmesék.

I.

Májrê, vértin jév usápê.

Orpovári**) ménáczhile gênige, vov-or zámen hujszê meghádíg vor-tun mecs czêkile. U cshi chápví; zerám déghán medználov êz dárdê unáczhile morê. Márê ikhmál bágszuthiun cshi deszi.

Vértin jérp ázád zsámánág uner, ná gerthár morin vérszálu. Meg ánkámmê morin meg êrind sen mê gi desznu; nész gi mêdnu, ugh usápnú***) héd gi hándébi. Cshi árhévi iréncz me, háte tusz gi kháse êz irén thurê jév gásze: „Thur gêdre!“ Thurê gi pêtérde êz usápnérê; pájcz jédkinê gi chêtrévi, or irjên márnnun vêrá kone meg kéluchmê thoghu. Vérszáczhoghê gi gádáre êz chéndirkhê jév voghes thoghelov meg kéluchmê, gi kocze êz usápê meg neszi chuczhimê mecs.

Khies zsámángi vêrá ájsz sen(kh)in mecs, vorê usápnunê eghile,

*) Az első sor mindig kétszer.

**) Vorp-jév-ári v. ő. árva.

***) Usáp az örmény mesében többfejtű, óriási nagy, de mindig férfi személy.

gi gêrvi héd morê. Vêrtin ászkicz ál g'erthár vêrszálu; pájcz morê ásziler, the cshêlâte médnu neszi chuczê, zerám vênász gêlá hásznelu irén. Dsorov poile, or heráná vêrtin, u megumê náile, the incs gá chuczhin mecs. Dsáncsvorvile héd usápin u ájnbesz hásztádvilin, the iszovmê êszpánin êz vêrtin. Májrê gitêrvi the hivánt e. „Orti—gásze—zor hivánt im; pájcz ájnbesz guthvi, *) the theor chozigi misz udei, ná bi lávnái. Kêná álesz hon, uch tárérê memegi gi zárnêvin; hon gá meg choz mê, chêle ángicz meg chozigmê u piér zán dun.“ Sâghêsile, the hon bi gori jév ángicz alá jéd cshi bi tárná. Dêghán gi thámbe êz êz czin, vêran gi têne êz ártmêchnérê u dsámphá gele.

Árikágê párégámê eghile; ánorhámár dêghán dsámphovê gi gánni Árikêgun dánê timác. „Uch g'erthász?“ — Ászile. „Hedeve êz zim chêradész: Jêrp dászvergusz êllá szêhátê, ánzsumê mud tárerun micsore; chozê cshi b'êlá punin mecs u tun hêsd bi gárnász meg chozigmê chêlelu.“ Dêghán párév gudá u áлиндán gethá. Dászverguszín gi médnu tárerun micsore, gi chêle meg chozig mê u jéd gi tárná. Álvês gi gánni árikêgun dánê timác „Mêdig ára, zerám mámád êz kêlochêd guze udelu.“ Dêghán dun gerthá. Gi chorvin êz chozigê u gude márê mecshen. „Orti ál ágheg im!“ — Khics zsámánagi vêrá álvês hivánt e. „Orti kêná dsáre. Ájnbesz guká indzig, the theor chêmei ájn csisforen vorin mecs voghcserun u merádznun csurê gá, ná bi lávnái.“ Dêghán álvês thámBILE êz czin, áriLE êz ártmêchnérê ál jév dsámphá elile. Gánnile árikêgun timác. „Álvês chêrgile êz khéz urechmê mámád?“ Ászile the uch gerthá. „Mêdig ára, zerám miájn dászvergu-szin gêlász êz ámênnérêd lênelu. Egyêm jêrp jéd tárnász, ná gánne dánész timác“ Dêghán kênáczile, lêczhile êz ámênnére, jev jéd tár-czile. Árikágê udelvov pojile ziúkhê. Incshuri inkhê gerile ná, árikágê bárbeczhuczihile êz ámênnére u ánoncz mecs hászárág csur têrile.“ „Khics zsámángi vêrá ágheg bi pêrne ájsz csurê“ — ászáv inkhên irjên u niész médile. Dêghán êsnáhágán egile háczin**) u áлиндán kêná-czile. Dunê hásznelov gudá more csêren meg kávtovmê. Gi chême u gi tárná hivántuthiunê.

Dêghán vár gi têne êz thurê u gerthá vêrszálu. Márê tusz g'áble êz usápê chuczhen; jév vorovhedév uchál chêrgilin êz dêghán, ná cshi gorszêvi; anor hámár or ázâdvin irmen, ná ájnbesz hásztádvilin, the theor dun iká, ná dunê thoghádz thêrovê bi szpánin êz ná. Dêghán

*) Irodalmi nyelven: gê thui, ugy tetszik, ugy rémlik, ugy hiszem.

**) Hác: kenyér, udelu: étel, dsás: ebéd; gyakran használtatik a „hác“ ebéd értelemben is; p. háczi im czenád: ebédre vagyok hiva.

dun guká, thurê usápin czerên e. Himá desznelov, the vércs e irén ná gi chêntrêvi, or êz pêtêrdádáz márminê ténin ártmêchnun mecs u áblin êz czin or erthá ártmêchnerove vortin ácsvêníére dánin. Ájn besz árilin, pájcz êz szirdé báhilin. Czin árikêgun dánê timácáz gánnile. „Ászilim, the mómád gude êz kélóchéd!“ U tusz perelov êz merádznunjev vogheserun báh dz csurê, gi khêsze êz pêtêrdádáz márminê — u áhá voghesheczhuczihile êz dêghán. „Incs sád khun eghilim.“ — Jész voghesheczhuczihilim êz khiéz“ — bádászhánile Árékágê. Himbig ámen pánê ágheg eghádz b'êllár, bájcz cshunáczhi szird. „Ar thuchi gérbáránk — gásze Árékágê — u kêná szi láucshovê dun; hon ádeszá hársznikh e. Bi ténin or pécszisz. Khicsmé bi phécshisz, ánor edeváncz b'ászisz, the dán ikhmê, ineshov khêszisz êz ághikhê; bidán êz khu szirdéd u tun zán gul bidász.“ Dêghán hede vile êz chêradê. Dunê cshin dsáncsheczhi zinkhê. Phécshile; ánor edeváncz czerê têrilin êz szirdê; inkhê jéd tárczile, ákeszte chorter êz láucshin — u gul duvile êz szirdê. Himbig sád êrind phécshile. Hárszê u pheszán gi chághár. „Tir vár êz di thurê, m'áni ádchá huk“ — gásze hárszê pheszín. Vár gi tène. Thuchê khicskhicsenê gi modigná thêrin, gi chêle zájñ jév árácsê êz márê u ánor deváncz êz usápê gi pêtêrde. Egyém hon thoghile zájz ándolváth déghê u Arikêgun mod kênáczile pênágelu.

Közli: *Szongott Kristóf.*

Az anya, a fia és a sárkány.*)

Özvegyen maradt az asszony, ki minden reményét egyetlen fiába helyezte. És nem csalatkozott; mert a fiu felnevekedvén gondját viselte anyjának. Anyja semmi szükségét nem látott.

Fia, mikor szabad ideje volt, el-elmenetetett az erdőbe vadászni. Egy izben az erdőben szép épületet lát; bemegy, ott sárkányokkal találkozik. Nem ijed meg tőlük, hanem kirántja kardját és így szól: „Kard vágj!“ A kard összeapritja a sárkányokat, de az utolsó arra kéri, hogy testén hagyjon meg legalább egy főt. A vadász teljesíti kérését és épen hagyva egy főt, bezárja a sárkányt egy belső szobába.

*. Ismert tárgyú népmese. Az összehasonlításra s eredet kérdésére nézve igen fontos és érdekes a romániai cigány népmese: A rossz anya, Dr. B. Constantinescu, Probe de limba și litteratura Țiganilor din România. 65—72 lap. (H. A.)

Kevés idő múlva anyjával együtt abba az épületbe költözött, mely a sárkányoké volt. A fiu innen is ment vadászni; de megmondotta anyjának, hogy be ne menjen a belső szobába, mert baj érhetné. Azonban alig várta, hogy távozzék el fia és azonnal megnézte, hogy mi van a belső szobában. Megismerkedett a sárkánynyal... és abban állapodtak meg, hogy valami módon öljk meg a fiut. Az anya tetteti magát, mintha beteg volna. „Fiam — mondja — nagyon beteg vagyok; de úgy tetszik nekem, hogy ha malacz-hust enném, meggyógyulnék. Menj el tehát oda, hol a hegyek egymáshoz csapkodnak, ott van egy kocza, ragadj el onnan egy malaczt és hozd azt haza.“ Azt hitte, hogy ott fog elveszni és onnan többé vissza nem térend. A fiu megnyergeli lovát, rá teszi a kettős tarisznyát és útra kel.

Barátja volt a Nap; azért útközben megáll a fiu a Nap háza előtt. „Hová mész?“ — Megmondta. „Kövesd tanácsomat: Mikor tizenkettő lesz az óra, akkor menj be a hegyek közé; a kocza nem lesz vaczkában és te könnyen elragadhatsz egy malaczt.“ Köszön a fiu és tovább megy. Tizenkét órakor bemegey a hegyek közé, elragad egy malaczt és visszatér. Ismét megáll a Nap háza előtt. „Vigyázz, mert anyád fejedet akarja enni.“*) A fiu haza megy. Megütik a malaczt és anyja eszik belőle. „Fiam! jobban vagyok.“ Kevés idő múlva ismét beteg. „Fiam, menj orvosságért. Ugy jön nekem, hogy ha abból a kútból ihatnám, melyben az élők és holtak vize van, meggyógyulnék.“ A fiu újra megnyergelte lovát, elvette az általvetőt**) is és útra kelt. Megállott a Nap előtt. „Ujra elküldött anyád valahová?“ — Megmondotta, hogy hová megy. „Vigyázz, mert csak tizenkettőkor töltheted meg edényedet. Aztán, ha visszatérsz, állj meg házam előtt.“ A fiu elment, megtöltötte edényeit és visszatért. A Nap étellel várta őt. A míg evett, addig a Nap kiürítette a fiu edényeit s azokba közönséges vizet tett. „Kevés idő múlva jól fog ez a víz“ — szólott önmagában és bement. A fiu megköszönte az ételt, azután tovább ment. Haza érkezvén, ad anyjának a vízből egy pohárral. Iszik és megfordul betegsége.***)

A fiu leteszi kardját és vadászni megy. Anyja kiereszti a sárkányt a szobából, és mivel bárhová küldötték a fiut, még sem veszett el, most hogy megszabaduljanak tőle, abban állapodtak meg, hogy ha haza jön, itthon hagyott kardjával megölik. Haza jön a fiu; a kard

*) Vesztedre tör.

**) Kettős tarisznya, egyik jobbról, másik balról a lovon.

***) Meggyógyul.

a sárkány kezében. Most látván, hogy vége van, kéri őket, hogy összeapritott testét tegyék az általvetőbe és engedjék a lovat, hogy a tarisznyával menjen, merre szemei viszik. Ugy tettek, de szivét elrejtették. A ló megállott a Nap háza előtt. „Megmondottam, hogy anyád megeszi fejedet...” És kihozva az eltett „élők és holtak” vizét, megkeni az összeapritott testet — és ime fölélesztette a fiut. „Milyen sokáig aludtam.” — „Én élesztettelek fel tégedet” — válaszolt a Nap. Most minden jó lett volna, de nem volt szive. „Ölts magadra cigány alakot — mondja a Nap — és menj e hegedűvel haza; ott ugy is menyekző van. Tenni fognak, hogy muzsikálj. Kicsit muzsikálni fogsz, azután megmondod, hogy adjanak valamit, mivel megkenhesd a hurokat; szivedet fogják adni és te nyeld le azt.” A fiu követte a tanácsot. Otthon nem ismerték fel. Muzsikált, azután kezébe tették a szivét; ő megfordult — mintha igazítani akarna a hegedűn — és lenyelte a szivet Erre igen szépen muzsikált. Tánczolt a menyasszony és vőlegény. „Tedd le azt a kardot*) és ne csinálj annyi lármát” — mondja a menyasszony a vőlegénynek. Leteszi. A cigány lassanként a kard felé közeleg, elragadja azt és előbb anyját, azután a sárkányt aprózza fel. Aztán ott hagyta ezt a szerencsétlen helyet és a Naphoz ment lakni.

II.

A fenhéjázás kudarczot vall, az alázat célhoz jut.**)

Le akar mondani trónjáról a király; három fia közül az lesz utódja, ki az ország elhíresült szépségét az udvarba hozza. Tudták a királyfiak, hogy az uralom elnyerése igen nehéz feltételhez van kötve, az akadályok majdnem leküzdhetetlenek: mert a legszebb leányt megvívhatlan sárkányok őrzik; mégis vállalkoztak a merész útra. A király akaratára születési sorrendben küldi a fiúkat. „Ha a korona birtokába jutsz, akkor majd elfelejtem a reám várakozó veszélyeket” — szólott és elindult a legnagyobb fiú. Kiséretet nem volt szabad magával vinni. Ügetve ment lova, midőn egy asszony szólítja meg az útfélről: „Hova mégy?” — „Tudod, kivel beszélsz?” — „Igen!” -- „Akkor takarodj, tola-kodó; csak nem állok szóba egy pórnóvel.” Tovább ment; de megáll az erdő alján, lovát kipányvázza, ő maga pedig leül és előveszi étel

*) Oldalán csüngött.

***) Igen elterjedt témájú népmese.

tarisznyáját. Hirtelen ott termett a kigyóvá változott asszony és egy darabka kenyeret kért. Előveszi fegyverét és reá lő; a kigyó eltűnt. Ebéd után folytatta útját. Egy kapuhoz ért, melyen át csak azt bocsátották, ki bizonyos jelvényt tudott előmutatni. Neki nem volt jelvénye, tehát kénytelen volt visszatérni.

„Most én próbálok szerencsét; a korona fényeért örömet eltűrök minden bajt, szenvedést“ — szólott a második, ki ép oly büszke, gőgös, lenéző volt, mint bátyja. Vágtat a ló. „Egy királyfi csak nem ereszkedhetik beszédbe a szegény asszonnyal.“ Ugyanazon körülményekkel találkozik ez is: csak a kapuig mehetett.

„Nyergeld meg most te gebédet, hátha szerencselovad sikerhez vezet“ — gúnyolódott a király legkisebb fiával, ki herczeg számba se vétetett, de sőt elégszer még megvetésben is részesült. Nem kellett ennek a könyörtelen szivü, emberbecsülő, nemes lelkü fiúnak uralkodói pálcza, azért csak atyjának határozott akarata előtt hajlik meg. Elindul; az asszonnyal nem csak szívesen ereszkedik beszédbe, de sőt felkéri, hogy legyen kísérelője. Nem sokára eltűnik, de ott csuszkál a kigyó képében az erdő alján étkező királyfi közelében, ki megosztja vele falatját. De vissza veszi alakját és így szól: „A tanúsított sziveséget szivességgel viszonzom. Vedd ezt az arany kardot, és ezt az értékes gyűrűt. Ha a gyűrűt átadod a kapusnak: át bocsát. Azon a téren, mely a kapun túl nyílik, látni fogsz egy arany fülemilét, fogd meg és vidd el magaddal; vigyázva menj fel az üveg hegyen... és ha majd a katulyába rejtett csodaszép leányt elragadtad, ki ne nyisd a katulyát, míg visszajövet le nem jöttél a hegyről. Tartsd meg utasításaimat pontosan, hogy baj ne érjen; különben mindenütt nyomokban vagyok.“ Erre eltűnt. A hegy alján gyémánt szegekkel patkoltatja meg lovát; felmegy. A tetőn fára helyezi fülemiléjét, melynek gyönyörű csattogó dala kicsalja a sárkányokat lakásukból. Erre a királyfi leszáll lováról, beoson a lakásba, lekapja a katulyát a mestergerendáról, lovára kap és elvágtat. De a kíváncsiság a lejtőn lefelé kinyitja a katulyát. Most a sárkányok kiragadják kezéből a katulyát és őt letaszítják. Darabokra tört.

Az asszony várja; nem jön, azért bajt gyanít. Elejébe megy. „Tudtam, hogy így jársz.“ Öszszeszedi a darabokat, megkeni balzsammal és életre kelti. Viszszamennek. A tetőn az asszony fülemilévé változik; a két csalogány most még szebben énekel. A sárkányok újra kijönnek; de észreveszik, hogy valaki viszi vágtatva a katulyát. Utána iramodnak. Még utol sem érték és a fülemile már átváltozott. Az asz-

szony kirántja a királyfi oldalán csüngő kardot és így szól: „Szablya vágj!” Egy sárkány sem maradt életben.

Az asszony elkísérte a szerencsés királyfit; haza érkeztek baj nélkül. Az udvar bámulta a vakító szépségű leányt. Nagy sürgés-forgás; egy napon tartották meg a menyegzőt és a koronázási ünnepélyt. A háládatos király az asszonyt állandóan az udvarban tartotta és nagy tiszteletben részesítette. A nagy országban csak két irigye volt a boldog párnak: különben mindenki örült.

Szamosujvár.

Közli: *Szongott Kristof.*

Bécs.

Az osztrák főváros magyar neve az ismeretlen jelentésű elnevezések közé tartozik. Csak annyi bizonyos, hogy a *Bécs* szó sem nem fordítása, sem nem elmagyarosított alakja *Vindobona* (latin), *Wien* (német) vagy *Vied'ěň* (szláv) szóalakoknak; de nem kevésbé bizonyos az is, hogy régi magyar szövegeinkben, szótárainkban, stb., *Wien* mindig *Bécs* (Béts, bech). Ausztria pedig rendszeren *Béts-ország*, vagy *Bécs tartománya* néven fordul elő eleitől fogva. Arra azonban csak gr. Székely László kiadatlan (1741—42-ből való) naplójában találtam példát, hogy a *Wien* folyót is szokás volt *Bécs* folyónak nevezni. Ő a nélkül, hogy magyarázatra csak gondolna is, mindig vagy „Béts folyó“-nak, vagy „Béts vizé“-nek nevezi az említett kis folyót.

A *Bécs* elnevezés azonban korántsem erre a három adatra szorítkozik; hazánkban is több helyt előfordul és él mai napig. Kresznericsnél még önálló helynévül is föl van jegyezve háromszor, u. m. *Kis-Bécs*, egy szabad pusztá neve Zalamegyében, *Szamos-Bécs* és *Tisza-Bécs*, falunevék Szatmármegyében. Hanem ma a zalamegyei Bécs *Bécz*, a szatmármegyei két Bécs pedig *Becs* alakban szokásos úgy a népnél, mint a hivatalos használatban. Ezeket tehát aligha jól irta Kresznerics.

Négy helyütt ellenben tökéletesen *Bécs* alakban találjuk e nevet, csakhogy nem önálló helységek, hanem három esetben egy-egy helységrész, egy esetben pedig egy határrész elnevezésére használva, s jellemző, hogy mindegyik esetben *szélső*, vagy *végző rész* jelölésére szolgál.

Bécs a neve

1. *Aszaló* abaújmegyei mezőváros *alvégének*, melyet a felvégtől a helység derekát keresztben metsző Bársonyos (a Hernád folyónak jobb oldali mellékága) választ el. A közhasználatban így emlegetik: *N. N. a Bécsen lakik*; — *Elmegyek a Bécsbe a komámékhó*; — *A Bécsből gyűvök*; — *A Bécs alatti földek*; — *Gyerünk a Bécs felé!* — Névelő nélkül, úgy tudom, soha sem mondják.

2. *Bécs* a neve a tolnamegyei Tamási helység nyugoti részének. Igen jó ízű kútak vannak a területén; azért a más részbeliek így szólnak: *Ereggy vizér a Bécsbe*, vagy *a Bécsre!* Tehát itt is névelővel használják.

3. *Bécs* a neve Török-Szent Miklós mellett a szőlőskertek egyik dülőjének. A gazda, vagy a kapás, ha oda megy, így szól: *Mék a Bécsbe*, vagy *a bécsibe*. A névelő itt is elmaradhatatlan.

4. *Czigán-Bécs* a neve Makó egyik külvárosának. A *czigány* jelző eredete már kiveszett az emlékezetből; de bizonyára onnan származhatott, hogy a városnak azon a szélén valaha czigányok tanyáztak. Ha oda megy, a makói ember is így szól: *kimék a Czigán-Bécsbe*; — *N. N. kint lakik a Czigán-Bécsen*, vagy *a Czigán-Bécsbe?* Az elnevezés itt is névelővel jár. Ez a névelős használat azt mutatja, hogy a nép a *bécs* szót nem annyira *tulajdon*, mint inkább *köznévnek* érti, vagy érzi s így nem *különös*, hanem *általános* névül alkalmazza.

Mind a négy helyen puhatóldoztam, vajon nem lappang-e a nép közt valami hagyomány a *Bécs* elnevezés eredetéről, vagy jelentéséről; de sikertelenül. Egy tamásii öreg ember (Turbó Pál) azonban mégis mondott valamit, a mit érdemes följegyezni. Mikor ugyanis kérdeztem, nem hallott-e valaha valamit, hogy miért nevezik a helységek nyugoti részét Bécsnek: fölhúzta a vállait s így szól: „*Hát mivel hogy künn esik.*“ S valóban úgy látszik, hogy ebben a válaszban csakugyan lappang valami számba vehető sejtelem, mely szerint a *bécs* valaha olyan helyet jelölhetett, mely valamely terület határvonalától *oldalt*, *félre*, *széltől esett*, de úgy, hogy a fő területhez tartozott, mint annak mellékes járuléka, vagy alárendelt pótléka. Nem megvetendő erőssége e föltevésnek az a kifejezés, melyet Wagner „*Universae phraseologiae latinae corpus*“ (Tyrnaviae, 1750.) című szótárának a 875. lapján *occupo* alatt olvasunk ekképen: „*Phras. 1. Provinciam totam occupavit. Megvette, birtokába ejtette az egész Béts-országot Mátyás k.*“ Itt világos, hogy a szótár magyar részének írója, a példás hazafiságu Vargyas István jezsuita, Bécs-országot par excellence *provincia*-nak,

vagyis a régi Magyarország olyan tartozékának veszi, mely az ország határán kívül esett ugyan, de szorosan a magyar korona alá tartozott például Mátyás korában, s tehát ezért kaphatta magyar részről a *Bécs* elnevezést. Így az ő szempontjából merőben fölösleges volt *provinciá*-hoz, teszem, *vindobonensis*, vagy *austriaca* jelzöt is tennie, minthogy ez ő szerinte *magyar* olvasóra nézve ugyis önként értendő. Különben, hogy a *bécs* szó, vagy *Bécs* név már Mátyás idejében egészen közkeletű lehetett *Wienre* alkalmazva, nyilván látjuk a Mátyás király halálára 1490-ben irt emlékdalnak ezen soraiból:

„hatalmassagodath yelenthed
bechnek hog warosath the meg vened.“

[Gyöngyösi cod. 243. (4.) l.]

Budapest

Király Pál.

A votjások közt.

Dr. Munkácsi Bernát napló-jegyzeteiből összeállította *dr. Jankó János*.
 Felolvasatott a társaság 1891. márczius havi ülésén.

1885. április 10-én indultam a magyar tudományos akadémia megbízásából nyelvbeli rokonaink, a votjások közé, hogy ott nyelvészeti kutatásokat végezzek. Utam első czélpontja *Kazán* volt, hová *Varsón*, *Moszkván* és *Novgorodon* keresztül utazva április 25-én érkeztem meg. Alig mertem hinni füleimnek, midőn e napon egyik utitársam azt mondta, immár *Kazán*-ban vagyunk; megpillantva a várost, a finnugor nyelvészek Mekkáját, az öröm és hála imáját rebegték ajkaim, itt már megkezdhettem munkámat.

Legelső teendőm volt a lakás keresése után a seminariumba menni; az első, a kivel itt beszédbe ereszkedtem, egy altáji tatár volt, s nem sokára egész sereg tanítónövendék sereglett körém, kik között a legkülönfélébb tatárnépségeket találtam. A seminarium igazgatója *Iliminszky* a lelegkötelezőbb szíveességgel fogadott, s minden hosszabb bevezetés nélkül hozzálátott annak magyarátához, hol laknak a votjások. Meglátogattam még *Kruzssevszki* tanárt is, aki sokat panaszkodott, hogy az itteni klíma teljesen tönkretette egészségét, hideglelés és idegbeteg lett; azután nyelvészeti kérdésekről beszélgettünk s végül mintegy 26 könyvvel ajándékozott meg. Ő vezetett el *Beljajev* dekánhoz, kinek házánál *Horváth*-tal, a physiologia tanárával találkoztam; magyar

származásu ember, ősei Mária Terézia idejében vándoroltak ki Arad-megyéből az *unio* kényszere alatt. Megismerkedtem a samariai seminarium igazgatójával is, *S. N. Nurminszkij*, a ki igen hasznos közléseket tett nekem, melyek valódi értékéről utazásaimban győződtem meg. *Kuznecsov* tanárt is nagyon érdekelte misszióm; sok cseremisiz és csuvasz néprajzi tárgyat, öltözéket stb. mutatott; megigérte, hogy az archeologiai társulattól ajánló levelet fog szerezni, ezt azonban elutazásomig nem kaphattam meg.

Ez időszerint a seminariumnak három votják tagja volt. Ezek közül Iliminszky nyelvmesterül mellém adta a fiatal Nikolaj Ivanovics Ivanovot, ki aztán legjobb barátom, utitársam és munkatársam is lett. A szarapuli kerületből való, jól megtermett s igen szerénynek látszó fiatal ember, a seminarium egyik legszorgalmasabb s bizonyára az egész votjakság egyik legértelmesebb tagja volt, ki alaposan ismerte népét, teljesen értette céljaimat, munkám programját, melyben kitünő mesternek bizonyult. Tudományát teljesen felhasználhattam kezdettől fogva, mert jól érti az orosz grammatikát s érti anyanyelvének részletesebb sajátságait is. Ugy látszik, maga is örül az alkalomnak, hogy népének sajátságait megismertetheti. Türelemmel válaszol kérdéseimre s néha 4—5-ször is elmond valamit, ha jól meg nem értettem. Különben ő maga is részt vett munkámban, sok becses anyagot jegyzett le nekem az általam adott keretben. Nikolaj rendkívül sokat beszélgetett földjei pogány hitvilágáról és szokásairól s én csakhamar elhatároztam, hogy május végére, amint Nikolaj vizsgáit letette, vele térek vissza otthonába; az addig elnyuló időt pedig az orosz nyelv teljes elsajátítására, valamint a votják szorgalmas tanulására fordítom. A seminarium másik votják növendékének is sokat köszönhettem, Iván Mihailov Szokolov egy egészen új votják dialektussal ismertetett meg, de nem tudott eléggé oroszul, s ez feljegyzéseimet, bár ő is értelmes fiú volt, sokban megnehezítette; tudott azonban tatáruul, s én vele a Bálint Gábor tatár szótárát fordítottam le votjákra — Nikoláj végre letette vizsgáit, s én komolyan készülődhettem utamra, miután búcsút vettem Kazántól, hol másfél hónapot töltöttem.

Junius 1-én jókor reggel megjelentek nálam Nikolaj és ennek egy jámbor életű cseremisiz társa, Kidallašev, aki szerzetesnek készül. Összeszedve podgyászainkat a parthoz mentünk, hogy utunkat megkezdjük. A Ljubimov-féle gőzhajó már Kazánban két órát késett, míg az út további részében még hat órát.

Két napi igen kellemetlen út után reggeli négy órakor (előző

esti 7¹/₂ óra helyett) Szarapulba érkeztünk, a hol a két nap fáradalmait kipihenhattuk. Szarapulban este meglátogattuk a ljuki pap fiát, Apolloniit, ki egy levelet adott át nekünk az apjához ; még világos nap tértünk vissza, hiszen ugy két hét óta nincs e vidéken éjszaka.

Szarapultól kezdve kocsin kellett folytatni utunkat és junius 4-én délután a legvidámabb hangulatban indultunk el népdalokat énekelve és lövöldözve. Nikolaj is teljesen elmerült gondolataiba. Ő boldog ember ; a lehető legnyomorultabb házból emelkedett fel, hogy disze legyen pusztuló nemzetének. Okos és tehetséges ember ; látogatta a kazáni színházat, olvasta Faustot, Scott Walter regényeit, Homeroszt és Cervantest, jól énekel ; ért a kirizhez is valamit. Kitűnően végezte tanítói pályáját, mindenki tiszteli, Iliminszky mint gyermekét szereti. Itthon a lányok bálványozásának tárgya, a férfiak büszkesége. „Huszonöt orosz ült a lyuki iskolában“ — büszkélkedik egy votják — „mégis csak ez egy votjából lett tudományos ember.“ Földiei persze a saját mértékeik szerint ítélik meg értékét. Egyik azt mondja, annyit tud már, hogy mindenkinek nevét aláírhatja, a másik szerint nincs könyv a világon, melyet el ne olvasott volna ; a harmadik azt hiszi, hogy talán mégis több könyv lehet a világon, mint a mennyit Nikolaj olvasott. Hozzám, legalább eddig, Nikolaj mindig igen jó, udvarias és barátságos, de néha kedvetlen s ilyenkor szótalán, figyelmetlen. Céljaimat kitűnően érti, s minthogy földiei szívét könnyen megnyeri, igen alkalmas társam lesz a munkában. Ugy látszik azonban, hogy az ő szívét is elfoglalta valamelyik votjácska, (votják nőcske) s ezért melancholikus. Hozzám bizalommal van s mindig kéri tanácsomat.

Kocsisunk Kuzma szintén jókedvű fiu volt, kétszer is felhajtott a garatra s most a lovak érzik ; Szarapultól 15 verstnyire fekszik Babroviki falu ; itt lakik ő. Behajtottunk hozzá vagy egy órai pihenőre ; az óra elmúlt, utána a másik is, harmadik s végre is itt töltöttük az éjszakát.

Reggeli két óraker, csipős hideg időben indultunk el Babroviki-ből. A feljövő nap sugárai eloszlatták a hideget s a mi kedvünk is megjött. Zavjakova faluban tartottunk középső állomást s itt már nagyobb számú votjakkal találkoztunk. Egy helyütt votják lányok is dolgoztak, Nikolaj persze mindjárt enyelegni kezdett velük, arcán kiragyogott az öröm, hogy immár viszontláthatja földieit és szülőföldjét.

Nagy erdőn keresztül Kuzma lovait postalovakkal cserélve fel haladtunk Ljuk felé. Sztarú Szentyágban, hol Nikolaj gazda *opaja* lakik,

láttam először votják nőt házi öltözetében, mely sem több sem kevesebb mint egy vastag ing. Ljuk előtt nagy sereg votják mutatkozott a távolban; már azt hittük, valami votják ünnep van — minthogy nagy tüzet is láttunk —; de hát csak a közös földet osztották széjjel s a fatuskókat égették.

Végre Ljukba érkeztünk és Jakov paraszt házába tértünk. Egy kis lány kivételével senkit sem találtunk otthon. A tanító *Kyryll Jakovlevics Parkacsov* sem volt otthon, elutazott állítólag háztűznézőbe, mi azonban egész bátran helyet foglaltunk az iskola helyiségében. A házbeli vendégségben voltak a szomszéd faluban, és Nikolaj ekkor nekem azzal áll elő, hogy ő elmegy szüleit meglátogatni. Nem beszélvén még jól a votjákot, ezt persze nem engedhettem mindaddig, míg házi gazdám vissza nem érkezett s mig vele a feltételekben meg nem állapodtunk. Erre aztán Nikolajt látogatta meg az atya. Volt sírás-rívás: „muso piä, piä, piä,“ hajtogatta az öreg. Első napjaimban ismerkedtem meg Eleazar Ravlovics Tvetjakovval is. a kinek többször igen jó hasznát vettem. Felesége meglehetősen szép és művelt asszony s a helybeli bába. Munkatársaim közé tartozott még Trophim. Nikolaj legjobb barátja, a lyuki votják arszlán (a falu rossza), a házi gazdám Danilo és az öreg Lavrentij apó. A nők közül Nikolaj és Trophim nagyszámú udvarlóiából Oszima, Paraz és Szandi szolgáltak dalokkal.

Nagy aggodalmakra adott okot Otyecz Andrej M. Usztyugov pópa, kiről Nikolaj azt a kellemetlen hírt hozta, hogy gyanakvó szemmel nézi a mi működésünket, azt akarja, hogy okmányaimat bemutassam, mert fél, hogy politikai küldetésben járok, vagy pedig incognito az egyházi hatóság részéről vagyok kiküldve. Nem hisz a pópa sem Nikolajnak, sem az ügyemet védő fiának. Azt is izente nekem, hogy kötelességem nála bemutatni magamat és előmutatni igazolványaimat. Ezenkívül Nikolajt kikérdezgette, nem áll-e küldetésem valami összefüggésben a hit dolgával; nem akarom-e kitudni, mennyiben vallásos és keresztény a nép, s nem akarom-e aztán Kazánban bevádolni valami felső papi előjáróságnál.

Egy délután Jakov gazdám kocsiján Nikolajjal átmentünk Szumjába. Noha egész nap esett az eső, az e napi délután szép reményekkel kecsegtetett; Nikolaj szerint a lányok hozzája fognak gyülekezni; ez meg is történt, de feljegyezni való bizony nem akadt. Itt ismerkedtem meg Trophimmal is, Nikolaj legjobb votják barátjával s ámbár házas, de szép fiatal ember s a leányok nagyon szeretik. Itt nyílt először alkalmam megismerkedni egy tisztességes votják *Kidalá*-val. Már

azon körülmény, hogy a házi gazda csak nagy aggodalmak közt engedte meg a Kidala megtekintését, mivel szerinte oda oroszoknak tilos a belépés, nagy mértékben felébresztette kíváncsiságomat. Gazdám azonban barátságosan magyarázgatott mindent. A Kidala közönséges padozatlan kunyhó, melynek teteje rosszul van fedve, hogy a füst kiszabadulhasson. A tetőről egy inga alakú rúd lóg le a közepén, hogy a katlant tartsa. A déli oldalon, szorosan a fal mellett vannak elhelyezve a szent tárgyak, két polcz és a közepén egy magas szélestönk. Ez utóbbi sótartó, a mudor. A polczok egyikén egy tisztára kimosott lefordított facsészét láttam, melyet csak imádkozáskor használnak, azután egy hárskéregből készült henger alakú dobozt (olyan formát, minőt nálunk a gyógyszerárakban láthatunk), melyen a votják szerint mindig láthatlan vorsud székel. A vorsud dobozát elől fenyőgalyak ékitik. A másik polcz alsó részén egy házalaku kalitka csüggött, melybe a kanalakat helyezik.

Mig én a Kidalát tanulmányoztam, Nikolaj Trophimmal nagy titkolódzással beszélgettem. Azt hiszem, a szív dolgairól volt köztük szó. Nikolaj régi kedveseiről kérdezősködött, a miben Trophimnál hitesebb forrása nem igen lehetett. Hogy ezt megértsük, tudnunk kell, hogy a votják fiatalságnak a szerelem európai értelme ismeretlen; a mint a szívből, a tetszésből eredő első érzelem-szikrák kipattannak, a szerelem azonnal legvégső stádiumába jut. Ezért a szerelemnek itt csak az édessége és nem a kínja ismeretes. A leányok keresik a legényeket, néha úgy szólván, rájok tuszkolják magukat. Trophimot is nagyon bálványozzák, ő neki a falu összes leányaival volt már dolga. Nem a legények kedveskednek a lányoknak, hanem megfordítva; a legények tetszésének kinyerésére énekelnek, tánczolnak. A moral ez alacsony színvonalának egyik eredménye a féltékenység hiánya. Erkölcsi feslettségeket mi sem jellemzi jobban, mint hogy igen sok leány gyermekkel a karján sétál, s ezek a leányok egyáltalában nem szégyellik állapotukat s a nép felfogása sem itéli el őket. Sőt a szép leány büszke votják értelemben vett *udvarlónak* nagy számára. Az ilyen feslett erkölcsetlen életnek igen szomorú következményei a betegségek, melyeket a votják teljesen elhanyagol s csak a legvégső stadiumban fordul orvosláshoz; ilyenkor a tatároktól vásárol higanyt s azt beveszi és beszívja. Iszonyu példányát láttam az ily betegeknek; a férjétől kapta meg egy nő; a férj kigyógyult s a nejét, kinek a betegség az orrát lerágta s a félszemét elvette, — elkergette.

Szumjában mutatta meg Jakov a marha-temetőt is, hol a faluból

800 marhát temettek el rövid két hónap alatt. Élénken mondta el Jakov, hogy sirtak akkoriban a gyermekek és asszonyok mindenfelé, mikor a kedves jószág egyszerre, minden előző baj nélkül kimult.

Meglátogattuk a *lud*-ot is. Sűrű fával benőtt hely s közepén körülkerített tisztás az, melynek közepén természetes fa alatt rud-állvány állott, melyre áldozatok alkalmával a katlanokat akasztják. A fán sokféle holmit: dézsát, hárskéregedényeket láttunk felaggatva; ezek egyikeben Nikolaj szerint méz szokott lenni. Utközben egy másik hasonló helyet — egy családnak magán áldozó helyét is — megszemléltük.

Itteni tartózkodásunk utolsó napjaiban sok bajunk volt a dalgyűjtéssel; ezt csak a lányok segítségével végezhetjük, de ezeket sehogyan sem tudtuk dalra birni. Nikolaj egyik imádója, a szép Oszima, a kibe legtöbb reményünket helyeztük, makacsul ellenkezett s kedvünkért inkább felöltözködött ünnepi ruhájába s felvette éktelen nagy és alkalmatlan ajson-ját, mintsem egy kis dalnak szövegét elmondja.

Nikolajnak eszébe jutott, hogy van a faluban egy öreg ember, a ki igen sok mesét tud; azonnal vettem egy pakli dohányt s felkerestük; egy piszkos izbá-ban (szoba) a zizol-on hevert Lavrentij apó, mikor hozzá beléptünk. Minden érdek nélkül nagy nyugalommal fordult felénk s kérdezte, mit akarunk. Aztán feltápázkodott, átvette szalmunkat, s azzal rávettük a mesélésre. Eleinte — gondolván, hogy nekünk fiataloknak tetszeni fog — frivol dolgokkal akart mulattatni, de azután elmondattuk vele a világ teremtéséről és ember eredetéről szóló igen érdekes mondákat.

Ljuki tartózkodásom június 13-án egyelőre véget ért, s e bevezető tanulmányok után neki indulhattam az ufai és permi kormányzóságok votjákainak tanulmányozására. Élénk búcsut vettem Tvetjakovtól és Parkacsevtől s Nikolaj kíséretében elindultam Sagin felé. Rengeteg erdőkön és Vuko-Csuzi-n által (hol Nikolaj rokonai lagnak és számára két személyre való földörökséget őriznek), dél felé Izvezckij-Zavodba érkeztünk. Egy rendőrkapitány féle ember (iszpravnik) csakhamar megjelent nálunk, igen udvarias volt, okmányaimat kérte elő, aztán megelégedését fejezte ki és végül bocsánatot kért alkalmatlan-kodásáért, hivatkozva kötelességére.

Estére Goljaniba értünk s minthogy a Szarapulba vivő hajó csak másnap reggel indult, az állomásnál a földön kellett meghálnunk. 14-én Szarapulban voltunk s már itt kezdődött az izgalmas élet, mely a következő napokban idegzetemet teljesen megfeszítette és türelmemet próbára tette. Itt tudtam meg, hogy sem az ufai, sem a permi kor-

mányzóságban egy lépést sem tehetek, míg az archeologiai társulat okmányja kezeim közt nincs, s ez első sorban arra kényszerített, hogy utiterveimet megváltoztassam s Sagin helyett Umjaskaja-ba utazzam a jelabugai kerületbe, a hol Boris Gavrilov élt, a votják nyelvnek és népnek egyik legalaposabb és legtudósabb ismerője, ki a magyar nyelvtudományak már is directe is nagy szolgálatakat tett, hogy Bálint Gáborral és velem bő textusokat közölt; másrészt pedig sürgőssé tette rám nézve az archeologiai társulat okmányát, melynek megszerzésére azonnal levelet irtam Kazánba. 15-ét még Szarapulban töltöttem s este szörnyű látvány tanuja voltam: a Kama tulsó oldalán levő falu félig leégett, a mit a sarapuli nép egykedvűen nézegetett, mert hiszen, mint beszélnek, Oroszországban mindennapos jelenség, hogy egész falvak leégnek, s a nép részben még örül annak, mert ennek ürügye alatt alkalom nyílik a koldulgatásra.

De hát ember tervez, Isten végez. Mi június 16-án csakugyan elindultunk Umjaskaja felé, hová négy nap mulva reméltük, hogy megérkeztünk. Estére Szokolkiba érkeztünk s itt váratlan csapás ért. 17-én reggel Nikolaj egy tanárával és három pap barátjával találkozott, a kiktől egész hitelesen megtudta azt a szomorú tényt, hogy Boris Gavrilov rohamos tüdővészben fekszik, hozzá senkit be nem engednek s azóta már valószínűleg meg is halt. Ámbár nagyon lesújtott e szomorú hír, gyorsan határoznom kellett. Jelabugába immár nem mehettem, s az archeologiai társulat igazolványa oly sürgős kényszerrel lebegett előttem, hogy az első hajóval visszatértem Kazánba ez okmány személyes megszerzése végett.

Hosszas lótás-futással telt el Kazánban egyik nap a másik után. A társaság az okmányt megtagadta. Kuzveczov buzgalma azonban nem lankadt. Igazoltam missziómat újból és teljesen, kiirtuk az idegenek utazhatására vonatkozó törvényeket, futottunk fűhöz-fához, jelentkeztem és igazoltam magam a rendőrségnél, kihallgatásra mentem a kormányzóhoz; Kuzveczov, Iliminszky és Belnajej vállvetve dolgoztak és végül június 20-án kezemben volt a nagybecsű okmány, melylyel szabadon utazhattam a jelabugai kerületben, az ufai és permi kormányzóságokban egyaránt. Kimerülve a sok izgatottságtól, mivel ez okmány kinyorálása járt, de boldogan az elért eredménytől, június 21-én ismét elhagyhattam Kazánt, hogy visszatérjek votjákaim közé.

Nikolajt nem vittem magammal Kazánba; neki meghagytam, hogy Jelabugában várjon be. Magam 22-én érkeztem Jelabugába korán reggel, s hogy a két napi hajó-út fáradságait kipihenjem, egy ven-

déglőbe szállva aludni tértem. Alig aludhattam pár órát, midőn rémitő kiáltások és harangozás felriasztott. Nem messze a vendéglőtől irtózatos tüzvész dühöngött. Soha ilyen látványnak nem voltam tanuja. Emberek, állatok rémitően ordítva száguldoztak az utcán. A segélykiáltások és az épen dühöngő szélvihar velőtrázó zsvijjba olvadtak össze. Egész estig tartott a tűz, melynek 12 ház esett áldozatul a város egyik legszebb részén. A szélvihar miatt mindenki azt hitte, az egész város el fog hamvadni, a házakból már kihurczolkodtak s magam is összecsomagoltam, hogy veszély esetén menekülhessek. A nép magatartása borzasztó, a tüzoltást véteknak tartja, azt hiszi, hogy általa az Isten ellen küzd. A rendőrök erőszakkal hajtották a népet a tüzoltáshoz.

Mint hogy Nikólajt nem találtam Jelabugában, azt gondoltam, hogy ő Ljukba vagy Vuz-Szumjába ment, hová a kvar-sur ünnepek miatt nekem is vissza kellett térnem; szerencsére utközben találkoztam vele s így együtt folytattuk utunkat Ljuk, illetve Vuz-Zumja felé, a hová csak 25-én este érkeztünk meg. Julius 18-áig nyelvészeti tanulmányaimat folytattam, miközben többször átlátogattam Ljukba és Múltánba, nehezen és kíváncsian várva a kvar-sur ünnepeket.

Végre július 18-án megérkezett a kvar-sur várva-várt napja. Nikolaj jókor reggel elindult Ljukba a templomba, meg pálinkát vásárolni a votják népség számára. Csak késő délután tért haza, akkor aztán együtt meglátogattuk a *bazin-kva-utist*, Oszipot, egy alig 18 éves fiatal legénykét, mert az idén itt valamennyi hivatalt csupa fiatal emberekre ruházták át az öregek a hit dolgaiban. Oszip felszentelését egy szomszéd faluból való tekintélyes tuno végezte. Oszip minket a saját kvájába vezetett. Ebben a nyugati oldalon egy beterített asztal állott s ezen külön üvegekben pálinka, kumiszka, sur; előttük pedig egy szentelt kenyér, számos tojáseledel és sütemény-féle. A kvaban több férfi és néhány nő ült együtt, míg az udvaron a fiatalság üzte dévaj játékait. Benn a kvaban a férfiak tiszta fehérben voltak. Oszip engedelmével mi is bemehettünk. lassankint megszoktak bennünket a bennülő férfiak is, miután gondosan mindent megkérdezgettek tőlünk. Elöl a párnán ült Jekim, a torä, illetőleg bazin-torä ült (torä neve a tiszteletbeli helynek és személynek egyaránt), a ki szintén csak 18—20 éves legényke volt, persze már ő is több év óta nős. A kva galyakkal és törülköző kendőkkel volt felékesítve, az ünnep is az elsőtől veszi kvar-sur nevét; a votjákok házaikat általában szeretik galyakkal feldiszíteni, az ünnepeken persze még inkább megteszik azt. Rövid idő múlva elhagytuk a kvat, hogy a lud istenségnek szentelt ünnepre is

kikérjük az engedélyt. A lud-utisz, Trophimnak a bátyja, Logor Grigoric, daczára ismeretségünk régiségének, nagy aggodalommal kérdezősködött viszonyom felől; nem vagyok-e biger, felvettem-e a keresztiséget, vettem-e urvacsorát stb s végre, miután minderről megnyugtattam, nagy nehezen megengedte, hogy a lud tiszteletére tartandó imádkozásnál jelen lehetek. Az engedélyt különösen Nikolaj mostoha apjának nagyhatású beszéde biztosította számomra, a ki elmondta, hogy katona korában ő is bement a biger mecsetbe, a lengyel templomba és a zsidó zsinagógába. Pedig hát minden ígéret hiába való volt, ők mégis csak rászedtek, mert azután mi a buzin-kvaba siettünk vissza, s míg itt bevégezték a szertartást, Logov is sietett a magáét befejezni. A votjákok azt állítják, hogy a szertartás mindkét helyen ugyanolyan, csakhogy ott a szabad ég alatt az udvaron tartják meg.

Alig tértünk vissza Osziphoz, megkezdődött a szertartás; minden italból és ételből bizonyos mennyiséget egy külön üvegbe, illetőleg edénybe öntöttek, mely a bazin-kva közepén égő tűzbe vala dobandó. A kva aránylag igen kicsiny, nem több, mint három négyszögméter. Az északi oldal falának közepén látható a fogolytollakból álló csillagos köralakú díszitmény; ennek két oldalán hosszú sorban a „vil kisnojos“ — „a menyecskék“ adományából kikerülő csinos rojtok. A fogolytollak az előbbi áldozatból valók. Az áldozat meg nem emészthető maradványait soha sem dobják el. A szertartás lefolyása a következő volt: A tiszta fehérbe öltözött votjákok nyugat felé fordultak és levett kalapjukat honaljuk alá téve, hajlongásokkal lassu hangon imádkozni kezdtek. A kva közepén fenyőgalyakból tüzet gerjesztettek (a miből aztán akkora tüst támadt, hogy szemeim nem birták ki s rövid időre csak kívülről nézhettem a szertartást). A tüztől balra ajszonba öltözött nők és leányok foglaltak helyet. A torä-seräk-ben párnán ült Jekim, előtte egy asztal volt, az előtt pedig Oszip paposkodott. Fialat kora miatt még nem jól tudja a szertartásokat s ezért ebben atyja, az előbbi bazin-kva-utisz segíti. A behozott áldozati ételekből és italokból három darabkát dob a szent tűzbe s ugyanannyi libatitot végez. Ezután ő maga iszik és utána a többi férfiak és nők. Mikor aztán az áldozati ételekből és italokból mindenki részesült, ismét ájtatos imához fognak és hajlonganak. Az imát alig hallható lassu hangon mondják el, csak az ostä és immarä szavakat kiáltják emeltebb hangon. Ima után a jelenlevők az összes áldozati ételek felemésztéséhez fogtak.

A kvar-sur ünneplésének egyik kelléke, hogy lefolyása alatt suanok, lakadalmak legyenek. Az idén két menyasszony volt a faluban,

Omel Takjana az egyik, az az igazán értelmes és okos leány, ki elsőben értette meg kutatásaim célját és szolgáltatott votják énekeket, a másik Anna Semjonovna, a ki szintén barátságos volt irányomban. Takjana személyesen hívott meg suanjára s így én Nikolajjal együtt vasárnap elmentem hozzá. A vendégsereg az ebéd végén volt, mikor megérkeztünk; azután üdvözlöttük Takjana bátyját és gyámját. A jarason — eljegyzés — már pár hóval ezelőtt meg volt; ekkor Takjana votják-módra együtt élt pár hétig a vőlegényével s aztán hazajött. Nemsokára megjöttek a vőlegény férfi megbizottai, meg a nőrokonok is. Ebéd után a torä-seräk-ben a szent képek előtt gyertyát gyujtottak, a suan-kalik letérdelt és imádkozott, hogy az isten áldását adja a suanra; azután a szoba közepén a csag vozonra fenyő-szilánkot tesznek, mely gyertyamódra ég s melyet a suan-kalik énekelve háromszor körüljár; majd Takjana gyámjához fordulnak mindannyian s térden könyörögnek, fogadja el a kalim hátralevő részét. A gyám — Samson — komoly beszéddel felel, s az öt rubelt a seäs-jilra, az ingujj alsó részére tétette, a mi votják tiszteletadás. Most Samson feleségéhez fordultak s könyörögtek ugyanígy. Minden könyörgés után a kezükben levő pohárkából szörpöltek kevés kumiszkát. E szertartás után megkezdődött az általános éneklés.

A votják ének melodiája vontatott, bús, mintha az énekkel a közönséget sirásra akarnák fakasztani. Még a vightartalmu énekben is bizonyos merengő fájdalom nyilatkozik. Talán ebből magyarázható, hogy a votjákoknál az esengés és keserves sirás is ének alakjában történik. Ezt a különös tényt kétszer volt alkalmam megfigyelni. Egy napon bejön háziasszonyunk, hogy hallgassunk csak, a vetések felől keservesen zokogó ének hallatszik. Azt gondoltam, Takjana búcsuzik szülőföldjétől. Nem az volt. Egy nő énekelte ott el fájdalmát és vallotta be bűnét az anyaföldnek. Ő ugyanis szülei akarata ellenére szökve ment férjhez. Ebben ugyan nincs semmi, votják felfogás szerint, csakhogy e hibát egy tisztességes suannal kellett volna utólagosan helyreigazítani. Ez elmaradt, s most, hogy látta, mennyire tisztelik a menyasszonyokat a suan-on, igen keservesen esett szívének az ő régi bűne; kiment a mezőre s annak sirta el gyónó énekét. A másik eset a Takjanáé volt, mikor gyámszüleitől búcsuzott.

Vasárnap este valóságos votják jumsan volt. Az ifjuság ilyenkor házról-házra jár s részben az udvaron, részben a korbában dévaj táncmulatságokat rendeznek, melyben persze a lányok is résztvesznek. De milyenek ezek a lányok! A legények kedvéért és nekik tánczolnak;

kéretlenül az ölükbe ülnek és ölelkeznek, — de mindez nem jelent többet náluk, mint az egyszerű kézadás, vagy mosolygás. Az érzékiséget nem tartják bűnnek és náluk ép oly jele az a szerelemnek, mint nálunk a csók. Mert a votják férfi vagy nő csókot soha sem ad, s Nikolaj szerint a csók csunyább dolog, mintha bármiként szerelmeskednek is. A csókot szégyellik, a szerelmet őszintén bevallják bárkinek.

Következett nemsokára a két menyasszony búcsuztatása is. Előbb Anna indult útnak; a búcsuzás több mint másfél óráig tartott; a menyasszonyt egy drága himzetes gyönyörű selyemkendővel befódték, (mint nálunk a fátyollal). miközben keservesen zokogott, de a mint minket meglátott, elhallgatott. A kocsik készen állottak az udvaron, a menyasszony selyembe öltözve a szekeren ült már. A lakodalom-rendező intézkedésével most a násznép énekelve háromszor körüljárta a kocsikat. A suan-kalik férfiai a nőknek, a nők a férfiaknak adtak kezet. Minden körüljárás után bementek a korkába, hol szintén szertartás folyt. Aztán tovább mentek. A Takjana búcsuzása még meghatóbb volt. Takjana árva leány volt, s most a menyasszony-kendő alatt szivrepesztő keserves zokogással énekelte el bocsánatkérését és háláját gyámjának.

Egy napon reggelizés közben észrevettük, hogy a votják gyermekek palaczkokban kumiszkát és tányérokban lisztféléket és csuz-tabánokat visznek. Ugy látszik, ma lesz a lud-piron a Trophimtól csakugyan megtudtuk, hogy alkalmuk lesz ma jelen lenni a ludnak szentelt legünnepélyesebb szertartáson. Délután, bár rosz esős idő vala, Trophim és Nikolaj kíséretében el is indultunk a ludba. Itt már az egybegyűlt népség az ima után levágta az áldozat zazeget (ludat) es épen a bonczoláshoz és fosztáshoz fogott. Minden maradékot gondosan egybegyűjtöttek. A zazeget és egy kis darát megfőzték. A ludnak keleti oldalán a lud-kiz szent fa alatt egy kis asztalka volt beterítve fehérrel (a votjákok is fehérben voltak); az asztalkán pedig csuz-tabánok és italok. Körülbelől két óra alatt kész volt az áldozati főzet. Ekkor Logov vezetésével mindnyájan földre borultak és az asztalkán elhelyezett szent képre tekintve, (mely előtt viaszgyertya égett), számos keresztet vetettek, illetőleg imádkoztak. Most Logov a *lud* tiszteletére megfőzött zazeg bizonyos részeit a tűzbe dobta és a levessel libatiot végezett, mire ismét rövid ima következett, aztán pedig megkezdték a lakomázást. Elpusztítván a ludhust és levest, újra imádkoztak, melynek végével Logova csuz-tabánok és áldozat-kenyérből 3—3 szeletet vágott és a szent tűzbe dobott. Ezután mindenki kapott egy szelet csuz-tabánt és kenyérdarabkát, ezeket együtt kellett enni. Jött a végső ima;

a votjások homlokukkal érintették a földet s így imádkoztak. Ima után az áldozat maradékokat a tűzbe dobták s a *lud*-nak szentelt edényeket egy csomagba kötve az áldozó papok magukhoz vették, felmászta a szent fára s egy ághoz erősítették, mint előbb volt, mikor onnan levették. Végül a három áldozó személy maga csókolta meg a lud szentelt földjét és a katlant vállaikra véve haza vitték.

Igy ért véget a kvar-sur ünnep, melynek első és ötödik napját külön szertartásokkal, három közbüleső napját pedig vendégeskedéssel ülték meg a votjások.

Fájdalmas érzéssel hagytam el 17-én lyuki votjájaimat. Oly otthonosan éreztem magamat köztük, az egész nép szeretett. mindegyik tudta czéomat és segített munkámban. És ez a munka nekik örömet, mulatságot szerzett, hiszen annyi bohó, vidám jelenetre adott nekik alkalmat. Szomoruan indultam útnak Ljuckból, átkeltem a Nilga s Uva folyókon, estére Multánban voltam; ez is voltjáság még, de a pópa itt már dicsekszik, hogy hivei eloroszosodtak; az ajson, a lud már itt nincs. A női viselet is különbözik; a lábkapczákon szeretik a vérpiros csikokat, a szoknya is piros, mint a mi oláhainknál, Zumjában pedig minden fehér és legfeljebb a fehér szoknya alsó részén viselnek szép színes himzéseket. Multan mégis kitünően szolgált nekem, s igen sok nyelvi anyagot gyűjthettem. 20-án Seltibe rándultam át, hová este értünk, nagy nehezen kaptunk csak egy látszólagos tiszta szobát, de alig feküdtem le, ki kellett nyitnom — most először — a Kazánból magammal hozott féregport. Itt hallottam azt a votják mesét, hogy a votjások ide a Duna vidékéről költöztek, s hogy a közeli Madjar helységnev hasonló nevű ismeretes személytől ered. Innen Sakta-pibe utaztam, de már itt nincs tiszta votjáság, a kvaban a mudor, a vorsud hiányzott. Innen 35 órai igen kellemetlen utunk volt Balezinoba; kétszer is feldőltünk, az első éjszaka elvesztettük az utat és kénytelenek voltunk a legközelebbi faluba visszatérni és meghálni; utközben nem kevesebb mint hat égő erdő mellett mentünk el. Balezino votják népsége már teljesen eloroszosodott; minden gyermek beszél oroszul, olvas és ír oroszul, a kva és a hirhedt votják jumsan hiányzik, ünnepi öltözetük szintén orosz. Itt láttam az első buszurmanokat (kikeresztelkedett votjások), kik nem igen eltérő votják dialektust beszélnek, de a Szoszna vidéki votjáktól különbözően öltözködnek, lóhust esznek. Innen Zuron és Purgán keresztül, a hol mint Balezinoban nyelvészeti anyagot egyáltalában nem gyűjthettem, Sarkanba mentem; anyagot ugyan itt sem kaptam, de megismerkedtem G. V. Verescsagin-

nel, a ki kitűnő személyiség, Polomból való votják, csupán az egyszerű elemi iskolákat végezte, aztán Sarkanban pizsári (jegyző) lett, most tanítósegéd. Mindamellet oly kitűnő értekezést irt, hogy a pétervári földrajzi társulat ezüst éremmel koszoruzta. E mellett festőművész és költő. Költeményeiért 2000 rubelt kínáltak és ő nem adta el. Ilyen utazás után érkeztem augusztus elsején vissza Szarapulba, hogy onnan az ufai votjakságot látogassam meg.

Szarapulban a „Credit Lyonnaise“ utján pénzt vártam s ezzel akartam az ufai votjakokat meglátogatni. Minthogy az utalvány még nem érkezett meg, Nikolajjal és erősen megfogyatkozott tárczámmal mégis utnak indultam. Augusztus 3-án este már Berjovszki-ba érkezünk, de a legnagyobb zavarban voltunk az iránt, hogy most tovább merre menjünk. Az ufai guberniumról sehohsem szerezhettem részletes térképet s csak Rittich nagyon is pontatlan térképei után tájékozhattam magam. Szerencsénkre izvoscsikunk utján megtudtuk, hogy a legközelebbi votják falu Mozga, s ez 40 versztnyre van, ott a votjakok még pogányok, s hogy a hozzá legközelebb fekvő egyházközség Ivánkina, a hol a pap cseremisz Elmentünk tehát kocsin Ivánkinába, a pap jól fogadott és ajánló levelet adott a mozgai orosz kereskedőhöz, mivel aztán utnak indultunk. Ezt a kereskedőt épen utban találtuk, meglehetősen hideden hallgatott meg s aztán megmondta a kocsisomnak, hová vezetessen. Mozgába érve először volt alkalmunk merőben pogány votjakokat látni Ezekről azonban nyelvi anyagot lehetetlen volt kapnom s ez természetes is. Az itteni votjakok rendkívül félénkek, náluk nem egyszer erőszakkal is megkísérelték a keresztelést, ezen felül mindenki megveti őket, sőt még a kumiszka főzését is megtiltották nekik. A népesség megfélemlítéséhez hozzájárult az említett orosz kereskedő is, ki nevével együtt ijesztő híreket terjesztett rólam. Látva, hogy itt sikert semmi szín alatt nem remélhetek, a gyors visszavonulásra kellett gondolnom. Így történt, hogy én és Nikolaj augusztus 7-én ismét Kazánban voltunk.

Kazánban elvégezvén az összegyűjtött anyag vázlatos elrendezését, másolásokat stb., aug. 28-án ismét utban voltam Jelabuga felé, ahova 29-én reggel érkeztem meg. Sajnos, itt sem tudtam pontosan a helyet, hová kell utaznom. Annyit tudtam Rittich és Potanin alapján, hogy a Tujmi folyam középtáján már laknak votjakok. A fuvargazda szerint Kurakova volna ez első egyházfalu, melynek területén votják falvakra akadhatunk. 36 versztnyi utat kellett tehát megtennünk kerecsentatár és muhamedán falvakon keresztül, míg Jengibardiba, az első votják fa-

luba érkezünk; itt meg sem állapodtunk, hanem Kurakovába mentünk át. Itt Ovszjamnikov muktör (jegyző) volt az, kinek köszönhettem, hogy ez utam sikeres volt. Egy gubernatori rendelet érkezett ugyanis hozzá, mely megparancsolja, hogy egy ethnographus utazót lehetőleg támogasson. Ámbár előttem nem vala valószínű, hogy e rendelet rám vonatkozik, de miután a jegyző rám vonatkoztatta, nem tiltakoztam ellene. Tőle tudtam meg, hogy czéломnak leginkább megfelelné, ha Aktamirba utaznánk — egy szomszédos votják faluba s én ugyanazon este az egész napi kocsizástól kimerülten meg is érkeztem az említett faluba

Másnap korán reggel az egész falu népe összegyűlt hozzám megtudni, mi járatban vagyok. Tapasztalatom volt, hogy ilyenkor semmire se megy a munka, a sztarosta segítségével néhány értelmesebbet magamnál fogtam, a többit elküldtem. Először Nikolaj Stepanov mondott egy imát, aztán hosszú rábeszélésre és pénzbeli ígéretre (2 kopéka minden dalért) Pokoj is mondott néhány dalt és találos mesét. Dél felé aztán az ebéd készítéshez fogtam a számomra hozott tejből, tojásból és kecskehúsból, mely utóbbi a fogadási áldozatból került ki. E napon ugyanis kezdék ünnepelni a votjakok méz-szüretet, mely itt 2, másutt három napig tartott a zab aratás idejében illetőleg közben. Ezen ünnepet a votjakok vendégeskedéssel és a kislonkaron (halotti ünnep) vagy az umorto felállításakor (azon esetre, ha az aratás vagy mézszüret jól üt ki) fogadott áldozatok teljesítésével és természetesen minden munkától való tartózkodással tartják. Mulatózásaikba, mint vendégeiket, minket is belevontak, míg csak közöttük voltunk, vége hossza sem volt a mindenféle kínálgatásoknak, s már reggel kumiszkával, theával és irós vajjal bekent árpalisztlepénnyel, melyet noki-ba kellett mártogatni, traktáltak. Később következett a mézzel való megvendéglés, két ház részéről is hoztak a votjakok két tányér mézet, melyet, — ha meg nem akartuk sérteni a vendéglátás, — helyben és előttük kelle megenni, miben, mint minden ily alkalommal, Nikolaj a legkitünőbb segédnek bizonyult. Este felé a votják népesség kezdett elázni a kumiszka és sur szerfeletti élvezetétől, mire még a félénkebbek is megbarátkoztak velünk. Többek közt megjelent egy asszony — Opapja, Grigorej Vasziljev neje, — ki Zumjából jutott ide férjhez és leánykorából emlékezett egy ethnographusra (Potanin? Kucznezov?) ki itt járt és mindenféle votják öltözéket összevásárolt. Megkért, hogy engedjük meg, hogy diszöltözékében bemutassa magát, azaz ajssonnal, selyem ar-kisettel, hogy aztán megmondjam a czárnak, mily szépen öltözködik ő. Erre azt feleltem, hogy a czár most votják dalt

akar hallani s ha tetszeni akar a nagy fejedelemnek, iziben mondjon egyet. Most már váltig restelte a dolgot, de hiába, a czár akarata több, s így kaptam tőle egy csinos dalt. „Nem tudok többet“ mondá és elillant. De ime mintegy 10 percz múlva megjelenik egy nő, csillogó díszben, akiben csakhamar Opapját ismertem fel. Ekkor győződtem meg, hogy a votják nők luxusa hatalmasan fölülmulja a miénket, csak az egy ajson nem kevesebb mint 50 rubel értékű volt, ezenkívül tiszta ezüst volt az egész keblet elfedő melldisz is érmekből összeállítva. Ezen érmek közt néha egy egész numismatikai gyűjtemény található a votjákoknál, amennyiben különösen becsülik a régi érmeiket (felismerik a fejedelemképről vagy az érem alakjáról); e régi érmek úgy is belékerülnek a gyűjteménybe, hogy az efféle ajson és melldisz számos nemzedéken át öröklődik s természetesen mindenik igyekszik gazdagítani, növelni az ajson becsét.

A kumiszka hatása alatt vált irántam bizalmasabbá Ortamej Nikolajevics is. Már délelőtt tudtam, hogy van a faluban egy ember — Ortamej — a ki igen sok dalt tud és szeret énekelni, de ez még a sztároszta szavára sem akart hallgatni, s nem jött hozzánk, a sztároszta azonban furfanggal fogott ki rajta, Ortamejt votják házbelieivel leitatta, aztán elcsalták hozzánk s nemsokára a legbizalmasabb viszonyban voltunk, megígérte, hogy másnap akár estig mesél nekünk, de ma vele mulassunk. Hogy mégis kedvünkre tegyen, mondott pár dalt, melyből mindjárt észrevettem, hogy itt az ő saját alkotásaival van dolgom; de hogy nem épen improvizálta, azt a többi votjákok bizonyíták, kik e dalokat már ismerték. A votjákok — Otramejjel élükön — egész éjjel dorbézoltak, de Ortamej már hajnali három órakor dörömbözött ajtómon. s minthogy sem ő, sem a mulatozó votjákok nagy énekzaja nem hagyott aludni, hajnalban fogtam a munkához. Hiába kértem tőle olyan dalokat, melyeket nem ő csinált, mindig azt felelte: „azok ostoba dalok.“ Ortamej szerfelett nagyra van az ő énektudományára, mi elvégre, a mint láttam, csak annyiban áll, hogy érzelmeit szép szavakban fejezi ki, s hogy ismert énekeket jól ad elő a saját formáiban, ily módon tehát Ortamej votják nótafa; az ő alkotásában is van már némi rythmus, de valószínű, hogy ez annál inkább gyarapodni fog bennük, minél ismertebbé válnak a nép ajkán, a mint hogy tényleg egyik másik dal már is terjedni kezd. Így az ő tőle feljegyzett énekek adatok a népdalok keletkezésének megértésére.

Augusztus 31-én vettem bucsut Aktamirtól és a votjákoktól. Feladatokat, melyet a magyar tudományos akadémia elém tűzött, megol-

dottam; a votják nyelvi anyag együtt vala. Gyorsan tértem vissza Jelabugába. Itt érzékeny bucsujelenetem volt Nikolajjal, őszinte szívvel öleltük és csókoltuk meg egymást. Ő visszatért honába, a votjákok közé, kik előtt oly magasan áll. Én magam Kazánba tértem vissza, hogy kissé megpihenve, nyelvbeli rokonaink egy másik ágát, a csuvaszokat keressem fel.

Tót néprajzi kiállítás.

Az inséges tótok javára a fővárosban egy főúri, mint hírlapírói körökben szláv bazár és külön szláv tárgy felolvasások rendezését hozták szóba. A szláv kifejezés azonban teljességgel igen tágkörű s az előadásoknak is épen az adná meg érdekét és értékét, ha azokat szemlélhetés kísérné. Nézetünk szerint igen is időszerű és helyén való egy minél nagyobb szabású és komoly színvonalú tót néprajzi kiállítás, a mely bazárral volna összekötve, úgy hogy a kiállított tárgyak nagyrészt eladók volnának. A kiállítás helyiségeiben alkalmas időben előadások tartatnának a hazai tótokról, különösen ethnographiájukról, főképp vonatkozással a kiállítás tárgyaira.

A kiállítást a belügyminiszterium támogatásával az illetékes nőegyesületek rendeznék, egyetértve a M. N. Muzeum ethnographiai osztályával s a néprajzi és a földrajzi társasággal (esetleg a történelmi társasággal is, mint az indítványozó főúr akarná, s talán az iparművészeti muzeummal). A kivitelre nézve ajánlatos, hogy a kormány előlegével ahhoz értők összevásárolják tótjainktól a népiélet mindennemű tárgyait, egyrészt a jellemzetesség, az instructiv és rendszeres kiállítás szempontjából, aztán pedig nagyobb tömegben a népies textil-ipar, faragás és keramika olyan tetszetős tárgyait, melyek kelendőségre számíthatnak a bazárban.

Ezzel az inségeseknek meg volna adva az önsegély módja, minthogy mindjárt készpénzt vagy élelmi szerekre való utalványt kapnának háztartásuk nélkülözhető, jobb időkben könnyen pótolható, főleg diszitési tárgyaiért; továbbá pedig esetleg állandóbb piacz is nyílnék a népipar némely termékének. A kiállításnak remélhetőleg tetemes feleslege természetesen ismét az inségesek javára fordíthatnák, talán kissé később ugyan, de még mindig elég jókor. Mert az inség az új aratásig folyton fog tartani, s későbbi stadiumaiban, midőn talán már megcsappant a magánjátékonyosság, még nagyon jó helye lesz az ilyen segélyezésnek.

Az emberbaráti momentumon kívül ez ügy néprajzilag is igen fontos. A rendkívül szorgalmas és ügyes munkáju tótok népiparának, kivált a népviseletnek számos tárgya igen csinos és jellemzetes és az összehasonlítás szempontjából igen tanulságos. E tárgyak a múlt évi prágai kiállításon gazdagon voltak képviselve és méltán feltűntek. A tavaly alapított jeles cseh néprajzi folyóirat: „Česky Lid“ (cseh nép), a mely a mi tótjainkat is hatáskörébe számítja, magasztalva mutatta e tárgyak egész sorozatát. S a mi tótjaink tárgyi ethnographiájának kiváló helyet fognak juttatni azon az igazán nagyszabású és a teljes siker minden feltételével rendelkező néprajzi kiállításon, a melyet a jövő évben rendeznek Prágában a „cseh népek.“ Ezzel szemben talán helyes volna dokumentálni azt, hogy a tót néprajz tulajdonképen Magyarország ethnographiájához tartozik. S mily idő- és alkalomszerű e célra most egy tót néprajzi kiállítás!

És ennek s a hozzá fűződő előadásoknak és kiadványoknak révén a legalaposabban megismerkednénk egy hazai néppel; belátnók, hogy a tót igen is ember: családi életében, költészetében, szépművészetében stb. igazi szép emberi vonások nyilatkoznak; belátnók, hogy ha szálást adtunk neki, nem tőr ki onnan minket: mert ott, a hol tót csikarja ki a természettől inséges kenyerét, ott magyar ember nem igen élne meg. Alaposan megismernők e nép helyzetét, s abban azokat az okokat, a melyekből a jelen inséges állapot származott s talán módot találnánk ezek némelyikének gyökeres megszüntetésére.

S a tót kiállítás, a melyet a tiszta emberszeretet, a könyörület, és maga az egész tótság is bizonyára nyomatékosan támogatna, igen becses előtanulmány és előkészület lehetne a milleniumi országos néprajzi kiállítás számára. Mindenféle hathatós faktoroktól támogatva, és korlátoltabb területre szorítkozva, ennek néprajzi anyagát minél ki-merítőbben felölelhetné, minél systematikusabban rendezhetné s minél módszeresebben feldolgozhatná, s a kiállításnak összes tipikus, néprajzilag fontos tárgyait és csoportjait megszerezné a kormány az országos néprajzi muzeum számára, mert már az több volna a tudatlan könnyelműségnél s a vétkes mulasztásnál, az már nagy kulturbűn volna, ha ismét maradandó haszon nélkül kallódnék el és foszólnék szélylyel hazai néprajzi tárgyak kiállítása, mint 1873-ban és 1885-ben.

Mint évek óta több alkalommal, úgy most is (bár egészen röviden) rámutattunk a tárgyi ethnographia és a hazai néprajzi muzeum fontos érdekeire. Mi egyebet nem tehetünk. A cselekvés, de a felelősség is az illetékes intézőkre tartozik.

H. A.

Törvénykezési adatok alföldi babonákról.

Debreczen város törvényszéki jegyzőkönyveiből.

Közli: Széll Farkas.

I. A pénznézőkről.

1. 1842. Julius 9 (in Senatu.)

Ezen személye szerint előállított Csillám János, magát még gyermekségében elfordult életnek és álnok csalásnak követésére adván, sokakat hazugságával, hogy ő *pénznéző, tátos, elcsábított*, és gonosz csalárdságával azoknak pénzeket kicsalta, mellyért is ugyanitt ezelőtt 3-ik esztendőben, ugy Hadházon, ugyanazon időtájban, hasonló gonosz-ságaért megbüntettetett, de azon büntetése után, nem hogy megjobbult volna, sőt inkább azon gonosz csalárdságban megerősödvén, ebben az esztendőben Kisvárdai Andrásul 12 frtot, hogy harmadnapra megfizeti, ha *pedig nem ad, a ládájából a pénz kivész és hozzá megyen, mivel ő tátos*, elcsalt; ezen egy rendbeli gonosz-ságával meg nem elégedvén, a gonosz-ságban tovább-tovább ment, és magát tolvajságra adván, az elmult esztendőben, Sz.-Mihálynap tájban Dézsen lakó Pávai Józsefnek egy fakó pejkanca lovát a Boldogfalvai kert mellől a békóbul kilopta, mellyet Jankai csaplárnak Szabó Jánosnak elcserélt és attól is egy nyeret minden szerszámostúl elcsalt, biztatván, hogy ő pénzes ember és boroçk vásárlására visszafordulván, haza adja, nem különben Karczagujszállásrúl az elmult esztendőben éppen ősszel Tóth Jánostul ellopott lovat, tudván hogy lopott ló, olcsón megvett, és itt Debreczeni Szücs Péternek eladott, mely két rendbeli lopásit vakmerőképpen tagadván, ellenben pedig nagy sorositások levén ellene, a kínzásra ítéltetett, és esalatt megvallotta, annakutánna pedig a Törvényszék színén is azon vallását megerősítette; hogy ezért az ország törvényeinek, mellyek a tolvajoknak és lopóknak halált kiáltanak, elég tétessék, ezen Csillám János a fellejebb említett tolvajságáért (minthogy a kár is meg nem térítettett) juxta Tit. 15. Par. 1-mae Art. 84. Prax. Criminalis Carpzov. Quest. ilem 77. et 78. Carpzov. Praxeos Criminalis, másoknak irtózásokra, magának pedig érdemlett büntetésére *akasztófára ítéltetik*.

2. 1745. die 26. Junii in Senatu.

Causa Fiscii, contra *Elizabetham Barna Kis-Pércsien* virginem. J. tagadja büvös bájos voltát, holott a városnak (Debreczen) *nagyobb részét elcsábította nézőségével*, egy kis gyermeket pedig éjszakánként nyargal, arra is készíti azt a gyermeket, hogy akaszsa fel magát; hogy azért megvallja kitől tanulta, mennyi ideje, miolta gyakorolja és

kiket rontott meg, kinoztassék meg. Azok is pedig, valakik hozzá folyamodtak, nevezetesen Seres János feleségestül, Tóth Mártonné, Hüse, Parti János, Helmecziné, Nagy Mártonné vőstül, leányostül, Farkasné, Kerek Mihály feleségestül, özvegy Szatmáriné, Kabai István büntettségnek meg példásképpen, minthogy az ilyeneknek kiirtását az Isten törvénye szorosán parancsolja.

J. Seres Jánosnak az udvarán néztem Seres Jánosnéval a Téglás kertin túl is, láttam a földön fényes darabost.

Tóth Mártonné tagadja, hogy nézette volna, hanem eldugva egy csuprot, a hogy meg nem látta, kiverte az udvaráról.

Hüséné. A kertbe jött ki cseresznye enni, de én nem néztem vele

A leány. Hüséné hívott engemet az Hatvanutczai kertek közé, az hányást is megmutathatom, melyet azután ástak.

Parti Jánosné. Az udvaron mondtuk neki, hogy nézzen. Közönséges hír volt, hogy tátos.

Leány. Az utcán jártam, behívott, de nem néztem, nem volt nálam az *aczellükör*.

N. B. A leány azt mondja, hogy a tükört is Szatmáriné adta nekem s ő tanított reá, mit csináljak véle, másokat is elhíttetett Szatmáriné, hogy tátos vagyok.

Helmecziné. A kis ajtó előtt való kertbe hívtuk ki, de nem nézett.

Leány. Kimentem, de nem néztem.

Nagy Mártonné a leánnyal A magunk szőlős-kertjébe hívtuk ki.

Leány. Kin voltam, de árnyék volt a nagyfa alatt, Szatmáriné azt mondotta, hogy a hol árnyék vagyon, míg a nap le nem megyen, nem láthatni; azt is mondotta, hogy a maga leánya olyan volt, azaz tátos.

Farkasné. Váradon vagyon.

Kerek Mihályné. Az apám uram udvarán nézettük. A leány is úgy vallja, kétszer voltak ott, egyszer otthon volt maga Kabai István is.

Deliberatum est.

A leány examináltassék 24 korbács alatt arról: ki tanította arra a varáslásra, a kis gyermeket nógatta-e arra, hogy magát felakasztsza, még több emberek, kik nézettek véle; a többi pedig, a kik hívták és megtagadták a varáslását, *pénznézését*, hétfőig arestumban mennek; Szatmáriné azon feljül békóban tétetik, minthogy igen nagy oka volt ezen hijáavalóságnak, a mely megtetszik az J.-nek beszédeibül.

Post inflectas scuticas.

A korbácsolás alatt az J. azt vallotta, hogy nem kényszerítette

a gyermeket arra, hogy magát felakasztsza; a varáslást pedig Szathmárinétül tanulta, az Ispotályban*) nevezett egy Tóth Jánosnét, a ki is hozzá folyamodott.

3 1745. Die 28. Aug in Senatu.

In causa Fiscii magistrualis, contra Juditham Nagy, Stephani condam Szathmári viduam J.

Deliberatum est.

Tagadja ugyan az J. a mivel vádoltatik, tudniillik a boszorkányságot, s nevezetesen azt is, hogy Vitéz András unoka leányát ő vesztette volna meg, mindazonáltal ilyen gyanuságok vannak ellene: 1-o. Hogy ő sub L. a 2-ik tanu szerint haragosa volt Vitéz Andráséknak, a mint is sub R. az 3-ik tanunak maga megvallotta, hogy neki sok bút tettek Vitézék. 2-o. Sub R. ugyanazon 3-ik tanúnak azt is mondotta, mikor a gyermek született kérte, nem adták neki, ha oda adták volna s a tenyerén megtánczoltathatta volna, most ők is örülnének neki, ő is; 3-tio. Az 1-ső tanutól gyakran tudakolta, ha ül-e már a gyermek. 4-o. A gyermeknek nagy és édes anyja relatioja szerint pénzt is 40 fl vett fel az J. hogy a gyermeket (mint hihető, a ki megrontotta) meg is gyógyítja, a mint is minek utánna a gyermeknek valami füves italt innya adott, az előtt a gyermek semmit nem szólhatván, az ital után csakhamar megszólamlott, de még is romlásából meg nem épült. 5-o. Sub R. a 6-ik tanu szerint egy beteg tehén a J. tapogatása után hamar jobban lett, más tehénre pedig *szüz leány fontából* 9 kötötett, az is meggyógyult. 6-o. Sub R. a 4-ik tanunak beszéllette az J. ha lakatot vetne olyankor a gerendára, mikor ötet megnyomják, nem mehetne ki a boszorkány a házbúl, megleluék reggel. Ezenkívül 7-o maga az J. megvallotta, hogy másokkal, ugy mint Barna Erzsébet és Csóti nevü leányokkal mind mostanában, mint az előtt való eszten-dőkben, az egyik pénznéző leány Sub O. szemébe mondotta az J-nek, hogy valami oláhokkal és csikósbojtárral is nézetett pénzt, még pedig ilyen móddal, hogy egyik néző leánynak a 2. nagy körmét megvakarta, *aczellüköröt adott a kezébe*, valamivel megkente, innya adott, selyem zsinorral a gyomra táján által kötötte s akképpen varáslott, bújolt, bájolt. Mindezek arra mutatnak, hogy az J. a boszorkányok közül való és az ördöggel szövetsége vagyon, melyet minthogy önként meg nem akar vallani, a torturának 3. részeire ítéltetik, annak megvállására 1-sőben : Micsoda szövetsége vagyon az ördöggel? 2-szor Vitéz Andrásné

*) Debreczen sz. kir. városban a szegények ápolóházát nevezik így.

unoka leányát mikor, mi módon rontotta meg és mi módon tette szólóvá? 3-szor. A teheneket mivel s miképpen gyógyította meg? 4-szer. A *pénznézést* kitől tanulta? 5-ször. Kicsodák boszorkánytársai s hol laknak?

Exmissus uramék relatioja a torturának végben meneteléről producáltatik sub S.

Post peractam torturam deliberatum est:

Exmissus uramék relatiojából megtetszik, hogy az J. a tortura alatt mindazokat tagadta, valamelyeket az előtt tagadott és így azok alól magát purgálta, de minthogy megvallotta, hogy *pénzt* még pedig *sok helyeken éjszakának idején nézetett*, vagy vermeket ásatott, és azzal sokakat elhíttetett és bolondított, másra sub O.*) reáfogta és elhíresítette, hogy tátos, mely pénznézését mivel nem rendes emberi munkával, hanem varáslással és hazugsággal vitt véghez és akképpen nagy Istentelenséget követett és gyakorlott, mely iszonyu nagy vétkeért s Istentelenségeért, másoknak példájára, magának érdemlett büntetésének elvételére a Városrúl és annak határirúl kiküldettetik.

4. 1845. die 28. Aug. in Senatu.

Causa Fiscii, contra *Mariam Farkas* J. puellam in capillis, *pénznéző*, varázló, büntetessék meg.

G. Nem tagadhatja, a maga exameni is megbizonyítja, hogy Szoboslón sokat nézett.

Deliberatum est,

üssenek rajta 30-at korbáccsal.

5. 1758. die 8. April in Senatu.

Causa Fiscii contra Saram Kerekes, puellam Stephani Somogyi et Michaellem Nagy I. I. item Annam Kállai consortem Stephani Kállai ut I. I. item Elisabetham Kerekes Georgii Merik consortem.

A három utolsó az elsővel Kerekes Sárával a Csapó-utcai kertben, a Sági Sámuelné szüllejében *pénzt nézetett*, azután való éjszaka meg is ásták a helyét; büntetessenek.

I. Kerekes Sára. Én néztem *aczéltükörön*, láttam is pénzt a földben sárgát, fejtért, egy korsóforma edényben, az aczéltükört Bátoriné adta.

Bátoriné. Én adtam akkor a kezében, de az ő nénje kérte Nagy Ferencznétől. A többi is megvallja: minket Sági Sámuelné kért reá.

*) Lásd *Barna Erzsébet* vallomását 2. szám alatt.

Deliberatum est:

Kerekes Sárának adjanak hat korbácsot, Bátorinének 12-öt; a legényeknek 12 – 12 pálczát, az aczeltükör kérőnek Meriknének nyolczat.

6. 1759. die 15. Junii in Senatu.

Causa Fisci contra Joannem Szücs aliter Varga et consortem ejus Barbaram Bordás consortem Stephani Vida Barbaram Szabó, item Franciscum Danka, et Susannam Sallos incantatricem I. I.

Ez a Sallos Susánna büvös bájos vén asszony, nem tudatik honnan jön, hová megyen; Danka Ferencz házához fogadta, Szücs János pedig hozzá ment feleségestől, mert a feleségétől egy csomó pénzt elloptak a mézszárszékben; *arra nézetett véle*, melyben Danka Ferencz is megegyezett feleségestül, azután Szücs János nemzetes Pándi (senator) uramhoz ment, hogy fogtasson *(igy)* meg egy Bácsiné nevű asszonyt, mert a lopta el a pénzét, ezt a vén asszonyt oda vitte tanúnak. Szücs Jánost pedig Vidáné igazította reá, *mert neki is olvasott*, mikor a gyolcsát ellopták volt. Büntetessenek.

I. I. Danka Ferencz. Én különben nem fogadtam be, hanem ott hevert az utcán, ellepték az asszonyok; akkor egy éjszaka ott hált az udvaron, én elküldöttem, de azután is visszajött; talyigán is felküldöttem a piacra, még is visszajött; ezek a Szücs Jánosék odajöttek *ott nézettek véle sokáig három csuporba*; háromszor eskütt meg, hogy meg lesz a pénz. Másnap reggel a sövénykarókat mind rendre fogdosta, a kapufélfánál is kereskedett, *két kis kő volt a markába*, azután az utcán ott ment el Bácsiné, ő reá mutatott, hogy az lopta el a pénzt.

Szücs János feleségestül recognoscálja.

Vidáné is recognoscálja.

Sallos Susánna semmit nem felel.

Prokátor Madácsi Antal uram referálja, hogy ez a vén asszony gyógyította a szegény Miklósit a prokátort, és azt mondotta, ha ő meg nem gyógyítja, az Isten sem gyógyítja meg, ezt nekem a Miklósi öcsce beszélte.

Miklósi László. Én csak ugyan mondtam; azt mondta: ha ő nem, senki meg nem gyógyítja, én így hallottam Szentgyörgyiné asszonyomtól.

Deliberatum est:

Legyenek arestomban Szücs János feleségestül harmad napig, Vidáné egy hétig, Danka Ferencz, minthogy házánál megengedte a

büvölést-bájolást és nem denunziálta, holnap estvélig. A vén aszszonynak pedig adjanak 15 korbácsot, és vitettség ki a határba, menjen dolgára, be ne jöjön a városra, mert ha tapasztaltatik: nagyobb büntetését fogja venni.

II. Ráolvasásról.

1757. die 13. Aug. in Senatu.

Causa Fiscii contra Elisabetham Nagy viduam Georgii Szabó hujatem. Bahonassággal, ráolvasással gyógyítja a gyermeket, büntetődjék.

I. A Miatyánkot háromszor elmondottam csendesesen, a végén ezt mondottam:

„Elindula uram Jézus Krisztus, szívében jár, lelkében száll, az élő Istennek parancsolatjára mondom.“

Deliberatum est:

Egy hétig marad arestomban, másszor azt ne cselekedje, mert a városról is kiesapják.

III. Szerelem gerjesztő fűről.

1745. évi Január 30-i Sedrián.

Károlyi Anna néhai Pap János felesége és Ósz Mihályné Szöllősi Anna ellen előadja a városi ügyész:

Ezek valamely füvet szedtenek imitt-amott, melyről azt beszéllették, hogy ha a férjfinak vizelletibe teszik, szerelme gerjed, és addig nem nyughatik, míg valakivel dolgát nem végezheti; Sallai Pál mutatta a füvet Pap Jánosnének és Adonyinének, Pap Jánosné haza hozta, világtalan Ujvári András vizelletibe tette. Ósz Mihályné meghallotta a hírét, kért abbul a fűbül Adonyinétul, hogy ő is megpróbálja valakin. Németi György kétségkívül részes volt benne, mert ott lakott Ósz Mihálynéval egy házban; büntetessenek érdemek szerint.

Adonyiné azt feleli: Sallai Pál mutatta nekik a füvet, mikor együtt voltak Pap Jánosnéval a kertben, Pap Jánosné haza hozott belőle, megpróbálta Ujházi Andrásnál; Ósz Mihályné ő tőle sokat kért olyan füvet, úgy adott neki.

Ósz Mihályné azt mondja, soha semmit nem tudott arról a fűről, hanem Adonyinéval ment a múlt szüretkor a *jankai* hegyre, ottan adta neki, reá kérte: tegye Németi György vizelletibe, de ő nem cselekedte.

Sallai azt mondja: A szöllőskertből hozták azt a füvet Adonyiné és Pap Jánosné, ő nem mutatta nekik, ő nem is tudja mire való, hanem azután beszéllette Pap Jánosné, hogy Ujvárinak a vizelletibe nyomta.

Pap Jánosné tagadja s azt mondja: Adonyiné adta neki azt a fűvet, hogy nyomja Ujvári vizelletibe, ő oda nyomta, de nem tudta mire való, azt gondolta, szeme orvosságára használ, azután tudta meg, mit akarnak véle.

Németi György azt mondja: ő semmi egyebet nem tud, hanem Adonyiné beszéltette, hogy ő adott Pap Jánosnénak a fűből, hogy nyomja Ujvárinak a vizelletibe.

Deliberatum est:

Sallay Pál examináltassék 24 pálcza alatt arról: való-e hogy ő mutatta a fűvet Adonyinének és Pap Jánosnénak, a mint Adonyiné vallja; Papp Jánosné pedig 18 korbács alatt arról, ki commendálta neki azon fűvet, Adonyiné-e, vagy Sallai maga adta-e, vagy Adonyiné izgatásából tette Ujvári vizelletibe?

Post inflectas scuticas.

Duus Stephanus Vecsei retulit: hogy Pap Jánosné maga benigna fassiójában megmaradott a korbácsolás alatt, absolváltatik és elbocsáttatik.

A két első I-nek a 3-ik I-vel való paráznaságoknak dolga most in suspenso marad.

R á o l v a s ó k.

Dr. Kiss Áron gyűjteményeiből.

1. *Beteg állatra.* Kilencz nem kilencz, csak *Ágostoné*, 8 sem 8, csak *Kléofásé*, 7 sem 7, csak *Arkbroné*, hanem aztán 6 csak 6 *Kristófé*, magas *Kristófé*, de nagyon magas *Kristófé*, tipeg legyen még az 5 is *Kléofásé*, még az 4 is *Ágostoné*, 3 pedig *Arkbroné*, 2 ne tovább, 1 te csak megállj, megállj, ne tovább, megállj. (Három kereszt.) — F. Iregh.

(A feljegyző, Laky Dezső, megjegyzi, hogy van ott még igen sok, de azt mondják a javasok, hogy ezt halálos órájukig senkinek el nem mondhatják, mert akkor a vers elveszti varázs-erejét.)

2. *Ha valamely állat sebébe féreg esett.* Napfelkelte előtt kell egy darab vízben áztatott kenyérbe 9 szem babot tenni s ezt meg kell azzal az illető állattal etetni; mikor megette, ezt mondja a ráolvasó: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, nem 9 hanem 8, nem 8 hanem 7, nem 7 hanem 6, nem 6 hanem 5, nem 5 hanem 4, nem 3 hanem 2,

nem 2 hanem 1, nem 1 hanem semmi. Ezt háromszor ismétli, vigyázva arra, hogy az olvasás hiba nélkül menjen, mert különben a hatás megszűnik. Azt tartják, hogy három nap alatt az állat egészen kitisztul.

3. **Hidegtelelésre.** Mikor legjobban rázza az illetőt a hideg, akkor kimegy a kerítéshez s azt háromszor megfogja, mintha megakarná rázni s ezt mondja: *Új hold, új király, engem a lakodalomba hívnak, de én magam nem megyek el, harmadnapos hidegem van, azt küldöm el.* Ezt háromszor mondja el egymásután s rövid idő alatt megszabadul a hidegteleléstől. (2. 3. Veleg, Fehérmegye.)

4. **Hidegtelelésre.** Ha valakinek hidegtelelése van, elől 3 és hátul is 3 hajszálat tép ki a boldogságos szűz nevére. A jobb és bal vállalántéka felül ismét 3—3 szálat tép ki. Most egy friss tojást vesz, hegyénél feltöri s a 12 száal haját összegöngyölgeti s beteszi, utána egy kis sót s falat kenyeret. A hidegtelelős a kezibe veszi a tojást, a ráolvasó pedig felírja a felső küszöbfára: *A hidegtelelés nincs itthon* S ekkor a tojással s egy ásóval napfelkelte előtt elindulnak valamely keresztúthoz. Útközben a hidegrázós 3 miatyánkot s 3 üdvözlötet imádkozik. Mikor elértek a keresztúthoz, a közepén egy kis lukat ásnak s a tojást beleteszik. S ezt mondja a ráolvasó. *Mindenható Isten és boldogságos szűz Mária, ki a kutak mélyében is megjelenesz, vegyétek felét magatokhoz, mert nektek annyi hatalmatok van a földbe kergetni, mert az jobban elbirja a rázást mint e szegény férfi.* (Asszony, leány, fiu). Most keresztet vetnek magukra s elindulnak, nem szabad hátra nézni. S azon időtájban, mikor a hidegrázás szokott jönni, nem szabad haza menni, sem leülni, hanem a szabadban járkálni s legalább 5 fészület előtt imádkozni. (Hunnay Nándor feljegyzése.)

5. **Bármity kenésnél.** *A falnak fájjon, ennek használjon, a kit én gyógyítok.* (A kenésnél a kezeket többször a falhoz kell kenni.)

6. **Tagfájásra.** *Elindult Mária széles ez világon keresztül. Mit visz a keziben? Piros bándlikát; azt a daganatra ráteszi, kirántja a daganatnak belsejüből a fájdalmat N N. neviről azt a nagy fájdalmat és belüle azt a brandot.*

7. **Daganatra.** *Atyának, fiunak, szentléleknek, a teljes szt háromság nevében Amen. Atya elveszelje, fiu eltemesse, szt. lélek úr isten semmivé teremtse.* (Háromszor egymásután, azután 3 miatyánk üdvözléttel.) (5—7. Gilád, Temesmegye. Krippert Kristóf tanító feljegyzése.)

Társasági ügyek.

I.

Xantus János alelnöknek a febr. 20-iki ülést megnyitó beszéde.

Igen tisztelt hallgatók!

Nem mulaszthatom el, hogy a mai ülésen, mely Hunfalvy Pál halála óta az első nyilvános fellépése a M. N. Társaságnak, — meg ne emlékezzem az oszlopos férfiuról és kidöltéről, már azért is: mert az ismeret azon terén, a melyet a M. N. T. művelni hivatva van, Hunfalvy úttörő volt úgy is mint az Ethnographia művelője, de úgy is, mint a Társaság első Elnöke, mondhatnánk — megalapítója.

Azon külsőségei szerint ugyan szerény, de az igazi benső tiszteltől mélyen áthatott ünnepen, melyet a társaság a Mester akadémiai tagságának 50 éves jubileuma alkalmából rendezett, Hunfalvy beszámolt életéről, nagy sulyt fektetvén arra, hogy az embernek munkálkodnia kell, s Révayval szemben boldognak vallotta magát, hogy mindazokban a tudományokban, a melyekben ő munkálkodott, tanítványokat s követőket hagyhatott hátra.

Az igazi tudóst jellemző szerénységgel nemcsak reményét, hanem hitét fejezte ki, hogy nálánál majdan erősebbek fognak következni, s ha valami, úgy Hunfalvynak *ez a hite* kötelezi a M. N. T. minden működő és pártoló tagját arra: hogy vesse latba erejének legjavát, s járuljon hozzá egész odaadással ahhoz, *hogy a Mester hite teljesüljön is*, hogy az úttörő róvta keskeny ösvény úttá szélesedjék, a mely aztán a valódi néprajzot alkotó tudományágak *összeségét* egyesíti, s visz a cél felé, mely cél annak a keretnek a betöltése, a melyet Hunfalvy úttörő munkásságával kijelölt.

Hunfalvy Pál elhunytával véget ért a M. N. T. *életének első korszaka*, mely telve volt a kezdet nehézségeivel, minden emberi alkotásnak ez elkerülhetlen járulékával, s e nehézségek leküzdését megkönnyítette nekünk a Mester nagy tekintélye, befolyása és mély bölcsesége.

A mi most következik, az a helyes munkafelosztás. A munkálkodás irányának megszabása, a hiányok pótlása, a közök kitöltése, ne-hogy az egyoldalú fejlesztés elsekélyesedéshez, vagy más körökkel való surlódáshoz és összeütközéshez vezessen.

Mi tehát a M. N. T. életének második korszakához értünk, s annak feladatait meg is kell oldanunk. Tartozunk vele Hunfalvy Pál emlékének, nemzetünk közművelődésének, és a tudományegyetemének egyiránt.

Erről intézkedni azonban a közgyűlés feladata lesz, melyhez a választmány annak idejében kész javaslatokat fog terjeszteni.

Ezt előre kívánván bocsátani, megnyitom a mai ülést.

II.

A Magyarországi Néprajzi Társaságnak özv. Hunfalvy Pálné úrnőhöz intézett részvétlirata.

Méltóságos Asszonyunk!

Atyai elnökét, megalapítóját gyászolva járul a Magyarországi

Néprajzi Társaság Méltóságod, a dicsőült Hunfalvy Pálnak bánatos özvegye elé, hogy kegyeletos tisztelettel kifejezzük legmélyebb részvétünket. Hisz Méltóságod után mi veszítettünk legtöbbet a megboldogultban, mi érezzük legsajgóbban a pótolhatatlan veszteséget. Hunfalvy Pál lángelméje, e vezérszövétnekünk, világította be azt a rengeteg területet, melyen szerény részletmunkát végez a mi társaságunk. Tündöklő példaképünk volt ő, nemcsak az igazságra való rendületlen törekvésével a tudományos munkában, hanem társaságunk minden ügyének a leglelkismeretesebb gondozásával a kötelességek hű teljesítésében is. S ha valami enyhítheti némileg a hálás tanítványoknak a rajongva tisztelt nagy Mester elvesztése fölötti fájdmalmát, az a tudat lehet, hogy megadatott volt nekünk, a boldogultnak bölcs tanítását közvetlenül élvezni, s hogy lelkesítő nemes szelleme drága örökségül közöttünk marad, mint a kiket szintén utódjaiul jelölt ki ő nagy munkájának folytatásába. Az ő dicső emléke örök palladiuma lesz az ő kegyelt alkotásának, a Magyarországi Néprajzi Társaságnak.

Mély tisztelettel kérjük Méltóságodat, méltóztassék kegyesen megengedni, hogy árva társaságunk osztozzék Méltóságod özvegyi gyászában s a közös fájdalom jogán minél közelebb juthassunk Méltóságod fenkölt lelkéhez.

Méltóságodnak hódoló tisztelettel alázatos szolgálói, a Magyarországi Néprajzi Társaság nevében:

Budapesten, 1892. február hó 20-án.

Herrmann Antal,
titkár.

Xantus János,
alelnök.

III.

A M. N. Társaságnak Fial Gábor makói főszolgabíró úrhoz intézett elismerő levele.

Nagyságos főszolgabíró úr!

Midőn Nagyságod ritka ügybuzgalma járásának mind a tíz községét megnyerte társaságunk tagjaiul, fényes tanúságot tett arról, hogy teljes mértékben méltányolja társaságunk fontos céljait, s követésre méltó példát adott arra, hogyan kell és lehet nemzeti kulturügynek társadalmi úton támogatókat szerezni. Ez eredmény annál nevezetesebb, mert az alföldön éretett el, a hol az országos közügyek iránt aránylag kevesebb a buzgóság, hol társaságunknak is eddig kevés tagja van; s mert falusi községek lettek pártolói a néprajzi társaságnak, mely főleg a falusi népnél még fennmaradt, de most már nagyon halványuló és az ősi közigazgatást reformáló új intézmények következtében mindenestre rohamosabban enyészendő hagyományokat gyűjti, az eredeti népiséget tanulmányozza, a nép életének feltételeit kutatja, és így egyik erkölcsi támasza népünk eredeti fajfenntartó erejének. Ha népünk minden vezetőjének ily fennkölt felfogása volna társadalmi feladatáról, akkor a nép kulturája nagyon emelkednék, létfeltételei megszilárdulnának, s egyszersmind a nemzeti műveltség is gyorsan haladna.

Nagyságodnak példás ügybuzgalmaért társaságunk nevében ezenel halát mondunk és kérjük Nagyságodat, méltóztassék a hazai néprajz fontos nemzeti ügyét ezután is tevékeny jóindulatában részesíteni.

Nagyságodnak kész szolgálói, a Magyarországi Néprajzi Társaság választmányának határozatából:

Budapesten, 1892. febr. 20-án.

Herrmann Antal,
titkár.

Xantus János,
alelnök.

Hazai irodalom. *)

Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képben. 149—150. Dalmácia népe. Fordította Katona L. 151. Budapesti élet, Jókai Mór. Budapest városrészei, Rákosi Viktor. 152. Dalmácia népe, folytatás. Zene, Kubač F. — Olasz irodalom, írta Mussafia A., ford. Király Pál.

Magyar népmondák. Az ifjuság számára feldolgozta Radó Vilmos. Ebner Lajos. Budapest, 1890 Lampel Róbert, (Wodianer F. és fiai) kiadása. 157 lap, díszkötés, ára 2 frt. 80. — 31 érdekes népmonda, jól megválogatva és elég jól elbeszélve, 7 szép színes képpel, melyek előnyösen eltérnek a mesés könyvek ríktó képeinek sablonjától. Nagyon kívánatos volna, hogy a magyar néplélek kincseiből minél avatottabb kéz minél többet nyujtson ifjuságunknak, pótolva így a megszakadó szóhagyományt és nemzeti motívumokkal gazdagítván gyermekeink alakulóban levő fogékony lelkét.

Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1891. U Zagrebu. 193. l. A délszláv akadémia ez évkönyvéből kiemeljük, hogy a tulajdonképeni Magyarországból jelenleg egyetlenegy tagja sincs a délszláv akadémianak, s eddig összesen csak kettő volt: Dr. Suhaj Miksa és Dr. Wenzel Gusztáv.

Új erdélyi képes naptár 1892-re. »Közművelődés« irod. intézet Kolozsvárt. 98 lap, 30 kr. A köbogyák. Népmonda. Embery Árpádtól. — Az egeresi cigányok dalaiból. Közli: Herrmann Antal.

Vőfélykönyvek. A civilizációval a szóhagyomány kezd kiszorulni az emberek emlékezéséből és könyvekre szorul. Ma már a hagyományokat, szokásokat is könyvből tanulgatja itt ott a köznép. De hát jobb e surrogatum is, mintha egészen elenyészne sok szép ősi szokás. Méhner Vilmos tevékeny könyvkiadó több rendbeli füzetet adott ki lakodalmi rigmusokkal; nincs meg bennök az ősi népiesség teljes zamatossága, hiányzik természetesen az ily alkalomra való egészen eredeti mondókák és tréfák szabadosan friss dévajkodása; de különben elég jó népies verselmények és szónoklások Pető Gergelytől kettőt: Alföldi Vőfély-könyv, 40 l., és: Násznagyok kötelességei, 16 l. Továbbá: Vőfélyek kötelességei, 24 l. — Legszellemesebb a Vargyas Endre: Rábaközi vőfélykönyve (16 l.), a melynek sok helye közös az Alföldivel. Becsesebbek volnának e jó kelendőségű ponyva-füzetek, ha a szokásra, a szertartásos ténykedésre is kiterjeszkeznének. — A nép kezén sok érdekes régi s

*) Dr. Jankó János és Strausz Adolf művei bő ismertetésének közlését a jövő füzetre kellett hagyni.

írott mondókás könyv van még, becsebb az itt említettknél; ezeknek kiadásával érdemet szerezhetne Méhner a régi magyar népszokások körül.

Jedlicska Pál. Kis-kárpáti emlékek Éleskötől Vág-Ujhelyig. Hely- és művelődéstörténeti tanulmány II. köt. Eger, 1891. 590 l. nagy 8-ad rét. — (A első kötet is — Vöröskötől Szomolányig — megrendelhető 3 frton szerzőtől, Felső-Dióson, Pozsonymegye.) — A könyvben szerte sok érdekes hagyomány és néprajzi vonás van feljegyezve (pl. 79. 85. 92. 103. 115. 220. 266. 271. 313. 391. 418. 477. 545.) s függetlenül: Vázlatok a népeletből (581—590. l.). — A szerzőnek módjában volna, az itt s oly behatóan tárgyalt vidékek népeletéről bővebben értekezni.

Zigany Árpád, Letteratura ungherese. Milano, 1892. 295 l. 16°. — Ára 3 frank. A Hoepli által kiadott jeles olasz kézi könyvtár egy érdekes kötete, a mely értelmesen és ügyesen tárgyalja a magyar irodalom történetét.

Külföldi irodalom.

Darstellungen aus dem Gebiete der nichtchristlichen Religionsgeschichte. I—VI. kötet (Münster i. W., 1890—91, Aschendorff-nál). Az ezen czim alatt E. Hardy, a Freiburgi (i. Br.) egyetem egyik kiváló tanára által szerkesztett gyűjtemények nemcsak a vallástörténelemre, de a népmisemre is rendkívüli fontossággal bírnak. Az első kötet Hardy műve: „*Der Buddhismus nach älteren Páli-Werken.*“ Szerző a Páli-forrásokra szoritkozik, és őt illeti meg az érdem, hogy megczáfolta a tudós theologusok azon véleményét, hogy a Buddhismus a kereszténységre t. i. ennek erkölcsstanára nagy befolyással volt. A könyv második fejezetében (25—46 l.) közzölt Gotama Buddha, a Buddha-vallás megalapítójának életrajza nagyon vonzóan van megírva. Az utolsó (VII.) fejezet a Buddhismusról és kereszténységről szól, és még a művelt laikus is nagy élvezettel fogja olvasni a vallástörténelemben korszakot alkotó fejtegetést. A ki népvizsgálattal alaposan foglalkozik, az H. művét nem nélkülözheti. — E gyűjtemény második kötete Krauss F. S. műve: „*Volks Glaube und religiöser Brauch der Südslaven*“ (176 l.) Ő maga az általa szerkesztett folyórat „*Am Urquell*“ II. k. 29. lapján ezen művéről többek közt azt írja: „Mivel ezen könyvet legérettebb munkámnak tartom, anyám emlékének ajánltam.“ S valóban nagy hírnevű tagtársunk ezen művét mindenki példának veheti, ki röviden, velősen akarja tárgyalni valamely nép hitét és vallását. Eltérőleg az őt megelőző ez irányu szláv íróktól, Krauss nem evez a tulbuzgó nemzeti párttal és nem is lát tehát minden bokorban egy-egy szláv istent, hanem csak azt adja elő, a miben a nép csakugyan hisz, a mi a nép szellemi világában él és létezik, nem pedig azt, a mit a tulbuzgó szlávisták önmaguk s mások ámitására a kályha mögött a „nemzeti tudomány“ számára kikotoltak. Nincs az egész műben egy oldal sem, mely még laikusra nézve is unalmas volna. — A harmadik kötet Wiedermann A.: „*Die Religion der alten Aegypter*“ (176 lap) czimű nagybecsű munkáját közli. A bevezetésben részletesen szól a Nomos-okról, majd pedig 10 fejezetben tárgyalja: a napcultust, napmondákat. alvilágot, a főbb isteneket, a külföldről beszármozott cultust, az állat-cultust, Osírist, a halhatatlanságot, a titkos tudományokat és amulett-eket. W. az eddigi forrásokat lelkiismeretesen felhasználva, az Aegyptusok vallásáról eddigelé elterjedt nézetet nagyrészt meg-

czáfolta. A szűkebb körü népvizsgálatra nézve is ezen műben rengeteg beces anyag van felhasználva. — A gyűjtemény *negyedik kötete* alóli ily czimű munkája: „*Volks-glaube und religiöser Brauch der Zigeuner.*“ E mű a legjavát tartalmazza mindazon rengeteg anyagnak, melyet szerző 15 évi majdnem szakadatlan, keserves gyűjtési ideje alatt összeszedett — sátrak alatt, kurta korcsmákban, erdőben, ligetben és még tömlőczenben is, nem pedig hotelben, kaszinóban és diszkötésű könyvekből. — Az *ötödik és hatodik* (eddigelé az utolsó) kötet (283 lap) *Schneider W.* művét nyújtja ily czim alatt: „*Die Religion der afrikanischen Naturvölker.*“ Bámulatos gyűjtő-szorgalommal írott mű, mely az Afrikáról szóló összes irodalmat és a legcsekélyebb ide vágó adatot is felhasználja. A források kimutatása 12 oldalra terjed s benne van honfitársunk Magyar László is. Szerző kimutatja, hogy nem afrikai vallásokról, hanem *egy* afrikai vallásról lehetne a néger fajra való tekintettel szólni. A bevezetést minden népvizsgálónak könyv nélkül kellene tudnia! Istenfogalom, világalkotás, fetișismus, habona, boszorkányság, istenitélet (ordalia), halhatatlanság, mindezt őt hatalmas fejezetben szerző részletesen tárgyalja tekintettel az eddigelé ismert összes népfajokra. Melegen ajánljuk tagtársainknak és a műveltségre igényt tartó közönségnek e gyűjtemény megszerzését, melynek ára aránylag olcsó, (kötetenként — 1 frt. 80 — 2 frt. 20 kr.) *Dr. Wlilocki Henrik.*

„*Internationale Archiv für Ethnographie.*“ Leiden, V. kötet, 66 l. Ismerteti Wlilocki művét: *Volks-glauben u. religiöser Brauch d. Zigeuner.*

Sohnrey Henrik szerkesztő Freiburgban (i. Br.) ez évben egy nagy német „játékkönyvet“ (*Deutsches Jugendspielbuch*) ad ki, mely az összes német fajok érdekesebb gyermekjátékait fogja tartalmazni. Az erdélyi szászok gyermekjátékait Wlilocki írta le e mű számára.

Franz Adolf Wickenhauser, *Die deutschen Siedelungen in der Bukowina.* Czernovitz, Selbstverlag. I. Bändchen, 1885. 138 lap, 1 frt. II. Bändchen, 1887. 221 l. (Molda, oder Beiträge zur Geschichte der Moldau u. Bukowina, 2—3 Bändchen). Szerző, a bukovinai történelem, különösen a zárdák történetének buzgó kutatója, e két kötetében a moldvai és bukovinai német telepítéseket tárgyalja a mult század végeig, de tekintettel van a székely, szász, lippován stb. telepekre is. Az újabb kor tárgyalását és a jegyzeteket egy harmadik kötetben fogja nyújtani. Az első részben különösen Quirini B. moldvai kath. püspöknek 1599-ben a pápához intézett jelentésében sok érdekes adat van a moldvai magyarok és szászokról (A Szadagora mezővárosban csapra vert minden vadra magyar bor után 5 kr., asszu után 15 kr. fogyasztási adó járt.) A II. kötet 118—132 lapján a bukovinai székely s több helyen a szász telepekről van szó, 61—67 a Bánságból való áttelepítésről, 151—153 számos oklevél-idezéssel támogatott érdekes rész az aranyosó cigányokról és letelepítésük iránti kísérletekről (1785)

Siegmund Berger, *Geschichte und Sage der österr. ung. Monarchie.* III. Bd. Sagen aus den einzelnen Kronländern Österreich-Ungarns. Mit einem Anhang von Gedichten zur Geschichte und Sage, 126 lap, 80 kr. Znaim (Fournier és Haberler kiadása). Megjegyezzük, hogy Ausztria-Magyarország nevű állam nincs, s az osztrák-magyar monarchiának nincsenek koronatartományai.

Hazai folyóiratok.

Archaeologiai Értesítő. 1892. I. Kövér Béla, A középkori sodronyománcz kérdéséhez. — Dr. Goldzher Ignác, A szinai félsziget régiségeiről — Strausz Adolf, Régi bolgár ezüst kupa.

A Gyakorlati Mezőgazda. (Alapította Sporzon Pál, szerkesztő Kovácsy Béla Kassán. Hetilap. Ára egy évre 6 frt. Tárczájában megjelentek: 6. sz. Valami a sokácokról. Fehér Zoltántól. 9. sz. Karczolat a teknővágó czigányokról. Fehér Zoltántól. 11. sz. A néprajz és a gazdák. Bellosics Bálinttól. (A néprajzi társaságot melegen ajánlja).

Az erdélyi muzeum-egylet kiadványai. 1891. VI. füzet.

Arménia. 1892. III. Szongott Kristóf: Az örmények és a törökök.

Akadémiai Értesítő. 1892. márczius. Réthy L., Jelentés Hunfalvy Pál utolsó munkájáról.

Bereg. 1892. 7. sz. Melléklet, Lehoczky Tivadar: Az iványii papné. Népmonda.

Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. Zugleich Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns. Begründet und herausgegeben von Prof. Dr. Anton Herrmann. Redigiert von Anton Herrmann u. Ludwig Katona. 1891—92. II. Band. VI—VIII. Heft. Tartalma: *Dr. Bernhard Munkácsi*, Kosmogonische Sagen der Wogulen I. Die heilige Sage von der Entstehung der Erde (Schluss). III Das Lied von der Überschwemmung des Himmels und der Erde. IV. Die Sage von der heiligen Feuerflut A. B. C. V. Heiliges Lied von der Herablassung der Erde aus dem Himmel. — *Dr. Heinrich v. Wislocki*, Wanderzeichen der Zigeuner. — *Ludwig Kálmány*, Kosmogonische Spuren in der magyarischen Volksüberlieferung. II. Vom Sündenfall. — *Dr. Ignác Kúnos*, Türkisches Puppentheater (Karagöz-Schaukelspiel). — *Dr. Ludwig Katona*, Recht und Unrecht. Ein magyarisches Märchen. II. Varianten und Parallelen. — *Bertalan Matirko*, Die Zipser Volkssage von Kasperek. — *Samuel Weber*, Die Kleidung der Zipser-Sachsen. — *Béla Lázár*, Über den „Garabonciás diák“. — *Dr. Ladislaus Réthy*, Colonien der Spanier in Ungarn. — *Fr. Š. Kuhač*, Die Klementiner in Slavonien. Paul Hunfalvy †. *Bücherbesprechungen*: Paul Sebillot, *Devinettes de la Haute-Bretagne* (*Krauss*). M. Haberland, *Der altindische Geist* (*Krauss*). *Ethnologische Litteratur Ungarns* (*Wislocki*). Frd. v. Hellwald, *Ethnographische Röselsprünge* (*Wislocki*). Frd. v. Andrian-Werburg, *Der Höhengcultus* (*Wislocki*). *Wislocki*, Märchen und Sagen der Bukovinaer und Siebenbürger Armenier (*A. H.*). *Wislocki*, Die Ungarn und Szekler in Siebenbürgen (*A. H.*). Hunfalvy-Album. — Erdély. — Strausz Adolf, *Bolgár népköltési gyűjtemény* (*A. H.*). — *A. H.* Sprachmonopol. *Volks poesien*: Magyarische Volksballaden. Molnár Anna (*Adolf Handmann*). Die drei Waisen (*Handmann*). Königssohn und Königstochter (*Wislocki*). Magyarisches Volkslied (*Wislocki*). Aus dem Munde der Ofner Schwaben (*Jozefine Weisz-Fináczy*). Deutsches Volkslied aus Siebenbürgen (*Wislocki*). Bulgarisches Volkslied (*Strausz — A. H.*). Fiumaner italienisches Volkslied (*Sforzina — A. H.*) Kolomyjka (ruthénisches Volkslied) (*Petrow — A. H.*). Lieder der Spaniolen (*Weisz-Neuhaus — A. H.*). — Mitteilungen der Redaction, des Herausgebers und der Administration. Vom Gypsy Lore Journal. Inhalt der „Ethnographia“ 1891. VII—X.

Élet. Ez előkelő, magas színvonalu folyóirat ez év elejétől fogva minden hónapban kétszer jelenik meg, hogy a kort mozgató aktuális modern eszméket gyor-

sabban és hatékonyabban tárgyalhassa. A régi szerkesztő, Katona Lajos mellé, Vikár Béla lépett; a szerkesztőség tagjai közé pedig Kúnos Ignác és Sármai József. A diszes 3 ivnyi füzet ára 25 kr, egy évre 6 frt. Az 1892. évi füzetekből megjegyezzük: II. Pápay Károly, Egy orosz falu és száműzöttei. — H. A., Hazai és népvizsgáló irodalom. — III. Gripenberg Alexandra, Északi levegő.

Erdély. II. füzet. Jankó János, A kalotaszegi és erdélyi magyarság. II. Néprajzi irodalom.

Magyar Nyelvőr. 1892. III. Népryelv hagyományok. Szólások. Hasonlatok. Babonák. Találós kérdések. Tájszók.

Magyarország. 1891. 28. Fischer Károly Antal: Az u. n. Gülbaba-sir Budapestben.

Muraszombat és Vidéke. 1892. 13. sz. Bellosics Bálint, A millennium és a vendek

Népnevelők Lapja. 1892. 9. Külön melléklet. Fischer Károly Antal: Hun-magyar betűs felírások Velenczében.

Orvosi Hetilap. 1892. 5. 7. szám. Dr. Novák Endre, Észrevételek a bábaktatásról.

Pesti Hírlap 63. sz. Jókai Mór, Mátyás-ugrás napja. — A király képe. — Tetovált gonosztevők.

Revue d' Orient et de Hongrie. 1892. 8. Chansons bulgares en hongrois. (Strausz Adolf nagy művének magasztaló méltatása.)

Századok. II. Szentkláray, Közállapotok Csaúadvármegyében a török uralom után. III.

Slovenské Pohľady. 1892. III. Fr. V. Sasinek, Millennium. — Slovensky jazyk.

Természettudományi Közlöny. A régi és az új puszkapor.

Transsylvania. 1892. II. P. Brosteanu, Rhaeto-Romanu.

Turisták Lapja. 1892. 2. Dr Thirring G., Egységes idő.

Ungaria Reviolá socială-ştiinţifică-literară. Redactor, editor: Grigoriu Moldovan. Kolozsvártt. Havonkint 3 nagy iv, ára egy évre 5 frt. I. év. 5. szám, 1892. február. Passivok voltunk-e? — Etymologicum magnum Romaniae és a jelenlegi összehasonlító nyelvészet Romániában. — Jancu és a román forradalmárok. — Jókai, egy bujdosó naplója. — Gruia lui Novae és Toma, román népballadák. — A magyar-hun hagyomány. — A mi küzdelmünk. — A mi bűneink. — Könyvészet. — Moldován Gergelynek, a kolozsvári egyetemen a román nyelv tanárának e hazafias objektív irányu román folyóirata nagy szolgálatokat tesz a román néprajznak is. A kiadó ingyen küldi meg mindazou lelkészeknek és tanítóknak, a kik számára népies dolgokat gyűjtenek. Reméljük, hogy ezzel is tetemesen szaporodnak Moldovának nagybecsü román néprajzi és népköltési gyűjteményei s hogy a mi társaságunkban is mielőbb b. mutatja gyűjtései s tanulmányai becses eredményeit.

Külföldi folyóiratok.

Am Urquell. 1892. III. Über den Zauber mit Blut und Körperteilen. — Nordgermanische Totenfetische. — Menschenblut im Glauben der Zigeuner (Wlis-

locki). — Bienenzauber in Slavonien. — Aus den Akten des Brunner Hexenprozesses. — Die Boosselm. — Ostpreussische Sprichwörter usw. — Geheime Sprachweisen. Alltagsglauben aus Schlesien. — Schimpfwörter. — Die Prinzessin von England. — Kleine Mitteilungen. — Vom Büchertisch.

Bosnische Post. 17—18. dr. S. Kuhač, Albanesen in Slavonien (az Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn II. köt. I—V. és VI—VIII. füzetéből) — 22. 3. Okic, Marko, der Königssohn, nennt des Reiches Erben. — Serbisches Volkslied.

Correspondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie u. Urgeschichte 1891. X. Dr. Johannes Ranke, Bericht über die XXII. allgemeine Versammlung in Danzig. — Förstemann, Hela — Montelius, Zur Chronologie der jüngern Steinzeit in Skandinavien (ennél Virchow elnök egy megjegyzést tesz erdélyi és trójai leletek egykorúságára nézve) — Helm, Analyse westpreussischer Bronzen. — R. Virchow, Transkaukasische Bronzegürte.

Folk-Löre. 1892. I. Folklore-Society: President's Address. — The Lai of Eli due and the Märchen of Little Snow. White. — Magie songe of the Finns. — Guardian Spirits of Wells and Lochs. — Manx Folk-lore and superstitions. — Folklore tales of Central Africa. — Report on Folk-tale researeh. — Folk-lore society: 14. annual report. — Corespondence. — Miscellanea. — Notes and news. — Folk-lore bibliography.

Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. 1891. IV—VI. N. Hem. Die Todtenbretter im Böhmerwalde (2 képes lap és 8 ábra). R. Meringer, Studien zur germanischen Volkskunde. Das Bauernhaus u. dessen Einrichtung (83 ábra). — M. Hoernes, Prähistorische Thonfigur aus Serbien. — L. Bella u. O. Müller, Prähistorische Funde in der Umgebung von Ödenburg (5 képes lap és 1 ábra). — Literaturberichte. — Sitzungsberichte: Wallburg bei Ottau. Juden im südwestlichen Russland. Skeletgräber in Nemčan. Erdställe in Gaunersdorf. IX. Orientalisten-Congress. Nachruf für Paul Hunfalvy. (A bécsi anthropologiai társaságnélőke, Andrian-Werburg báró, Herrmann Antaltól nyert adatok alapján, igen melegen emlékezik meg azon társaság levelező tagjáról, Hunfalvy Pálról, és elismeréssel szól a magyarországi néprajzi társaságról). Bronzesitulafund bei Kuffarn. R. Hoernes, Ausgrabungen bei Ödenburg számos képpel). Szombathy, Die Zeitstellung der Funde von Kuffarn u. Ödenburg. — Melléklet: Fragebogen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien zur Herstellung und Herausgabe einer Sammlung von Plänen der verschiedenen typischen Formen des Bauernhauses, sowie einer Darstellung über die Sage und das Verhältniss dieser Häuser zur Feldgemarkung. (Ilyen kérdő ivenk a titkárságtól kaphatók, Bécs, I. Burgring, 7.).

Romänische Revue. 1892. II. III. Die Befreiung der Zigeuner von der Leibeigenschaft etc. — Dr. G. Weigand, Die Walachen in Musakie. — Roman der Wunderbare. Ein romänisches Volksmärchen.

Russka Pravda. 1892. I.

Revue mensuelle de l'école d'anthropologie de Paris. 1892. II. André Vesale. Chronique préhistorique — Livres et revues. — Varies. — Necrologie. — III. Races, peuples, langues de l' Afrique. — L' indice céphalique en France pendant la période néolithique. — Chronique préhistorique. — Varia.

Österreichische Monatschrift für den Orient. 1892. I. Die deutschen Schutzgebiete 1891. — Die Heimat des orientalischen Knüpftoppichs — Land u. Volk der Kurden. — Miscellen.

Snometar. Finn napilap. Igen meleg hangu terjedelmes nekrologot közöl Hunfalvy Pálról és nagy méltánylással ismerteti a Hunfalvy Albumot, magyarul is idézően Katona Lajosnak a finn folklórét illető elismerését.

The American Antiquarian and Oriental Journal 1892. I. The water cult among the Mound-buixders. — Pre-Columbian discovery of America. — The antiquities of British Columbia. — The Irish discovery of America. — Pre-Columbian contact with other Countries; Ancient Assyrians in Michigan. — New discoveries. — Archaeological notes. — Biblical archaeology. — Book reviews.

Volkskunde 1892. I. Gyermekek versikék. — A pusztában tánczó boszorkányok. — Tischlein deck dich flamand variansa. — Népdal. — Könyvismertetés. —

Wista. 1891. IV. (Tartalmáról közelebbről).

Zeitschrift für Volkskunde. 1892. II. Die neuentdeckten Göttergestalten der norddeutschen Tiefebene. — Vorabend u. Tag St. Johannis des Täufers — Mythische Volksdichtungen. — Sagen und Schwänke aus Pommern. — Volkslieder aus Brandenburg. — Der Festkalender von Spickendorf (Prov. Sachsen). — Bücherbesprechungen

Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. 1891. IV. Mythologie u. Religion. — Der Umfang des friesischen Sprachgebietes in Oldenburg. — Kritische Übersicht über die italienische Volkslitteratur 1890. — Zu den deutschen, böhmischen u. mährischen Volksliedern. — Die Gebirgsnatur in Vorstellung u. Sage der Gossensasser. — Die ethnographischen Arbeiten der Slaven, vornehmlich Osk. Kolbergs. — Kleine Mitteilungen — Bücheranzeiger. — Aus den Sitzungsprotokollen. — Bibliographie. — Register.

Jahrbuch des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande LXXX. 158. Schaaffhausen. — Fr. v. Pulszky, Denkmäler der Völkerwanderung

Journal of the Royal Asiatic Society of England. 1892. január. 149 - 157 lap. Duka Tivadar tagtársunk alaposan ismerteti Hunfalvy Pál életét és működését.

Vegyes közlemények.

A hienczokról. Érdeklődéssel olvastam az Ethnogr. januári füzetében Kurz Sámuelnek a hienczokról szóló közleményét, s miután Sopron-megye német ajkú részében több évig mint segédlelkész működtem, s úgy a sopronmegyei hienczokat (vagy mint kimondják heánczokat), mint a többi németeket személyes érintkezésből ismerem, ezekre vonatkozó néhány észleletemet az „Ethnographia“ rend-lkezésére bocsátom. Lehet, hogy más beavatottabbak is hozzá szólnak a dologhoz, s így hazánk egy érdekes népfajának ismertetését előmozdítják. — Kurz ur Hunfalvy Pálra hivatkozva azt állítja, hogy hienczoknak nevezik Vas- és Sopron-megye német lakosait. A mennyiben ez Sopron-megyére vonatkozik, jelentékeny megszorítás alá esik. A hienczok Sopron-megyében csakis a németiség déli és délnyugati részét foglalják el. Sem Ruszt, sem Kismarton, sem Sopron nem mondható hiencz városnak, — mint a cikk szerzője teszi. A tulajdonképeni hienczok csak Soprontól délre kezdődnek, s a locsmándi, szentmártoni és németkereszturi alesperesi kerületekben laknak (részben horvátokkal keverve); csakis az ország nyugati határán terjed még egy kiágazásuk éjszak felé a Rozáliahegy tövében Rétfaluig. (Wiesen, ez utóbbiak neve *Repetierheänzen*,

mert szavaikat gyakran ismétlik). A hienczok dialektusa jelentékenyen eltér a többi sopronmegyei németekétől; míg ez utóbbiaké nagyjában megegyezik a morvamegyei „hadpauerok”-éval, s az osztrák-bajor dialektus rendes alakjával bir. addig a hiencz dialektus oly sajátosságokat mutat föl, melyeknél fogva akár külön dialektusnak tekintetjük. Jellemzi különösen a fokozódott diphthongizálás, pl *sie* helyett mondják *sei*, továbbá bizonyos neme a *tonicus accentusnak*, a mi a nyelvet éneklő modorúvá teszi, mint ez tudtommal az európai nyelvek közül a svéd, norvég, litván és szerb-horvát nyelvekben többé-kevésbé előfordul. A ki a rendes osztrák-bajor dialektust beszéli, a hienczokat eleinte csak vigyázva, figyelmes füllel fogja megérteni. Természetes, hogy a hiencz-terület határán a dialektusbeli eltérés nem észlelhető annyira, mint annak szívében. Ez oknál fogva, nyelvészeti szempontból, valószínűnek látszik, hogy a heanczok külön álló néptörzset alkotnak, melynek főfészke az a szöglet, hol Sopronmege, Vasmege németisége s Ausztria és Stírria találkoznak. Ezt a vidéket a Kismarton és Sopronvidéki németek közönségesen *Buklate-Welt* (pupos világ) vagy *Heänzerei* (Heanczország) név alatt ismerik. Főhelyének Kőszeg tekinthető. Soha sem hallottam azt, hogy Sopronmegyében a *Heänzerei* név alatt mást értettek volna, mint a Soprontól délre fekvő területet. Ha geographusaink az összes sopronmegyei németiséget, — sőt német lexikonok még a mosonmegyeit is bele foglalják, — hiencz-nak mondják, ez szerintem téves általánosítás. — Győr. *Dr. Giesswein Sándor*.

Harangszó-utánzás Kismarton vidékén. Ha gazdag hal meg a harangok (az öregek) így szólnak: Dukát'n, Gránát'n; — ha szegény hal meg, a kis harangok szava így hangzik: Klinkl, klankl, árma Schlankl. Közli: *Dr. Giesswein Sándor*.

Zalamegyei helynevek. Buga-örlő Bánuta. Lakosai régebben lenolaj és tökmagolaj-sajtolók lehettek. — Csente: „Cséda Csentibe, lánynak lánya lett” — így gúnyolják lakóit. — Sok-éhező és lónyuzó Gosztola. Gosztola 1239-ben falu. A Lendva mögött elterülő dombvidék egy északnyugatra nyíló kis völgyében fekszik, közel Rédicshez és Dedeshez. A vidék lakói így gúnyolják a dedesieket: „Né bocsidd Dedösnek, teréd Gosztolának!” Egyszer a dedesiek hegyre menvén kocsival, megittaták a lovat víz hiányában borral. A ló ledülvén lábairól, álomba merült. A dedesiek azt hitték, hogy megdöglött és a nyúzáshoz fogtak. Java munkában a ló felugrik, s bőr nélkül elkezd szaladni. Ekkor kiabálta az egyik a fentebb leírt mondatot, hogy szegényükre ne az ő falujokba, hanem a szomszéd faluba, Gosztolára nyargaljon. — Süt-tökös Kápolna. — Lisztöss... ü Lenti. — Miskerülő Rédics — Összefutott Szilvagy: tömött fekvésűek házai. — Kutya-kergető Bárhely: a kuttyákat nem szívelhetik, s állítólag nincs is kuttyájuk. — Közli: *Bellosics Bálint*.

Tokaji Andrásnap i babonás szokások. Hogy megtudhassák a fiatalok, vajjon férjhez mennek vagy megházasodnak-e az idén s hogy ki lesz a jövendőbelijük, arra nézve András estjén szoktak kísérleteket tenni. Nevezetesen: 1) Darabka papírokra neveket irnak fel, egyet pedig üresen hagynak s azokat beleteszik egy-egy galuskába és kifőzik. A melyik galuska először jön fel a vízben, azt felbontják, a benne levő név megmondja: mi lesz a neve a jövendőbelinek. Kinek az üres papírka jön ki, az pártában vagy nőtlen marad. — 2) Ólmot olvasztanak s azt egy kulcs fogójának a nyílásán át vízbe öntik; a kihűlt ólom szeszélyes alakzataiból nagyon jól ki lehet olvasni a jövendőt. — 3) Háttal az ajtónak fordulva, a váll felett papucsot hajtanak át az ajtó felé; — ha a papucs úz y esik a földre, hogy orra az ajtó felé áll, akkor férjhez megy vagy megházasodik az illető még az idén, ellenkező esetben nem. — 4) Három kalapot tesznek egymás mellé az asztalra, egyik

alá fésűt, másik alá gyűrűt, a harmadik alá főkötőt tesznek. A három közül választani kell egyet; a fésű pártában maradást, a gyűrű eljegyzést, a főkötő házasságot jelent. — 5) Dióhéjba papirszeletkéket tesznek, egybe pedig darabka égő gyertyát erősítenek s valamennyit behelyezik egy tál vízbe; a melyik dióhéj először ütődik a gyertyát tartalmazóhoz. az abban levő név megmutatja: hogyan fogják hívni a jövendőbelit. — 6) Felölelnek egy csomó vágott fát s ha a hasábok száma páros, az azt jelenti, hogy az illető is nem sokára megtalálja párját, ha páratlan, leánynak vagy nőtlennek marad. — 7) A disznóolat megrugdadják s a hány rugásra szólal meg a disznó, annyi év mulva lesz menyegző a háznál. — 8) Papírból kívágnak egy csillagot, annak mindegyik ágára egy nevet irnak s éjszakára a párnájuk alá teszik. Reggel a párna alá nyulva, a csillag egy ágát leszakítják s az azon levő név mutatja a jövendőbeli nevét. — 9) Idegen emberek ablakán bezörgetnek s ha azt kiáltják ki, hogy: „Majd elmégý!... Majd eltakarodsz!“ stb., az nagyon jót jelent. — 10) Kiállanak a kapuba s a legelső arra merőtől megkérdezzük: mi a keresztneve. A mely nevet mondja, bizonyosan az lesz a jövendő vőlegénynek is a neve. — 11) Elszórnak az udvaron egy marék kendermagot, azt egy nadrággal beboronálják, a nadrágot éjjelre a fejük alá teszik s meg fogják álmodni: ki lesz a jövendőbelijük. Különböztetést megálmodják akkor is, ha András napján egész nap böjtöltek. — Közli: *Trencsény Lajos*.

Subározás. Somogy megye délnyugati vidékén szokásban van Aprószentek napján a „subározás.“ A legények és gyermekek fűzfavesszőből nagyon ügyes, $\frac{1}{2}$ — 1 m. hosszú korbácsot, u. n. „subár“-t vagy „sibár“-t fonnak, — a nevezett napon már kora reggel bejárják a házakat és a sokszor még ágyban fekvő ismerősöket a subárral megveregetik, mondván: „Hála Isten, hogy megértük Aprószentek napját, adja Isten, hogy máskor is megérhessük, de nem ilyen búval, bánattal — (hanem) — örvendetes napokkal! (Most jön az ütögetés.) Friss légy! Egészséges légy! Keléses ne légy! Porzsávás (?) ne légy! Jó légy! stb.“ — A háziak ezen jó kívánatokért néhány krajczárt, kalácsot vagy „gümücs“-öt (aszalt almát és körtét) szoktak adni. Közli: *Trencsény Lajos*.

Szobbi húsvéti népmulatság. Szobban, Somogy megyében, a falu közelében van egy nagy rét, a „kerékarasz“, mely húsvétkor a délutáni istenitiszletet — „dől-leszti“ — után csakhamar megélenkül s kezdetét veszi a játék. — A leányok „himös tojás“-aikat magasra felhajigálják, nagyokat tapsolnak hozzá s ügyesen elkapják. — Más helyen a legények lapdázanak s ugyancsak járja a kitutós, sintéres, várba-állós vagy sugós, — némelyek a leányokkal dévajkodnak s el-elkapdossák előlük a felhajított tojást. — A gyermekek széltében „kókányónak“, összeütik tojásaikat, hogy kié erősebb s marad épen. A ravaszabbak fatojással kókányónak s ha a turpisság kitudódik, egy kis birkózással hamar kiegyenlítiik a dolgot s az eltört tojásokat közösen elfogyasztják. Szobban reformátusok és katolikusok feles számmal vannak s megosztottnak a kerékarasz két felében; egyik helyről nem mennek át a másikra, hanem megvan mindenki a maga helyén békességben s nincs rá eset, hogy egymással bármilyen viszályba elegyednének. — Közli: *Trencsény Lajos*.

Czapistráng. Közösügyes szó magyar gunyában. Katonáéknál termett kaszárnyavirág. Sokad magával ékesíti nyelvünket, mely mintha a katonai műszók képzésére tehetetlen volna. Milyen anomalia: magyar hadi vitézség és magyar hadi szószegénység! De nem... Már jó Pápai Sámuel uram figyelmeztet 1808-ban „A magyar literatura esméreté“-ben, hogy „elég tehetsége volt a mi nyelvünknek a régi

katonáskodásra, de miolta a német nyelv uralkodó nálunk is a hadi dolgok folytatásában, miolta a magyar katonáknak is a német komandó szóra kell forogni, azóta éppen nem csuda, hogy ha nem bővülhetett nyelvünk a hadi mesterségben is.“ — Igen, a német komandó szülte a vakparádé, babilon, sirbak, mici, örömlajbi, fülígmony szokat s még sok más társát. De térjünk vissza a czapistrángthoz. Tudjuk hogy ez esteli 9 órakor dobbal, vagy trombitával adott jel arra, hogy Mars fiai térjenek nyugalomra. A zenei jelzések közt valószínűleg erre haragszik legjobban a katona, mert, ha csak „peccérsájt“ nem adott a kapitány ur, rosz mulatság vár a czapistráng után hazatérére. Már pedig a katona is ember s az ember nincs mindig abban a helyzetben, hogy akkor is lefeküdjék, mikor bor mellett jó komániában, vagy éppen egy takaros fejrécseléddel okosabban is eltöltheti az időt. Megis esik aztán, hogy a hazamenetel katona uramnak annyira a „körmire ég“, hogy „lófsritt“-hez folyamodni se szégyel. Mert hát megszólal a czapistráng, a mi a porosz katonának annyit jelent: Zu Bett, zu Bett, die Trommel geht, und dass ihr Morgen früh aufsteht, und nicht so lang im Bette leht; — az osztráknak pedig: Geht's ham, geht's ham, ós Lumpenhund, ós freszt's 'n Kaiser's Brod umsunst; (Dr. C. von Wurzbach: Historische Wörter. Prag, 1863. 364 l.) és a magyarnak: Takarodj, takarodj rosz bakkancsos! Különben nem csak a „Takarodó“ jelzést kísérik szöveggel a katonák. Csinálnak ők szöveget a többi hadi zenei jelzésekre is, még pedig rendesen erős kaszárnyahumorrall. Ezeknek összegyűjtése mindenesetre érdekes volna. Én itt csupán egy történelmi emlékre figyelmeztetek. Pálóczi Horváth Ádám kiadatlan közmondás gyűjteményében „Isten tudja: hogy lesz, mint lesz“ közmondást következőleg magyarázza. „Régi hagyomány, hogy a török azt verte a dobján: Rontom, bontom Magyarországot.“ A magyar dob azt felelte: „Isten tudja, hogy lesz, mint lesz.“ Közli: *Illéssy János.*

Nagyváradi babonák Az asszonyoknak nem jó kendő nélkül járni. Egyszer egy asszony kendő nélkül ment ki az udvarra. Eljött az ördög és két szarvat ragasztott a homlokára. — Ha egy szál haját kihuz az ember, meghal egy zsidó.

Mitől hágy el a hideglelés? Végy olvasatlanul egy marék fehér borsót, vagy babot; olvass ki belőle kilencz szemet visszafelé ilyen formán: „Ez nem kilencz, ez nem nyolcz, ez nem hét, ez nem hat, stb. Az így kiszámolt kilencz szemet kösd be egy kis fehér rongyba, aztán állj háttal az ablak elé s bal kezeddal dobd a hátad mögé, ki az ablakon: erre azonnal elhagy a hideglelés. — Somogy. Közli: *Király Pál*

Hogy lehet a szeplőtől megtisztulni? 1. Mosdjal meg az első hóval s elmúlik a szeplőd. — 2. Tavasszal, mikor az első fecskét meglátják a gyermekek, két kezöket olyan formán forgatják egymás körül, mintha gombolyítanak s e közben ezt mondogatják: „Fecskét látok, Szeplőt hanyok, Selymet gombolyitok.“ — Somogy. Közli: *Király Pál* gyűjteményéből.

Regölés. Az Ethnographia 1891. évi deczemberi számában, Nagy József Körmend vidékéről közöl a Regölésről. Jelen évben én is jutottam ilyenhez. Nálunk S.-Tótfaluban jártak a *Regülők*, gyerekek reggel István napján, s ezt a verset mondták el: „Amott keletkezik egy fekete főlő, Abban lengedezik csuda fiu szarvas. Csuda fiu szarvasnak ezer ága boga Gyujtatlan gyuladjék, ótatlan alügyék. Itt is van egy eladó legén. kinek neve (N.). Ej regü lejtem, majd neki ejtem. Itt is van egy eladó lány, kinek neve (N.). Össze csödörödj-nek. össze pöndörödjenek, mint a kis nyul farka Dicsértessék a J. Krisztus Közli: *Márton József.*

Néprajzi muzeum. Már többször megemlékeztünk a M. N. Muzeum néprajzi osztályának minden tekintetben fölülte kedvezőtlen helyzetéről, a mely az ör minden buzgósága mellett sem engedi azt, hogy e fontos intézet a hazai népvizsgálat javára gyümölcsözzön, még kevésbé, hogy úgy önmaga erején mint a közönségnek joggal remélhető érdeklődéséből természetesen fejlődhesék. Az előbb felmerült tervek épen nem látszottak alkalmasoknak arra, hogy a fejlődést biztosítsák. Ujában azonban olyan tervezetek kerültek szóba, a melyek alapos reményt nyújtanak arra, hogy e becses gyűjtemények egyelőre ideiglenesen, de aztán állandóbban is oly elhelyezést találjanak, a mely ha nem elégít is ki minden szakszerű igényt, de elég módot nyújt a használhatásra és fejlődésre. Kilátás van ugyanis arra, hogy a néprajzi gyűjtemény már ezen a nyáron a várbazárban lesz elég czélszerűen elhelyezhető, a hol a néprajzi társaságnak most teljesen használhatatlanul heverő könyvtára is felállítható lesz. — A néprajzi osztály czélszerű állandó elhelyezése is szóba került a M. N. Muzeumnak a millenniumra való monumentális átalakításának s egy új természettudományi muzeum építésének tárgyalásánál. Ez utóbbi magában foglalja az ásvány-, állat- és növénytárt és *esetleg* a néprajzi gyűjteményt. Ez a 2 emeletesre tervezett épület földszintjén volna s az előcsarnokkal együtt 1.150 négyzet méter területet foglalna el. — Ez a terv a néprajzi muzeum érdekében minden esetre sokkal helyesebb és czélszerűbb, mint az volt, a mely azt az iparművészeti muzeummal akarta összeforrasztani. *H. A.*

A bécsi zene- és színeszeti kiállításra felküldik a M. N. Muzeum néprajzi osztályának azt az igen nagybecsű, tanulságos és ritka gyűjteményét, a melyet legnagyobb részben *Xantus János* osztályőr szerzett volt össze utazásaiban idegen világrészek népeinek hangszereiből.

A néprajzi társaság reformja. Társaságunk nehéz viszonyok közt alakult meg ezelőtt három évvel. Közönséget kellett teremteni, a mely érdeklődjék a nálunk elhanyagolt néptani tanulmányok iránt. Kivéve kétszer 300 frtnyi segílyt a Rökk-alapból, kívülről támogatásban nem részesült a társaság. Alapítókat kevés számmal lehetett megnyerni. A szép számú rendes tagok igen lanyhán fizették a frtnyi csekély évi díjat. Honoráriumokra, az értesítő illusztrálására stb. nem volt rábőköltetni. A társaság keretébe tartozó tudományágak hivatott művelői közül kevesen és keveset dolgoztak a társaság kebelében. S így aztán, noha a tisztviselők tetemes áldozattal dolgoztak, s az igazgatás költségei elenyésző csekélyek voltak, s noha a nélkülözhetlen nyomtatványok alig kerültek a rendes árak kétharmadába, mégis szorult anyagi helyzetbe jutott a társaság. S noha néhány buzgó és fáradhatlan ember minden tőle telhetőt megtett a társaság érdekében, s noha folyton hangoztatott némely kevésbé kultivált irány, kivált a tárgyi ethnographia fontossága, a társaság működésében nem volt elkerülhető bizonyos egyoldalúság, a történelmi, majd a folklóre irány túltengése. Ezekhez járultak a kedvezőtlen helyzetből folyó némi szabálytalanságok az adminisztratív formálatásában.

Néhány nagyérdemű férfiú, a néptani disciplinák legkiválóbb képviselői, méltányolva a társaság nagyjelentésű misszióját. kutatva és megismerve a hiányok főbb okait, elmélkedve és megállapodva a jövő biztosításának módja iránt, a szükséges mélyre ható reformok megvalósításán fáradoznak. Számítanak ebben a társaság és a hazai néprajz minden igaz hívének közreműködésére. A választmány márcz. 26-iki ülésén, a tagok összessége a husvétii rendes közgyűlésen fogja tárgyalni a társaság újja szervezését, a mely az állandó felvirágzást biztosíthatja, ha a társaság minden

faktora megteszi kötelességét. Minden reformnak alapja azonban a pénzügyi állapot megszilárdítása, s ezért a legsürgősebb teendő a hátrálékos tagdíjak befizetése. *H. A.*

A felvidéki nép inséges helyzete az ország figyelmét az árvamegyei tótokra irányította. Időszerűnek tartjuk ismételten rámutatni Nagy József turdosini tanító könyvére: A tótok otthonáról Árvamegyében, a mely 15 iven igen behatóan tárgyalja az ottani tótok életmódját és állapotait. A könyv ára (1 frt 20 kr.), társasági tagok számára 1 frt.

A pécsi Mecsek-egyesület örvendetesen gyarapszik. Nem térne el eredeti céljától, ha felölelné azokat a feladatokat, a melyeket az ott 1889-ben szerveződni kezdett, de aztán elaludt néprajzi és régészeti társaság tűzött volt ki maga elé. Ajánljuk ez ügyet buzgó pécsi tagtársaink figyelmébe.

A segesvári magyar kaszinó régészeti társulat szervezését kezdeményezte. Kívánatos, hogy annyira kibővitse a társaság keretét, hogy elférjen benne a néprajzi is. Azt hisszük, ott nem fognak idegenkedni ezen eszmétől, hiszen Aradon kívül Segesvár az egyedüli város, a mely alapító tagja a néprajzi társaságnak.

Strausz Adolf, társaságunk bolgár szakosztályának előadója, a kétkötetes bolgár népköltési gyűjtemény kiadója, méltó nagy kitüntetésben részesült a bolgár fejedelem részéről, a ki neki a tudomány és művészet körül való kiváló érdemek jutalmazására alapított bolgár érmet adományozta. Strausz jelenleg a bolgár népmesék magyar kiadásán dolgozik.

Hunfalvy Pál hátrahagyott nagy munkájának, a rumunok történetének sajtó alá rendezésével Dr. Réthy Lászlóban a legilletékesebb szakembert bizta meg a M. T. Akadémia. Az első kötet anyaga nagyjában készen van ugyan, de még sok a hézag, és Réthyre mindenesetre nagy munkát ró a kiadás.

Fischer Károly Antal, a székely írás szorgalmas és lelkes kutatója, nagyobb német munkát készített el a svajczi hunnokról, a melyekben összefoglalja a székely írás körüli eddigi kutatásait is.

A Magyarországi Néprajzi Társaságnak

1892. márczius 27-én (vasárnap) d. e. 10¹/₂ órakor

Budapesten

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA DISZTERMÉBEN

TARTANDÓ XXII. NYILVÁNOS FELOLVASÓ ÜLÉSÉN

KÁLDY GYULA,

a néprajzi társaságbeli népzene és táncz-szakosztályának előadója,

Csiszér Irén k. a., Veres Sándor úr, a m. kir. operaház tagja
és a Magyar Zeneiskola tanárainak és növendékeinek közre-
működésével felolvasást tart:

*A Thököly Imre, Rákóczi Ferencz korabeli és a
közvetlen utána következő időből való dalok,
nóták, egyházi énekek és tánczokról.*

(1672—1792)

*Az előadás díjtalan. Meghívó nem szükséges. A társaság tagjait
és az érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja*

A Magyarországi Néprajzi társaság
választmánya.

A hangverseny énekszámainak szövegei.

(Az 1., 2., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 18., 19. mutatványok, a többi teljes szöveg.)

I-só SZAKASZ.

1-ső szám.

Kurucz tábori dal.

(1672.)

Te vagy a legény Tyúkody pajtás!
Nem olyan mint más, mint Kuczug Balázs.
Teremjen hát országunkban jó bor, áldomás . . .
Nem egy fillér, de két tallér kell ide, pajtás.

Szegénylegénynek olcsó az vére :
Két-három fillér egy napra bére ;
Azt sem tudja elkölteni, mégis végtére
Két pogány közt, egy hazáért omlik ki vére ! sat.

(Thaly Kálmán. Adalékok a Thököly-
és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez
I. kötet, 31. l.)

2-ik szám.

Magyar gályarabok éneke.

(Régi magyar protestáns egyházi ének.)

XVII. század.

Térj magadhoz drága Sion,	Hullámok ha rémítenek
Van még néked Istened!	Mérhetetlen víz felett,
Ki atyádként felkaroljon,	S a habok közt szíved remeg,
S szívét ossza meg veled!	Hogy sírod is ott leled ;
Azt bünteti, kit szeret,	Ha aludni látod őt,
Máskép ő nem is tehet!	Ki reményed és erőd ;
Sion ezt hát gondoljad meg	Sion! soha se feledd el,
S szabj határt bús gyötrelmednek!	Ő megívhat tengerekkel. sat.

(Ifj. Jeszenszky Károly „Régi hangok.“)

3-ik szám.

A fentebbi énekből e század elején keletkezett népdal.

Barna kis lány megy a kutra, Hajaha!
Nem talál a gyalogutra, Hajaha!
Piros alma hull az utra,
Ugy talál a gyalogutra, Hajaha!

Három csillag van az égen, Hajaha!
Három szeretóm van nékem. Hajaha!
Egyik szóke, másik barna,
A harmadik magyar fajta, Hajaha!

(Népdal.)

4-ik szám.

Most jöttem Erdélyből.

(1685—95.)

Most jöttem Erdélyből, Erdélyországból —
Lovastól, nyergestől, egy nyargalt szolgástól.
Szolgámnak a neve Hányd-el-vesd-el Gyurka,
Magamnak a neve : bujdosó katona.

Nem vétettem semmit, az ég bizonyságom :
Még sincs maradásom, köztetek lakásom . . .
Szegény árva fejem nincs hova hajtanom,
Szegény árva fejem nincs hova hajtanom.

Elment az én uram idegen országba,
Levelet íratott, hogy menjek utánna . . .
Elment az én uram a török táborba,
Meggyászolom őtet fekete bársonyba.

Délig feketébe, délután veresbe,
Hajnalkor pediglen öltözöm fegyverbe,
Ülök paripára, jó lovam hátára,
Ugy megyek utánna — nagy Törökországba.

(*Thaly Kálmán. Adalékok I. köt. 225. I.*)

5-ik szám.

Egy bujdosó szegénylegény.

(A XVII. század végéről.)

Egy bujdosó szegénylegény,	Nincsen semmi állapotja,
Idegen földön jövevény,	Ismérője, sem barátja;
Csak megvonta magát szegény,	Jó szerencsáját óhajtja,
Hogy ne is látná az napfény.	Mert előmentit nem látja. sat.

(*Thaly Kálmán. Adalékok I. köt. 233. I.*)

6-ik szám

Bujdosó legény éneke.

(A XVII. század végéről.)

Gondviselő édes Atyám,	Édes teremő jó Atyám,
Kérlek, immár meg ne utálj,	Én immár mire jutottam!
Onnét felül vigyázz reám,	Csak mióta én bujdosom,
Mert érkezett nagy nyavalyám.	Minden költségből kifogytam. sat.

(*Thaly Kálmán. Ad. I. köt. 250. I.*)

II-ik SZAKASZ.

7-ik szám.

Kurucz dal.

(1705.)

Csinom Palkó, Csinom Jankó,	Ne bánkódjék senki köztünk,
Csontos kalabérom,*	Menjünk az alföldre;
Szép selymes lódingom,	Megrontatik kezünk által
Dali pár pisztolyom.	Az laboncz ereje!
Nosza rajta jó katonák,	Szabad nekünk jó katonák
Igyunk egészséggel!	Tisza-Duna közi,
Menjen tánczba ki-ki köztünk	Labonczságnak mert nincs sohult
Az ő jegyesével!	Ottan semmi közü. sat.

(Thaly Kálmán. Adalékok II. köt. 87. l.)

8-ik szám.

Erdélyi hajdutáncz.

(1705.)

Nosza hajdu, firge varjú,	Pördülj csizma, járjad anya!
Járjunk egy szép tánczot;	Elől tollas, elől!
Nem vagy fattyú, sem rosz hattyú,	Amaz Palkó, bestefia,
Kiálts rá egy hoppot!	Vigyázz kívül-belől.
Szájad mondjon, lábad járjon	Toppants gyorsan, hadd csozzanjon
Egy katona tánczot.	Ne maradj balfelől. sat.

(Thaly K. Ad. II. köt. 95. l.)

9-ik szám.

Kurucz tanya.

(1706.)

Fennyen tartod az orrodát kevély Pozsony vára,
De panaszos a mit eszel, noha pénzed ára!
Miattad volt az országnak régenten nagy kára,
Neked is úgy lészen dolgod, hidd el, nem sokára.

Amaz híres Esztergom is, nem látđ, miként jára?
A ki régen hágott vala nagy uborka-fára;
De már szegény vissza esett a feje lágyára;
Csak Nagy-Szombat visel gondot, mint mustohájára. sat.

(Thaly Kálmán. Ad. II. köt. 130. l.)

* Karabélyom.

10-ik szám.

Rákóczi dala.

(1-ső versioja.)

1. Jaj régi szép magyar nép,
Az ellenség téged mikép
Szaggat és tép!
Mire jutott állapotod —
Romlandó cserép.
Mint egy ékes eleven kép
Voltál olyan szép
Magyar nép!

De a Sasnak körme között
Fonnyadsz, mint a lép,
Szegény magyar nép!
Mikor lesz már ép?
Megromlottál mint cserép, —
Jaj hát szegény magyar nemzet
Jóra mikor lép!

2. Jaj, Rákóczi, Bercsényi,
Vitéz magyarok vezéri,
Bezerédi!
Hová lettek magyar népnek
Elő tüköri,
Nemzetünknek hirszerzői,
Fényes csillagi,
Ocskai!

Az ellenség mindenfelől
Őket emészti,
Űzi, kergeti,
Búval eszeszi,
Közénkben sem ereszti;
Jaj hát, szegény nemzetünket
Miképen veszti!

5. Rajtunk tenger a fegyver,
Mert a német köztünk hever,
S igen ver;
Mutogatja magát, mint egy
Kényes gavallér,
Nemzetünket kinzó pallér,
Nem szán, mint hóhér;
A kit ér,
Addig vér,
Míglen neki mindent ígér!
Látod, mily kövér,
Bőrében nem fér,
Még is csak mind többet kér!
Alig vagyon országunkban
Miatta kenyér. sat.

(Thaly Kálmán. Ad. II. köt. 208. l.)

11-ik szám.

Rákóczi dala.

(2-ik versioja.)

Hej Rákóczi! Hej Bercsényi!
Régi vitéz magyaroknak
Elhunyt vezéri,
Elő tüköri!
Nézd a német
Lakó földünket
Jaj miként vérzi;
Nincsen immár
Országunkban
Sem bor, sem kenyér,
Mégis többet kér,
Bőrében sem fér.

12-ik szám.

Rákóczi dal.

(3-ik versioja.)

(Tárogató.)

Hej Rákóczi, Bercsényi,
Bezerédi!
Magyar vitézek nemes
Vezéri!
Hová lettek,
Hová mentek,
Válogatott vitézi!?

(Pálóczy Horváth Adám, Ó és Uj
mintegy ötödfélszáz Énekek. 11.
sz. 12. l. Kézirati gyűjtemény.
Akad. könyvt.)

17-ik szám.

Balogh Ádám nótája.
(1709.)

Török-bársony sövegem —
Most élem gyöngyéletem;
Balogh Ádám a nevem,
Ha vitéz vagy, jer velem!

Zsendelyes hi, eszterhás . . .
Ég a város, ég a ház,
Nem is egy ház, háromszáz,
Mert a kurucz ott tanyáz.

Fakó lovam a Murza,
Lajta vizét megússza;
Bécs-alját ha nyargalja,
Császár azt megsíratja.

Vitéz! hol a tarisznyád?
Vedd elő az pogácsát;
Zsendely pattog, hull a nád . . .
Süthetünk ma szalonnát!

Császárt hogy ha kinn kapom,
Hacsérossit lecsapom,
Magát is megugratom,
Bécs várában futtatom.

Sándor Ferkó, sógorom,
Adsz ide a jó borom!
Harcz után, ha szomjazom,
Az áldomást megiszom.

(*Thaly Kálmán*, Ad. II. köt. 261. l.)

18-ik szám.

Bujdosó ének.
(1710.)

1. Őszi harmat után
Nagy hegyeknek ormán
Fújdogál a hideg szél,
Fújdogál a hideg szél;
Zöld erdő harmatát,
Piros csizmám nyomán
Hóval lepi bé a tél,
Hóval lepi bé a tél,

Messzire bujdosom,
Hazámat itt hagyom;
Isten vezérli dolgom,
Isten vezérli dolgom.

2. Régi üdöm elmult,
Most másképen fordult,
Szomorú az én sorsom,
Szomorú az én sorsom . . .

5. Jobb hát a darvakkal
Vagy más madarakkal
Elbujdosom messzére
Elbujdosom messzére;
Hogy irigyim szava,
Ellenségim vasa
Szegény fejem ne érje,
Szegény fejem ne érje.

(*Thaly Kálmán* Ad. II. köt. 310. l.)

19-ik szám.

A kibujdosó Rákóczi imája.
(1711.)

1. Győzhetetlen én kőszálom,
Védelmözöm és kővárom,
A keresztfán drága áron —
Oltalmamat tőled várom.

7. Im, elmégyek országomból,
Drága kedves jó hazámból;
Eddigvaló hajlékomból,
Költözöm kell jószágomból.

8. Mutass Jézus kies földet,
Lakásomra adj jó helyet;
Ez életben csendességet,
Jövendőben idvességet.

(*Thaly K.* Ad. II. köt. 321. l.)

III-ik SZAKASZ.

(Rákóczi Ferencz után következő korból.)

(1722-től 1792-ig.)

20-ik szám.

Tréfás dal a német tánczra.

(Bécsi Magyar táncz.)

(XVIII. század vége felé.)

Bécsi német így varr himet	Járjál, ha tudsz, te is kurucz,
A magyar nóta formára,	Holmi lassu minéteket;
S ez nótára ló módjára	Lépj és fennyen tégy lábhegyen
Topog minden sorára.	Kigyó tekervényeket.

(Pálóczi Horváth Ádám, O és Új mintegy ötödfélszáz Énekek. 237. sz. 208. l. Kézirat gyűjt. Akad. könyvtár.)

21-ik szám.

Tréfás ének a német tánczra.

(Rábaközi Stájer táncz.)

(XVIII. század vége felé.)

Hát isten neki !	Stájer táncz végzi,
Kapjunk rá,	A manifestummal
Szokjunk rá	Kezdet minéteket,
A német tánczra,	Nyalka csizmám
Bécs után úgy is	El rombolja
Minket ver	Pó szolgál
A fegyver	Saru formára,
A szolgál láncczra.	Fűzött topányom
A tánczmester	El szabta
Nem ismeri	Francia
Nem meri	Czipő kaptára.
A mi hangunkat,	Szánd meg Árpádom !
Csoszthatót vér ;	Még unokádat stb.
Ne pengessük	Isten úgy látszik,
Hát, vessük	El vette,
El sarkantyunkat.	Le vette
Szánd meg Árpádom !	Szent kezit rólunk,
Szánd unokádat ;	Agyarkodunk s egy
Tarts meg ez vérrel	Francia komandó
Szerzett hazádat.	Szóra
Már a Rábán túl	Futva harczolunk.
A nagy sas,	Az orosz lány is
A kakas	Igy futa
Körme	
Mivé tett?	

Valaha
A kakas szóra.
Oh gyávaság! be
Méltó lett

E nemzet
Ilyen ostorra:
De szánd meg Árpád!
Még unokádat stb.

(*Pálóczi Horváth Ádám Ó és*
Új énekek, 48. sz. 41. l.)

22-ik szám.

Gúnydal az uralkodó német divatra.

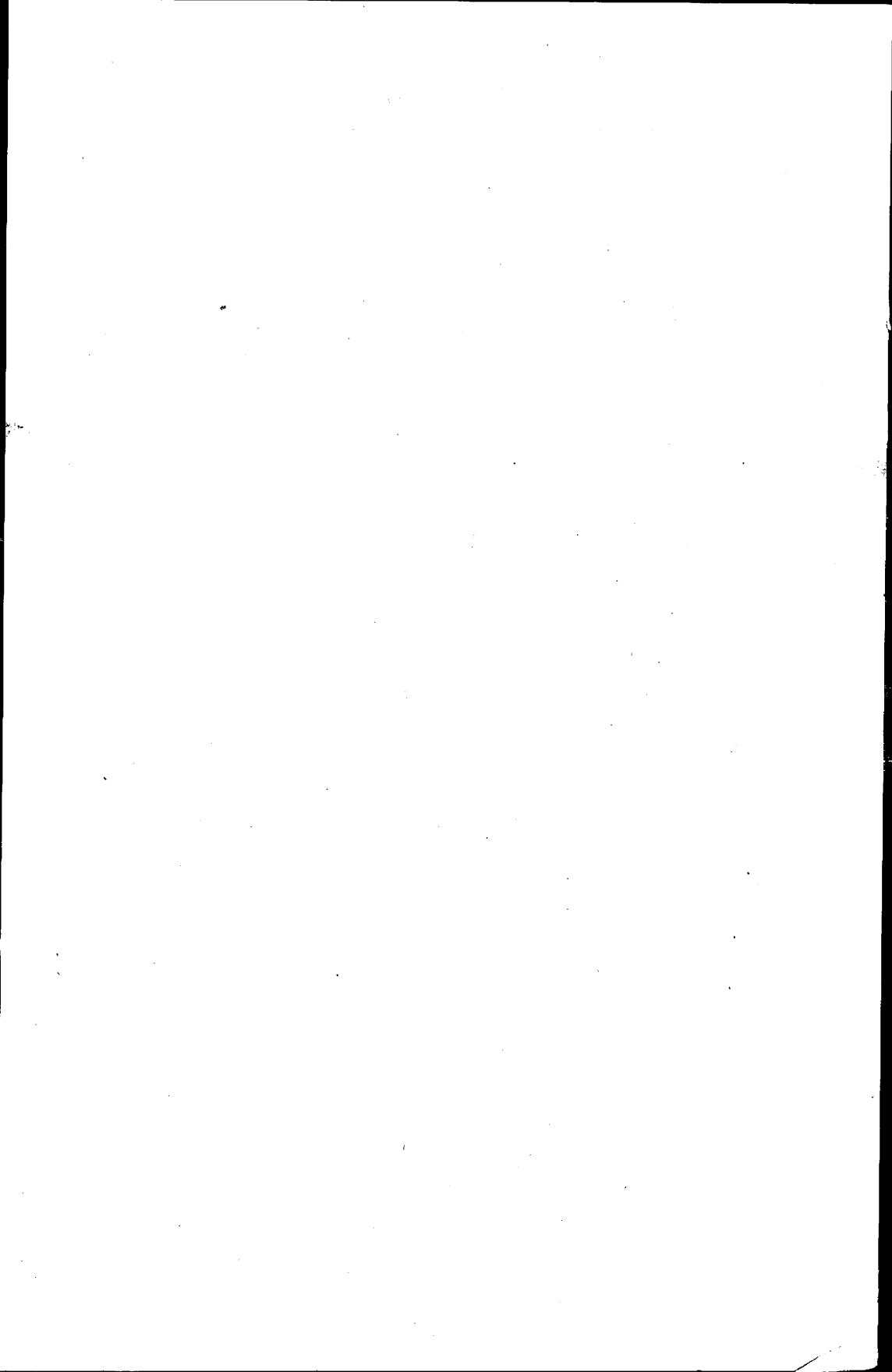
(XVIII. század második feléből.)

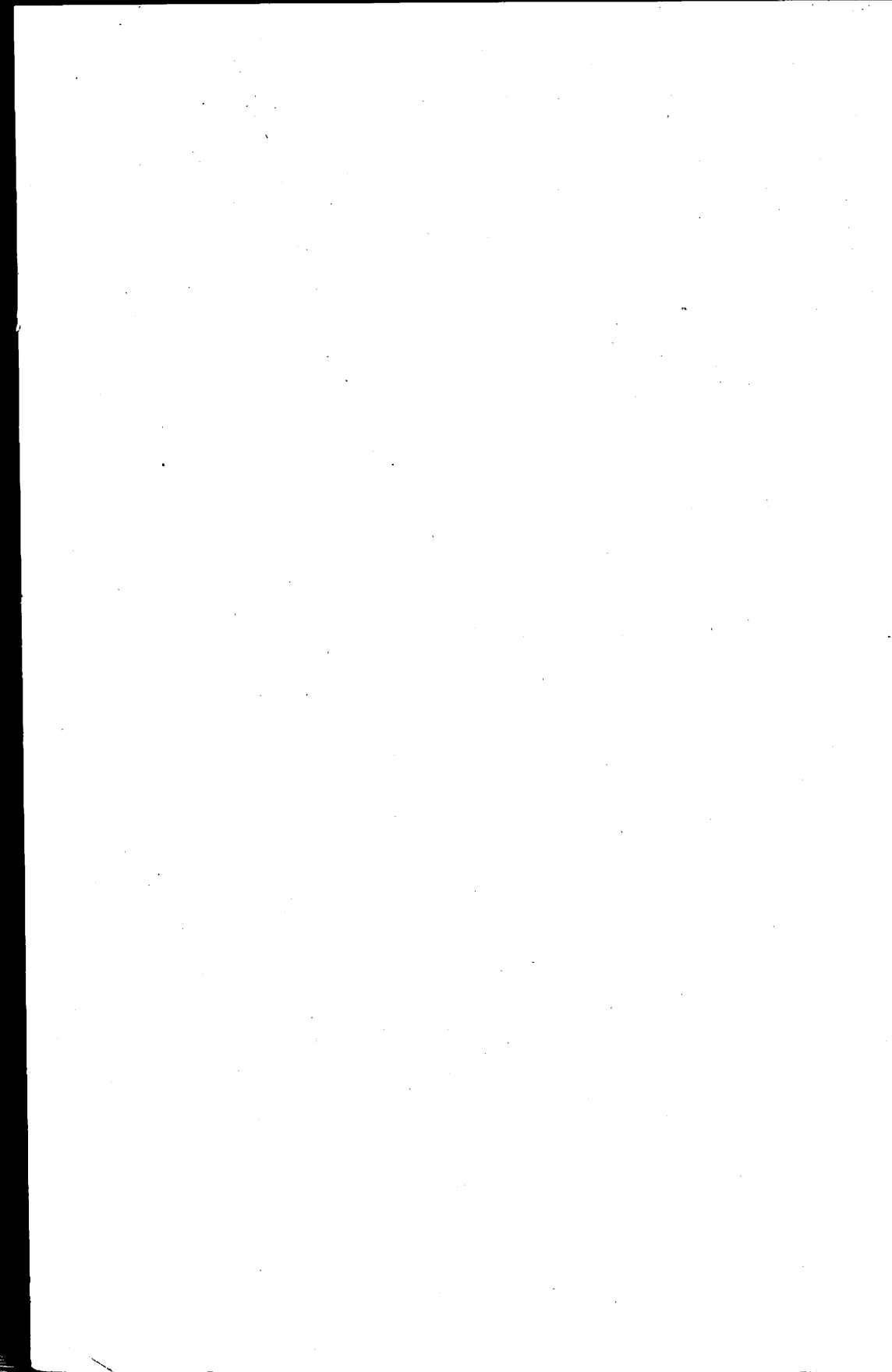
Attila, Lehel, Árpád,
Elhunyt dicső unokák,
Nem hallik a magyar név,
Oda a boldogabb év.
Gyászba borult Hunnia,
Mert nincsen Hunyadija,
Rideg nemzet lakik ott,
Hol hajdan magyar lakott.

A lágy tárogató sirt,
Mindenütt hol magyar birt,
Földjét lakta a nemzet,
S igaz hazafit nemzett,
Sarkantyú és párducz bőr
Volt czimere, s medve szőr
Kalpag fedezte fejét,
Vas pánczél erős melyjét.

De már ezek elmultak,
Hogy a hősök elhúnytak.
A magyar dolmány helyett
Frakk lett módi viselet.
Kalpag helyett egy piczi
Posztóból készült miczi
Fedi fejét mindennek,
A német oka ennek.

(Régi népdal.)

Felhívás.

A néprajzi társaság azon tagjai, kik nem fizették meg folyó évi vagy az előző évekre való tagsági díjaikat, felszólítatnak, hogy április hó elején multhatatlanul fizessék le hátrálékaikat, különben ezek a hátrálékosok költségeire fognak behajtatni.

Kilépés.

A néprajzi társaság azon tagjai, kik a társaságból ki akarnak lépni, felkéretnek, hogy szándékukat az alapszabályok 8. §. b. pontja értelmében jelentsék ki. A társasági értesítő egyes füzeteinek a levélhordó által feljegyzett el nem fogadása stb nem tekinthető szabályszerű kilépési nyilatkozatnak s a visszautasítót nem oldja fel a tagsági díj fizetése alól

A t. szerkesztőségekhez.

Tisztelettel kérjük azon szerkesztőségeket, a melyekhez az „Ethnographiá“-t küldjük, sziveskedjenek folyóiratunkról és társaságunkról időnként megemlékezni; ellenkező esetben megszüntetjük az „Ethnographia“ küldését. Némi viszonzásképen s a néprajzi tudomány érdekében kérjük a t. szerkesztőségeket, küldjék be az „Ethnographia“ szerkesztőségéhez becses lapjaik azon számait, a melyek ethnographia érdekű közleményeket tartalmaznak, hogy ezeket ismertethessük és a bibliographia számára regisztrálhassuk.

A t. könyvkiadókhöz.

Kérjük a néprajzi érdekű munkák kiadóit, sziveskedjenek úgy a tudomány mint kiadványaik érdekében ezekből egy-egy példányt ismertetés végett az „Ethnographia“ szerkesztőségéhez juttatni.

Felkéretnek azon tisztelt tagtársaink, a kik az „Ethnographiá“-t vagy épen nem, vagy hiányosan, vagy hibás czimzéssel kapták, sziveskedjenek eziránt a titkárt értesíteni.

Ismeretlen lakású tagok, a deczemberi füzet borítékán felsoroltakon kívül, még a következők: Bakos Kálmán, tanár, Budapest; Frank Zoltán, tanár, Érsekujvár; Kárpáthi Lajos, Budapest; Pap István, czukrász, Debreczen; Végh Mihály, tanító, Zilah. — Ezeknek czíme iránt kerfünk szives felvilágosítást.

TARTALOM.

I. <i>Dr. Wislocki Henrikné</i> , Jósóló állatok a kalotaszegi néphitben.	47
II. <i>Márton József</i> , Növénynevek a nép nyelvében.	55
III. <i>Dr. Veres Samu</i> , A nép hajdani orvosi tudománya.	60
IV. <i>Nagy József</i> , Hegyhát vidéki hangutánzók, mondák és babonák.	64
I. Malomkerék nyikorgása.	64
II. Haranghangok.	65
III. Mondák.	66
IV. Babonák.	67
V. <i>Dr. Kováts S. János</i> , Répczevidéki népszokások.	73
Palázulás. Regülés.	75
Karácsonyi miszterium.	76
Háromkirály-járás Mulatságok.	79
VI. <i>Kálmány Lajos</i> , Magyar vizözön-mondák.	80
VII. <i>Bellosics Bálint</i> , Magyar népköltési adalékok. I.	82
II. Öreg leány bánkodása.	82
VIII. <i>Bellosics Bálint</i> , Vend népdalok.	83
IX. <i>Szongott Kristóf</i> , Erdélyi örmény népmesék.	85
I. {Májrê, vértin jév usápê.	85
{Az anya, a fia és a sárkány.	87
II. A fenhéjazás kudarcot vall, az alázat célhoz jut.	89
X. <i>Király Pál</i> , Bécs.	91
XI. <i>Dr. Jankó János</i> , A votjások közt.	93
XII. <i>H. A. Tót</i> néprajzi kiállítás.	108
XIII. <i>Szöll Farkas</i> , Törvénykezési adatok alföldi babonákról.	110
I. A pénznézőkről.	110
II. Ráolvasásról.	115
III. Szerelem gerjesztő fűről.	115
XIV. <i>Dr. Kiss Áron</i> gyűjteményeiből, Ráolvasók.	116
XV. <i>Társasági ügyek</i>	118
I. Xantus János alelnöknek a febr. 20-iki ülést megnyitó beszéde.	118
II. A M. N. T. özv. Hunfalvy Pálné úrhölgyhöz intézett részvétirata.	118
III. A M. N. T. Fail Gábor makói főszolgabíró úrhoz intézett elismerő levele.	119
XVI. Hazai irodalom.	120
XVII. Külföldi irodalom.	121
XVIII. Hazai folyóiratok.	123
XIX. Külföldi folyóiratok.	124
XX. Vegyes közlemények: A hienczokról.	126
Harangszó-utánzás Kismárton vidékén. Zalamegyei helynevek. Tokaji	
Andrásnapi babonás szokások.	127
Subározás. Szobbi húsvéti népmulatság. Czapistráng.	128
Nagyváradai babonák. Mitől hágy el a hideglelés? Hogy lehet a szep-	
lőtől megtisztulni? Regülés.	129
Néprajzi muzeum. A bécsi zene- és színészeti kiállítás. A néprajzi	
társaság reformja.	130
A felvidéki nép inséges helyzete. A pécsi Mecsek-egyesület. A seges-	
vári magyar kaszinó. Strausz Adolf. Hunfalvy Pál. Fischer Károly Antal.	131
XXI. Nyilvános felolvasó ülés másora.	132

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL és **KATONA LAJOS**

a Magy. Népr. Társ. titkára

a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hónap elején.

(Ára egy évre 3 frt. A rendes tagoknak a 3 frt tagsági díj fejében jár — A társaságot illető pénzek *Dr. Borovszki Samu* pénztárosához (M. T. Akadémia) intézendők, minden egyéb küldemény a szerkesztő-titkárhoz Budapest, I. (Attila-utca 47.)

BUDAPEST

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

A Magyarországi Néprajzi Társaság

1892. évi május hó 7-én d. u. 5 órakor, a M. T. Akadémia I. emeleti heti ülés-
termében tartandó

IV. Közgyűlésének napirendje:

1. Elnöki megnyitó (Xántus János alelnök.)
2. A mult közgyűlés jegyzőkönyvének felolvasása és hitelesítése.
3. Szavazatszedő bizottság kiküldése (1 elnök, két tag.)
4. A gyűlés felfüggesztése a szavazatok beadása végett.
5. Szavazás után:
 - a) Titkári jelentés (Herrmann Antal.)
 - b) Pénztárnoki jelentés (Borovszky Samu.)
 - c) Könyvtáróri jelentés (Patrubán Lukács.)
6. A választmány előterjesztései:
 - a) Tiszteleti tag ajánlása.
 - b) A társaság reformja (Herman Ottó.)
7. A választás eredményének kihirdetése.
8. Félhatalmazás egy rendkívüli közgyűlés tartására, mihelyt t. i. az új alapszabály megerősítést nyer.
9. Felhatalmazás a költségvetésnek a rendkívüli közgyűlésen való benyújtására.
10. Indítványok.

Választandók:

1 Tiszteletbeli elnök.	1 Jegyző.
1 Elnök.	1 Pénztáros.
2 Alelnök.	1 Könyvtáros.
1 Titkár.	30 Választmányi tag.

Az új alapszabály elfogadása esetére még választandók:

1 Alelnök. 1 Titkár.

Megjegyzendő, hogy a mostani közgyűlésen a régi alapszabály szerint megválasztandó titkár lehet majdan főtitkár, a jegyző pedig titkár.

A t. könyvkiadókhöz.

Kérjük a néprajzi érdekű munkák kiadóit, sziveskedjenek úgy a tudomány mint kiadványaik érdekében ezekből egy-egy példányt ismertetés végett az „Ethnographia“ szerkesztőségéhez juttatni.

Felkérletnek azon tisztelt tagtársaink, a kik az „Ethnographiá“-t vagy épen nem, vagy hiányosan, vagy hibás czimzéssel kapták, sziveskedjenek eziránt a titkárt haladéktalanul értesíteni, s minthogy az új czimszalagok sajtó alatt vannak.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESETŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL
a Magy. Népr. Társ. titkára.

ÉS

KATONA LAJOS
a Magy. Népr. Társ. jegyzője.

III. évf.

1892. április — május

4—5. szám.

Adalékok Fiume néprajzához.

A.

Kőrösi Sándortól.

I. Eredet, nyelv.

A ki nyári hónapokban jókor reggel vagy esti szürkületkor megfigyeli a Fiume felé igyekező, szegényesen öltözött, sovány, szintelen arcú asszonyokat és leányokat s látja, hogy a legközelebbi forráskúthoz érve, mily mohón isszák a jéghideg friss vizet, mint töltögetik meg azután a hátukon hozott, terjedelmes lapos hordót s mily elszánt nyugalommal fordulnak azonnal vissza, hogy terhük alatt görnyedezve még a déli nap hevének vagy az éjjeli sötétségnek beállta előtt elérhessék fenn a hegyek közt, fiumei területen, vagy Horvátországban, vagy Isztriában, gyakran több órányi távolságra fekvő falujokat: az azonnal megérti, miért kellett a Quarnero partjának éppen ezen pontján, a kopár, kietlen Karszthegység meredek lejtőjének lábánál, városnak keletkezni s miért maradt meg az ezredév előtti *Tarsatica ad flumen* (folyó mellett fekvő Tersattó) elnevezésből éppen a *Fiumen*, olasz *Fiume* szó. A folyó, melynek a város nevét köszönheti, a *Recina*, olaszosan *Fiumara*. Messze a karsztos vidéken ez az egyedüli folyóviz ez az egyedüli hely, hol a talajba szivárgott viz nem vész el a sziklarepedésekben, emberi szem nem látta mélységekben s nem a tenger alatt vesz bele a sós vizáradatba, hanem egy alsó agyagréteg következtében a parton, a város különböző pontjain, bőséges forrásokban fakadoz ki, a melyekből folyton csörgedez a jéghideg, friss viz.

A legrégebb időktől kezdve a vízben bővelkedő Fiumében kellett időnkint az egész Karszt-vidék, továbbá a horvát és az isztriai tengerpart lakóinak találkozniok; ide hordták terményeiket és iparczikkeiket is eladásra; itt fejlődött ki a legélénkebb kereskedelem, s ez ide vonta az egész nagy vidék módosabb családait és munkaerejét.

A XIII-ik századbéli egyszerű halászfészek 400 főből álló lakossága így növekedett meg a múlt száza d végeig 7000-re s 1870-ig ismét 18.000-re.

A *Gelletich*, *Mohovich*, *Smoquina* (*smokva* horv.: füge), *Adamich*, *Matkovich* stb. stb. jelesebb fiumei családokról mai napig is számon tartja egész Fiume, hogy ennek nagyapja *Moschenizzéról* (isztriai tengerpart), ezé Voloscáról, vagy a horvát hegyvidékről, vagy *Dalmáciából* jött Fiuméba; mások, mint pl. a *Ciotta*, *Rossini*, *Paduani* családok Olaszországból vándoroltak be.

Az isztriai és horvát tengerparti lakosok általában a velencei uralom alatt mind megtanultak olaszul; csak az újabb nemzetiségi áramlat, mely Isztriában, Dalmáciában s a horvát tengerparton tisztán horvát nyelvű iskolákat tart fenn, nyomja reá újra horvát nemzeti bélyegét e vidékekre. A nagyobb forgalmi pontokon azonban, mint Zarában, Triesztben, mély gyökeret vert az olasz kultúra.

Fiumében a müveltebb elemnek, nemkülönbén az egész Óvárosnak s a kereskedőknek nyelve régi időktől fogva olasz; a bevándorlás útján növekedő külvárosok és a kereskedelemmel nem foglalkozó alközségek lakói azonban egészen a legutóbbi időkhöz inkább horvátul beszéltek.

Az 1867. évvel azonban, mióta Fiume újra Magyarországhoz tartozik, nagy átalakuláson mennek át Fiume népességi s ezzel nyelvi viszonyai is. A lakosság száma rohamosan növekedik s az olasz nyelv napról-napra jobban terjed. Mig az abszolutizmus évei alatt az összes iskolák horvát nyelvűek voltak, most, a magyar szabadság oltalma alatt, a tisztán olaszajkú iskolák lassan-lassan újra kiszorítják a horvát nyelvet Fiume köréből, úgy hogy mai napság a város lakosságának túlnyomó többsége ismét olasz s az idegenajkúak között is kevesen vannak olyanok, kik olaszul ne értenének. Csak *Drenova* és *Grohovo* falvakban uralkodik még kizárólag a horvát szó, de hova-tovább ide is beviszik majd az iskolák segítségével az olasz nyelvet.

A fiumei olasz dialektus a velencezés lágyító nyelvjáráshoz tartozik; hosszú (kettős) mássalhangzót csak nagyon ritkán tűr meg; pl. *bela*: ol. *bella* helyett; *deto*: ol. *detto* helyett; *acompanar*: ol. *acompanare* helyett; ellenben *mamma* mint az irodalmi olaszban, *cossa* pedig ol. *cosa* helyett; de azért hangtanilag is sok tekintetben különbözik mind a velencezi, mind a furláni, mind a trieszti dialektustól. Ezenkívül sok horvát kölcsönszótól tarkállik a nép nyelve; pl. *Addio Bog!* Isten vele! (*addio* olaszul = *isten vele*, *bog* meg horvátul = *isten*; *vin domaty* ide-

való bor (házi bor); *vecchia baba*, vén asszony (ol. *vecchia* öreg; horv. *baba* öreg asszony); *kaiseriza* (olvasd: -ricza), császárszemlye; *plazariza* (ném. *platz*, horv. -ica képzővel), kofa; *butoriza*, aprófa; *kellneriza*, kellnerlány (v. ö. római *chellerina*); *frailica*, kisasszony; *cheber*, bogár (plur. *chebri*); *žabe*, tekenős béka; *kablo*, dézsa (horv. *kabal*).

II. A fiumei nép jelleme.

A fiumei szón itt csak a nép azon alsóbb osztályait értem, melyeknek körében a jellemző, általános régi szokások mind e mai napig meglehetősen épen megőrződtek. A műveltebb és vagyonosabb osztályban az internacionális érintkezésnél fogva mint mindenütt, úgy itt is napról-napra több nemzetközi szokás kap lábra, ezek tehát nem vonhatók e tanulmány keretébe.

A fiumei embernek hazája: Fiume, nemzetisége: *fiumano* (fiumei). (Az alközségek s az óváros lakói azonban magyaroknak vallják magukat.) Természetére nézve jóindulatu, becsületes, kedélyességre hajló; az alázatosságot, meghunyászkodást nem ismeri; élénk temperamentumú, szenvedélyesség nélkül; a legkomolyabb beszéd is szeretetreméltó kedélyességbe megy át nála. Csak a halászok durvák: „*Ti pescador!*“ Te halász! annyi, mintha nálunk azt mondanók valakinek, hogy: „Te neveletlen paraszt!“

A fiumei nép vallásos, de vakbuzgóság nélkül. A nők sűrűn járnak a templomot, a férfiak csak nagy ünnepek, vagy kivételes alkalmakkor tartanak velök.

Különös tiszteletben tartják a *tersattói szüz Máriát*. Tudvalevő, hogy Mária háza, mielőtt Loretóba került, itt állott a tersattói hegy oldalán.

„Jöve a Bold. Szűz Mária háza 1291. május 11-én
Názáretből és elméne 1294. december 10-én.“

Ez a felirat olvasható a Tersattóra vezető lábfczamitó lépcsőút két oldalán levő stációk egyikén. Miért vitték el innen az angyalok? arról nem szól a krónika.

De a hely maig is szent a nép előtt. Fönt, a hegy ormán, a Frangepán-vár mellett később fogadalmi templom épült.

Ha nagy veszély fenyegeti a hajóst a sik tengeren, fogadalmat tesz a tersattói szüz Máriának és megszabadulása esetén viaszgyertyát visz és képet akaszt a templomba. Az előcsarnok oszlopai telides-teli vannak veszélyben forgott hajók képeivel; a kép alatt levő irás aztán megmagyarázza, hogy „*Scalza Achillesnek „Avanti*“ nevű hajója 1882. január 8-án a 36. szél. és 35. hossz. fok alatt dühöngő zivatar kö-

vetkeztében végveszélyben forgott. A hajó léket kapott, a víz rohamosan tódult be, a szivattyúk használhatatlanokká váltak; *Brazzoforte* kapitány a hajó véginségében a tersattói szüz Mária oltalmába ajánlotta mindnyájuk életét és így csodálatos módon megmenekültek.

A számtalan, többé-kevésbé primitív festmény közt ott figurál a „Jókai” nevű gőzös is, mely néhány évvel ezelőtt szintén nagy veszedelemben forgott.

Beljebb, a templomban gyakran egész sereg horvát asszony és lány kering meztelen térden csúszva, vad sebességgel a főoltár körül. A padozat köveibe e szokás már egész köralakú csatornát vájt.

Az önsanyargatás ily példái néha a fumei nőknél is előfordulnak. Igy nemrégiben az „Adriá”-nak egy Braziliában időző hajóján kiütött a sárgaláz s a kapitány és alkapitány bele is haltak. — A hajóskapitány ifjú felesége, férje megbetegedése hírére télvíz idején, áldott állapotban, *mezitláb* ment fel a Tersattóra vezető 504 lépcsőfokon.

Különben arra is van elég eset, hogy az ájtatos búcsúsok térden csúszva teszik meg az egész sziklás lépcsőutat a hegy lábától fel egészen a hegy csúcsán levő templomig.

A fumei nép munkás, szorgalmas és rendkívül takarékos. Ez az oka, hogy kivált a múlt időben lopás, rablás jóformán ismeretlen volt a városban, csak újabban, a nagyvárosi forgalom által idecsalogatott kétes existenciájú idegen elem szaporodása óta fordulnak elő szörványosan lopások. A végrehajtott jóformán nem is ismerik.

Pedig nem mondható, hogy bőségben úsznak. A 70-es évek óta, mióta a károlyváros-fumei vasutvonal megnyílt és ezáltal a város Magyarország kiviteli kereskedésének legjelentékenyebb pontjává vált, a lakosság száma 18.000-ról 30.000-re emelkedett, a kiket Fiume és környékének terméketlen sziklatalaja el nem táplálhat. Beállott tehát a drágaság, a nélkülözés, melyért a fumei nép a maga naivságában a vasut megnyíltá óta felszaporodott magyar tisztviselőket okolja. Az élelmi cikkek drágaságának növekedésével azonban rendszeren a munkadíja is emelkedni szokott; a gyárakban s a hajórakodásnál egy-egy munkás legkevesebb 2 frtot, az ügyesebbje 3—5 frtot is megkeres. A halászok is felemelték a hal árát: a *scampi*, a *tonhal*, az *asinelli* 3-szor, 4-szer annyiba kerülnek, mint a régi Fiumében. A gazdálkodók, iparosok és kereskedők is termékeik és árucikkeik árának felemelésével igyekeztek helyzetükön segíteni. Ily módon a vagyonos kereskedők mindjobban gazdagszanak, de a szegény nép a szép kereset

mellett is csak nagyon szükösen élhet; azelőtt a keresethiány, most a lakás és kenyér drágasága miatt.

Fiumében 60 kr. — 1 frt 20 kr a marhahús kilója; egy tojás ára 2—5 kr; ha pedig téli viharos időkben a hófuvás ott fönt a horvát hegyek közt megakasztja a vasúti közlekedést s a szélvész lehetlenné teszi, hogy a dalmát vagy olasz partokról élelemszállító bárkák érkezzenek a városba, akkor a nagy kereslet és kevés kínálat követ, kezében hirtelen mesés magasságra szökken fel az élelmi cikkek ára; az ágyba való kukoriczahéj kilója 7—14 kr.; a korcsmákban a legolcsóbb bor literje 60—85 kr, s csak a vám is 7—20 kr, mert Fiume városa mintaszerű iskolái, rendőrsége és kulturális intézeteinek költségeit mind a fogyasztási adóból fedezi.

Megvolna a fiumei emberben is a jól élésre való hajlandóság, de a környék talajának meddősége s a tradíció megtanították, hogy mértékletesen éljen a földi javakkal, s hogy nem szabad keresményét felélnie. Van is a fiumei embernek majdnem kivétel nélkül megtakarított pénzecskeje.

III. Lakás, földművelés, életmód.

Az Óváros szük sikátoraiban és szellőzhetetlen házaiban pezseg leginkább a fiumei népélet. Az utcázárál az alacsony ajtókon át egyenesen a lakószobába, vagy az emeletre vivő falépcső alsó fokára lép az ember. Rendesen egy, vagy — ritkábban — két szobában lakik az egész család. Gyakran két vagy több család közös lakást vesz fel, úgy hogy mindegyikre egy szoba jut; a konyhát pedig közösen használják. A fiumei család rendesen sok gyermekkel van megáldva s így gyakran nyolczan-tizen laknak egy szobában: apraja-nagyja ennél fogva napközben nem annyira a házakban, mint inkább az utcán tanyázik.

A kályhát a jobbmóduak sem ismerik; pedig bórás, vagy tartós esős időben ugyancsak ráfér az emberre a fűtött szoba. E körülményekből magyarázható, miért bukkan az ember az óváros szük terein még barátságatlan nyirkos, vagy metsző szeles időben is, minden lépten-nyomon szabadban gombozó gyerekseregére.

A konyhában szabad tüzhelynél főznek; a takaréktüzhely az úri házakban is csak most kezd terjedni.

Ugyanilyen lakásviszonyokat találunk a külvárosok alsóbb néposztályainál, vagy a szép házsorok padlásszobáiban meghuzódó népnél. Az épületek száma nem áll arányban a rohamosan növekedő lakosság számával. Az üres lakások fogalma Fiumében teljesen ismeretlen s a házasulandóknak gyakran el kell halasztaniok esküvőjüket, mig vala-

mely lakás meg nem ürül. Ily viszonyok közt még a két szobából álló padláslakásért is 17–20 frt havi házbért fizet a szegény ember.

Napközben, az étkezés idejét kivéve, ritkán van otthon a férfi. Hétköznap jókor reggel dolga után lát. Sokan halászáttal keresik meg napi kenyerüket. A tengerész-családokban az apa, a férj gyakran hónapokig vagy évekig távol van a háztól. De azért nagyon ritka eset, hogy az asszony megszegje a férjének tartozó hűséget; jól tudja, hogy az egész szomszédság éber szemekkel vigyáz reá.

A várostól távol fekvő alközségek lakói tetemesen jobb viszonyok közt élnek. A jobbmódú kisbirtokosok (nagybirtokos nincs) mindegyike saját házában lakik; ott van mindjárt bőven termő szőlős kertje is. Felhasználnak minden tenyérnyi kis földet, mert nem nagyon lehet benne dúskálni. Csak a völgyek mélyedéseiben van természetes föld; egyebütt a hegyoldalban, a kopár sziklatalajon terraszos (lépcsőzetes) kerteket találunk, melyek úgy létesültek, hogy kőbányászatnál, a gyér erdők kiirtása után, a sziklatalajra, két-három lábnyi magasságra, kődaraboktól zörgő földet hordtak.

A földet csak jó erős kapával lehet megművelni; minden télen meg kell trágyázni, különben még a hüvelyes vetemények sem teremnek meg benne.

A kertészkedés szépen jutalmazza a fáradságot; a káposzta, karfiol, brokkoli és a különféle salátafajok szépen fejlődnek a kertekben még télen át is; babot, borsót, krumplit már januárban ültetnek, hogy korai termést vihessenek a piacra. Egyéb sok vizet kívánó zöldséget azonban csak a folyó mentén termelhetnek.

A kapások reggeli kávét és 1 frt 10–20 kr napszámot kapnak.

Nehéz napszámot fogni, mert ha kerti munkára alkalmas az idő, mindenki magának dolgozik; nyáron át pedig, mikor a kerti munka szünetel, maguk az alközségbeli földművelők is a városban keresnek foglalkozást: majdnem kivétel nélkül *kőműves* mesteremberek.

A városban elfoglalt egyéb munkások közül is sokan laknak kinn az alközségekben, néha két órai távolságban.

* * *

Nemcsak a serdülő fiúk, hanem a leányok is azonnal munkába állnak, mihelyt az elemi iskolát elvégezték. A fiúk mint mesterinasok, a leányok mint *sartorellák* (varróleányok), vagy *tabacchinák* (dohánygyári munkásnők). Amazok az *elite*-je a nép leányainak: rendesen csinosan, divatosan járnak és kedves, szellemes és jó erkölcsű lányok hi-

rében állanak; a *tabacchini* nem járnak oly divatosan, de szintén kifogástalan erkölcsűek.

Sok *tabacchina* a több óra járásnyira fekvő horvát vagy isztriai falvakból jár be a dohánygyárba; megismerhetők arról, hogy hazafelé menet kötnek, vagy pamukot gombolyítanak, még pedig úgy, hogy a leány maga-magának tartja a pamukot.

Kalapot a fiumei alsóbb osztályok leányai nem viselnek; még a vagyonos szülék leányai sem, ha nem érzik magukat az uri rendhez tartozóknak. E helyett hagyományos, izléses, mondhatnók művészi frizura díszíti fejüket.

Este 6—8 óra közt, mikor a város úri népe a korzón végzi rendes sétáját, vagy vasárnap délben 12—1-ig, mikor az Adamich-téren a katonabanda vagy a városi zenekar játszik, ott vannak a kalaptalan sartorellák és tabacchinák is. Udvarlók nincsenek. Az udvarlást a fiumei úri szokás nem ismeri: férfiak soha se csatlakoznak az utcán vagy sétahelyeken a nőkhöz; a lányos házakba se járnak el a fiatalok. A mely fiumei leány a korzón férfi kíséretében megy végig, arról bizonyos, hogy el van vele jegyezve, vagy ha nincs, másnap már az egész óváros közeli eljegyzésükről beszél.

Az alsóbb néposztály hétköznapi életrendje a következő:

Reggelire kávé szottak inni, még pedig bőségesen; hozzá kenyeret vagy polentát esznek.

A férfiak gyakran 10 órákor is falatoznak: vöröshagymát kenyérral.

Délben főeledelük a *baccalà* (száritott hal), a besavanyított fehér répa (burgundi répa) s a mit első helyen kellene említenünk: a *polenta*, vagyis kukoriczadara, vízben keményre főzve, úgy hogy a mikor a fazékból kifordítják, a szép sárga kocsonyás anyag egészben marad; ezt jóformán kenyér helyett eszik. Ha délben hazamegy a fiumei ember, azt szokta mondani: „*Andemo a magnar quel toco di polenta!*” vagyis: Gyerünk, nyeljük le azt a darab polentát!

Rendesen egy fogásból áll az ebéd. A tálát az asztal közepére teszik, abból eszik az egész család.

Ime egy pár étel, mit ebédre szottak enni. Megjegyzem, hogy a rántást nem ismerik, hogy a polenta ritkán hiányzik az asztalról s hogy az itt következő ételek külön-külön egy-egy ebédnek tekintendők; Savanyú krumpli.

Besózott hal polentával.

Bab rizskásával (*zarostani* = *geröstet*).

Polenta salátával.

Rape garbe, vagyis besavanyított fehér- (burgundi) répa üresen vagy disznókövérevel. — A tökkáposzta módjára vékony hasábokra vagdalt besavanyított répát a piacon árulják.

Baccalà polentával. A baccalát, vagyis tőkehalat a fűszerkereskedésekben árulják, hol úgy van csomókba összekötve és egymásra rakva, mint magyar vidékeken a faszindely. Mielőtt megfőznék, kihozzák az utcára s a kövezetre helyezve, a balta fokával verik, azután meg pár órára vízbe teszik, hogy megpuhuljon. — Annak, a ki ezt az ételt nem szokta meg, eleinte kissé furcsa ízű; különben nagyon sós.

Brudo brustolito = pörkölt leves, többnyire kenyérrel.

Bab és káposzta összevegyítve és levesesen megfőzve.

Risi con pomadori = paradicsomos rizskása.

Patate in salata; a salátát apróra vagdalják s a krumplival együtt megfőzik.

Carote in salata; sárgarépa, salátával megfőzve, úgy mint fenn.

Maccaroni.

Risotto; rizskása, apróra vagdalt hússal.

Kašiza; tejbe kása.

Vacsorára az ebédből szoktak hagyni és hogy a tüzelőt megtakarítsák, rendszeren hidegen eszik. Néha azonban, különösen ősszel egy garasára füge is megteszi (kapni vagy 20-at), másszor meg, ha olcsó a hal, a férfi (rendszen ez végzi a halvásárlást) *polipot* vagy *sardellinát*, vagy *tonhalat* visz haza. Ezt aztán vagy olajban sütik ki, pl. *folpi fritti*, vagy ritkábban, különös élvezetül úgy készítik el, hogy a lábas fenekére olajat öntenek, rá zsemlyereszeléket, rá egy sor halat, azután újra olajat, zsemlyereszeléket, rá egy sor halat stb., míg a lábas tele nem lesz s végül az egészet szinig öntik olajjal s addig hagyják a tűzön pöfögni, míg jól át nem főtt; ezt *buzará*-nak nevezik; pl. *buzará di folpi*, *buzará di sardelline*, stb.

IV. Vasárnap.

Vasárnap az asszonyok és leányok templomba mennek, a férfiak a templom előtt, vagy a korzón ácsorognak, beszélgetnek. Imitt-amott az *osteriák* (korcsmák) is hangosak.

Délre marhahúsleves várja őket. A húshoz *minestrát*, vagyis tészta- (maccheroni) és főzelékvegyüléket esznek.

Délutáni egy órakor megkezdődik a népvándorlás a városból, fiakkereken vagy gyalog, *Drágafalvá* vagy *Tersatto*, *Cantrida* vagy valami

útszéli korcsma felé. A fiumei ember nem szokott házában vendéget fogadni; arra való a korcsma, hogy ott jöjjenek össze és kiki igyék a saját költségére, a mennyi neki tetszik.

Forró nyári délután sokan hajóra szállnak, úgy mennek ki az isztriai vagy hórvát partvidéki falvakba.

Kiérve a korcsmába, vagy szép csendesen iddogálnsk, vagy énekelnek is hozzá; másutt a férfiak kártyáznak, *morráznak*, vagy *bocciáznak*.

A svájci vagy francia kártyát nem ismerik, csak a *pénz*, *serleg*, *kard* és *bot*-figurákkal diszitett olasz kártyát.

A *morra* rendkívül hangos olasz játék. Az idegen a játékosokat látván, vagy a zajt hallván, azt hinné, hogy veszezszenek s egymást ököllet akarják kapaczitálni. Ketten állanak ki, egymásnak mereven szemébe néznek s mindegyikök egy számot (kettőtől tizig) hangosan kikiáltva, ugyanazon pillanatban és mindketten egyszerre, kiki a saját orra alá tartott öklének előrelendítésével 1–5 ujjat vág ki. Ha valamelyikök eltalálta a kettőjük által mutatott ujjak számának összegét, annak egy *pontja* (bonija) van; a kinek előbb van 7 pontja, az a nyertes. A jutalom egy liter bor, mit közösen isznak meg. A játék jó sokáig tart; nekivörösödnek, elrekednek, végül pedig egészen ki vannak merülve, mert szünet nélkül, szakadatlanul kell a kézlendületeket tenni s egyuttal a számokat kiáltani s csak akkor vesznek lélekzetet, mikor egyikök *pontot* nyer.

A *boccia* szintén olasz játék. Kuglizógolyókkal játszák, nyilt tepályán, de bábok nélkül. Szükség esetén pálya nélkül is megjátszák, csak egy darab egyenes föld kell hozzá. A golyókat nem guritják, hanem dobják. Az a játék czélja, hogy az agit adó pártnak golyóját minél jobban megközelítsék s e végből egymás golyóit állásukból kivágni törekszenek. A játszópálya mellett folyton ott áll a liter bor: a vesztes párt fizeti.

Bent a városban ezalatt az otthonmaradtak *tomboláznak*. De nem a házakban vagy szobákban, hanem az utcán, útczahosszat. Az óváros némely utczája ilyenkor érdekes képet nyujt. Ott ülnek az asszonyok, leányok, gyermekek, imitt-amott férfiak is a három lépésnyi széles, vagyis inkább szűk útca kövezetén, a küszöbön, kiki a saját lakása előtt, mindenkinek kezében a tombolajegy s rakja buzgón az üvegdarabokat és ismétli és adja tovább a kihúzott számot. Rendesen csak egy utcára terjed a játék; egy öreg asszony húzza a számokat, előtte egy asztalkán van a résztvevők 1 krajczáraiból begyült pénz is, szépen

felosztva: ennyi jut *ambóra* ennyi *ternóra*, *quaternóra*, *cinquinára*, *tombolára*. A cinquina többnyire 20 kr, a tombola 30—50 kr.

A két rendbeli fiatalság az alközségek egy-egy osteriá-jában alkonyat felé duda- vagy harmonika-szó mellett tánczra kerekedik. A szoba ablakait rendszeren leszedik, hogy a levegő a füllesztő helyiséget szabadon járja. A táncz folytonos *schleif walzer*-féle sergésből áll. A legények minden táncznál 4 krt fizetnek a rendezőnek a költségek fedezésére.

Este 7-től 10-ig különösen népesek a város felé vezető poros utak. Tíz óra felé elcsendesedik Fiume, de a városon kívül levő *campagnák* (egyszerűbb villák) lakói még éjjelutáni egy óráig is sűrűn hallanak borizű olasz nótákat, vagy a horvát eposzhős, *Kraljevics Markó* (Királyfi Markó) viselt dolgait dicsőítő kétsoros strófáknak vontatott, egyhangú és minduntalan nyögésben végződő szomou dallamát.

V. Ünnepnapok.

a) *Karácsony*. A szent estén egyetlen egy fumei asztaláról sem szabad a háromféle hálnak hiányozni; első tál étel: *borsó-leves*; azután *angolna*, abárolt kelkáposztával, továbbá *barbóni*, végül bármely tetszésszerinti hal, vagy *tekenősbéka*. Vacsora alatt egy szentelt gyertya ég. (A karácsonyfát Olaszországban sem ismerik.) Evés után megkezdődik a tombolajáték, miközben Bukariból való *vodizát*, vagy valamely más fajta édes bort isznak és hozzá *mandorlátót* vagy *papergnac* (olaszul *panpepato*) nevű perezcnagyságu kerek borsos süteményt ropogatnak. Éjféltől, lefekvés előtt a jobbmódúaknál *puncsot*, a szegényebbek házában törkölypálinkát (*drappa*) isznak s hozzá *aszalt fügét* esznek. Éjféli mise nincs, mert Fiume városa e szokást az előfordult kihágások következtében már rég eltörölte. Karácsony első napján délből *pulykapecsenye* párolog minden asztalon krumplis tésztából készült gombócznagyságu galuskával (*gnocchi* másképp *strangolapreti*: papfojto-gató). Az ünnepek alatt rendes házi mulatság: a *tombola*.

b) *Szilveszter* napján „*Bon fine*“ (Jó véget!) szavakkal üdvözlí mindenki ismerősét.

c) *Ujév* napján „*Bon prinzipio*“ (Jó kezdetet!) az üdvözlés módja.

A gyerekek bejárják rokonaikat és ismerőseiket (*a chiedere la buona mano* = ajándékot kérni). Krajcárt vagy négykrajczárost kapnak, a mit a kezükben tartott almába szúrnak, úgy hogy először a közepét rakják ki köröskörül a rézpenzzel, azután a többi részét szabályos körökben. Dél felé már büszkén mutogatja minden gyerek a réz-

pénzzel sűrűn kitüskézett almát. -- Ebédre disznóhúst kell enni; akkor egész éven át bőség lesz a házban; ha szárnyas állatot ennének, akkor elröpülne a szerencse.

d) *Vizkereszt*. Reggel a család minden tagja 3 korty szentelt vizet iszik; azután körüljárják a szentelt vizaratóval a házat és minden szobát behintenek. Előtte való este vagy az nap reggel is „három királyok“ járkák be a várost. Többnyire mesterlegények állanak össze; mindegyiknek fejét czukorpapirosból készült, aranyozott körkorona ékesíti. Kiséretükben még három legény van; ezek egyike bögréből készített, spárgára erősített füstölőt lóbál: parázs is, tömjén is van benne, egészen annak rendje-módja szerint; másikuk hosszú póznára erősített transzparentet hord: üstökös csillag tündöklék rajta; a harmadiknál harmonika van. Horvátul énekelik harmonikakísérettel a háromkirályok jövetelének történetét s pénzt kapnak a házbeliektől.

e) *Farsang*. Farsangban lehetőleg kövér hússal kell élni. Vasárnaponkint olajban süített s azután meczukrozott apró fánkot (*frittole*) esznek. Ekkor eszik a *boldoni* nevű véres hurkát is, mely fahajjal, mazsolaszőlővel, édes, mandolaizü fenyőtobozmaggal és tejjel kevert disznóvérből és rizkásából áll. Kedves eledel a mazsolás kukoriczakenyér is.

Egész farsangon át, minden vasárnap déltől kezdve késő estig álarczosoktól hangosak a főutcák. Napvilágnál még a diszesebbeket látja az ember. Jómódú szülők is készítettnek gyakran szép és értékes costume-okat leánykáiknak; ezek többnyire álarc nélkül élvezik a megcsodáztatás gyönyörét. Estefelé már karöltve összefogódzó álarczos-csoportok vihognak, sipitanak a korzón mindenfelé; különösen hangos az utca, ha ezek a csoportok egy-egy fehér inges, turószacskós-sapkájú bohóczczal találkoznak össze.

Legnagyobb a vigalom farsang utolsó napján, különösen vasárnap és hushagyó kedden. Ez utóbbi nap délutánján hintón vagy különböző alakokat ábrázoló kocsikon az uri nép is részt vesz az utcái háborúban; a lovak csak léptetve haladhatnak a korzón nyüzsgő néptömeg között; a szüntelen csattogó *coriandoli* (lisztbe hengergetett czukorgolyócska-) záport a legtöbben hasonlóval adják vissza, sokan azonban finom czukrokat s apró virágcsokrokat szórnak viszonzásul a nép közé.

Ujjongás, visitás, harmonika-szó, káromkodás, czintányér-csattogás, éles fütty-hangok, hahotázás, bohóczrivalgás, szerelmes évődés, bolondos szónoklás és ostorpattogás hangja keverednek össze siketítő zürzavarba, de azért nincs rá eset, hogy a rendőrségnek dolga akadjon a vidgató nép között

Évenként ismétlődő alakjai is vannak ennek az utcái farsangi ünnepnek; például: Négy ember görnyedezve visz a vállán egy rettenetes nagy rudon valami terhet; térdük remeg, időnként meg-megállnak, a verejtéket törlik homlokukról, a rud is meghajlik a közepén, a honnan — közönséges tyuktojás függ alá. Vagy: Egy másféléves kis gyermeket ábrázoló, fehér inges, bartellis, szalagos főkötős nagy kamasz álarczos utcahosszat tipegve és gőgicsélve, egy kimondhatatlan edényből majszolja és kínálgatja jobbra-balra a közönségnek a finom czukorkákat. — Vagy: Ott áll az egyik utcasarkon, egy felfordított ládán a *Pulcinella*, a lisztes arcú bohóc: halászzattal van elfoglalva. Nagy, hosszú rúd végéről spárca csüng le, erre aszalt füge van czérnával ráerősítve; a halak az utcái gyereksereg, kik nevetve, taszigálódzva, szájukkal igyekeznek a leérkező, de hirtelen ismét felemelkedő fügét elkapni. Jaj annak, ki kezével nyul hozzá! Azt a halász társa azonnal nyakon csipi és jól elnadrágozza.

Estefelé elcsittul a lárma, az álarczosok bálba sietnek. Az utca aszfaltszerű cémentburkolatát ujnyi magasságban fedi a porrá tiport confetti; néha meg-megcsusszan a jéghez nem szokott járó-kelők lába, egyik-másik földre is vágódik néha, de hát — ilyen a farsang!

A külvárosokban még másnemű, ősrégi eredetre valló farsangi multságok is divnak. Így hushagyó kedd előtt való hétfőn egy csapat fiatal ember részint *állatbőrbe*, részint rongyos, viseltes női ruhába öltözködik fel; egyikök kötélén fogva vezet egy különös alakot: fű, zöldelő borostyán, fűzfavessző képezik idomtalan, kóczos öltözkét; a kötél a derekára van erősítve, ezen függ a nagy *kolomp* is. Harmonika-szó, pléhfedő-csattogás és éles, recsegő hangú „*tororó*“ nevű furulyaszó kíséretében, magyar nemzetiszin zászló jelvénye alatt haladnak a városból kifelé. A szegény szörnyeteget vezetője egy nagy bottal szüntelenül rútol ütlegeli; ennek orditozása s a kettőjük közt folyó komikus jelenetek képezik a multság főtárgyát. Minden háznál megállapodnak; egyikök kezében egy nagy konyhakés van; ez veszi át, ha husfélélt vagy szalonnát kapnak; a másíknak kosár van a karján, mert többnyire egy-két tojást kapnak jutalmul.

Ez a szokás, melyet a mai nemzedék medvetánczoltatásnak képzel, kétségkívül nem egyéb, mint a *tél elkergetése*. (V. ö. Marianescunak [Ethnogr. I. 142] a Baba-Dokiáról irt rendkívül érdekes fejtegetését.) Rómában márczius idusának napján egy bőrökbe öltöztetett, Mamurius Veturiusnak nevezett embert hosszú fehér pálczákkal ütlegelve kergettek ki a városból. Érdekes, hogy a fumei „medve“ felru-

házása — fű, borostyán — élénken emlékeztet azon módra, melyen a rómaiak az áldozatra szánt állatokat szokták volt feldiszíteni.

Húshagyó kedden *Mesopust*-nak (horvátul = húshagyó) nevezett, nevetségesen öltöztetett szalmabábot hordoznak meg a külvárosban. Napnyugta után kiviszik a városból. Négyen czipelik két lábánál és két kezénél fogva és siratják keservesen, míg csak a városból ki nem érnek. Ott leteszik a földre, egyikük, ki a pap szerepét viszi, kikéri, azután meggyújtják és elégetik.

f) *Hamvazó szerdán* d. e. ismétlik a Mesopust játékot, csakhogy szalmabáb helyett egy társukat czipelik ki nagy jajveszékelés között. Azt mondják, hogy temetni viszik, de a város végén a legelső korcsmába térnek be, honnan mindnyájan kótyagosan térnek haza. — Délután az egész város apraja-nagyja Tersattóra vándorol *baccalát* (száritott tökehalat) enni és bort inni. A templom melletti főtéren a katonabanda koncertezik; a korcsmákban — noha ilyenkor Tersattón minden ház korcsma — ember ember hátán ül; kinn a téren is borzasztó tolongás van, úgy hogy a közönség nagy része a közel fekvő Draga, Szt.-Anna, Podvežice, Pečinje és Sušak korcsmába húzódik, honnan késő este farsangi vigalmi zaj közepette térnek haza.

g) *Nagyböjt*. Böjtben nem szabad álarczot felvenni, mert oda ragad az arcz bőréhez.

h) *Virágvasárnap*. A megszentelt olajfaágakat (itt már nem füzfabarkát visznek szentelni) otthon az ajtó fölé erősítik, még pedig keresztbe. Ez bőséget hoz a házra.

i) *Nagyszombaton* 10 órakor, mikor újra megszólalnak a harangok, ki hol van, otthon, utcán, nyilvános kutak mellett, vagy a tengerparton, hirtelen megmosakodik; ezzel lemossák magukról a bűnt.

j) *Husvét*. A fumeiek husvétii kalácsa a rendkívül sok tojással készült izletes *pinze* (horvátosan *pogazze*). Készítenek ezenkívül *sisseri* nevű kis kerek fonott kalácsot is, melynek közepébe piros tojást tesznek és úgy sütik meg. Az eledelek szentelése alkalmával a pinze egy részét s 2—3 tojást kiki a papnak enged át. Az öntözködést nem ismerik.

k) *Szt. Vid és Modeszt*, vagyis a fumei bucsu napján az óvárost magyar nemzeti és fumei zászlókkal fellobogózzák, a szűk utcákban ilyenkor a házak falait egészen elfödi a sok zászló.

l) *Szt. Cosimus* napján, vagyis inkább az utána következő vasárnap a fenn, Horvátországban, két óra járásnyira fekvő *S. Cosmo* nevű faluba rándulnak ki a fumeiek — karczos új bort inni.

m) Jelentőségénél fogva, mint elsőrangú mulatság, ünnepszámba megy a *nyilvános tombolajáték* is. Évenként kétszer, háromszor mindig csak vasárnap délután tartják; aranyóra, gyémántos karperecz, teljes ezüst evő-készlet stb. a nyereménytárgyak.

Az Adamich-téren ilyenkor szinte leirhatatlan tolongás, láрма és zaj van. Mindenki az erkélyre tekint, honnan trombitaszó jelenti, hogy megint kihuztak egy számot: „Un numero!“ — ordít egy stentori hang a nép közé — *zinquantazingue!* — És hangzik egyszerre, jobbról és balról, előlről és hátulról, az utczasarkokon felállított vörösapkás málhahordók borizú hangjából s a körülötted állók örvendő vagy bosszus felkiáltásából, mindenütt csak *zinquantazingue* (dialektikus ejtéssel). Ez tekint rád a nagy erkélyen felállított óriási tábláról, ez hangzik feléd az emeletekről, az ablakokból, a kávéházak és vendéglők előtt álló székekről és asztalokról. Ezt rebegi a német szakácsné, ki nek most magyarázta meg mellette álló földije, hogy a fünfundfünzigot szúrja át a kezében tartott hajtüvel; ezt tudakolja még az a takaros, hamvas arcú magyar parasztlány is, ki egy urasági huszár oldalán (mind a ketten bizonyosan Zichy gróf kormányzó udvarával kerültek ide) a fal mellé huzódik és kíváncsian nézi a tömeg izgatottságát, mondván: „Mi az a *czincze-czincze?*“ — De újra megharsan az „Un numero“ kiáltás és utána a nép zsivajgása. — De ime, valaki sápadtan, lihegve törtet a sűrű néptömegben át az erkély felé, magasan lobogtatva feje fölött a tombolajegyét. — Visszafojtott lélegzettel várja a nép, hogy csakugyan eldőlt-e az *ambo* sorsa. De a mint az erkélyen fehér zászlót tűznek ki, annak jeléül, hogy az illető csalódott (a mi gyakran megtörténik, talán készakarva is, vagy a rendezőség megbízásából), egyszerre száz meg száz gyerek és siheder éles füttyentése hasítja át a léget s a megelégedettség moraja vonul végig az utczákon és tereken.

A következő szám után egy másik pályázó piros sapkás közszolgával küldi jegyét a tribünre. Ez már szerencsésebb. „*L'ambo è pagabile!*“ = „*Az ambó folyósítandó!*“

Tiszteletére rázendít az Adamich-téren felállított banda egy hatalmas marsot s utána tovább folyik a játék, míg az összes nyereményeket el nem vitték.

VI. Népdalok.

Ha fumei népdal czimen csak azon népies eredetű dalokat volna szabad említenünk, melyekről határozottan kimutatható, hogy Fiumében keletkeztek, akkor e kérdéssel nagyon könnyen végezhetnénk.

Ha azonban — és méltán — fumei népdaloknak nevezhetjük mindazon népies eredetű dalokat, melyeket minden *sartorella* és *tabacchina* naphosszat, fumei dialektusban dúdol s melyeket az óvárosi gyerekek utczahosszat, vagy a *fachinók* (tengerparti málahordók) bármelyike a korcsmában torkaszakadtából harsogtat: akkor már egész tekintélyes kis gyűjteménnyel számolhatunk be

A népdal nagy vidéken, egész nyelvterületen szokott elterjedni. Mint a hogy a tiszántuli, vagy a jászsági dalok Dunántúl is gyökeret vernek, épúgy honosodik meg a *trieszti*, *velencei* vagy *nápolyi* virágzó népköltészet egy-egy gyöngye Fiumében is.

Néha olaszországi utczai énekes vetődik a városba. Megáll a nagyobb tereken és gitárát pengetve, elénekel valamely új nótát elejétől végig, strófáról-strófára. Azután körülhordja a nyomtatott szöveget a figyelő hallgatók közt, kik 1—2 krajczáron megszerzik az elénekelt nóta szövegét s hamarosan divatba is hozzák.

Az ily dalok gyakran műköltők alkotásai; olyanokéi azonban, kik a nép szája ízét és nyelvét jól ismerve, rendesen a nép számára írnak. Olaszországban rendkívül gazdag az egyes dialaktusok irodalma; de Triesztben is szépen halad a népies irány, sőt nálunk Fiumében is találkoznak már művelői.

A következőkben, a hol lehetséges, mindenütt rá fogunk mutatni az egyes népdalok eredetére vagy forrására.

1. Kőrösi lány.

Alol dete cheris là	(Értelmetlen két magyar sor: a
[Mind à chere si là]	„Kőrösi lány“ két első sora.)
Ioi ioi, ioi,	Jaj, jaj, jaj!
Capus i fasoj,*)	Káposzta meg bab,
Slana riba	Bakalával,
I polenta	Polentával
To je sve dobro. } **)	Élünk mindennap.

E dal, ezen alakban, nemcsak Fiumében, hanem egész Horvátországban is járatos.

2. Éljen Fiume!

Az „Ethnographia“ (III. 1. száma 40. 1.) Sforzina nyomán közli a „Viva Fiume“ kezdetű hazafias dalt; itt még két változatát óhajtom ismertetni; az A.) betű alatt közölt szöveg minden valószínűség sze-

*) Elhorvátosított olasz sor.

***) Horvát.

rint múdal. Az ötvenes években, az abszolutizmus korszakában énekeltek, mikor a horvátok vetették meg lábukat Fiumében. A B.)-vel jelzett váriánson azonban már a nép humorának nyoma látható. — Megjegyzem még, hogy e nótát a *Sonnambulának* „*In Elvezia non v'ha rosa*“ kezdetű dala melódiájára énekelik.

A.)

Viva Fiume, un bel pajese,
Che inamora, azende el core!
[Viva l' animo cortese
D'ogni singulo fuman!]

Éljen igéző, lelkesítő
Fiuménk és dús határa!
[Éljen a minket diszitó
Nemes érzés, igaz hála!]

Le discordie e i jorni amari
Alontana Idio da noi
[E ritorna coi Majari
La primera libertà.]

Visszavonással, zord napokkal
Nem sujt többé Isten nálunk,
[Visszatér a magyarokkal
Előbbi szép szabadságunk.]

B.)

Viva Fiume un bel pajese,
Deve cresce le zeriése!
[E la bela ungarese
Sarà sempre el mio tesor.]

Piroslik már a cseresznye
Fiumei szép határon,
[Az a csinos, magyar kis lány
Lesz a rózsám mindenáron.]

Ma cossa fosse de sta Fiume,
Se no fosser i majari?
[Se podria su quatro cari
Trasportare la zità.]

Mi is lenne Fiumébül
Magyar testvéreink nélkül?
Négy szekéren Ipricsomba
Elmehetnénk mindenestül.

3. Hogyha engem akarsz látni.

E szép olasz dalt két évvel ezelőtt kapták fel Fiumében. A strófákban, a rimek elhelyezése tekintetében nem törekedtem egyöntetűségre, mert az olasz eredetiben sincs e tekintetben következetesség. A földolog, a mire ügyeltem, a szabatos fordítás s az énekelhetőség. Zenéjét *Kubicsek Albert* tanár jegyezte fel.*)

Se ti brami di veder mi,
Fa la ronda al mio castelo,
Poi ti donarò l' anelo,
El anelo del'amor.
[Senza di te, mio bel tesor,
Non posso vivere, no, no!]

Hogyha engem akarsz látni,
Ablakom alatt kell járnai,
Gyűrűt adok, ha tudsz várni,
A szerelem gyűrűjét.
[Te nélküled drága kincsem,
Nem kell nékem az élet sem!]

*) A dallamot más alkalommal közöljük.

Szerk:

Se la mamma te domanda:
„Chi t'ha dato sto fiorèto?“
„Me l'ha dato el signorèto,
Che fazeva l'amor con me.“
[Senza di te, mio bel tesor,
Non posso vivere, no, no!]

„Te go deto tante volte,*)
Che non vojo fior' in testa,
Nè de jorno, nè de festa,
Nè de jorno de lavor!“
[Senza di te . . .
stb.]

Ha éd's anyád haragszik rád:
„Kitúl kaptad a virágot?“
Úrfi adta a virágot,
A ki szeretőmmé lett.“
[Te nélküled drága kincsem,
Nem kell nékem az élet sem!]

„Megmondtam már számtalanszor,
Nem kell virág a fejedre,
Nem kell mára, sem ünnepre,
Se köznapra, sohasem!“
[Te nélküled
stb.]

4. Van szeretóm . . .

E népdal a mult évi trieszti népdal pályázat alkalmával az első díjat nyerte. Fiumében rendkívül el van terjedve. Zenéje itt „Fazo l'amor“ czimen minden könyvtáros utján megszerezhető. A strófákat se közlöm mind, csak egy párt, melyek legjobban közszájon forognak.

Fazo l'amor, zè vero:
Cossa ghe zè de mal?
Volè che a quindez' anni
Stio là come un cucal?**)
Se tuto el santo jorno
Sfadigo a lavorar,
Zè justo, che ala sera
Me fazo acompagnar.

Son jovane, son bela,
Cossa ghe zè de mal?
Volè che a quindez' ani
Stio là come un cucal?
stb.

Se vado al vejon stasera,
Cossa ghe zè de mal?
Son jovane, son bela,
E semo in carneval.

Van szeretóm, az igaz:
Osz't mi baj? Hát aztán?
Ifjuságom tátott szájjal
Nem töltöm tán az utcán?
Egész istenáldotta nap
Fáradok, dolgozom:
Este — nem baj — ha legénynek
Karjába fogódzom.

Fiatal meg szép vagyok,
Osz't mi baj? Hát aztán?
Ifjuságom tátott szájjal
Nem töltöm tán az utcán?
stb.

Álarczos bálba megyek:
Osz't mi baj? Hát aztán?
Fiatal is, szép is vagyok!
Pihenj farsang után!

*) V. ö. Ethnol. Mitt. a. Ungarn II. 191. l.

**) *Cucal* = sirály, mamlyasz.

Se tuto el santo jorno
Sfadigo a lavorar,
Zè justo che ala sera
Me fazo acompagnar.

Son vetya, son in tochi
E questo ghe zè de mal!
Me tocarà, capisso,
Finír in ospedal.
E tuto el santo jorno,
Che mi svogo a tabacar,
E poi, ala fine . . .
Cossa ghe zè de mal?

Egész istenáldotta nap
Fáradok, dolgozom:
Este — nem baj — ha legénynek
Karjába fogódzom.

Öreg, törődött vagyok,
S ez már baj! Nincs aztán!
Tudom, hogy ott halok meg,
Kórházba, vagy utcán!
Egész istenáldotta nap
Csak a tubák, pusztán!
És majd végezetül . . .
Oszt' mi baj? Hát aztán?

5. Sorozáskor.

Sorozáskor a legények összekapaszkodva, karöltve, többnyire masirozó lépésben, harmonikaszó mellett járják végig az utcákat. Megjegyzendő, hogy a fumei fiukat tengerészatonáknak vagy honvédeknek viszik; ez utóbbi esetben részben Kanizsára kerülnek, részben itt maradnak a városban. A közös hadsereg gyalogezredeinek egyikéhez sem szolgálat Fiume regrutákat.

A)

E chi sarà che piangye?
(Sarà la mamma mia)
Sarà le tre ragasse
Su le finestre bässe
Col fazoleto in man.

Col fazoleto bianco
Se se forbisse i otyi
Veder sti giovanoti,
Vestii da militar.

Hát aztán ki fog siratni?
(Az én édes jó anyám)
Az a három szép kis lány
Az alacsony ablaknál,
Zsebkendő a kezében.

A szép fehér keszkenővel
Törülgeti a szemit,
Látva az ő kedvesit
Komisz baka ruhába.

B)

Adesso vado via,
Parto per l' Ungaria;
Šie mesi stago via
Servir l' imperadör.

Mostan már én elmegyek,
Magyarországba megyek;
Hat hónapig ott leszek
A császárt szolgálni.

L' Imperador me tyama
L' Imperador me vole:
Una ferida al core,
Mai più parlar d'amor.

A császár hivat engem,
A császárunknak kellek:
Egy golyóval sziven lönek,
Volt, nincs több szerelem!

Se me toca soldato,
No me toca la morte;
Se Dio me dà la sorte,
Spero de ritornar.

Ha katonasors is ért,
Nem ér engem a halál;
Isten megóv és nem talál,
Remélj, visszatérek!

6. Le a horvátokkal.

Ez a dal az abszolutizmus letűntével keletkezett.

Dal' albero piangyente
Le foje casca gyiù;
Abasso i croati!
Che no i comanda più.

Húll, húll a levele
Szomoru fűzfának;
Le a horvátokkal!
Már nem parancsolnak.

Az 1. és 2. verssor így is járja:

L'albero piangyente
Le foje le van, van;

7. Viktor Emánuel.

A következő két dal minden valószínűség szerint osztrák-olasz eredetű. Ugyanis tudnivaló, hogy a híres tiroli vadászok, olasz nyelvök ellenére is, mind fanatikus osztrákok; másrésztől meg az is köztudomású, hogy 1859-ben az isztriai, de még maguk az olaszországi papok is kereszties hadjáratot prédikáltak az eretnek és exkommunikált Viktor Emánuel ellen, mivel Róma elfoglalására s így a pápa világi hatalmának megszüntetésére irányzott törekvései már akkor is ismeretesek voltak.

A)

Cole teste, cole teste deí taliani
Jogheremo ale borele,
De Vitorio, de Vitorio Emanuele
Meteremo per bulin.

Az olaszoknak fejével
Kuglizunk majd nemsokára,
Bábúl Viktor Mánuelét, Mánuelét
Állitjuk ki a pályára.

B)

Vitorio Emanuele
Che leca le pignate
E cola man politica
Se pestava le culate,
Kirie, kirie, kirije leison
Kirie, kirie eleison.

Viktor Emanuel,
Ki a tányért nyalja
S politikus kezével
A . . . ét vakarja,
Kirie, kirie, kirije leison
Kirie, kirie eleison.

8. **Eltörött a fazék.**

Se ga roto la pignata,	Eltörött a fazék,
Se ga spanto i macaroni:	Kiömlött a makaróni:
Magna Pepi, magna Toni,	Egyél Józsi, egyél Tóni
Macaroni à la Pompadur!	Makarónit, újmódit!

9. **A „Gigerli“ nótája.**

Per andar in foiba	Mi kell a mélységhez?
Ghe vol la corda lunga,	Hosszu kötél, bogos.
Per far l'amore	Mi kell a szerelemhez?
Ghe vol la riza e bionda.	Szőke leány, bodros.
Per far i bigoli	Mi kell a bigolihoz?*
Ghe vol dele sardele,	Aprócska sardella.
Per far l'amore	Mi kell a szerelemhez?
Ghe vol le sartorele.	Csinos sartorella.

10. **Ziribiribim.**

Ziribiribim paghè una bira!	Ziribiribim fizessen kend egy po- [hár sört!]
„ non zè moneda.	„ nincs pénzem.
„ domani sera	„ holnap este
„ la pagarà.	„ majd megfizeti.

11. **Azt mondja. . .**

Nótája magyar vidéken is ismeretes.

La dis, la dis, la dis che zè malada
 Per no, per no, per no magnar polenta:
 Bisogna, bisogna, bisogn'aver pazienza,
 Lassarla, lassarla, lassarla maridar.

6 taktus Trallala

3 „ „

4 „ „

Azt mondja, hogy beteg,
 azért nem izlik a polenta:
 csak türelem, csak türelem,
 férjhez kell adni mihamarább.

Trallala (mint fönn.)

* A vékonyabb fajta makaróni neve: *bigoli* (féreg); a legvékonyabb fajtái: *capelini* (hajsza).

12. Evezz, csak evezz.

Tute le mule passano, La mia no passa mai. Te vojo bene assai, E ti no pensi mai a me. Voga, rívoga La mia barcheta! Voga Nineta, Che sēmo in mezo al mar.	Minden leány erre halad, De nem jön az én babám, Soh' se gondolsz te énrám, Pedig nagyon szeretlek. Evezz, csak evezz, Hajtsd a csónakom, Evezz Nina, csillagom, Tenger közepén vagyunk.
---	---

Nel mezo al mar che mormora Se pescan le sardele. Adio fiumane bele, Me tocarà partír. Voga, rivoga La mia barcheta! Voga Nineta, Che sēmo in mezo al mar.	Mormoló tenger közepén Hálót vetnek halászok. Fiumei szép lányok, Elmegyek, el kell mennem. Evezz, csak evezz, Hajtsd a csónakom, Evezz Nina, csillagom, Tenger közepén vagyunk.
---	---

13. A halász a halászatról.

Pescador che va ala pesca Vien a casa ben bagnado: „Bela, son asasinado, Che ala pesca no vado più.“	A halász a halászatról Haza kerül jó nedvesen: „Jaj végem van, én kedvesem, Nem mék többet halászni.“
---	--

Quando el mar fa la burasca E le onde salta fora, Teresina se inamora D' un bel jovin pescador.	Mikor épen nagy vihar volt, A hullámok kicsapkodtak, Megszeret Teréz legottan Egy szép, fiatal halászt.
--	--

„La mia mare poverina Me ga dado poca dote: Do teciete tute rote E 'na tola per lavar.“	„Az én szegény édes anyám Hozományt nem sokat adott: Törött lábast, kettőt, nagyot, Meg egy mosó deszkácskát*.“
--	--

*) Ezen a vidéken, valamint Velenczében sem ismerik a mosó tekenőt. Egy deszkadarabon szoktak (tola-tavola) mosni, mit rézsút a dézsába állítanak.

14. Cecilia.

Zezilia ariva a Padova,
La vede un cameron,
La vede el suo mari
Serà f' una prijon.

„Cos ti ga, marito mio?
Cos' ti ga? Cos' ti ga?“
,Va sù dal capitano
'Na grazia a rižercar!'

„Bon dì, šior capitano!
Go una grazia a žercar,“
'La grazia sarà fata
Verai dormir con me'.

,Stanote a mežanote
Zezilia verà quà:
Pronta i lenžioli bianchi,
El leto ben fornì.'

Quando era mežanote
Zezilia dà un sospir
,Cos' ti ga Zezilia mia,
Che no ti pol dormir?'
„M'ha dà una bota al core
Che credeo de morir.“

,Tasi, tasi, Zezilia
Che presto farà el dì,
Ti andrà a la finestra
Veder el tuo mari'

Apena spunta l'alba,
Zezilia va al balcon,
La vede el sù marío
Pendente pindolon,

„Mostro de un capitano,
Come el me ga tradi!
Ga preso el mio onore,
La vita al mio mari!'

Cecil Pádovába
Meglát egy nagy szobát,
Ott látja börtönben
Az ő hitestársát.

„Mi bajod, én férjem?
Mi bajod? mi bajod?“
,Menj a kapitányhoz,
Mondd, kegyelmet adjon.'

„Jó napot, nagy uram!
Kegyelemért jöttem.“
,A kegyelem meglesz,
Ha hálni jössz vélem.“

,Ma éjjel, éjfélkor
Cicelle jön hozzám,
Szép tiszta lepedőt,
Jó ágyat, szaporán.'

Éppen éjfél utött:
Cecil nagyot sóhajt.
,Mi bajod, Cicellém,
Hogy nem tudsz aludni?'
„Olyat döbönt szívem,
Véltem, meg kell halni.'

,Hallgass, hallgass, Cecil!
Majd mindjárt megvirrad,
Az ablakon által
Meglátod az urad'

Alig hogy megvirrad
Cecil az erkélyen:
Látja jámbor férjét
Függni a kötélén.

„Átkozott kapitány,
Elvetted, vétetéd
Tőlem becsületed,
Férjemtől életét!'

„Tasi, tasi Zezilia,
Che mi ti sposarò!“
„No vojo capitani,
Ma vojo el mio mari!“

„Hallgass, jó Cicelle,
Elveszlek, hitemre!“
„Kapitány, férjemet!
Add vissza, hivemet!“

La storia de Zezilia
La va finir così.

Igy végződik Cicelle
Szomorú története.

VII. Születés, keresztelő.

A fugyermeknek Fiumében is jobban örvendenek, mert kevesebb gondot okoz a szülőknek. A leánygyermeket világrajötte után az ágy alá teszik, hogy korán megszokja az alázatosságot.

A gyermeket nem szokták naponkint fürdetni; csak nagy ritkán, a mikor már nagyon piszkos. Nem is szokott a gólyáné a szülés aktusa után a gyermekágyas asszonyhoz eljárni; csak a keresztelőre megy még el, a mi rendesen harmadnap szokott megtörténni, kivéve keddet és pénteket: ezek szerencsétlen napok.

A gyermeket egy asszony vagy cselédleány viszi a templomba, vele megy a bábaasszony s a keresztapa (fiunál), vagy keresztanya (leánynál). Módosabbak két keresztapát is hívnak. A gyermeket vivő nő két viaszgyertyát is visz a kezében. Az egyik a templomban marad, a másikat hazaviszik s elteszik haláleset alkalmára.

A gyermeket apjának, anyjának vagy a születése napjára eső szentnek nevére keresztelik. Leggyakoribbak a közönséges nevek, mint például: *Jovanin* vagy *Ives* (Giovanni), *Pepi* (Giuseppe), *Piero* (Pietro) *Tonin* (Antonio), *Gigi* (Luigi), *Nino* (Niccolò); a nőnevek közt a horvátos *Franzika* (Francesca) és az általános *Maria*.

A sekrestyegyerekeknek egy vagy két hatost, a gyermeket vivő asszonynak 1 frtot ad a keresztapa vagy anya; ő fizeti a bábaasszonyt is (4—6 frt). De az ujszülött nem kap ajándékot.

A templomból hazatérve asztalhoz ülnek. A szülőkön kívül jelen van a keresztapa vagy anya, a bábaasszony és néha, jobb módúaknál, a pap is. Rendesen, akár délelőtt, akár délután, csokoládét adnak; utána tejbe és tojásba mártott s azután kisütött „*landize*“ nevű zsemlyeszeleteket, hozzá egy pohár édes bort (*vodiczát*, *malagát* vagy *malváziát*); azután beszélgetnek még kissé és — eloszlanak.

E szokások a szabad kikötő eltörlése előtti időből valók. Mos-

tanában már, hogy a külföldi gyártmányok megdrágultak, alkalmasint hamarosan megváltozik majd e szokások egynémelyike.

VIII. Házasság.

Az ismerkedés többnyire munkából való hazamenetel alkalmával történik. A legény elkísérgeti a leányt egy darabig; később, a leány szüleinek hallgatólagos beleegyezésével, esténként a ház előtt, az utcán is találkoznak. Az ily jegybenjárás gyakran sokáig, éveken át is eltart.

Ha valamely lánynak nincs szeretője, keresztelő szt. János napjának előestéjén valamely szembe nem ötlő helyen árpát veteményez és Péter-Pál napjának reggelén megtekinti, hogy szépen fejlődött és zöld színű-e az árpa, mert akkor még egy esztendő lejárta előtt akad szeretője és boldog lesz vele. Ha az árpa halavány vagy sárgás, akkor nem kap szeretőt; ha harmatcseppek vannak rajta (a mi Fiumében rendkívül ritka eset, mivel a köves talaj éjjelenként rendkívüli hőséget sugároz ki), akkor sok könnyet fog szomoru sorsa felett hullatni.

Ha valamely leányért több, például három legény versenyez s ő maga se tudja, hogy melyikhez vonzódjék inkább, akkor egy este három fügefalevelet tesz az ablakba s mindegyiket egy-egy kérőjének nevével nevezi el. Néhány nap múlva megtekinti a fügefaleveleket: a melyik legjobban fonnyadásnak indult, az viselte az igaz szerető nevét; ez szereti legjobban.

Ha a lány az óvárosban lakik, akkor jövődöbelijével esténként rendszeren a korzón találkozik. Együtt járják a korzót este 7 órától 9-ig minden este; együtt masíroznak a rohanó tömeg közt a katonabanda előtt hetenként egyszer a nagy takarodó (Zapfenstreich) alkalmával; együtt élvezik a nyilvános zenét (Platzmusik) vasárnap délben 12—1-ig.

Szertartásos leánykérésről mitsem tudnak a fumeiek. A legény már bizonyosra megy, mikor személyesen és egyedül megkéri a szülőktől a leány kezét. Tudja a leánytól, hogy szívesen fogadják. A legény ilyenkor 25—28, a leány 18—22 éves. A hadi tengerészetenél öt év a szolgálati idő, ezért nem is házasodhatnak előbb.

A legény gyakran utcai találkozás alkalmával végzi el az öreggel a dolgot. Többnyire azonban megjelenik a lány szüleinek lakásán (rendszeren feketébe öltözve) és ott előadva szándékát, hosszabb vagy rövidebb tárgyalás után megalkusznak a feltételekben.

Nagy ritkán az is megtörténik, hogy az apa megy el megalkudni a fia helyett; ezt „olasz módon“ való leánykérésnek nevezik.

A lány gondoskodik az ágynemüről; ő viszi magával a fehérnemű-felszerelést, a konyha eszközöket, gyakran a butort is. Ha módosabb a család, akkor pénzt is adnak a leánynyal: 400, 500—1000 frtot, ki-ki módjához képest; ha pedig házuk van a szülőknek, akkor hozomány fejében rendszeren átengedik az új párnak a ház egy részét, például az első emeletet, vagy az emelet felét. (A házak skatulyaszerű, szűk, magas épületek.)

Eljegyzést követő lakoma, vagy más ilyes szertartás nincs. A vőlegény szüleivel se törődnek nagyon sokat; legfeljebb ezentúl komáknak szólitják egymást.

Az óvárosi vőlegény az eljegyzés után együtt tart a leánynyal a vasárnap délutáni kirándulásokon is, vagy ha a lány otthon marad, ott van a rendes tombolajátéknál. Takarékosan él, különösen ha menyasszonya szegény, úgy hogy fehérneműn kívül egyebet nem hoz magával; ily esetben a vőlegény egy asztalt, két széket, egy széles ágyat és egy szekrényt vásárol. Az ágyneműt is megveszi: foszlós kukoriczahajat a szalmazsákba, tiszta, fehér gyapjút a párnákba. (Pehely nincs; ludat se látni esztendőszámra a piacon.) A dunnát nem ismerik, csak paplant használnak nagy, széles lepedőborítékkal.

A többit majd idővel, apródonkint szerzik be.

A leány már készen van holmijával; hisz 12 éves kora óta minden szabad percében azon dolgozik.

Ha végül lakást is találtak, mert gyakran ez is akadály, akkor kitűzik farsang valamely vasárnapjára az esküvőt. Legtöbb házasság kövér csütörtökön vagy farsang utolsó vasárnapján megy végbe. (A f. évi farsang utolsó vasárnapján 27 párt eskettek.)

A menyasszony a madonna tiszteletére kék*) vagy lilaszin ruhába öltözködik. A vőlegénynél a fekete szalonkabát mulhatatlanul szükséges; a szegényebbek a zsbárusnál vásárolják vagy bérbe veszik az esküvő idejére. Nyakkendőül csokorra kötött vékony fekete szalag szolgál.

Két tanuval (*compare* = koma) nyitott fiakkerbe ülnek s így mennek rendszeren, minden egyéb kíséret nélkül a korzón át a templomba. A szülők vagy rokonok sohase tartanak velük; vendégek egyáltalában nem hivatalosak a lakodalomra. Távozása előtt érzékeny bucsut vesz szüleitől a leány. Az anya megáldja a kereszt jelével, azután a vőlegélyre és vőfélyére bizza.

*) A leányok 12 éves korukig is többnyire kék ruhában járnak.

Arra nincs eset, hogy a jegyesek és tanúk gyalog menjenek a templomba, bármily közel lagnak is.

A jobbmóduaknál 2-3 nyoszolyólány is van; az első kocsiban a menyasszony ül a saját vőfélyével, a másodikban a vőlegény a második vőfélyel és két nyoszolyóleánnyal. Ha harmadik kocsi is van, akkor ebben a harmadik nyoszolyólány mellett a vőlegénynek még egy barátja, az általános vidámságról gondoskodó szertartásmester (*allegro zereemoniere*) ül.

Az oltár elé jutva, a menyasszony úgy térdepel le, hogy ruhája egy mozdulatra belepje az egész lépcsőt, úgy hogy a vőlegény arra térdepelhessen. Ha sikerül így elhelyezkednie, akkor senki sem fogja férjét megigézhetni.

Némely menyasszony az esküvő alkalmára lakatot tesz a zsebébe; a zárat az esketés alatt becsappantja; ezzel teljesen urává lesz jövődőbeli férjének.

A templomból kijövet újra kocsiba ülnek: az új pár most már egymás mellé kerül.

Elavulófélben levő, de szórványosan még mindig előforduló szokás, hogy ilyenkor a templom elé gyülekező utcai gyereksereg közé egy pár marok *confetti* (czukorkákat) dobnak, a kik viszont borsóval hajigálják meg a násznépet. Erre vonatkozik a következő szólásmód is: „*Quando magneremo confetti*: Mikor eszünk czukorkákat?” vagyis: „Mikor lesz az esküvő?”

Egy legközelebb lefolyt esküvő alkalmával azonban egy öreg drenovai paraszt, ki násznagyként szerepelt, már a templomban elkezdte a finom czukorkákat a menyasszony fejére szórni s odakinn a templom előtt is folytatta.

Ebből kitetszik, hogy a czukorkákhoz csak közvetve jutnak hozzá az utczabeli gyerekek; első sorban a menyasszonyt illetik.*

* Herder Cid-jéből is tudjuk, hogy Spanyolországban buzát szórtak a menyasszony fejére. E szokás egyéb népeknél is megvolt és megvan (V. ö. Ethnographia III. évf. 7. l.). A buza helyébe Fiumében *confetti* és borsó lépett, a menyasszony helyett pedig mai napság már többnyire a gyereksereget dobálják meg.

Tekintve azonban, hogy a *confetti* legnagyobb része, a *coriandoli*, mindig szemet (árpa-, ánizs- vagy kásaszemet) tartalmazó, *lisztbe* hengergetett golyócska, tehát tulajdonképpen czukorburokba helyezett gabonaszem: világosan kitűnik, hogy a *confetti*nek a menyasszonyra való szórása egyjelentőségű a Cid korabeli buzaszórással, vagyis a *termékenységget*, *szaporúságot* kívánással.

Erre vall a következő versike is, melyet Lombardiában a templom előtt összesereglett gyerekek szoktak kiabálni, mikor a násznép a templomból kijő:

Hazafelé nem szabad ugyanazon uton menni, a melyen jöttek, mert különben egy év alatt szerencsétlenség éri őket. Nagy kerülőt tesznek tehát, végig kocsikáznak a város összes utcáin; aztán fel Tersattóra, vagy kifelé Cantridába, hol előre megrendelt lakoma várja az új párt és tanuikat.

A lakoma rendszeren páрмаi (*parmigiano*) sajttal behintett *poczalból* (*trippe*) vagy *baccalából* (száritott hal) és olajba sütött *fánkból* (*frittole*) áll, a mihez előbb közönséges, később édes bort isznak bőven.

Mire a lakmározással és bőséges iddogálással elkészülnek, akkorra a korcsma alá gyülekeznek már a helyiség rendes vasárnapi vendégei is. A vőlegény valamelyik barátja, ki harmonikázni, vagy az éles, recsegő hangú *tororón* furulyázni tud, megszólaltatja hangszerét s ezzel megkezdődik a táncmulatság. Az első tánczot a vőlegény járja a menyasszonnyal, azután belevegyülnek a helységbeliek is. Később az új pár és tanuik kocsin, vigan dalolva visszatérnek a városba; de a helységbeliek tovább folytatják a mulatságot.

A módosabbak az esküvő után a nagy kocsikázás alkalmával szintén betérnek ugyan egy-két utszéli korcsmába és mindenütt isznak „egy kortyot abból a jóból” (*un goto di quel bono*), sőt néha az öszszes utbaeső korcsmák borát végig kóstolgtatják, de azután hazamennek s otthon lakmároznak.

Niș, nișoeu,
Den beniss,
Se vorî fieu.

Heje, huja,
Czukorkákat adjatok,
Ha gyermeket akartok.

Másrésről a czukorburokkal a *boldogságot* kívánás van szimbolizálva. Ugyanis már a régi görögök is édességeket szórtak a férje lábába először belépő ifju nő elé.

Tekintetbe jön még az is, hogy *coriandolit* használnak a farsangi nyilvános ünnepek alkalmával is, nemcsak Fiumében, hanem Olaszországban is. A mai Rómában a farsangi nyilvános ünnepek alkalmával pedig némelyek zsákszámra állítják fel erkélyükön, vagy a korzót járó kocsiban a tiszta *buzalisztet*, a melyből lisztmeregető kanállal csapkodják a nép közé az áldást.

Tekintetbe véve, hogy a mai farsang a saturnáliák- és dionysiákból fejlődött, hol a buza, vagy árpadara szórása s a liszthintés az áldozati szertartásoknál divott; továbbá, hogy a délvidéki szőlővirágzás idején divó saturnáliák az ébredező tavasz ünnepülésére szolgáltak s hogy az áldozatokat *bő* esztendő reményében nyujtották az isteneknek: világos, hogy a gabonaszórás itt is csak *bőség, termékenység* reményét fejezi ki.

A confetti-dobálásnak esküvők és farsangi ünnepek alkalmával, vagyis két különböző alkalommal divó szokása tehát egy és ugyanazon okra, a bőséget és termékenységet kívánásra vihető vissza.

Általános ölelkezés és csókolódzás után az ifju férj tiszte a menyasszonyi koszorút hitvestársa fejéről levenni.

Ha délelőtt történt az esküvő, akkor a lakoma *csokoládéból*, égetett *mandulatortából* (*croccante* = ropogós), különféle más *tortákból* és *édes borból* áll. Hivatalosak a rokonok s a családnak néhány meg-hittebb barátja, többnyire a bábasszony is. A házi lakomán az égetett mandulatortának nem szabad hiányozni.

A torták, valamint minden más ünnepi sütemény is, a cukrász-bolttól kerülnek ki, mert a szabad tűzhelynél a *landize* (l. Keresztelő) és *frittole* (l. Farsang) nevű süteményeken kívül egyebet lehetetlen készíteni.

Ha délután történt az esküvő, akkor módosabb házaknál ugyan-csak kitesznek magukért. Elmaradhatatlan a *svazeto con macaroni*; ez olyan mint a gulyáshus, csak hogy se paprika, se bors nincs benne; a piros színt a paradicsomtól nyeri, melyet télen is egészben tesznek a hús közé, hogy a makarónihoz jó levet adjon. Azután következik gyak-ran hosszú sora a peccenyéknek (*rosto*), utána almásrétes (*lo strudel di pomi*) vagy más sütemény, pl. *kugluff*. Nem hiányozhatik az égetett mandulatorta (*croccante*) se, melynek összeroppantása a vőlegény és menyasszony közös tiszte; mind a ketten kést fognak kezükbe és egy-szerre vágnak rá a czukros alkotmányra.

A felköszöntők (*brindisi*) sorát a menyasszony komája kezdi meg. Az olasz brindisi általában csak két rimelő verssorból áll.

Prima i era morosi,
Adesso viva i sposi!

Eddig csak szeretője voltál,
Éljen hát ezentul az új pár!

In sto orto zè*) del zaferano,
Eviva il nostro šior capelano.

Ebben a kertben nagyon sok a
[sáfrány,
Éljen az uri vendégünk, a káplány.

Din, din din
Eviva el Jovanin!

Csin, csin, csi!
Éljen a Jancsi!

Questo vin zè de Malvasia
Eviva tuta la compagnia!

E bornak neve Malvázia,
Éljen az egész kompánia!

Viva el vin, viva el pan,
Viva el šior Sacristan!

Éljen a lány kenyér, éljen a jó bor,
Éljen a sekrestyés, éljen a sógor!

*) Olvasd magyarosan: *ze*; a velencei dialektusban rendszeren így írják: *zè* = olasz *è*.

Le calze in tedesco se tyama*) strinfe,
Eviva le signorine nimfe!

Németeknek strimfijök van, de nincsen kapczájok,
Éljenek a kedves, bájos nyoszolyóleányok!

Oly családoknál, hol még nem mentek feledségbe a régi szokások, asztalbontáskor az összes megmaradt *confettit* (czukorféléket) a menyasszony fejére szórják.

Ezután a *tororó* hangjánál zajos tánczra kerekednek (gyakran a közeli *osteriában*). Majd visszatérnek a terített asztalhoz, felbontogatják a *butéliákat* (édes borokat), dalolnak, tréfálkoznak s a tréfás felköszöntőket folytatják; rendesen reggel felé szállingóznak haza.

A menyasszony elvitele minden ünnepélyesség nélkül történik. Az új lakást már az esküvő előtt berendezte magának az új pár, most minden kíséret nélkül egyenesen hazamennek.

Ha özvegyember, vagy özvegyasszony házasodik, este bizonyosan macskazenét kapnak a fel nem serdült ifjúságtól.

Végül meg kell említenem, hogy a kikötőváros világforgalmának nivelláló hatásánál fogva, eme kevés, itt feljegyzett hagyományos szokás is erősen pusztulófélben van. Ujabban már nemcsak a tengerészek, hanem egyszerű kézművesek is megteszik, hogy a reggeli órákban esküdvé, két tanujok kíséretében a legközelebbi kávéházba térnek be, ott megisszák a hagyományos csokoládét, mire azonnal vasutra vagy hajóra ülnek s ha nem is hosszú időre, legalább 48 vagy 24 órára eltávoznak a városból. Rendesen Krajnába, vagy Velenczébe mennek.

IX. Babona.

A boszorkányok, továbbá a *Morà*-nak nevezett lidércz s a *Malizaz*, ki nem egyéb, mint maga az ördög, szüntelen az ember megrontására törnek.

A lidércznyomás a *Morà* műve,; ez ugyanis az ember mellére fekszik és a vérét szivja. Ilyen esetekben a következő reggel az egész házban nagy izgatottság uralkodik. Szentelt vízzel locsolják a képeket s a padlózatot; az ajtót s az ablakokat kitárják, felfordított söprűt támasztanak az ajtó sarkába; a konyhaajtóba kést döfnek; a ház falára kívül-belül, valamint az ajtóra is krétával egyhuzamban a „Sa-

*) Olaszul: *chiama*.

lamon bogja“ (*Gropo del Salamon*) néven ismert bűvös jeleket írják, egész sort sűrűn egymás mellé:

Ily jelek az óvárosban egyik-másik ház falán minduntalan láthatók.

Ugyanilyen módon járnak el, ha éjente a butor megroppan.

A *Malizaz*-nak hosszú ősz szakála, nagy köpönyege, vörös csuklyája és sárga csizmája van. Mellén a „Salamon bogja“ villog. Többnyire két fehér bárány kíséretében jár. A ki a mondókát tudja, az Szilveszter éjszakáján, éjfélkor, a régi *Stajón* (a József főherceg vilája előtti téren) felidézheti. A *Malizaz* gazdaggá teszi azt, ki hozzá folyamodik; ellátja pénzzel, kincscsel, de cserébe az illető lelkét követeli és halála után a pokolba viszi. A *gomilában* (óvárosban) többekről beszélnek, hogy így tettek vagyonra szert. — A *Malizaz* azonban gyakran meg is tréfálja az embert. Így megtörténik, hogy tüvé teszi az ember a házat s még sem találja meg, a mit keres. Pedig ott van a szeme előtt. Ilyenkor az ördög tette rá a farkát, azért nem láthatjuk. Ez ellen csak a *káromkodás* használ.

Olyan házban, hová a rosz szellemek bejáratosak, a söprűt minden este az ajtó mögé kell állítani s a „Salamon bogját“ a ház falára kell írni.

A vén asszonyok közt sok a boszorkány, kik az embert, ha csak lehet, megrontják, szemmel verik; ezért a kis gyermekeknek az igézés ellen szentképet vagy ezüsből, csontból készült szarvat (*cornio*) kell hordaniok; ha nagyobbcskák, akkor kezükkel csinálják meg titokban a szarv*) jelét, valahányszor vénasszonyt látnak!; a felnőttek pedig az óraláncon hordják jou-jou képen a bőség szaruját ábrázoló, egyágú korallszarvat.**)

Ez óvintézkedések ellenére is megeshik azonban, hogy az embert megigézik, vagy szemmel megverik; ekkor világos ok nélkül betegségbe esik, vagy betegeskedni kezd, vagy állandóan roszkedvű.

*) *Mostrar i corni*: az ökölbe szorított kéz mutató és kis ujját egyenesen előre nyújtják.

**) Voltaképen mind csak a görög-római *Priapus-cultus* emléke; a szarv *phallus*-t jelent. A toscániai múzeumokban *füget mutató* amulett-kezeket is láthatni, melyek az etruszkok idejéből maradtak: a nők és gyermekek hordták, nyakukba akasztva, épúgy mint a fumeiek a szarvat mutató kezét. — A fügemutatás jelentőségét lásd *Magyar Nyelvőr* XIII. 456. lapján „Olasz kölcsönszók“ cz. munkámban és *P. Thewreok Emil* „Füget mutatni“ cz. magyarázatát. Nyr. XIV. 36.

Legádázabb ellenségei a boszorkányoknak a burokban születő *kresniknek*. Ha ugyanis valamely gyermek burokban születik, ezt a burkot (*camisetta*) összevarrják s az illető azután egész életén át a hóna alatt viseli. Ez a burok csodás szerencsét és hatalmat kölcsönöz a *kresniknek*, azért nagyon vigyáz is rá, hogy valahogy el ne veszítse. Éjjelente gyakran kutyává, lóvá vagy óriássá változik és így küzd a boszorkányokkal, kik rendkívül rettegnek tőle, elannyira, hogy fehér lepedővé változva, felemelkednek s így menekülnek előle; sőt ha a kresnik-kutya szőréből bárki is egy-két szálát kaphat s ezt kezében tartja, a boszorkányok nem mernek hozzá nyulni. A kresnik természetesen jól tudja, ki a boszorkány a köztünk járó-kelő vénasszonyok közt is, de jaj neki, ha akár jellel, akár szóval elárulná valamelyiküket.

Azonban némely vénasszony is megszüntetheti a boszorkányok rontását. Sok betegséget, pl. a „Szt. Antal tüzet“ csak igéző hatalom hirében álló vén asszony gyógyíthatja, a ki is tintába mártott újjal kisebb-nagyobb keresztet és szeszélyes vonalakat húzgál a betegnek arcán keresztül-kasul, miközben halkán mormogja a ráolvasás mondókáját.*)

A zivatart is a boszorkányok hozzák. Ilyenkor szentelt olajágat kell elégetni s azután a baltát a szél ellen dobni; ezzel megölik a boszorkányt s a vihar nemsokára megszűnik.

A bóra azonban csak másodsorban tulajdonítható a boszorkányoknak; valaki felakasztotta magát, azért fuj a csipős szél.

A boszorkányok ellen nagyon üdvös dolog még egyes határozott szentekhez is fordulni; így például menydörgés esetén keresztet kell vetni s a következő igézetet mondani:

Santa Barbara, san Simon,	Szen Simon, jaj Szen Borbála
Delibereme de sto ton!	Dörgís szűnjík valahára!
De sto ton, de sta sajeta,	Ez a dörgís, ez a villám,
Santa barbara benedeta?**)	Szűnjík meg, jaj, Szen Borbálám!

Ha valaki új lakásba költözködik, mindenekelőtt egy szent képet, egy seprüt és egy csipet sót vitet az új lakásba s csak azután hordatja át a butorokat.

Ha a szivárvány vörös színe szélesebb a többinél, akkor bő szüret lesz; ha a zöld szín szélesebb, akkor az olajtermés lesz bőséges.

Szerencsétlenséget hoz a házra, ha valaki a kenyeret a domboru oldalára fekteti.

*) Ilyeneket tessék megszerezni.

**) V. o. Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn, I. 198 l.

Szerencsétlenséget jelent még :

Ha az olajos üveget feldöntik ;

A gyakori tüszentés ;

A jobb szem rezgése ;

Ha leány füttyül, akkor a Madonna sir.

Ha este söpörnek ; (Kisöprik a szerencsét.)

Ha pap van a hajón ;

Ha valaki macskát üt agyon. (Hét esztendeig kerüli a szerencse).

Ha a *San Piero* nevű lepke (*Macroglossa stellatarum*) berepül a szobába és erősen beleütődik az ablaküvegbe s még ha kergetik sem akar a szobából kimenni, akkor szerencsétlenséget tudató levél érkezik a házba.

A kedd és péntek szerencsétlen napok, ilyenkor semmi munkát sem szabad megkezdeni. E napokon nincs se keresztelő, se esküvő. A hajóskapitányok nem indítják utnak hajójukat, a cselédek nem állanak be szolgálatba. A hétfő és csütörtök ellenben szerencsés napok ; ekkor kell minden munkát kezdeni.

Szerencsétlen a tizenhármasszám (*punto de Giuda* : Judás száma).

Halál előjele : Ha 13-an ülnek az asztalnál, egyikök egy esztendő leforgása előtt meg fog halni ;

Ha asztalnál ketten egyszerre nyujtják ki kezöket és a kezek keresztbe jutnak, akkor egyikök hamarosan meg fog halni ;

Ha valaki macskáról vagy tekenősbékáról álmodik ;

Ha valakinek a kezéből egész nap minden kihull, mit megfog.

Ha az ember keze viszket, pénzt kap.

A bal szem rezgése szerencsét jelent.

10. Temetés.

A halottas házból (lakásból) a családtagok valamely rokonukhoz vagy ismerősükhöz mennek s ott maradnak a temetés után is 2—3 napig, mert a halottnak hazatérő lelke egy pár éjszakán át mindig a szobákat járja és minden ágy mellett megáll.

Míg a halott a lakásban kiterítve fekszik, valamely családhoz tartozó, vagy ismerős legény virraszt mellette, kit akkor jutalmaznak meg fáradságáért, mikor a család a lakásba visszatér.

A szűk, udvar nélküli házak és szoros utcák következtében Fiumében az a szokás honosodott meg, hogy a végtisztesség megadására minden halottat a nagytemplomba visznek, a pap s a halottas ház előtt gyülekező gyászoló közönség kíséretében.

Feltűnő és úgy látszik a régi Fiuméből, az óváros utcáinak szűk

volta következtében keletkezett szokás, hogy a halottas menetben (valamint minden egyéb körmenetben) résztvevők, még a nők is, mindig kivétel nélkül, szabályos rendben *párosával* haladnak az utcán.

A templomba érve, a családhoz tartozó nők énekszerű módon jajveszékelnék, mint a sírató asszonyok.

Uri nők sohasem jelennek meg a temetésen, még a férjnek vagy édes apának temetésén sem, s csak a következő napon mondott gyászmisére mennek el.

Az uri temetések alkalmával a szintén párosával haladó uri közönség hosszú sora után következő gyertyavívó nők rövidebb sora a halott lakása körül (többnyire ugyanazon bérházban) lakó családok szolgálóiból telik ki. Vannak azonban a szegényebb osztályhoz tartozó olyan asszonyok is, kik az ily temetéseken kenyérkeresetből jelennek meg: díjazásuk a viaszgyertya, melyet a temetés után azonnal visszavisznek a kereskedésbe, hól 60—70% levonásával váltják be.

XII. Mivelődési áramlatok.

Az előadott fumei szokások és babonák között élesen kiválva észlelhető a nép lelkületére ható kétféle mivelődési áramlat; egyik a római klasszicitásból eredt, könnyed, derült és józan életmód, életfilozófia és ünnepi szokások, melyek mind *olasz* kultúrára vallanak, másik a sötét, misztikus, rémes felfogás, mellyel az érzéki tapasztalatok körét meghaladó tüneményeket magyarázzák s melyeknek kizárólag *horvát* neve határozottan elárulja eredetöket.

Nem áltatom magam azzal, hogy tanulmányom a fumei szokásokat teljesen kimeríti; meg vagyok győződve, hogy a kutatók még sok érdekes néprajzi adatra fognak bukkanni. A kutatással azonban szorgoskodni kell. A nép miveltsége Fiumében is rendkívül rohamosan halad előre. Az idegen mai napság már nem képes sem viselet, sem szokások tekintetében az alsóbb osztályokhoz tartozó embert az uri néptől megkülömböztetni.

A kikötőváros, nagy és változatos népforgalmával, rohamosan pusztítja a sajátos helyi szokásokat. A magyar állam egész raját bocsátja Fiuméba a magyar tisztviselőknél, az államvasut is egész sereg alkalmazottat * juttata fumei nép közé; az ausztriai, a németországi németeknek és az olaszországi olaszoknak rendezett kolóniáik vannak a városban; továbbá francia és angol kereskedők, ezenkívül a tengerparton dalmát és isztriai, görög

* Ezek többnyire büntetésnek tekintik a Fiuméba való áthelyezést, mert itt a szertelen drágaság és idegen viszonyok következtében nem igen jól érzik magukat

és török, időnként még chinai és japáni, néger és indián nép és nyelv, típus és viselet is tarkítja a város képét: ily helyen, mint minden jelentékeny kikötővárosban, hamar elmosódnak a nép eredeti hagyományai. Általános, szintelen, internacionális szokások váltják fel a régieket.

A magyar állam favorizáló gondoskodása tette a viláfgorgalom jelentékeny állomásává Fiumét; a magyar tudomány feladata megvilágítani e vidék és népe multját és jelenét s tanulságosan kimutatni, miből és hogyan alakult *Magyarország drága gyöngye*.

Adalékok Fiume néprajzához.

B.

— *Czink Lajostól.* —

I. Fiumei karácson.

Karácson vigiliájának reggelén a gondos háziasszony a világ kíncséért se mulasztaná el a „badnjak“-ot (jelentése karácson); az egy irgalmatlan nagy hasáb a tűzön, melynek majdnem egész nap kell égnie; táplálják a tűzét minden olyan ételnemével, a mit az ünnepen fogyasztani fognak. A karácsoni asztalt fehér asztalkendő díszíti; jobb sarkára fonott kalács (buzolà) kerül, a melynek mindkét oldalán ötégy ág van. E kalács a családban az egyetértést, a házasságok vonzalmát egymás iránt jelképezi. Az asztal bal sarkára árticsóka formájú kalács jut annak jelképezésére, hogy úgy szaporodjék a család, mint az árticsóka levelei. Az asztal közepén egy tányérban zeller, citrom, torma és fokhagyma van; a zeller a családban a szaporaságot, a citrom a fogárdosságot jelképezi; a torma meg azt jelenti, hogy a szülők legyenek gyermekeik iránt erélyesek; a fokhagyma pedig minden baj és nyavalya ellen orvosság.

A szent este vig mulatozás és társas játékok közt telik el; különösen kedvelt játékok a tombola és a semola. A tombola annyira népszerű a gomilában (ó város), hogy minden ünnep, sőt vasárnap is játszásk, sátoros ünnepeken meg, amint egy fiumei mondás tartja, oly ritka az a család, a melyben nem tomboláznak, mint a fehér légy. (Rare le famiglie, dove al Natale non si fà la tombola, come le mosche bianche.)

Karácson meg nem eshetik *paprignacchi* és *frittole* nélkül; az első méz, liszt, mandula, citrom, narancs, malaga, ciprusi bor, olaj stb. keverékéből álló perecalaku tészta; a frittole meg fánk tészta, galuska módjára kanállal kiszaggatva és zsírban kisütve. Az óvárosban majdnem minden utcasarkon árulják krajcárjával darabját.

A karácsonhoz kötött babona annyi, mint nyári eső után a gomba. Ime egy-kettő mutatóba.

Az asztalt az estebédre még nappal felterítik. Este setétben mindenki leül a szokott helyére, csak a háziasszony nem, aki gyertyával a kezében lép a szobába s mikor a helyére ér, maga elé helyezi a gyertyát s körültekint. Halotti csend. A kinek nincs az egy év leforgása alatt meghal.

Az öreg cseléd, a ki ennek csalhatatlanságáról kezeskedett, azzal végzé szavait: — Egyszer próbáltam életemben; mikor belépek a szobába, leteszem a gyertyát s szétnézek, mindenkinek a fejét látom, csak a Rudi fiamét nem; mintha a nyakát elvágták volna. — És meghalt? — Még az év el se mult. Soha többé nem próbáltam, de nem is próbálnám ám!*)

A leányzó a szellemek órájának — éjfélnak — közeledtére sötét szobában levetkezik, még pedig anyaszült meztelenre, s mikor megkondul az első harangütés, égő gyertyával a kezében a tükör elé siet s a kit abban megpillant, az lesz a férje.

Nevek említésével mondotta el forrásom — persze vén asszony — a következő két esetet:

A háziasszony biztatja a cselédjét, hogy tegyen próbát; a leányzó majd halálra ijedt szegyenében, mikor saját gazdáját meglátta, s boszszankodva ment nyugovóra azon hiszemben, hogy asszonya rászedte s a férjét lesbe küldte

Másnapra ébredve az asszony kérdi: — No kit láttál? — Hagyjon békemet asszonyság. . . — Hát neked mi patvar a bajod? — Az, hogy bolonddá tartott. — Nem én, de hát kit láttál? — Kit? az urat. — Meglásd lányom, én meghalok s az uram elvesz téged. . . — És úgy lón? kérdém az anyókat. — Tökéletesen! volt a kategorikus válasz.

*) A jövődő titkára férfi és nő biz egyaránt kíváncsi; ime két legbiztosabb módszer annak megismerésére. Pontban éjfélnak össze kell kapni az asztalkendőt az ételhulladékokkal együtt s a kertbe menve, ott kirázni; ha az évben meg fog házasodni, meglátja vőlegényét, illetve a legény menyasszonyát; ha halála van megírva a sors könyvében, hát biz' az öreg kaszást pillanatja meg; de ha sem egyik sem másik jelenség nem mutatkozik, akkor se nem házasodik, se meg nem hal. — Ime a másik A kíváncsi vesz három tányért; az egyikbe fésűt, a másikba kulcsot, a harmadikba pénzt teszen s befedi őket; ezután kimegy a szobából A benn levők elcserélik a tányérokat, melyek közül a visszatérő választ egyet s felfedi; ha a fésűre akad, férje, illetve felesége zsörtölődő természetű lesz, a kitől soh'se lesz békessége; ha a kulcsot találja a tányérban: boldogsága, ha a pénzt: gazdagsága bizonyos.

Ime a másik eset: a neveket szintén elhallgatom. A leány ravaltalt lát, körülé a szokásos kandelaberekkel. E látomány azt jelenti, hogy soh'se megy férjhez, hanem pártában hal el. — Mikor esett ez az eset? — Im 15 éve. — Férjhez ment a leány? — Nem az. — Él még? — Megvan jó egészségben. — Ez a vőlegény látási kísérlet szokásos Ker. sz. János vigiliáján is.

A leendő férj vagyoni állapotának kiderítésére im a legcsalhatatlanabb módszer: A leányzó vesz három szem veresszinű babszemet, az egyiket meghántja egészen, a másikat csak félig s a harmadikat meghagyja természetes állapotában. Lefekvés előtt vánkosa alá rejtí a babszemeket. Másnap reggel alig nyílnak meg szemei, az az első dolga, hogy vánkosa alá nyúl s egy babszemet előránt. Ha a hámozatlan akad keze ügyébe, a leendő férje dúsgazdag; ha a félig hántottat húzza elő, közép módú; de jaj neki, ha a megmeztelenített babszem kerül elő, mert a leendő ura szegény ördög, a kinek még inge sincs.

E babszempróba megismételhető Ker. sz. János és sz. Péter vigiliáján.

Hogy hívják a leendő férjet? — Karácson vigiliáján a leány egész nap böjtöl. Éjfélkor összekapja az asztalkendőt s az ablakhoz megy hogy kirázza; ha ekkor nevet hall, ez lesz a leendő férje neve is.

Nem kevésbé érdekes és csalhatatlan a karácsoni papucs-jóslat. A leány a lépcsőzet legfelsőbb fokára áll s a papucsot lerugja a lábáról; ha a papucs lefelé áll az orrával: még azon évben, ha keresztben fekszik: pár év alatt férjhez megy, de ha a lépcsővel szembe néz, akkor a szegény leány még jó ideig pártában marad.

— És biz' Isten van valami a dologban — jegyzé meg az anyóka, kitől ez adatot nyertem — mert még gyermek valék, mikor tíz évvel öregebb testvéremmel én is megpróbáltam s a mint a papucs megmutatta, előbb is mentem férjhez.

E szokás divik Ker. sz. János és sz. Péter vigiliáján is.

Ki lesz a férj? Az ágy mellé mosdótálba vizet, e mellé szappant és törölköző kendőt helyez a leány; a ki álmában megmossa, az lesz a férje. E próba szinte megismételhető Ker. sz. János vigiliáján

Szokásos karácsonkor az ólomöntés mellett a tojás fehérje öntése is; egy palaczk vízbe öntik a tojás fehérjét, a mely a vízben elnyúlik s mint majdnem mindenkitől hallottam, terebélyes, ágas-bogas fát, árbofos hajóalakot mutat, tehát a leendő férj . . . tengerész.

Szent este éjfélkor, amint elhangzik az első harangütés, ki kell seperni a házat, hogy minden baj és nyavalya távol maradjon a háztól.

Hogyan tudja meg a leányzó, hogy hány évig kell még várnia férjhezmenéssel? Vesz egy megszentelt jegygyűrűt s azt egy hajszálra akasztja; aztán egy poharat félig vízzel. A gyűrűt bele tartja a pohár közepébe, de úgy, hogy a vizet ne érje; mikor a keze fáradni kezd, reszket s a gyűrű himbálózik, persze egyenlő arányban a kéz reszketésével, egyszer csak megüti a pohár belső oldalát. A hányszor a gyűrű a pohárba ütődik, annyi évig kell még várnia.

A másik módszer ugyan e célra az, hogy a leányzó a lépcsőn lerúgja a papucsát; a hány lépcsőt gurult, még annyi évig kell várnia.

Ha valaki pontban éjfélkor belép az istállóba, az ott levő marhák lovak stb. állatok nyelvét megérti.

II. B a b o n a.

Házasság.

Sz. János és sz. Péter éjjelén a leány a fejköszvény alá egy nadrágot tesz; a kit álmában látni fog, az lesz a férje. Mulatságos az ezen babonához kötött, közszájon forgó adoma. Az anya szomorúan tapasztalja, hogy leánya az erkölcsök dolgában megesusztott, hát rászól, hogy kitől? Biz én nem tudom édes anyám, hacsak nem attól a nadrágtól, a mit sz. Jánoskor a vánkösöm alá tettem.

Mielőtt a házasulandó felek a templomba lépnének, a menyasszony kér a vőlegénytől pár krajczárt; ha ez ad, akkor nála nincs a pénznek maradása, mind az asszonynak fogja adni; ha nem ad, hát biz' ez rossz jel a fiatal asszonyra, mert a férje-ura majd eliszsza.

Magam szemtanuja voltam annak, hogy a vőlegény, mikor az oltár elé térdelt, leendő nejének a szoknyáját a térdei alá huzta, mikor ennek okát kérdeztem, azt mondták, hogy a szem ne ártson nekik, de meg a hűtlenségtől is megóvjá őket.

A ki az új házasfelek közül az első éjszaka a gyertyát elfujja, az előbb hal meg. — Melyőtök fujta el a gyertyát? kérdem egy ismerősömtől. — Égve hagytuk, a mig magától kialudt.

Ki az új házasok közül az első éjjelen előbb alszik el, az előbb is hal meg.

A házasságra lépő pár szülei soha se mennek a templomba, hanem a visszatérőket otthon az ajtóban várják egy pohár borral, melybe az immár fiatal asszony pénzt vet: ez a vőlegény anyjáié, a ki selyemkendővel vagy arany lánczczal — ki a hogy teheti — körülkeríti a nyakukat s így vezeti be őket a lakásba. A kendő vagy láncz a fiatal asszonynak adott ajándék.

Jaj annak a vőlegénynek, a ki az oltár előtt a menyasszonya

ruhájára lép, mert a majdani feleség ugyancsak gyakran elagyabugyálja érte.

Ha a házasságra lépők már utban vannak a templom felé s eszükbe jut, hogy elfelejtettek valamit, a világért se szabad visszatérni, mert házaseletük boldogtalan lesz.

Ha a jegyesek utban vannak a templom felé, hogy esküdjenek s az uton ismerőssel találkoznak, nem szabad köszönteniök, annál kevésbé kezdet adniok, ha még is megtennék, boldogságuk aligha el nem marad.

Az új lakásba először seprüt, szentelt vizet, sót, kenyeret és képet kell vinni; a seprü a tisztaságot, a szentelt víz a családra áldást, a só bölcseséget, a kenyér jóllétet jelent, mint ezt a közmondás is mutatja: egy darab kenyér már fizetés (Un tocco de pan è una paga.) A kép családi tisztaságot jelképez.

Gyermek.

Ha a gyermekágyas asszony nehezen szül s a burok (secondina) nem igen akar elmenni, olajos üveget adnak a kezébe, a melybe befúj.

Ha a gyermek kedden vagy pénteken születik, csakhamar árvaságra jut.

A köldökből az a darab, a mit a bába összeköt, 4—8 nap alatt leesik; ez jól megőrzendő s ha a gyermek hét éves lesz, oda kell neki adni, hogy oldja meg. Ha felbontja: okos és szerencsés lesz; ha nem sikerül neki: buta és szerencsétlen.

Mikor a gyermeket keresztvizre viszik, a pólyába sót, kenyeret s a megigézés ellen szentelt virág-hamut szokás tenni,

Ha a kis gyermek először jön valamely házba, két nyers tojást és sót kell adni a markába, hogy értelmes ember legyen belőle.

Gyermeket átlépni veszedelmes, mert nem nő meg; ha véletlenül megesezt, vissza kell lépni háromszor.

Kereszteletlen gyermeket nem szabad magára hagyni, mert az ördög kicseréli.

Előjelek

Zsidóról álmodni szerencse; másnap a lutriba kell tenni, a nyereség biztos! Hányszor tettem én — jegyzé meg forrásom — s még se nyertem; lehet hogy talán valamikor, a mikor kevesebb volt a zsidó Fiumében . . .

A tűz pattogása azt jelenti, hogy vagy idegen érkezik, vagy per-patvar lesz a házban.

Ha a markunk viszket, pénzt kapunk.

Ha a bal füled csendül: szapulnak valahol; ha jobb: dicsérnek.

Ha a bal szemed viszket: sirni fogsz; ha a jobb: meglátod a kedvesedet.

Ha viszket az orrod: verést kapsz, vagy beszélni fogsz a kedveseddel.

Szerencsétlenség: Ha tükör eltörik, ha az olaj kiömlik, ha az izzó parázs sistereg, ha a nászmenet temetéssel találkozik; ha a gyermeket keresztvizre vivők találkoznak temetéssel, utközben nyul-lal vagy macskával találkozni, újévkor pappal, vagy patikáriussal, bá-bával ellenben nagy szerencse találkozni.

Betegség.

A szemmel verés (megigézés) ellen szénvizet szoktak készíteni, a melyből ha a beteg ivott, a többit a szoba sarkai felé önti. Hathatós orvosság még az urnapi virágok s a virágvasárnap barkák elégetéséből származó hamu is, melyet a kápucinus barátok könyör-adományok fejében osztogatnak.

Az árpát a szemről eltávolítani igen könnyű; a jegygyűrűvel végig húzunk rajta háromszor jobbról balra magunktól el, e szavakat mondván: én téged kitéplek; aztán háromszor balról-jobbra s három-szor alulról felfelé, de mindig magunktól el u. a. szavak kíséretében s végül ugyancsak a jegygyűrűvel három keresztet vetünk rá, mondván: Atyának + Fiunak + sz. Léleknek + nevében.

Ha kelés van a szemén, a legjobb orvosság háromszor az ollóval olyan formán tenni, mintha le akarnók vágni.

A torokfájás se olyan baj, a mit ne lehetne gyógyítani; a két hüvelykujjal 9-szer kell a torkot kenni és pedig a torok közepén kezdve a fülek felé; a tenyér nyitva tartandó. A kenés közben im ez a mondóka: San Biagio aveva 9 sorelle, come queste sorelle si allon-tanarono da San Biagio, cosi s' allontani questa malattia dalla gola (Sz Balázsnak volt 9 nővére; a mint ezek a nővérek elhagyták sz. Balázst, úgy hagyja el ez a betegség a torkot.) Különösen a hét hónapra születettnek a kenése foganatos.

Ha az evő eszközök az asztalon keresztben állnak, a gyomorfájás nagyon közel van.

Halál.

A ki fél a halottól, fogja meg a koporsóban fekvőnek a lábán a hüvelykujját s félelme elmarad.

Halottak napjának éjszakáján az asztalra kenyeret, sót s vizet kell helyezni, hogy legyen mit enniök a család ama halottainak, kik a purgatóriumból kijönnek azért, hogy kedveseiket meglátogassák.

Ha valakinek megjelenik a lélek, akár a házban, vagy a lépcsőn, vagy az utcán, szóval bárhol, szóljon hozzá emígyen:

O anima serena
Che pecà te mena?
Disimelo a mi,
Che farò pregar per ti.

Oh jámbor lélek,
Mely vétek úz téged?
Mond meg csak azt nekem,
Én majd imádkoztatok érted.

A jelenés erre eltűnik.

Ha éjjel butor-repedés hallszik: lelkek járnak a szobában.

A temetőből a sirról se virágot, sem semmi mást elvenni nem szabad, mert még azon éjjel eljön a halott s visszaköveteli.

Ha a halottnak nyitvák a szemei, hiv maga után egy másikat is.

Halottak napjának éjjelén a temető utczában a megholtak lelkei gyertyával, mécsesrel a kezökben láthatók.

Nem szabad a halottat pénteken kivinni a házból, mert több mint bizonyos, hogy hárman meghalnak rövid időre rá abban a házban.

Ha a macska a ház vagy az ajtó körül ólálkodik, az azt jelenti, hogy látja vagy érzi a halált, a mely ott préda után jár.

Boszorkány.

Éj idején nem szabad a házat takarítani, mert akkor a boszorkányok vannak munkában.

Isten mentsen este vagy éjjel a tükörbe nézni, mert az ördög látszik belőle.

La mora, a fekete asszony éjszakánkint tisztel meg látogatásával, hogy megnyomjon, vagy a vérünket szivja. No de van mód ellene védekezni; a vánkos alá villát tegyünk s ha halljuk a dübörgést, melyel közeleg, álljunk résen s szurjuk le. A vánkos is jó védőszer; az ágy elé dobjuk s aztán nyugton hajtsuk álomra fejünket, mert ha ott járt éjjel a fekete asszony, másnap reggel a vánkoson ülve találjuk s bocsánatot esdekel. Persze meg kell vele ígertetni, hogy máskor békén hágy. Az üvegcsével való védekezés se utolsó; mikor jön, várjunk addig, a mig gondoljuk, hogy már bemehetett az üvegcsébe; ezt aztán dugjuk be s tegyük forró vízbe. Másnap bizonyosan beállit egy vén asszony és sőt kér; ekkor aztán elbánhatunk vele kedvünk szerint.

A *Kodlak* veresbe öltözött törpe, maga az ördög; a gomilá-ban a Dobrovich-ház padlásán volt egy ilyen, *Andrić vrag* (Ándrás ördög) név alatt ismerték. A gazdája jól tartotta makaronival, ő meg a gazdáját pénzzel. Egy alkalommal a cseléd, a ki neki enni vitt, megkívánta a makaronit s evett belőle; ezen aztán annyira felmérgeződött a *Kodlak*, hogy hozzá vágta az egészszet.

III. Közmondások és szólásmódok.

1. Se Jenajo no jeniza, se Febrajo no febriza, Marzo jenisa, febriza e marzissa.	Ha januárban nem fagy, ha februárban nem esik, márcziusban fagy is, esik is és rothad.
2. Febrajo curto pejo d'un turco.	A kurta február rosszabb, mint a török.
3. Marzo matto.	Márczius bolond.
4. Aprile dolze dormire.	Áprilisban édes az álom.
5. Aprile non ti scoprire.	Áprilisban ne takarózzunk ki.
6. Majo va adajo.	Májusban lassan járj.
7. Majo grata formajo.	Májusban reszelj sajtot.
8. Giugno cava el co de gugno.	Juniusban vedd el a subát.
9. La piova de Agosto, rinfresca mar e bosco.	Ha augusztusban esik, felfrissül a tenger s erdő.
10. San Sabastian cola viola in man; viola o non viola, de l'inverno semo fora.	Szent Sebestyén, ibolya a kezében; ibolya vagy nem ibolya, a télből már kin vagyunk.
11. San Vincenzo gran fredura, San Lorenzo gran caldura, e l'uno e l'altro poco i dura.	Szt. Vincze nagy hideget hoz, Szt. Lőrincz nagy meleget, de egyik se tart sokáig.
12. Madonna Candelora, se la vien con vento e piova, de l'inverno semo fora; se la vien con piova e vento, nell' inverno semo drento.	Ha Gyertyaszentelő széllel és esővel jó: kinn vagyunk a télből; ha esővel és széllel jön: még benn vagyunk a télben.
13. Se piove per San Urban, piove quaranta jorni drio man.	Ha sz. Orbánkör esik, esik egymás után 40 napig.
14. San Vito, le zereso col marito.	Sz. Vituskor a cseresznye már férjes (férges).

15. Vado pregar S. Vito, che mi dia marito. Megyek sz. Vitust kérni, hogy adjon nekem férjet.
16. Legge fiumana dura una settimana. Fiumei törvény egy hétig tart.
17. Se piove sule Palme, bel tempo sui ovi e se bel tempo sule Palme, piove sui ovi. Ha virágvasárnapján esik, a tojásokon (husvétkor) szép az idő; ha meg virágvasárnap szép az idő, esik husvétkor.
18. Santa Barbara San Simon,*) libereme de sto ton, de sto ton, de sta sajeta, Santa Barbara benedeta. Santa Ciara Ciariza, Santa Barbara Barbariza, Ora pro nobis. Szt. Borbála, Szt. Simon, mentsetek meg e dörgéstől; e dörgéstől, e villámtól, boldog sz. Borbála. Sz. Klára Klárácska, Sz. Borbála Borbálácska imádkozzál érettünk. (Imádság zivatarban.)
19. San Miciel porta la marena in ziel e San Jorjo la porta de ritorno. Sz. Mihály a reggelit az égbe viszi, Sz. György meg visszahozza. (A munkások sz. Mihály naptól kezdve nem kezdenek oly korán a munkát, hogy 8 órakor reggelizés végett megszakítsák; míg Sz. György napon túl már oly korán állnak munkába, hogy otthon nem reggelizhetnek.)
20. Da santa Luzia al Nadal, cresce 'l jorno un pas de gal; dal Nadal al Epifania, cresce el jorno mesa mia. Lucza naptól karácsonig egy kakasléppel nő a nap; karácsontól háromkirályig nő fél mértföldet.
21. Dal Nadal al primo del anno se slunga i jorni un pie de galo. Karácsontól újévig a napok egy kakasléppel nőnek.
22. Epifania porta tutte le feste via, poi vien el mato de Carneval, che le fa ritornar. Háromkirály elhordja mind az ünnepeket, aztán jön a bolond farsang s ez visszahozza őket.
23. Jovedi grasso, poi jovedi te lasso. A kövér csütörtök (a farsang utolsó előtti csütörtök), azután az „elhagylak“ (utolsó) csütörtök.

*) V. ö. Ethnol. Mitt. aus Ungarn. I. 198. 1.

24. Nissun sabo senza sol, nissuna fia senz' amor. Nincs szombat nap nélkül (ha csak egy pillanatra is, de kisüt!) nincs leány szerelem nélkül.
25. No xe april senza fior, come puta senz' amor. Nincs április virág nélkül, nincs leány szerelem nélkül.
26. Lungo come la quaresima. Hosszu, mint a nagyböjt.
27. Voja de lavorar saltime adosso, lavora ti per mi, che mi ne posso. Munkakedv szállj meg már s dolgozzál helyettem is, mert én nem tudok.
28. Poca voja saltime adosso, fame lavorar meno (più) che posso. Csekély kedv, szállj meg s tétess velem kevesebbet (vagy többet), mint tudok. (Akkor szokás mondani, mikor valaki kedvetlenül fog a munkához s azt ki is akarja fejezni, hogy bizony semmi kedve hozzá.)
29. Sol e piova, le strighe se sposa (vagy s'innamora); sol e vento, le strighe va in convento. Ha süt a nap és esik, a boszorkányok lakodalmat ülnek (vagy szerelmeskednek); ha süt a nap és fúj a szél, a boszorkányok kolostorba mennek.
30. Rosso de matina, la piova xe vizina; rosso de sera, bon tempo se spera. Ha vörös az ég reggel, az eső jó közel; ha vörös az ég este, remény van szép időre.
31. — Cio' an dove? — Héj hová?
 — Cior un goto. — Egy kortyra.
 — Ti ga bori? — Van garasod?
 — Per cossa? — Minek a' ?
 — Ma ghe vol... — No már ahhoz kell ám...
 — Cossa? *muso roto e bareta fracada.* — Ugyan mi? *bevert orr meg összetört kalap.* (Ha iszik s nem tud fizetni, hát mi történhetik vele? legfeljebb elverik, beütik az orrát, beverik a kalapját és kidobják. Használatos minden olyan esetben, mikor valaki pénz nélkül vállalkozik olyasmire, a mihez pénz okvetlen kell.)

32. El fero se bate, quando se rosso. Addig üsd a vasat, a mig vörös (t. i. tüzes).
33. Dona che pianje, omo che jura, caval che suda no bisogna crederghe. Asszony könyjének, embernek, a ki esküdözik, a lónak, ha izzad, hinned soh' se szabad.
34. Scarpe larghe, goto pien, ci-orle sù come le vien. Jó korty, bő czipő: vegyük úgy, a hogy jó.
35. In bocca serada non gh'entra le mosche. Csukott szájba nem repülnek a legyek.
36. Tavola e leto non porta rispetto. Agyban és asztalnál nincs tisztesség.
37. Lontan dai oci lontan dal cor. Távol a szemtől, távol a szívtől.
38. La salata vol el sal de un sapiente, l'asedo de un avaro, l'oiò de un splendido, missiada da un mato e magnada da un afamà. A salátához kell a bölcs sava, az irigy ecetje, a bőkezű olaja, aztán hogy egy bolond keverje össze s az éhes megegye.
39. Fiòi e colombi sporca la casa. Gyerekek és galambok piszkítják a házat.
40. La galina dela vizina par sempre un' oca. A szomszédasszony tyukja mindig lúdnak látszik.
41. Ovo de un jorno, vin de un ano, dona de venti, amico de trenta. A tojás csak úgy jó, ha egy órás, a kenyér, ha egy napos, a bor, ha egy éves, az asszony, ha húsz, a barát, ha harmincz éves.
42. A dona sbeletada voltighe le spale. A kifestett asszonynak fordits hátat.
43. Gata coi guanti no ciapa sorzi. Kesztyüs macska nem fog egeret. (A ki soká készülődik valamihez.)
44. De quel che no ghe xe, se fa senza. A mi nincs, legyünk el nélküle.
45. Cola pazienza el gobo va in montagna. Türelemmel a púpos is fölér a hegyre.
46. Cola pazienza se vinze ogni cossa. Türelemmel minden nehézséget legyőzünk.
47. Chi vol bona vendeta, in Dio la rimeta. A ki jól akar bosszút állni, bizza az Istenre.

48. Dal mal vien el ben. A roszból jön a jó.
49. Chi ga bezzi, no ga cor. Kinek van pénze, nincs szive.
50. Se te ga bisogno, va prima Ha szükségben vagy, menj előbb dal povero, poi dal rico. a szegényhez, aztán a gazdaghoz.
51. Dove ghe xe pastizi, ghe xe anca amizi A hol van kalács, ott vannak barátok is.
52. Chi xe busiardo xe ladro. A ki hazug, az rabló.
53. O drita o storta, o bona o trista frase, co parla 'l rico, tuti quanti i tase. Akár egyenes, akár kerülő, akár jó, akár szomorú a szólás, mikor a gazdag beszél: mindenki hallgat.
54. I soldi xe 'l secondo sangue. A pénz második vér.
55. L'omo pù bruto xe quel, ghe ga le scarsele roverse. A legcsunyább ember az, kinek ki van fordítva az erszénye.
56. La povertà xe la mare dela sanezza. A szegénység az egészség anyja.
57. La salute no se paga con valute. Az egészséget nem lehet pénzzel megfizetni.
58. Bezzi e sanità i se gode de ogni età. Pénznek és egészségnek minden korban örülünk.
59. Per star ben, ghe vol brocoli, gnocoli e cocoli. A jóléthez kell kárfiol, haluska és szerelem (lehet „pénné“ is).
60. Chi ga bon appetito, no ga bisogno de salsa. A kinek van étvágya, nincs szüksége étvágygerjesztőre.
61. Pirole de galina, Siropo de cantina, Baretta in testa, E manda el medico a far festa. Tojás, pincze szirup (jó bor), kalap a fejedre s aztán küld az orvost ünnepelni. (Jó táplálék, jó ital és nyugalom mellett orvosra nincs szükség.)
62. Pindolin che pindolava, Mustacin che lo guardava; Se pindolin ga pindolà, Mustacin lo gà vardà. A szalona himbálódzott, a macska csak bámulta; ha a szalona himbálódzott, a macska meg bámulta. (Akkor szokás mondani, ha valami nem úgy üt ki, mint a hogy a mondó köpte a markát.)
63. Vame comprar diexe soldi de fuga pressa e zingue de petè-mele bone. Menj s hozz nekem tíz krajczárért „vesd el magad“ s ötért „rakjatok meg jól.“ (Gyermekeknek szokás mondani, ha sokat ragmálódnak, hogy lerázzák az öregebbek a nyakukról.)

64. Galina vecia fa bon brodo. A vén tyúk jó levest ad.
65. Chi ogi se fida del onesto, A ki manapság bizik a becsületben, perde 'l manigo col cesto. elveszti a kosarat fülestül.
66. Chi va pian, va san e riva A ki lassan jár, egészséggel jár s lontano. messze ér.
67. Chi va forte, lo ciapa la A ki erőszakkal jár, azt utoléri a morte. halál.
68. Chi xe pigro a magnar, xe A ki lusta az evésben, az lusta a pigro a lavorar. munkában is.
69. La boca ga le gambe A száznak lábai vannak.
(A hirhordásra.)
70. I gali ga le gambe. A kakasoknak lábai vannak.
Igy is: Megkötötték a lábait
I gà ligà le gambe. (Asszonánzia)
71. La fame xe 'l mejo cogo. Az éhség a legjobb szakács.
72. Chi magna in píe, magna per A ki állva eszik, úgy eszik, mint síe; chi magna sentà, magna da hat más; a ki ülve eszik, úgy dispera. mint a kétségbeesett.
73. Chi va in leto senza zena, A ki aludni megy vacsora nélkül, tuta la note se remena; e quan- egész éjjel hánykolódik s mikor do che xe dì, no 'l ga magnà, megvirrad, se nem aludt, se nem nè dormì. evett.
74. Minestra riscaldada no xe bona A felmelegített leves még a betegnek se jó. (Mikor valaki sok- gnanca per el malà. szor ismételt valamit.)
75. Meza luna pan in cuna, Este a kenyér a dagasztó teknőbe, mezodi pan rosti, délben a kenyér sül, mezojorno pan in forno, délben a kenyér a kemenczében, meza ora 'l pan xe fora. fél egykor (ebédnél) a kenyér ki van szedve. (Gyermekek mond- ják, mikor kenyeret kér s nincsen vagy nem akarnak neki adni. Rö- viden: várd be az ebédet.)
76. Ovo apena fato val un ducato. A friss tojás aranyat ér.
77. Ovo senza sal no fa nè ben A tojás só nélkül se jót, se ros- nè mal. szat nem okoz.
78. Quando 'l gato xe sul fogo, Mikor a macska a tűzhelyen van, la fa magra anca 'l cogo. még a szakács is megsoványodik (mert mindent ellop.).

79. La scorza fa bela la castagna. A héjja teszi széppé a gesztenyét.
80. El bever senza misura molto tempo no se dura. A mértéktelen ivást nem sokáig bírjuk ki.
81. Done giovane e vin vecchio. Fiatal asszony, vén bor.
82. Do diti de vin prima de la minestra la xe per el dottor una tempesta. Két ujjnyi bor a leves előtt az orvosra szerencsétlenség.
83. El vin ala mattina xe piombo, a mezojorno arjento, ala sera oro. A bor reggel ólom, délben ezüst, este arany.
84. El vin fa gambe. A bor lábakat csinál (megtántorit, mert a lábunkba száll.)
85. El vin fa bon sangue. A bor jó vért csinál.
86. El vin fa morbin. A bor jó kedvet csinál.
87. L'acqua smarzisse i pali, la fa vignir i omni jali, la fa sbianchir la pele e la fa le done bele. A víz megrothasztja a cölöpöt, az embereket elsáppasztja, a bőrt megfehériti s az asszonyokat megszépíti.
88. El pejo fior xe quel del vin. A legrosszabb virág a borvirág.
89. El vin coi fiori fa dolori. A virágos bor fájdalmat okoz.
90. Un bel sentar fa una bela dona. A sokat ülés az asszonyt megszépíti. (azért ül sokat, mert festi magát.)
91. Se ti vol veder una dona bela, vardila ala mattina, co la se leva. Ha szép asszonyt akarsz látni, nézd meg reggel, mikor felkel. (Mert csak akkor természetes.)
92. Val più una moretina *int'una* gamba, che una biancolina grossa e granda. Többet ér a barnának egy lába, mint egy testes és nagy szőke.
93. Debiti fa debiti. Adósságból adósság lesz.
94. Debiti e pecai quanti i sia no se sa mai. Mennyi az adósságunk meg a bűnünk, soh' se tudjuk.
95. Se non se paga co se pol, bisogna pagar, quando che dol. Ha nem fizetünk akkor, mikor fizethetünk, fizetnünk kell a mikor nehezünkre esik.
96. Pecà sora pecà, roto sora sbrega. Bűnre bűn, törésre szakadás. (Egyik szerencsétlenség a másik után.)
97. La dona bisogna praticarla un jorno, un mese e un istà per saver che odor che la ga. Az asszonyt tanulmányozni kell egy nap, egy hónap s egy nyáron át, hogy megtudjuk, minő illata van.

98. Ogni mato ga la sua stajon. Minden bolondnak megvan a maga évadja.
99. Spende più el misero, che 'l liberal. A szegény többet költ, mint a bőkezű.
100. Val più un soldo sparagnado, che un zechin rubado. Többet ér egy megtakarított krajczár, mint egy lopott arany.
101. Cossa trovada non xe rubada. Talált jószág nem lopott jószág. Cossa trovada e non consegnada xe meza rubada. Talált, de vissza nem adott jószág félig lopott jószág.
102. Chi sguazza in joventù, stenta in veciaia. Ki fiatal korában tékozló, vén korára szükségét lát.
103. Un mato sa più domandar, che sete furbi risponder. Egy bolond annyit kérdez, hogy hét okos sem felel meg rá.
104. Per saver la verità, bisogna sentir do bujardi. Hogy megtudjuk az igazságot, két hazugot kell meghallgatnunk. (Mert egyik hazugság felfedi a másikat.)
105. La verità sta de sora, come l' ojo. Az igazság mindig fenn uszik, mint az olaj.
106. Non se vede un cristian. Egy keresztényt se lát az ember. (Egy lelket se látni.)
107. Xe mejo un bon *perdio*, che un falso *Jesumio*. Többet ér a jó káromkodás, mint a hazug imádkozás.
108. Pejo de l'amico l'invidia; che del nemico l'insidia. Rosszabb a barát irigysége, mint az ellenség cselvetése.
109. Impossibile aver la botte piena e la serva ubriaga. Lehetetlen, hogy a mig tele a hordónk, részeg legyen a szolgálónk (mert iszik, a mig tart.)
110. Chi ga la rognà, se la grata. A ki rühes, az vakarózik.
111. Se la va, la va; se no la va, la se impianta. Ha megy: megy; ha nem megy: hagyjuk el.
112. Mejo un aseno vivo, che un filosofo morto. Jobb egy élő szamar. mint egy halott bölcs. (Mit csináljak? — vigasztalódik a rosz diák szüléje — agyon csak nem üthetem, mert.....)
113. Nè donna nè tela non se compra alla candela. Gyertyánál se asszonyt, se vásznat nem veszünk.
114. Chi lava el mattone, perde l'acqua e savone. A ki cserepet (követ) mos, elveszti a vizet, meg a szappant.
115. Chi fa la barba all' asino, perde l'acqua e 'l savon. A ki szamarat borotvál, elveszti a vizet is, meg a szappant is.

116. A lavar la testa all' asino, se perde 'l tempo e 'l savon. A ki a számárnak a fejét mossa, elveszti az időt meg a szappant.
117. Una piccola piera ribalta un caro. Kavics is felfordítja a szekeret.
118. Rider (vagy far una cossa) per forza non val una scorza. Erőltetett nevetés (vagy erőltetve tenni valamit) kenyérhéjat sem ér.
119. Chi basa 'l bambin, diventa compare. A ki megcsókolja a kisdedet, koma lesz.
120. Se la merda monta 'nscagno, la spuzza e la fa dano. Ha a bélsár polczra jut, bűdös és kárt okoz.
121. Chi ga santoli, magna buzolari. Kinek van bérmaszülője, az kalácsot eszik. (Kinek Krisztus a barátja, az könnyen üdvözülni. A szó-lásmód onnan származik, hogy a bérmaszülők a templomból a czuk-rászhoz vezetik bérmagyermekeiket s itt jól tartják őket.)
122. Dai segnadi da Dio zento passi indrio; da un zotto e orbo zento e quarantoto. Száz lépésre attól, kit az Isten megbélyegzett; a sántától és kancsától száznegyvennyolczra.
123. Compare d'anelo xe pare del primo putelo. Az esküvői koma (násznagy) az első gyermek (kereszt) apja.
124. Dale scarpe strazade i frati guarda fora. Rongyos cipőkből kilátszanak a barátok (az ujjak).
125. Che brodi lunghi! Milyen hosszú lé! (Hosszu lére eresztett beszéd.)
126. Caval donà no se guarda in boca. Ajándék lónak nem nézik a száját.
127. Parla quando la galina pissa. Akkor szólj, ha a kakas pisál.
128. Meti la lingua in cul. Rakd a nyelvedet a s.....be.
129. El caval non ga cortel, ma ga denti. A lónak nincs kése, de vannak fogai.
130. No se ghe mette la sela all' asino. Nem számárra teszik a nyerget.
131. Avocato non chiamato colla merda vien pagato. Fogadatlan ' prokátornak s...r a fizetése.
132. Xe andà 'l manigo con tutta la manera. Oda a fejsze nyelestül.

133. Saluda a casa e no sta dir gnente.
Tiszteld az otthon valókat s ne szólj semmit.
134. O rosega sto osso, o salta sto fosso.
Vagy rágd meg ezt a csontot, vagy ugord át ezt az árkot.
135. O magnar de sta minestra, o saltar da sta finestra.
Vagy edd meg ezt a levest, vagy ugorj ki ez ablakon.
136. Chi trata colle man, trata da vilan.
A ki kézzel traktál, az paraszt módra traktál.
137. Trato de man xe trato de vilan.
Ha kézzel traktálok, az annyit tesz, hogy paraszt módra traktálok.
138. A bon intenditor poche parole.
Az okos embernek kevés szó is elég.)
139. Levante ciaro, tramontana scura, buttate in mar senza paura.
Ha keleten tiszta s nyugaton elborul, ugorj a tengerbe gondtalanul (fürdésről mondják.)
140. Loda el mar e tiente a tera.
Dicsérd a tengert s maradj a szárazon.
141. Mejo oji un ovo, che doman una galina.
Jobb ma egy tojás, mint holnap egy tyúk.
142. Son turco in prediga.
Török vagyok a prédikáción. (Nem értek belőle semmit; pl. ha ketten idegen nyelven beszélnek előttem.)
143. Parente con parente, povero quel che non ga gnente.
Rokon a rokonnal, (hasonló a hasonlóval tartson) szegény az, kinek nines semmije.
144. Xe più vizin el dente, che nessun parente.
Közelebb van a fogam, mint bármelyik atyámfia.
145. El leto xe una rosa: se non se dorme, se riposa.
Az ágy rózsa: ha nem is alszunk, nyugszunk.
146. Una man lava l' altra e tutte due 'l viso.
Egyik kéz a másikat mossa s mindkettő az arcot.
147. — Dove ti va?
— Hová mégy?
— Vado far la monaca.
— Megyek apácának.
— In convento di San Benedetto, dove i dorme due per leto.
— Szt Bernát kolostorába, hol ketten alusznak egy ágyba. (Álluzió arra, hogy Sz. Bernát a nővérével lakott a pusztában.)
148. Ugyan arra a kérdésre:

- E ti sarà monaca de San Bernardin, che i dorme due per cuscin.
149. La se brutta, come l'affitto de casa (vagy come la fame.)
150. La serva xe l'nemico pagado de casa; guarda, che la scova no sia in stanza.
151. Vardite dai parenti, come dal dolor de denti.
152. Nè dona nè sopressa no se impresta.
153. — Come ti sta?
— Come 'l vechio podestà.
154. Mosche e rompicoioni no manca mai.
155. Dimentica dal naso alla bocca.
156. Ogni groppo vien al petine.
157. Chi ga creanza, campa ben, chi no, ancor mejo.
158. Ogni bel balo stufa.
159. El tropo rompe 'l gropo.
160. Aspetta mus, che l'erba cresce.
161. Chi sparagna per la spina spande pel cocon.
162. Su do careghe no se polsentar.
163. Ocio che te sbocio,
164. Ol d'un can.
165. Fiol d'una tecia.
166. Ma ti xe imbotonà.
167. Che busolo! che flocion!
168. Fogo Luviji!!
- És te Bernát-rendü apácza leszel, kik ketten alusznak egy vánkoson. Olyan csunya, mint a házbér (vagy: mint az éhség).
- A cseléd a ház fizetett ellensége; vigyázz, hogy a seprő ne legyen a szobában (t. i. mikor titokról van szó). Őrizkedj a rokonoktól, mint a fogfájástól.
- Asszonyt s vasalót nem szoktak kölcsön adni.
- Hogy vagy?
— Mint a vén podesta.
- Legyek és *kik a nyakunkat törjék*, soh' se hiányzanak.
- Elfelejtí az orrától a szájáig (feledékenységre.)
- Minden csomó rájön a fésűre.
- Kiben van tisztesség, annak jól megy dolga, kibennincs, annak még jobban.
- Minden szép bál untat.
- A mi sok, az széttöri a csomót.
- Várj szamá, mig megnő a fű.
- Ki a csapon takarékoskodik, elfolyatja az akonán.
- Két széken ülni nem lehet.
- Vigyázz, mert beléd ütközöm. (Az itten szokásos *boccia* [kuglizás egy neme] játéktól.)
- Te kutya fajzat.
- Te lábos fia (szidás).
- De be vagy gombolkozva (buta)
- Milyen buta! Milyen hazug!
- Tűz van Luviji! (ordítják az utca gyermekek, ha valami szokatlant látnak. Eredete állítólag az, hogy egy eszelős mindig frakkban járt s ezért gunyolták. A frakk manapság is keresett céltábla).

169. Daghel Blau, daghel Blau,
daghel vecio Blau . . .
- A fiumei korzón van a zömök termetü Blau optikusnak a boltja; ez előtt énekelték az utca kölykek oly zsvajjal, hogy a rendőrséget kellett rájuk szabadítani. Eredete im ez: az árénában Boccacciot adták; ennek egyik jelenetében betántorog egy pár már jól belátott atyafi s énekli milanoi dialektusban: Daghe 'l dau, paron Miciel. . . s a szegény Blaura rögtön ráhuzták a nótát. — Jelentése majdnem semmi: add meg a Blaunak, add meg a Blaunak, add meg a vén Blaunak.
170. Cio ti conosci sto opià?
Eh come meso soldo sbusà.
- Hékás, ismered ezt mi?
Ojé mint a lukas félkrajczárt.
171. Va comprarme quatro soldi
ombra de campanil.
- Menj s végy négy krért torony árnyékát. (Áprilisba küldés.)
172. *A chi stima*, no ghe dol la
testa.
- A ki becsül, annak nem fáj a feje (A zálogházban a becsüsre mondják).
173. I bezi i va via, peechè i xe tondi.
- A pénz elmegy, mert gömbölyü.
174. *Per la boca* se scalda el forno.
- A száján át melegszik a kemence (t. i. szó a szót éri s úgy megszünk bele a perpatvarba.)
175. Chi magna solo, crepa solo,
e chi magna in compagnia, il diavolo lo porta via.
- Ki egyedül eszik, egyedül is döglök meg; a ki meg társaságban eszik azt az ördög viszi el.
176. Dal acqua mi guardo io, dai ebrei mi guardi Idio.
- A víztől őrizkedem magam, a zsidótól őrizzen az Isten.
177. Se de giovine ti bevi vin, de vecio ti beverà acqua.
- Ha fiatal korodban bort iszol, vén-ségedre majd vizet ihatsz.
178. Chi vive sperando, more cagando.
- Aki remélve él, az s . . . va hal meg. (Aki mindig bizik, az mindig csalódik.)
179. A ognidun ghe piaze el suo.
- Mindenkinek tetszik a magáé.
180. La bugija xe in ogni buso,
e la verità xe fori de uso.
- A hazugság ott van minden lyukban, de az igazság használaton kívül van.

181. La bugija core su per el muso. A hazugság lefelé fut a pofán (mert bele pirul az ember).
182. Chi la fa, se la speti. Aki mit másnak tesz, azt várja magának.
183. A dir la verità non se fadiga. Az igazmondás nem fáraszt ki.
184. L'acqua ciara no fa deposito. A tiszta viznek nincsen alja. (Mikor a következmény mutatja, hogy valaki hazudott.)
185. A esser sinzeri no se fala mai. Ha őszinték vagyunk, soha se tévedünk.
186. Più la se missia, più la spuzza. Mennél inkább keverik, annál büdösebb
187. Chi ga sanità, xe rico e no lo sa. Aki egészséges, az gazdag és nem tudja.
188. El ben fato per paura no val gnente e poco dura. A mi jót félelemből teszünk, az mit sem ér s rövid ideig tart.
189. Magna renghe e sardeloni. Egyél heringet és szárdellát, che ti conserverà sani i polmoni. az egészségben tartja a tüdőt.
190. Coi mati non se fa pati. Bolondokkal nem szerződünk.
191. Ai mati ghe se dà sempre rajon. A bolondoknak mindig igazat kell adni.
192. Chi rompe, paga. Aki tör, az fizet.
193. Nissun xe semre savio. Senki se bölcs mindig.
194. Aria de drio la schena, in leto la ve mena; aria de fessura manda l'omo in sepoltura. A hátmögötti levegő (cug) az ágyba dönt; a hasadékon át jövő levegő koporsóba visz.
195. De matina l'aria fresca tien la vita sana e lesta. A reggeli friss levegő az életet egészségessé s fürgévé teszi.
196. Un pasto magro e bon mantien l'omo in ton. A bőjtös és jó tál étel az embert jó hangulatban tartja.
197. Roso de pel, zento diavoli per cavel. A vörös embernek minden hajszálában száz ördög van.
198. A chi sparagna, la gata magna. A ki fukarkodik, az elől a macska eszi el a falatot.
199. Buon d'indio! Jó pulykát. (Ünnepelőtti szives kivánság).
200. Dopo morto se pesa el porco. Holta után mérik a disznót.
201. Negoziante e porco damelo morto. A kereskedőt és disznót add holta után (mert mig élnek, nem tudhatjuk, mennyit nyomnak.)

202. Oji in figura, domani in se- Ma diszben, holnap koporsóban.
poltura.
203. Lunedì nè Marte Hétfőn s kedden nem szokás el-
Da casa non se parte; utazni; szerdán s csütörtökön Pepi
Mercoldi e Giove (vagy más név) nem mozdul; pén-
Pepi non se move; tek és szombat szerencsétlen na-
Venerdi e Sabo pok, tehát Pepi nem megy; vasár-
Giorni dimaliconia, nap meg ünnep, tehát Pepi marad.
Pepi non va via, (Igy aztán soh' se utazik el.)
E domenica xe festa (Vendégmarasztaló.)
E Pepi resta.

IV. Találós mesék.

1. La rasa la frasa, le core per Imbolyog s hullámszik fel-alá a
la casa, nisun la vede, tutti házban; kiki érzi, de senki se
la sente: cosa è? látja: mi az?
2. *Ve la, ve la**) ripeto Nektek, nektek ismétlem,
Ve la torno dire, nektek ismételve mondom;
Se non la capirete, ha megérteni nem tudjátok,
Di legname duro siete. kemény fából valók vagytok.
(Vitorla.)
3. Su quel monte stà Carleto A hegyen áll Károlyka,
Con quel viso benedeto, áldott az arcza,
Co la coda verdolina, zöldbe játszó a farka,
Cavalier chi la indovina. gavallér, ki eltalálja.
(Szegfü.)
4. La pelosa che go avanti, Az a szőrös, mi előttem van,
La ghe piaxe a tuti quanti; mindenkinek tetszik:
La ghe piaxe a zinquento, tetszik az ötszáznak,
Tuti fica la man dentro. a kezét mindenki bele dugja.
(A muff.)

V. Népdalok.

1. La mia mama poverina Az én szegény anyácskám
La m'â dato un po' de dota, adott nekem egy kis hozományt,
Una pignata tuta rota egy egészen eltört tálat
E una tola per lavar. és egy mosó asztalt.

*) Lefordíthatatlan szójáték; *vela* = *vitorla*, *ve-la* = *a voi la* ... *nektek*.

2. Mama mia go visto l'orso,
 Che balava sule scale,
 Mama mia, xe carnevale
 E me vojo divertir.
- Mama mia go venti ani,
 Vado sù per ventium;
 Se ritardo maridarme,
 No me vol più nissun.
3. Se passi per di quà,
 Tu passi invano;
 Se frugherai i stivai,
 Sarà tuo dano.
- Ti frugherà i stivai
 E anca le soie,
 De la mia boca
 No scamparà parole.
- Se ti frugarà stivai
 E anca i tacheti,
 De la mia boca
 No sarà baseti.
- Ti frugarà i stivai,
 E anca i riboti,
 De la mia boca
 No sarà più moti.
4. Cossa me importa a mi,
 Se no son bela;
 Co go l' amante,
 Che me fa 'l pitor,
 Lu' mi dipinger come una stela,
 Cossa me importa a mi, se no
 [son bela.
5. Tuti li amanti passano
 El mio no passa mai;
 Ghe vojo ben assai
 E lui non pensa a me.
- Anyám, láttam a medvét,
 mely a lépcsőkön tánczolt;
 anyám, farsang van,
 s én mulatni akarok.
- Anyám, én husz éves vagyok,
 sőt már a huszonegybe járok;
 ha késlekedem férjhez menni,
 aztán senki se fog elvenni.
- Ha erre jársz,
 hiába jársz;
 ha csizmádat koptatod,
 az a te károd.
- Csizmád majd elkopik,
 el még a talpa is,
 de az én számból
 válasz nem hangzik.
- Ha csizmád majd elkoptatod,
 el még a sarkát is,
 az én számról
 nem szedsz csókot.
- Csizmádat majd elkoptatod,
 el még a talpát is,
 az én szám
 többé már nem mozog.
- Mit bánom én,
 ha nem vagyok szép;
 'sz van szeretóm,
 a ki festő;
 majd lefest ő, mint egy csillagot,
 mit bánom én, ha szép nem is
 [vagyok.
- Mindenkinek a szeretője elhalad,
 csak az'enyém soha;
 én őt nagyon szeretem,
 de ő nem gondol én velem.

E voga e rivoga,
Voga la mia barcheta,
Voga Nineta
Che semo in mexo al mar.

Evezz hát fel s alá,
hajtsad a csónakot,
evezz csak Ninuskám,
a tenger közepén vagyunk.

In mexo al mar, che mormora,
Se pesca le sardele
Adio fiumane bele
No ve vedremo più.

A háborgó tenger közepén
halászszaak a szárdellát,
fiumei szépek, Isten veletek,
Nem látunk többé titeket.

6. In mexo al mar xe un camin
[che fuma,
Dentro xe 'l mio ben, che se
[consuma.

Egy füstölgő kémény van a
[tenger közepén,
Benne az én bánkodó szerel-
[mesem.

Se consuma l'anima anca
[l' corpo
E no so se 'l xe vivo o se
[l' xe morto.

Bánatában fogy a lelke s teste
S azt se tudom él-e hal-e.

Ghe se consuma 'l cor e
[midolete
E mi per guarirlo no go
[rizete

A szive s veleje fogy bánatában,
S nincs receptem, hogy meggyó-
[gyítsam.

7. Tabachine (sartorele)
[lavorè

trenta soldi ciaparè,
ventiquatro per la sala
e síe per el café.

Dohánygyáros (vagy varró) lányok
[dolgozzatok,
harmincz krajcárt majd megkaptok,
huszonnégyet a táncteremre,
hatot meg a kávéra.
(Mert szeretnek táncolni meg
kávézni.)

8. La barcheta pendere,
No sta me dar intendere,
Che m' ami solo me,
E dáme la matricola,
Che vado navigar.

A csónak libeg a vizen,
ne hiteds el velem,
hogy csak engem szeretsz,
s add ide az útlevelem,
hadd megyek hajózni.

9. È l' albero piangente,
Le folie casca giù,
Abasso i croati,
Che no i comanda più.
Ta-ra-ta, ta-ra-ta, tarataratara
(Ismét a felső négy sor.)

Siránkozik a fa,
leveleit hullatja,
le vele a horvátokkal,
Már ők nem parancsolnak.

<p>10. Va là, va là Pepin,
Che tuti te vol ben;
Ti ga la molie bela
E i siori la mantien.</p> <p>Se la fussi una rejina,
La portaria la corona,
Ma la xe una tabachina
Che ghe tocca lavorar.</p> | <p>Hagyd el, hagyd el Pepi,
téged mindenki szeret;
van szép feleséged
s az urak el is tartják őtet.</p> <p>Ha királyné volna,
koronát hordana;
de hát biz ő dohányos lány,
a kire a munka vár.</p> |
|---|--|

VI. Gyermek-versek és játékok.

<p>1. Cordon cordon de San Francesco,
la bela stela in mezo,
la peta un salto,
la peta un altro,
la fa la riverenza,
la fa la penitenza,
chiude i oci,
la basa chi che la vol.</p> <p>2. Siora Maria gaveva una gata,
Tuta la note fazeva la mata
La ghe fazeva de panadela²⁾
„Bigoli, bigoli siora Micela.“</p> <p>3. Una volta jera un re,
che fazeva pan de tre,
che fazeva pan de quatro,
e ti ti xe un macaco.
Una volta jera un re,
che fazeva pan de tre,
una volta jera un gato,
che fazeva pan de quatro;
levighe la coda e
lechighe el mandolato,</p> | <p>Szent Ferencz öve,
szép csillag a közepébe,
ugrik egyet,
ugrik még egyet,
alázatosságot mutat,
penetenciát tart,
becsukja a szemeit,
megcsókolja a kit akar.¹⁾</p> <p>Mária anyónak volt egy macskája,
bolondult az egész éjszaka;
csinált neki panadelát,
„Bigolit, bigolit, Micsela anyóka.“</p> <p>Egyszer volt egy király,
a ki három kros kenyeret csinált,
a ki négy kros kenyeret csinált,
és (N.) te bamba vagy.</p> <p>Egyszer volt egy király,
a ki három kros kenyeret csinált,
volt egyszer egy macska,
a ki négy krajcárért csinálta;
emeld fel a farkát,
nyald meg a monyát,</p> |
|--|--|

¹⁾ A gyermekek kéz a kézben körben járnak, egy a középén; éppen olyan, mint a magyar: szénája, szénája, széna szakadékja stb.

²⁾ Panadela, gyermekeknek készült pép: kenyér, olaj, petrezselem, foghagyma keveréke.

A bigoli a vékonyabb makaroni. —

Az utolsó sor a macska nyávogását utánozza.

levéghela più in sù
e lechéghelo vù.

emeld fel még jobban
s nyald meg te.

4. A leánygyermek sorba helyezkednek kéz a kézben; velük szemben 3—4 lépésre két leányka s a sor felé lépkedve, énekelni kezdik:

Noi siamo le zingarelle
Venute da lontano;
Ognuna per la mano
Allegre d' avvenir.

Mi cigány lányok vagyunk,
Kik messziről jöttünk;
Kezet a kézbe,
Örvendjünk a jövőnek.

A fősor felel rá s köztök a következő éneklő modorban előadott párbeszéd fejlik.

Che cosa mai volete
Ogióogiogellila
Che cosa mai volete
Ogió d' un cavalier.
Vogliamo una ragazza
Ogióogiogellila
Vogliamo una ragazza
Ogió d' un cavalier.

Ugyanhát mit akartok?
(hangutánzás.)
Ugyan hát mit akartok?
m. f.
Egy lányzót akarunk
.
Egy leányzót akarunk
.

E qual' è sta ragazza stb.
Noi vogliamo la più bella stb.
E qual è sta più bella stb.
La *Teresa* è la più bella
stb.

És melyik az a leányzó? stb.
Mi a legszebbet akarjuk. stb.
És melyik ez a legszebb? stb.
Terézke (vagy más név) a leg-
[szebb stb.

Su sù venite a prenderla

Jertek hát, hogy elvigyétek stb.

A megnevezettet magukhoz veszik, mire a kar felel:

E adesso l' avete presa stb.

Im hát meg is kaptátok őt stb.

De a cigánynők csakhamar visszaadják, énekelvén:

E questa non la vogliamo stb.
Perchè non la volete stb.
Perchè la mi ha detto *zotta*
(gobba, orba . . .) stb.

De ez nekünk nem kell ám stb.
Ugyan miért nem akarjátok stb.
Mert azt mondta nekem: *sánta*
(pupos, vaksi . . .) stb.

Per questo vi affannate stb.

Ezért szomorkodtatok el? stb.

Su sù faciam la pace stb.

Legyen köztünk immár béke, stb.

Faciam un baletto stb.

Tánczoljunk hát egyet, stb.

Tánczra kerekednek.

La pace è gia fatta
Ogióogiogellila

A béke im szent már köztünk
.

La pace è già fatta
Ogíó d' un cavalier.

A béke im szent már köztünk
.

5. Fogósdí. A gyermekek körbe állnak s egy elkezdí az olvasást; minden szónál egy társára mutat; a kire az utolsó szó jut, az ki van; a ki utolsóinak marad, az a *fogó*:

Uccelin che va per mare
Quante pene può portare?
Puol portare una sola,
Chi è dentro, chi è fora?

A kis madár, mely tengerre száll,
Vajjon hány tollat birhat el?
Biz' csak egyet birhat ő el,
Ki van belül, ki van kívül?

6. A gyermekek kéz a kézben körbe állnak; a középen van a mama, a ki tettetí az alvást; mikor az utolsó szó elhangzott, szétrebbenek s a kit a közbenső meg tud fogni, az lesz a mama:

Zitto zitto che la mamma dorme,
Oh che mamma indormenzona.
Mamma xe un povero,
Cossa ghe darò?
— Lasseme dormir
Oh che mamma indormenzona.
Mamma xe un povero,
Cossa ghe darò?
— Dèghe quella scudella de caffè
(tocco de pan . . .)
Mamma go rotto la scudella
(go magnà el pan . . .)

Csitt csitt a mama alszik,
Ah a mama milyen álomszuszék.
Mama im' egy szegény,
Mit adjak neki én?
— Hagyjatok már aludni.
Ah a mama milyen álomszuszék.
Mama, im egy szegény,
Mit adjak neki én.
Adj neki egy csésze kávét
(vagy egy darab kenyeret . . .)
Mama, eltörtem a csészét
(megettem a kenyeret . . .)

7. A gyermekek körbe fogóznak; egy a körben, egy azon kívül van; a külső kezdi a párbeszédet:

— Sorso sorsetto, cos ti fà
in quel busetto?
— Magno pan e frumento.
-- Ti me da un poco?
— Mi nò. — E se te ciapo?
— E se te scampo? — Femo la
[prova.

Egérke, kis egérke, mit mivelsz
a rejtekedbe?
— Kenyeret s gyümölcsöt eszem.
— Adsz-e nekem egy kicsit?
— Nem én. — S ha elkapom előled?
— S ha elfutok előled? — Pró-
[báljuk meg.

Kergetőznek.

Adalékok Fiume néprajzához.

C.

*Körösi Sándortól. *)*

Gyermekversikék.

A) **Kiolvasó mondókák.**

a) *Tiszta olasz.*

1.

Uzelin che va per mar,
Quante pene pol portar?
Pol portare una sola,
Chi va drento, chi va fora.

Madárka a tengeren
Vajh, hány tollat vihet át?
Csak egy szálat vihet át?
Tégedet ért, eredj hát!

Az utolsó sor változatai:

Chi va drento, chi va fora.
Chi zé drento, ché zè fora.
Un, dò, tre,
Ti zè el mie rè.

Ki bemegy, ki meg ki.
Ki benn van, ki meg künn.
Egy, kettő, három,
Te vagy a királyom.

2.

Corda, corda grossa,
Quanto la me costa!
La me costa un carantan
Sule porte de Milan
Sule porte de Verona,
Dove che i bala
E dove che i sona,

Vastag, vastag kötél,
De sokba kerültél!
Egy krajczárt mért sajnálnál
Miláno kapujánál?
Verona kapujánál,
A hol vigan tánczolnak
S a hol muzsikálnak.

3.

Din, don, campanon,
Tre sorele sul balcon;
Una stira e lava,
L' altra fa el pupin de pasta;
L' altra va a San Vito,
A trovar un bel marito,
Com' el late, com' el vin
Come la foja de l' armulin.

Din, don, harangon,
Három testvér balkonon;
Egyik vasal fehér ruhát,
Másik cziczomázza magát;
A harmadik templomba megy,
A szép férjet ott fogja meg.
Mint a tej, mint a bor,
Baraczkfalevél-csokor.

4.

La neve zè bianca,
La val zentožinquanta;
La val uno, la val dò,
La val tre, la val quatro,

A hó szép fehér
Százötvenet ér;
Megér egyet, megér kettőt,
Megér hármát, megér négyet

*) Utólagosan küldetett be.

La val zinque,
La val šie,
La val sete, la val oto,
Pan, vin, biscoto,
Salta fora dal mio casoto.

Gobo, gobo tondo,
Cos ti fa in questo mondo?
Fažo cos che posso,
Cola mia goba adosso.
Gobo fa i žimbali,
Žimbali de carta,
Gobo salta in barca,
Barca piena de fregola,
Fregole de pan,
Gobo, fiol d' un can.*)

Ghirin, ghirin, gaja,
Martin soto la paja,
Paja, pajuža,
Fregola, fregoluža.

Aai, bai,
Ti mi stai,
Tie, mie
Compagnie,
Ai, bai, buf.

Fiumei:

An, tan, Tini.
Sora Catini,
Sora Caticheta,
Ana, Pia, buf.

Vagy:

An, tan, Tini
Sora Catini
Aja, baja, buf.

Megér ötöt,
Megér hatot,
Megér hetet, megér nyolczat,
Kenyér, bor, piskóta,
A házamat hagy oda.

5.

Pupos pupja mögöttünk,
Mit keresel közöttünk?
Azt keresem, mit találok,
A pupommal itten állok.
A pupos czimbalmot csinál,
Papiros-czimbalmot;
A pupos csónakba ugrál,
Talál morzsahalmot
Kenyérmorzsat,
Pupos, az ebadtát!

6.

Girin, girin, garat,
Márton szalma alatt,
Szalma, szalmácska,
Kenyérmorzsa, morzsácska.

7.

Jaj, baj,
te jót állsz,
a te, az én
társaságaim,
jaj, baj, puff.

b) Idegen forrásokból.

1. Ismeretlen forrás.

Ugyanaz Zágrábban:

An, tan, tini.
Zóra, Katini
Zóra, Katika, taka,
Bija, baja, buf.

Egervidéki magyar:

Anton titi on
Szívi kapión
Akár, akár
Ija, vija, von.

*) *Fiol d' un can* = eb fia, ebadta.

A három változatot összevetve, láthatjuk, hogy a magyarban csak az *Anton*, *akár* és *ija*, a horvátban csak a *Zóra* (Horvátországban nagyon divatos női név) és *Kati* szók érthetők; az olaszban azonban a *Tini*, *Catina*, *Anna*, *Pia* nőnevek s hozzá még a horvát Zórával szemben álló *Sora* (ol. *suora* = apáca, testvér) szók következtében csupa érthető elemmel találkozunk. De minthogy az egész mondókában egyetlen érthető mondatot sem találunk, nem foghatjuk rá az olasz eredetet.

Meggyőződésem szerint ugyanis, ha valamely népnyelv hagyomány teljesen értelmetlen, vagy összefüggés nélküli elemekből áll, nagyon valószínű, hogy idegen eredetű.

2. Az utolsó sor horvát.

In nome del padre	Atyának . . . nevében
Tanta nana,	(Olaszos hangzású értelmetlen sor)
Crože d'Ebrei,	zsidók,
Filistei,	Filiszteusok kereszthe,
Dum, dum, dum,	dum, dum, dum,
Stara baba na kantun*) (Olaszos horvát)	vén asszony a kuczkóban.

3. A két utolsó sor horvát.

Zinziri, binziri panpanella,	Csincsiri, binsiri, félkegyelmű,
Oto, nove, bagatela,	nyolc, kilenc, csekélység,
Per un toco de biscoto	Egy darab kétszersültért,
Che si tyama galeoto.	Minek <i>galeotto</i> **) a neve.
Smoqua, loqua, kapitan)	Füge, tó, kapitány,
Daiga, nutra, daiga van) Horvát.	Add be, add ki

4. Ugyanennek magyar befolyásra valló változata, melybe a magyaros szók, véleményem szerint, iskolai gyermekek révén jutottak be :

Zinziri, binziri, campanele,	Csincsiri, binsiri, kis harangok,
Fekete, tekete, tarantele,	fekete, tekete, tarantellák,
Dondolon, dondolon, birimbele,	gondolom (?) gondolom (?)
Ziripiripin, ziripiripele.

5. Német.

Di drei manumchesse
 Di vasta, vasta flon
 Di flon machelsmesse
 Un si, sa, só.

(Un si ol. = egy igen; tulajdonképpen német „Und sie.“)

*) *Kantun* = ol. *cantone* szöglet, kuczkó.

**) Velenczében *galeta de biscotto*, ol. *galletta*. Így hívják a tengerészek azt a cipónagyságu kerek, lapos, kökemény, kétszersült sajta'lan kenyeret, melylyel a hajósok hosszú utjuk alatt táplálkoznak.

Ez nemcsak kiolvasó mondóka, hanem játék is. A leányok egyike kilép a körből s a körön kívül járva, a következő alakban mondja kiolvasó mondókáját:

„Elena (v. Franzica. stb.) du mein
[libestin

Di staia tekete

Di forma un tridon,

Tridon vachelsmesse

Und si, sa. so

(*Di forma* ol. = alakjára nézve.)

A kire a so jut, az kilép a körből s most ő olvas ki.

6. *Egyedem, begyedem.*

Enchete, penchete,

Zucar di me,

Avoli, favoli

Bene per te

Vagy.

Egyedem, begyedem

Czukor tölem

(*Avo* = ős, *fava* = bab)

Jó neked.

Engele, bengele,

Zucar di me

Fave, fave, Domine.

Ex, pux, traus,

Marsch hinaus.

Egyedem, begyedem,

Czukor tölem

Bab, bab, Domine

(Latin, német értelmetlen vegyülék)

Mars ki!*)

Vagy:

Andjol, banjol

Tertanjol,

Pilim, milim

Cumpagnol

Taca, raca,

Zip, zip.

Egyedem, begyedem

.

.

(Olaszos hangzásu szó)

.

Csip, csip.

*) Ez a három fiumei kiolvasó mondóka alapul szolgálhat a magyar egyedem, begyedem megfejtéséhez. V. ö. különösen a gömörmezei (rimaszombati) változatot:

Egyedem, begyedem

Ci-cimer,

Aber, faber, Dominer

In Brot, in der Not,

Aja, vaja

Dika, muka. von.

Verebek voltunk

Földre szálltunk,

Buzaszemet csipegettünk,

.

7. Német.

Einz, zvei, drei,	Egy, kettő, három
Pica, poca, pai,	— kevés, —
Pica, poca, hamerlai,	— kevés, —
Anen, firzen, drei.	Egy, tizennégy, három.

B) Gyermekjátékok.

1. *Gyi czoczó!*

A gyermek valamely felnőtt ember lábán lovagol.
 Pomo cotogno, che taja fetine, Birsalma, mely szeleteket vagdal,
 Con queste manine non posso tajar. ezekkel a kacsókkal nem tudok szelni.

El galo canta, jorno fa.	Kakas szól, virrad.
La povera vecia dove la va ?	Szegény öreg asszony hova megy ?
Essa la va da San Miciele.	Szt. Mihályhoz megy.
San Miciele era morto	Szt. Mihály már meg volt halva,
La Madona era in orto	Boldogasszony a kertben vala
Cola sua compagna	Rendes társaságával,
Del rosario e de Maria.	Az olvasóval s Máriával.

2. *Körben forognak s énekelnek.*

(Fiumei horvát dal).

Colo, colo, janža,	Kóló, kóló, kárja
Babinega tanža,	A vén asszony járja,
Prekomosta tanža,	Túlahidon*) járja.
A ko netyes ti,	Ha te nem akarsz,
Tyemo mi.	Akkor majd mi.

3. *Csön, csön gyürü.*

San Andrea, pescador	Szt. András, halász,
Che pescava el nostro Sior.	mivel Urunk halászott.
Pesca, mulesca!	Halásszál, kis kölyök!
In quala man?	Melyik kézben?
In questa.	Ebben.

4. *Ezt ölelem, ezt csokolom.*

A leányok összefogódzva kört képeznek és forogva énekelnek. —
 Egyikök a középén áll.

*) Túlahidon, vagyis *Sussákon* járnak a kólót, mert ez már Horvátországhoz tartozik. Sussák, Tersattónak alközsége, a Fiumarán, azaz a hidon túl tekszik. Olasszul is csak *Oltreponete* = Túlahidon, Hídelve a rendes neve.

Cordon, cordon di San Francesco,	Kör, kör, Szt. Ferencz körében,
La bela stela in mezo;	Szép csillag a közepében.
La peta un salto,	Hej ugorjál te egyet!
	(<i>Megteszi.</i>)
La peta un altro,	Hej, ugorjál még egyet!
	(<i>Ujra ugrik.</i>)
La fa la riverenza,	Hej, hajolj meg te szépen!
	(<i>Meghajol.</i>)
La fa la penitenza,	Most penitencziaképen
	(<i>Mellét veri.</i>)
La basa chi che la vol.	Megcsókolhadd, a kit akarsz.
	(<i>Megcsókolja egyik társnőjét.</i>)

5. Bakugrás (Colona).

Csak egy gyerek a bak: a többi mind őt ugorja át. Minden ugrásnál egy verssort mondanak a következőkből:

Tasi, tasi, Momolo,	Hallgass, hallgas, Jeromoska,
Te daro luganiga,	majd kolbászt adok,
Luganiga de porco,	disznó kolbászt,
Porco, porcazo,	disznó, vén disznó,
Ladron del mio palazo,	palotám elrablója,
Ladron dei miei zechini,	aranyaim elrablója,
Tre ossi di armulini,	három baraczkmag,
Tre sechi d'acqua dolze	három vödör édes viz,
Tre sechi d'acqua amara.	három vödör tengerviz.
Cos ti vol: bareta in schena?	Mit akarsz: sapkát a hátadra?
Bareta de forner?	péksapkát?
O culata o lejer?	s . . gest vagy könnyedén?
Ha a bak azt feleli, hogy	
Bareta in schena,	Sapkát a hátamra,
akkor minden ugró a bak hátára teszi a zsebkendőjét s azután ugy	teszi a zsebkendőjét s azután ugy
ugorják át, mondván:	
Bareta in schena te daremo,	Sapkát a hátadra majd
Sto altro viajo che torneremo ;	visszajövet, következő utunkban
	adunk ;
Bareta in schena te go dà,	sapkát a hátadra adtam,
Bareta in schena te go preso.	a sapkát a hátadról levettem.

Ha az ugró a zsebkendőt lelöki, vagy nem tudja ugrásközben magával vinni, akkor ő lesz a bak.

Ha a kérdésre az a felelet, hogy
 Pareta de forner Péksapkát,
 akkor az ugró a zsebkendőjét a bakon túl a földre dobja s azután erre
 kell ugrnia ; a
Culata S . . ges
 szóra nagy erővel ; a
Lejër Könnyedén
 szóra pedig könnyedén kell ugrani. A ki bármely szabály ellen vét, a
 bak helyére kerül s azután őt ugrálják át a többiek.

6. Csitt, csitt!

A leányok kört képeznek A kör közepén álló leány a mama.
 „Zito, zito, che la mamma dorme! „Csitt, csitt, alszik a mama!
 O che mamma indormençona! Ó, milyen álomszuszék ez a mama!
 O che mamma indormençona! Ó, milyen álomszuszék ez a mama
 Mamma cossa gavemo per marena?“ Mama, mi lesz uzsonnára?“
 — „Pan e figà‘. — „Kenyér meg füge‘.
 „O che mamma bona! „O, de jó mama!
 O che mamma bona! Ó, de jó mama!
 Mamma, dove zé la marena?“ Mama, hol az uzsonna?“
 — „El gato la ga magnà‘. — „A macska megette‘.
 „O che mamma bujarda! „O, milyen hazug ez a mama!
 O che mamma bujarda! Ó, milyen hazug ez a mama!
 (Az anya keresi az uzsonnát.)
 O che mamma orba! O, de vaksi mama!
 O che mamma orba! Ó, de vaksi mama!
 (Az anya a kést keresi.)
 La mamma ne mazarà! A mama meg akar bennünket ölni!
 La mamma ne mazarà! A mama meg akar bennünket ölni!
 (Elfutnak.)

A kit a mama megfog, az lép a következő játékban helyére.

C) Egyéb gyermekversikék.

1. Az ujjak.

Minolo, minelo,	Kis ujj, kicsike,
Bon per anelo,	Gyűrűnek való,
Più grande de tuti.	Mindnél nagyobb,
Frega i otyi,	szemdörgölő,
Mažža pedoty.	tetűölő

2 *Esik eső*

La piova piovisin	Esik eső, esik,
La gata va in cusina,	Czicza elrejtezük,
La va soter leto,	Konyhába: ágy alatt
La trova un confeto;	Süteménybe harap;
La dise, che zè bon,	Azt mondja, hogy jó,
La bate sul tamburo,	Ráüt a nagy dobra
La mamma ghe dà per culo.	Anyja elnadrágolja.

3. *Csali mese.*

La fiaba de Sior Intento,	A jó Szándék ur meséjét,
Che dura molto tempo	Melynek soká érik végét,
E mai no la se distriga,	S mely soha be nem végződik
La vol che ghe la diga?	Elmondjam? Mert most kezdődik.
A kérték rámondja pld. hogy „no“, mire a mesélő azt feleli:	
No se dise „no“ perchè	Nem azt kell mondani, hogy „nem“
	[mert
La fiaba de Sior Intento	A jó Szándék úr meséjét
Che dan molto tempo	Melynek soká érik végét,
E mai no la se distriga stb.	S mely soha be nem végződik, stb

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv.

A Magyarországi Néprajzi Társaságnak 1892. márczius hó 27-én d. e. 10^{1/2} órakor, a M. T. Akadémia dísztermében tartott XXII. nyilvános felolvasó üléséről.

Elnökül Xantus János alelnök, jegyező Herrmann Antal titkár. Jelen van a társaság igen számos tagja és ezernyi közönség. köztük tudományos életünk sok kiváló tényezője. Az ülés egyedüli tárgya Káldy Gyula tanárnak, a társaság népzene szakosztálya előadójának felolvasása a Thököly Imre, Rákóczy Ferenc korabeli és a közvetlen utána következő időből való dalok, nóták, egyházi énekek és tánczokról, és a magyar zeneiskola tanárainak és növendékeinek, s a m. kir. operaház több tagjának közreműködésével 24 zeneszámnak bemutatása. (A részletes műsort és az énekszöveget l. Ethnographia, III. 132—140. lap).

Az előadás után az elnök a társaság hálás elismerését fejezi ki a nagyérdemű előadó és rendező s a szives közreműködők, ugyszintén a M. T. Akadémia iránt, s nagy méltánylással emlékezik meg a jelenlevő Thaly Kálmánról, a Rákóczykor nagy tudományu kutatójáról, a kinek az előadott énekszövege nagy részének felfedezése köszönhető.

A néprajzi társaság reformja.

A néprajzi társaság első elnökének, Hunfalvy Pálnak halála e társaságra nézve az első korszak bezárulását jelentette; érezte ezt mindenki, a ki a társaság keletkezését ismerte, belső életéhez közel állott. Ebből az érzésből közvetlenül folyt annak a szükségnek érzete is, hogy jó lesz a társaság összes ügyköreit szemle alá venni, a helyzetet tisztázni, hogy a helyzet ismeretére támaszkodva tétessenek meg mind azok az intézkedések, a melyek a társaságnak a második korszakba való átlépését s ott egészséges tovább fejlődését lehetővé tegyék. Ezen kívül az ideai közgyűlés van hivatva arra, hogy az alapszabályok értelmében a tisztujtást az egész soron foganatosítsa; így állott elő annak a szüksége is, hogy az ügykörök megvizsgálásából és az eddigi kezelés körül szerzett tapasztalásokból merítették az eddig teljesen hiányzó ügyrend. Végre, a mit elsőnek kellett vala említeni, szükségesnek látszott, hogy vizsgáltsák meg a tudományos működés iránya, ugy annak a nagy szervezetnek működése is, a melyet az alapszabály a szakosztályok képében megteremtőni iparkodott s mely arra volt volna hivatva, hogy a társaság működését az egyoldaluságtól megóvja, így a hatást minél szélesebb körökbe vigye ki; a mi ha beválik, a társaság anyagi létének föltételeit is csak erősíthette volna.

A néprajzi társaság választmánya a viszonyok közvetlen nyomását érezve, ez évi februáriusi ülésén egy felmerült konkrét indítvány elfogadásával elismerte a helyzet alapos tisztázásának szükségét és kiküldötte kebeléből az ugynevezett kilenczes bizottságot, teljes felhatalmazással s a jelentéstétel kötelezettségével. E bizottság munkálatai be vannak végezve, az azokról szóló jelentést a választmány f. é. márczius 26-án tartott rendkívüli ülésén egyhangulag magáévá tette; sőt a mai napig megtörténtek már mindazok a lépések is, a melyeket a kilenczes bizottság javaslatba hozott s a választmány jóvá hagyott.

A rendkívüli választmányi ülés.

1892 márczius 26.

Elnökölt Xántus János, jegyzett dr. Katona Lajos.

Ugy a történelmi hűség érdeke, mint az a vágy is, hogy a rendkívüli választmányi gyűlésen még incidentaliter felmerült mozzanatok

előadása is hozzájáruljon a helyzet tisztázásához, mind a két szempont arra indít, hogy a kilenczes bizottság jelentését előzzük meg avval az eszmecserevel, a mely a rendkívüli választmányi ülésen egyfelől a kilenczes bizottság előadója, másfelől Lóczy Lajos egyetemi tanár és a földrajzi társaság elnöke között folyt, a mint következik:

Herman Ottó mint a kilenczes bizottság előadója mindenekelőtt engedelmet kér arra, hogy a bizottság jelentését némely megjegyzésekkel előzhesse meg, a melyekre annál nagyobb súlyt kell helyeznie, minél bizonyosabb az, hogy a Néprajzi Társaságot érintő némely áramlatok sokszorosán a társaság s így a választmány tagjait is befolyásolják; sőt bizonyos fokig oly kétségeket is támasztottak, a melyeknek teljes eloszlatása nélkül az átalakítás nagy munkájához tulajdonképen hozzá fogni sem lehet.

Tagadhatatlan ugyanis, hogy bizonyos fokig rokontermészetű társulatokban érezhető áramlat lüktet, melynek értelme az, hogy azok a feladatok, a melyeknek megoldásában a Néprajzi Társaság saját célját látja, tulajdonképen nem hozzá, hanem ama más társulatok munkakörébe tartoznak; más szavakkal kifejezve, hogy a Néprajzi Társaság tulajdonképen fölösleges.

Én részemről legjobb meggyőződéseim alapján az ellenkezőt valom. Állítom és bizonyítani iparkodom, hogy a Néprajzi Társaság nálunk szükséges, művelődési viszonyaink között hézagpótló s éppen ezért létjoga kétségbe sem vonható.

Ezt a szilárd meggyőződést a következőkre alapítom.

Ha arra mutatnak rá, hogy a népköltési anyagot nálunk egy előkelő és virágzó szépirodalmi társaság gyűjti, úgy ez igaz; de ez a társaság szépirodalmi mértéket használ, tekinti a tárgy költői feldolgozását és felfogását, a műfajt és az eredetiséget; holott az ethnographiai folklóre, tekintet nélkül a költői felfogásra, a műfajra, tisztán a néplélek megnyilatkozásának értelmét keresi, méltatja; viszonyítja ezt az adott nép egész fejlődésével és átváltozásával s a legszélesebb alapon való összehasonlítás révén jelöli meg ez értelem hovátartozását az emberiség szellemi nyilvánulásainak sorozatában is. Ez lényeges különbség.

Ha mások azt mondják, hogy a nyelvészet is a népszellem ugyanazon megnyilatkozásait keresi és gyűjti, a melyeket a folklóre, úgy ez ismét igaz; de a nyelvészetben a nyelvalkat és szabályai, a nyelvfejlődés, a hang- és jelentés tana vezérlő, még pedig minden egyes szó latolásában, és így keresi a nyelvrokonságot, holott a folklóre nem a nyelvalkatát, nem a szavakat, hanem az azokkal kifejezett fogalmat, gon-

dolatot vagy tényt veti mérlegre, viszonyítja az ethnoshoz és az embe-
riséghez. Az bizonyos, hogy a folklóre, sőt még a tárgyi ethnographia is
sokszorosán reászorul különösen az összehasonlító nyelvészet meghatá-
rozásaira; de ez megfordítva is áll, s éppen ez a viszony bizonyít legin-
kább a két tudományszak önállósága mellett.

És ha némelyek úgy tekintik a dolgot, hogy hiszen a földrajz is
szükségképen ügyet vet az ethnographiai viszonyokra, úgy ez megint
igaz; de a földrajz csak a recens állapotot veszi, még pedig — ha jól
akar járni — nem saját, hanem éppen a specialis ethnographia meg-
határozásai szerint; így neki az ethnographiához szakasztott az a vi-
szonya, mint akár a geológiához domborzati viszonyok meghatározásá-
nál, vagy a csillagászathoz a pont földirati meghatározásánál, vagy a
physikához, a természethistoria disciplináihoz, a statistikához stb. egyéb
meghatározásainak során.

Én megvallom, hogy ismeretköröm nagyon szűk szemhatáráig
kitekintve, nem ismerek egyetlen geographust sem, a ki azért, mert
meghatározásaihoz a geologia, csillagászat, physika, statistika, történet,
természet-historia stb. tétéleire is van szüksége, e szakok önállóságát
kétségbevonta, vagy éppen tagadta volna.

Egyet tudnunk kell, és ez az, hogy az emberi ismeret problémáit
csupán és egyedül a *munkafelosztás* alapján oldhatjuk meg, hogy csu-
pán és egyedül ez utóbbi szülte a szakokra való elosztózódást; mert
alapjában véve ha valami egyetemes, úgy a tudomány minden bizony-
nyal az. És éppen ezért az egyes szakok között a határvonalat élesen
megvonni nemcsak bajos, hanem lehetetlen is; mindazonáltal a munkát
föl kell egymás között osztanunk, ha nem akarunk visszafejlődni az
encyclopaedizmusba. Pedig nem akarunk, mert meg kellene tagadnunk
mindazt a haladást, a melyet éppen a munkafelosztásra alapított spe-
cializmusnak köszönünk.

Lóczy Lajos.*) Nem vagyok a választmány tagja, köszönöm a
megtisztelő meghívást, annak megfelelni erkölcsi kötelességet éreztem.
Herman Ottó szavaira reflektálnom erkölcsi kötelességemmé vált magyar
földrajzi társasági elnöki minőségemben is.

Az ethnographiával rokon disciplinájú régibb társulatok (föld-
rajzi, történeti, nyelvészeti) esetleges ellenszenvéről, féltékenykedéséről
van Herman Ottó beszédjében szó. Erre határozottan kijelenthetem,
hogy részünkről, a m. földrajzi társaság részéről ellenszenv, vagy akár
csak rossz szemmel nézés nem létezik, ilyenről tudomásom nincs.

*) Lóczy Lajos ur szíves volt beszédét írásba foglalva rendelkezésünkre bocsátani.

Azt az egyéni meggyőződést is fejezhetem ki, hogy egy régibb egyesületre nézve, a míg az helyes vezetés mellett és szorgalmas munkássággal működik, sokban hasonló vagy akár azonos czélu új egyesület keletkezése káros nem lehet.

Továbbá nekem is hitem az, hogy nemzeti kulturánkat a tudományos egyesületek fejleszthetik legjobban.

Ezen elvi nézeteim mellett azonban a mi viszonyaink között mégis aggodalommal szemléltem mindig az új tudományos egyesületek keletkezését és sohasem haboztam ezen aggodalomnak őszinte kifejezést adni.

Tudományos társulatainknak — a rokon czéluknak — ugyanazon tagjai, ugyanazon munkásai vannak; sőt működési nyilvánulásaiknak is egy a közönsége. A szellemi munka és az anyagi erők ezen elforgácsolása, ha a jelen irányban tovább halad, az én felfogásom szerint mivelődésünkre inkább káros mint hasznos lehet.

Ezért félve kísérem az új tudományos egyesületek keletkezését. Aggodalmamat igazolja az ethnographiai társaság helyzete.

A mi egy már létező és több évi buzgó működést kimutató társaság fennmaradását illeti azonban, arra nézve nem lehet más nézetem, mint, hogy üdvözlöm és lelkesedéssel kísérem az annak fenntartására irányuló törekvést. Kötelességemül tekintem azt is, hogy csekély erőmmel, egyéb régibb kötelezettségeim után, ha kell, e munkában részt vegyek. Ha hozzájutok, e kötelességet nem erkölcsi kényszerből, de kedvvel és örömmel teljesítendem.

Végül még azt a felfogást is kifejezem, hogy az ethnographiai társaság fennmaradása most már nemzeti becsület kérdése mindnyájunkra és főképp azokra, kik megalapították. Mert egy olyan, a külföldön is előnyösen ismert tud. egyesület bukása árnyat vetne jó hírnevünkre.

A fennmaradás és felvirágoztatás egyrészt az anyagi viszonyok rendezésétől, másrészt — és még sokkal inkább — a szellemi munkától függnék.

Helyes és kitartó vezetés mellett, ha odaadó kutatók és munkások szegődnek az ethnographia szolgálatába és idejük, erejük javarészét reá szentelik, ugy az óhajtott felvirágzás bekövetkezik.

Ha ezen föltétel nem teljesedik, ugy a társaság életére nézve mély aggodalmaim fennmaradnak.

Asbóth János ur az imént kifejtett nézetekhez csatlakozik.

Herman Ottó itt e helyen ezeket jegyzi meg: Nem volt módomban, hogy *Lóczy Lajos* szavaira esetleges megjegyzéseimet nyom-

ban megtehessem s elvégre jobb is ily fontos ügyben az írott, tehát maradandó szó után indulni; ezt ime teszem is.

Mindenek előtt megjegyzem, hogy én ellenszenvről vagy rossz szemmel való nézésről nem szóltam s csak áramlatot említettem, mely mintha fölöslegesnek tekintené az ethnographiai társaságot.

Nagyra veszem, hogy oly szabású férfiú, mint Lóczy Lajos egyenesen a nemzeti becsület kérdését látja fölvetve az ethnographiai társaság fennmaradásában; e nézetét teljesen osztom.

De a midőn aztán elismeri, hogy nemzeti kulturánkat tudományos egyesületek fejleszthetik legjobban, s nyomban reá mondja, hogy új tudományos egyesületek keletkezése mégis aggodalommal tölti el keblét, ekkor már messze térünk el egymástól; mert az az elv, a mely az egymásnak határozottan ellentmondó két tételből talán mégis levezethető, tulajdonképen a centralizációhoz vezetne, mondjuk, enyhítve osztályrendszerrel, a minő zárt testületeknél, például akadémiáknál divik, a hol azután az egyik szakosztály a másiknak áll útjában s oly versengés támad, mely éppen a czélt: a tudományos eredményt károsítja.

Az a példa, a melyet a magyar tudományos fejlődésnek menete oly világosan föltüntet, valóban klasszikus és rendkívül tanulságos is.

A kiindulás cenzuralizált és azután hovatovább, mindinkább foly a decentralizáció. A központositott magyar tudományos Akadémiából, mint valami szűk méhköptüből rajzottak ki az egyes szakokat felölelő társulatok, s mindenik raj új, addig érintetlen elemeket vont be a kulturális mozgalomba, hozzá munkásokat nevelt; sőt az egykori anyaintézet most már az egykori rajok neveltjeiből szedi a maga számára legjobb erőit. Még a szépirodalom terén is ugyanezt a jelenséget tapasztaljuk. Ez a fejlődési menet természetes és korszerű is.

És éppen ezért engem nem bánt az aggodalom, a midőn új meg új tudományos társaságok keletkeznek; ellenkezőleg, én örülök rajta. Még ha kis körre terjednek is, erőt mindenesetre egyesítenek s ez mindenkor nyereség. De azokat a szervezeteket vezetni kell, óvni kell bizonyos tulságoktól: ne akarjanak többet mozgatni, mint a mennyit bírnak, ne sokat markoljanak, hogy megfelelőt szoríthassanak.

A néprajzi társaság baja onnan származott, hogy többet publikált, mint a mennyit anyagi alapja megbirt. A mi tehát ebben az anyagiakra való tekintetből hiba, az a tudományra való tekintetből éppen érdem volt. Az volna az igazi baj, ha pénzből telnék, a tudományból pedig nem!

Azon vagyunk, hogy a kellő arányt megteremtsük.

De még más szempontból is vizsgálni kell az ethnographiai társaság helyzetét. Az kétségtelen, hogy az ethnographia éppen oly önálló szak, mint bármely más; de az is bizonyos, hogy nálunk szét volt forgácsolva a történelmi, nyelvészeti, földrajzi szakok, sőt szépirodalmi társulatok között is.

Az ethnographia terén keletkezett nagy, mondhatni világ-áramlat minket sem hagyhatott érintetlenül s most, a mikor az erők, igazi hivatásukat fölismerve, egy ethnographiai társaságba jegeczesednek, természetes, hogy némelyek ki is válnak a régi kötelekekből. Ez az egyik részen talán inkább anyagi veszteség, de a másik részen ennél sokkal becsesebb, mert kulturális haladás; sőt nem csak azon a részen, hanem a nemzeti művelődés egészében is az.

Az igaz, hogy minálunk sok társaság támaszkodik ugyanazokra az elemekre és ez addig fog tartani, valameddig új mozgalmakkal új elemeket nem vonunk be a kulturális életbe. Szerintem éppen viszonyainkra való tekintetből végzetes hiba volna ezen a téren központozító és konzervatív irányt követni, mert nálunk magyaroknál a művelődés nemcsak „kultura“ kérdése...

Szellemi erőkben nem vagyunk fogyatékosak; itt a baj inkább az anyagi eszközök elégtelenségében rejlik: nem adhatjuk meg az erőknek a módot arra, hogy odaadással és kitartóan működhessenek. Az anyagilag legszegényebb szellemi munkástól követeljük a legnagyobb áldozatot.

És itt nem mindég a társadalom a hibás, mondjuk a magyar társadalom, mert hiszen erre kulturális feladatok képében nagyobb teher nehezedik, mint a művelt világ bármely más társadalmára, a melyet tehát sokszor nem bír meg. E valóban cardinális bajnak csak az állam vehetné elejét, nem azzal, hogy imperative teremtené a különböző szakok művelésére a társulatokat, — ez képtelenség volna — hanem azzal, hogy az igazán keletkezett, jó irányban fejlődő tudományos társulatoknak megadná a módot arra, hogy működésüket kellőképen fokozhassák.

Semmi sem bizonyítja e tétel helyességét annyira, mint leghatalmasabb tudományos testületünk, a Természettudományi Társulat, mely még mai nagy erejében is keservesen megsínylené, ha az állami segély tőle megvonatnék.

Nem nagy summákról van itt szó, hanem oly hozzájárulásról, a mely az illető társulatoknak módot nyujtana arra, hogy a tagsági díjak *ingadozását* nem éreznék meg rögtönösen s így feladataiknak bizonyos részét az ingadozás daczára is megoldhatnák, különösen kiad-

ványok dolgában, a melyekre maga a hatalmas British Muzeum is reá fizet, tehát ő sem nélkülözheti a segítséget.

Legvégül még egy. Ha az ethnographiai társaság feladatait elgondoljuk, úgy a mint azok itt Magyarországon kínálkoznak és megoldandók: a folklórenak szinte mérhetetlen birodalmát, a tárgyi részt, az érintkezéseket más disciplinákkal, úgy bizvást állithatjuk, hogy hazánk egyetlen más társasága sincsen annyira hivatva, hogy a társadalom minden rendü elemét magába felölelje, mint éppen a néprajzi társaság; már magában véve ez is a társaság létjoga és szükségessége mellett bizonyít.

Ezekután adjuk a kilenczes bizottság jelentését, a mint az a rendkívüli választmányi ülésen felolvasásra került:

A kilenczes bizottság jelentése.

Tisztelt Választmány!

A mint tudni méltóztatik, az utolsó választmányi ülés Herman Ottó indítványára Xántus János elnöklete alatt egy kilencz tagból álló bizottságot küldött ki, avval az utasítással, hogy ez társaságunk viszonyait alaposan megvizsgálva, nyujtson a helyzetről tiszta képet s tegye meg esetleg azokat a javaslatokat is, a melyek a társaság fennmaradását és fejlődését biztosíthatják.

E bizottság nyomban megalakulván, az indítvány értelmében három albizottságot szervezett, a melyeknek a társaság három főbb ügyköre tanulmányozás és jelentéstétel céljából kiosztatott.

E szervezetnek képe a következő:

I. Albizottság az alapszabályok revíziójára s a társaság szellemi életének lehető körülírására:

Elnök: Xántus János.

Előadó: Herman Ottó.

Tagok: Goldziher Ignác és Munkácsi Bernát.

II. Albizottság a könyvtár és levéltár megvizsgálására:

Elnök: György Aladár.

Tagok: Pápay Károly, Patrubán Lukács.

III. Albizottság a pénztár megvizsgálására:

Elnök: Réthy László.

Előadó: Jankó János.

Tag: Strausz Adolf.

Ez albizottságok, együttesen mint kilenczes bizottság, abban ál-

lapodtak meg, hogy egy heti időközökben találkozáva, tájékoztatást nyújtanak végzett munkálataikról s esetleg eszmecserét folytatnak azon megállapodások érdekében, a melyekkel a kilenczes bizottság, mandátuma értelmében, a tisztelt választmány elé járulni köteles.

A f. é. márczius 5-iki találkozóson az albizottságok összesége a kilenczes bizottság előadójává Herman Ottót választotta meg, kinek a három albizottság jelentéseiből merített főjelentését márczius 17-én vette tárgyalás alá s azt elfogadva, ezennel a tisztelt választmány elé terjeszti, a maga részéről ajánlván annak elfogadását, mint azoknak az intézkedéseknek alapját, a melyek társaságunk érdekében haladéktalanul foganatosítandók.

I.

Az alapszabályok revíziójára kiküldött albizottság, mely egyszerűs mind a társulat szellemi élete fölött is tárgyalt, az utóbbi érdekében fölkérte dr. Török Aurél egyetemi tanár urat is az albizottságban való szíves közreműködésre.

Az albizottság megállapodásai a következők:

A.) Az alapszabályokra vonatkozólag ajánlja:

1. *A társaság eddigi, 1889-ik évi alapszabályai elejtendők s helyettük, a szükséges módosítások foganatosítása mellett, az egészben rokon természetű m. kir. Természettudományi Társulat most érvényben lévő alapszabályai fogadandók el.*

A megokolás a következő: a mostani alapszabály oly célokot is tűzött ki, a melyek nem földadatai a tudományos kutatásnak s a tudomány művelésének; azonkívül nem egyeztethetők össze egy magyar társaság missziójának legfönségesebb részével, avval, hogy erejének teljességével a magyar nemzet művelődését szolgálja.

Továbbá, mert nem számolva avval, hogy már művelése tárgyának új voltánál fogva is a kezdet minden nehézségeivel kell szembeállania, már eleve is oly decentralizációt állapít meg, a mely csak hosszas, sikeres fejlődés és megerősödés eredménye lehet. Így, a mint a decentralizált szakosztályok az alapszabályokban meg vannak határozva, azok — s ezt a tapasztalás is bizonyítja — működésre nem birhatók, a társaságot sokszorosán feszélyezik, tehát annak csak terhét alkotják.

Végre, mert az alapszabály nem gondoskodik kellőképen arról az ellenőrzésről, a mely nélkül egy testületnek rendes, biztos és nyugodt működése nem is képzelhető.

Az elfogadásra ajánlott alapszabályokban a következő módosítások volnának szükségesek:

1. A tagsági díjat a Budapesten lakó tagokra nézve, kik a tagsággal járó minden jogot élvezhetnek, 3 forintról 5 forintra kell fölemelni.

2. A társaság ügyeit vezető tisztikar és választmány, az előbbi status és tagolás, az utóbbi tagolás szerint másképp volna szervezendő, még pedig tekintettel azokra az alszakokra, melyeken a néprajz mint tudomány szak alapul.

E szerint a tisztikar állana a következőkből:

- 1 elnök,
- 3 alelnök,
- 1 főtitkár,
- 2 titkár,
- 1 pénztárnok,
- 1 könyv- és levéltárnok.

Ezeknek megválasztásánál lehetőleg szem előtt kellene tartani, hogy

1. a természethistoria,
2. az anthropologia,
3. a tárgyi ethnographia,
4. az öszehasonlító nyelv- és vallástudomány,
5. a néplelektan,
6. a történet

találja meg a maga művelőjét, különösen azon vonatkozások tekintetében, a melyek révén minden egyes ág a néprajzzal összefügg.

A harmincz tagból álló választmányt is ezekre a tudományágakra való tekintettel kellene a lehetőségig összealkotni, hogy a társaság ilyen módon ne csak munkásokat, hanem bírálókat is nyerjen, a kiknek működése legfőbb biztosítékát alkotja a társaság törekvéseinek helyes és értékes voltára nézve. Az csak természetes, hogy a tisztikar és választmány egyeteméből nem zárhatók ki más erők, a melyek a társaság életére nézve becsesek.

A választmányi és nyilvános felolvasó üléseken kívül szükségesek szorosabban vett szakülések is, hogy azok a tárgyak is előadásra és vita alá kerülhessenek, a melyek szélesebb köröket nem érdekelnek, mindazonáltal a néprajz körébe tartoznak.

A mi a társaság szellemi életét illeti, az albizottság számba vette az irányt és az eszközöket s abban állapotott meg, hogy egy-

előre a társaság kiadványa az egyedüli eszköz, a melylyel célja felé úgy produktíve mint propagatív törekednie lehet.

E tárgy kiváló fontosságára való tekintetből az albizottság fölkerlte egyik tagját, dr. Goldziher Ignác urat, vállalná magára azt a fáradságot s állítaná össze tételesen azokat az irányelveket és pontozatokat, a melyek a társaság folyóiratára nézve zsinórmértékül felállítandók volnának s annak idejében a megalkotandó ügyrendnek egyik lényeges részét képeznék.

Dr. Goldziher Ignác ennek eleget tett, dolgozatát február 27-én előadta, ezt az albizottság, úgy a plénum is magáévá tette, és e főjelentésbe fölveendőnek határozta, a mint következik:

A Magyar Néprajzi Társaság „Ethnographia“ cz. közlönyének programjáról.

A magyar néprajzi társaságnak az alapszabályok 2. §-a szerint kitűzött céljából és feladatából következik azon irány is, melyben a társaság szakközölyne e cél és feladat megvalósulásához irodalmi uton hozzájárul. S annál fontosabb, hogy ép a társaság folyóirata nagy feladata színvonalától el ne maradjon, minthogy egyelőre a társaságnak e kiadványa az *egyedüli* eszköz, melylyel mind produktív, mind pedig ismeretterjesztő irányban a néprajz révén közönségünk általános műveltsége gazdagításának tényezője lehet.

E folyóirat hivatása első sorban, hogy hazai tudósaink általános és hazai néprajzra vonatkozó kutatásainak anyagait és eredményeit minden művelt emberre nézve élvezhető, vonzó alakban magában foglalja. De hivatása főképen még az is, hogy tekintettel azon méltán fontosnak elismert helyre, melyet mai nap az emberiség ethnikai fejlődése egész nagy körét felölelő ethnographiai kutatások az általános műveltségben elfoglalnak; tekintettel azon vonatkozásokra és kapcsolatokra, melyek e kérdések és az ismeretek *egyéb körei* között fönállanak:

hogy tekintettel mindezen körülményekre a művelt közönség folytonos és rendszeres tájékozást nyerjen a folyóirat révén az ethnographia terén végbemenő kutatásokról, vitás kérdésekről, eredményekről, egy szóval az ethnographia haladásairól, problémáiról és azok hatásáról az emberiség ismeretére.

A folyóirat ez utóbbi feladatára annál nagyobb súlyt kell helyeznünk, minthogy a hazánkban eszközölt kutatások és tanulmányok eddigelé még nem oly bővekek és sokoldalúak, hogy az ethnographia állá-

sának összefoglaló szemlélete csupán csak hozzájuk fűződhetnék, hogy e tudomány modern állását csupán ez uton demonstrálni lehetne.

Ezek előrebocsátása után a folyóirat programja a következőkben vázolható:

1. *Eredeti tanulmányok.*

a) A hazai vagy külföldi népekre s fajokra vonatkozó kutatások, a hazai ethnographia speciálisabb művelése.

b) Feldolgozó cikkek. Egyes ethnographiai kérdéseknek az illető irodalomra támaszkodó összefoglaló előadása. Népszokások, népmondák sat. összehasonlító tárgyalása. E tekintetben mintául szolgálhatnak azon mesteri értekezések, melyeket *G. A. Wilken* a „Taal-Land en Volkenkunde van Nederlandisch Indie“ czimű gyűjteményben az ember- és népismeret legkülönbözőbb kérdéseiről 1883-tól 1891-ig tett közzé, vagy *Andrée Richard* „Ethnographische Parallelen und Vergleiche“ czim alatt közzétett tanulmányai.

c) A hazai irodalomból és közvetlen tapasztalatból meritett följegyzések a néprajz körébe tartozó anyagokról, csoportonként, rendszeres rovatokban.

2. *Tájékoztató és ismertető tanulmányok.*

a) Rendszeres áttekintő cikkek (Revue) a külföldi ethnographiai folyóiratok nevezetesebb tartalmára. Ez alatt nem a tartalom száraz regisztrálását, hanem a tudományos mozgalom kiemelkedő mozzanatainak, az együvé tartozó eredményeknek összefüggő feldolgozását, a vitás kérdések feltüntetését és általános vonatkozásainak kidomborítását értem. — E feladat a folyóirat füzeteire rendszeresen felosztandó és megoldása arra van hivatva, hogy művelt közönségünkben az ethnographia iránti érdeket felkeltse s az e tudomány körébe tartozó kutatások általános fontosságának tudatát fejlessze és ébren tartsa; de még a szaktudósokat is folytonosan tájékoztassa azon mozgalmakra nézve, melyek világszerte az ethnographia terén lefolytak, számukra repertoriumot nyujtson a speciális körüket érintő jelenségekről és irodalmi forrásokról.

b) Terjedelmes, a száraz előadást kizáró (essay-szerű) ismertetősek az ethnographia terén megjelenő nagyobb munkákról. Ide tartoznak az utazási munkáknak a népszokásokra vonatkozó részletei is.

c) Fölötte kívánatos, hogy minden évnek bevezető cikkét egy általános szempontból összefoglaló előadás képezze a lefolyt év ethnographiai munkáiról a hazában és külföldön.

3 *Az ethnographiai muzeum nevezetesebb tárgyainak vagy tárgycsoportjainak ismertetése.*

4. *Ezekhez sorakozhatnak még apróbb adatok és érdekes részletek az irodalomból és népleteből.*

Az előrebocsátottakból önként következik, hogy a társaság azon tisztviselőjének, ki a folyóirat szerkesztésével fog megbízni, szigorú kötelességévé tétessék, hogy a társaság ismeretterjesztő hivatását a 2. pont alatt felhozott cikkekkel minél tökéletesebben megvalósítsa. Az eredeti dolgozatok értéke és minősége nem függ a szerkesztő akaratától, hanem a hazai dolgozótársak buzgalmától és megeshetik, hogy teljesen beváló, abszolút beccsel bíró eredeti dolgozatok hiányában, ha ezentúl csakis ilyeneknek akarunk alapos megrostálás után helyt adni a folyóiratban, némely számnak fősulya a 2-ik részre fog esni. Ez fog a számoknak érdeket, ha szerencsés kezekbe kerül, fontosságot is kivívni.

A folyóirat ismeretterjesztő részének érdekessége, bősége, tartalmassága egyedül a szerkesztő tapintatán, jártasságán és kötelességtudásán mulik: felelőssége tehát e részre nézve sokkal nagyobb mértékben forog fenn, mint az 1-ső részre nézve, melynek tartalmát a *biráló bizottságul* alakuló elnökség, és titkári kar fogják a szerkesztőség előterjesztései alapján számról-számra meghatározni.

Ezek azon szempontok, melyek annak idején a szerkesztőnek kiadandó utasítások alapját képezzék.

Budapesten, 1892. február 28-án.

Goldziher Ignác.

Az albizottság mindezeket a kilenczes bizottság plenumában előadta, ez hozzájárult s ajánlja azokat a tisztelt választmánynak is.

De foglalkozott úgy az albizottság, mint a kilenczes bizottság — a mostani tisztikar belevonása mellett — a társaság folyóiratának költségvetésével is s arra a megállapodásra jutott, hogy egy, a magyar kultúra mai viszonyainak megfelelő folyóirat évi budgetje körülbelül 3000 forintot tenne ki, mely összegnek fedezetéről gondoskodni kellene, egyfelől a tagsági díjak, másfelől a kormány, a Tud. Akadémia és a Nemzeti Múzeum hozzájárulása révén.

A szerzett tájékozások alapján biztosra vehető, hogy 500 rendszeren fizető tag mellett a folyóirat programmszerű felszerelése és kiadása megkezdhető.

Mindezeknek alapján a kilenczes bizottság ajánlja:

1. Az alapszabály kifejtett megváltoztatását;

2. Az ügyrend megalkotását;
3. A választmány és a tisztikar reorganizációját;
4. A folyóirat biztosítását.

A módokról e jelentés végén lesz szó. Az alapszabály mellékelve van. (A.)

II

A könyvtár és levéltár megvizsgálására kiküldött bizottság részéről az elnök, György Aladár, nyújtott be kimerítő jelentést.

E jelentés szerint a könyvtár mintegy 1200 darabból áll, kiválóan szakjellegű s különösen gazdag külföldi szakfolyóiratokban.

Elhelyezése siralmas, úgyannyira, hogy sem rendezésről, sem használhatóságról szólni nem lehet; sőt egyáltalában számba sem lehet venni — bár mennyiség szerint is.

A társaság ügyiratai Herrmann Antal titkárnál, a választmány egyzökönyvei kis részben szintén ennél, különben pedig dr. Katona Lajos jegyzőnél őriztetnek.

Az elhelyezés fontos kérdésének megoldására nézve a legjobb mód az, melyet a tisztelt választmány nemcsak megnyugvással, hanem köszönettel is elfogadhat, hogy t. i. a Nemzeti Múzeum néprajzi osztálya a várkerti bazarba költözik s annak érdemes igazgató öre, Xántus János ur késznek nyilatkozott arra, hogy a társaság könyv- és irattárát nemcsak befogadja, hanem gondoskodni fog arról, hogy az rendezhető és használható is legyen

III.

A pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság, melynek a tagok létszámát is számba kellett venni, bonyolult és nehéz munkáját csak a mai napon terjeszthette be. Jegyzőkönyvei és ezeknek csatolmányai a társaság anyagi helyzetéről a következő képet nyújtják:

A befizetett alaptőke 661 frt 69 kr.

Ennek kamata évenként 26 „ 46 „

A tagsági díjak hátralékai:

1889. 510 tagból nem fizetett 327 = 490 frt 50 kr.

1890. 589 „ „ „ 273 = 819 „ — „

1891. 604 „ „ „ 412 = 1236 „ — „

1892. 610 „ „ „ 493 = 1479 „ — „

E követeléshez járul:

Pénztárkészlet ma 35 frt 21 kr.

Az alaptőke kamata 26 „ 46 „

Volna cselekvő vagyon 4086 frt 17 kr.

Itt azonban tekintetbe kell venni, hogy ha a tagsági díjak hátralékai helyesen vannak is számítva összesen 4024 frt 50 krajczárral, a tagok névjegyzéke sok tekintetben nem egészen biztos; sőt ha még ez sem állana, bizonyos, hogy a mi viszonyaink között régibb hátralékok nagyon nehezen hajthatók be, különösen akkor, a midőn a tagok még bizonyos évi ciklusra sem kötelezték magukat, ily értelmű okiratot alá nem irtak.

Ily körülmények között legjobb esetben arra lehet számítani, hogy az 1891-dik év hátralékosainak egy csekély része a folyó éviiek egy részével még le fogja róni tartozását s hogy ezen az uton a társaság ez idén talán még 600 forintnyi bevételre számíthat; de csak abban a esetben, ha a hátralékok bekérését erős kéz intézi, különösen pedig ha a tagok kedvét a helyes reformok nyomán támadó élénkebb társulati élet felébreszti.

Mindent egybefoglalva, a társaság rendkívül kedvező viszonyok között saját forrásaiból ez idén talán 660 frt bevételre számíthat.

Evvel szemben a társaság terhei így alakulnak:

Tartozás:

Az „Ethnographia“ című folyóirat kiállításáért különböző nyomdák követelése	973 frt 97 kr.
Irói tiszteletdíjak és egyebek fejében	310 frt 32 kr.
Összes tartozás	1284 frt 29 kr.
Szembeállítva evvel a föltett jövedelmet	660 frt — kr.
A hiány 1892-re kitesz	624 frt 29 krt.

A mi a képet szomorúvá teszi, ez az a körülmény, hogy a kimutatott 31 frt 21 krnyi pénztári maradványon kívül a társaság folyó kiadásainak, az „Ethnographia“ költségeinek, úgy a reformokra szükségeseknek fedezésére semmiféle készpénz nem áll rendelkezésére; és e célokra még a remélt 660 frtnyi bevételnek is csak kis része lenne fordítható, minthogy ebből a fennálló 1284 frt 29 krajczárnyi adósság legsürgősebb tételeit kell törleszteni.

Mindezekből következik, hogy a társaság vagyoni helyzete *válságos* és hogy az ebből való kibontakozás csak rendkívüli eszközök közbenjöttével sikerülhet.

*

Mindezek alapján a kilenczes bizottság a következőkben állapodott meg:

1. A társaság alelnöke, igénybevéve az egész tisztkart, hívjon össze személyre szóló meghívók alapján 1892-dik évi márczius hó

26-ikára egy rendkívüli választmányi gyűlést, hogy annak a kilenczes bizottság munkálatai és indítványai előterjeszthetők legyenek s hogy haladék nélkül elintézhesse azokat, a melyek a társaság további fennmaradását biztosíthatják; ezek a következők:

a) Intéztessék a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő Nagyméltóságához egy küldöttségileg átnyujtandó felirat, mely a társaság helyzetét őszintén föltárja, azt nem mulasztásból, hanem inkább túlbuzgóságból és jóhiszeműségből eredőnek bizonyítsa s a mely feliratnak petitumai a következők legyenek:

a) tétessen ő Nagyméltósága a társaság javára 300—500 forintot folyóvá, hogy napi költségeit fedezhesse s a legközelebbi közgyűlés során a szükségeseknek bizonyított reformokat végrehajthassa;

β) engedje meg ő Nagyméltósága, hogy a társaság „Ethnographia” czimű folyóiratát az 1892-ik év végéig a m. kir. egyetemi nyomda kedvezményes áron kiállíthassa.

2. Intézzon a választmány egy kérvényt méltóságos Szalay Imre miniszteri tanácsos úrhoz, egy hasonló Pulszky Ferencz úrhoz, a Nemzeti Múzeum igazgatójához oly értelemben, hogy a Nemzeti Múzeumnak irodalmi közlésekre szánt évi dotációjából engedélyezzenek, illetőleg eszközöljenek ki egy megfelelő összeget, hogy a N. Múzeum néprajzi osztályában őrzött becsesebb tárgyak leírása az „Ethnographia” folyóiratban kezdetét vehesse s így e folyóirat fenntartása megkönnyíttessék, becse gyarapodjék.

3. Intézzon a választmány a M. Tud. Akadémia elnökségéhez egy átiratot, abban az értelemben, hogy a társaság könyvtára mostani helyén maradjon, mindaddig, míg majdan a könyvtári bizottság javaslata szerint elhelyezhető lesz.

4. Bizza meg a választmány a kilenczes bizottságot, mely a társaság ügyeiről részletes tudomást szerzett, a közgyűlés előkészítésével, oly kikötéssel, hogy a kilenczes bizottság tartozik a választmánynak a közgyűlés előtt indokolt jelentést tenni; és avval a joggal, hogy a kilenczes bizottság a szükséghez képest kiegészíthesse magát; magától értetődővén, hogy a társaság tisztikara az előkészítésben részt vesz.

5. Végre, mondja ki a választmány az 1-ső és 2-ik számú indítványokra nézve a sürgősséget.

Kelt Budapesten, 1892. évi márczius 17-én.

A „Magyarországi Néprajzi Társaság” választmánnya kebeléből kiküldött kilenczes bizottság üléséből.

Xántus János,
alelnök.

Herman Ottó,
biz. előadó.

Ezekből kifolyólag a választmány elfogadta Herman Ottó ajánlatára a következő szövegeket, melyek közül az elsőnek felirat alakjában való átnyújtásával Xántus Jánost, Herman Ottót és Török Aurélt bizta meg:

Nagyméltóságú gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, valóságos belső titkos tanácsos stb. stb. úrnak.

Nagyméltóságú Miniszter úr! Kegyelmes urunk! A „Magyarországi Néprajzi Társaság“, mint a magyar tudományosság fájának legifjabb sarja, a kezdet nehézségeivel való küzdelmében erejét és kitartását leginkább azokból a szavakból merítette, a melyeket Nagyméltóságod nem egy alkalommal a néprajz tekintetében hangoztatott, elismervén e tudományszak fontosságát, különösen a képviselőház közoktatásügyi bizottságában, valamint a képviselőház plenumában is. És erőt merített a társaság abból a körülményből, hogy Nagyméltóságod nem érte be a szóval, hanem anyagi istápolásban is részesített bennünket.

Az a tudat, hogy Nagyméltóságod szóval és tettel, tehát teljes meggyőződésből ismerte el a Néprajzi Társaság létjogát, szükséges, mert hézagpótló voltát, bátorit minket, mint e társaság ügyeinek ez időszerinti vezetőit, arra, hogy a társaság válságos helyzetében Nagyméltóságod kegyes színe elé járuljunk, a helyzetet nyíltan és őszintén kifejtsük, előállításának okait tisztán előadjuk s ezen az alapon kérjük Nagyméltóságodat arra, hogy a társaságnak a súlyos helyzetből való kibontakozásra a módot megadni kegyeskedjék.

Hunfalvy Pálnak, a nagy tudósnak, a társaság első elnökének és legerősebb oszlopának kidőlte nem csak bánattal, hanem aggodalommal is töltötte el a néprajz híveit; már annál az egyszerű oknál fogva, mert a társaság élete sokkal rövidebb volt, hogysem a társadalom illető köreiben mély gyökeret verhetett volna.

A tudományos körök, a melyektől úgy az erkölcsi, mint az anyagi támogatás jöhetett volna, bizonyos fokig tartózkodó állást foglaltak el a társasággal szemben: várták és várják az eredményeket, a melyek kedvező visszahatást gyakoroljanak reájuk.

A társadalomnak az a része, a melynek fölbuzdulásából minden egyesületünk anyagi erejének javarésze származik, mindenkor a tudományos körök után indult, ez esetben tehát éppen az utóbbiak magatartása miatt nem melegedett fel oly mértékben, a minő különben nagyon is indokolt volt volna.

Távol áll tőlünk, hogy ebből akár a tudományos körök, akár a társadalom ellen vádat kovácsoljunk, mert tisztára belátjuk, hogy ez a

tartózkodás merőben új elemekkel szemben a mi viszonyaink között nagyon is természetes. De éppen mert ilyen, ez már magában is elég ok volt arra, hogy a társaság választmányában megérlelje azt a meggyőződést, hogy a társaság állapotának komoly, beható megvizsgálása, a helyzetnek tisztázása annál szükségesebb, minél bizonyosabb az, hogy az első elnök, Hunfalvy Pálnak kidőlte mindenképen egy korszak bezárulásának jellegével birt, az új korszakban pedig minden teendő lépés helyessége és sikere attól függött, hogy a társaság helyzete tisztázva legyen.

Ez utóbbi érdekében a Néprajzi Társaság f. é. február havi ülésében előterjesztetett és el is fogadtatott az az indítvány, hogy a társaság helyzetének alapos megvizsgálására *Xántus János* alelnök elnöklete alatt egy 9 tagból álló bizottság küldessék ki, mely három albizottságra oszolva, vizsgálja meg a társaság alapszabályait, szellemi működését, a könyv- és irattárt és végre a társaság anyagi helyzetét.

A kilenczes bizottság előadójává Herman Ottó, az albizottságok elnökeivé, Xántus Jánoson kívül, György Aladár és Réthy László urak választattak meg.

Az albizottságok és egyúttal a kilenczes bizottság márczius hó 17-én fejezték be munkálataikat, a választmány pedig ugyan e hó 26-án tárgyalás alá vette s elfogadta az erre vonatkozó összegezett jelentést, melynek lényeges tételei a következők:

1. A mostani alapszabály helyett a k. m. Természettudományi Társulaté fogadandó el.

2. Az ügyrend kidolgozandó; lényeges pontja a társaság folyóirata irányának szabatos meghatározása, melyet dr. Goldziher Ignác már foganatosított is.

3. A társaság tisztikara és választmánya az alszakokra való tekintettel szervezendő.

Mind a három pontra nézve a választmány előtt konkrét javaslatok feküdtek és el is fogadtattak.

4. A társaság könyvtára 1200 kötetből áll; de nem használható, mert helyiség hiányában nem rendezhető. Elhelyezése és rendezése talán a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának új helyiségében lehetséges lesz.

5. Az irattár rendben van.

A vagyoni állapot megvizsgálásából mindenekelőtt kiviláglott, hogy:

1. A társaság többet költött, mint a mennyit bevett, hogy tehát adósság terheli.

2. Hogy az adósság kétharmadrésze onnan ered, hogy a társaság többet publikált, mint a mennyit tényleges bevételei megengedtek volna. Az utolsó harmadrésze az adósságnak éppen a társaság legbecsesebb erőit, az írókat sujtja, a kik szellemileg közreműködtek, de igen-igen szerény tisztelet díjaikat sem kapták meg!

3. Hogy a bajt teljesen jóhiszemű túlbuzgóság okozta.

4. Hogy ez a túlbuzgóság is menthető, mert a bevételek hiányai a tagsági díjak be nem hajtható hátrálékaiból származnak, a melyeket előre látni nem lehetett.

A társaság pénzügyi helyzete a következő:

Befizetett alaptőke	661 frt 69 kr
Az alaptőkének csak kamatai fordíthatók a társaság céljaira	26 frt 46 kr.
Pénztár-maradék	35 frt 21 kr.
Rendelkezésre áll tehát készpénzben	61 frt 67 kr.

Evvel az összeggel a társaság folyó kiadásait *nem* fedezheti.

A tagsági díjak hátrálékai 1889-től kezdve 4025 frt 50 krt tesznek ki, a melyekből azonban a legkedvezőbb esetben, vérmes számítás mellett, legfeljebb 600 frt realizálható s ez is csak úgy, ha a reformok végrehajthatnak, a társaság az új alapon bocsátja ki fölhívásait s kezdi meg tudományos működését is.

Evvel szemben az adósság így alakul:

Nyomdának számlái a folyóirat kiállításáért	973 frt 97 kr.
Írói tiszteletdíjak s egyebek	310 frt 32 kr.
Összesen	1284 frt 29 kr.

Leszámítva most az alaptőkét, melyet fölhasználni nem lehet, az 1284 frt 29 kr. adóssággal szemben a legjobb esetben 661 frt 67 kr. bevétel áll, melyből azonban csak 61 frt 67 kr. van meg, 600 frt még csak behajtandó, mi ismét költséget jelent, nemcsak, hanem az egész 661 frt 67 kr. sürgősebb adósságok törlesztésére fordítandó.

A helyzet tehát az, hogy a társaságnak sem a reform végrehajtására, sem folyóiratának kiadására a szükséges pénz nem áll rendelkezésre s hogy éppen ezért helyzete *válságos*.

A társaság válaszmánya azonban, számbavéve az összes viszonyokat, akként van meggyőződve, hogy ha e válságot legyőzheti, akkor a társaság fenmaradhat, nem csak, hanem fejlődésnek is indulhat, mert szellemi erők dolgában nincsen megszorulva, az anyagiakat pedig — okulva a tapasztaláson — rendbe hozhatja.

Mindezek együttvéve arra bátorítanak minket, hogy Nagyméltóságod kegyes elhatározása elé a következő kéréseket terjesszük.

1. Engedélyezzen Nagyméltóságod a rendelkezésére álló alapokból a Néprajzi Társaság számára egy 3—500 forintnyi segélyösszeget, hogy a reformokat végre lehessen hajtani s az „Ethnographia“ legközelebbi füzetei megjelenhessenek.

2. Engedje meg Nagyméltóságod, hogy a Nemzeti Múzeum néprajzi osztálya megkezdhesse az „Ethnographiában“ nevezetesebb tárgyainak leírását s hogy e célra ugyancsak a Nemzeti Múzeumnak irodalmi kiadványokra szánt dotatiójából egy bizonyos, 4—500 frtnyi összeg folyóvá tétessék.

3. Engedje meg Nagyméltóságod, hogy az „Ethnographiának“ 1892-ik évi folyamát — a Nemzeti Múzeum publicatióján túl — 8 füzetet mintegy 24 ívnyi tartalommal a m. kir. Egyetemi-nyomda önköltségen állíthassa elő, a mi 1000 példánynál füzetenként 69 frt 22 kr-ra rugna.

Ezekkel, továbbá az ezidénre még esedékes tagdíjakkal, a behajtható hátrálékokkal, végre a reform nyomán felpezsdülő egyleti élet révén belépő új tagok befizetéseivel a társaság kihuzhatja az évet, törlesztheti legnyomasztóbb adósságait s ha Nagyméltóságod az 1. és 2. alatti kért segítséget a jövőben is meghagyni kegyeskedik, akkor a társaság rendes bevételeivel s a Magyar Tudományos Akadémia részéről 1893-tól kezdve biztos kilátásba helyezett 5—600 forintnyi évi segélyével teljesen rendezett viszonyok közé juthat, nemcsak, hanem fokozhatja irodalmi tevékenységét, fejlesztheti publicatióit, értéköket növelheti a nélkülözhetetlen illusztrációkkal, a mire művelődési viszonyaink között nagy szükségünk van.

A midőn végül reámutatunk arra, hogy a Magyar Néprajzi Társaságnak nem csak céljai, hanem eredményei is, a melyek az „Ethnographia“ 23 füzetében s az „Ethnologische Mitteilungen“ 11 füzetében a tudományos körök ítélete alá bocsátattak, hazánk s a külföld legelőkelőbb tudósainak elismerését vívták ki; hogy, az utóbbiak közül, többek között egy Virchov, Ranke, Bastian, Hellwald, Leland, Gatchet, Steinthal és mások elismerésüket a külföld legelőkelőbb folyóirataiban fejezték ki; — Andrian-Werburg báró, a bécsi anthropologiai társaság elnöke pedig élő és írott szóban elismerte, hogy működésünkkel Ausztriát megelőztük és túlszárnyaltuk — mindezekre csak rámutatva is, erős bennünk a hit, hogy Nagyméltóságod nem csak mint a magyar nemzeti művelődésnek legmagasabb hivatalos öre, hanem mély belátá-

sánál, lelkülete nemességénél fogva is megadja nekünk a módot, hogy a Néprajzi Társaságot pillanatnyi zavarából kiragad hassuk s egy jobb jövő elé vezethessük; ezt annyival is inkább hisszük, minél bizonyosabb az, hogy az ezredéves jubilaum alkalmára tervezett nemzeti kiállítás néprajzi feladatait egyesegyedül ez a Társaság oldhatja meg e magasított ünnephez méltó, a néprajz tudományára nézve pedig fejlesztő módon.

Kelt Budapesten, 1892. évi márczius hó 26-án.

A Magyarországi Néprajzi Társaság nevében, Választmánya megbízásából:

Dr. Katona L.,
jegyző.

Xántus János,
alelnök.

Herman Ottó,
a 9-es bizottság előadója.

Méltóságos báró Eötvös Loránd urnak, a magy. tud. Akadémia elnökének.

Méltóságos báró, akadémiai Elnök úr! A Magyarországi Néprajzi Társaság azon kívül, hogy ülései tartására szerencsés volt mindenkor az akadémiai termeket használhatni, a M. T. Akadémia részéről azon kegyben részesült, hogy kis szakkönyvtárát a palota könyvtári helyiségében ideiglenesen elhelyezhette.

Midőn a Magyarországi Néprajzi Társaság őszinte köszönetét talmácsolom Méltóságod előtt a M. Tud. Akadémiának eddig tanusított lekötelező szivességéért, egyuttal bátor vagyok Méltóságodat fölkérni, méltóztassék megengedni, hogy Társaságunk könyvtára mindaddig, míg a várkert bazárba, hol a nm. vallás- és közoktat. Miniszter úr rövid időn remélhetőleg alkalmas helyiséget fog rendelkezésünkre bocsátani, átköltözhetünk, mostani helyén ideiglenes minőségben továbbra is megmaradhasson. Fogadja stb. Budapest. 1892. márczius 26.

Xántus János,
a Magyarorsz. Néprajzi Társaság alelnöke.

Méltóságos Pulszky Ferencz urnak, a magyar Nemzeti Muzzeum Igazgatójának.

Méltóságos Igazgató úr!

A „Magyarországi Néprajzi Társaság“, első elnökének — Hunfalvy Pálnak — elhunytá alkalmából úgy vélekedett, hogy ennek a hatalmas oszlopnak kidölte a Társaság életében egy korszak bezárulását jelenti s hogy éppen azért multhatatlanul szükséges, hogy a Társaság ügyei-nek állását, egész helyzetét szoros vizsgálat tárgyává tegye, mert hiszen ennek fölismerésétől függ minden intézkedés, minden lépés helyessége.

Az ügyek megvizsgálására kiküldött bizottság, tisztében eljárva, úgy találta, hogy az alapszabályok megváltoztatandók, hogy ügyrendre van szükség, hogy a Méltóságod vezetése alatt álló magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályával, mint az enemü törekvések sarok-kövével, a kapcsolat nemcsak fenntartandó, hanem megerősítendő. A pénzügyi helyzet szomorúnak bizonyult, a mennyiben a Társaságot 1284 frtnyi teher nyomja, mely azonban tisztán jóhiszeműségből és tulbuzgóságból származik s kizárólag onnan ered, hogy a Társaság többet publicált, mint a mennyit saját erejéből elbirhatott.

A Társaságot, melynek hézagpótló volta kétségbe nem vonható, megmentendő, a választmány egy fölterjesztéssel járul a Vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter ur ő Nagyméltósága kegyes színe elé, a melyben többrendbeli petitum között az is foglaltatik: engedtessek meg hogy a Nemzeti Múzeumnak kiadványokra szánt dotatiójából évenként 4—500 frt akként tétessék folyóvá, hogy ez összeg erejéig a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának nevezetesebb tárgyai az „Etnographia“ című társulati folyóiratban leirassanak, hogy ily módon e folyóirat nemcsak fennmaradhasson, hanem tartalmassá is váljék.

Vétséget követnénk el, ha Méltóságoddal szemben a néprajz fontosságának magyarázatába bocsátkoznánk; hiszen élénk emlékezetünkben állanak azok a kitünő cikkek, a melyekkel Méltóságod a Néprajzi Társaságot, a midőn az még csirájában volt, hatalmas pártfogása alá vette.

Mély tisztelettel kérjük Méltóságodat, kegyeskedjék a Társaság iránt kifejezett jó indulatát most is, a midőn nehéz helyzet sulyosodik reája, érzelemben és tettben vele éreztetni s kéréseinknek a muzeumi dotáczióra vonatkozó részét pártolni.

Kelt Budapesten, 1892. márczius 26-án.

A Magyarországi Néprajzi Társaság választmányának megbízásából

Xántus János,
alelnök.

A Magyar Néprajzi Társaság alapszabályai.

(Tervezet.)

1. §. *Czim.*

A társaság czime: „Magyar Néprajzi Társaság“.

2. §. *Czél.*

Czélja: mivelni a néprajzi tudományt általában, különösen hazánkat e szempontból vizsgálni, és a néprajzi ismereteket terjeszteni.

3. §. *Eszközök.*

A társaság e végből:

- a) Észleletek és tanulmányok közlése, valamint néprajzi ismeretek terjesztése végett gyűléseket tart.
- b) Szakközlönyt ad ki, a melyben tagjait a gyűlések eredményéről is tudósítja.
- c) Tagjaitól hozzá intézett néprajzi kérdésekre feleletet ad.
- d) Tagjai számára könyvtárt és olvasó termet tart.
- e) Fontosabb tárgyak kidolgozására jutalmat tűz.
- f) Hasonló célú más társulatokkal érintkezésbe lép.

4. § *Tagok.*

A tagok: a) tiszteletiek, b) örökítő, c) rendesek, d) levelezők.

a) Tiszteleti tagokul oly bel- és külföldi kiváló férfiak választathatók, kik a társaság különös diszére szolgálhatnak.

b) Örökítő tagnak az választható meg, ki az évi rendes tagdíjnak megfelelő tőkét — és pedig budapesti tag 100, vidéki 60 frtot — tesz le alapítványképen. Örökítő tag jogi személy is lehet.

c) Rendes tag minden magyar állampolgári joggal bíró egyén lehet, ki a néprajz iránt érdeklél viseltetik.

d) Levelező tagokká a magyar korona országain kívül lakó oly tudósok választhatók, kik a társaság szellemi érdekeit előmozdították. A megválasztott külföldi tagok felsőbb jóváhagyás alá terjesztendők.

5. §. *Tagok választása.*

A ki rendes vagy örökítő taggá kíván megválasztatni, ebbeli szándékát a társaság egy tagjának ajánlás végett bejelenti. Az ekként ajánlottakról a titkárság a választmányi gyűlés elé véleményes jelentést terjeszt, hol a tag szavazattöbbséggel választatik meg. Tiszteleti és levelező tagok, ugy a tisztikar érdemes tagjai, kik állásaiktól megválnak ugyan, de a kiket a társaság tiszteletbeli minőségben meg kíván tartani, csak közgyűlésen és pedig a választmány véleményes jelentése alapján választhatók meg.

6. §. *Tagok jogai.*

A tagok a társaságtól minőségükhöz képest oklevelet kapnak, melynek alapján magukat a Magyar Néprajzi Társaság tagjainak nevezhetik. Joguk van a gyűlésekben részt venni, új tagokat ajánlani s a választásoknál szavazni. A tagok használhatják a társaság könyvtárát, a rendes, örökítő, ugyszintén a tiszteleti tagok a társaság közlönyéből

egy példányt kapnak. Joga van végre minden tagnak a társaság nyilvános gyűléseibe vendéget bevezetni.

7. §. *A tagok kötelességei.*

A rendes tag, ha helybeli, a társaság pénztárába évenként 5 frtot, ha vidéki, 3 forintot fizet. — Ezenkívül az oklevélért minden rendes avagy örökítő tag egyszer mindenkorra 2 forintot fizet.

8. §. *A tagdíjak befizetése.*

A tagsági díj minden év első negyedében fizetendő be. Ha valamely tag évi díját az első nyegyedben be nem fizette, a társaság az illető összeget az okozott postaköltségekkel együtt utánvétel útján szerezi be.

9. §. *A társaságból kilépés.*

Ki a társaságból bármely oknál fogva ki akar lépni, tartozik ebbeli szándékát a titkárnak eleve bejelenteni és oklevelét visszaküldeni.

A társaságból kilépő, vagy díjakat nem fizető tagokat a titkárság ajánlatára a választmány törli a tagok sorából.

10. §. *Tisztikar.*

A társaság felkér éltefogytaig egy védnököt, azonkívül választ egy elnököt, három alelnököt, egy főtitkárt, két titkárt, egy könyvtárnokot, egy pénztárnokot és 30 választmányi tagot, tekintettel a néprajz egyes ágaira. Ezek összesen képezik a választmányt, mely az ügyeket a külfönféle gyűléseken vezeti. A választmány kiegészítheti magát vidéki levelezőkkel, kik a társaság céljait előmozdítják.

11. §. *Gyűlések.*

Gyűléseit a társaság Budapest fővárosában, mint a társaság székhelyén tartja.

A gyűlések négyfélék: a) választmányi, b) szak-, c) ismeretterjesztő- és d) közgyűlések.

Idővel oly városokban, a melyekben a társaságnak legalább 30 tagja van, „vidéki gyűlések“ tarthatók.

a) Választmányi gyűlést a társaság a juniustól szeptember végeig terjedő szünidőn kívül havonként egyszer, de ha a szükség kívánja, többször is tart. Tárgya: a társaság belső ügyei. Hogy a határozat érvényes legyen, az elnökön, egy titkáron és a pénztárnokon vagy azok megbizottjain kívül legalább 6 választmányi tagnak kell jelen lenni; s minthogy az egész társaságot illető határozatok egyedül a közgyűlés által hozathatnak, a választmány, mint közvetlenül igazgató és

foganatosító testület, saját hatáskörében határozhat ugyan, de minden intézkedéseért a közgyűlésnek felelős. — A választmánynak köteleességében áll időnként a pénztárt bizottságilag megvizsgáltatni.

b) A szakgyűlések tisztán tudományos összejövetelei a társaságnak; tartásukat a választmány határozza meg.

c) Az ismeretterjesztő gyűlések (estélyek) a néprajz népszerűsítésére czélzó nyilvános összejövetelek; tartásukat hasonlóképen a választmány határozza meg.

d) A közgyűlésen a társaság szellemi működéséről, gyarapodásáról és pénzállapotáról tesznek az illető ügyvezetők jelentést. Tisztviselők, tiszteleti és levelező tagok választása általában csak közgyűlésen történhetik. — Az évközben választott rendes és örökítő tagok a közgyűlésen bejelentendők; a megválasztásra ajánlatba hozott, de a választmány által meg nem választott tagjelöltek netáni felfolyamodását a közgyűlés intézi el. — Közgyűlést a társaság évenként egyszer, az év első felében tart, melyre a tagok a társaság Közlönyében hivatnak meg. Részt venni, valamint a társulati szabályokra vonatkozó javaslatokkal föllépni minden tagnak joga van. A közgyűlés elé terjesztendő indítványok, ha foganatosításuk pénzkiadással járna, vagy ha a fennálló alapszabályok és a szokás-szentesítette ügykezelési rend megváltoztatását vonnák maguk után, a közgyűlést legalább két hónappal megelőzőleg a titkárság útján a választmánynak bejelentendők, hogy ez a kérdést alaposan megfontolhassa és véleményét felőle a közgyűlésnek előterjeszthesse. Ha az e fajta indítványok a választmánynak be nem jelentettek, tárgyalásuk a legközelebbi közgyűlés napirendjére tüzetik ki. A közgyűlés érvényes határozatára általános szótöbbség és legalább 30 tag jelenléte kívántatik meg.

Ha sürgős és fontos ügyek elintézése rendkívüli közgyűlés tartását kívánja, azt az elnökség vagy a választmány mindenkor összehívhatja; úgyszintén 30 társaságbeli tagtól aláírt, okadatolt kérvény alapján az elnökség által mindenkor összehívandó.

12. § Elnökség.

Az elnök képviseli a társaságot hatóságok, vagy valamely harmadik személy irányában, a gyűléseken elnököl, összehívja a választmányi gyűlést, tarthat rendkívüli közgyűlést, a rendes közgyűlésen jelentést ad a társaság működéséről általában, a szavazatok egyenlő számánál az övé dönt, öröködik továbbá, hogy a választmány határozatai foganatba menjenek; a költségvetés határain belül a fizetéseket utalványozza.

Az alelnökök helyettesítik az elnököt.

13. §. *Választmányi tagok.*

A választmányi tagok az elnök vagy a főtitkár által hozzájuk intézett munkákat megbirálják, véleményt adnak s a társaság körébe vágó tudományos kérdéseket megvitatják. Szakgyűléseken az elnököket kor szerint helyettesíthetik.

14. §. *Titkárság.*

A titkárság viszi a levelezést s a jegyzőkönyvet, gondoskodik a szak- és ismeretterjesztő gyűlések tárgyairól, szerkeszti a kiadandó munkákat, a gyűlések tartásáról a közönséget és a tagokat a Közlöny útján értesíti, s ugyanitt az előfordult tárgyakat kivonatban közzé teszi; a tagok mindenkori létszámát a pénztárnokkal együtt nyilvánosságban tartja.

15. §. *Könyvtárnok.*

A könyvtárnok felvigyáz a könyvekre és folyóiratokra, azokat tértvény mellett bizonyos időre kiadja, s annak eltelte után visszakéri; mindezekről kimutatást, valamint leltárt készít, s a közgyűléseken jelentést tesz. Az év végén a választmány a könyvtár állapotát s kezelését külön bizottmány által vizsgálhatja meg. A könyvtár kezelését és használatát a választmány külön szabályzatban állapítja meg.

16. §. *Pénztárnok.*

A pénztárnok kezeli a társaság pénzét s ezzel rokon iratait, beszedi az oklevél- s tagsági és egyéb díjakat, pontos jegyzéket visz a bevételről és kiadásról, s jelentést tesz a választmányi és közgyűléseken. Számadásait a választmány évharmadonként átvizsgálhatja és arról a közgyűlést értesíti. Minden pénztári kiadás csak utalványozott nyugta mellett történhetik, mely az elnök aláírásával s a titkár ellenjegyzésével látandó el.

17. §. *Ügyvivők választása.*

A társaság tisztviselői: az elnökök, a titkárok, a könyvtárnok s a pénztárnok a tisztújító közgyűlésen három évre általános szótöbbséggel és titkos szavazattal oly módon választatnak, hogy ha az első szavazásnál általános szótöbbsége egyiknek sem volna, a második választás csak a legtöbb szavazatot nyert két egyén közt történjék.

A tisztviselői állomások valamelyikének a rendes időn kívül megüresedése esetén a helyettesítésről (l. 14. és 17. §.) a választmány gondoskodik a legközelebbi közgyűlésig, a mely a tisztújító közgyűlés idejéig az állomást betölti. Választmányi tag évenként 10 választatik, viszonylagos szótöbbséggel. A választmányi tagoknak egyharmada minden évben a választás előtt visszalép. Az első harmadot az 1893-ik,

a második harmadot az 1894-ik évi választásnál az 1892-ik évben megválasztott választmányi tagok közül a választmány kisorsolja. Későbbi választásoknál a legrégebben megválasztott egyharmad lép vissza évenként. Ha a választmány létszáma évközben megfogyna, a megüresedett állást a választmány ideiglenesen betöltheti; a legközelebbi közgyűlésen ezen választmányi tagságra is a rendes módozat szerint történik a választás.

A kisorsolt vagy visszalépett választmányi tagok újból megválaszthatók.

A választmány a társaság tisztségei mindegyikére tájékozás végett három-három, a választmányi tagságra pedig két-két tagot ajánl a közgyűlésnek, melynek azonban jogában áll, akár az ajánlottak közül, akár másokat tetszése szerint választani.

18. §. Vagyon.

A társaság jövedelmét képezik a rendes tagok által évenként, s az oklevélért egyszer mindenkorra fizetendő díj, vagy a tagdíj helyett letett tőke és az alapítványok, melyek két utóbbinál csak kamatja adatik ki, s végre a kiadott munkákból és a néprajzi bemutatások esetleges fölöslege gyanánt bejövő összeg. A tagdíjakra nézve a társaság éve januártól kezdődik. A társaság vagyonát képezik továbbá a könyvtár, a könyvkészlet, s a felszerelési tárgyak. — A társasági vagyon kezelését a választmány külön szabályzatban rendezi.

19. §. A társaság belügyei.

A társaság belügyeinek kezelésére a választmány szabályzatot alkot.

20. §. Más társaságba való belépés.

A társaságnak más egyletbe való testületi belépése meg nem engedtetik.

21. §. Pecsét.

A Magyar Néprajzi Társaság pecsétje ábrázol egy szivalaku pajzsot a magyar czimer belső részeivel, fölötte a sugárzó hajnali csillag. A körülírás: „Magyar Néprajzi Társaság 1889.“

22. §. A társaság feloszlása.

Ha a társaságnak közbejött akadályoknál fogva meg kellene szünnie, vagy lényegesen átváltoznia, vagyonáról egy évnegyeddal előbb kihirdetett közgyűlésen a helybeli tagok két harmada, — vagy ha ennyi tag nem gyűlt volna össze, akkor egy hasonló módon kihirdetett újabb közgyűlésen a jelenlevő tagok határozzák el két harmad szótöbbséggel, hogy melyik hasonnemű hazai célú intézetre fordíttassék, a mely határozat azonban foganatosítás előtt felsőbb jóváhagyás alá terjesztendő.

23. §. *Állami felügyelet.*

Az 1875. évi május hó 2-án 1508. eln. sz. a. kelt, az egyletekre vonatkozó belügyminiszteri szabályrendelet 9. pontjához képest, „az egyesület az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott czélt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam vagy egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelendő, szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpon-
tosabb megtartására különbeni feloszlítás terhe alatt köteleztetik.”

Kelt Budapesten, 1892-ik évi május 7-én a Magyar Néprajzi Társaságnak rendes közgyűléséből.

A „Magyar Néprajzi Társaság” ügyrendje.

(*Tervezet.*)

I. Az elnök.

1. §. Az elnök a társaság egész ügymenete fölött a legfőbb felügyeletet gyakorolja. Órzi a társaság pecsétjét.

2. §. Felügyel a választmány, illetőleg közgyűlés határozatainak végrehajtására.

3. §. A társaság mindennemű gyűléseit vezeti. Kimondja a határozatokat.

4. §. Aláírja s evvel érvényessé teszi a pénztalványokat és minden rendű szerződéseket.

5. §. A választmány utólagos jóváhagyása mellett ötven forintot utalványozhat.

II. Az első alelnök.

6. §. Mindenben helyettesitheti az elnököt ennek felszólítására.

7. §. A választmány utólagos jóváhagyása mellett harmincz forintot utalványozhat.

III. A többi alelnök.

8. §. Szükség esetében vezeti a gyűléseket. Pénzt nem utalványozhat.

9. §. Közreműködik és közben jár a dolgozatok megbirálásánál s a könyvtár gyarapítása kérdéseiben.

IV. A főtitkár.

10. §. A titkári karral egyetemben gondoskodik a gyűlések tárgyairól.

11. §. Szerkeszti a társaság folyóiratát s gondoskodik ennek anyagáról.

12. §. A folyóirat iránya tekintetében alkalmazkodni tartozik az ügyrendhez mellékelt programhoz.*)

13. §. Ugy a gyűlések előkészítésében, mint a szerkesztés tekintetében az elnökséggel egyetértve jár el.

14. §. Fontos esetekben, különösen nyomdák tekintetében a főtitkár jelentést tesz az elnöknek, ki szerkesztői értekezletet hív össze, mely áll:

- az elnökből,
- az alelnökökből,
- a titkári karból
- a pénztárnokból és
- a könyvtárnokból s a mely szótöbbséggel dönt.

15. §. A felolvasó ülésekre szánt tárgyak az elnökkel jóeleve és okvetetlenül közzelendők.

16. §. A főtitkár gondoskodik, hogy a nyilvános üléseken lehetőleg csak jól felolvasók szerepeljenek.

V. A titkárok.

17. §. A titkárok a főtitkárnak mindenben segédkeznek.

18. §. Viszik a levelezést.

19. §. Vezetik a társaság mindennemű jegyzőkönyveit.

20. §. Támogatják a főtitkárt a dolgozatok átnézésében, sajtó alá rendezésében, correcturában és revisióban; továbbá a fogalmazásban.

21. §. A munkafelosztás tekintetében a titkári kar egymás között egyezik meg; az eredményt az elnöknek bejelenti

VI. A pénztárnok.

22. §. A pénztárnok kezeli a társaság pénzeit.

23. §. Nyilvántartja a társaság tagjait.

24. §. Gondoskodik a tagsági díjak beszedéséről.

25. §. A hátralékok bekövetelésénél joga van a titkári hivatal segítségét igénybe venni.

26. §. Minden választmányi gyűlésen tartozik a hónap pénzügyi mozgalmáról jelentést tenni.

27. §. Csupán azokat az utalványokat honorálja, a melyek az elnök vagy az első alelnök aláírását viselik s a főtitkár ellenjegyzésével vannak ellátva.

*) Lásd a kilenczes bizottság jelentésében dr. Goldziher munkálatát.

28. §. Minden évnegyed végén a pénztárt vizsgálatra készen tartja.

29. §. A hátralékok sürgetését mindenkor a hónap utolsó napjaiban foganatosítja, hogy azok a következő hónap legelső napjaiban jussanak a hátralékosok kezeibe.

VII. A könyvtárnok.

30. §. Rendezi és pontosan lajstromozza a könyvtárt, külön-külön szakok és szerzők szerint.

31. §. Téritvény mellett kiadja a könyveket s a legföljebb 2 hétre terjedő határidő elteltével visszakéri azokat.

32. Az olvasó helyiségben rendben tartja a katalogust s azt a könyvet, a melybe az olvasók a helyiségben használt könyvek czimét beírni tartoznak.

33. Külön könyvet nyit a tagok kívánságai számára s a meny nyiben ezek új művek beszerzését illetnék, ezt értekezlet elé viszi, melynek elnöke a második alelnök, tagjai a főtitkár, a könyvtárnok és a pénztárnok.

Az értekezlet a kívánság elútasítását a könyvbe bevezeti, a vásárlási ajánlatot ellenben a választmány elé viszi.

VIII. A rendező-bizottság.

34. §. A rendező-bizottság koronként üléseket tart, a melyeket a társaság titkári kara utján hivat egybe.

Ez üléseken részt vesz a főtitkár vagy helyettese.

35. §. A rendező-bizottság ülésain számba veszi mindazokat a néprajzi, különösen népéleti mozzanatokot, a melyeknek megismertetése kívánatos és érdemes, a melyek látványosak s külön bemutatást kívánnak.

36. §. Ilyen népéleti mozzanatok például: 1. Népviséletek és más népies tárgyak; 2. Népies tánczok; 3. Népies játékok; 4. Tisztán népies zene stb.

37. §. A rendező-bizottság gondoskodik a kellő vidéki összekötetésekről, (vidéki levelezők) s ezekhez képest állapítja meg a rendezés és végrehajtás módjait.

38. §. A rendező-bizottság a bemutatások kész tervezeteit az esetleges költségvetéssel együtt a választmány elé terjeszti. A választmány a tervezetet megvitatja s elfogadás esetén a végrehajtás előtt a pénztárost hallgatja meg.

39. §. A rendező-bizottság a bemutatásokat végrehajtja, azokról a választmánynak beszámol.

A bemutatásokra vonatkozó felhívásokat a rendező-bizottsággal egyetértve, a titkári hivatal intézi.

40. §. A rendező-bizottság elnöke minden közgyűlésen számot ad működéséről.

IX. A választmány.

41. §. A választmány a társaság ügyeinek megvitatásán és többség alapján való eldöntésén kívül, befoly a tudományos munka gondozásába is, a mennyiben a birálat tisztét teljesíti s idővel megegyezés alapján a következő csoportokat igyekszik saját és a társaság státusából megalkotni:

a) Egy a különböző hazai népek és népelemek tanulmányozására, (ugymint: magyar, székely, csángó, palóc [s a magyarral rokon népek]; délvidéki, dunántuli, szepesi német, erdélyi szász; horvát, szerb [bosnyák, hercegócz, morlák], bunyevác, sokác, bolgár, albán; vend, tót, ruthén, lengyel; rumén, olasz, görög; örmény, cigány stb.).

b) Egy a népelet és néplélek általános nyilatkozatainak vizgálására (folklore, néppszichologia).

c) Egy a népeletben használt tárgyak kutatására (népies stílus, építés, diszítés, a szövő- és edény-ipar készítményei, butorok, eszközök, játékszerek stb.)

d) Egy a népelet tárgyainak és jeleneteinek képekben való feltüntetésére.

e) Egy a népzene és táncz ismertetésére.

f) Egy az embertanra.

g) Egy az ősnéprajzra (palaeethnologia).

h) Egy a nép számbeli állapotával (demographia és statisztika) foglalkozóra.

42. §. Ezek a csoportok támogatják a főtitkárt a vidéki erők fölkeresésében, s az illető tudományos anyagok beszerzésében.

IX. Vidéki levelezők.

43. §. A vidéki levelezőket az elnökség ajánlatára a választmány választja meg s erről az illetőknek oklevelet küld.

44. §. Vidéki levelezőül oly társasági tagoké s más érdemes férfiak választandók, a kik a néprajz iránt kiváló érdeklődést tanúsítanak, e tudományszakot lényegesen szolgálni és előmozdítani alkalmasak s ezt a Magyar Néprajzi Társaság kebelében tenni hajlandók.

45. §. A központ ezeket a vidéki levelezőket keresi meg rend-

szerint az oly ügyekben, a melyek néprajzilag véve érdekesek, fontosak s a vidéki levelezőktől megközelíthetők.

46. §. A társaság rendező-bizottsága is rendszerint a vidéki levelezők segítségével keresi fel a bemutatásra érdemes néprajzi specialitásokat s velők állapítja meg a rendezés módozatait és részleteit.

47. §. A vidéki levelezők lajstromát a főtitkár őrzi és tartja rendben.

XII. Gyűjtések.

48. §. Minthogy a társaság saját jól felfogott érdekében minél szorosabb kapcsolatban akar maradni a magyar Nemzeti Muzeummal, a beküldött és gyűjtött néprajzi tárgyakat e muzeum néprajzi osztályában helyezi el.

49. §. Minden beszolgáltatott tárgy az ajándékozó nevével és a következő felirattal látandó el: „A magyar néprajzi társaság adománya “

* * *

A választmány ezekután azt hiszi, hogyha sikerül a vallás és közoktatásügyi kormányzat segítségét megnyerni, rövid időn rendbe hozhatja anyagi viszonyait s azontúl teljes erővel hozzáláthat a tudományos feladatok megoldásához.

Az alapszabály és az ügyrend tervezete is, elfogadás esetén, a jövőben lehetetlenné teszik azt, a miből anyagi zavar a multban származott, t. i. hogy a pénztárnok fölösleggel zárja le a számlát akkor is, a mikor a társaság a nyomdák számláin adóságokkal van terhelve, a mi onnan eredt, hogy a nyomdai költségek ugyszólván a pénztári kezelés keretén kívül állottak.

Hinni akarjuk, hogy a közgyűlés osztani fogja a választmány nézeteit s elfogadja az ajánlatokat, melyeket gondos eljárásra alapított érett megfontolás szült.

A küldöttség eljárása.

A márczius 26-ki rendkívüli választmányi ülés határozatának megfelelően a Xántus János alelnökből, dr. Török Aurél és Herman Ottó tagokból álló küldöttség eljárta feladatában, nagy hálával fogadván azt, hogy Pulszky Ferencz, mint a Nemzeti Muzeum igazgatója, önkénytelen csatlakozott.

A küldöttség elfogadását Berzeviczy Albert államtitkár ur ő méltósága választmányunk tagja készítette elő; a határidő márczius 31-ére, déli egy órára tüzetett ki.

A küldöttség Herman Ottót választotta szónokul, ki a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő Nagyméltósága előtt kifejtette a küldöttség megjelenésének okát s előterjesztette kérelmeit, átnyujtván a választmány feliratát.

A miniszter úr ő Nagyméltósága válaszában eszmemenete a következő volt: Ő a küldöttség kérését teljes mértékben méltányolja, s meg lévén győződve az ethnographia fontosságáról, élénken ohajtja, hogy az ethnographiai társaság fennmaradjon. Azonban neki, mint miniszternek hatásköre meg van szabva s ezért ő a társaság érdekeit csak e hatáskörön belől mozdíthatja elő. Nem ismeri részletesen a felirat tartalmát, de megígéri, hogy azt figyelemmel elolvassa s komoly megfontolás tárgyává teszi. Az előszóval előadottakból azt a benyomást merítette, hogy a társaság sok tagja megfontolatlanul iratkozott be s most, midőn arról van szó, hogy elvállalt kötelezettségének eleget tegyen, habozik; örvend, hogy a társaság a jövőben e tekintetben rigorozusabb eljárást szándékozik követni, a mire nagy szükség is van, mert az állam a kultúra terén nem állhat helyt mindenben s éppen ezért mulhatatlanul szükséges, hogy a társadalom is tegye meg a magáét. Ismételve is biztosítja a küldöttséget, hogy mindazt, a mi saját hatáskörében lehetséges, szívesen meg fogja tenni.

Innen a küldöttség Berzeviczy Albert államtitkár urhoz, majd Szalay Imre miniszteri tanácsos úrhoz ment s kérte a néprajzi társaság ügyének pártolását. A küldöttség mind a két helyen nagy érdeklődést és teljes rokonszenvet tapasztalt a társaság iránt s biztos reményt szerzett arra nézve, hogy ügyeinek rendezésére a módokat megnyeri.

Xántus János és Herman Ottó később fölkeresték Pulszky Ferencz igazgatót s átadva a választmány kérvényét, előszóval is fölkérték a dotatióra vonatkozó petitum pártolására, a mit az igazgató úr készségesen megígért.

Az eredmény.

E perczen, a melyben e sorokat írjuk, biztos tudomásunk van arról, hogy a magyar Nemzeti Múzeum dotációjából 500 frt az „Ethnographia“ részére s oly czímen, hogy az intézet ethnographiai osztályának nevezetesebb tárgyai e folyóiratban ismertessenek, folyóvá fog tétetni.

A mi azt a segítséget illeti, a mely arra való, hogy a társaságot a pillanatnyi pénzzavarból kisegítse, kilátásba van helyezve szintén 500 frt a vallás és közoktatásügyi miniszterium részéről.

A társaság nagy hálaival tartozik ezekért; de szem előtt kell tar-

tania azt, hogy evvel a válság nincsen teljesen legyőzve, mert a segítség — eltekintve attól, hogy 500 frtnak specialis rendeltetése van — egész összegében is kisebb a társaság tartozásánál.

A társaságnak, különösen a választmánynak és az egész tisztikarnak tehát minden erejét latba kell vetnie, hogy a hiányt és a szükségletnek hátralevő részét a tagdíjak beszédésével jóvá tegye, illetőleg kiteremtse.

De helyt kell állania minden egyes tagnak is, a ki hátrálékban van, mert most már igazán tisztán e tagok komolyságán és tisztességérzetén mulik minden. Rajtuk áll az, hogy a miniszter szavának, mely a megfontolatlanságról oly méltán szól, élet és találó voltát a lehető legkisebb mértékre szállítsák le azáltal, hogy kötelezettségüknek megfeleljenek, és a midőn ezt teszik, biztosítsák a társaság életét, mely, azoknál az okoknál fogva, a melyekre fennebb rámutattunk, igazán a nemzeti becsület kérdése is.

Hogyha mostani hátrálékosaink megteszik kötelességüket, megmentik a társaság életét; a társaság azonban csak akkor jut el a haladás útjára, ha a tagok azon vannak, hogy egyenként magok mellé legalább még egy tagot szereznek és bejelentenek.

Ezek nélkül a legjobb akarat, a legnagyobb tudás s a legbuzgóbb tisztikar sem viheti a társaságot s így az általa felkarolt tárgyat sem a felvirágzás biztos ösvényére.

Budapesten 1892. évi április hó 6-án.

Méltóságos Pulszky Ferencz urnak, a M. N. Muzeum Igazgatójának

Helyben.

$\frac{14,552.}{1892.}$ szám.

A Magyarországi Néprajzi Társulat f. é. márczius hó 26-án hozzám intézett folyamodványában egyebek közt kéri, engedném meg, hogy a M. N. Muzeum néprajzi osztályának tárgyai a társulat *Ethnographia* című folyóiratában tudományosan publikáltassanak, s hogy e célra a M. N. Muzeum kiadványaira előírányzott javadalom terhére 500 frtnyi összeget engedélyezzek.

A nevezett társulat kérelmét teljesítendőnek találván, egyidejűleg utasítottam a IX. kerületi áll. pénztárt, hogy az említett célra, s az említett javadalomból fizessen ki, Méltóságod hivatalos nyugtatványára, számadás kötelezettsége mellett 500 frtot.

Midőn erről Méltóságodat tudomása, s a néprajzi osztály őrével leendő közlés végett értesitem, fölkérem, hogy ez intézkedésemet a „M. N. Társulat“ elnökségével tudatni, s neki szabályszerűen bélyegelt nyugtatóványára az 500 frtnyi összeget kifizetni sziveskedjék.

Ez alkalommal megjegyzem, hogy az „Ethnographia“ czimű folyóirat ezzel a Muzeumi kiadványok közé fölvétetvén, ennek a czimlapon kellő alakban kifejezést kellend adni.

Végül sziveskedjék Méltóságod a nevezett társulat Igazgatóságát értesíteni, hogy a Röck Szilárd alaphól legközelebb fogok még egy megfelelő összeget folyóvá tenni.

Budapest, 1892. április hó 7-én.

Gróf Csáky.

Jegyzőkönyv

a Magyarországi Néprajzi Társaság választmánya kebeléből kiküldött 9-es bizottság f. é. márczius hó 17-én tartott értekezletéről:

Xantus János elnöklete alatt jelen vannak a 9-es bizottság tagjai közül Herman Ottó, Török Aurél, Munkácsy Bernát, Réthy László, Pápay Károly, Jankó János, továbbá a társaság titkára, pénztárnoka és jegyzője.

1. Herman Ottó előterjeszti a 9-es bizottság munkálatát, mely észrevéte nélkül egyhangulag elfogadtatott.

2. Ebből kifolyólag határozatba ment, hogy:

a) 1892. márczius 26-ára rendkívüli választmányi ülés hívandó egybe, „a társaság életébe vágó igen fontos ügyek“ tárgyalására.

b) Herman Ottó megbizatik a vallás- és közokt. min. ő exellenciájához a társaság nevéten nagyobb támogatásért benyújtandó kérvény fogalmazásával.

c) Ugyan ő megbizatik egy kérvény fogalmazásával, mely a Nem. Muzeum igazgatójának lenne az iránt átnyújtandó, hogy a Nem. Muzeum nyomtatványaira évenként utalványozott összegnek egy bizonyos része a társulat folyóiratának támogatására akként legyen fordítható, hogy a folyóiratban a Nemzeti Muzeum néprajzi osztályának nevezetesebb tárgyai leírassanak, a mennyiben t. i. a társaság ezentul az eddiginél nagyobb tért kíván nyitni a tárgyi ethnographiának.

d) Borovszkyra bizza a 9-es bizottság a társulat könyvtárának elhelyezése ügyében a M. F. Akadémiához intézendő kérvény szövegezését.

e) A társulat f. hó 27-én tartandó rendkívül érdek s tárgysorozatú fölvilágosító ülésére a ritka alkalom és a társulat érdeke tekintetéből külön meghívandóknak véli a bizottság: a vallás- és közokt. min. ő exc-ját, Berzeviczy államtitkár és Szalay miniszteri tanácsost, mint az ethnogr. ügyek előadóját. E meghívások személyes átadására felkéri a bizottság Török Aurélt, Káldy Gyulát és György Aladárt.

Kelt 1892. márczius 17-én.

Xantus János,
alelnök

Jegyzette:
Dr. Katona Lajos.

Hazai irodalom.

Az osztrák-magyar monarchia. 154. füzet. Budapest iskolái, Berzeviczy Alberttől. Magyar Nemzeti Múzeum, Pulszky Ferencztől. — 155. Dalmácia irodalma. Építés, szobrászat és festészet.

Dr. Jankó János. A kalotaszegi és erdélyi magyarságról (külön levonat az Erdély 1892. 1. 2. 3. számából) Kolozsvártt, 1892. 27. l. I. Úti emlékek. 2. Kalotaszeg etnografiájáról. 3. A néprajzi felvételek programja. Az első két fejezet szerző Kalotaszegről írt nagyobb művének mintegy g nesisét adja érdekesen és helylyelközzel tanulságosan. A 3. rész és sanguinikus terv, a mihez előkészületül minde- nek előtt pár évi nagyon komoly tanulmány kell — otthon. A néprajzi társaság mint ilyen eddig nem eszközölt kutatásokat s így abszurd az az állítás, hogy azok minden program nélküliek. (27. l.)

Rozvány György. Nagy-Szalonta történelme. III. rész. 1800—1848. — Érdekes néprajzi adatokkal a paraszt előjárásáról, tyúktésről, lakodalomról.

Sámuel Klein. Die drei Tulipen. Eine Sage aus den Bergen Dobschau. (Sze- pesi tájszólásban)

Tótfalusi Kiss Miklós. Siralmas Panasza. 1697. Kiadja Gyalui Farkas. Két czinkografiával. Kolozsvártt, 1892. 22 l

Versényi György. Gyopárok, költemények. Budapest, 1892. 267. l. 1-40 kr. Néhány népmondai tárgy ügyes feldolgozása válik ki a jókora kötetből.

Weber Samu, Podolin város története, okmánytárral. 1891. 52. l.

Külföldi irodalom.

Aberglaube im Molkereiwesen Ein Beitrag zum Verständniss des Aberglaubens und zur Geschichte des Molkereiwesens, von Benno Martiny, Brennen, 1891. M Heinsius Nachfolger, 45 l.

Die Volksdichte der Thüringischen Triasmulde. Von Dr. C. Kaesemacher. Forschungen zur deutschen Landes u. Volkskunde. VI. Bd. 2. Heft.) Stuttgart, J. Engelhorn. 1892. 60 lap, 1 térkép, ára 3-20 márka.

Das Brucker St. Nikolaus-Spiel. Ein Beitrag zur Litteratur des Volksschauspiels in Salzburg von Dr. J. Widmann. (A salzburgi gymnasium 1890—91 évi értesítőjéből).

Deutsche Volkslieder aus Böhmen. Herausgegeben vom Deutschen Verein zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse in Prag. Redigirt von Alois Hruschka und Wendelin Toischer 1888—91. 4 füzet — XVI. + 542 l. Ára 2-25. — 105 vallásos tartalmu, 21 történeti, 376 világi (balladaszerűek), 961 négy soros, 440 gyermekvers, Braunau karácsonyi játékok, dallamok, jegyzetek — Magyarországra vonatkozó: 248 343. 418. 419. l. —

H. Frischbier. Preussische Sprichwörter u. volkstümliche Redensarten. II Auflage. 1865. 322 l. 3 márka. — Preussische Volksreime u. Volksspiele, 1867. 296 l. 3-60 márka. — Hexenspruch u. Zauberbann. Ein Beitrag zur Geschichte des Aberglaubens in der Prov. Preussen. 1870. 167 l. 2-50 márka. — Preussische Sprich-

wörter u. volkstümliche Redensarten. Zweite Sammlung. Mit einem Glossar. 1876. 264 l. 4 márka. A porosz nép legalaposabb kutatójának, a tavaly elhunyt Frischbiernek e nagyérdékü műveit Th Chr. Fr. Enslin adta ki Berlinben. - - Kétkötetes közmondás-gyűjteménye a legteljesebb és legtanulmányosabb összeállítása egy vidék szólásmódjainak. Az első gyűjtésnek némely drastikusabb mondásaiért perbe fogták és csak 3 híres egyetemi tanár nyilatkozata után oldották fel. A Hexenspruchban a legérdekesebb ráolvasások és kuruzslási babonák vannak összeállítva. - - A Volksreime nagyobb része a gyermekéletből van véve. Az eredeti néphumor jellemzésére álljon itt egy párbeszéd Natangenből 261. l.), a mely érdekes összehasonlításul kínálkozik az ugyancsak eredetinek látszó „Alsol-e te juhász?”-féle szaváltságunkhoz:

Jancsi fiam, hol van a Margit?
 Ej tudja az ördög.
 No, fiam behajtottad-e a csikókat?
 Hát csak nem fognak a csikók engem behajtani.
 Vajon mind behajtottad?
 Mind ám, csak a fehér fejű csikót nem.
 No fiam, hát mért nem hajtottad be azt is?
 Hát mert az már nem tud szaladni.
 S vajon mért nem tud szaladni?
 Hát mert megharapta a farkas.
 Nos fiu, erősen megharapta?
 Nem az, a feje és a farka még ott van.
 Nos fiu, szaladt-e a farkas a juh után?
 Hát nem is fog a juh a farkas után szaladni.
 Talán el is vitt egyet?
 Bizony nem is fog hozni.
 Hát nem volt ott a kutya? Nem ugatott?
 Hát hiszen nem is tud az énekelni meg imádkozni.
 S aztán hová szaladt a farkas, az erdőbe szaladt?
 Hát nem is fog a templomba szaladni.
 No várj, fiu, ezt lehuzom a béredből!
 Hiszen nem is fogja hozzá adni.
 Hát fiu, mindig tiéd kell legyen az utolsó szó?
 Hiszen az elsőt nem enged nekem.

Sammlung gemeinnütziger Vorträge. Herausgegeben vom Deutschen Verein zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse in Prag. 1891. 92. Nr. 152—165. — 152. W. Toischer, Vom Wachsthum der Sprache. — 163. A. Hauffen, Das deutsche Haus in der Poesie.

Ludwig v. Hörmann, Grabschriften und Marterlen I. XX.—152. II. XII + 192. Leipzig, Liebeskind. Diszkötésü miniatur kötetkék, ára egynek 1.50 márka.

Sitzungsberichte der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften Philosl. hist. philol. Classe 1891. 298 l. A cseh fordítási irodalomhoz. — A cseh szentek legendáinak variánsai. — Fattydynastiák a középkor végén. — Altbunzlau-i codex a husszita korból. — Csofótos Szigfried cseh fordítása — Hammerschmid, Historia Pragensis. — Prágai aranymivesek szabályai 1324. — A chrudimi papság a XV.—XVII. században. — *Jahresbericht,* 1891.

Külföldi folyóiratok.

Am Urquell. 1892. IV. Das Blut im Glauben der alten Aegypter. — Totenfetische im Glauben nordgermanischer Völker. — Königtum u. Göttlichkeit. — Abderiten in Altengland. — Klopperkees — Totenfetische bei den Polen. — Gedenkschlüge im ungarischen Volksbrauch. — Aschenbrödel in Bosnien — Geheime Sprachweisen. — Diebglauben. — Volkslied a. Schleswig-Holstein. — Benediction gegen Heuschrecken — Volkswitz in Rätsele. — Katzensporn. — Volkstümliche Findlinge aus Schleswig-Holstein. — Kleine Mitteilungen, (Goldziher, Wislocki). Vom Bücher-tisch (Kiss Aron, Nagy József).

Bosnische Post. In einem persischen Dorf. — 25. Frau und Fräulein. (Az életesebb és tekintélyesebb állásu hajadonokat nem kellene kisasszonyoknak szólítani). — 26. Die ältesten Depeschen. — 29. Südslawische Volkspoesie (fordítások).

Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomuckého. (Az olmüci muzeum értesítője). Évenként 4 képes füzet; szerkeszti V Houdek. 1891. 29—32. füzet. 1892. 33 f. —

Časopis Mátice Moravské. (A morva Matica értesítője). Brünn. Évenként négy füzet. 2 frt 60 kr. Szerkesztik V. Brandt és F. Bartos. 1892. I. II.

Česky lid. 1892. 4. Hogyan tárgyaljuk az archaeológiát? — Morva falusi babonák és szokások. — Hlinskoi paraszt ház. — A világi népdalról — A cseh dialektusok terminológiája. — Tót népviselet (7 csinos ábrával). — Cseh-bródi paraszt konyha. — Chodesi népdallamok. — A sellő a cseh néphagyományban. — Cseh karácsony. — A csehországi folklóre teljes könyvészete. — Szemlék.

Correspondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte. 1891. Dr. H. Ranke, Zur Frankfurter Verständigung und über Beziehungen des Gehirns zum Schädelbau. — Mies, Über Körpermessungen zur genauen Bestimmung und sichern Wiedererkennung von Personen. — R. Virchow, Ausgrabungen in Cypern. — Grempler, Zur Geschichte der Fibeln. — Dorr, Steinkistengräber bei Elbing. — Lissauer, Über den Formenkreis der slawischen Schläfenringe. — Jacob, Die Waren beim nordisch-baltischen Handelsverkehr der Araber. — Kleinschmidt, Das Krivule (Krummstab Litvániában egyik végén két kamppóval bíró bottal hitták gyűlésre a falusiakat, innen a gyűlést is kravulnak nevezték, innen a kraval = zendülés szó Az angol club szó is eredetileg gyűlésre hívó rovásos botot jelentett). — XII Az anthropologiai társaság kirándulásai Marienburg, Elbing és Königsbergbe — 1892. II III. J. Szombathy, Die Göttweiger Situla Figural-verzierte Urnen von Oedenburg — A. Gatschet, Winke für das Studium der amerik. Sprachen. — Mitteilungen a d Lokalvereinen.

Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. Sitzungsberichte 1892. I. W. Tomashek, Die Urbevölkerung Kleinasiens. — Freiherr Andrian-Werburg, Gedenkrede auf Quatrefages. — Prinz E zu Windischgrätz und M. Hoernes Eisenwaffen aus St. Michael. — Ossowski's praehistorische Forschungen in Galizien Erinnerung an Dr. Isidor Kopernicki. — H. Matiegka, Gräber mit hockender Skeletten in Böhmen.

Oesterreichische Monatschrift für den Orient. 1892. II. Moderne Smyrna-Teppeiche — Die deutschen Schutzgebiete 1891. — Das indopersische Kartenspiel. — Rochedragons Wanderungen in Cochinchina u. Kambodscha — Japanische Keramik. — Die Saharabahufrage. —

Romünische Revue. 1892. IV. Die Befreiung der Zigeuner von der Leibeigenschaft stb.

Revue mensuelle de l'école d'anthropologie de Paris. 1892. IV. Des Methodes employées pour arriver a l'explication des phénomènes naturels. — La platymétrie. — Livres et revues. — Varia.

Russka Prawda. 1892. II. III.

Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. 1892. I. Faeröische Märchen u. Sagen. — Der Matronencultus in Germanien — Zu Goethes Parialegende. — Das Kerbholz im Thüringer Wald. — Die Frauenwettrennen in Padua. — Die Wünschelrute als Quellen u. Schatzsucher. — Kleine Mitteilnngen. — Bücheranzeiger. — Sitzungsprotokolle. — Bibliographie.

Volkskunde, 1892. II. Néphumor vallásos dolgokban — Népdal. — A Doréféle Münchenhausen-kiadás ismertetése. — A meghalt anya

Wis'a. 1891. V.

Hazai folyóiratok.

Akadémiai értesítő. 1892. április.

Armenia. 1892. IV. Az újszülött gyermekek besózása. — Khinai szokás az örményeknél. (Az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ folyóiratból, Szongott nagyzérdekű megjegyzéseivel).

Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XXIV. Bd. 1. Heft. 1892. Dr. G. D. Teutsch, Rede zur Eröffnung der 44. Generalversammlung. Heinrich Herbert, Der Haushalt Hermannstadt zur Zeit Karls VI. Die Bürgermeister-rechnungen.

Brassó. 50. sz. Végh M., Krisztus és Szt. Péter, Legenda. — Bartha Károly, Az egerecske, székely népmese. — Tollagi, Veszekedő primások (hegedű-verseny).

Ellenzék. 1892. 73. Czigány-párbaj.

Eger. Hetilap. Ára 5 frt. Szerk. Szabó Ignác. — 1892. 16. sz. Istvánffy Gyula, A felvidéki tótok.

Erdély. 1892. III. Erdély és az Alföld, Sándor József. — A kalotaszegi és erdélyi magyarságról, III. Jankó János. — Utazásaim az Andrássy-havasokban, Hangay Oktáv. („Olaszok faluja“, udinei olasz telep).

Egyetemes philológiai közlöny. 1892 III. IV. Atilla és a magyar hun mondák. — IV. Loósz István, Csongor és Tünde. — Strausz Adolf, Bolgár népköltési gyűjtemény, ism. Asbóth Oszkár. — Sárffy Ignác. Népmeséink néhány jellemző vonása, ism. Katona Lajos.

Élet, 1892. V. Simonyi Zs, Comenius és a magyar nyelvhasznítás. — Jankó J., Kalotaszeg magyar népe, ismerteti H. A. (Az „Élet“, a modern eszméknek e magas színvonalu magyar képviselője, kezdettől fogva nagy figyelmet fordít a nőkérdésre, erre a kiválóan etnikus természetű ügyre, s most már a gyakorlati megoldás módjaival foglalkozik. Kilátás van, hogy rövid időn megvalósítja egyik kiváló conceptióját, a nőgymnasiumot, s ezzel elévülhetetlen érdemeket szerez a nemzeti kulturában).

Magyar Nyelvőr. 1892. IV. A palóc nyelvjárás. Az egri nyelvsajátságokhoz Mari zsidó. Erdélyiességek. Izé. Csizió. (A szerkesztő kérdéseire: hurubának Erdélyben különösen a cigány putriját híjják. [Hurubás cigányok]. Hurut mint ígető, hurutás l. Ethnographia, II. 361. Háromszéki babonák)

Pótfüzet a term. közlőhöz. 1892. II. A „szittyá bárány”-ról (ázsiai mesés növény)

Revue d' Orient et de Hongrie. — 13. Les origines religieuses des Lamaïtes a la Sibérie-Orientale. 14 Les mariages en Bulgarie.

Rábaköz. 1892. 15. Budapesti levél. (Újházy Irma ügyesen referál a márcz. 27-iki hangversenyéről és lelkesen ajánlja a néprajzi társaságot. Az ilyen írott buzditásnak azonban ritkán van eredménye. A hazai néprajzért buzgó lelkes hölgyeink törekedjenek személyesen érdeket kelteni a nagyjelentőségű nemzeti ügy iránt, s a kinél érdeklődést vesznek észre, azt nyerjék meg tagul!)

Századok. 1892. IV.

Slovenské Pohľady. 1892. IV. Fr. V. Sasinek, Millennium.

Transilvania. Dr. Al. Marienescu, Colchi, Metereaque turba. 3. 4. — P. Broşténü, Rhaeto-Romanii. — Z. Boiu, Texte macedo-române, 3. — Cibleşanulu, Sîntü romanii din Dacia Traiană descendenţi ai coloniilor romane etc. 4. —

Természettudományi közlőny. 1892. IV.

Turisták Lapja 1892. III.

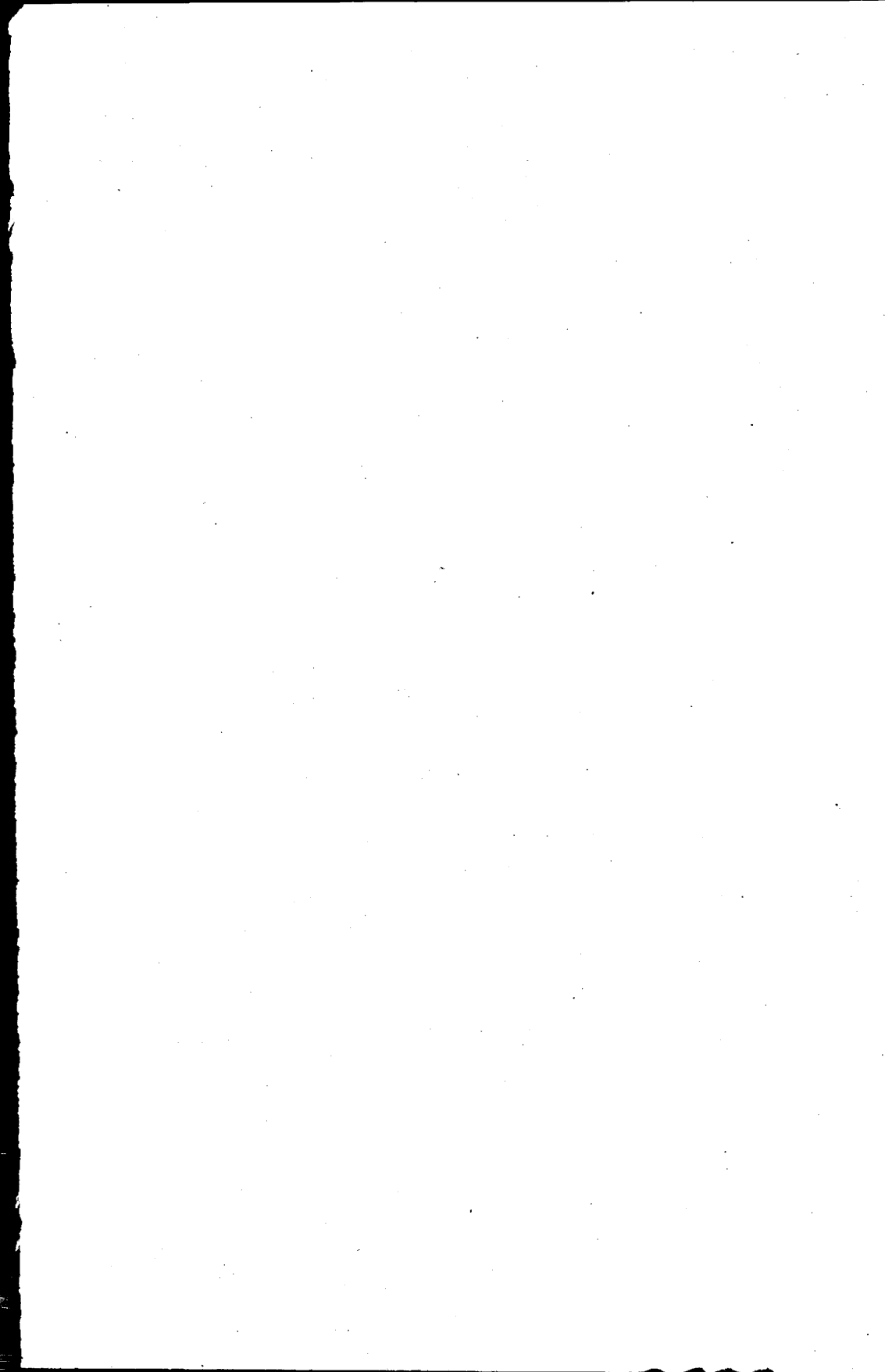
Ungarische Revue. Mit Unterstützung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften herausgegeben von Prof. Dr. Karl Heinrich. XII. Jahrgang. 1892. Évenként tíz 4—5 íves füzet, nagy 8°, képekkel; ára 6 frt. E jeles folyóirat nagy szolgálatot tesz azzal, hogy a magyar irodalom fontosabb és általánosabb érdekű termékeit bő kivonatban megismerteti a külfölddel, és rendszeresen referál a magyar tudományos és irodalmi mozgalmakról, ülésekről stb. A néprajzi érdekű dolgozatokra különös figyelemmel van. Idei négy füzetéből megemlítjük: Dr. V. Kuzsinsky, Ausgrabungen zu Aquincum, 1. 2. füzet. — J. Balassa, Die Dialekte der ungarischen Sprache, 1. 2. — St. Bartalus, Der Ursprung der ung. Palotás-Musik. 1. — Nekrológ: Paul Hunfalvy, 1. — Dr. K. Keleti, Ungarns Volk 1890. 2. füzet. — Dr. J. Kvacssala, Die Anfänge der finnisch-ungarischen Sprachvergleichung. 2. — M. Wosinsky, Die Beerdigungsmethode in hockender Lage. I 3. f II. f. — Dr. Al. Fest, Uskoken u. Venezianer in der Geschichte von Fiume. 3. 4. f. Dr. Ig. Kúnos, Türkische Volksromane in Kleinasien. 3. füz. — Der von Barcsa, Ung. Volksballade, übers. v. A. Handmann. 3. f. — H. Vámbéry, Ein ungarischer Volksstamm. (Jánkó J. Kalotaszegről irt munkájának ismertetése). 4. f.

Ungaria. 1892. Dr. Alexi György, Magyar elemek a rumén nyelvben. 6. 7. füzet. (A Nyelvőrben és külön is magyarul megjelent nagybecsű összeállításának átdolgozása, a melyen meglátszik a szerkesztő keze. Alexi teljes mértékben felhasználja, de a források közt ismét nem említi azokat az ő rendelkezésére bocsátott több százra menő magyar-oláh szóegyeztetéseket, a melyeket Herrmann A. és a Heller testvérek egy évtizeden át gyűjtöttek Kolozs- és Biharmegyében, a hol alig járt Alexi maga, a ki általában igen kevés oláh tájszólást tanulmányozott a helyszínen. Ez leglényegesebb fogyatkozása különben nagyérdemű dolgozatának. Alexi egyébként eddig nem volt abban a helyzetben, hogy az idetartozó rumén irodalommal teljesen megismerkedjék és a román nyelveket tanulmányozza. — (Elég kár és visszás dolog, hogy e nagyfontosságú tudományos életprogrammal bíró tehetséges,

szorgalmas fiatal embernek nem adatik alkalom arra, hogy magát derék romanistává képezze ki, a milyenekre a mi tudományunknak nagy szüksége volna.) — Szolnok-Dobokai Népballadák: Femeia vîndută. Ana Ardeleana. (V. ö. Ethnol. Mitt. a. Ungarn. I. 295—299. l.) Fata neamțului. 6. — Naszódi lakodalmi mondások. 6. — A magyar hun-hagyomány, Petz Gedeontól. 6. 7. — Meglen-rumének (Weigand G. könyvének ismertetése). 6. — A rumének egysége. 7. — Klasszikai elemek a rumén népköltészetben, Putnoky Miklóstól. 7. — Rumén népdalok. 7. —

Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga društva. 1892. II.

Új tagok. Fritz István, polg. iskolai igazgató, Deés. (A titkár által). — Dr. Badics Ferencz, állami gymnasiumi tanár, VI. Csengeri-utca, 57. (A titkár által). Demel Károly, bankhivatalnok, Pauler-utca. (Dr. Baló József által).

Pénztáros kimutatása.

A Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárába 1892. április hó 22-ikéig befolyt:

1889-re: Bellosics Bálint, Alsó-Lendva. Császka György érsek. --

1890-re: Bellosics Bálint, Alsó-Lendva. Császka György érsek. --

1891-re: Balássy Ferencz, Maklár. Balog István, B-Csaba. Beniczky Attila.

Benke Balázs. Berecz Antal. Boncz Ödön. Császka György érsek. Csathó Imre. Debreczeni főgymnasium. Ebenspanger János, Felső-Lövő. Frankl Ándor. Garda Samu, N.-Enyed. Hampel József. Istvánffy Gyula, Liptó-Sz.-Miklós. Josipovics Imre. Kecskés Ernő. Czegléd. Kovács János, Szeged. Ifj. br. Nicolits Fedor. Pál Ernő. Peisner Ignác. Dr. Perl Soma. Piski-telepi áll. népiskola. Dr. Pozder Károly. Sáros-pataki áll. tanítóképzede ifjusága. Sepsi-sz.-györgyi polg. fiúiskola. Sziklay Béla, Zékesfehérvár. Szongott Kristóf, Szamos-Ujvár. Ujvidéki szerb felsőbb leányiskola. Xantus János. Wiedner Gyula, Gyulafehérvár. Wosinszky Mór, Apar. Zentai gymnasium.

1892-re: Ágai Adolf. Angyal Dezső. Gr. Apponyi Sándor, Lengyel. Arany László. Asbóth Oszkár. Babics József, Zombolya. Bachát Dániel. Baksz Sándor, K.-Sz.-Miklós. Baróti Lajos. Bártfai róm. kath. gymnasium. Bayer József. Békéscsabai gymnasium. Bellosics Bálint (félévre), Alsó-Lendva. Benedek Elek. Beniczky Attila. Berczeller Imre. Ifj. Berger Sámuel. Nagyvárad. Berzeviczy Albert. Bloch Henrik. Bobula János. Bogisich Mihály. Boncz Ödön. Brassói polg. leányiskola. Brassói ev. gymnasium. Breán Kázmér, N.-Bánya. Budapesti áll. tanítóképző intézet. Budapesti II. ker. főreáliskola. Budapesti VII. ker. áll. főgymnasium. Budapesti kegyesr. főgymnasium. Budapesti orsz. izr. tanítóképző intézet. Budapesti orsz. statiszt. hivatal. Budapesti paedagogium ifj. könyvtára. Csánki Dezső. Császka György, érsek. Csathó Imre. Csorba Ferencz. Csurgói ref. főgymnasium könyvtára. Déri Ernő. Deutsch Jakab. Dévai áll. főreáliskola. Dirner Gusztáv. Ébner Lajos. Éva Lajos. Fejérpataky László. Fekete József. Felső népiskola, Kézdi-Várárhely. Ferenczy József. Feszty Árpád. Fialovszky Lajos. Firczák Gyula. Fischer K. Ant.-l. Frankl Sándor. Fritz István, polgári isk. igazgató. Deés. Fröhlich Róbert. Gáffy Ignác, Miskolcz. Goldziher Ignác. Gurnesevits K. Lajos. Munkács. Gyertyánffy István. György Aladárs. György Lajos, Losonc. Hagara Viktor. Hampel József. Handtmann Adolf. Hava s. Rezső. Havass Sándor. Hegedeős Miklós. Heinrich Gusztáv. Hód.-m.-vásárhelyi polgári iskola. (Nagy Bálint igazg. urtól) Hornyánszky Viktor. Dr. Imre Lajos, H.-M.-Vásárhely. Dr. Jankó János. Jókai Mór. Jo. Kovács Dúsán. Josipovics Imre. Kadocsa Lippich Elek. Káldy Gyula. Kálmány Lajos, Magyar-Szt.-Márton. Dr. Karácsonyi János, N.-Várad. Kardos (Krompaszky) Ignác, Ungvár. Kármán Mór. Gr. Károlyi Melinda. Kassai kir. jogakadémiai könyvtár. Kaszinó, Sepsi-Sz.-György. Keszthelyi kath. gymnasium. Dr. Kiss Áron. Klamarik János. Klein Samu, Gömör-Dobsina. Komáromy Lajos. Koós Ferencz, Brassó. Körmöczbányai főreáliskola. Körmöczbányai magyar egyesület. Körös-Apáti község előljárósága. Kötse István. Ifj. Kubinyi Miklós, Arva-Váralya. Dr. Kúnos Ignác. Kurz Sámuel. Léderer Béla. Lenkei Henrik. Lévy József, Miskolcz. Lindtner József. Lóczy Lajos. Lotz Károly. Ludaics Miksa, Ráczeke. Majláth Béla. Marczali Henrik. Dr. Marienescu A. N.-Várad. Dr. Márki Sándor. Mikszáth Kálmán. Molnár Viktor. Moravcsik Ernő. Morelli Gusztáv. Munkácsi Bernát. N. Naláczy Ödön. Ifj. br. Nicolits Fedor. Bárány Jenő. Osterlamm Ernő, Debreczen. Patrubby Lukács. Pauler Ákos. Pauler Gyula. Pecz Gedeon. Popovics István. Posta Béla. Potsa József főispán, Sepsi-Szt.-György. Pozsonyi kir. jog- és államtud. kar. Pulszky Ferencz. Radó Antal. Rákosi Jenő. Rakovszky István. Reimer Zsigmond. Riedl Frigyes. Rohn József. Rombauer Emil, Bras-ó. Roskovics Ignác. Sármay József. Schwicker Ernő. Schwicker J. H. Sebestyén Gyula. Sepsi-sz.-györgyi Mikó-kollégium. Simonyi Zsigmond. Singer és Wolfner. Soproni ev. lyceum könyvtára. Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút. Stróbl Alajos. Szabadkai főgymnasium. Szalay László, Bécs, Karlsgasse 16. Szathmáry György. Székely Bertalan. Székely-udvarhelyi ev. ref. collegium. Székesfehérvári áll. főreáltanoda. Szilágyi Sándor. Szongott Kristóf, Szamos-Ujvár. Sztankó Béla. Szumrák Pál. Thewrewk Emil. Thirring Gusztáv. Tompa Miklós alispán, Sepsi-Sz.-György. Tordai áll. polgári iskola. Torma Zsófia, Szászváros. Török Aurél. Trausch József, Brassó. Ujvidéki szerb felsőbb leányiskola. Xantus János. Dr. Váczy János. Vámbéri Armin. Vissy József, Hódáság. Volf György. Weber Rudolf. Wolf Dezső, Szeged. Wosinszky Mór, Apar. Gr. Zalusky Emil. Gr. Zichy Géza.

*) A mely név után helység nincs, oda Budapest értendő.

TARTALOM.

I. <i>Kőrösi Sándor, A) Adalékok Fiume néprajzához:</i>	
I. Eredet, nyelv	141
II. A fiumei nép jelleme	143
III. Lakás, földmivelés, életmód	145
IV. Vasárnap	148
V. Ünnepnapok	150
VI. Népdalok	154
VII. Születés, keresztelő	163
VIII. Házasság	164
IX. Babona	169
X. Temetés	172
XI. Mivelődési áramlatok	175
II. <i>Czink Lajos, B) Adalékok Fiume néprajzához:</i>	
I. Fiumei karácson	174
II. Babona	177
III. Kömondások és szólásmódok	181
IV. Találás mesék	194
V. Népdalok	194
VI. Gyermekversek és játékok	197
III. <i>Kőrösi Sándor, C) Adalékok Fiume néprajzához:</i>	
Gyermekversikék:	
A) Kiolvasó mondókák	199
B) Gyermekjátékok	204
C) Egyéb gyermekversikék	206
IV. <i>Társasági ügyek:</i>	
I. Jegyzőkönyv a márczius hó 27-én tartott XXII. nyilvános felolvasó ülésről	207
II. A néprajzi társaság reformja.	208
III. Jegyzőkönyv a választmány kebeléből kiküldött 9-es bizottság márcz. 17-én tartott értekezletéről.	241
V. Hazai irodalom.	242
VI. Külföldi irodalom.	242
VII. Külföldi folyóiratok.	244
VIII. Hazai folyóiratok.	245

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG és a M. NEMZETI MUZEUM

ÉRTESÍTŐJE.

A M. Néprajzi Társaság tisztikara és választmánya közreműködésével szerkesztik:

HERRMANN ANTAL, KATONA LAJOS, RÉTHY LÁSZLÓ.

Megjelenik augusztust és szeptembert kivéve minden hónap elején.

(Ára egy évre 3 frt. A tagoknak a tagdíj fejében jár. A társaságot illető pénzek *Dr. Borovszky Samu* pénztárhoz (M. T. Akadémia) intézendők, minden egyéb küldemény a szerkesztő-titkárhoz, (Budapest, I. Attila-utca 47.)

BUDAPEST.

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

A Néprajzi Társaság tisztikara és választmánya.

Védnök: József főherczeg ő Fensége.

Tiszteletli tag: gr. *Csáky Albin.*

Tiszteletbeli elnök: *Xántus János* M. N. Muzeum.

Elnök: *Herman Ottó* Lövölde-tér, 3 II.

Alelnökök:

1. Dr. *Török Aurél* Antropológiai intézet, Muzeum-körut, 3.

2. Dr. *Goldziher Ignác*, Holló-utca, 4.

3. Dr. *Munkácsi Bernát*, Szentkirályi-utca, 22.

Titkár: Dr. *Herrmann Antal*, I. Attila-utca, 47.

Dr. *Réthy László*, M. N. Muzeum.

Jegyző: Dr. *Katona Lajos*, Vár, Országház-utca, 12.

Könyvtáros: Dr. *Jankó János*, Csengeri-utca, 12.

Pénztáros: Dr. *Borovszky Samu*, M. T. Akadémia.

Választmány:

Dr. *Alexics György*, Stáció-utca 45.

Asbóth János, Angol királynő szálló.

Dr. *Asbóth Oszkár*, Bajza-utca 1.

Dr. *Ballagi Aladár*, Kinizsi-utca 29.

Baróti Lajos, Országház-utca 7.

Dr. *Brózik Károly*, II. ker. áll. reáliskola.

Dr. *Czambel Samu*, Izabella-utca.

Dr. *Erődy Béla*, II. ker. Ferencz József nevelő-intézet.

György Aladár, Attila-utca 3.

Huszka József, Lónyay-utca 21.

Káldy Gyula, Rottenbiller-utca 4.

Király Pál, Lisznyay-utca 17.

Dr. *Kiss Aron*, Mészáros-utca 12.

Dr. *Kúnos Ignác*, Huszár-utca 6.

Kurcz Sámuel, Evang. iskola, Deáktér.

Lindner Ernő, M. T. Akadémia könyvtára.

Molnár Antal, Muzeum körút 13.

Nagy Géza, M. N. Muzeum.

Nagy Miklós, Egyetemter 6.

Dr. *Nikolics Fedor*, Eszterházy-utca 20.

Dr. *Pápay Károly*, Andrássy-út 9.

Dr. *Patrubán Lukács*, Nagymező-utcai polgári iskola.

Popovits István, Zöldfa-utca, Tökölyanum.

Pulszky Ferencz, M. N. Muzeum.

Szathmáry György, Kultuszminiszterium.

Dr. *Szendrey János*, Honvédminiszterium.

Szily Kálmán, M. T. Akadémia.

Dr. *P. Thewrewk Emil*, Tárnok-utca 12.

Tialios György, Petőfi-tér, görög egyház.

Vikár Béla, Magyar-utca 28.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESENITŐJE.

SZERKESZTIK

HERRMANN ANTAL, KATONA LAJOS,

RÉTHY LAJOS.

III. évf.

1892. június

6. szám.

Fölvívás a néprajz híveihöz és barátaihoz.

Az 1889-ben megalakult magyar Néprajzi Társaságnak folyó évi május 7-én tartott közgyűlése nagyfontosságú határozatával szentesítette a társaság reformját, mely a társaság működésének irányát és keretét szabja meg.

Ezt megelőzte a társaság helyzetének alapos számbávétele.

Az egész művelet kimutatta, hogy a társaság törekvése jogos; célja művelődési törekvéseink közepette hézagpótló, így nélkülözhetetlen; de kimutatta a művelet azt is, hogy a törekvés csak akkor lesz fogatos, a cél csak akkor válik megközelítővé, ha a társaság erősödik.

Mi, kiket a társaság ügyeinek vezetésére a bizodalom rendelt helyeinkre, vajjon kihez fordulhatnánk erősítésért máshez, mint ahhoz az ősforráshoz, mely a magyar nemzet történetének legszomorubb szakáiban is áldozva ki tudta teremteni azt az erőt, mely a nemzet fenmaradását biztosította, nemcsak, hanem idővel fejlődéshez is vezetett!

Ez az ősforrás pedig a nemzet, a magyar társadalom maga; máshez nem is fordulhatunk.

De a midőn mi a magyar társadalom színe elé járulunk s kérjük, hogy nyujtsa felénk a segítséget, elismerjük azt a jogát is, hogy kérdezhesse tőlünk: mit akartok, mire törekedtek? mi a cél, mi az eszköz?

A mi feleletünk ime ez.

Az összes emberi tudásnak legnehezebben megoldható feladata az ember maga, mi pedig e nehéz, nagy és magasztos feladat megoldását célozó munkából ki akarjuk venni a magyarokat megillető részt; különösen azt, a melyet éppen csak mi végezhetünk el, kik nemzetünk egészében föl- és elismerjük azt, hogy az egész világrész legérdekesebb, kutatásra legérdemesebb néprajzi egysége és tárgya a magyarság maga. Mi, mint tudományos buvárlatokkal foglalkozó magyar

emberek, a néprajzot, mint tudományszakot óhajtjuk érvényesíteni, első sorban a magyarságra való tekintettel.

De azért mi az egyetemes irányzatot is követni akarjuk, mert működésünk csak akkor lehet hézagpótló, művelődésünket termékenyítve előmozdító, ha összehasonlító alapon működünk és ha ezt az alapot is, a lehetőség határáig, magunk teremtjük ki; ha nem csak kölcsönözünk, hanem fejlesztve alkotunk is!

Mi meg akarjuk érteni az embert, benne önmagunkat is, lényec és lényünk összes kihatásai szerint, úgy a mint azok a multra nézve még földerithetők, a jelenre nézve rögzíthetők, okok szerint megfejt-hetők és a mint azok sokszorosán az ős-multat is földeritik.

Mi nem a köztörténelem hatalmait, — nem az u. n. történelmi eseményeket kutatjuk különösen, hanem azon vagyunk, hogy a tiszta emberit fogalma szerint megállapíthassuk.

Mi oda is intézzük kérdéseinket, a hol okirat nem létezik és számolunk lényeg szerint azokkal a társadalmi elemekkel is, a melyeket a köztörténelem legfeljebb sommásan vesz tekintetbe, vagy egy ingadozó értékű névvel gondol eléggé kifejezhetni.

Az ősi magyarság tekintetében mi nem nyugszunk meg például abban, a mit följegyezett róla Ibn Dasta vagy más krónikás, mert a legkitünőbb krónikás is csak egyes ember volt s mint ilyen gyarló.

Mi az ősforrásból iparkodunk meríteni: magából a nép lelkületéből, mely szavában, szemlélődése módjában, családi életének szövésében, életmódjának berendezésében, szokásában, segítő szerszámjában, gyönyörködése, bánata, hite, ismerete kifejezésében és irányzatában sokat őrzött meg hiven, a mi ma már csak színezi ugyan a népiest, de a multra, az őstörténelemre nézve valódi megnyilatkozás, mely hűségben és megbízhatóságban túlesz minden krónikán és minden okiraton, mert önös érdeket, mint számos történelmi okirat, nem ismer, föltétlenül igaz.

És sietve kell sietnünk, hogy e forrást még felhasználhassuk, mert a mindent elegyengető kor ugyancsak apasztja éltető nedvét: a föld mélyében fakadó ezernyi ere egymásután szikkad!

A finn nemzet egyike ragyogó elméje, Ahlquist, kiből a nyelvész az ethnographussal oly szerencsésen ölelkezett, nemzetének u. n. „mívelődési szavait“ tanulmányozva, ezekből s népe most folyó életének tanulmányozásából az ősfinnnek művelődésének és életviszonyainak teljesen hű képét bírta lejegyezni; tehát oly kor képét bírta rajzolni, a melyből az írott okiratnak még legelemibb formája sem maradhatt fenn.

A magyarság Ahlquist-jét még várjuk; azt, a ki az ősi magyar pásztorélet mai, utolsó roncsaiból, a tiszta népies foglalkozások menetéből, mesterszavaiból, a szokás és a néphit felcsillanó egyes mozzanataiból, töredékes fogalmakból s egyebekből összeállítja, bárcsak vázlatosan is azt, a mi az ősi magyarság sajátos tulajdona volt, a melyet tőle elvitatni nem lehet. S hogy ez az elme keletkezzék, arra szükséges, hogy a talajt becsületes törekvéssel porhanyítsuk, termő erejét megnöveljük, ez pedig munkát és erőt követel — közérdeklődést, istápolást kér, mert érdemes is reá.

Magában már törekvésünknek e vázlata is elégségesen bizonyítja, hogy itt a népelet és néplélek ezernyi ezerféle megnyilatkozásának, minden egyes vonásának felgyűjtése, tehát nagy munka előtt állunk, melyet csak az egyesült erő és a czélszerű munkafelosztás győzhet le sikeresen.

Ezt nem győzheti az egyes ember, sem az egyes intézet, mely helyhez van kötve; ezt csak a társadalom maga oldhatja meg, mely mindenütt jelen van, mindent lát, mindent hall, mely egyedül bírja azt megtenni, hogy egy azon perczen ezernyi ponton figyeljen s a következő perczen már biztosítsa is egy nagy mű anyagát, az adatok oly halmazával, a melynek összeremtésére az egyes ember élete — vagy akár tízé is — elégtelen!

Az anyagi alappal is csak így vagyunk.

Megmondottuk tehát, mi a törekvésünk, mi a célunk; megmondjuk eszközeinket, azoknak kellékeit is.

Kutatnunk kell a néplélek megnyilatkozásait; adatokat kell gyűjtenünk; hozzá néprajzi, jellemző tárgyakat is; ki kell adnunk folyóiratot, be kell szerezünk irodalmi kutatókat; mindez pedig pénz-kérdés is.

Tagokra van tehát szükségünk, a kik itt Budapesten évi 5 frttal a vidéken évi 3 frttal járulnak a Néprajzi Társaság pénztárába, a mely évi díjért ingyen kapják a társaság ezentul illusztrált folyóiratát. Ezek között oly tagokra is van szükségünk, a kik a néplélek megnyilatkozásait, egy népdalt, egy népmondát, mesét, egy közmondást, játékot, találós mesét, szokást, szólásmódot följegyzik s beküldik; kik a nép használati tárgyait, a valóban népieseket összeszerzik s hozzánk juttatják.

Az utóbbiaknál nem az ipariakról, czifrákról és drágákról van szó, hanem a valóban népiesekről, mert az az egyszerű ostornyél vagy egyáltalában használati tárgy, a melyre az a pásztoember „a maga

eszittül“ vési reá az ékitményt, rendesen többet ér, mert többet is mond a mondvacsinált vagy kiokoskodott czifraságnál.

Itt valóban minden ember tehet, a kinek ép a szeme, ép az értelme és meleg a szive.

Tőrekvésünk komolyságán kívül még egy más biztosítékot is nyujthatunk azoknak, a kik hozzánk csatlakoznak. Az ország legelőkelőbb s egyszersmind méltán legnépszerűbb tudományos intézete, a magyar Nemzeti Muzeum a magyar Néprajzi Társaság folyóiratát, az „Ethnographiát,” a közoktatásügyi kormányzat rendeletéből kiadványai közé iktatta, benne fogja ismertetni néprajzi osztályának nevezetes tárgyait; azok a tárgyak pedig, a melyeket mi gyűjtünk s a melyek hozzánk beküldetnek, örökidőkre szóló letét gyanánt, a gyűjtő nevével ellátva, a magyar Nemzeti Muzeum néprajzi osztályában helyeztetnek el.

Kérjük immár a belépni szándékozókat, méltóztassanak elhatározásukat a „Magyar Néprajzi Társaság“ titkári hivatalával — Budapest I. Attila-utca 47 — vagy az alólirottak bármelyikével, a czim és lakóhely pontos kitétele mellett, tudatni. Kérjük eddigi tagjainkat, hogy maguk mellé még egy tagot szerezzenek.

Tisztán a magyar társadalmon mulik most már az, hogy a Néprajzi Társaság a kezdet nehézségeit legyőzze s fejlődésnek induljon.

A szellemi haladásért a multban vivott nagy harcoknak minden tanúsága arra a reményre jogosit fel bennünket, hogy ez a felhivás nem jut a pusztában kiáltó szó sorsára, hogy tehát mi a néprajz hiveit és barátait társaságunkban üdvözölhetjük, egyesíthetjük, egy valóban nemes feladat érdekében.

Kelt Budapesten, 1892. évi május hó végén.

A Magyar Néprajzi Társaság választmánya nevében:

<i>Dr. Török Aurél,</i> első alelnök. Muzeum-körut, embertani intézet.	<i>Herman Ottó,</i> elnök. Lövöldetér 3 sz.	<i>Dr. Goldziher Ignác,</i> második alelnök. Holló-utca 4. sz.
<i>Dr. Herrmann Antal,</i> titkár. I. Attila-utca 47. sz.	<i>Dr. Munkácsi Bernát,</i> harmadik alelnök. Szentkirályi-u. 22.	<i>Dr. Réthy László,</i> titkár. Nemzeti Muzeum.
<i>Dr. Borovszky Samu,</i> pénztárnok. M. Tud. Akadémia.	<i>Dr. Katona Lajos</i> jegyző. I. Országház-utca 19.	<i>Dr. Jankó János,</i> könyvtárnok. Csengery-utca 12

A halászat mint ösfoglalkozás és viszonya a néprajzhoz.

Irta: *Herman Ottó.*

(Felolvastatott a Néprajzi Társaság 1892-ik évi május 28-án tartott nyilvános ülésében.)

Tisztelt hallgatóság! Őszintén megvallom, hogy érezhető elfogultsággal lépek e helyre s ez az elfogultság nagyon is természetes. A Magyar Néprajzi Társaság még ma sem vivta meg a kezdet nehézségének harcát teljesen; még ma is csak reményli a diadalt. Reformját elhatározva, azt végre akarja hajtani; így új korszak küszöbéhez ért, nekem pedig az a feladat jutott, hogy a küszöböt átlépve, tegyem meg az első lépést.

Érzem e pillanat fontosságát, mert az élet megtanított arra, hogy az első lépés a legnehezebb, mert legtöbbször eldönti az irányt; ha ez jó, úgy már az első lépés a siker felé vezet el; ha ez rossz s a siker elmarad, akkor ennek oka legtöbbször az első lépés hibás voltára vezethető vissza; és ezért a felelősség egész súlyával arra dől, a ki az első lépést helytelen irányban tette.

Hogy ne venne tehát e perczben erőt rajtam az elfogultság?!

Ha az elfogultság érzetén valami mégis könnyít, ha marad bátorságom az első lépés megtételére, úgy azt egyfelől a kötelességérzet, másfelől az a tudat okozza, hogy szavamnak elvégre nem lehet akkora súlya, hogy egy fontos tudomány szak sorsát jobbra vagy balra végleg eldönthesse. Ismerem azt az értelmi erőt, mely az első lépés esetleges hibáját helyreütni bírja; ismerem és bizom benne, hogy szükség esetében helyt áll.

Mi, a kik a néprajz fontosságától át vagyunk hatva, a kik azt értelmünk fokához és viszonyainkhoz mérve több-kevesebb sikerrel művelni iparkodunk, lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy minálunk a néprajznak mint művelődési tényezőnek létjoga sokszorosan még vitás; sőt néha kétség tárgya is. Igazságtalanságot követnék el, ha ezt szerves, értelmi defectus rovására írnám; mert hiszen másutt is így volt ez. Azzal a tünettel állunk itt szemközt, mely a tudományos haladás mai korszakában is nem egy tudomány szak kiindulását jellemzi.

A midőn e század elején Leopold von Buch kimenekült a szobatudomány meddő okoskodásai közül s kalapácsával, nagyító üvegével felszerelve nekivágott a szabad természetnek, hogy sziklát megkopogtassa, azoknak összetételét megvizsgálhassa, hogy alkatrészeikből és rétegezteikből a föld keletkezésének menetére, tehát a föld történetére

következtesen, kora eleintén nem értette meg, nem fogta fel az új irány jelentőségét; nem egy nagyhirű szobatudós hitetlenül csóválta, fejét; sőt jelentősen homloka felé mutatott. Már pedig Buchnak igaza volt s a földtan fölséges tudománya örökéremű úttörőjét tiszteli benne; az ő nyomdokán fejlődött az őslényekről szóló tan és ismeret mai magaslatára, mely rég letűnt korok és lények históriáját beszéli el nekünk, mely természet nyújtotta hiteles okmányt lát és olvas az őslények kövült maradványában, a melyben az a másik, az okoskodó irány, csak a „természet játékát“ vagy éppen az istennek a teremtés műve előtti próbagyurásait, gyakorlatait birta gyanítani.

S a régesrég letűnt korok lényeiének maradványai, egybevetve a mai lényekkel s azoknak életével, az élet és szervezet mélyebb átértéséhez vezetnek, magát az embert pedig saját értelme előtt fölmagasztalják, mert a szerves élet legmagasabb fokán állónak bizonyítják.

A midőn Winckelmann és mások lángeszze e ráritások lomtárát a régiségtannak, mint tudományszaknak szolgálatába kényszerítette, rendszert hozván a kháoszba s kivonva a tanúságot, mely a letűnt korok hiteles története — őket sem értették meg mindjárt. Ma pedig azokon a nyomokon fejlődve, még az emberiség őstörténete is hovatovább mind világosabban kezd hozzánk szólni.

A most folyó emberi életnek és kihatásának megfigyelése legtöbbször az egyedüli mód arra, hogy az őstörténeti maradványok, melyeken kibetűzhető jegy nincsen, mégis megszólaljanak s mondjanak legalább valamit őselődeink életviszonyairól, feltüntetve egyszersmind azt a haladást és átalakulást, a melyen az emberiség, vagy egy adott nemzet azóta átesett.

Mind a két felhozott példában világosan látjuk a mult és jelen közötti kapcsolatot; az pedig, a mi különösen az őstörténetről van mondva, világosan reámutat a néprajzra, mint nélkülözhetetlen tudományszakra, mely a ma folyó élet jelenségével megtöri a rég letűnt korszakok reánk maradt, jeltelen tárgyainak némaságát, azokat megszólaltatja s ezzel megadja a módot, hogy hajdani népek értelmi fokáról, élete folyásáról is ép fogalmat alkothassunk magunknak.

Ennek fontosságát s az emberi szellemre, egy adott nép művelődésére nézve, termékenyítő voltát senki sem tagadhatja. Ezt mi sem nélkülözhetjük.

Amde mindez, úgy a mint eddig, mondom, különösen a nem eléggé méltatott néprajz tekintetében, sokak előtt pusztá állítás szinté viselheti csupán, s én nem vitathatom el jogosságát annak a követe-

lésnek, hogy tudományosan megbizonyított oly tények alapjára fektessem további fejtegetéseimet, a melyek a néprajz soknemű feladatait legalább érinteni, e tudományszak viszonyát más tudományszakokhoz legalább jelezni iparkodnak.

Igy állitva fel e rövidke félóra feladatát, úgyszólván önkényt kínálok oly népfoglalkozás jelenségeinek megvilágítása, a melyet őstörténet, történet és néprajz, hozzá a dolog természete maga is valódi ősfoglalkozásnak mond és bizonyít; ősiség dolgában pedig különösen két foglalkozás vetekedik egymással az elsőbségért, u. m. a *vadászat* és a *halászat*. Én az utóbbit választom alapul.

Ha meggondoljuk, hogy a halászatot *ember* űzi s hogy a letűnt korszakok egész sorozatain végig voltak oly viszonyok, a melyek az embert arra kényszerítették, hogy létét a halászatra alapítsa, hogy azután az a folyton üzött foglalkozás visszahatott, vagyis alakító hatást gyakorolt az emberre, még szervezeti tekintetben is; hogy ez az alakító hatás máskép nyilatkozott a tenger mellék és máskép a földség belső vizeinek halászságánál: akkor ez első sorban *anthropológiai* kérdés, a mely összehasonlító eljárást követel. De követeli a természeti viszonyoknak, a halászatnak, mint foglalkozásnak ismeretét is, még pedig a szerszám szerkezetének részletéig s a szerszámjárás minden lényeges fogásáig. A két utóbbi pedig egyfelől a vízhez — (álló vagy folyó, sekély vagy mély) — másfelől a halhoz, ennek sajátságához alkalmazkodik; a szerszám viszont anyagból való, mely meghatározást követel.

Alig, hogy kiindultunk, alig, hogy reá mutattunk az anthropológia feladatára, már szemben állunk a mesterség ismeretével — szerkezet és szerszámjárás — a vizek viszonyával a halhoz, a halak természetrajzával; sőt technológiai kérdésekkel is!

Az az egész anyag pedig, a melyet a praehistoricus kutatás fölhozog, teljesen néma; egész sorozatainak rendeltetése ismeretlen és kétséges. Majd meglátjuk, hogyan szólaltatható meg a köztök levő halászszerszám.

Folytassuk előbb a fölvetett anthropológiai kérdés megvilágítását azzal, hogy a magyar halászatra és halászságra visszük át.

Legott az ősmagyar halász kérdése terem előttünk és oda állit az érdekesnél érdekesebb kérdéseknek egész sorozatain elé: hol halászott eredetileg? milyen vizeken, milyen szerszámmal, milyen halra? vajjon kizárólagos foglalkozása volt-e a halászat? mily értelmi fokról tanuszkodik praehistoricus szerszáma? hagyott-e a foglalkozás és milyen

nyomokat az ősmagyar halász szervezetében? mik a nyomok a magyarság mai hazájában abból a korból, a melyből történeti adat nincsen? hogyan viszonylik a magyarság pannón halászata ahhoz, a melyet e területen a magyarságot megelőzőtt népek űztek? mifajta népek voltak azok?

Már a kérdéseknek e nem is teljes sorozatából világos, hogy azoknak megfejtésébe, az anthropológián kívül, akárhány különállónak vélt tudományok játszik belé; másfelől világos az is, hogy itt sem föltevéssekkel, sem gyanításokkal és sejtelmekkel, hanem egyedül összehasonlítással, vagyis a hozzánk szólónak a némával való szembesítésével juthatunk megbízható tanúságokhoz; más szavakkal: a történetileg megbizonyíthatónak, a ma is élők ismeretével s mindkettőnek a praehistoricus némával való egybevetésével, jutunk el a világossághoz.

Az összehonlítás révén belejátszik immár a történetileg lejegyzett és a ma élő is; ezekkel pedig érvényre jut a néplélektannak — alkalmazottan értve — halászati ágazata is, tehát a szónak és nyelvnek teljes érvényre jutása, az értelem kérdése.

De maradjunk egyelőre a némának a szólóval való összehasonlításánál, tehát a tárgyi kérdésnél.

Akár az ismeretlen őshazában élt magyar őshalászt, akár a pannónt, akár a magyarságot Pannónia területén megelőzőtt népek halászását akarjuk megismerni és méltatni, nekünk előbb az élő, valóban népies halászatot kell tüzetesen tanulmányoznunk, mert egyedül itt kereshetjük s találhatjuk meg azokat a hasonlóságokat, a melyeknek fölismerése megszólaltatja a praehistoricus halászszerszámot.

Ezek a hasonlatosságok lehetnek szerkezetiek és anyagiak. Az utóbbiakra nézve megbizonyította a tudomány, hogy sokszorosan biztosan reá mutatnak a kiindulás pontjára, pld. bizonyos kőzetből való kőbalta reá mutat arra a pontra, a hol ezt a kőzetet ma is találjuk.

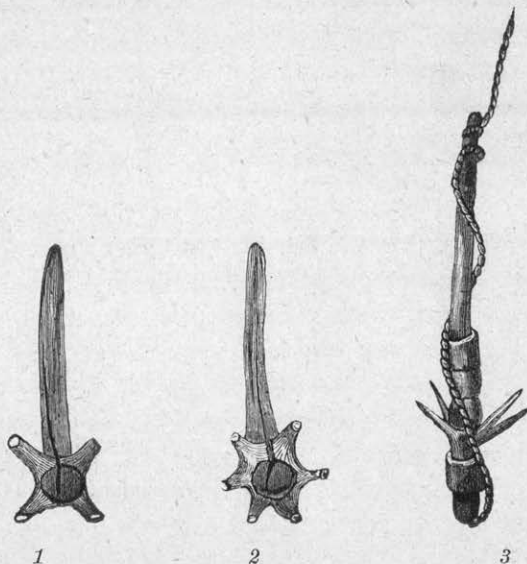
Azokból a különbségekből, a melyeket némely területek halászszerszáma más területéhez képest föltüntet, következtethetünk más eredetre, más népre; áll pedig ez a praehistoricus leletekre éppen úgy, mint a történeti — archaeologiai — és ma élő dolgokra, mely utóbbiaknál a különbség sokszorosan reá tanít azokra az érintkezésekre, a melyekben az adott nép, vagy töredék, a multban más népekkel állott.

Minél tovább haladunk e nyomon, annál többfelé ágazik a halászat kérdése maga. Mi magyarok pedig a kérdések egész sorozatával

két, egymástól messze eltérő irányba vagyunk utalva: egyfelől keresnünk kell a magyar halászság eredeti, ősi telepeit, másfelől érintkezéseit más népek halászságával; sőt van egy harmadik irány is, mely a magyarság mai hazáját, itteni halászatát illeti.

Most pedig kötelességet látok abban, hogy egy-két igazán kézzelfogható példával igyekezzem először is a ma élő magyar halászattal a pannón praehistoricust, de más tájakét is megszólaltatni. Később majd reá térek a szó jelentőségére, vagyis az értelemre is.

A maga idejében igen nevezetes s éppen azért nagy hirre vergődött tény volt a Svájcz tavaiban és egykori ingoványaiban rejlő czölöpépítmények fölfedezése. Eltekintve attól, hogy az itt talált számtalan tárgy közül igen sok u. n. kőkori volt, nagyon természetes az, hogy e telepek viz fölé levén építve, a halászat, mint életmód, igen fontos volt; így a halászszerszám is nagyban szerepelt a leletekben.

1, 2: A czölöpépítmények fentője; 3: Az Arve folyón divó mai fentő.

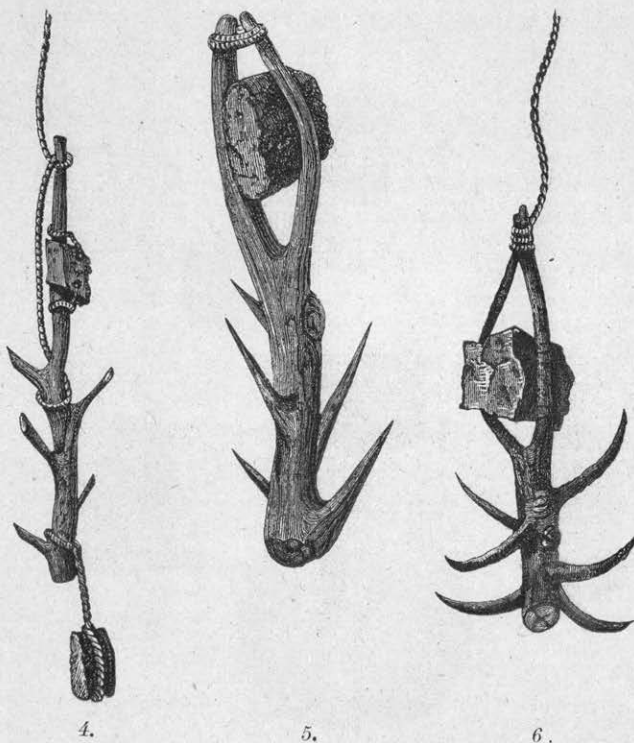
E tömeges leletekben meglehetősen gyakoriak voltak bizonyos pereszlenszerű fácskák — 1 és 2 — a melyeknek rendeltetése sok találgatásra adott okot; de ezt biztosan eldönteni nem lehetett. Ezek a pereszlenek tehát igazán néma tárgyak voltak.

Egy figyelmes kutató azonban észrevette, hogy az *Arve* folyó halászhálai — az *Arve* Genf mellett egyesül a *Rhône* folyóval — ólomkarikákkal sulyozott pereszlennel keresik fel a folyó fenekén az

esetleg elszabadult fenékhorgokat úgy, hogy a pereszlent egy zsinagnél fogva a folyó fenékén huzgálják, hogy a fenékhorg inába akadjon s azt ki lehessen huzni — 3.

A czölöpépitmények pereszlenje ezzel megszűnt néma lenni, tehát az Arve folyó ma is élő halászszerszáma megszólaltatta s a tanúság az, hogy az élő népies halászat a Svájcban hiven megőrizte a czölöpépitmény-korbéli szerszámot s ezzel megadta a módot, hogy bepillant-hassunk a rég lettűnt czölöpépitményes halász-ember szerszámkamarájába.

De ez még tovább is van. A kutatás kimutatja, hogy e szerszám és a vele végrehajtott mivelet nem a czölöpépitmény és az Arve kizárólagos sajátossága.

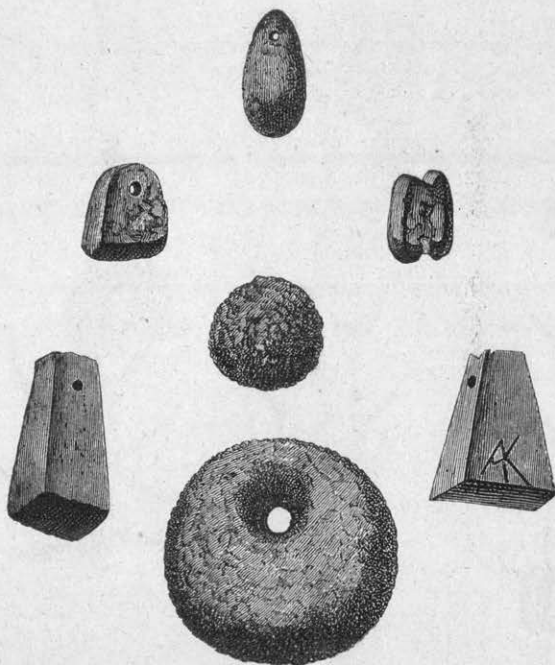
4: Szegedi katka; 5, 6: Komáromi fentő.

A magyar népies halászat szerszámjárása reá tanít, hogy a legtörzsökösebb magyar halászság ugyanily szerszámmal, az u. n. *fentő*-vel, vagy *katka*-val keresi elszabadult fenékhorgát; a vizekhez — Duna, Tisza — idomitva, megnövelve a szerszámot, a mint azt a 4, 5, 6-dik ábra mutatja; sőt a szerszám sulyozása megmaradt „kő-

korbelinek“ s csak a komáromi fentők némelyikén találunk nehéz vasszögeket, a melyeknek feladata a sulyozás és az ágazás is.

S a midőn az Arve fentője bevilágít a czölöpépitmények szerszám-kamarájába, a magyar fentőt viszont összekapcsolják azok a hálósúlyok, a melyekkel a magyar halászság ma is él, azokkal az őskori telepekkel, a melyek magyar földön fölfedettek s a melyeket az ősrégészet a bronzkorszakhoz soroz.

A háló és horogköveknek itt látható sorozata, mely Tihany, Szeged, Petrahó, Körös-Tarcsa és Csongrád hálóiról és horgairól került, semmiben sem különbözik a bronzkori súlyoktól, a melyeket tehát az élő népies magyar halászat e súlyai érthetően megszólaltatnak, t. i. hálósúlyoknak és horogköveknek bizonyítanak.

A bronzkori leletekkel egyező horog- és hálókövek.

A keszthelyi eresztőhálókön divó súlyok ismét teljesen megfelelnek azoknak, a melyeket Torma Károly Aquincum romjaiból ásott ki s a keszthelyi élők révén szólaltatott meg. Itt tehát a pannón területen üzött római halászat ölelkezik az ugyane területen üzött mai magyarral!

Azt hiszem, hogy ezek után teljesen világos a korközi kapcsolat

és az is, hogy az összehasonlító tárgyi ethnographia mécese világot vet rég letűnt korok viszonyaira is; sőt egyedül ő nyújtja a módot arra, hogy biztosan következtethessünk.

És mit mond nekünk, mire tanít az összehasonlító tárgyi ethnographia mai népközi tekintetben?

A „Magyar Halászat Könyvében“ kimutattam, hogy a Kaspi tenger mellékén divó vetőháló azonos a némely magyar vidékeken divóval; hogy a Wolga torkolatban divó kutyogató szerszám, a melylyel a harcsát csalogatják horogra, rokon a magyarok kutyogatójával; hogy a központi magyarság nádvágója, gyalázkája és nyesellője rokon a Sziamból valóval; és Pápai Károly a Vogulok hazájából oly evedzőt hozott, melynek lapja — vagy halásznyelven szólva *vágóvége* — dohánylevél alakú, így szakasztott olyan, a minő Szeged táján ma is divik s mely alak azért jelentős, mert a központi magyar halászság más-más vidékeken más-más alakú evedzőt használ. Kőrös-Tarcsa minden szerszáma például teljesen önálló típus!

Mindez igazán csak egy futólagos vázlat; de tényeken alapul és bizonyít is úgy az összehasonlító irány, mint az összehasonlító tárgyi ethnographia mellett.

És csak most következik az előszó, az értelem kérdése és annak helye az egyetemes ethnographiában.

Nemcsak ismeretes, hanem természetes dolog is az, hogy az u. n. mivelődési szavakra, t. i. azokra, a melyek a népelet lényeges fogalmait jelölik, kiválóan nagy súly tartozik. A finnek kitűnő tudósa, Ahlquist, népének e szavait kutatva, megállapította az ősfinnek leglényegesebb életviszonyait.

E szavak tehát nemcsak nyelvészeti, hanem a legnagyobb történeti értékkel is bírnak, mert oly kornak egyedüli okiratai, a midőn más okirat még nem is lehetett.

És éppen úgy, a mint az Arve, a Duna, a Tisza fentője bevilágít a czölöpépítményes halász szerszámkamarája, a napjainkig ránk maradt mesterszó is elének állítja az őskorban uralkodott viszonyokat; a szavak jelentősége is korközi és népközi.

Ennélfogva világos, hogy itt az összehasonlító nyelvészetten kívül a szavak értelmével, az értelemnek az adott nép viszonyaira való vonatkoztatásával vagy jelentőségével van dolgunk; ez utóbbival pedig elértük az ethnographico-folkloristikus feladatot.

Az összehasonlító nyelvészet világossá teszi, hogy például a

magyar „*gyalom*“ és a vogul „*jolém*“*) szó a halászhálónak bizonyos nemét jelenti; bebizonyítja, hogy a „*vész*“ és az „*uos*“**) éppen ily rokon értelmű; ugy a „*hal*“ és a „*xul*“ is; ebből következik a nyelvrokonság.

De vajjon szerkezetileg azonos-e a magyar és a vogul gyalomháló, vajjon részeinek elnevezése talál-e ugy, mint az egésznek a neve? Ennek megállapítása a jövő feladata, a mélyebbre való behatolás lényeges föltétele.

Hunfalvy Pál ebben az irányban reá mutatott, hogy a *vész* (*vejsze*) szádjának kötele vogul nyelven *Uusem sunt kuali*, ez tehát fedi egymást s csak a tárgyi rész marad még kérdésben.

A *hal* és *kul* állatosztályt, vagy rendet jelöl; a kérdés az is: hány halat különböztet meg a magyar, hányat a vogul faj szerint s találkoznak-e a nevek nyelvíleg, de természetrajzilag is? A magyar halfajok magyar népies neveit jóformán ismerjük s azt is tudjuk, hogy melyik név melyik zoologiailag meghatározott fajra tartozik; a vogulokéit nem ismerjük s a végső kritika majdan, a nyelvi kérdésen kívül, a természethistoriát itt sem kerülheti ki. Ebben és ezer másban sem! Igy a természethistoria is beáll a sorba; sőt sokszorosan annak elejére.

És csak most jutunk el az emberi szóhoz, úgy a mint az emberi lelkületet fejezi ki, s annak kor- és népközi tekintetben sajátos szint kölcsönöz.

Itt a tapasztalásnak, a hitnek, a szépnek, a rútnak, az örömmek, a bánatnak, szóval az ember érzelmi világának sajátos kifejezéséről van szó; — a halászemberéről is.

A komáromi halász mondja:

„Jászt napkeltekor és délelőtt tizenegy órakor lehet fogni.“ Ez tapasztalás.

Mondja továbbá: „Ha a *csiviszvisz* madár szól, áradat lesz.“ Ez hit; de természethistoriai kérdés is, t. i. mi az a *csiviszvisz* madár? Az *Acrocephalus turdoides* L., mely vízmelléken él, halászneve pedig hangfestő.

És tovább:

„Halász legény vagyok én,
Duna hátán járok én;
Két övedző a kezembe,
Barna kis lány az ölembé.“

Ez az öröm.

*) Ez Munkácsi szóbeli közlése szerint tatáreredetű jövevény szó.

**) Hunfalvy értelmezése szerint.

Végre pedig:

Három hete, hogy a Dunát halásztam,
Könnyeimtől egy csöpp vizet sem láttam:
Kifogtam a kedves rózsám kendőjét,
Kék selyemmel rávarrattam a nevét.

Ez a *bánat*.

Mily rengeteg elé állítják a néprajz művelőjét mindezek! Ma alig hogy itt-ott beljebb juthat, egy még töretlen ösvényen!

E rengeteg pedig az ethnos s úgy, a mint azt földerítjük, mind jobban és igazabban ismerjük meg az emberit, benne önmagunkat is.

Mi nem is a köztörténelem eseményeit latoljuk, hanem azon vagyunk, hogy a tiszta emberit, fogalma szerint, reánk maradt jelekből s a mai életből megállapítsuk, magyar nyelven, a magyar művelődés szolgálatában; de az emberiség közkinccse, az egyetemes tudomány érdekében is.

Az első lépés meg van téve s most az a kérdés: helyes irányban történt-e? Egy másik kérdés az, vajjon megadja-e nekünk a magyar társadalom azt az erőt, mely működésünknek lényeges föltétele?

Elgondolva a multak harczeit, a melyeket a magyarság művelődéséért is vivott, e harcok eredményét: én az utóbbiakból meritem a teményt, hogy a nemzet a néprajzot felkarolja, el nem hagyja.

Az emberbuvárlat a néprajzban.

Irtta *Dr. Török Aurél*.

(Előadatott a Néprajzi Társaság 1892. évi május 28-án tartott felolvasó ülésén.)

A földkerekség különböző vidékein élő embercsoportok (nemzet-ségek, törzsek, népek, nemzetek) ép úgy testi, valamint szellemi sajátságaikra nézve, változatos eltéréseket és hasonlatosságokat mutatnak fel, a melyeknek egységes elven alapuló rendszeres vizsgálata a legáltalánosabb értelemben vett *emberbuvárlat* (anthropologia) feladatát teszi.

Eme rendkívül szövődött problema, a melynek tudományos buvárlati foganatbavétele még mindig a szárnypróbálgatás körén belül mozog, abban az arányban, a melyben az egyes konkrét kérdésekre vonatkozó adatok száma felgyarapszik, munkarészletezést, azaz, egyes szorosabb körü buvárlati szakmák szerint való feldolgozást igényel.

Ama belső kapocsnál fogva, a mely az emberi lény testi és szellemi sajátosságai között létezik, valamint ama kettős behatásnál fogva, melyet a kültermészet az ember testi és szellemi tevékenységére mindenkoron gyakorol, a tudományos buvárlatban való helyes munkarészletezés is mindig bizonyos nehézségekkel van egybekapcsolva. És valóban nincs az általánosabb értelemben vett emberbuvárlatnak egyetlen egy kérdése, a mely ha első felállításánál egyszerűnek és így egyoldalunak látszik is, az okozatos nyomozás és elemzés sorában különböző kapcsolatokat nem tüntetne fel a legáltalánosabb értelemben vett emberbuvárlat egyes szakmaival (a test-alaki és élettani emberbuvárlat, valamint az u. n. népbuvárlat, ugymint: a leíró néprajz, a statisztikai néprajz, az összehasonlító nyelvészet, költészet, művészet, társadalmi fejlődéstörténet és emberművelődési történet szakmaival).

Eme kapcsolatoknak a kimutatása és mindinkább élesebb megvilágítása a tudományos buvárlatnak elsőrangu feladatai közé tartozik, a mely feladatnak csak az u. n. *összehasonlító buvárlati irány tehet eleget. Az összehasonlító irány vezet tehát amaz egységes elvre, a melyen az emberbuvárlat valamennyi egyes szakmájának mozognia kell.*

Emez összehasonlító irány szolgáltatja amaz analógiákat kezünkbe, a melyekre a buvárlati tények megértésére okvetetlenül szükség van.

En a következőkben egy olyan felette érdekes analógiára akarom a figyelmet felhívni, mely az emberbuvárlat két egymástól igen messze álló kérdésére való vonatkozásánál fogva, érdeklődésünket különösen megérdemli.

A régi bölcséletnek célszerűségi (teleologiai) tanán alapuló hasznossági elv, a modern biológiai kutatások által váratlan megvilágítást nyert. Mi az élőlények testi szervezetét másképp mint célszertűnek nem képzelhetjük; minek következtében a test egyes részeinek létezését az egész szervezet céljához képest egyszersmind hasznosnak is kell tekintünk. Tekintve az emberi lény szervezetének bámulatos működéseit, joggal a természet remekének mondhatjuk azt, a melyhez képest az emberi kéz alkotta legremekebb készülétek is kontárművekkül mutatkoznak. És mégis eme legremekebb teremtmény szervezetében több oly szerv és képlet vagyon, a melynek ma már a szervezet éppenséggel semmi hasznát sem veheti, sőt egyes esetekben eme haszon nélküli részek létezésének egyenesen a kárát vallja. Már a régi bonczolók (anatomusok) rejtélyekkel telt szerveknek („mysteriis plena organa“) nevezték azokat a szerveket, a melyeknek célja, rendeltetése iránt tisztába jönni nem bírtak. Az újabb összehasonlító kutatások eme

szerveket a rejtélyességükből kivetkőztették, a mennyiben e szerveknek a régi vizsgálati módszerek mellett ki nem deríthető feladatát egyfelől kimutatták, másfelől pedig a szervezetek átalakulási sorában, e szerveknek az u. n. törzsfajlódásbeli (phylogenetikai) szerepét földerítették. Ilyen a meglett ember életműködéseire többé-kevésbé haszontalan és sok esetben kárt okozó szervek, p. a paizsmirigy (glandula thyreoidea), a kedélymirigy (gl. thymus), a vakbélnek féregszerű kinyulása (processus vermicularis). Igaz ugyan, hogy p a kedélymirigy a születés után annyira el szokott fonnyadni, hogy már csekély termésénél fogva sem igen áll utjában a többi szervek működésének; de már a paizsmirigy nem hogy el nem fonnyad, hanem sok esetben (a golyvásoknál) annyira megnő a meglett kora emberben, hogy annak műleges kiirtása egyenesen javasolva van. A vakbél féregszerű kinyulása ugyan nem szokta ezt a túltengést mutatni, de már létezésénél fogva kárt tehet, sőt halált okozhat az embernek; a mennyiben az öblös vakbélből beleszoruló szilárd bélsárrészek (például cseresznye-, szilvamagvak stb.) izgatásuknál fogva meggyulasztják, elgenyesztik a bélfalat, minek következtében bélátfuródást, genyes hashártyalobot s ennek folyamában halált idézhetnek elő. Nyilvánvaló, hogy mert az emberi szervezet minde-me szervek nélkül is végezheti életműködéseit, az általuk esetleg okozott nagy károknál fogva sokkal czélszerűbb lenne, ha ezek a testben nem léteznének.

Hogy az emberi lény bámulatos testi alkotmányának a czélszerűsége absolut értelemben nem vehető, mutatja már az is, hogy még az életműködésekben nagyobb szerepet játszó szervek is, p. a lép, a mandulák stb. műlegesen kiirthatók, s az ember életben és egészségben maradhat

Mi tehát eme haszonnélküli szervek rejtélyes létesítésének a nyitja? Erre a törzsfajlódás (phylogenesis) adja meg a magyarázatot. A törzsfajlódás buvárlatának tényei azt mutatják egyfelől, hogy az emberi lénynek oly őstől (állati lényektől) kell származnia, a melyek testében a nála már czéltalanná, haszontalanná vált szervek bizonyos megszabott rendeltetéssel birtak és a mely őshöz hasonló állati szervezetek még mai nap is léteznek. Az emberi lény e szerveket tehát, hogy úgy mondjam, ősei örökségében („cum beneficiis inventarii“) kapta, a melyeknek már hasznát nem veheti.

Ime tehát láthatjuk, hogy a Természetnek még a legremekebb alkotásában, az emberi lény szervezetében, sem szabad e czélszerűséget absolut értelemben venni, s hogy a Természet is mindenütt relative osztja

be azt, minek következtében: *ugyanaz, a mi egy esetben egészen czélszerű, má: esetben már nem az, de a minék a felismerésére és megértésére csak az élő lények összehasonlító fejlődéstörténete nyomán juthatunk*

Ehhez nevezetes analogiát találunk az emberi társadalom fejlődés-történetében is.

Mi ugyanis a küiönöző népeknél olyan szokásokat találunk, a melyek emitt vagy amott is megvannak, de mig az egyik népnél ugyan-azon szokás bizonyos realis alappal bir, addig a másiknál a művelődés fejlettebb viszonyai mellett egészen feleslegessé válván, már csak **sym-bolikus jelentőséggel** birhat.

Az analogia még nyilvánvalóbb az által, hogy valamint az emberi testben a felesleges szervek, mint az egyszerűbb és alsóbb rangu ősoéktól átöröklött részek maradtak fent, azon módon a mi mivelt társadalmi életünkben észlelhető, magukban véve már egészen feleslegessé vált szokások is, a mi őseinknek vad és barbár társadalmi életéből ránk öröklött szokásoknak bizonyulnak; a mely szokásoknak eredeti jelentőségét csak a kihalt népek történetének, valamint a társadalmi fejlődés különböző alsó fokán álló mai vad népségeknél összehasonlító buvárlatából ismerhetjük fel.

Annak a kimutatása, hogy a művelt társadalmi élet mindenütt az ősi, műveletlen barbár társadalmon épült fel (a mi azonban leg-kevésbé sem érinti azt a kérdést: hogy esetről-esetre egy a műveltség már magasabb fokára emelkedett nép ujjalag alásülyedhet), tehát csak a modern monistikus világnézetre hajló tudományosságnak a vivmánya.

Emez egységes elvi (monistikus) tudományosság minden egyes kérdésnél az analogiákat keresi és minél több oldal felől sikerül valamely kérdésben az egybevágó analogiákat kimutatni, annál szilárdabban tömörülnek egyszersmind ismereteink is, minélfogva annál biztosabban is tájékozódhatunk a csak a laikus előtt egyszerűbbeknek mutatkozó tudományos problémák útvesztőjén.

Legyen ez alkalommal elég a szóban forgó analogiára néhány néprajzi adattal rámutatni.

Igy a Bibliában a Birák könyvének XXI. részében olvassuk, miként tettek szert Benjamin nőkben szükölködő nemzetségének férfiai idegen nemzetiségű feleségekre: „11. Ezt tselekedjétek pedig, hogy minden férjfiat, és asszonyi állatot megöljétek.“ „12. Talá-lának pedig a Jábes Gileád lakói között négyszáz szűz hajadon leányokat . . kiket elhozának a táborba Silóba, mely vala Kánaán földében.“ „20. Megparantsolák azért a Benjámin fíjainak, mondván: Menjétek el és

leselkedjétek a szőlőkben“ „21. És vegyétek eszetekbe, mikor kijö-
vendnek a Siló leányai sereggel tántzolni; ti pedig akkor jöjjetek ki
a szőlőkől, és ragadjatok magatoknak ki-ki feleséget a Siló leányai
közzül, és menjetek a Benjamin földébe.“ „23. A' képen tselekedének
azért a Benjamin fiai, és vivének feleségeket az ő számok szerint a
tántzoló közzül, kiket elragadának és elmenének és haza térének az
ő örökségekbe, és városokat építvén, lakának azokban.“

Ime itt a feleség nélküli Benjamin nemzetségü férfiaknak meg-
parancsoltatott, hogy az idegen törzsbeli férfiakat és nejeiket öl-
jék le és rabolják el a hajadon leányokat. A feleségszerzés eme sa-
játságos módjának mindaddig rejtélyesnek kellett maradnia, míg a földkerekség
vad népségei összehasonlító buvárlatának egybevágó adatai azt föl-
nem derítették. Róma első alapító, a mint ismeretes, szintén azon
módon szereztek maguknak feleségeket, hogy a Sabiniaiaktól elrabolták
a nőket. Plutarch pedig a Spártaiakról azt a lakodalmi szokást jegyzi
föl, hogy mikor a házasulandó férfi és leány szülei a megköten-
dő házasságra a beleegyezésüket adták, a lakzinak egyik scenáját az
képezte, hogy a vőlegény barátai „propter formam“ az arát elszök-
tették. Sajátságos, hogy emez ünnepi játékszamba menő szokás még
mai napig is fentartotta magát; egyszer-egyszer még hazánk ifjusága
is efféle tréfával szokta a lakodalmi ünnepséget emelni.*) S a hol maga
az araszöktetés már nincsen szokásban, ott a fiatalság fölfegyverkezik
s a levegőbe lövöldöz, a mit a néprajzi buvárlatban járatlan egyszerűen
a pezsgővérü fiatalság szilaj jó kedve ötletéből származottnak tekint,
holott volt idő, a mikor ez nem lakodalmi játék volt, hanem a szükség
kényszerüése miatt komoly tény számába ment.

A vérkeverődés, az idegen törzsbeliek közötti házasság, rendkívül
fontos tényezője az emberfajták felvirágzásának. A vér fölfrissítése az
egyed embercsoportok életében előbb-utóbb szükségessé válik. A foly-
tonos endogam (hasonvérbeli) házasság a nemzedékeknek hol testi, hol
szellemi erélyét megcsappantja s éppen a legműveltebb nemzetek azok,
a melyek a történelmi fejlődésük alatt a legkülönbözőbb vérkeverődésen
mentek keresztül, s az amerikai Egyesült-Államoknak a régi művelt
világ rovására való óriási fejlődésének egyik leghatalmasabb ténye-
zője mindenesetre a bevándorlókkal való folytonos vérkeverődésben
rejlik.

*) A lakodalmi szokások gyűjtőit kérjük, hogy ezekre a mozzanatokra, a
melyek mély értelmének megfejtése itt adva van, s a melyek „menyasszony rejtegetés,
menyasszony futás“ stb. alakban jelentkeznek, különösen figyeljenek. Szerk.

Természetesen egészen más kérdés az, hogy valamely embercsoportnak (nemzetségnek, törzsnek, népnek, nemzetnek) mikor és mily vérelemekkel való keverődése szükséges. Az egyiknek hamarabb, a másiknak később; az egyiknek ezzel, a másiknak meg ama vérüekkel való keverődése a megfelelő. Ezen felette homályos és összetett nemzetfejlődési problema még messze távol áll a tudományos megoldástól. A mit ma a tudomány adataiból biztosan következtethetünk, csak az: hogy a szülőknek egy-egy testi vagy szellemi sajátsága hol közvetlenül és szakadatlanul öröklődik át az ivadékba, hol pedig csak lappangva száll át a közvetlen ivadéokra és csak utóbb, mintegy ugrásszerűleg emelkedik érvényre valamely ivadékban; az öröklött és érvényre emelkedett sajátságok egy ideig uralkodó szerepet visznek a többi sajátságok felett s mintegy a leszármazás bélyegét sűtik az illető ivadékokra; nyilvánvaló, hogy ha az átöröklött sajátságok olyanok, melyek az illető ivadék testét és szellemi tehetségeit alkalmasabbá teszik a külső (többé-kevésbé, de folytonosan változó) élet-körülményekhez való alkalmazkodására, az ilyen ivadék hivatva van a többi nem ily sajátságokkal bíró embercsoportban vezérszerepet vinni, — ha ma nem, de bizonyosan holnap; ép úgy nyilvánvaló az is, hogy mindaddig, míg az ily öröklött sajátságok a további fejlődés és gyarapodás szakában vannak (a mely fejlődési szak időre nézve felette változatos lehet) az endogam házasságok nem csak hogy nem kártékonyak, hanem ellenkezőleg rendkívül hasznosak; de elérkezik egyszer egészen biztosan amaz időpont is, a mikor az uralkodó öröklött sajátságok hanyatlásnak indulnak, a mikor a vér felfrissítése az exogam (idegenvérűekkel való) házasságok által szükségessé válik.

Sajátságos — és mintha egy sötét ösztönnek vakon engedelmessé válnának — éppen a vadon élő s az emberi művelődés legalsóbb fokán álló népségek azok, a melyek az endogam házasságoktól legjobban irtóznak s az exogam házasságoknak a szükségességét legjobban érzik. De éppen eme mozzanatban rejlik az, hogy az ő fejletlen társadalmi viszonyaik miatt, náluk a házasságoknak a nőrablás útján való eszközlése valódi szükségét képez s így náluk e szokás az adott viszonyok között célszerű is. A vad népségek mindenütt az egész földkerekségen diszgregált tömegekbe szétoszolva élnek. Az ilyen kisebb csoportokban (clan) élők között a vérrokonság egészen szoros maradna, ha az exogámia szokása nem volna a vezérelve az eféle clanoknak. Ausztralia vad bensülöttei szigorúan tartják meg ama parancsot, a mely a hasonló családi névvel bírók között való házasságot tiltja. Az észak-

amerikaiak közül az irok és huron indiánok a legszigorubban tartózkodtak a vérrokonok közti házasságoktól, valamint a délamerikai aravákok is egyenesen vérfertőzésnek nézik nemcsak a legközelebbi vérrokonok, hanem még az ugyanazon clanbeliek közötti házasságot is. Afrikában a hottentotok mindennemű vérfertőzést halállal büntetnek, szomszédaik a káfirok (helytelenül kafferek) a legtávolabbi vérrokonok között való házasságot is tiltják, de megengedik e mellett a kettős házasságot a feleség nővéreivel. A Nyugatafrika egyenlítője alatt lakó fán-ok (a kik a leghirhedtebb emberevők közé tartoznak) hasonlóképen vérfertőzésnek tekintik még a legtávolabbi vérrokonok között való házasságot is és nejeiket mindig idegen törzsektől rabolják. Így tesznek a nemkülönb. anthropophag battá-k Szumátra szigeten, a kik az egyazon clanon belül való házasságot halállal büntetik — és pedig mind a ferfit, mind a nőt kivégzik. Érdekes, hogy még a magasabb művelődéssel bíró népek is ekként fogják fel a dolgot. Így Ázsiában régente a hinduknál a vérrokonság hatodik izéig el volt tiltva a házasság és a különben nem is vérrokon férfi és nő egyforma családi neve is tilalmassá tette a házasságot; nemkülönb. Kinában — a mint ezt nekem a néhány év előtt köztünk járt magyar hittérítő, Ürghe Ignác is erősítette — a családi név azonossága a még nem is rokon férfi és nő között való házasságnak akadályát képezi. Morgan könyvében („Systems of Consanguinity,” Washington 1871, 418 l.) említést tesz Talmadge nevű amerikai hittérítőről, a ki Kinában egy falut ismert, a melynek 5000 lélekből álló lakossága majdnem mindnyája ugyanazt a családi nevet viselte, miért is a falubeliek között házasság nem köttethetett.

Vajjon ezek után ki fogja a művelt nemzetek ama vallási és polgári tilalmát a vérrokonok közötti házasságot illetőleg, új intézménynek és az emberi művelődés magasabb foku erkölcsének befolyásaként tekinteni? Ez egy régi, őseinktől örökségbe kapott intézmény, a mely egyszerűen fenmaradt s a mely egyéb ránk maradt szokásoktól csak annyiban különbözik, hogy a czélszerűsége ma is megvan, míg más (nőrablás stb.) szokások czélszerűsége a fejlettebb társadalmi viszonyok beálltával már rég megszűnt.

Az ne ejtsen senkit sem tévedésbe, ha több vad népnél a legközelebbi vérrokonok közötti házasság is előfordul, egyes esetekben ennek is van magyarázata, a mint p. a zord északi sarknak a föld alatti üregekbe (iglu) szorult lakói (eszkimók, kolusok, csukcsok) mindennemű vérfertőzést elkövetnek — itt igen is azt lehet mondani, hogy a szükség

törvényt bont; a mint az a tény sem fog minket zavarba hozhatni, hogy a rendes házasságon kívül mindenütt és pedig a legműveltebb államokban ép úgy, mint a legműveletlenebb vadak között még a promiscuitas is megvan — és hogy sokat ne mondjak — alkalmasint meg is fog maradni, a míg férfi és nő lesz a Földön.

Hogy vajjon volt-e oly időszak, a mikor az emberek csakis promiscuitásban éltek, a mikor tehát ez mindennemű fajtáját a volta-képeni házasság életnek (ugymint a polygamia, polyandria és monogámia) megelőzte (s a mint ezt *Morgan* hiszi) az merőn nyílt kérdés, a melyre semmiféle biztos adatot nem lehet felhozni.

A mennyire a most rendelkezésünkre álló adatokból következtetni lehet, az exogamia kapcsában járó nőrablás volt a legrégebb és legelterjedtebb szokás a Földön, a melyről tudomásunk van. Ez a szokás fentartotta magát szelidített — vagyis symbolikussá vált alakban, még akkor is, mikor a fejlettebb társadalmi viszonyok ezt már rég szükség-nélkülivé tették, s a mint ennek nyomait (mint lakodalmi ünnepi játékot) még mi közöttünk az emberi művelődés góczában is feltaláljuk.

Mi, kik hozzá vagyunk szokva, mindent a mi körülöttünk történik, a mi saját erkölcsi szempontunkból elbírálni, a mely elbírálásban azonban a kedvező ítéletet mindig a magunk részére biztosítjuk, egyenesen állatiasoknak bélyegezzük a vad népek szokásait; s mindenütt valami erkölctelent és valami rosszat keresünk a vad népek szokásainak substratumául. Már pedig ihlettségében a költő is eltalálta a valót, a mikor oly meggyőzően mondja:

Ádám.

„Áldlak sors, hogy bíróvá nem tevél!
Mi könnyű törvényt írni pamlagon —
Könnyű itélni a felületesnek,
És mily nehéz, ki a szívet kutatja,
Méltányolván minden redőzetét.“

Lucifer.

„Ily elvek mellett pőr nem érne véget.
A rosszat, mert rossz, senki sem cselekszi.
Az ördög is jogczimeket idéz,
A magáét véli mindenik erősnek.
A törvénytudós széjjelvágja a
Kuszált csomót, minek fonalait
Ezer philanthrop szét nem bontaná.“

(*Madách* „Az Ember Tragédiája“ 160 l.)

Legott egészen más színben mutatkoznak a vad népek szokásai, ha mi az ő életkörülményeiket tekintetbe vesszük s ekként ítélünk.

Ugyanis, minthogy az exogámia csak idegen — tehát egymással versenyben álló — embercsoportoknál lehetséges, mindaddig, míg az illető embercsoportok a társadalmi alakulás alsóbb fokán állanak, az egyedüli eszköz az erőszak, a mely az exogámiát biztosítja. Mikor az emberek a hosszas keserves tapasztalatok által magasabb értelmiségre jutottak s ekként a cél elérésére már könnyebb módokat találtak, abban az arányban átalakultak a szokásaik is, vagy újabb eljárások váltak uralkodó szokásokká, a melyek mellett a régiek mint hagyományos symbolumok maradtak fent. Így maradtak meg a nőrablás emlékei ama szertartásoknál, a melyek között az egyes népek a házasság megkötését ünneplik. Az angol törvénykezés alatt élő mai ausztráliai benszülöttek is házasság megkötésénél a világért sem hagynák el a nőrablás scénáját a lakodalom napján. Ezt az ősök iránti hagyományos kegyeletről teszik, s a nő egyenesen a leendő férje szeretetlenségében keresné annak elmulasztását. Az osztjások, a szamojédek, de még a békavérű lappok és ájnók — kik a légynek sem ártanak s békességes türesemre nézve az összes emberiségnek példányul szolgálhatnak — még mai nap is csellemel és ha kell erőszakkal hódítják meg szívök választottját. Hát vajjon mi nem így teszünk? Az a sok szép szó, költői ömlengés, figyelemkifejezés ajándékok alakjában, hát még a néha napján a közvéleménytől, a társadalmi élet eme kérlelhetetlen areopágjától szükségesnek vélt párbajok, nem-e a csellemek, az erőszaknak a „finomabb“ alakjai? Vajjon nem utálattal fordulunk-e el olyan házasságoktól, a mikor a leányt egyenesen eladják, a mint ezt a zulusok teszik, a kiknél a leány értéke ökör számába megy? Ne feledjük el, hogy az a vadon élő ember, a ki nőrablásra van kényszerítve, egyszerűen életét teszi kockára, s így tehát nemcsak szólásmódszerűleg, hanem valójában is *mindenét* kész feláldozni, hogy szive választottja birtokába juthasson. Ez a „struggle for life“ parancsszava.

Ép úgy, a mint testi szervezetünkben az ismeretlen legelső őseinktől átöröklött szervek és képletek vannak, a melyek ma már teljesen hasznanélküliek; ép úgy léteznek a mi mai művelt társadalmi szervezetünkben is ily haszontalanná vált részek (szokások), a melyeket vadon élt első őseinktől vettünk át örököül. A társadalmi élet fejlődése szoros analogiában van az élő lények biológiai fejlődésével. Ime ez a modern emberbuvárlat monistikus elve.

Vadászati hagyományok a finneknél.

Suomen kansan muinaisista taikvoja. I. Metsästystaikvoja.

Olvastatott a társaság május 28-iki ülésén.

Vikár Bélától.

Társaságunkra nézve mindig a legjelentősebb események egyike az, ha kutatásainak anyaga új forrásművekkel gyarapodik.

Ilyen forrásmű a finn vadászati hagyományok rendszeres gyűjteménye, mely a Finn Irodalmi Társaság kiadásában jelent meg Varonen M. magister neve alatt.

Az a gazdagság, mely itt élénk tárul, szinte leverő, ha meggondoljuk, hogy mily szegények vagyunk mi népünk gyermekkorának ilyenemű emlékeiben. Míg a finneknél a néprajz és a folklór terén ugyszólván az egész anyag össze van már gyűjtve, sőt jó része nyomtatásban is rendelkezésére áll a néprajz és folklór barátainak s egymást érik a legbecsesebb ide vágó gyűjtemények sorozatai, nálunk még jóformán a rendszeres anyaggyűjtésnek is csupán a legkezdetén vagyunk. Annál több okunk van arra, hogy minden alkalommal hangoztassuk annak a fontosságát: mentsük meg, a mi még megmenthető! Követésre méltó példa ezen a téren Herman Ottónak, társaságunk nagynevű elnökének a magyar halászatról irt maradandó becsű műve, melyben a halászatnak, e legősibb foglalkozásnak, igen sok érdekes hagyományát találjuk megőrizve. Mi sem volna kívánatosabb ránk nézve annál, hogy a többi ősfoglalkozások, így különösen a vadászatra, pásztoréletre, földmivelésre, valamint az élet főbb mozzanataira vonatkozó tradíciók tekintetében is a gyűjtés nálunk hasonlóan rendszeres irányt vegyen és hasonló monographiákat eredményezzen, mint a Magyar Halászat könyve. Ha majd ezzel együtt a velünk nyelvrokon népek ilyenemű emlékeit is mind összegyűjtve birni fogjuk, akkor jön el az ideje annak, hogy az összehasonlítást, a finn-ugor népek őstörténetének, szellemi és anyagi kezdetleges kulturája nyomainak szélesebb körű kutatását is meg lehessen kezdeni.

És itt első helyen a szorosabb értelemben vett ugor népek nyelve s néprajza érdekel bennünket. A vogul-osztják és zürjén-votják nyelvileg is sokkal közelebb állanak hozzánk, mint a finn-ugor nyelvcsoport ugynevezett északi ága: a finnek, lappok, mordvinok; föltehető, hogy a néprajz és folklór szempontjából is több nyoma van meg velük való ősi egybetartozásunknak az említett ugor népeknél, mintsem az északi ághoz tartozó finneknél. A nyelvtényekből az egész finn-ugor nyelv-

család tagjai közt konstatálhatjuk ugyan a megegyezést, azonban sok részletvonás van, melyre nézve a magyar csupán az ugynevezett déli ággal, és még több részlet, melyre nézve annak csupán egy tagjával, a vogullal egyezik meg; szintigy lesz a néprajz és folklor viszonyai tekintetében is. A két legősibb foglalkozás: a halászat és vadászat s az egykori közös világnézet legfőbb elemeire vonatkozólag az egyezés a finn-ugor nyelvcsalád összes tagjai közt valószínűleg megállapítható lesz, de már a részletekben csak a legközelebbi rokonok találkoznak.

Legyen szabad csak néhány folklorisztikai példát idéznem, melyekből egyuttal az is kitünik, mily rendkívül nagy fontosságu reánk nézve nemcsak nyelvtörténeti, hanem általános őstörténeti szempontból is a rokon népek hagyományainak olyan mélyreható vizsgálata és közlése, a minőt társaságunk másodelnökétől, Munkácsitól birunk.

Ott van mindjárt legközönségesebb szavaink egyike, a melyet mindennap hallunk: a *nap* szó. Ki sejtette volna, hogy ebben a rövidke szóban egy darab mythosi felfogás lappang? A *nap* szóval eddig sehogyse voltunk tisztában. Csak azt tudtuk, hogy a régi magyar nyelvben így hangzott (dialektice ma is így hangzik): *náp*; de nem birtuk kimutatni biztos rokonságát a finn-ugor nyelvekből, még kevésbbé sejtettük, hogy mi volt az eredeti jelentése. Munkácsi most mind a kettőnek nyitjára rájött. Kimutatja, hogy ez a szó eredetileg összetétel és annyit jelent: „nő fia“. Ugyanis a vogulban az asszony, különösen előkelő asszony neve: *nāj*, kicsinyítő alakban: *nāl*; a magyar *fi* szó pedig vogulul: *pi*. Ebből a két szóból: *nāl* vagy *nāj* és *pi* van a magyar *nap* (eredetileg nálpi vagy nájpi) összealkotva. Ezt az etymológiát és egyszersmind ennek igen nagy jelentőségét is azonnal megértjük, ha tudjuk, hogy a vogul mythológiában a napnak legközönségesebb jelzője: „asszony-fia-fiucska“. A napisten atyja t. i. Numi-Tárom, a felső ég, a vogulok főistene; anyja Numi-Tárom felesége, nevelő-anya pedig, a ki őt a földön elhagyottságában fölnevelve a világ fényévé teszi, a hajnal istennője, a Kaltés asszony. E szerint a magyar *nap* szó ugyanazt a mythosi felfogást fejezi ki, a melyet a voguloknál találunk. Talán megjegyezhetjük itt, hogy a finn mythos szerint is a nap férfi-istenség.

A magyar mythológiának egy másik fő alakjára vet világot ez a másik szavunk: *hajnal*. Ez is összetett szó. (Alighanem a költők kopatták el annyira, hogy ma már nem érezzük annak.) Utórészét már ismerjük: az az imént említett *nāl* vagy *nāj* = nő; előrésze pedig azonos a vogul *khuj* vagy *khoj* (finn-észt *koi*) szóval, mely már ma-

gában is *hajnal* jelent s a finneknél (Koi-tar = hajnal-leány) és észteknél (Koi) mint nő-istenség neve kerül elő. A magyar *hajnal* tehát, Munkácsi szerint, megfelel egy ilyen vogul kifejezésnek: khoj-nāl és azt jelenti: *hajnal-nő*. Már láttuk, hogy a hajnal, a napisten nevelő-anya, a vogul mythológiában mint nő-istenség szerepel.

Igen fontos mythologiai adat rejlik a magyar *ember* szóban. Az *ember* szó első szótagja (em) — miként már Hunfalvy észrevette — ugyanaz mint a vogul *elem*, finn *ilma*, levegő. S minthogy a vogulban az ember neve: *elem-çalés*, vagyis: levegő halandója, levegő embere, s minthogy a finn mythosban is Väjnämöjnen, az első ember a levegő leányától, Ilmatartól születik: közel eső az a föltevés, hogy a magyar *ember* szó szintén olyasvalamit jelent, mint a vogul *elem-çalés*. De mi lehet a második rész, a *-ber* szótag? Az *ember* szó nyelvemlékeink tanúsága szerint régente így hangzott: emberj (ugy, mint szeder: szederj, eper: eperj stb.). Ez a *-berj* utórész, Munkácsi szerint, változata a *férj* szónak, mely eredetileg p-vel kezdődött (pérj) és általánosabb jelentésű volt, mint ma, úgy hogy férfira, nőre egyaránt illett, akár csak az „ember“ szó. Ennek a föltevésnek valószínűsége mellett bizonyít többi közt egy magyar nyelvjárási adat, melyre magam figyelmeztettem Munkácsit: t. i. hogy Somogyban egy helyt (Visnyén) a nép a feleséget nevezi férjnek. (A finn népnyelv pedig az „ember“ (ihminen) szóval leginkább a *nőt* tiszteli meg). Az „ember“ szó tehát tényleg ugyanazt a mythosi felfogást tükrözi, melyet a vogul *elem-çalés*: jelentése = a levegő fia. Kérdés hogy a finn ihminen (inhiminen, imehno) = „ember“ nem függ-e össze az *ilma* („levegő“) szóval.

Számos ilyen példát hozhatnék föl, de legyen elég ennyi annak bizonyosságául, hogy mily fontos eredményeket ígér a rokon népek folklorisztikai kincseinek pontos összegyűjtése és tüzetes nyelvtörténeti nyomozása.

Ezek a gyér fénysugarak részben a magyar-vogul ősvallásra, de részben még sokkal korábbi korszakra, a finn-ugor egység idejére vetnek új világot. Bizvást remélhetjük, hogy a további munka ebben az irányban még szebb gyümölcsöket fog teremni. Hiszen bármily nagy is az eltérés a finn és az ugor népek hagyományai között, a mit legjobban megmagyaráz e nyelvcsoport népeinek oly hosszú időn át különböző behatások alatt fejlődött viszontagságos multja, már a Munkácsitól idéztem példák is arra vallanak, hogy az egyezés sokkal több tényre terjed ki, mint a mennyit eddig forrásaink hiányossága mellett sikerült kimutatni. A rokonságnak — és itt nemcsak a nyelvi, hanem a nép-

rajzi és folklorisztikai rokonságot is értem — bizonyára igen számos oly vonása van még előttünk elrejtve, melyet majd csak a jövő derít föl.

E jövőbeli munkásság anyagához — úgy hiszem — értékes adalék a finnek vadászati hagyományainak gyűjteménye is; mert hiszen a tradíciónak éppen az a része, a mely ide tartozik, a természettel való legelső érintkezésig vezet vissza, és így az abból eredt ősi világnézet nyomait leginkább tartotta fenn. Meg vagyok győződve, hogy e gyűjtemény adatainak összevetése a magyar és a többi ugor adatokkal igen jutalmazó feladat lesz.

A népköltési hagyományok és köztük a varázslásra vonatkozó gyűjtésének fontosságát a finnek már több mint száz évvel ezelőtt észrevették. Már Porthan, a finn nemzeti öntudat fölébresztője, ez a sokoldalú tudós, (a ki többi közt a magyar nyelvvel szintén behatóan foglalkozott és Verseghivel is levelezésben állt) a varázslatok gyűjtésére s tanulmányára is kiterjesztette figyelmét. Az ő segítségével készült az első két idevágó mű, Lenquist műve: *De superstitione veterum fennorum theoretica et practica* (Åbo, 1782) és *Ganander Mithologia fennica-ja* (Åbo, 1789). Ugyanakkor maga Porthan is irt egy munkát a varázslatokról ezen a czimen: *De fama magiae fennis attributae*.

Ezután egész Lönnrotig, a Kalevala fölfedezőjéig, a finneknél is parlagon hevert ez a tér, a varázslatok gyűjtésének és vizsgálatának ügye. Azonban 1832-től kezdve, mikor Lönnrot kiadta vitaművét: *Om Finnarnes magiska medizin* (a finnek magikus orvoslásai), Finnország különböző folyóiratai- s lapjaiban több gyűjtemény és értekezés jelent meg a finnek varázslatairól. Végre mintegy 10 évvel ezelőtt egy egyszerű finn parasztember, Meriläinen H., gazdag varázslatgyűjteményt küldött be a finn irod. társasághoz, és innen indul ki a finn varázslatok rendszeres gyűjtése, melyet nagyon megkönnyített egy hasznos segédkönyv: Mustonen „*Kalauz a varázslatok gyűjtői számára*“ (1885). Minden rendű és rangú emberek, férfiak és nők élénk közreműködésével, a mint azt a finneknél ily ügyek iránt mindenkor tapasztaljuk, gyűlt össze lassankint a finn irod. társ. levéltárában az a dús anyag mely most rendszerbe foglalva, tárgyi magyarázatokkal, a változatok pontos összeállításával, szó- és tárgymutatóval ellátva a folkloristákra nézve hozzáférhetővé lett.

A finn vadászati varázslatok ezen gyűjteménye csupán az első része egy nagyobb sorozatnak, mely a finn nép összes ilyenmü hagyományait: a halászati, földmívelési, pásztorkodási stb. varázslatokat fel fogja ölelni.

A vezérfonal, mely szerint az egyes varázslatok rendszerbe foglalása történt, mindig az illető varázslat célja, vagyis az a szükség volt, mely a varázslatot szülte.

A népköltésnek mindazon termékei, melyeket a szájhagyomány tart fenn, de kivált a varázslatok, folytonos változásnak levén alávetve, gyakori a jelenség, hogy használatuk vidékenként más meg más: némely varázslatot egyik helyen erre, másutt meg egyéb célra használtak; majd meg több egyszerű varázslat, melyek eredetileg különböző célokra szolgáltak, egy egészbe vonva s egyetlen célra szorítva kerül elő. Mindezt számba kellett venni, az eredeti alakot a változatokból kiindulva helyreállítani, az ilyen egyesített varázslatot felbontani alkotó elemeire s mindenik résznek eredeti külön célját megjelölni stb.

Az adatoknál rendszerint már a gyűjtő vagy beküldő megjelölte a varázslat lelőhelyét, de sokszor ez mégis hiányzott s ilyenkor azt is a változatokból kellett megállapítani.

Mindebben és más ide vágó mozzanatokban — mint a különböző varázslati szertartások és szokások rokonságának meghatározása, az úgynevezett „jeles“ napok a varázslóhelyek stb. följegyzése — nagy szakavatottság és körültekintés nyilvánul, melyért csak a legteljesebb elismeréssel adózhatunk a gyűjtemény szerkesztőjének.

Látjuk továbbá, hogy a szerkesztésre nagyban befolyt e varázslás módjára és a bűvszerekre való tekintet. Így egyes állatok vadászása nem állattani, hanem varázslattani rendben van elősorolva. Hasonlóképp mindenütt, a hol az együvé tartozó varázslatok nagy száma osztályozást kívánt, az alosztályok a varázslás módja szerint sorakoznak. A változatokat-járásokat szerint találjuk rendezve, azzal a kitünő gondossággal, mint a Krohn Gyula dr. közzétette „állatmesékben.“ A fejezetek címjegyzékéhez francia fordítás van adva, melyet Lindrén E. kisasszony készített.

A rendelkezésemre álló tér nem engedi, hogy e fejezeteknek akár csak egyikét is teljes egészében bemutassam. Csupán a „medvfogást“ ismertető fejezetből, mely husz pontot ölel föl, közlök itt egy kis szemelvényt.

Finnsország rengeteg erdeinek legnagyobb és leghatalmasabb ragadozóját, a medvét nem volt könnyű játék elejteni azokkal a hiányos eszközökkel (lándzsa, fejsze, nyíl stb.), melyeket a régi finnek használtak. Nem mindennapi bátorság és erő kellett ahhoz, kivált ha még azt is számba vesszük, hogy a medvét isteni eredetűnek, az erdőisten-

ség különös kegyeltjének, az ő kedves nyájához tartozónak és mindezen fölül nagy varázslónak tartották, a ki a vadászfegyvert meg tudja ígézni, úgy hogy az a válságos pillanatban fölmondja a szolgálatot, ha csak a vadász jó eleve nem vértette magát ez ellen a kellő varázslatokkal. Azonban minél veszedelmesebb volt a vállalkozás, annál nagyobb becsület háramlott a vadászra, ha sikerült a maczkót leterítenie, s annál több oka volt az egész szomszédságnak örülnie s a gazdával együtt fényesen megülni a medve *torát*.

Az első varázslati lépés, mely a medvevadászatot megelőzte, *a jó medvezsákmány megnyerését* czélozta és — a könyv népies előadása szerint — a következőkből állott:

1. Gyónáskor a gyónókenyérnek egy darabkáját elejtették, azután azt hazavitték és sört főztek vele. Azután bevitték az ételt az asztalra, meg azt a sört is valami edényben oda kellett tenni. A pallóra egy fölfordított fazekat tettek, fölibe a töltött puskát, szájjal az ajtónak. Este lefeküdt az ember és reggel napkelteig az ágyban maradt, a míg kívül már látni kezdett. Azután kezébe vette a puskát, ment egyenesen ki az udvarra és osztán azt a gyónókenyeret oda tette a falba czélnak és annyiszor rálőtt, a hány medvét el akart ejteni, és csak azután volt szabad a háznépnek ahhoz az ételhez látni, a mit este az asztalra készítettek volt.

2. Ha medvét keresett az ember és nem talált, akkor húst tett egy fazékba, vöröshangya-fészkekre tette főni (az ilyen fészkek t. i. az erdő istenségének lakóhelyei), tűz nem kellett hozzá, csak úgy főzte. Azután főtt hús gyanánt ettek abbul a fazékból, már előre meg volt főzve [a hús]. Így aztán meglátták a medvét álmukban és megtalálták álmukban és egyenesen ráakadtak, az Álommagó (?) vitte.

3. *A medve bekerítése és a kerítésben megtartása.* Mikor őszszel az első hó esik [tkp: *havat* esik, t. i. az ég], akkor a medve még csavarog, és a lába nyomát jól meg lehet látni a havon. Ősz utólján és a mikor a hó kezd erősebben esni, a medve lefekszik télire. Ilyenkor a vadász „bekeríti“ a medvét, azaz legelőbb is a maczkónak a fekvőhelyét pontosan kifürkészi, avval kört von az erdőben, eleinte 1—2 versztnyi átmérővel, mindig a jelek szerint: hogy a medve nyugalomra tért-e már, vagy kijár-e még. A bekerítésre indulóban el kell mondani a medve születését (származását), mely így szól:

Éjszak gyérfogó banyája
sétálgata. föl- s lejára
réz hegységnek hónaljában,
Fájdalomhegy oldalában,

Lappországnak tér szigetjén,
szörnyű zúgó szögeletjén,
gonosz folyam partja mentén.
Erzi méhit nehezültnék,
belső részt nagy feszültnék.
Már a kinok őt előntik
nagy gyötrelmi őt ledöntik
tövíbe törpe kis fenyőnek,
virágtetős jegenyének.
Ott kapja meg kisdedeit,
ott szüli meg gyermekeit.
Három fia lett öneki,
három szőrös zabgyereki.
Bámulgatja, nézegeti,
méregeti, méregeti:
mi válhatik már ezekből,
mi lesz majd a szőrösökből?
Ott a raját elnevezni,
önnön fáját szemre veszi,
jövendőjük' elvégezi:
hiuznak az elsőt hívta,
másodikat | farkas névre fogta,
harmadikat | erdő lomposának
mondá liget maczkójának.
De híja volt még fogának
körmei még nem valának.
Elindul hát fogkeresni,
karmot akar im szerezni:
szívós fátul, berkenyétül
kér fanyar gyalogfenyőtül,
ágas-bogas gyökerektül,
nyári kemény fatövektül.
Karmokat im így kerített,
fogakra szert ime így tett.
Húzd karmod a szór alá most,
fogaid az inybe lám most.
egy porczikád se morogjon,
még az állad se mozogjon! —
A legmélyebb kútfő im ez.
Ifjú nem sok tud ma ehhez,
kilencz hős közt egy ha sejt!

[Látni való, hogy ez csak rövidült változat — de bizonyára elterjedtebb változat, azért van ide fölvéve — a Kalevala XLVI. runójában foglalt medveszármaztató igékhez, melyek szerint az istenasszony, és nem az Éjszak úrasszonya, mint itt, a medve szülője s a hol a medve — isteni eredetéhez méltóan — egymagában születik, nem pedig a sokkal kevésbé hatalmas hiuz és farkas testvérekkel együtt és egy anyától.]

Időnként körülnéz a vadász, hogy a medve megmaradt-e a kerítésben. Minden havazás után megújítja a bekerítést, minden újabb alkalommal valamivel szűkebbre. A kerítést nagyon óvatosan kell szűkebbre vonni, hogy a medve rá ne jöjjön és a kerítést el ne hagyja.

Midőn a téli hó már akkora, hogy a medve nem futhat el igen messzire, de a fészke közeliben mégis el talál menekülni a vadász elől,

tüzőbe veszik és vagy golyóval ejtik el, vagy régi módra lándzsával szúrják agyon. A halálos döfést nem szabad orozva adni a medvének, hanem ki kell őt a vaczkából harcra hívni és tisztelettel illik el-ejteni

A kerítést nem szabad egészen bezárni, a medvét egészen „az orráig” bekeríteni, hanem csak annyira, hogy az egyik helytől, a hol kezdik, el lehessen látni a másik helyig, a hol végezték. Ha egészen körülkerítik, akkor az Erdő [-isten] megmondja a medvének, hogy „most be vagy kerítve, fuss el!” Akkor a medve elmegy, de ha nincs egészen bekerítve, akkor az Erdő se tudja, hogy a medvét bekerítették és a medve nem sejtí a halála napját, csak az utolsó éjtszaka tudja meg, mert akkor az erdő istene, a ki őt tartja, egy teknő vért hoz neki eleségül, holott máskor mézet szokott hozni a teknőben. Akkor a medve megtudja, hogy elérkezett az élete vége, azért nem is megy ki a fészkiéből, hacsak nem kergetik, mikor oda mennek megölni. A medvét az erdőistennek tetsző módon, teljes tisztelettel kell megölni, más-kép azután igen rossz szerencséje lesz a vadásznak. Az erdő istene könnyen megharagszik, hogy őtet is rászédtek: nem kerítették be a medvét egészen és így ő nem tudhatta, hogy „no most be van kerítve.”

Továbbá: Mikor a medvét bekerítik, három tüzelő szilánk végét köt az ember háromféle háromszoros gyapjúfonalra és azt húzza maga után a kerítés körül, akkor a medve nem megy ki a kerítésből. A tüzelő szilánkot szereti a medve, az is annak az istennek a nyájába való, a melyikbe ő, tehát a medve azt hiszi, hogy biztonságban van, mivel a szilánk megkerülte. A tüzelő szilánk szintúgy rokon az emberrel mint a medve.

Mikor elindulnak a medvét bekeríteni, élő fa taplóját visznek magukkal és egy régi kardot, a mely csatában volt. Ha megleglik a nyomát, három nyomig visszafordulnak és elmondják a medve születését (L. fentebb). Akkor avval a kardhegyivel három ötágú csillagot írnak a nyomok fölé:

Ezeket úgy kell rajzolni, hogy a kard hegyét föl ne emeljük a földről, míg a csillag készen nincs. Azután meggyújtják a taplót és az égő taplóval mennek a medvét bekeríteni. Menés közben ezt mondják:

Edes szájú epekedjél,
tejes szájú terpeszkedjél
lombleveles házikódban,
tölgyfa-galyas istállódban,
fenyűág-vár (értsd: erdő) ótalmában,
büszke jegenyék aljában,
természetnök társaképpen,
erdőszüzek közelében!

Igy a medve nem megy tovább, hanem megmarad azon a helyen, a hol akkor van. Azután elvégzik a bekerítést avval az égő taplóval, és mikor aztán a bekerítés kész, a karddal keresztet húznak a földön, arra eloltják a tapló tüzeit és behunyt szemmel mennek azoktól a nyomoktól haza felé. Kilencz lépés mulva kinyithatja az ember a szemit, csak vissza ne tekintsen; akkor más vadászember azt a vadat meg nem találja, sem pedig semmiféle erdei állat azt nem háborgatja, mozdulatlan marad, a míg csak oda nem mennek megölni.

Mikor a medvét bekerítik az erdőn, vénasszony szoknyája szélit kellett magukkal vinni és háromszor kell körülkeríteni, kétszer nap iránt, harmadikszor nap ellenében, s azután mikor elmentek, azt a szoknyaszegélyt bedobták a kerítésbe, akkor a medve nem mozdult, a míg oda nem mentek megölni, és egy levágott kis tollat is be kellett dobni a szoknyaszegéllyel.

4. *Hogyan állítják meg a medvét, ha kimenekült a kerítésből.* Mikor a medvét a bekerített földön megkeresték, az meg elfutott, hát a mint szaladt, utána kiabáltak: „Ne vidd el a kesztyűmet!” Arra megállt és visszafordult a vadászok felé.

5. Viszont ha meg akarták akadályozni, *hogy a medve más vadásznak a kezére ne jusson*, élő fa taplóját tettek a medve nyomába, akkor a medve elfutott.

6. A medvét *meg is lehet terhelni* olyaténképpen, hogy kilencz korbács hegyét vettek, a milyennel táncmulatságon szokás az embereket korbácsolni, és ezeket a korbácshegyeket az első 9 medvenyomba tették, a mit értek, akkor a medve nem jut tovább egy mérföldnyire se, akármilyen jól lehet is a havon járni.

A medvére vonatkozó varázslatok még:

7. A medve bezárása. 8. A medve kényszerítése, hogy visszatérjen a nyomára és a vadász felé forduljon. 9. A medve fészkének fölfedezése. 10. A medve rábírása, hogy télire a régi fészkébe jöjjön. 11. A medve fölkelése a fészkéből. 12. A medve kényszerítése, hogy a dögre menjen. 13. A medve megállítása, megjuháztatása, megigézése. 14. Hogy a dárda és a fegyver fogjon a medvén. 15. Hogy a medve-

vadász meg ne igéződjék, hogy szem ne ártson neki. 16. Hogy a puska elsüljön, hogy a puskagolyó fogjon a medvén. 17. A medve fogása lakattal. 18. A medve tora. 19. A medve a másik oldalára fordul.

20. A medve szépítő nevei (euphemismusai). A medve tiszteletét azzal is akarták bizonyítani, hogy mindenféle szépítő elnevezéssel illették, nehogy a vadász ellen haragra gerjedjen és hogy nyár idején megkímélje a nyáját.

Mátyás napig szabad a medvét medvének hívni, de Mátyás napján, mikor a tél már útban van, a medve a másik oldalára fordul és azután a fészke száadája felé fordulva alszik tovább, azért ha még azután is medvének mondják, akkor nyáron dühös. Ő azt meghallja, az ördög megjelenti neki.

A medve szépítő nevei:

„Gabnás tarisznya, nagyobbféle.“

„Mönnikäinen (maczkó), nagyobb fajta.“

„A farkasnál (hukka) kisebb.“

Ez a „hukka“ szintén euphemismus a farkasra, melynek igazi neve a finnben: susi; a hukka = veszedelem.

Ezen kívül a finn nyelv még számos szépítő jelzöt alkalmaz a medvére, csak hogy ennek igazi nevét elkerülje. Ilyen szépítő jelzők a Kalevalá-ban: a homlokos (otso), az erdő szépe, a liget nótása, a szépséges ember, a mézes tenyerű, a posztónadrágos, a gubanczos nadrágú, a pénzes (drága) szőrű stb. stb.

De van a finnben egy egész sereg olyan elnevező szava is a medvének, a melyek alkalmasint szintén ilyen szépítő epithetonok, de jelentésük már nem világos. Ilyenek: Kauko, kontio stb. Ezekre talán a dúsgazdag vogul medvecultus ide vágó kifejezéseinek összehasonlító vizsgálata fog világosságot deríteni.

A magyarban, mint tudjuk, nincs a medvére igazi elnevező szó; a „maczkó“ egyszerűen a Mátyás, Matyi névnek olyan kicsinyítése, mint Laczkó a Laczinak; a szláv eredetű „medve“ (med-ved = mézevő) eredetileg szintén csak szépítő epitheton. Ugyanilyenek, s a finn és vogul állatcultusszal való közösségre vallanak ezek a szavak „szarvas“, „farkas“, „ravasz“, (a róka régi magyar neve). Az eredeti elnevező szók kétségkívül megvoltak, de az állatok tiszteletéből eredt gyér használat mellett lassanként feledésbe merültek.

Megjegyzések „A Gesta Romanorum hatása a magyar népköltészetre“ című dolgozatra.*)

Személyes tekintetekből óhajtottam volna, ha a következő észrevételeket más teszi meg Dr. Lázár Béla úrnak a néprajzi társaság egyik mult évi ülésén felolvasott czimbeli értekezésére. A vállalkozót azonban hiába vártam s így — bár kissé megkésve — a tudományos igazság érdekében mégis csak hozzá szólok a véleményem szerint hibás módszerű s így eredményeiben is úgyszólván teljesen téves cikkecskéhez, nehogy ősi szokás szerint csakhamar tudományos kánonná váljanak a benne hirtetett tételek.

Hibásnak azért mondtam a kis dolgozat módszerét, mert abból a téves feltevésből indul ki, hogy ha egy-egy a nép ajkán élő mese megvan véletlenül a „Gesta Romanorumban,“ okvetetlenül ebből kellett a nép mesekincsébe kerülnie. Nem szükséges hozzá tulságos nagy tájékozottság a mese-vándorlás problémái körül, hogy belássa valaki, mennyire nem érdemes ily alpra épületet emelni. A mily könnyű dolog ugyanis a mese-tudomány mai haladottsága mellett reá mutatni egy-egy mesénk valamelyik rokonára a Jokohamától Lissabonig hőmpölygő népmese áradatban vagy az exemplák és facetiák irodalmában, ép oly kényes feladat a mese vándor-útjának pontos követése állomásról állomásra s a közvetlen forrás meghatározása, melyből egy-egy mese valamely nép ajakára került. E téren ma is a legtöbb esetben csak tapogatózdik a tudomány, s ha pozitív eredményeket helylyelközzel mégis mutat fel, ezeket egy-egy szerencsés véletlen mellett csak a különböző tényezők lehetőleg óvatos befolyásának köszönheti. Már jóval könnyebb a megállapodás negatív irányban, ha t. i. annak kimutatásáról van szó, hogy valamelyik mesetypus bizonyos változata a vele szembeállított másik varianstól függetlenül alakult ki s vele közelebbi rokonságba nem hozható; még kényelmesebbé válik azután a feladat, ha a kölcsönadónak feltételezett forrás, mint a mi esetünkben is, irodalmi mű s így benne az összehasonlított mesék anyaga fixirozva jelenik meg. Ily esetben *elég egyetlen egy oly jellegzetes motivumnak kimutatása a népmesében, mely a vele szembeállított irodalmi változatban hiányzik, míg más variánsokban feltalálható, hogy a feltételezett közvetlen hatás lehetőségét megtagadjuk.*

Lássuk a tétel alkalmazását sorban az egyes népmesékre, melyekben Dr. L. úr a „Hármas História“ hatását keresi. Ott van mindjárt az első, „A zarándok és az Isten angyala“ című mese *Arany-Gyulai gyűjteményéből*, mely Lázár úr szerint nem egyéb a Gesta 80-ik históriájánál (mint mondja „majdnem szórul-szóra“ megegyezik vele.) A kérdéses két mese futólagos áttekintése meggyőzhet bennünket, hogy azok egész sereg motivumra nézve elütnek egymástól, a mennyiben a Gesta elbeszélésének egyes részletei a magyar mesében vagy másképp vannak előadva, vagy nem fordulnak elő benne, de viszont a magyar

*) Lásd: Ethnographia 1891. VI. f.

mesében is van nem egy mozzanat, mely a Gestából teljesen hiányzik. Azonban mindez eltéréseket ki lehetne még magyarázni, úgy fogva fel őket, mint az átvevő nép képzelete szabad munkásságának eredményeit s azért nem is szándékozom velük foglalkozni, a következő néhány mozzanat kivételével. A Gesta Romanorumban a kis gyermek megöletésének üdvös voltát az angyal azzal indokolja, hogy mielőtt megszületett volna, atyja alamizsnálkodó, jótékony férfiú volt, de a gyermek születése után kapzsivá lett, kuporgatott, hogy őt gazdaggá tegye. Megölte hát (t. i. az angyal) a gyermeket s apjából ismét jó keresztény lett. A magyar mese itt egész másképen motivál: „Annak a jó szívű gazdának azért öltem meg egyetlen fiát, mondja az Isten angyala, mert szülei elkényeztették volna s lett volna belőle egy akasztófára való gazember stb.“ s ime ugyane megokolást találjuk a korán ide vágó elbeszélésében (a fiu kegyes szülők gyermeke volt, de maga istentelen és gonosz indulatu) s a *Gonzenbach*-nál 92 sz. alatt található variánsban is (a gyermek rabló-gyilkossá vált volna, ha tovább él). E megegyezések, bár egészében mesénk közelebb áll a Gesta elbeszéléséhez, mint akár a sicíliai, akár a korán-beli változathoz, határozottan arra vallanak, hogy mesénk nem a Gestából került a magyar nép ajakára, hanem a mesetypusnak oly valamely változata révén, melyben az említett vonás a magyar mesével egyenlően volt meg. Ugyanez eredményre jutunk egy másik mozzanat vizsgálata nyomán is. A Gesta elbeszélésében az angyal, midőn társul szegődik a remetéhez, azonnal megmondja neki, hogy kicsoda; a magyar mesében a remete nem ismeri utitársát s ez csak a botránkoztató tettek végrehajtása után nyilatkozik meg előtte, ép úgy, mint a *Gonzenbach*-féle változatban, mely magunkkal egyezőleg adja elő azt is, hogy küldetését végezve, az angyal az égbe száll (a magyarban „fényes lángszekéren“), míg e vonás a Gestából teljesen hiányzik. A ki tisztában van az ily mesei vonások természetével, az tudni fogja, hogy itt véletlen találkozásról nem lehet szó s ezzel megdől mesénk a Gestából való származtatásának lehetősége is.

A Gesta 124-ik meséjével szembeállított magyar mesékről — egynek kivételével — szintén tévesen hiszi dr. L. úr, hogy azok a Gestából kerültek a nép ajkára. Az említett kivétel a *Pesti Hirlap* 1882. okt. 18-ki számában közölt mese Toldiról, mely nem ugyan *szórol-szóra*, de motívumról-motívomra egyezik a Gesta elbeszélésével, míg a többi négy, „Az okos leány“ közös czime alá foglalható magyar népmese azzal csak egyetlen mozzanatra nézve mutat egyezést. A dolog itt úgy áll, hogy ez okos leányról szóló mesék külföldi társaikkal egyetemben*) valamennyien egy közös mesetypus külön csoportot alkotó változatai. Ugyanazon mesetypus ez, melynek egy másik

*) Kezennél e pillanatban a következők vannak: *Grimm* Nr. 94. *Radloff*, Proben der Volkslitteratur der türkischen Stämme. I. 197. I. *Colshorn*. Märchen u. Sagen. N. 26. *Kunos*, Oszmán-török népköltési gyűjtemény. I. 10. sz. (V. ö. még *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn*, II. 3. füz. 365—366 I. Az aranyke, Ipolyi gyűjteményéből; a szerkesztőség jegyzetében bő variáns-jegyzék.)

cs oportját a czinkotai kántorról szóló s ezzel rokon mesék alkotják. Főelemük egy kelletlen helyzetből való menekülés, bizonyos rejtvények megfejtése, vagy nehéz — többször teljesíthetetleneknek látszó — föl-
 adatok ügyes megoldása, illetőleg elodázása révén. Ily a Gesta mesé-
 jéből hiányzó elodázások találhatók pl a Dr. L. úr említette „Arany
 eke” című s a *Nyelvör* II. 275, továbbá a *Népköltési Gyűjtemény* I.
 478. l. közölt meséken kívül *Radloff* i. h. (Igy a Nkgy.-beli mesében a
 király odá izen az okos leánynak, hogy van neki a padlásán száz
 esztendő s kendere, fonja meg azt czérnának. A lány erre visszaizen,
 hogy van nekik száz esztendő s sövényök, csináltasson abból a király
 arany orsót, akkor szivesen megfonja az arany fonalat. *Radloff* nál
 Jázán Tschätschän, a fejedelem, ködarabokat küld az okos leány ap-
 jának, hogy belőlük csizmát csináljon. Mikor ezekért jön J. Tsch., a
 leány az úton homokot szed egy zacskóba. J. Tsch. kérdésére, hogy
 mit akar a homokkal, azt feleli: czérnát akarok csinálni belőle. Erre a
 fejedelem: Ki látta, hogy valaha homokból czérnát csináltak? A lány:
 Hát kőből készült csizmát ki látott?) Még messzebb menő egyezést
 találunk a *Nyelvör* IV. 375. l. közölt „Az öreg ember s az arany
 mozsár” című mese, meg Grimm 94. meséje között. Mindkettőben az
 arany mozsár motívumból fejlődik a mese cselekvénye s azután is egy
 csapáson halad egészen a király s okos leány lakodalmáig. Innen a
 Grimm-féle mese átcsap azon elbeszélések körébe, melyek — bár kissé
 távolabbról — a Pentamerone *Sapia Liccarda* cz. meséjének themá-
 jához tartoznak, megegyezőleg az arany ekéről szóló s részben a
Nyelvör, II. 275. l. található magyar mesékkal, továbbá *Colshorn* id.
 meséjével s különbözve a Gestától, mely e részletről nem tud. Szóval,
 ha ezek után szemügyre vesszük a Gesta szövege hozott meséjét, a jelzett
 motívumok közül egyetlen egyet fogunk csak benne találni, t. i. bizo-
 nyos nehéznek látszó feladatok ügyes megfejtését s ez a mozzanat is
 kombinálva jelenik meg *Cosquin* 77. számú meséjének s számos ro-
 konának themájával (*Cosquin* Contes populaires de Lorraine II. k.
 317 s köv. ll.), mely azon fordul meg, hogy egy férj elhiteti feleségé-
 vel, hogy meggyilkolt valakit s tetemét elrejtette. A nő aztán vagy
 csacsakaságból, vagy férjétől provokálva, a titkot elárulja s ekkor kivil,
 hogy ez állítólagos gyilkosság csak a férj részéről felállított kelepceze
 volt. Oly mesékben, melyek hőse az okosleány, e részletnek természet-
 sen helye nem lehet, s nem is találjuk az említett magyar népmesék-
 ben sem.

Átérhetünk a Gesta 57., Focus kovácsról szóló elbeszélése, melylyel
 rokon mesék a *Nyelvör* II. 132. l. és u. o. XVI. k. 187. l. vannak
 közölve. Ezek sem a Gestából kerültek a magyar nép ajkára, mint Dr. L.
 úr állítja. Arra nem helyezek súlyt, hogy a Gesta-beli elbeszélés bevezető
 része (Virgilius bűvös szobráról) nincs meg a magyar változatokban;
 a nép ezt elfeledhette. De az első helyen említett magyar mesében
 már fontos mozzanat a származás eldöntésére nézve, hogy a szegény
 ember két krajczárt annak ad, „a ki a tavvali bűnit siratya,” (t. i.
 megesett leányának), mert ugyane vonással találkozunk egy szintén e

körbe tartozó mesében *Jahn Ulrichndl*, Volksmärchen aus Pommern und Rügen. 1891. a 23. szám alatt. Itt az öreg Fritz (Nagy Frigyes) többek közt azt kérdi az okos fiutól: „Mit csinál a nénéd?” s a felelet reá: „Die beweint, was sie im vorigen Jahre belacht hat,“ ugyanazon magyarázattal, mint a magyarban, E forrás hiányzik a Gesta elbeszéléséből s így ez nem lehetett a magyar mese forrása. Hasonló fogódzkodónk akad a másik magyar varianst illetőleg; ebben ugyanis mesénk a Gesta elbeszélésénél gazdagabb kialakulásban jelenik meg, a mennyiben megvan benne a mese befejező részlete is (a király képének látásáról), mint a legtöbb ide tartozó népmesénél. V. ö. *Jahn* i. h. Nr. 23. *Simrock*, Deutsche Volksmärchen Nr. 8. *Engelien és Lahn*, Der Volksmund in der Mark Brandenburg. I, 116. l. *Zingerle*, Tiroler Kinder- u. Hausmärchen. II. 121. *Gonzenbach*, Sicilianische Märchen. 50. A Gesta hatásáról tehát, melyből e részlet hiányzik, ennél a mesénél sem lehet szó.

Az eddigiekből meggyőződhattunk, hogy az eredet kérdésének eldöntésénél nem elég az illető mesét egészében tekintenünk, hanem folyton figyelemmel kell kísérnünk az egyes elemeket, melyekből a kérdéses változat felépült; oly mesék tehát, melyeknek csak tárgyát ismerjük, melyekre csak úgy hallomásból emlékszünk, az ilyenü vizsgálódás keretébe egyáltalán nem vonhatók be, így tehát az a két népmese sem melyeket Dr. L. úr a Gesta 125. és 12. elbeszélésével állít szembe. Sem ő, sem Imre Sándor, kire hivatkozik, e mesék szövegét nem nyújtják, egyébütt sincsenek feljegyezve s így egyelőre hozzájuk szólni nem lehet.

Elérkeztünk az utolsó magyar népmeséhez, melyet Dr. L. úr a „Hármas Históriából“ származtat. Ez Erdélyi „Népdalok és mondák“ gyűjteményének „Mátyás király arany gyapjas báránya“ című meséje. Egy pillantás reá meggyőzhet bárkit L. úr tévedéséről. A Gesta illető történetének (Cap. 111.) hőse *Argus*, kitől a reá bízott aranyszarvú teheneket *Mercur* rabolja el, miután sikerült őt dalaival elaltatnia. Világos, hogy itt voltaképp *Jo* mythikus történetével van dolgunk, melynek az Erdélyi-féle meséhez s számos társához*) csak annyiban van köze, amennyiben e mesekörből beléje került a földbe tűzött bot epizodja. Mesénkben és társaiban ugyanis (kezemnél: *Straparola* Les facétieuses nuits. Paris, 1882. ed. Jouaust. III. 5. *Gonzenbach*, Sicilianische Märchen, 8. *Imbriani*. XII. Conti Pomiglianesi, 1) a juhász, illetőleg csordás becsületes őszinteségének próbára tétele a földolog (a Gestából teljesen hiányzik); különbség továbbá, hogy a gondjára bízott állatot nem úgy lopják el tőle, hanem maga adja oda jó szántából a megejtésére kiküldött leány- vagy asszonynak. Szóval mesénk úgy egészében, mint részleteiben a Gesta elbeszélésétől nagyban különbözik s közelebbi rokonságát egész másutt kell keresnünk.

Végeredmény tehát: a 11 népmese közül, melyeket Dr. L. úr a

*) L. *Katona* L. összeállítását az Ethnographia 1891. évf. 2. füzetében. Pótlásul ide csatolom még: *Imbriani* V. „XII Conti Pomiglianesi“ 1. számát és *Sébillot* P. „Contes populaires de la Haute-Bretagne“ XXXII. meséjét.

Gestából származtat, 8 határozottan *nem* a Gestából került népünk ajakára kettő egyelőre nem jöhet tekintetbe, s így marad egyetlen egy — a *Pesti Hírlapnak* Toldiról szóló meséje, melyről valószínűséggel lehet állítani, hogy a „Hármas História“ a forrása. — Lehet, hogy a további kutatás a felszínre vet még egy-egy ezen forrásból került népmesét, de annyi bizonyos, hogy a jelzett eredményből folyólag kissé merész volna azt állitanunk, hogy „a Gestáknak oly nagy hatásuk volt népmeséinkre, mint talán semmi másnak“ s bizonyos az is, hogy a jó öreg „Hármas História“ valóban szerény babérral kellene beérnie, ha ezt tekintenők „valódi és elvülhetetlen érdemének“

Binder Jenő.

A M. Néprajzi Társaság IV. közgyűlése.

(1892. május hó 7-én)

I.

Xantus János alelnök elnöki megnyitója.

Tisztelt közgyűlés!

Van szerencsém a szép számban összegyűlt tagokat üdvözölni, s minthogy az alapszabályok által követelt tagok száma jelen van, a közgyűlést megtarthatónak jelentem ki.

Az utolsó közgyűlés óta, de különösen mélyen tisztelt néhai elnökünk Hunfalvy Pál halála óta társaságunk válságos helyzetbe jutott, a mennyiben nem folytak be rendesen a tagsági illetékek, folyó szükségleteik fedezése megakadt, de különben is a társaság működése igen egyoldalunak tekintett több oly tekintélyek által, melyeknek szorosabb bevonása és működése igen kívánatosnak tartott, e végből a választmány egy 9-es bizottságot küldött ki, hogy megvizsgálva a tagjegyzéket, pénz- és könyvtárt, adjon jelentést, ha vajjon fennállhatónak tartja-e továbbra is a társaságot, s gondoskodják arról is, hogyan lehessen fedezni a társaság tartozásait.

A 9-es bizottság eljárta megbízásában, s a választmány elő fogja terjeszteni mindazon javaslatokat, melyeket czélszerűnek talált a társaság folytathatása érdekében, mint p. o. egy új alapszabály-tervezetet, s a 9-es bizottság anyagi támogatást is szerzett a társaság fennállhatása érdekében, s más anyagi források kilátásba helyezvék.

Ezen örvendetes eredmények felsorolását előre bocsátva, van szerencsém a közgyűlést ezennel megnyitni.

Herrmann Antal titkári jelentése.

Tisztelt közgyűlés!

Azok után, a miket t. alelnökünk megnyitó beszédjében kijelentett, éz azok előtt, a miket a választmány különösen a társaság reformjára nézve előterjesztendő lészen, nekem mint titkárnak igen kevés előadni valóm lehet, s jelentésemnek, már csak az ismétlések elkerülése és az idő kimélése végett is, inkább a lefolyt társasági év rövid krónikájára kell szoritkoznia

Az elmúlt évet örökre szomorú emlékezetivé teszi társaságunkra nézve első elnöke, Hunfalvy Pál elhunyt. A társaság nem mulasztotta el kegyeletének a szokás szentesítése külső jelekkel is kifejezést adni, ezen kívül külön bizottság feladatává tétetett, megállapítani a dicsőült emléke megörökítésének módozatait.

A társaság életének nemcsak első hivatalos három éves ciklusa, hanem általán a kezdet, a megalakulás nehéz, küzdelmes korszaka fejeződött be Hunfalvy Pál halálával, és e pótolhatatlan veszteség megrendítette a még nem eléggé megszilárdult és adminisztrációs bajokkal vesződő társaság alapszervezetét.

A fiatal társaságunk képviselte nagy jelentőségű nemzeti kulturügy néhány lelkes, de az aktiv adminisztrációban eddig kevésbé részes, barátjának egyesített buzgalma és szakavatottsága megtalálta, formulázta, sőt részben már megszilárdította azt az alapot, a melyen a társaságot nemcsak fenntartani, hanem szervesen és biztosan fejleszteni is lehet. Az a nagyszabású reformjavaslat, a melyet ez iránt a választmány a t. közgyűlés elé fog terjeszteni, kizárólag az ő érdemök, s első sorban nekik lesz köszönhető a társaság ujja születése, mondhatni második megalapítása. Hálás elismerés illeti ezért mindenekelőtt Herman Ottó urat, a hazai néprajzi érdekek régi bajnokát, aztán Xantus János urat, kire a legváltóságosabb időben háramlott a társaság vezetésének nehéz tiszte, továbbá Török Aurél és Goldziher Ignác urakat, kiket épen most tüntetett ki Akadémiánk a társaság körébe tartozó disciplinákban szerzett nevezetes érdemeikért, és hogy még csak egyet említsek, Munkácsi Bernát urat, a ki a népelet teljébe lépett a nyelvbuvár legtökéletesebb műszereivel. Ez oszlopos férfiak tevékenysége ezutánra is biztosítva van a társaság javára s nagyrészt általuk a magas kormány és a Nemzeti Muzeum támogatása is, és biztosan remélhetjük, hogy a M. T. Akadémia tényleges pártfogása sem fog elmaradni. Mindezekhez azonban még az is szükséges, hogy e példákön buzdulva, tagtársaink zöme kötelességeit teljesítve, tevékenyen közreműködjék cél-

jaink elérésében és minél több új hivatást szerezzen törekvéseinknek! Ekkor fenséges védnökünk égise alatt bizalommal nézhetünk társaságunknak és a hazai népvizsgálat ügyének jobb jövője felé!

De hogy az igen kedvezőtlen körülmények között is a mult sem volt egészen meddő, ezt talán joggal állithatni a társaság mult évi működésének következő vázlatos és a száraz adatokra szorító összeállítás alapján.

A társaság ülésein a mult évi jelentés óta a következő felolvasások és előadások tartottak:

1891. május 2. III. közgyűlés. Hunfalvy Pál, Elnöki megnyitó. Dr. Réthy László, A magyar nemzet alakulása.

1891. május 30. XVI. felolvasó ülés. Dr. Szádeczky Lajos, A hétfalusi és aldunai székelyek női kézi munkájáról. (Bemutatással).

Dr. Kúnos Ignác, Adakalehi tanulmányútjáról. (Bemutatással).

Dr. Lázár Béla, A Gesta Romanorum hatása a magyar népköltésre. Bellosics Bálint, Alsó-Lendva népeletéből.

1891. szept. 30. XVII. felolvasó ülés.

Dr. Jankó János, Kalotaszeg magyar népe cz. művének bemutatása, s a „kalotaszegi babonák“ fejezetének felolvasása.

Strausz Adolf, Bolgár házassági szokások.

1892. okt. 31. XVIII. felolvasó ülés.

Herman Ottó, A harangok szava és még valami, felolvasta Herman Ottóné.

Herrmann Antal, A néprajz a millenniumi országos kiállításon.

Dr. Alexics György, A számok meséje.

1891. nov. 28-iki XIX. felolvasó ülés. Emlékkülés Hunfalvy Pál 50 éves akadémiai tagságának megünneplésére.

Xantus János alelnök üdvözlő beszéde.

Hunfalvy Pál elnök felelete.

Herrmann Antal, Hunfalvy Pál mint ethnographus.

Herman Ottó, A magyar pásztorok remekei. (Bemutatással).

Dr. Munkácsi Bernát, A vogulok medve-esküje.

Dr. Réthy László, Hunfalvy és a rumének eredete.

Dr. Katona Lajos, A mese-vizsgálat legközelebbi feladatairól.

Vikár Béla, Kalevala, X. runo.

1892. január 30. XX. felolvasó ülés.

Lindner Ernő, Szepesi német tájszólású kortesvers Hunfalvy Pál mellett, 1856.

Baróti Lajos, Délvidéki német népballadák.

Kurcz Sámuel, Hiencz lakodalom.

Lehoczky Tivadar, Német telepek Beregmegyében.

Dr. Szilágyi Albert, A bártfai Roland.

Dr. Wlislócki Henrik, Erdélyi szász gyermekjátékok.

1892. február 20-iki XXI. felolvasó ülés.

Xantus János alelnök megnyitó beszéde.

Wlislócki Henrikné, Jósló állatok a kalotaszegi néphitben.

Nagy József, Hegyhátvidéki hangutánzók és babonák.

Kálmány Lajos, Magyar vizözön-mondák.

Márton József, Növénynevek a nép nyelvében.

1892. márczius 27. XXII. felolvasó ülés.

Káldy Gyula felolvasása a Thököly Imre, Rákóczi Ferenc korabeli és a közvetlen utána következő időből való dalok, nóták, egyházi énekek és tánczokról 24 zenemű bemutatásával, a magyar zeneiskola tanárainak és növendékeinek s a magy. kir. opera több kiváló tagjának közreműködésével.

Összesen tehát egy év alatt 9 felolvasó ülés, 31 felolvasással és előadással.

A választmány 13 ülést tartott, a választmány kiküldötte 9-es bizottság pedig két hónapon keresztül úgyszólván permanenciában volt és minden héten ülésezett.

A társaság hivatalos értesítőjéből, a titkár és a jegyző szerkesztette Ethnographiából 1891-ben megjelent a II. évfolyam 10 füzetben több mint 26 iven, az 1892-iki III. évfolyamból eddig 5 füzet 15 1/2 iven. Ezen kívül segélyezte a társaság működésének német értesítőjét, (Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. Zugleich Anzeiger der Gesellschaft für die Völkerkunde Ungarns) a melyből 1891. és 1892-ben eddig 8 füzet jelent meg 12 iven.

A társaságnak jelenleg 20 alapító és 640 rendes tagja van; ezek közül az idén 40-től visszaérkeztek az Ethnographia példányai, részint a lakhely ismeretlen volta miatt, részint pedig a címzettek nem fogadták el; így 600-ra tehető azon tagok száma, a kik elismerik tagsági kötelezettségüket.

A társaság tagjai közül a múlt évben elhunytak: Hunfalvy Pál alapító tagon kívül Komócsy Lajos, Pratscher Ede, Deschán Arthur, Dr. Hamary Dániel, Dr. Hirschler Ignác, Jovanovics Miklós, Dr. Lutter Nándor. Budenz Józsefben társaságunk pártfogóját gyászoljuk.

Ennyivel számolhatok be a társaság nyilvános működéséről, egy évi multjáról. A jövő képét a 9-es bizottság reform-tervezete terjeszti

a t. közgyűlés elé. Ha e nagy koncepczióju javaslat a vele szervesen összefüggő személyi kombinációkkal együtt megvalósul, akkor realizálódnak jó részben az én eszményeim is, a melyeket a társaság közelebbi jövője iránt ápoltam.

T. tagtársaimnak köszönetet mondok azért a jóakaratu elnézésért, a melyet a társaság adminisztrációja körüli számos fogyatkozásom iránt tanusítottak, bizonyára méltányolván jó szándékomat s a társaság alakítása körüli szerény érdemeimet, s ezennel a t. közgyűlés kezébe bocsátom vissza tisztségemet.

Pénztárvizsgáló bizottság jelentése.

Tisztelt Választmány!

Alulírottak a Magyarországi Néprajzi Társaság 1891. évi számadásainak megvizsgálására küldetvén ki, szerencsénk van jelenteni, hogy Dr. Borovszky Samu pénztáros lakásán mai napon megjelenvén, az érintett számadásokat pontosan vezetetteknek, azoknak egyes tételeit a pénztáros könyveivel s a szükséges tanusítványokkal teljesen egyezőnek, a Budapest fővárosi egyesült takarékpénztárban elhelyezett alapítványokat a legjobb rendben találtuk.

Ehhez képest indítványozzuk, hogy a t. Választmány Dr. Borovszky Samu pénztárosnak az 1891. évi számadásokra nézve a fölmentvényt megadni méltóztassék.

Budapest, 1892. márczius 4.

Dr. Jankó János,
biz. előadó.

Dr. Réthy László,
mint a vizsgáló bizottság elnöke.

Jelentés a Magyarországi Néprajzi Társaság könyvtáráról.

A Magyarországi Néprajzi Társaság könyvtárának alapját Herrmann Antal és neje vetették meg mintegy 1400 kötetre menő nagybecsű könyvadományukkal. A könyvtár jelen állapotában sem foglal magában többet mintegy 1500 kötetnél, a mi az eredeti alaphoz viszonyítva, $\frac{1}{15}$ rész gyarapodásnak felel meg. E kis rész a M. T. Akadémia és egyesek adománya. Ezen kívül Herrmann folyton gyarapítja a társaság könyvtárát.

A könyvtár legjelentékenyebb részét külföldi folyóiratok teszik; ezeknek nagy része igen becses és hazánkban máshol nem található. Gazdag a könyvtár még magyar, német, oláh és más népköltési gyűjteményekben.

Elhelyezését illetőleg valami 1000 darab könyv az Akadémiában

van, 300 darab, nagyobb részét újabb járulékok, Herrmannál, a többi a társaság egyes tagjainál van tudományos használatra, így nagyobb számban: Katona Lajos, Wlislöck Henrik, Alexics György, Sebestyén Gyula, Nagy Géza, Pápai Károly, Vikár Béla s gr. Zichy Gézánál.

A mily nagy érdeme van Herrmann Antalnak a könyvtár létrehozása körül, épen oly hálára kötelezte ő a társaságot a könyvtárnak nagy fáradsággal járó ismételt rendezése által.

A könyvtár tavaly a M. T. Akadémia képes terme mellett levő folyósójának külön rekeszében volt a társaság állványain felállítva és Herrmann Antal által szakok szerint teljesen rendezve. Mikor Herrmann épen hozzá fogott a katalogus készítéséhez, nagyobb építkezési átalakítások miatt kihelyezték a könyveket és halomra rakták az akadémiai könyvtár egy sötétes átjáró helyiségében, az állványokat pedig a pinczébe tették. Itt a könyvek teljesen hozzáférhetetlenek voltak s ilyen állapotban látta azokat a kilenczes bizottság könyvtári albizottsága. Azóta Herrmann Antal nagy fáradsággal ismét teljesen rendbe szedte a könyveket, szakok szerint rendezte és az Akadémiától e célra kijelölt állványokon felállította.

A polczok zsufolva vannak ugyan, de a mostani elrendezésben mégis minden könyv elég könnyen megtalálható. A rendezésnél Herrmann sajnálattal konstataálta néhány értékes könyv hiányát.

A könyvek két nagy állványon következőleg vannak besosztva:

A) állvány.

- 1-ső polcz. Magyar folklora s eff.
2. " Akadémiai kiadványok.
3. " Magyar ethnographia.
4. " Román (oláh, francia, olasz stb.) folklora.
5. " Finn-ugor és keleti folklora.
6. " Magyar folyóiratok.
7. " Magyar helyrajz.
8. " O. M. Monarchia írásban és képen (két nyelven), magyar folyóiratok.
9. " Vegyes lapok és kivágások.
10. " Német folyóiratok.

Alant: Tudománytár, stb.

B) állvány.

- 1- 2. polcz. Szláv ethnographia és folklora.
3. " Szláv ethnographia. Hátnl: görög, latin mythologia s eff.
4. 6. " Német folklora.

5. „ Német folyóiratok.
7. „ Német, és hátul angol folyóiratok.
8. „ Általános ethnographia, hátul erdélyi szász ethnographia.
9. „ Kulturtörténelem.
10. „ Utazások.

Fent: angol folyóiratok s néhány nagy kulturtörténeti munka. Ezenkívül az ablakfülkékben magyar lapok és folyóiratok.

Itt vannak elhelyezve az „Ethnographia“ első (1890-iki) évfolyamának példányai számonként összekötve

A Herrmann lakásán levő könyvek szintén rendezve vannak, és a tagok rendelkezésére állanak.

Eddig még nem volt alkalom arra, hogy a könyvek leltároztasanak, megbecsültessenek, s a társaság részére hivatalosan átvétessenek. Ezt csak akkor lehet megtenni, ha a könyvtár alkalmas helyen állandóbban együtt lesz.

Mélyen tisztelt közgyűlés! Ezek a könyvtár eddigi történetére és jelen állapotára vonatkozó adatok. Jelzője e könyvtár is Herrmann Antal áldozatkészségének, kinek társaságunk létrehozása körül oly nagy érdemei vannak. Kicsiny kezdet, mely szép reményekre jogosít. Hogy e remények teljesejdenek, arra törekedni, azon munkálni, mindnyájunknak feladata, erkölcsi kötelessége. Ezen reményben adom át a könyvtárt utódomnak, ki majd látni fogja az érett gyümölcsöket is, melyeket társulatunk tagjainak buzgósága irodalmi téren létre fog hozni.

Budapest, 1892. május 7-én.

Dr. Patrubány Lukács,
e. i. könyvtárőr.

Kivonatok a M. Néprajzi Társaság üléseinek jegyzőkönyveiből.

I.

A társ. III. rendes (összesen IV.) közgyűlése 1892. május 7-én.

Xántus János alelnök kegyeletes szavakban emlékezik meg a társaságunkat első elnökének, Hunfalvy Pálnak halálával ért súlyos veszteségről s indítványára a társ. közgyűlése is jegyzőkönyvi kifejezést ad nagyérdemű megalapítója s hazánkban az Ethnographia első tudományos művelője elhunytán érzett mély gyászának.

A 9-es bizottság előterjesztését a közgyűlés egyhangulag elfogadja.

A titkári, pénztárnoki, számvizsgáló bizottsági és könyvtárnoki jelentések tudomásul vétele után (l. e. jelentéseket a jk. mellékletei között), a közgyűlés az illető tisztviselőknek a lefolyt társulati évre a felmentvényt megadja. Herrmann Antal a 9-es bizottságnak az alapszabály-változtatásra vonatkozó javaslatát általánosság-

ban ismertetvén, a közgyűlés az új alapszabályok elfogadásához elvben és általában hozzájárul, a mire Katona Lajos jegyző pontról-pontra referálja a tervezetet, melyet csekély stiláris módosítások kivételével a 9-es bizottság szövegében fogad el a közgyűlés.

Következett a tisztikar választása, melynek eredményét I. e füzet borítékán.

II.

A választmány 1892. május 14-én tartott alakuló ülése.

Herman Ottó elnök indítványára a választmány elhatározta, hogy a 9-es bizottság továbbra is fenntartandó és a társaság sürgős elintézését és tanácskozást követelő ügyeiben a vál. utólagos felülbírálása mellett leendő eljárással megbízandó. Továbbá felhatalmazza az elnököt, hogy mindazon ügyekben, melyek még a 9-es bizottsággal való előleges tanácskozás lehetőségét is kizárják sürgősségüknél fogva, a választmánynak történendő utólagos bejelentés mellett saját hatáskörében intézkedjék. Így különösen az új alapszabályok felterjesztése, a társaság reformjára vonatkozó legközelebbi teendők és különösen a társulati folyóirat ügyének és a társ. ezzel összefüggő anyagi helyzetének rendezését illetőleg.

III.

A társaság 1892. május 28-án tartott felolvasó ülésén a következő előadások kerültek sorra:

1. Herman Ottó: A halászatnak mint ösfoglalkozásnak viszonya a néprajzhoz. (Bemutatással.)
2. Török Aurél: Az emberbuvárlat a néprajzban.
3. Vikár Béla: A finnek vadászati babonáiról.

IV.

A május 28-ki felolvasó ülést követő vál. ülésen egyes apróbb folyó ügyek intéztettek el.

Katona Lajos
jegyző.

Hazai irodalom.

Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. 155. 156. 158. Dalmácia, képzőművészet, közgazdasági élet. 157. Budapest. Közművelődési intézetek. A magyar rodalom

Dr. Havass Rezső alapvető bibliographiai nagy művének „Magyar Földrajzi könyvtár“ a jelen füzethez mellékelt prospektusát ajánljuk t. tagtársaink figyelmébe. Havass munkája a hazai néprajzzal foglalkozók részére is nélkülözhetetlen irodalmi segédkönyv lesz.

S. Klein, Glick auf. (Pünkösdi vers szepesi tájszólásban a Dobsinaiak nevének népies etymológiája alapján; Dobschauer = Topfschauer.)

Munkácsi Bernát. Vogul népköltési gyűjtemény II. köt. Istenek hősi énekei. regéi és idéző igéi. 1 füzet. Vogul szövegek és fordítások. 431. l. Budapest, 1892. 4 frt. M. T. Akadémia. (Behatóbban fogjuk ismertetni.)

Hazai folyóiratok.

Arménia 1892. 5. Dr. Nuricsán I. Az örmény konyha chemiája. — Szongott, Az örmény hagyományból (husvét.) — Erzsébetváros hatósági határozataiból (lakodalmi szabályzat 1718.) — Husvétii üdvözllet. — K lengyejegyzék (1761.) — Husvétii örmény népdal. — 6. Örmény konyha II. — Házasság Vánban. — Erzsébetváros szabályzat II.

Archeologiai értesítő 1892. II. Dr. Szendrey J., Magyar viseletképek czimeres i leveleinkben. II. öt képes táblával

A magyar mérnök és építész-egylet közlönye 1891. Huszka József, Hazai ornamentikánk eredete és nemzetisége. Ábrákkal és képtáblákkal 154—167. l. — Meissner Alajos, Délmagyarországi csángótelepek. Egy nagy képtáblával, 277—278.

Brassó. 1891. A szegény tót atyafiak 51 sz. — Székely népballada. 63. — Néprajzi viszonyok a keleti határszélen. 64. — Koós Ferencz. Házfeliratok és sirversek Brassómegye csángó-magyar községeiből, 5—54 (Koós tanfelügyelő jeles tagtársunk buzdítására a brassómegyei csángó községek derék tanítói gyűjtötték össze ez érdekes feliratokat s lerajzolták a házak homlokzatait s a sirköveket. Igen kívánatos volna, hogy ez értékes rajzok kiadassanak. A tanfelügyelő a tanítószágot a csángó néphagyományok gyűjtésére buzdítja, mi igen érdemes munka, a melyre leg-hivatottabbak a néptanítók. A tanfelügyelők országszerte igen sokat tehetnének ez irányban)

Erdélyi Múzeum. 1892. ápril.

Erdély. IV. füzet. Hangay O. Utazásaim az Andrassy-havasokban stb. (Az Erdélyrészi Kárpát-egyesület e kitünő képes havi folyóirata kiváló tekintettel van Erdély néprajzára; a tagok a 2 frtnyi tagdíj fejében kapják. Különösen most a turistaság és fürdőzés időszakában, ajánljuk olvasóink figyelmébe.)

Egyetemes Philologiai közlöny. 1892. 5. Loosz István, Csongor és Tünde. — Szilágyi és Hajmási tárgyaról. — 6—7. Hellebrant Á. A magyar philologiai irodalom 1891. (545—547. lapon külön Ethnographia, de számos néprajzi dolgozat más rovatokban is.)

Élet. 1892 7. füzet. H. A. Hazai néprajzi irodalom 10. Dr. Jankó J. Az ámin czéhrendszer Tuniszban.

Építészeti Szemle. Havi folyóirat. Kiadja és szerkeszti Bobula János. (Budapest, Dalszínházutca, 8.) A főváros építési terjedésének és fejlődésének nagy méreteivel nem egyenlő lépésű az építési művelés tökéletesedése. Már rég érezhető a hiánya oly nyilvános organumnak, a mely irányt szabjon révedező architektúránknak és magasabb szempontból bírálja a konkrét terveket és alkotásokat. E fontos feladatra vállalkozik Bobula szemléje, és a most megjelent gazdag és magvas tartalmu első füzetéből ítélve, helyes irányban. Az Építészeti Szemle hivatva volna, hogy idővel keretébe vonja a képzőművészet egész körét, a mely még mind képviselő nélkül áll a szaksajtóban. Az Ethnographiát Herrmann A. cikke érdekli: „Építészeink a néprajz szolgálatában.“ Igen kívánatos volna, hogy különféle szakt folyóiratainkban hasonló módon kifejtetnék az, hogy a társadalom illető osztályai mi hasznát vehetik a néprajznak és viszont mily módon szolgálhatják azt.

Magyarországi Kárpát-egyesület évkönyve. XIX. évfolyam, 1892. Münnich S., Csevegek a történelem előtti korszakról.

Magyar Hírlap. 1892. 147. Bellosics Bálint, Gorisanecz (a vasmegyei hegyvi déki vendek gyűjtőneve). Megjelent a „Muraszombat és vidéke“ 24. és 25. számában is.

Magyar Újság. 1892. 100. Heimann Antal, Magyar díszruha.

Magyar Nyelvőr. 1892. 5. Tú. Ripők. A palóc nyelvjárás. Adalék a magyar természetrajz nyelvéhez. Izé. Vakszem. Patkány. Erdélyiességek. Falka. — 6. Száz. Kaland. Fegyver. Gönczöl-szekér Csurapé.

Népnevelők lapja. 1892. 20. A magyar népdal terjesztése érdekében. (Ebből arról értesülünk, hogy ápril 30-án a fővárosban értekezlet volt, a mely a magyar dal terjesztése érdekében határozati javaslatokat fogadott el)

Szabadság. Nagyvárad 1892. 136. sz. Dr. Marienescu Atanáz, A jobbágy szónak eredete és értelme.

Slovenské Pohľady. 1892. 5. Fr. V. Sasinek, Millennium — Vol'á, čipka. — 6. Slovenské miestne názvy - Jazykovedecké drob nosti — Slovenské mená miest. — Prostonárodné povery.

Századok. 1892. 5. Az orosz évkönyvek évszámítása. — 6. II. Rákóczy György és az oláh személyek.

Természettudományi Közlöny. 1892. 6. A jobb és a bal kéz használatáról

Turisták lapja. 1892. 4—6. Egy szepesi szász lakás a Felkai Tátra-Muzeumban.

Transilvania. 1892. 5. Dr. A. Marienescu, Colchi, Metereaque turba.

Ungaria. 1892. 8. Putnoky, Elemente clasice in poesia populară română. — Réthy, Formațiunea limbei și a neamului român. — Înflința reformatiunii asupra poporului român în Ardeal — Medicini populare românești. — Dale poporului.

Ungarische Revue. 1892. 5. M. Wosinsky, Über die Beerdigung in hockender Lage — Dr. B. Lázár, Das Casseler Fortunatus-Drama — A. Handmann, Molnár Anna, ung. Volksballade.

Külföldi folyóiratok.

Am Urquell. Todvorbedeutungen im magyarischen Volksglauben. 5, (A Kátólaszeg című hetilap 1890. 2. számából). Totenfetische bei den Polen. 5. 6. — Königtum u. Göttlichkeit. 5. 6. — Tiere im Glauben der Älpler. 5. 6. — Serbischer Zauber u. Brauch Kinder halben. 5. — Vergrabene Schätze. 5. — Spukgeister. 5. — Bauopter. 5. — Sprichwörter aus Hohnstein. 5. — Geheime Sprachweisen. 5. — Hexenleiter. 5. — Katzensporn. 5. 6. — Hollandsche Scheldwoorden. 5. — Abderiten von heute. 5. Biblische Rätsel. 5. — Klapperkés. 5. — Kleine Mitteilungen. 5. 6. — Vom Büchertische. 5. 6. — Eine uralte griechische Tiertabel. 6. — Das Blut in den frühmittelalterlichen Bussbüchern. 6. — Der Eid im Volksleben. — Volksmedizin. 6. — Der gehörnte Mittag. 6. — Bastlösereime. 6. — Scheldwoorden uit N. Ost-Indie. 6.

Bosnische Post. Osterfeier in Konstantinopel, 36., 37. — Türkische Sprichwörter, 38. — Die Katze und das Schwein im Orient, 46. — Albanesen in Slavonien (az Ethnol. Mitteil. a. Ung. II. 6—8 füzetéből) 47., 48., 49.

Journal of the Gypsy Lore Society. III. 4. 1892. april. Ch. G. Leland, What we have done. — I. Sampson, Tales in a tent. — H. v. Wlilocki, The worships of mountains among the gypsies — F. H. Groome, Bulwer Lytton as a Romany rye. — D. Mac Ritchie, Gypsy Soldiers. — H. v. Elven, The Gypsies in Belgium. — In exitu ex Egypto. — Reviews, notes and queries. — Ezzel a füzettel megszünik e kitünö szakfolyóirat és feloszlik a cigány tudós társaság, a mely azt kiadta. A cigány buvárlatnak nem lesz külön közlönye, de az angol folklore társaság rendes rovatot nyit e tanulmányoknak jeles évnegyedes folyóiratában. (Folk-Lore.)

Niederlausitzer Mitteilungen. II. 4. Vergeschichtliche Fundstätten bei Jämsel u. s. w. -- Über die Lage von Grabgefäßen in Müschen — Das Alter der Pferdebohnen im Spreewald. — Flurnamen in Guben. — Kleine Mitteilungen

Oesterreichische Monatschrift für den Orient. XVIII. 4 Aus Ostasien. — Japanische Keramik — Chevrellons Streifzüge durch Indien. — Über den Strassenhandel in Peking.

Revue mensuelle de l'école d'anthropologie de Paris. II 5. L'anthropopithèque. -- Livres et revues (ezek között egy czikk a cseh néprajzi folyóiratból a magyarországi tótok viseletéről, 4 képpel.) -- Varia (a morlákoknak egy házassági szokását állítja össze néger szokásokkal).

Svenska Landsmälen. 1892 44. Lefnadsteckingar. — Visor ock melod er. — Hälsingesånger. — 45. Personnamn fran medeltiden. — 46. Kökarsmålet's Ijud ock formlära.

Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. II. 1 Faeröische Märchen u. Sagen.— Der Matronenkultus in Germanien. — Zu Goethes Parialegende. -- Der Gebrauch des Kerbholzes auf dem Thüringer Walde. — Das Frauenwettrennen in Padua. — Die Wünschelrute als Quellen- und Schatzsucher. — Kleine Mitteilungen. — Bücheranzeiger. — Sitzungsprotokolle. — Bibliographie.

Vegyes közlemények.

Anthropologiai gyűlések. Nagyfontosságú embertani, néprajzi, őstörténeti és állattani nemzetközi congressus lesz Moszkvában augusztus hó közepén. Társaságunk első alelnöke, Dr. Török Aurél, és választmányunk tagja, Dr. Pápay Károly nagyérdekű előadásokat jelentettek be. A német anthropologusok augusztus elején Ulmban tartanak gyűlést, a melyben társaságunk köréből Herrmann Antal fog részt venni.

A néprajzi társaság új tisztikara minden szombaton délután értekezletet tartott a M. N. Muzeum ornithologiai helyiségében, majd az embertani intézetben.

Hadi zenei jelzésekre csinált szövegek. (V. ö. Ethnographia III. 128., 129. l.) Frischbier, Preussische Volksreime und Volksspiele, 267—268. — Müllenhof, Sagen, Märchen, Lieder usw. 489, 519., 39. — Firmenich, Völkerstimmen I. 66. Lübeckből. — Wunderhorn, 1846, III. 425. — Simrock, Kinderbuch, 387, 666., 731. — Neue Preuss. Prov. Blätter, XII 174. — Handelsmann, Volks- u. Kinderspiele, 67. — Fiedler, Volksreime, 160.

Szatmármegyei bodpaládi babonák. Vannak, a kik tudnak szemmel verni. Egy öreg ember ismeretes volt erről; egyszer csak ránézett egy k's tarka csikére és ez mindjárt felfordult, — Vannak, a kik rá tudnak olvasni a megvert betegre s meggyógyítják, de a titkát nem árulják el, mert ekkor nem használna a tudományuk. — Ha valakinek kicsattogzik a lába, új teknőben megmossa s a mosadékot kutyával eteti meg. A kelevényt ó-hájjal megkenik és azt hajnalban kilencz kóró tetejére kiteszik. — A szent György éjszakáján való fürdést mindentül hasznosnak tartják. — Ha nagy felleg jön, a fejszét élivel kiteszik, hogy jég ne legyen. — Tüztvész alkalmával a kenyeret a házra a hegyes fába huzzák; háromszor megke-rülik meztelenül a házat, hogy a szél megforduljon. — Ha valaméknek a szeme

fáj, a tyukváluból mosdik. Egy 12 éves fiúnak tyuksetétség volt a szemén; a szalkai kórházban nem tudták meggyógyítani, a tyukválu meggyógyította (Dr. Kiss Áron-hoz irt levélből.)

Adalékok a vogul kozmogonia eredetéhez A világ teremtéséről szóló vogul regékben a melyeket *Munkácsi Bernát* közzétett ¹⁾, ráakadunk zsidó elemekre is, a melyek az iszlám hívei útján juthattak a vogulokhoz. Ezuttal csak egy részletnek eredetét óhajtom megvilágítani.

A vogul kozmogonia lezérdekesebb részei közé tartozik az Ördögfejedelem-rege²⁾. Ebben a rossz szellem *Xul-ätér* segít *Numi-Tarém*-nek a világ teremtésében. *Numi-Tarém* végre megteremti az embert is. „egy öreg embert és egy asszonyt“ agyagból és hóból s *«bőrüket egész terjedelmében körömmínőségben alakította»*. Miután a testeket elkészítette, ebére bizta azokat, ő maga pedig elment, hogy lelket hozzon beléjük. Ezalatt *Xul-ätér* rávette a kutyát, hogy odaeressze az emberek testéhez és leköpte azokat nyálával. „*Ebben a pillanatban körömmínőségű bőreik lágyakká lettek, csupán a kézujj hegyén maradt meg egy kevéske köröm, a lábujj hegyén maradt meg egy kevéske köröm.*“

Az ember bőrének elváltozásáról szóló elbeszélés zsidó eredetű. Mózes I. k. 3. f. 7. versét egy 7. századbeli aramaeus bibliafordítás úgy fordítja: „És világosakká levének mindkettőnek szemei s megtudták, hogy meztelenek, mert meztelenné váltak a *körömruhától*, a melyben teremtve lettek és elképzelék az ő szegyenüket, le-téptek hát fügefaleveleket és készítettek maguknak kötényeket.“ Ez a fordítás, vagy helyesebben parafrázis egy mondáson alapul, a mely a 2. századba vezetettik vissza. A Berésith rabbá cz. mondásban azt olvassuk (20. f.), hogy Ádám ruhái simák voltak, mint a köröm, szépek mint a köröm, szépek mint a gyöngy (v. gyöngyház), mint a finom lenruhák, a melyeket Bét-Sean-ban (Skythopolis) készítenek. Még világosabban szól egy későbbi forrás³⁾: „Milyen volt az első embernek ruhája? Körömbőre volt és az Isten dicsőségének felhője takarta be, de a mikor evett a fa gyümölcséből, lehámlott róla a körömbőr és látta, hogy meztelen.“ Hogy ez a felfogás a muhamedánok között is elterjedt, mutatja *al-Thalabi*, a ki *Al-Aráisz*“ cz. munkájában összegyűjtötte a muhamedánok elbeszéléseit a bibliai alakokról. A munkából megtudjuk *al-Sibli* muhamedán misztikusnak mondását⁴⁾, hogy az Isten tiz dologgal büntette meg Ádámot. Ezek között volt az is, hogy megváltóztatta a bőrét, a mely *azelőtt olyan volt, mint a köröm* s csak egy keveset hagyott meg neki belőle, hogy megemlékezzék régi állapotáról. Nyilvánvaló, hogy nem lehet véletlen, ha a zsidó, muhamedán és a vogul elbeszélések az ember bőrének elváltozását az első bűn, illetőleg *Xul-ätér* rossz indulata következményének tekintik.

Hogy milyen összefüggésben vannak e regék a persa eredetű szokásokkal a melyek a körömök eltávolítására vonatkoznak s a melyekkel már a Vendidád foglalkozik, ez tüzetesebb tárgyalást igényelne.

Közli: *Schreiner Márton.*

¹⁾ *Regék és énekek a világ teremtéséről.* I. füzet.

²⁾ Az i. h. 160-s köv. II.

³⁾ *Pirké di Rabbi Eliezer* 14. feje.

⁴⁾ 30. l.

Kilépés.

A néprajzi társaság azon tagjai, kik a társaságból ki akarnak lépni, felkéretnek, hogy szándékukat az alapszabályok 8. §. b. pontja értelmében jelentsék ki. A társasági értesítő egyes füzeteinek a levélhordó által feljegyzett el nem fogadása stb nem tekinthető szabályszerű kilépési nyilatkozatnak s a visszautasítót nem oldja fel a tagsági díj fizetése alól.

A t. szerkesztőségekhez.

Tisztelettel kérjük azon szerkesztőségeket, a melyekhez az „Ethnographia“-t küldjük, sziveskedjenek folyóiratunkról és társaságunkról időnként megemlékezni; ellenkező esetben megszüntetjük az „Ethnographia“ küldését. Némi viszonzásképen s a néprajzi tudomány érdekében kérjük a t. szerkesztőségeket, küldjék be az „Ethnographia“ szerkesztőségéhez becses lapjaik azon számait, a melyek ethnographia érdekű közleményeket tartalmaznak, hogy ezeket ismertethessük és a bibliographia számára regisztrálhassuk.

Az Ethnographia f. évi füzeteinek szétküldésénél a társaság hibáján kívül igen nagy rendetlenségek fordultak elő. Kérjük azon t. tagtársainkat, kik a füzeteket vagy épen nem, vagy hiányosan kapták, sziveskedjenek eziránt a titkárságnál jelentkezni. Minthogy épen folyamatban van a tagjegyzék megigazítása s a czimszalagok kinyomása, sziveskedjenek a czimzés minden változását a társaság tudomására hozni.

Az Ethnographia 1892. február—márcziusi 6 ives kettős füzet a czimlapon sajtóhibából II. füzetnek van jelezve. Minthogy a III. füzetet többen reklamálták, megjegyezzük, hogy ama füzet a 2—3. számnak tekintendő, mint azt a belső fejezim is mutatja.

A tagdíj-hátrálékok befizetésére való felhívások szétküldettek. Tekintettel a társaság rendkívül szűk pénzvviszonyaira és az alapszabályok 8. §-a b) pontjának intézkedésére, azon tagoknak is küldetett ily felhívás, a kik csak a folyó évre vannak hátrálékban. Tisztelettel kérjük tagtársainkat, sziveskedjenek e felhívásnak minél előbb megfelelni, mert csak akkor bírja a társaság is teljesíteni alapszabályszerű feladatait.

Társasági ügyekben július hónapban dr. Török Aurél alelnökhöz (Múzeum-körut, embertani intézet) vagy Herrmann Antal titkárhoz (Jegenyefürdő, u. p. Egeres, Kolozsmegye) lehet fordulni.

Sajtóhibák. Az Ethnographia II. évf. III. füzetének 84—85 lapjain között dalok vend szövegébe néhány sajtóhiba csuszott. A II. számú 12. sorában *derzdo* helyett *derzao* a helyes; a 25. sorban *kdjih* helyett *kajih* olvasandó. A III. számú 1. és 2. sorában *longi* helyett *lougi*, a 4. sorban pedig *nyono* helyett *nyowu* a helyes.

Az Ethnographia legközelebbi füzete a nyári szünet után szeptember hóban fog megjelenni.

Legolcsóbb nyaralóhely a kalotaszegi Jegenyefürdő, u. p. Egeres, egy órányira Kolozsvártól. Népvizsgálóknak különös kedvezmények.

TARTALOM.

I. Felhívás a néprajz híveihez és barátaihoz	249.
II. Herman Ottó, A halászat mint ösfoglalkozás és viszonya a néprajzhoz	253.
III. Dr. Török Aurél, Az emberbuvárlat a néprajzban	262.
IV. Wikár Béla, Vadászati hagyományok a finneknél	271.
V. Binder Jenő, Megjegyzések „A Gesta romanorum hatása a magyar népköltészetre“ czimű dolgozatra	281.
VI. A M. Néprajzi Társaság IV. közgyűlése.	
Xantus János alelnök elnöki megnyitója	285.
Herrmann Antal titkári jelentése	286.
Pénztárvizsgáló bizottság jelentése	289.
Jelentés a Magyarországi Néprajzi Társaság könyvtáráról	289.
Kivonatok a Néprajzi Társaság üléseinek jegyzőkönyveiből	291.
VII. Hazai irodalom	292.
VIII. Hazai folyóiratok	293.
IX. Külföldi folyóiratok	294.
X. Vegyes közlemények.	
Anthropologiai gyűlések	295.
A néprajzi társaság új tisztikara	295.
Hadi zenei jelzésekre csinált szövegek	295.
Szatmármegyei bodpaládi babonák	295.
Adalékok a vogul kozmogonia eredetéhez	296.

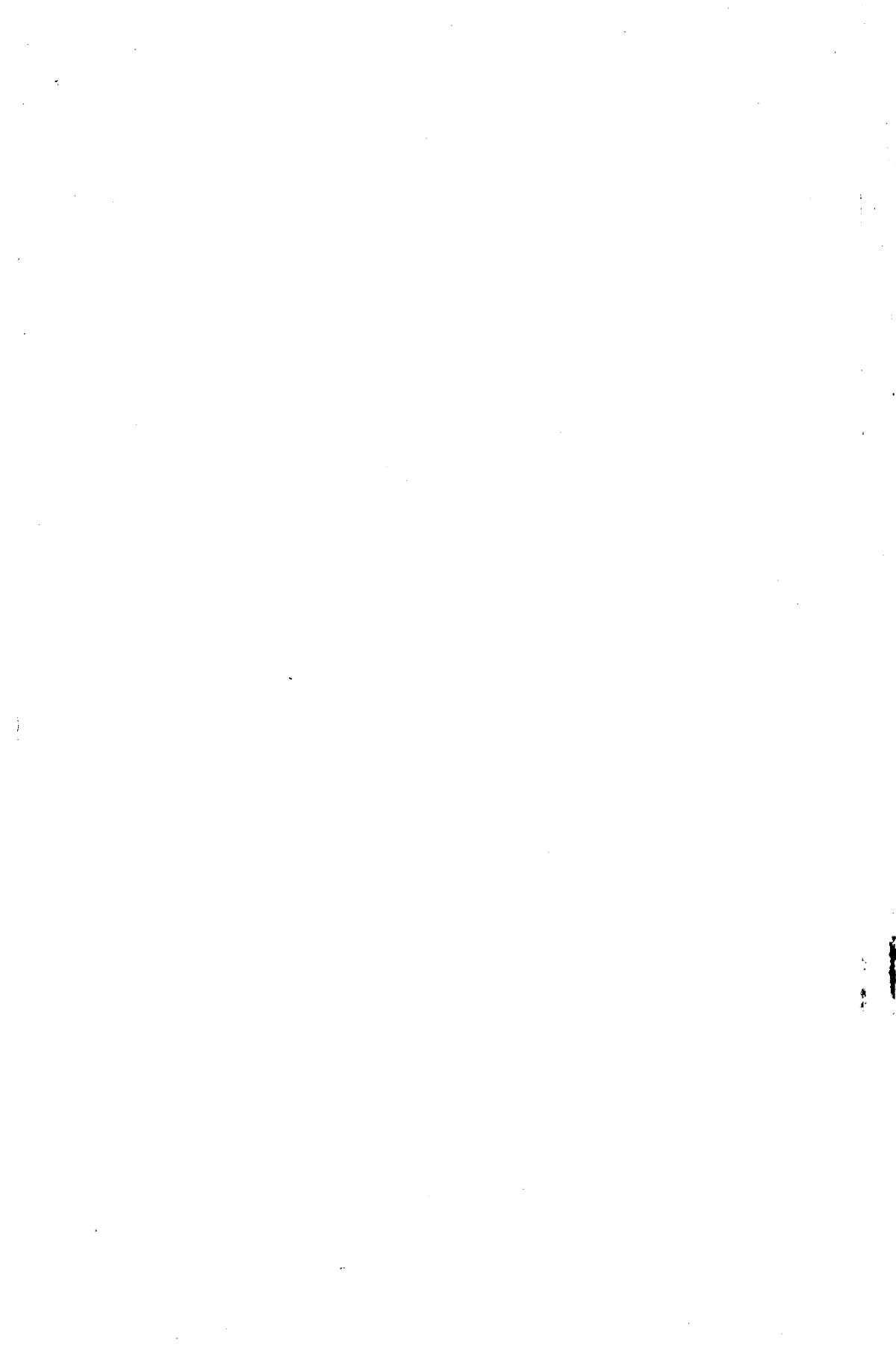
ETHNOGRAPHIA

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

III. ÉVFOLYAM, 1892. 7-10. SZÁM

BUDAPEST 1971

MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉS A MAGYAR NEMZETI MUZEUM

ÉRTESITŐJE.

SZERKESZTI

Dr. JANKÓ JÁNOS.

Ara egy évre 3 frt. — A tagoknak a tagdíj fejében jár.

A társaságot illető pénzek *Dr. Borovszky Samu* pénztárosához (Budapest, V., M. T. Akadémia) intézendők, minden egyéb küldemény *Vikár Béla* titkárhoz (Budapest, IV., Magyar-utca 22, III.).

BUDAPEST.

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG KIADÁSA.

A M. Néprajzi Társaság tisztikara és választmánya.

Védnök: József főherceg ő Fensége.

Tiszteleti tag: Gróf Csáky Albin.

Tiszteletbeli elnök: Xántus János, M. N. Muzeum.

Elnök: Gróf Kuun Géza, Maros-Némethi.

Alelnökök: 1. Dr. Török Aurél, Anthropologiai intézet, Muzeum-körút 4.

2. Dr. Munkácsi Bernát, József-körút 42, III.

Titkár: Vikár Béla, Magyar-utca 22, III.

Jegyző: Nagy Géza, M. N. Muzeum.

Könyvtáros: Dr. Jankó János, Csengery-utca 12.

Pénztáros: Dr. Borovszky Samu, M. T. Akadémia.

Választmány:

Dr. Alexics György, Kereskedelmi Akadémia.

Asbóth János, Angol királynő szálló.

Dr. Asbóth Oszkár, Bajza-utca 1.

Baróti Lajos, Országház-utca 7.

Dr. Brózik Károly, II. ker. áll. reáliskola.

Dr. Czambél Samu, Izabella-utca.

Dr. Erdődi Béla, II. ker. Ferencz József nevelő-intézet.

Dr. Goldziher Ignác, Holló-utca 4.

György Aladár, Atilla-utca 3.

Dr. Herrmann Antal, Atilla-utca 47.

Huszka József, Lónyay-utca 21.

Káldy Gyula, Rottenbiller-utca 4.

Dr. Katona Lajos, Országház-utca 12.

Király Pál, Lisznyay-utca 17.

Dr. Kiss Áron, Mészáros-utca 12.

Dr. Kúnos Ignác, Kereskedelmi Akadémia.

Kurcz Sámuel, Evang. iskola, Deáktér.

Lindner Ernő, M. T. Akadémia könyvtára.

Nagy Miklós, Egyetemter 6.

Br. Nikolics Fedor, Eszterházy-utca 20.

Dr. Pápai Károly, Andrássy-út 9.

Popovits István, Zöldfa-utca, Tökölyanum.

Pulszky Ferencz, M. N. Muzeum.

Dr. Réthy László, M. N. Muzeum.

Strausz Adolf, Kereskedelmi Akadémia.

Szathmáry György, Kultuszminiszterium.

Dr. Szendrey János, Honvédelminiszterium.

Szily Kálmán, M. T. Akadémia.

Dr. P. Thewrewk Emil, Tárnok-utca 12.

Tialios György, Petőfi-tér, görög egyház.

Az Ethnographia f. évi füzetének szétküldésénél a társaság hibáján kívül igen nagy rendetlenségek fordultak elő. Kérjük azon t. tagtársainkat, kik a füzeteket vagy épen nem, vagy hiányosan kapták, sziveskedjenek eziránt a titkárságnál jelentkezni. Minthogy épen folyamatban van a tagjegyzék megigazítása s a czimzalagok kinyomása, sziveskedjenek a czimzés minden változását a társaság tudomására hozni.

A tagdíj-hátralékok befizetésére való felhívások szétküldettek. Tekintettel a társaság rendkívül szűk pénzügyviszonyaira és az alapszabályok 8. §-a b) pontjának intézkedésére, azon tagoknak is küldetett ily felhívás, a kik csak a folyó évre vannak hátralékban. Tisztelettel kérjük tagtársainkat, sziveskedjenek e felhívásnak minél előbb megfelelni, mert csak akkor bírja a társaság is teljesíteni alapszabályszerinti feladatait.

Kilépés. A Néprajzi Társaság azon tagjai, kik a társaságtól ki akarnak lépni, felkérhetnek, hogy szándékukat az alapszabályok 8. §-a b) pontja értelmében jelentsék ki. A társasági értesítő egyes füzeiteinek a levélhordó által feljegyzett el nem fogadása stb. nem tekinthető szabályszerű kilépési nyilatkozatnak s a visszautasítót nem oldja fel a tagsági díj fizetése alól.

ETHNOGRAPHIA

A MAGYARORSZÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉS A M. NEMZETI MUZEUM ÉRTESÍTŐJE.

SZERKESZTI: Dr. JANKÓ JÁNOS.

III. évf.

1892. szept.—decz.

7.—10. szám.

Társaságunk t. tagjaihoz.

Az „Ethnographia“ jelen füzete a f. é. okt. hó 25-én tartott közgyűlés határozatából egyszersmind befejezi az évfolyamot.

Folyóiratunk innen kezdve negyedévvé változik át.

Ezért a terjedelemben bekövetkezett és a társaság nehéz anyagi helyzetéből folyt megszorításért a folyóirat színvonalának emelésével igyekezünk az „Ethnographia“ olvasóit kártalanítani, miről — azt hisszük, — már a jelen füzet is tanúskodik.

Midőn erről kötelességünk a társaság t. tagjait és általában a néprajz ügyének barátait tájékoztatni, kérjük: méltóztassék a társaságot egyrészt úgy a netán még hátralékban levő, mint a jövő évre esedékes tagdíjak pontos befizetésével, másrészt az ide mellékelt csatlóíven mentül több új tag ajánlásával támogatni.

Budapest, 1892. decz. 15.

A titkár.

A Magyar Nemzeti Múzeum Ethnographiai Osztályának története, s egy indítvány jövőjét illetőleg.

Irta: Xántus János.

1869 előtt a Magyar Nemzeti Múzeumban csakis a *Kaes*-féle technologiai gyűjteményben volt néhány ethnographiainak nevezhető tárgy. Ezen gyűjtemény azonban mindenkinek útjában volt, a múzeum kereteibe sehogy sem volt beleilleszthető, s így szétosztatott a gazdasági- és iparegyesület, úgy a műegyetem közt, a mi pedig ezeknek nem kellett, számos más egyesületeknek adott át.

A múzeumban volt még az igen becses, de magában véve mégis nagyon kis *Reguly*-féle gyűjtemény, finn, osztják, vogul és cseremisz tárgyaival. Nem lehetvén azonban — általam ismeretlen okok miatt — kellőleg kiállítani s gondozni a szőrmés tárgyakat, a dúrovarok és molyok elpusztították, s így aztán felsőbb jóváhagyás mellett a megrongált tárgyak elégettettek s a leltárból kitöröltettek. A mi megmaradt, az mai nap is megvan az osztály leltárában és a gyűjteményben, s ez néhány hímzésből, épületek és eszközök gyönyörű modelljeiből, s egyéb apró tárgyakból áll. Az egész gyűjtemény 2 legszebb tárgya (hímzett öltözékek) az iparművészeti múzeumba tétetett át.

Voltak továbbá apró gyűjtemények s egyes tárgyak, így a Xántus által Amerikából ajándékozottak, úgy a Senger, Scherzenlechner, Vidéky László és más hazánkfiak által küldött tárgyak, ezeknek összes száma azonban nem rugott 100 darabra, s a tollakból készített czikkeket kivéve (melyeket a molyok elpusztítottak). megvannak ma is az ethnographiai osztály gyűjteményében.

1868-ban megbizattam boldogult báró Eötvös miniszter által, hogy az épen elindult kelet-ázsiai expedícióhoz csatlakozzam, s mindenütt a Magyar Nemzeti Múzeum természeti osztálya s az alakítandó ethnographiai osztály részére gyűjteményeket szerezzek, részint személyes gyűjtés, részint vásárlás útján, s az erre szükséges (általam előirányzott) anyagi eszközökkel is ellátott, és saját

belátásomra, ügyességemre, gyakorlati tapasztalataimra bizta a gyűjtendő tárgyak megválasztását, csakis azt ajánlva, hogy inkább sok és kis tárgyat gyűjtsek, mint keveset és drágát.

Én azután a kelet-ázsiai expedícióhoz csatlakoztam Jáva szigetén, bejárva előbb Egyiptomot, az arábiai kikötőket, Ceylont, India egy részét, Cochinchinát, Malaccát, Penangot és Singaporét, mindenütt jelentékeny gyűjteményeket szerevezve; aztán bejártam a kelet-ázsiai expedícióval Sziamot, Chinát, Japánt, hol szintén nagymérvű gyűjteményeket sikerült összehoznom.

Japánban megváltam a kelet-ázsiai expedíciótól, azért, mert onnét Nyugat-Amerikába ment, nekem pedig utasításom volt Amerika helyett a Nagy- és Kis-Szunda szigeteket járni be, s különösen Borneot.

Igy Japánból egyedül elutaztam — útközben Formosa szigetén is két napot töltvén — Macaoba, Luzon szigetére, onnét Jávába, hol szintén érdekes gyűjteményeket szereztem össze, aztán Szumatra-szigetén voltam néhány napig, s innét Singaporéba utaztam, hol felszereltem magamat minden képzelhető eszközökkel egy borneói hosszabb tartózkodásra. Megtanultam Singaporéban a bádogos- és asztalos-mesterséget is, hogy szükség esetén magam készíthessek szükségelt butorokat és ládákat, s a ládákat magam húzhasam be bádoggal s magam czinezhessem be; mikor minden együtt volt, akkor útra indultam 40 láda készlettel, melyekből 4 láda bádog, cin, stb. volt, s a ládákon kívül még 2 ladik felszereléssel együtt és 4000 láb deszka, lécz, stb.

Borneoban 6 hónapig voltam, s ottan szereztem be azon minden európai ethnographus által igen nagybecsűnek elismert gyűjteményt, mely jelenleg is az ethnographiai osztály legértékesebb gyűjteménye, s valószínűleg még sokáig az fog maradni, mert több mint 2000 angol mértföldet bejártam borneoi folyókon, míg azokat összehoztam, hetekig ladikban is háltam sokszor, s felmentem a ladikokon addig, a míg a folyók járhatók voltak.

Borneóból aztán Singaporen át hazajöttem, több mint 2 $\frac{1}{4}$ évi távollét után, s utaimból hazaküldtem 216 többnyire nagy láda gyűjteményt.

Hazaérkezve, rendeztem és ideiglenesen kiállítottam, a hogy épen lehetett, a gyűjtött tárgyakat, mert semmi alkalmas hely nem volt, s egy ideiglenes katalogust is készítettem.

Eközben 1872 tavaszán kineveztettem a Magyar Nemzeti

Muzeum rendszeresített ethnographiai osztálya örévé, de nem volt egy krajczár dotáció se rendelkezésre, sőt dolgozószobám, de még asztalom vagy székem se, tulajdonképeni földatom csakis arra szoritkozott, hogy egyelőre a meglevő gyűjteményeket pusztulástól megóvjam, míg egy jobb finanziaális korszak bekövetkezik.

Ezen időszakba esik Duka hazánkfia több küldeménye Indiából, úgy B. Bézsán János agyagiparból álló hagyománya, s néhány más hazánkfia kisebb ajándéka.

Eközben a közoktatásügyi miniszter megbizást adott, hogy utazzam be az országot, beleértve az erdélyi részt is, s gyűjtsem össze a kívánatosnak mutatkozó háziipart, hogy azt a küszöbön álló bécsi világkiállításon be lehessen mutatni, s kilátásba helyeztetett, hogy a kiállítás után az ethnographiai gyűjtemények közé fog beosztatni az egész szerzendő gyűjtemény.

Én a megbizást egész lelkesedéssel és odaadással teljesítetem, s összegyűjtöttem 2000 tárgyat, Rómer Flóris pedig (ki néhány tót és néhány dunántúli megyében gyűjtött), mintegy 600 darabot hozott össze. Ezen nagy, legalább 2500 darabból álló hazai háziipar-gyűjtemény azonban sohase kebeleztetett be a muzeum ethnographiai osztályába, de a világkiállítás után, illetőleg annak befejeztével a vallás- és közoktatásügyi miniszterium átengedte a kereskedelmi miniszteriumnak, az akkor alakulófélben levő iparművészeti muzeum számára nemcsak, de az iparművészeti muzeum igazgatója engedélyt kapott, hogy a kelet-ázsiai s egyéb gyűjteményekből is, kiválogathassa és mint *öröklettet* elvihesse az iparművészeti muzeumba mindazokat a tárgyakat, a melyeket szükségeseknek tart.

S így el is vitettek csaknem minden agyag, fém és textil tárgyak, s a többiekből is igen sok, s a gyűjtemények nagyon érdekes és nagybecsű kultusztárgyai csaknem mind.

Ekkép a már szépen fejlődésnek indult ethnographiai osztály egyszerre felbomlott, a megmaradt részt egészen újra kellett rendezni és leltározni, s ezzel beállott kezdete a II. érának, mely tulajdonképen a tespedés és tengődés érájának volna nevezhető, mert a minimumra leolvadt gyűjteményt fejleszteni sem lehetett, minthogy 1872-től 1887-ig egy krajczár rendes dotáció se volt vételekre, de az igaz, hogy valami jelentékeny dotációnak nem is volt értelme, mikor azok illő elhelyezésére semmi megfelelő és alkalmas helyiséggel nem rendelkezhettem.

1887-ben végre a költségvetésbe beállítottatott, illetőleg előirányoztatott 500 frt, mint évi dotáció vételekre, de ebből keltvén fedezni az ethnographiai tárgyaknál igen jelentékeny szállítást, preserváló- és tisztító-eszközöket és sok egyéb apró kiadásokat is, el lehet gondolni, hogy a gyűjtemények szaporodása vajmi lassú léptekkel emelkedhetett, de mégis évről-évre észlelhető lett ezen parányi dotáció mellett is a gyarapodás, s az 5 év alatt szép eredmény konstatalható a leltárból.

Hozzájárult még a dotáció vásárlásához 3 nagyobb gyűjtemény bekebelezése, u. m.:

1-ör. Gróf Teleky Samu hazánkfia délkeleti afrikai gyűjteménye, melyet nagylelkűen az ethn. osztálynak ajándékozott.

2-or. Vikár Bélától és a helsingforsi muzeumtól a közoktatási miniszterium által megvásárolt tárgyak egy külön alapból.

3-or. Dr. Pápai Károly É.-N. Szibériában gyűjtött tárgyai a vallás- és közoktatásügyi miniszterium külön költségén.

4-er. Több kisebb s nagyobb ajándékok.

Így az ethnographiai osztály ismét felszaporodott több mint 5000 leltározott számra, melyek következőleg oszlanak fel:

A) Magyarországiak:

1. Magyar tárgyak	400 drb.
2. Német, sváb, szász	300 „
3. Oláh	300 „
4. Szerb, sokác, bunyevác	150 „
5. Horvát, hiencz, vend	50 „
6. Bolgár	100 „
7. Tót és morva	50 „
Összesen	1350 drb.

B) Külföldiek:

1. Japáni tárgyak	400	Xántus-gyűjtés
2. Chinai tárgyak	750	„ „
3. Cochinchinai tárgyak ..	100	„ „
4. Sziámi tárgyak	300	„ „
5. Borneoi tárgyak	225	„ „
6. Malaji szigettengerről ..	100	„ „
7. Szumatra és jávai	200	„ „
8. Mollukkából	150	„ „
9. Ceylonból	100	„ „
Átvitel ..	225	Xántus-gyűjtés

Áthozat...	2325	Xántus-gyűjtés
10. Kelet-Indiából	200	Xántus és Duka
11. Oroszországból	500	Reguly és Pápai
12. Finn-gyűjtemény	300	Vikár és Helsingfors
13. Mejikoból	250	Xántus és Senger
14. Polyneziai szigetek....	100	
15. Braziliából	50	
16. Turkesztánból.....	30	Ónody B. ajándéka
17. Afrikából	420	Gróf Teleki „
18. Uj-Zeelandból	60	
19. Uj-Guineából.....	15	
20. Perzsiából	44	
21. Különféle helyekről....	50	
Összesen.....	4344	
Összesen az egész gyűjtemény.	5694	

Ezekon kívül van még 6 láda évek óta az iparművészeti muzeumban becsomagolva, melyeket eddig még nem vehettem át helyiség hiánya miatt, de úgy tudom, azok tartalmának legnagyobb része molyette bundák és szűrök maradványai a Xántus és Komer-féle háziipar-gyűjteményből, s egyéb oly tárgyak, melyeket az iparművészeti muzeum nem használhatott, mert részint nem tartoztak keretébe, részint azokba nem voltak beilleszthetők, mert primitív kivitelű háziiparczikkek. Így ezen gyűjteményből *valbszi-nüleg* igen sok tárgy be fog válni, a mely nem pusztúlhatott el; — míg másrésztől a dr. Pápai Károly által gyűjtött szibériai tárgyakból az igen sok és nagyon szép szörme- és tollból készített tárgyak nehezen lesznek megmenthetők, mert az ily tárgyakat a jelenleg ismert preserváló-szerek nem mentik meg, ha tömegesen szekrényekbe kiállítatnak, annak pedig, hogy ládába becsinnezve tartassanak — értelme nincsen, de annak sincsen, hogy naponta kiporoltassanak. A bécsi, közel 50,000 darabból álló gyűjteményben is csak 1 ily szibériai bunda van kiállítva, s a moszkvai és szt.-pétervári muzeumokban minden évben pótolják az elpusztult bundákat, pedig ottan sokkal hidegebb van és kevesebb a moly, mint nálunk.

Igy a M. N. Muzeum ethnografiai osztályának kiállítható anyaga, a legújabb szerzeményekkel együtt kerekszámban 6000 darabra tehető.

II.

Az ethnographiai osztály jövője.

Legközelebb az ethnographiai osztály át fog költözködni a várkerti bazár két szárnyába, de bárhogyan fog azon két — egymással összeköttetésben sem álló — helyiség átalakíttatni, az még sem lesz alkalmas helyiség — legalább több időre. Nincsen pincze és padlás, s csakis folytonos fűtés és szellőztetés által tartható *némileg* szárazon, minden helyisége keskeny, tele ajtóval és ablakkal, penész-izoláló fülkékkel és kályhakkal, úgy hogy legnagyobb mesterséggel lehet csak szekrényeket elhelyezni, még nehezebb laboratoriumot, raktárt, lomtárt berendezni, melyekre pedig szükség van, s ezen helyiségek berendezése csakis a hely rovására történhetik, mely úgy se sok.

No, de mindenesetre jobb lesz s a gyűjtemények is hozzáférhetőbb állapotba helyezhetők, mint voltak eddigelé a M. N. Muzeumban.

De az magától érthető, hogy a várkerti bazárban is csak *ideiglenesen* helyezhetők el, azért nem is kívánatos, hogy nagyobb költség fordítassék ily ideiglenes kiállításra, illetőleg felszerelésre, mikor ezek aztán a végleges elhelyezésnél — nagy részben legalább — haszonvehetetlenné válnának.

A mostani dotáció mellett, mint már említettük, a gyarapodás nem mehet gyorsan, mert vele lépésben halad a háziiparcikkek árának emelkedése is évről-évre, sőt néhány év múlva sok helyütt az már kiveszőfélben lesz, a viczinális vasutak folytonos terjeszkedése következtében, melyek az olcsó gyáripart és vele járó luxust mindenhová beviszik, azt megkedveltetik és meghonosítják s kiszorítják a kéziipart.

Hozzájárul még az amateur-gyűjtők sokasága és ily háziiparral üzérkedők folytonos szaporodása, az olcsóvá vált utazás következtében. Például: legújabbán a korsó, kanta és bokájgyűjtési mánia annyira divatba jött, hogy csaknem minden harmadik lakás egy fazekasraktárhoz hasonló, s ez okozza, hogy most már igen nehéz régibb — népies alakú és dessainú korsókat s egyéb edényeket beszerezni s azok ára nevetségesen felszökött, a folytonosan emelkedő kereslet s vele lépést tartva folytonosan fogyó készlet miatt.

Igy van sok más czikkel is.

Azt azonban — bárkivel szemben is — határozottan állítjuk, hogy még *jelenleg mindent* be lehet szerezni, ügyességgel, utánjárással, helyismerettel és pénzzel, a mit be lehetett szerezni ezelőtt — mondjuk 20—25 évvel.

Meg kell ismerkedni a háziasszonynyal, aztán bemenni a szobába, a konyhába, a kamarába, aztán a ládába és szekrénybe s sok mindent találunk ottan, csaknem minden házban, a mit a nép már nem becsül, de minékünk többet ér a háziasszony selyemszoknyájánál s ujdivatú topánkájánál, s ily tárgyakat igen-igen könnyen s legtöbb esetben nagyon mérsékelt áron, sőt ingyen is megkaphatunk — egyedül jó szóért. De nem azt akarom én, hogy egy sereg tapasztalatlan gyűjtő drága utazási költséggel minden falusi házat kikutasson és felforgasson s még megverjék őket azon gyanú mellett, hogy áruhába öltözött finánczok vagy adókievítő kommisszáriusok.

Van más mód a magyarországi háziipar, illetőleg ethnographia tökéletes s *teljes* beszerzésére, mely az államnak úgyszólván egy krajczárjába sem kerül, 2 év alatt együtt lehet minden, s tán egyedül az ingyenszállítást venné igénybe, a mi számba sem jöhet az államvasutakon.

Most van az alkalom ezt keresztülvinni s tán többé *soha* sem fog alkalom kinálkozni. De ezen alkalom, meggyőződésünk szerint, a Sybilla utolsó könyve, s ha fel nem használjuk és elhalasztjuk, Magyarországon magyar ethnographiai gyűjtemény sohasem fog létrejönni, ez az én meggyőződésem.

Ez az alkalom a millenniumi országos kiállítás.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium kiemelve az ethnographia fontosságát, s indokolva, mennyire kívánatos, hogy a jelenlegi nemzedék összeszeresse a kihalófélben levő háziipart s azt örök időkre áthagyományozza az utókorra és későbbi nemzedékekre, melyek bizonytalán hálás elismeréssel fogják ezen szép és kegyeletes hagyományt fogadni és gondozni, szólítsa fel a megyéket és különösen vagyonosb városainkat, hogy szíveskedjenek a kebelükben élő nemzetiségek* háziiparát összegyűjteni s azt a millenniumi országos kiállításon közszemlére kiállítani s a kiállítás befejeztével az egész gyűjteményt, egy — a millennium emlékére — felállítandó muzeumnak ajándékozni.

* A városok a közelükben és szomszédságukban lakó nemzetiségek.

Nekem tökéletes és rendíthetetlen meggyőződésem és legkevesebb kétségem sincsen, hogy kivétel nélkül teljesíteni fogják és pedig lelkesedéssel az illető törvényhatóságok a felhívást, mert a mennyire ismerem én az ország minden megyéjét és városát kivétel nélkül, bizonytal versenyezni fognak a buzgóságban egymással.

Szerintem ez úgy volna legjobban foganatosítható, ha például felszólíttatnának Somogy-, Tolna-, Baranya-, Bács-, Torontál-, Csanád-, Csongrád-, Szörény-, Békés-, Arad-, Temesmegyék, az ezek kebelében levő nagyobb és vagyonos városok szintén,* hogy ily gyűjteményt hozzanak létre a kebelükben lakó magyarok, bosnyákok, szerbek, sokácok, bunyevácok, oláhok, bolgárok és horvátok háziiparából s azt állítsák ki a kiállítás területén egy általuk építendő ideiglenes pavillonban — kollektive.

Így lenne felszólítandó Győr, Moson-, Veszprém-, Sopron-, Zalamegye s Győr, Szombathely, Sopron, Veszprém, N.-Kanizsa városok közönsége a kebelükben s környékükön lakó horvát, vend, sváb és magyar háziipart illetőleg. Aztán más és más csoportok. Az egész országot 9—10 ily csoportra lehetne felosztani s az összes hazai ethnographia aztán 9—10 ideiglenes pavillonban állíttatnék ki, mint ugyanannyi kollektív-kiállítás, s így hazánk még most beszerezhető összes ethnographiája az állampénztár legkisebb megterhelhetése nélkül együtt lenne, míg a törvényhatóságok ezen kiadást meg sem éreznék, s meg vagyok győződve, az ily áldozatot örömmel meghoznák.

A kiállítás alatt az ország minden részéből ide sereglendő közönség látná aztán a 9—10 pavillonban kiállított rengeteg sok érdekes és szép tárgyat, bizonytal elragadná a büszkeség és öröm, hogy az országban oly sok szép háziipar létezik, melyről a legtöbb látogatónak megközelítő fogalma és sejtelme sem volt, — nem lehetetlen, hogy abba is beleegyeznének, hogy az ország összes törvényhatóságai által egy megfelelő s a tárgyak befogadásához méltó épület emeltessék, hisz egy-egy törvényhatóságra alig esnék több 2000—2500 forintnál.

Igen természetes, hogy a felhíváshoz tájékoztatásúl meg kellene nevezni mindazon tárgyakat, a melyek kívántatnak, hogy

* Mint Baja, Szabadka, Zombor, Zenta, Pécs, Szeged, Ujvidék, Temesvár. Arad, Becskerek és Pancsova.

tájékozatlanság miatt felesleges és hiábavaló költsége az illetőknek ne legyen, sem pedig haszontalan fáradozása. Mert azt kívánni vagy feltételezni nem lehet, hogy mindenki értse, miről van szó, mikor ilyesmivel tán sohasem foglalkozott még életében.

E végből minél több példányban nyomtatandó, körülbelül ilyen jegyzéket kellene a felhívásokhoz mellékelni:

Kívánatos a következő tárgyak beszerzése:

1. Népies bútorok, mint: ágyak, asztalok, székek, lóczák, padok, ládák, szekrények, tálasok, fogasok, bölcsök, — akármily kezdetleges kivitelűek.

2. Mindenféle népies faedények, konyhafelszerelési és rokon fatárgyak, mint: teknyők, medenczék, fejkék, ivókupák, csészék, dézsák, sajtárok, tejes-kannák, felakasztható nagy sótartók, csutorák, puttonyok, bödönök, kannák, sodró- vagy nyujtófák, gyúró-deszkák, kanalak, kanáltartók, mosólapátok, mosósulykok, sütőlapátok, szénvonók, pemeték, rosták, sziták, szűrők, reszelők, köpülők.

3. Kéregből és fahajból készített tárgyak, mint: ivókupák, sótartók, — málna, szamócza, földi szeder, afonya és gombaszedésre használni szokott kosarak vagy jobban tartányok, s juhturó elhelyezésére sok helyütt alkalmazott úgynevezett kaszujok.

4. Házi foglalkozásnál használt mindenféle népies tárgyak mint: kendertörök, tilók, súlykok, gerebenek, gyaratók. Szövőszékek, csipkeverő-készülékek, rokkák, pörgők, áspák, gombolyítók, guzsalok, orsók, motolyák, ház körül használni szokott lapátok, seprük, villák, gereblyék, kukoricza (tengeri-) morzsoló-székek, vőfély-botok, vendég hívók botjai.

5. Mindenféle népies játékszerek, ha még oly kezdetlegesek is, mint: babák, kereplyék, bútorkák, edénykék, kerti-eszközök stb.

6. Hímzett vagy varrottas ágy- és asztalneműek, falkendők, szűtők, fejtakarók, kendők, üngök, szoknyák, harisnyák, mellények, kötények, katrinczák, arató-keztük, főkötők, kontyok, káplik, tutyik, tokok, övek s mindenféle helyhez kötött öltözködarabok, skofium- vagyis domborhímzések, arany-, ezüst- és selyemfonállal vagy zsinórral.

7. Népies szöttesek hímzéssel, kivarrással vagy a nélkül. Tarisznyák, általvetők, székely fersingek, asztal- és ágyterítők,

párnahajak, csepühulladék vagy rongy-pokróczok s mindenféle a nép által készített csipkék vagy lyukgatott szövetek.

8. Férfiak helyhez kötött öltözetei, különösen darócz-gúnyák és zekék, kalapok, kucsmák, süvegek, úgynevezett bagósipkák és szűrők.

9. Erdélyi, szász és toroczkói úgynevezett dobok vagy karima nélküli magas kalapok nemezből, aranypaszománttal és a nélkül.

10. Népies tüszerszámok, havasi tüzelővasak, kampók, serpenyők, szilánkfogók, tűzkutyák, vasmacskák, háromlábak, rostélyok, csipővasak, piszkák, nyársak, különösen olyanok, a melyek cigánykovácsok által készítették, végül különféle sarkantyúk.

11. Ostorok, karikások, nyersbőr-hurkok, dohánytartó-hólyagok, egyszerű vagy kivarrott kostökök, bocskorok, tüszők, bőrévek, bőrtarisnyák, czipők és helyhez kötött csizmák, csikós- és juhásznyergek, úgy kantárok sallanggal és a nélkül.

12. Marha-, kos- és kecske-kolompok fából, gyökérből, vaspléhből, sárga és vörös rézből, különösen olyanok, a melyek cigánykovács által készítették; továbbá vasból, kötélből, szijból, nyers bőrből, sodrott vesszőből és csavart gyökérből készült békók; kéreg-, fa- és gyökér- úgy agyag-pipák szárral vagy a nélkül; különösen réztornyos és fémmel kivert pipák, pipaszurkálók vas- és sárgaréz-drótból, úgy mindenféle dohánytartók fából és bőrből.

13. Bicsakok, kusztorák, bugylik s egyéb helyhez kötött zsebkések.

14. Cséplők, kaszák, kaszakövek tokban, szénagyűjtő gereblyék, szénahányó villák, sarlók, hosszú polyva-seprük.

15. Mindenféle népies fonások vesszőből, sásból, kákából, csuhitból, szalmából és kenderből, mint gyékények, kosarak, fülesek, úgynevezett aprószentek — korbácsok, vékák, szatyrok, gömbölyű, csúcsos és hosszú szakasztók, csomborok, csuprok, méhkasok s ezekkel rokon s helyhezkötött tárgyak.

16. Mindenféle halászhoz tartozó eszközök, mint hálók, szákok, merítő hálócskák s a kerítőhálók egyes felszerelési részletei, halászbárkák készítéséhez szükséges szerszámok, sőt kisebb nyargalóbárkák egészben is. Aztán mindenféle horgok felszerelve, halászkések, bárdok, halhasító kések, fejszék, faragók, nyesellők, nád- és kákavágók. Továbbá mindenféle varsák, ladik- és lélekvesztő evedzők, vizlapátok, szapolyok, ivószapolyok, felszerelt halászbográcsok, szigonyok, csáklók. féregszedő dőbönjék, hal-

kasok, halászövek, borítók, tapogatók, hálókötő-tűk, halszállítókosarak, kaszujok, bödönök, hordócskák, rácsák, csikászó rosták, stb.

17. Mindenféle népies hangszerek, mint dudák, sípok, furulyák, csákányok, tilinkók, csordás és havasi kürtök, dorombok, tamburák s egyéb szerb és horvát hangszerek.

18. Mindenféle népies ékszerek, mennyasszonyi fej-, mell- vagy kar- és haj-diszítések.

19. Mindenféle népies és helyhez kötött csapdák és török, melyek farkasok, vidrák, rókák, patkányok, menyétek, nyestek, görények, egerek vagy madarak fogására használtak, még a czinege- és szutyacsapdákat is beleértve.

20. Mindenféle népies faragványok fából és szarúból vagy gyökérből, aztán faragások, melyek diszítve vannak fémek beverésével, vagy berakásával és beöntésével, vagy diszítve választóvízzel, spanyol viasszal vagy festékekkel szinezve, mint botok, balaska- és balta-nyelek, furulyák, szűrűjban hordani szokott sőtartók s kis tükrök keretei, fokosok és csákányok, úgy pásztor-fütykösök, juhászkampók, beretvatartók és tokok, s mindenféle egyszerű vagy diszített kereplyék, melyek a kártékony madarak elijesztésére alkalmaztatnak.

21. Fejszék, balták, balaskák, faragók, csákányok, fokosok s efféle rokon tárgyak vasból, rézből vagy aczélből.

22. Fazavárok, kilincsek, csappantók, reteszek és tolokák, a legkezdetlegesebb szerkezetűek is.

23. Népies játékszerek, mint gyökerkarikák és csapók, lapdák, csigák, bűgök, bodzafapuskák, kukoricza (tengeri) szárból készített hegedük, bűrök sípok s több efféle helyhez kötött játszószerkek.

24. Népies és helyhez kötött szalmakalapok, különösen a jellemző Dráva-vidéki horvát, a heltáni szász és a székely (úgynevezett tornyos kalapok).

25. Mindenféle helyhez kötött fazekas vagyis gelencsérédények, népies formákban és diszítésekkel, beleértve az úgynevezett vászonkorsókat, keresztvíz- és keresztelő-korsókat és gyermek-edényeket is.

26. Mindenféle régebben használt czéh-korsók, tálak és tányérok, czéhbéli kannák és kanták czinből és cserépből, különösen a feliratos ily edények, a megfelelő czéh czimerével.

27. Lopótökből vagy kobakból készült mindenféle sima és karczott vagy festett tárgyak, mint víz- és borcsutorák, pálinkás-

bütykösök, ivókupák, héberek, szapuláskor használni szokott lúgmérők, stb.

28. Különféle színekkel ékitett vagy herzsényben festett husvéti tojások, ezekből azonban az elkészítés megkezdése előtt ki kell fujni a benső anyagot, hogy aztán tarthatók legyenek, s csak aztán kell színezni vagy karczolásokkal díszíteni.

29. Mindenféle helyhez kötött és tartható élelmiszerek és sütemények, mint székely mézeskalácsok, sáfrányos kalácsok, füredi, vajjas és főtt pereczek, oszcepkák, füstös sajt s effélék.

30. Lakóházak és melléképületeik, kukoriczagorék és tartányok, galambduczok, kutak, feliratos és festett kapuk és kis ajtók, csőszkukkantók, (melyekről a csősz messziről meglátja a szőlő- és kukoricza-tolvajokat), halázkunyhók, halászbárkák, kerekcsajtok, laptárok, halszóó kádak, szánok, jégcsánók, (melyeken a hálót hordják), csúsztató szénaszánók, mindenféle ladikok, lélekvesztők, dereglyék, burcsellák, gabnahajók, székely izzasztók, laczikonyhák, csereklék, temetői fejfák, székely feliratos kereszték, oláh beszérikák, száraz és olajútó malmok, vizimalmok, kis kotyogók, jellemző szekerek, kordék, talyigák, saraglyák, jármok, boronák, falusi kovács által készített ekék, helyhez kötött kályhák, haranglábak, széna- és lóhere-szárítók, tejesfazék ágasok, az egykori és sok helyütt ma is létező kalodák, havasi kulibák s egyéb *nagyobb* tárgyak mintái vagyis modelljei, de oly méretekben, hogy a jellemző architektúra és ornamentisztika kivehető és átnézhető legyen, s a valóságos eredeti tárgy anyagához hasonló, azaz azonos anyagokból készítettessék.

31. Végül kívánatos, hogy a lehető legnagyobb alakban, egyes jellemző csoportok vétessenek fel színezett fényképben. Ilyenek például a nép házi foglalkozásai közt (fonás, szövés, stb.), a különféle menetek, lakodalmas, temetési, stb., de *különösen* kívánatos, hogy minden vidékről egy téli csoportozat vétessék fel bundákban, mellesekben és ködmenekben, mert *jelenleg még* oly nagy bunda- vagyis szörmés gyűjtemények kiállítása szekrényekben a lehetetlenséggel határos, nem lehetvén a dúrovarok és molyok ellen megvédeni, s így felette kívánatos, hogy ezen szép és kiválóan festői népviseletek, legalább jó színezett fényképekben és albumokba rendezve adassanak át az utókornak.

Ezen háziipar-tárgyjegyzék természetesen még nem merített ki mindent, még kiegészítendő, de azon czélnak mégis megfelelt, hogy bárki, de különösen azok, a kik a háziiparral és ethnographiával nem foglalkoznak és némi figyelemmel átolvassák ezen jegyzéket, tudhassák, hogy körülbelül miről van szó, s ha e fölött egy kissé gondolkodni is fognak, átláthatják, mily rengeteg gyűjtemény folyna össze, ha indítványomnak kivitele létesülhetne.

Ily óriási gyűjtemény, ha felállítatnék egy muzeumban, áttekinthető módon, ha felöltöztetett bábuk bemutatnák hazánk összes népeit háztartásuk és házi foglalatosságaik körében, s körülöttük lenne kiállítva minden, a mit századok óta teremtettek berendezésükre, háztartásukra, s élelmük, ruházatuk, stb. előállítására, ily gyűjtemény bizonyosan Európában oly látni való érdekes és nevezetes valami lenne, melynek megtekintése mindenkit vonzana fővárosunkba.

Erős a hitem és meggyőződésem, hogy ezuttal létesülése — lehetséges.

Magyar pásztoemberek remeklése.

A Magyarországi Néprajzi Társaságtól Hunfalvy Pál tiszteletére rendezett díszülésen. 1891-dik évi november 23-án előadta *Herman Ottó*.

Igen tisztelt hölgyeim és uraim! Az igazi tisztelet szólított ma e helyre; tisztelet az iránt a férfiú iránt, kinek társaságunk díszgyűlése szól; ki egy félszázadnál is hosszabb időn át lobogtatta a tudás szövétnekét, önnön, nemzete és az emberiség dicsőségére; ki egykoron úttalan utakon indult el, hogy előbb nyomot rovjon, majd ösvényt egyengessen követői számára.

Tiszteletem embere *Hunfalvy Pál*, ki velem szemben épen oly független, mint vagyok vele szemben magam. Egyszer találkoztunk szellemileg, oly ügyben, mely komoly ember életében a legfontosabb, ő t. i. bírálóm volt, a nélkül, hogy valaha látott volna s ő mondhatja meg: a nélkül, hogy én egyetlen szavammal hathattam volna ítéletére. Az én megnyugvásom, hogy ítélete kedvező volt. Ő bírálta „A halászat könyve“ című munkám első kötetét s csak nagy időre reá érintkeztünk személyesen.

Ezen az alapon áll rólunk a „clara pacta, boni amici“ s ezért bizonyos az is, hogy nem számítás, hanem tiszta, igaz tisztelet állított engem ma e helyre.

Azt a feladatot tűztem magam elé, hogy e díszgyűlésen be fogom vezetni a tárgyi, vagyis leíró ethnographiát, melynek művelésére társulatunk külön szakosztályt állított fel, a melyben nekem tisztséget, tehát kötelességet is szánt.

Lelkem egész őszinteségével valloim meg, hogy visszahökken-tem a tisztség s a vele járó kötelesség elvállalásától; mert hiszen nekem a leíró ethnographia tulajdonképen nem is szakom. És ha mégis hozzá merek nyúlni, ez onnan van, hogy par excellence tapasztalati tudomány, mint ilyennek pedig művelésének módszere szakasztott az, a mi a természethistóriáé, tulajdonképeni szakomé.

A leíró ethnographiában is ugyanaz a háromság áll fenn és dönt, mint a természethistóriában; t. i. a megfigyelés hűsége, a jellemzőnek kifejtése és az összehasonlítás belevonása.

A mi pedig a rokonságot még tetézi is, ez az, hogy a leíró ethnographia tárgyai kifolyásai a természethistória — mint egyetemes tudományszak — legnehezebb tárgyának, t. i. az ember szellemi életének, lényének.

Arról van szó, hogy ismerjük ki az ember alkotásaiból lényét; ezeknek sajátságaiból az ember szellemi fejlődésének menetét; azokat a viszonyokat, a melyek a fejlődés menetét intézték s a sajátost megadták, különösen azt, a mely nem egyéni, hanem nemzeti tulajdonság színét öltötte magára.

Kutatnunk kell ezt a magyarság tekintetében is s ez társaságunk elsőrendű és legnemesebb feladatai közé tartozik.

Most pedig — hölgyeim és uraim! — azon kezdem, hogy mi magyarok a tárgyi ethnographia terén is csak úgy vagyunk, mint sok más téren, t. i. tökéletesen összevissza rágalmazva.

Nemcsak bizonyos nyugoti „jóakaróink“, hanem „kebli ellenteink“ is igazán urbi et orbi hirdetik a magyarságról, hogy szellemileg képtelen, meddő; hogy mindene, a mije van, elkölcsonőzött. átvett, elsajátított; hogy különösen formaérzékben teljesen szükölködik.*

* Felix Lay „Südslavische Ornamentik“. Esseg, évszám nélkül. A szerző ritka rosszhiszeműséggel, teljes gyűlölettel és minden bizonyítás nélkül tagad el a magyartól minden nemesebb tulajdonságot.

Részben igen tekintélyes felek állításai ezek; és épen mert ez így van, nem sokra megyünk a legkomolyabb, legünnepélyesebb tiltakozásokkal, a melyek napjaink szellemi életének eleven lüktetése között elenyésznek, mint az igazi pusztában kiáltó szó; a sikeres védekezésnek egyedüli és egyetlen módja *az ellenkezőnek a bebizonyítása*.

Ez utóbbihoz akarok én e nevezetes alkalommal legalább egy porszemmel hozzájárulni.

De mielőtt hogy a bizonyításhoz hozzáfognék, engedjék meg kegyesen, hogy egy-két általános értékű, elvi természetű tételt fejthessek ki.

Napjainkban a „Folklore“, a tulajdonképeni népléktan, méltán első helyet kér és követel magának az ethnológiában. Fürkészete a népléleknek *szóbeli* megnyilatkozásaira van irányozva — az pedig csakugyan tiszta sor, hogy a szóval kifejezett gondolatnál, érületnél jobb, hívebb, élesebb magyarázója és megvilágítója egy adott nép lelkületének nincsen és nem is képzelhető. Ezen a téren az összehasonlító eljárás az árnyalatok árnyalatára is alkalmazható, és manapság például a mesék terén a közösségnek bámulatos kiterjedésére oktat; de viszont élesen emeli ki az igazi felfogásbeli sajátosságokat is. Egyfelől tehát egybefoglaló, másfelől osztó.

De az is tagadhatatlan, hogy a néplélek nemcsak szóban, hanem tárgyiasan — a kézzel való foghatóság szószerinti értelmében — is megnyilatkozik. Nemcsak arról van szó, hogy a kézzel fogható tárgyaknak sokszorosán megvan a maguk szimbolikájuk, mely hitben, hagyományban, használatban gyökerezhet és szóval fejezhető ki; a mi ennél nemcsak egy grádussal áll feljebb, hanem tagadhatatlanul a szellem megnyilatkozása, az *a diszitémény, az ékesítés módja és jelleme, mely sokszorosán a szót pótolja*.

A nép szépérzéke — aesthetikája, tehát lelkének egy igen lényeges és nemes alkotórésze — nyilatkozik meg az ékítményben, úgy alakjában, mint színében, ezzel pedig sokszorosán úgy van, — hogy úgy mondjam — átítatva, mint egyéb lényeges tulajdonságaival; legyenek azok lelkületiek, alkatbeliek, szokásbeliek, a természeti viszonyokból, vagy a történeti fejlődésből folyók.

A kérdés tehát, a melyre megfelelni óhajtok, épen ezért a következő: „*van-e a magyarságnak sajátos ornamentikája; van vagy nincs?*“

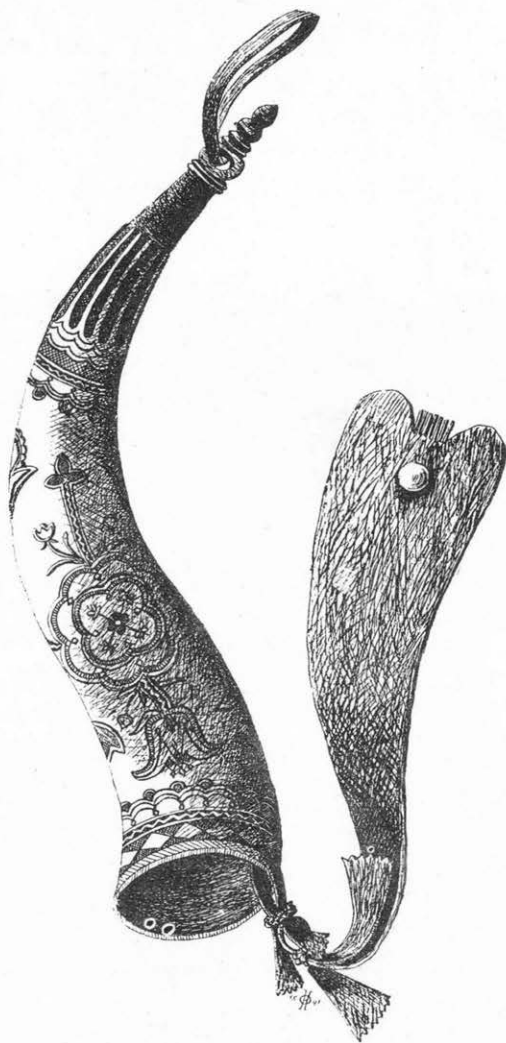
Nagyon természetes, hogy a kutatásnak messze kell kerülnie a nagy ipartól és napjaink közlekedésétől: az előbbit üzleti érdek vezeti, mely a kor, a divat áramlásainak van alávetve, az utóbbi terjeszti amazt, így mind jobban elmossa a sajátost.

A népléleknek az ékítményben való hamisítatlan megnyilatkozása ott várható leginkább, a hol a nép aránylag érintetlenül maradt az elegyengető hatásoktól, akár földirati elhelyezésénél, akár foglalkozásánál, akár mindkettőnél fogva.

És itt nyomban a pásztorelet megfigyelése kínálkozik, nemcsak azért, mert a pásztorság igazi ösfoglalkozás, hanem azért is, mert természeténél fogva félrejáró, embere szemlélődő és egész lényénél fogva konzervatív.

Ennek a maga gyönyörűségére alkotott remekműveiről, az azokon virágzó ékítményekről óhajtók szólni, a fölvetett kérdésre a feleletet ezekből akarom meríteni.

Régen ragadták meg figyelmemet az Ung- és Bereg-megyéből származó tülkök, melyeken nagyon kifejelett és sajátos ékítmények pompáztak. Az eredet után kutatva kitűnt, hogy ezek kizárólag kanászok művei. A technika nagyon egyszerű: az alakzatok éles késhegygyel vannak bevésve és fekete festéssel kitöltve: néha

1. ábra.

választó vízzel való színezés járul hozzá. A nagy, igen ékes tülkök urak számára készülnek s a fegyvertartók fölékesítésére valók. De a behatóbb kutatás csakhamar rávezetett, hogy ez utóbbi fokozat melynek alapja pásztorok használati tárgya, t. i. az *ivótülök*, a mely minden valamirevaló ungi kanászember tarisznyáján kérédik, kényesen libegő sallangjával egyetemben.

Az 1-ső kép egy teljes fölszerelésű kanász *ivótülköt* mutat, mely mindössze 36 centiméter hosszú.*

A fejrész — a bőr akasztóval együtt — jellemzőt nem mutat; de sajtóságos a felső fésűszerű rács, mely domborúan van kifaragva, még pedig a felső, fehér réteg kihasználásával. Ez alatt van a többsoros „felső kötés“, alul az „alsó kötés“ vagy „szegő“; a tülök derék részén, egy rózsaszínű középpajzsból kiindulva a tulipános ékítmény, évszám (1886), végre pisztoly és balta, mint a kanászság jele (az utóbbi kettő rajzunkon nem látható). Az egész rendkívül biztos kézzel van metszve, jelleme határozott.

Egy másik használati tülöknek, mely szintén kanászember tarisznyájáról került, rózsája igen ékes, teljes és koncentrikus.

A tulipán alakjamegfelel a legjobb régi kalotaszegi varrottasokon divónak. A véső kanászok hűségesek maradnak ehhez a stilushoz a mondvacsinált tülkökön is; mindössze csak fokozzák az ékítményt: a rózsát tömörítik, a kötések szaporítják, a felső rács nyilvégeket kap, maga a rács többszörösen áttörődött, stb.

Ha az ily dísztülöknek egész ékítményét lapra vetve rajzoljuk le — 2-dik kép — egy valóban gyönyörű, minden ízében tudatosan tervezett és elkészített mintát nyerünk, melyben megvan az, a mit stílnak nevezünk. Bársonyban, aranyban kikészítve, lehet ez papi, akár királyi koronázó palást. De első pillantásra az is tagadhatatlan, hogy alak és dísz szerint a magyar juhászbundának „vérszerint való rokona.“

Az összes csipkézeteket megtaláljuk a czifrább magyar kosztökön, a magyar juhászbundán, és egyáltalán a magyar szíjártó és szücs munkákon; a „rózsa“ pedig semmi egyéb, mint a czifra szűrön a csatt szíjartó bőrrózsája, mely három-négyrétű, csipké-

* Az anyagot egyrészt *Hrehuss* Gyula úrnak, a gróf Hadik-féle uradalmak felügyelőjének, leginkább azonban *Szűts Béla* uradalmi kasznár unokaöcsmének köszönöm.

zetes körből van összerakva.* A tulipánok a szürgallérről kerülnek, míg a makk, noha a kanászság szimbóluma, mégis veszedelmesen hasonlít a „parasztkártyán“ ékeskedőhöz. Áll az, hogy itt a legmagyarabb iparágak ékítménye át van vive pásztoember használati tárgyára.

2. ábra.

Ha azonban szemügyre vesszük mindazt, a mit a buzgó *Huszka* eddig mint magyar diszító stílt összehordott,** latba vetjük azt is,

* Nem utolsó érdekű az, hogy ezeket a bőrrózsákat nem szíjjártók, sem a szürszabók, hanem — még Debreczenben is kanászok készítik s a szürszabók ezeknél rendelik meg.

** Huszka József „Magyar diszító-styl I.“ Budapest 1835.

a mit a velünk érintkező szlávtság alkalmaz s viszonyítjuk mind a kettőt az ungi kanászság diszítésével, akkor — szerintem — a következő megállapodásokhoz kell jutnunk:

1. A második rajz középső rózsájából induló, hólyagos tulipánba végződő szirmok szára vastag, mondhatni hizott s ez *nem* fordul elő a kétségtelenül magyar eredetű ékítményeken: ellenben közönséges azokon a lopó- és sári tökökön, a melyek újabb időben nagy számban kerülnek Horvátországból mi hozzánk. Ezeken a makk is szakasztott olyan, mint az ungi tülkön levő.

2. A magyar ékítményeken a virágszár mindig vékony; az uralkodó elem a virág és a levél. A makk, kivált a himzéseken dívó, alak szerint sokkal közelebb áll a természeteshez, mint a horvát tökökön, vagy az ungi tülkön levő.

Ez a közép ékítmény — a rózsza kivételével — ennél fogva vitás lehet s a mennyiben a magyar virágszár mindig vékony, a hizott szárat a szlávtság akár magának követelheti, vitathatja „szláv befolyásnak“, mely a két népfaj hosszas együttlétéből úgyszólván önként foly. Azt, vajjon a hizott száron álló hólyagos tulipánt nem vitathatja-e el a szlávtól más nép, ezt itt nem bolygatom, mert feladatam az, hogy a kétségtelenül magyar elemeket határozzam meg.

Valamennyi ungi — s a mennyiben ismerem beregi — tülkön, úgy azon is, melyet egy Brassó vidékére került, alkalmasint ungi kanász vésett*, a szegőkben és néha a rózsában is, egy folyton ismétlődő, nemes és határozott alakú ékítmény fordul elő,

* Az innen származó, vadászkürtté alakított gyönyörű vésetű tülök *Ivánka* Imre barátom tulajdona.

A midőn az előadást tartottam, előmutattam egy ezüst veretű vadászkürtöt is, mely gr. *Szapáry* Gyula volt miniszterelnök tulajdona, s mely *Almássy* György révén jutott a gróf fegyvertartójára. Ezen a kürtön oly modorban, a mely a század elején dívott rézmetszetekre emlékeztet, sok minden van rávésve, részben magyar kanász tehnikával, de fejlettebb eljárással is. Ott van pld. Árpád, a mint Szvatopluktól a fehér ló árán megveszi az országot; ott több vers, elég szép betűkkel vésvé, köztük „Az Német akkor szép ha tokos“ kezdetű kurucz dal, Kisfaludytól az „Adja isten, hogy a magyart a fél világ uralja“ stb. Véste pedig e tülköt 1835-ben Nagy-Kállóban „Horogh“, még pedig Hunyady Sándor akkori esküdt részére. Azt hittem, hogy itt a kanász-művészet magasabb fokozatával van dolgom; de az utánjárás kiderítette, hogy az a „Horogh“ püspökladányi ember és bankóhamisító volt, ki 1835. Nagy-Kálló akkoron híres börtönében ülte le büntetését; Hunyady Sándor esküdt édesatyja Hunyady Margit színésznőnek.

néha egyszerűbb, néha rakottabb, de alap szerint mindig egy és ugyanaz.

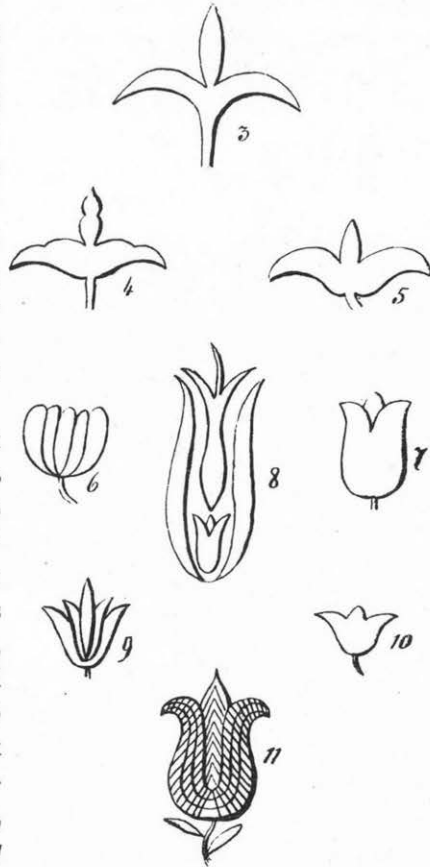
Ez az ékítmény első pillantásra is olyannak tűnik fel, a mely nem függ a szerszámtól, nem tartozik az u. n. konvencionálisok közé sem, hanem tudatos körvonalú stilizált rajz, mely fejlett formaérzékre mutat.

Ez az ékítmény a 2-dik rajz felső-közép és alsó-közép szegőjén látható s itt mindig az inkább konvencionális hatlevelű nefelejts virág választja el egymástól.

Itt a legtüzesebb összehasonlításhoz kellett folyamodni, már azért is, mert a tülkök eredet szerint közel estek a nyelvhatárhoz, nevezetesen a kisorosz elemhez.

A szlávság orosz részének ornamentikáját az a mű tárgyalja kimerítően, a melyet a „Musée d'art et d'industrie de Moscou“ a következő cím alatt adott ki: „Histoire d'Ornement Russe. Paris 1870.“* E művön végig menve, azt találjuk, hogy abban a mi kanász-ékítményünkhöz hasonló elemek találhatók ugyan, de azok egy lényeges pontban és következetesen eltérnek tőle, t. i. abban, hogy a kontúrvonal mindig *meg van törve*, holott a magyar alakon mindig *megettörés nélkül* halad. Stilizált elemről lévén szó, már ezen az alapon mondható ki, hogy a mi ékítményünk orosz nem lehet.

Rajzban fejezve ki a különbséget, a 3-dik ábrázolat adja a

3. ábra.

* Dr. Radisits Jenő, az iparművészeti muzeum igazgatója itt sok becses útbaigazítással kötelezett le.

magyar ékítmény alapelemét, melyet az orosz úgy fejezne ki, a mind azt a 4-dik ábrázolat mutatja.

Ha már most számba vesszük azt, a mit a régi magyar ornamentikáról tudunk, akkor kisül, hogy a tülkökön előforduló ékítmény azonos a középkori kétségtelenül magyar eredetű egyházi kelyhek párkánydiszítésével, a mint ezt az 1884-diki nevezetes magyar történeti ötvösmű-kiállítás anyaga kimutatta*. Előttünk van tehát a legfejlettebb régi magyar műiparnak a pásztorok remeklésével való találkozása s annak függetlensége a leghatalmasabb szláv stiltől.

Ez az egyszerű, nemes, magyar ékítmény valóságos törvény, mely megnyilatkozik pld. az annyira népszerű tulipán kivitelén is.

Igy annak a hólyagos tulipánnak, mely az úrnak készült tülkőn — 2-dik kép — ékeskedik, belső alapeleme is épszélű, mint az az 5-ik ábrázolat is, mely *Huszka* művéből van véve**. Ugyanez tapasztalható a tulipán más, legkülönbözőbb fölfogású alakjain is. Így:

6. Tulipán, kolozsvári kostökről, vásári munka. megegyezve a pávatollszárral kivarrt (magyar szironyos munka) dunántúli. régi övtulipánjával***.

7. Tulipán, somogyi kanászok sőtartójáról való.

8. és 9. Tulipánok, debreczeni csikóbőrös kulacsról valók.

10. Tulipán, középkori magyar himzéseken; sokszorosán *Huszka* művében is.

11. Tulipán, vésett, kalotaszegi varrószékről való.

Épen a kontúrvonal tekintetéből igen tanulságos és jellemző az az ingadozás, a mely a tulipán és más ékítmények kivitelében, különösen a horvát lopótökökön észlelhető, melyeket itt annál inkább kellett számba venni, mert tehnikájuk azonos avval, a melyet a magyar kanászok országsherte — Somogyban kiváló módon — a szarúra alkalmaznak.

A horvát lopótökökön a kontúrrajz hol — magyarosan — ép, hol — oroszosan — meg van törve, a magyar befolyás tehát tagadhatatlan.

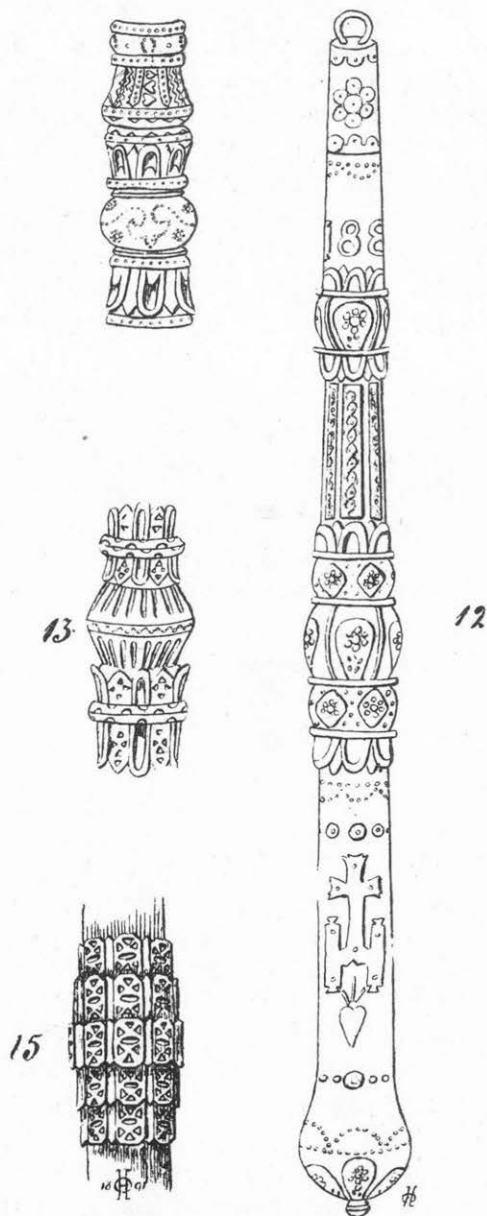
* A magyar történeti ötvösmű-kiállítás lajstroma 1884. pótlék a második teremhez 174-dik oldal 6. és 7-dik kép.

** Magyar diszítő Styl I. rész, Budapest 1885.

*** Dr. Wartha Vincze műgyetemi tanár tulajdona: a kivarrt név „Niczki István.“

Egy második sorozatot azok a karikás nyelek alkotnak, a melyeket szintén magyar pásztoemberek, leginkább kanászok és juhászok faragnak, rézlemezekkel borítanak, kivernek, néha kiszögecselnek és ólmoznak, s a melyek néha meglepően ékesek.

Egyike a legszebbeknek az a rézlemez nyél, a melyet a tihanyi apátság számadó kondásától szereztem „egy malacz árért”; készítette 1880-ban Szoládi József juhászember Szántódon (12-ik kép). Az évszám alatti kis bog — nodus — résztől, a nagy bog alsó széléig, a közbeneső hatszögletű szárral egyetemben, beválnék akár egy egyházi kehely szárának is, a mi pedig különösen feltűnő, az a nyúltan patkóalakú rézlemeznek formája és virágdísz, mely megegyezik azokkal az ékítményekkel, a melyeket *dr. Hampel József* a magyar eredetű középkori sodronyzománczos kelyheken kimutatott. Ilyen a fogóvég gombját befejező négyes lóhereforma lemez is. A bogok fölött és alatt bizonyos koronaszerű dísz is látunk, a melyet e szép nyelven nem fejthetünk meg.

4. ábra.

Ez utóbbira világot vet az a nyilván múlt századbeli nyél, a mely a koltai — Vas megye — öreg kondás mestergerendájáról, mint nagyapjától való, került hozzám — 13-dik kép — s melyen a bog „koronamotivuma“ közepén a pásztoremberek szijból készült „lapos kötésével“ van átkötve s. kívül, hogy a koronamotivum is a **szijártó diszitménynek faragott utánezata.**

Ugyanerre tanít a 14-ik számú kép, egy 1794-ben készült, igen szépen faragott s azonkívül sárga és vörösréz szögekkel kivert nyél bogja, melyen a magyar lószerszám sallangjain dívó, majdnem összes lyukasztások formái megvannak, a tulajdonképeni bogon pedig kiszögecselve az az alak is fordul elő, a melyet, mint magyar kelyhek párkánydíszét — 3-dik kép — már megismertünk.

Utóljára maradt a 15-dik kép, a *somogyi kanász sokszögű és sokréttű bogja*, melynek kötészertű dísze a lyukasztás; ez ismét határozottan a sallangokon dívóval azonos.

Mind ebből láthatjuk, hogy túlkön, ostornyelen egy ősi magyar mesterség, a szijártóság ékítménye virágzik és hozzájárulnak oly elemek is, a melyek azonosak a magyar eredetű középkori ötvösműveken díszlőkkel.

Hogyan jut az utóbbiakhoz a túlköt véső, az ostornyelet faragó egyszerű kanászember? Mert hogy ezeket nem sorolhatjuk az u. n. népközi alakzatokhoz, az világos dolog. Nem természetesen az a föltevés, hogy ezek a formák úgy élnek a nép lelkében, mint a népdal jellemző rythmusa?

És még egy! A természet e faragó fiai ügyetlenek, esetlenek minden *bemondott* dolog kivételében, a stil-érzék legott cserben hagyja őket; de mihelyt a díszítésben felszabadulnak, saját inspirációjukat követhetik, még az alkalmi kompozícióban is remekelnek. Egy somogyi kanász madarászataim közben egy sótartóra felvessett engem, a feleségemet, a kutyámat gyarlón; de beremekelt azután a fedéllel, a melyen darvakból, gémekekből, vércséből, hollóból, fülemülékből, czingéből, harkályból, szárcsából és szirmokból alkotta meg a díszet.

A karikás nyeleken is a fogóvég rendesen a leggyengébb, mert odajön a név, az „agnus Dei“, az állítólagos „Jesus, Homo, Salvator“, stb.; a kanász lelke szabadjára bizott rész ellenben mindig szép. Vajjon nem mutat-e ez is arra, hogy itt a néplélek sajátos, vagyis nemzeti megnyilatkozásával van dolgunk?

Teleki Sándor ezredes, régi jó barátom, egy a trágyadombból

kikerült tülköt adott nekem, a melyből egy halálra ítélt kapezabetyár Nagy-Kálló börtöne fenekén sótartót készített magának; rajta van a kanászbalta, a pisztoly; és az a halállal szemben álló lélek a szörnyű pillanatokban mégis ugyanazokat az alapelemeket véste be a tülökbe, a melyeken a 2-dik képünkön gyönyörködhetünk; úgy élt és rezgett az benne, mint az édesanya altató dalára való visszaemlékezés.

Végezem. Szembeállítottam a népléleknek az ornamentumban való megnyilatkozását régi korok iparművészetével s a felelet ez: *magyar*. Egybevetettem mindkettőt a szlávval s a felelet az, hogy *más, önálló*.

Itt, az összehasonlító módszer nagymesterének színe előtt alkalmaztam e módszert; nem bizom el magamat, világosan érzem, hogy tovább kell fürkésznii; de azért már boldognak érzem magamat, hogy szeretett és tisztelt nagymesterünk, *Hunfalvy Pál* auspicziumai alatt vezethettem be a tárgyi néprajzot társulatunk működési körébe: — kívánom, hogy mesterünk még sokáig, igen sokáig vezessen bennünket a cél felé!

A nagymester harminczkét órára reá — már a ravatalon feküdt.

Közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárából.

Közli: *Dr. Jankó János*.

Xántus János úr, a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának őre megengedte, hogy a gyűjtemény egyes eszközeit leirjam, sőt oly szives volt, hogy az egyes eszközök leírásában nemcsak az irodalom kézheznyújtásával, hanem az egyes eszközök használatára vonatkozó saját megfigyeléseinek közlésével is segítségemre volt, miért is neki a legőszintébb köszönetemet fejezem ki.

ELSŐ SOROZAT.

HALÁSZATI ESZKÖZÖK.

1. *Uj-Zeeland*.

A M. Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának 4525., 4526. és 4527. számú darabja három halászhorog Uj-Zeelandból, Aucklandből; ezek közül az első és utolsó Buller angol ezredes, a középű Xántus János úr gyűjtése és ajándéka.

A 4525. és 4526. számú horgok csaknem teljesen egyformák. A 4525. számúnak van egy 12 cm. hosszú, szeliden hajlott, mindkét végén tompa faalapja tikfából, melynek domboru oldala hengeresen van simára faragva, míg belső homorú oldala lapos, sőt kissé bemélyített. E mélyedésbe van beékelve gyöngyházkagylóból kifaragott ugyanoly nagyságu és alaku darab, mely a fa mindkét végéhez a kenyérnövénynek (*Arctocarpus incisa*) rostjaival van odakötözve, de oly módon, hogy a kötés csomója egyáltalában nem látszik. A fa alsó végében a kagyló és a fa közé halcsontból való egy szakás horog van szálkájánál fogva beékelve s szintén gondosan bekötözve. E csonthorog nem kevesebb, mint 5 cm. hosszú, miből a szakára $1\frac{1}{2}$ cm. esik. A csont meglehetősen erős, átmérője (vastagsága) 6 mm. A horog alapfájának a felső végéhez, ugyancsak a fa és kagyló közé van szorítva egy zsinég a *Ceraeus gigantus* nevű kaktusznak rostjából, mely azonban mindössze néhány cm. hosszú és egy másik hosszabb zsineghez van kötve. Az összeköttetés módja teljesen olyan, mint azt *Herman Ottó a Magyar Halászat Könyvé*-ben (I. k. 265. l., 150. ábra, 2. kép) „halászcset” alatt bemutatja.

A 4526. számú horogkészülék, melyet az előzőhöz már fentebb teljesen hasonlóknak jeleztem, alakilag valamivel karcsúbb, kissé hajlottabb is, 15 cm. hosszú; alul, hol a csonthorog van ráakasztva, hegyben végződik s nem tompán, mint az előbbi; maga a csonthorog is hosszabb, 6 cm. hosszú s a szakája tompább. E horogra nézve előttem rendkívül érdekes az, hogy a csonthorog beillesztési részénél finom kiálló tollrészek láthatók. Kérdés, hogy ezek a kötés szilárdságának biztosítására kerültek-e oda, vagy — feltéve, hogy csak csontok, — esetleg ugyanazon czélt szolgálták-e, mint azt Herman O. a tollas horgoknál leírja (i. h. 358. l.), hogy a hal megcsalódjék, s azt tápláléknak tartva bekapja.

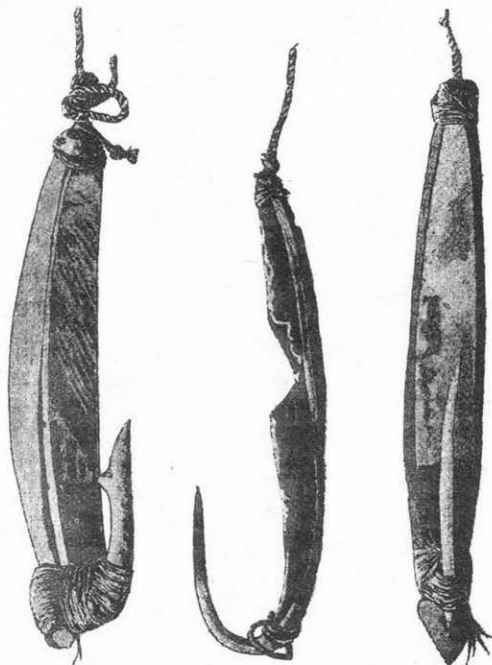
Ez a két példány az őseredeti formának látszik.

A 4527. számú horogkészülék ugyanazon mintára készült, mint az előbbieket, de már az európai civilizáció hatásainak bélyegét viseli magán. Tény az, hogy a civilizáció az eszközt egyszerűsítette. Ez már csak egy kagylódarabból áll, melynek hátlapját gerinczként egy darab távirósodrony futja végig, mely alul egy könyökkel felfelé hajlik s hegyben végződve egyszersmind magát a horgot alkotja. Itt tehát a telegráf-drót helyettesíti egyrészt a horog erős faalapját, másrészt magát a csonthorogot is. A

vasnak a kagylóhoz való kötözése különben teljesen hasonló az előbbiekhöz. Jellemző különbség azonban az, hogy a kagylódarab kétszer olyan széles, mint az előző horgoknál (27 mm.), mit nyilván a fa mellőzése tesz lehetővé, s hogy a horognak nincs szakája, mi valószínűleg a vaskezelésben való járatlanság eredménye. Az eszköz hossza 11 cm., a horogé $3\frac{1}{2}$ cm.

Ezen három, egyazon szabású eszköz szerkezetének czélszerűségét a használati mód megismerése azonnal teljesen megvilágítja előttünk. A halászok a csolnakra ülve, tengerre szállnak, s nyilsebesen állandóan egy irányban eveznek, a mintegy egy. angol mértföldnyi zsinegre kötött horgot a vízbe leeresztik, mi

azonban a gyors haladás következtében nem sülyed le, hanem a víz felszínét söpri és alakjánál fogva hossztengelye körül forog. Minél gyorsabb a csolnak haladása, annál gyorsabb a horog forgása. Ezen forgása közben a horognak csont és farészei nem látszanak, ellenben a fényes kagyló minden fordulatnál a nap fényétől színeket játszva megcsillan s a csolnakot követő nagyobb halat, p. o. delfint vagy tökehalat tévedésbe ejti, a mennyiben ez azt kisebb hálnak, sardina félének tartja, bekapja s a horgon fennakad. Az ilyen horgon tehát csalétek sem kell s ez az eszköznek igen nevezetes előnye. A horogra gyakran 30—50 fontos halak is kerülnek.*

Halászok követő nagyobb halat, p. o. delfint vagy tökehalat tévedésbe ejti, a mennyiben ez azt kisebb hálnak, sardina félének tartja, bekapja s a horgon fennakad. Az ilyen horgon tehát csalétek sem kell s ez az eszköznek igen nevezetes előnye. A horogra gyakran 30—50 fontos halak is kerülnek.*

* Hasonló horgokat ír és rajzol le Finsch O. dr. „Ethnologischer Atlas zur Samoafahrt“ (Leipzig, Hirt & Sohn, 1888) című művében azon pápuáknál, kiket Uj-Guinea északi partjain az Astrolabe- és Huon-öbölben tanulmányozott. E horgokról így ír: „A halász horgokat oly módon használják, hogy azokat a gyorsanvitorlázó csolnak mögött hosszú zsinóron húzzák. A fehér

A 4523. számú egy nagyobb horog ugyancsak Uj-Zeeland (Auckland)-ból, Buller angol ezredes ajándéka. Ez már hatalmas darab, mely a függesztő kötélén kívül áll a horog fájából és magából a csonthorogból.

A horog kötele már kis ujjnyi vastag, mi bizonyítja, hogy ez nagyobb halak fogására szolgál. A horog fája kétszer görbült, patkó- vagy nyílt U alakú, középrészen mintegy 4 cm. átmérővel, míg két végén elhegyesedő. E fa felszíne rovátkokra van vagdalva, mi azért szükséges, hogy jól megtartsa azt a fonadékot, melyet egy kúszó palmafaj vagy a Musa textilis lehámozott és

összehasogatott héjából készítenek s vele a fát sűrűn és erősen körülsavarják abból a célból, hogy, ha a hal a horog erős fáját vergődésében le is törí, s a törés által esetleg meg is szabadul, a horog másik fele el ne vesszen, hanem a fonadékánál fogva megmaradjon. A muzeumi példányról a fonadék le van fejtve s annak csak helye látható a rovátkokban. Az egész farész hossza mintegy 40 cm. s annak egy-egy szárnya, meg a közepe egyenkint 12—13 cm. hosszú. A felső szárny végére a kötél, az alsó szárny végére a csonthorog van

erősen rákötözve, oly módon, hogy a csonthorog az alsó szárnyra merőlegesen s a felső szárny végével szemközt áll. E csonthorog hossza 6 cm., minek csaknem fele a szakára esik.

Ez eszköz fenékhorg, melyet a fenékhez egy másik kötéltre erősített ólom-, vas- vagy kősúlylyal erősítenek.

*

A 3899., 3900. és 3901. számú eszközök olyan háló-kötőtűk — Xántus János uj-zeelandi gyűjtéséből, — minők használatáról

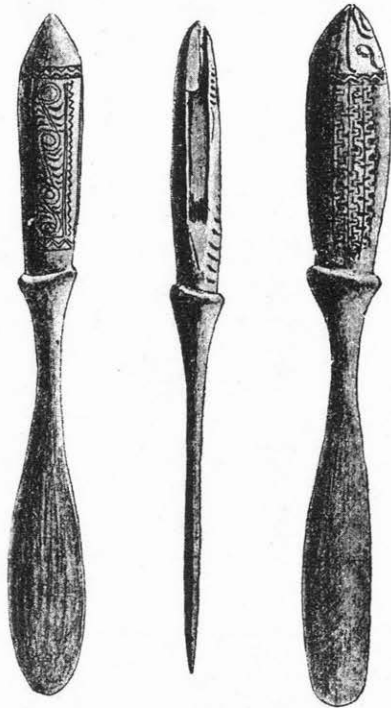
csillogó kagylótöredék vagy egy világos színű rostesomó elég arra, hogy a halat minden csalétek nélkül a beharapásra ingerelje, ragadja. A horgok anyagául teknősbéka teknőjét és Tridacna-kagylót használnak s nem gyöngy-kagylót, mint Polynesiában. A képeket lásd IX. Tafel, 3—9. Fig.

más vidékeken alig van tudomásunk. E háló-kötőtűk szerkezetileg teljesen megegyeznek egymással s csak díszítéseikben látszanak különbözni. Mindegyik egy darab fából van kifaragva s két részből áll, egy lapos, kerekvégű (evező formájú?) nyélből és a tű fokából, mely vastkosabb, erősebb és szélesebb, mint a nyél és többé-kevésbé tompa hegyben végződik. A kettőt egymástól egy kis párkányzat választja el. A nyél a párkányzat (gallér) felé mindinkább keskenyedik, majd a gallérra támaszkodólag kiszélesedik s így a nyélnek egészen karsú formája van. A tű foka szintén csak ugyanabból az egy darabból áll, de ez vastkosabb és a hálózsinag számára hosszában át van faragva; a tű e lyuka nem kevesebb, mint $4\frac{1}{2}$ cm. hosszú, nyílása mintegy 4–5 mm. átmérőjű, míg szélessége a 2– $2\frac{1}{2}$ cm. közt ingadozik. Az egész tű hossza $20\frac{1}{2}$ – $22\frac{1}{2}$ cm. hosszú, ebből a tű fokára 8– $8\frac{1}{2}$ cm. esik, a többi a nyélre marad. A nyél hosszabbik része a karsú nyakig $9\frac{1}{2}$ – $12\frac{1}{2}$ cm. közt, a nyél gallérrészi nyaka $1\frac{1}{2}$ –3 cm. közt váltakozik. A fa száradása következtében a tű fokának felső vége gyakran kétfelé reped (p. o. a 3900. és 3901.).

A díszítés a 3901. és 3899. számúakon azonos elemekből van

összeállítva. A díszítés fő részei két kör és az ezeket úgy összekötő ferde vonal, hogy az egyik kör fenekét a másik kör tetejével köti össze. A két kör közötti mező, melyet így a haránt összekötő vonal egy felső és egy alsó részre oszt, a középköröknek a mezőre néző domborulatával párhuzamosan félkörökkel van beróvátkolva, úgy hogy e félköröcskék a másik körhöz közeledve mind kisebbek-kisebbek lesznek.

A 3901. számú tűn csak ez a díszítés van jelen, még pedig nagyban s oly módon, hogy a meander vonalát kettős vonal jelzi

(melyek kölcsönös behurkolózása képezi a középben álló kört) s hogy a meanderből a tü fokának hátán csak egy van, még pedig úgy beállítva, hogy a köz a középben foglal helyet. A két lap díszítése azonos.

A 3899. számúnál már három kör van, egy középben, kettő a két végen s így köztük három vonal, persze felével kisebb nagyságban, mint az elsónél. De a díszítés itt már egy új elemmel gazdagabb, t. i. a meander rajzot egész négyszögletes alakjában egy cikk-czakkos vonal futja körül. A két lap díszítése itt is azonos.*

A 3900. számú tü azonban díszítés dolgában mindkét előbbit felülmulja. Ennek először is mindkét lapja másként van díszítve. A felső lap díszítése egy halat ábrázol felülről tekintve. A fejet a testből egy cikk-czakkos haránt vonal választja el. A test en a pikkelyek sorait haránt cikk-czakkos vonalak képviselik s e tekintetben alig volna megkülönböztethető, hogy halat kíván ábrázolni, de ezt a fejrész teljesen kétségtelenné teszi. Egy hosszában nyúló középvonal a fej élet ábrázolja, ettől jobbra és balra van a szem; a szerszám e lapjának csúcsánál levő vonalak pedig az orrát és vizsáját (vendégállkapcsát l. Herman O. i. h. 225. l.) érzékitik. Az alsó lapon a feji rész ugyan külön van választva, de azon semmi halrészt nem tudtam megkülönböztetni.**

Keleti motívumok egy nyugoti mesében.

Irta: *Beledi P. Miksa.*

A mesebeli griffmadár apró kis magot ejt le a hóborította bérczre. A mag a hóval együtt csúszni kezd és az egész tömeg magával ragadva mindent, a mit csak ér a lejtős hegyoldalon, tovább és tovább hömpölyög. Kastélyokat, tündéerkerteket ragad

* A díszítés teljesen azonos a Finsch idézett művében a XI. táblán 4. szám alatt látható buzogány nyelének díszítésével, melyet az 5. számú ábra természetes nagyságban közöl s kétségtelenül a kínai Jin-Jang symbolum tovább fejlesztett alakja, melynek közbeeső összes alaksorozata meg van Hein A. R. „Die bildenden Künste bei den Dayaks auf Borneo“ (Wien, Hölder, 1890.) című művében, VI. táblán és a 118. lapon; maga az új-zeelandi alak azonban ezek közt nincs felvéve s így az Új-Guineára és Új-Zeelandra nézve eredetinek tekinthető.

** A rajzokat fényképfelvételeim után Bellosics Bálint bajai tanár úr volt szíves az „Ethnographia“ számára díjtalanul elkészíteni.

magával a hegyről a völgybe a hömpölygő lavina. Uj meg uj rétegek rakódnak rá mindenünnen, miglen nagy, gömbölyű egészsze nem válik.

Ez a mondák, mesék alakulásának a képe.

Távol Indiában, a mondák melegágyaiban, hull le a mag. Burok képződik körülötte. Elkezd tovagördülni az Aveszta hazájába.

Az ország talaji és égalji viszonyaihoz képest mindenütt más és más rétegek rakódnak rá. Tovább hömpölyög, eljut az ezeregyéj birodalmába. Ott sem lel nyugtot, onnan is magával ragad valamit. Végre vándorlásának a végén jól megrakodva, szépen kikerekítve eljut mi hozzánk is.

Ugyanez áll a babonákról, a népszokásokról általában. Megtaláljuk a ráolvasást az indeknél, perzsáknál, a régi zsidóknál, a germánoknál és meg nálunk még manapság is a nép között. És ezek a ráolvasások nem csak tartalmilag, de még formailag is meglepően hasonlítanak egymáshoz. Ugyanazt a rhytmikus tagozódást és az álliteráló bűvös erejű szavak folytonos megrövidülését vehetjük rajta észre.

A népszokások, a babonák, de különösen a mondák és mesék eme folytonos átszivárgás, ezen örökös migratio által természet-szerűen veszítenek amaz értékükből, hogy belőlük az elcsenevészett hitregei alakokat, ha nem is egészen, de legalább egyes jellemzőbb vonásaikban állítsuk helyre. A mit Arany mond Merényi népmeséinek a bírálatában, hogy csak a teljesen népieseknek megismert részleteket használhatjuk föl a mythus vonások kiegészítésére, az szintén veszít erejéből a mondák és mesék úgyszólván kosmopolitikus jellege által.

A mesékre, eme vándorlásuk közben, mindegyik vidék, ország, mindegyik faj rásüti a maga bélyegét, odatapasztja mintegy a hömpölygő mondatömege a maga sajátos rétegét, a minek a lehántása, szétrakása és megkülönböztetése, már a mennyire lehetséges, a folklóre feladata.

Kisérjünk el mi is, néhány mesét viszontagságos vándorlásában.

Arany-Gyulai „Népk. Gyűjteménye“ (III. k. 384—88. és 456. lapon a jegyz.) egy népmesét közöl „A zarándok és az isten angyala“ czimen, a melyben el van mondva, hogy egy zarándok véletlenül szemtanúja, mikor a nyáját legeltető pásztorfiúval elkezd egy

legény kötekedni. A pásztorfiú mérgében agyonüti a legényt és eltemeti az árokba, a bárányokkal pedig haza ballag. Nemsokára látja a zarándok, hogy a pásztor jön a gazdájának a fiával. Egy bárány veszett el, azt keresték, de nem találták. Haragjában a gazdának a fia olyat talált a pásztorra húzni, hogy az szörnyet halt. Hogy a dolog ki ne tudódjék, abba az árokba temette, a hol a másik legény feküdt. A zarándok el volt keseredve. Szerette volna a dolgot törvény elé vinni, de mert a fiu apja igen gazdag volt, szigorú igazságszolgáltatást nem remélt, azért három álló esztendeig imádkozott, hogy alázza meg isten a gazdagot, hogy ő azután beperelhesse. De a gazdag még gazdagabb lett. A zarándok látván, hogy nincs isteni igazságszolgáltatás, elkeseredve hagyta abba az imádkozást és világi életre adta magát. Elhagyta házikóját és nyakába vette a világot. Találkozott egy emberrel, a ki szintén látván a gonoszok fölvirulását, eltökélte magában, hogy nem él tovább istenes életet. Mire beesteledett, együtt mendegélve beértek egy faluba. Ott az utitárs úgy jutalmazta meg a szállásadónak a jószágát, hogy annak egyetlen fiát megölte. A következő éjjel megint egy jószívű gazdára találtak. A gazda szép ezüst pohárból kínálhatta őket, hogy igyanak. Az utitárs hálául ellopta a gazda kedvencz ezüst poharát. A harmadik napon egy szász faluba értek. Minden háznál azt mondták nekik: „menjeteK tovább egy házzal, a szomszéd jobb ember, mint én.“

Végre a legutolsó gazda, egy vén szász, beeresztette őket a disznópajtába, hogy szakgassák őket szét a disznók. De nem lett semmi bajuk. Másnap az utitárs a vén szásznak adja az ezüst poharat a szíves vendéglátásért. Tovább menve egy keskeny hídhöz értek. Éppen szemközt jött valaki rajta. Az utitárs neki megy és beleöli a vízbe. De már ezt a zarándok nem tudta tovább nézni és el akart válni tőle. Az utitárs ekkor így szólt hozzá: „lám te elnézted, hogy egyik ember megöli a másikat és nem mertél szólni. féltél a gazdagtól. Zarándok létedre nem tudtad bevárni a bűn büntetését, hanem világi életre adtad magadat. Tudd meg, én isten angyala vagyok, tudom a jövőt és a szerint cselekszem. A jószívű gazdagnak megölteK egyetlen fiát, mert szülei elkényeztették volna, akasztófára való gazember vált volna belőle. A másiknak elloptam ezüst poharát, mert annyira szeretett belőle iddogálni, hogy elrészegesedett volna (így eltökélte magában, hogy többet nem iszik). A vén szásznak odaajándékoztam a lopott poharat,

hogy kapjon bele az ivásba, igya meg mindenét. A pallóról a vízbe taszítottam azt az embert, mert akkor indult a gonoszság útjára, így megmentettem a kárhozattól. Te is térj vissza a házikódba, ne siettesd a jó istent, mert „ő szent kigyelme nem késik soha az igazságszolgáltatással“. Az angyal erre fényes lángszekéren felszállott az égbe.

Ugyanezen mondának a magvát találjuk meg némi változással Voltaire „Zadig ou la destinée“ című keleti históriájában (Oeuvres complètes, 1817, tome VIII., XX : L'Ermite). Ebben a históriában, mely a francia viszonyokat keleti mezben teszi nevetség tárgyává, elbeszéli Voltaire, mint találkozik Zadig sok viszontagság után egy remetével, a ki a sors könyvét olvassa. Zadig hozzája csatlakozik. Együtt bemennek egy gazdag úrhoz, a ki enni, inni ad nekik minden jót, de az asztal végére ülteti őket. A remete ellopja a drágakövekkel diszített arany tálat. Azután egy gazdag fősvényhez érkeznek, a ki az istállóba fekteti őket, és rothadt almát ad nekik. A remete hálálul neki adja a lopott tálat. Mert — úgy mond — a gazdag, a ki megvendégtelt bennünket, csak hiúságból tette, hogy mutathassa a vagyonát, ezentúl legalább okul, a fősvény pedig ez ajándék által megtanulja a vendégszeretetet. Azután egy a világtól elvonult, jószívű, bölcs emberhez érkeznek. Eléjük megy, barátságosan fogadja őket. Hálálul a remete felgyújtja a házát. Innen egy erényes özvegyhez szálltak, a hol szintén jó fogadtatásban részesültek. Mikor elmentek, még unokaöccsével is elkísértette őket az özvegy egészen egy rozzant hídig, a hol a remete a fiút a vízbe fojtotta. „Óh, te szörnyeteg“, kiált föl erre Zadig. „Tanuld meg, — így szól a remete — hogy ama ház romjai alatt, a melyet a gondviselés fölgyújtott, a tulajdonos nagy kincsre fog bukkanni, ezen fiatal ember pedig egy év alatt megölte volna a nagynénjét.“ E közben a remete hószakállá eltűnik, ő megifjodik és négy fényes szárnyat kap. „Az emberek, így szól Jesrad angyal, — mert ő volt az — ítéletet mondanak, a nélkül, hogy valamit is tudnának, te érdemelted meg leginkább a fölvilágosítást.“ Zadig még ellenvetéseket tesz, de a remete e szavakkal: „cesse de disputer contre ce qu'il faut adorer“ felröpül a tizedik sphaerába.

A Gesta Romanorumban is megvan a mese (L. Sebestyén „Párhuzamos idézetek“ cz. cikkét az Ethnographiában, 1890. febr. 105. l.) a magyar népmesétől nem nagyon eltérő alakban.

„Az ördög mesterségéről és mely titkos légyen Isten útja“

czimet viseli (II., LXXX.). Annyiban különbözik a magyar mese a G. R. meséjétől, hogy a magyar kikerekített egészét képez. csattanós aktussal fejeződik be az által, hogy csak a végen tudjuk meg, hogy a zarándok nem más, mint isten angyala, míg a G. R. meséjében halljuk, hogy isten küld a zarándok mellé egy angyalt, a ki kimondja mindjárt, hogy ő isten angyala. A magyar mese compositiója jobb, mert csak mese és semmi egyéb, holott a G. R.-ban a mese nem öncél, csupán csak eszköz a belőle levonandó tanúság-elérésére. Azonban az ellentmondó tényeket a G. R. jobban bonyolítja ki. Ez is a könyv tendenciájából származik.

A Gesta Romanorum ugyanis épületes olvasmányt akar nyújtani, tehát minden lelkiismeretbe ütközhető csomót föl kell oldania, azért mindjárt fölvilágosít bennünket a legelső gyilkosság oka felől; t. i. a pásztor nagy, halálra méltó bünt követett el, azért gyilkolták meg. A báránytolvaj a pokolban fizet a gonoszságáért. A gazda pedig, aki hirtelenségből ölte meg a szolgát, alamizsnával váltja meg a lelkét.

A magyar mesének eredeti személye a szász ember. Erre talán annak is volt némi befolyása, hogy Orbán Balázs gyűjtötte a mesét, akire még ellenségei sem foghatnak rá, hogy a szászoknak valami testi-lelki jóbarátja volt.

A mese a Koránban (XVIII. szura 64—81.) is helyet talált. Itt azonban a keret változik. A remete, aki bizonyára Elinandusnak, a Gesta R. valószínű szerzőjének a hozzátétele, itt természetesen más alakban szerepel. Mózes vándorol a szolgájával — akit a magyarázók Józsuá, Nun fiának mondanak — a tenger mellett. Ott rátalálnak egy isteni férfira, egy bölcseséggel fölruházott prófétára — akit a kommentátorok Pinchásznak mondanak. — Ehhez így szól Mózes: Követhetlek-e, hogy megtaníts bölcseséged egy részére? Amaz azt válaszolta: nem tudod majd nálam kitartani, mert hogy tudnál türelmesen várni oly dolgok mellett, amiket nem értesz? De Mózes türelmességet ígért és így együtt maradtak. Tovább mentek és rátaláltak egy hajóra, melyet amaz ki is lyukasztott. Mózes persze mindjárt kérdi az okát, de amaz emlékezteti ígéretére. Tovább mennek és találkoznak egy ifjuval, akit amaz megöl. Mózes szemrehányásokat tesz neki, de amaz ismét csak a megígért türelmességre hivatkozik. Tovább mennek egy városba. ahol eledelt kérnek, de nem kapnak. Meglát a városban amaz egy rozoga falat és tüstént felépíti. De ekkor már megmondja a józan

ésszel látszólag ellenkező dolgok okát. „Ama hajó — így szól — szegények tulajdonát képezi, akik a tengeren foglalatostkodnak. Azért tettem hasznavehetetlenné, mert egy rablófejedelem el akarta tőlük rabolni. Ama fiatal embert megöltem, mert jámbor szülők gyermeke és félni lehetett, hogy hitetlensége és tévelygése a szülőkre is átszarmazik, azért kívánom, hogy az Ur egy jobb és jámborabb fiút adjon nekik. Ama falat fölépítettem, mert két árvának a kincse van alatta, akiknek az atyja jóra való ember volt. Azért az Ur akarata, hogy az árvák találják meg alatta a pénzt, ha nagykorúak lesznek. Ha más építi föl, akkor az talál bizonyára rá. Ime, ez a magyarázat.“

A korán valószínűleg a héber hagyományból vette át. A héber forrásban nem Mózes és Pinchász említetik, hanem Rabbi Józsuában Lévi és Illés próféta. Illés és Pinchász a héber monda szerint is azonos (Zunz, Gottesdienstliche Vorträge 130. l. és d. jegyzet) és a korábban szereplő harmadik személy a Józsuában, Nun fia valami félreértés folytán keletkezhetett a Józsuában Levitől.

De halljuk magát a mondát: Rabbi Józsuában Levi sokáig böjtölt és ül vala böjtjében és imádkozott teremtőjéhez — kinek neve dicsértessék — hogy hadd jelenjen meg neki Illés — jóra említettessék a neve. — És ime Illés megjelenik neki és így szól hozzá: „van-e valami kívánságod, teljesítem.“ R. Józsuában így felel: „Kívánságom az, hogy veled mehessek és láthassam cselekedeteidet a földön, hogy hasznomra légy és nagy bölcseséget tanuljak tőled.“ Illés erre azt felelte: nem tudod majd elviselni, a mit látsz cselekedeteimből, fáradságom lesz majd veled, hogy tetteim, cselekedeteim okát megmondjam.“ Erre azt mondta R. Józsuában: „Óh uram, nem kérdezek és nem fárasztlak kérdezősködéssel, mert én csupán tetteidet, dolgaidat szeretném látni, egyebet nem.“ Illés kikötötte vele, hogy ha azon cselekedeteknek és csudáknak okát kérdi, megmondja ugyan neki, de nem megy többé vele. Ezután elindultak és elértek egy szegény, szükölködő ember házához, akinek az udvaron álló tehenén kívül semmije sem volt. A férfi meg az asszony a kapuban ül vala. Mihelyt látják a közeledőket, eléjük mennek, üdvözlik őket, örvendenek, házuk legjobb helyére viszik és ami enni, inni valójuk kéznél van, odahozzák. Ettek, ittak és meg is háltak ott. Reggel, mikor felkerekednek, hogy útjukat folytassák, Illés imádkozik egyet a tehenre és az rögtön ki is mult. Ők tovább mentek. De R. Józsuában ezt látván, csudálkozott

és megdöbbsent és mondá magában: „nem lehetett-e megbecsülé-
sünkért e szegényt más jutalomban részesíteni, mint a tehenét
megölni? Hiszen nincs semmije azonkívül!“ És megszólítja Illést:
„Óh uram, miért ölted meg ennek az embernek a tehenét, hiszen
ő megbecsült minket?“ Illés pedig azt felelte: „emlékszel-e ama
kikötésünkre, hogy te hallgatsz és nem kérdezősködsz, ám, ha el
akarsz válni tőlem, akkor megmondom.“ Erre elhallgatott kérdé-
seivel és többé nem szólalt meg. Együtt mendegéltek, beesteledvén,
betértek egy gazdag emberhez. Az feléjük se fordult, hogy meg-
adja nekik a becsületüket. Ott maradtak étlen, szomjan. A gazdag
embernek vala pedig házában egy düledező fala, melyet fel kellett
volna építeni. Reggel Illés imádkozott egyet és a fal fölépült.
Tovább mentek. R. Józsuá szívében az aggodalom és a kíváncsiság
fölszaporoda Illés cselekedete miatt, de azért leküzdte a vágyat,
hogy megkérdeje, mi végre volt a dolog. Tovább menve, este felé
egy nagy templomba értek, ahol arany-, ezüst-ülések voltak és
mindegyik ül vala a székén, kiki rangja, módja szerint. Egyikük
megszólal: „ki ad enni ezeknek a szegényeknek ma este?“ Egy
másik azt feleli: „elég nekik az a kenyér, só és víz, amit majd
idehoznak nekik.“ Megvárakoztatták és nem becsülték meg őket
illően. Ott háltak és ott maradtak virradatig. Reggel fölkeltek és
tovább mentek. Illés így szólt hozzájuk: „Tegyen Isten mindnyá-
jatoskat főkké“ és tovább mentek.

R. Józsuának aggodalma nőttön nőtt, de azért nem szólt.
A nap épen lenyugvófélben volt, mikor egy városba érkeztek. A
város lakói megpillantván őket, vidám szívvél és nagy örömmel
mentek eléjük, nyájas arcczal fogadták őket, velük örvendtek,
házuk java helyére vitték őket, ott ettek, ittak és megháltak.
Reggel Illés imádkozott egyet és így szólt: „A szent, dicsértesség
ő, közétek csak egy főt tegyen.“ Midőn R. Józsuá meghallotta e
szavakat, nem tudta magát türtöztetni, nem birt hallgatni. „Vég-
bevitt cselekedeteidnek tudasd már velem az okát“. Illés így szólt
hozzá: „ha szándékos, hogy elváj tőlem, akkor megmagyarázok
mindent neked és tudatom veled a történetek titkát és a látott
dolgok gyökerét. Tudd meg, hogy akinek tehenét megöltem, azon
ember feleségének az nap kellett volna meghalnia, de én imád-
koztam Istenhez, hogy legyen a tehené váltságul felesége életéért.
A felesége által még sok jó és áldás származik. Annak a gazdag
embernek, akinek a falát felépítettem, ha engedem, hogy ő építse

föl, akkor a fundamentomot felfödi és kincset lel ott, nagyobbat aranyból, ezüstből; azért építettem föl én neki. A fal pedig nem-sokára úgyis összedül, akkor pedig nem építi föl többé. Ama férfiak számára azért imádkoztam sok úrért és sok főért, mert az lesz szerencsétlenségük, nagy viszály támad tanácsukban és terveikben, mert minden ország; ahol több fő van, elromlik, elpusztul, enyészetre sodródik. Ama férfiak számára pedig azért imádkoztam egy főért, mert ez lesz szerencsájük, ez megszilárdítja őket, mivel tetteiket, elhatározásaikat egy vezérli. Viszály nem támad közepükben, tanácsuk nem változik, tervük nem hiúsul meg. Azért mondják a példázók, hogy sok kormányossal elsüllyednek a hajók és azért mondja Ben Szira, hogy egynek az oltalma által megszilárdul a város. Azután így szólt hozzá Illés: ime én eltávozom tőled, azért tudatom veled, a mi rád nézve hasznos. Ha látsz gonoszt, akinek a pillanat mosolyog, ne ingerelje vágyadat és ne csudálkozz rajta, mert az szerencsétlenségére szolgál neki. Ha pedig látsz igazat szorultságban és látod, hogy bánkódik egész életében és fárad és vesződik éhségben, szomjúságban, csupaszon, és mindenben szükségét szenvedve és megpróbáltatásoknak kitelve: ne gyuladj haragra és szivedben ne táplálj bosszúságot és ne vezessen tévútra szíved, hogy teremtőd irányában bármi kétséged támadjon, hanem viszonzod szívednek és belátásodnak, hogy Ő igazságos és ítélete igazságos, szeme a férfi útjára irányul és ki mondhatná neki: „mit cselekszel?”

Azután üdvözölték egymást és elváltak.

Ez a mese Rabbenn Niszim históriás könyvébe van fölvéve. Azt a könyvet R. Niszim írta ipjának Dunásnak, hogy szívéhez beszéljen neki és megvigasztalja fia halála miatt. (Rapoport: Birkure Haitim 1831, 74. és 83. l.) Ebből világlik ki tulajdonképen a mese alapeszméje és tendenciája.

Vigaszt akar nyújtani egy keményen sújtott apának és ezt úgy gondolja legjobban elérhetőnek, ha a gondviselésnek látszólag kemény és súlyos rendelkezéseiről kimutatja, hogy azok csak az emberek javára válnak. Megvan a mese a „Pele Joeecz“ és a „Meil Czedaka“ című könyvekben. Jellinek 2, egymástól lényegesen el nem térő változatot közöl héberül (Bet-Hamidras V. k. 133—35., és VI. k. 131—32.), amelynek elsejéből közlöm itt a mesét.

Egy vonás hiányzik belőle, amely a mese többi változataiban mindegyikben megvan, t. i. a fiu megölése. És ez annál feltűnőbb,

mert a mese tendenciájába beleillett volna, hisz vigaszt akar nyújtani egy fiú halála miatt. És éppen e vonás hiánya emeli e változat értékét: Mert ha a gondviseléstől van is kiszabva, azért még sem tud az senkit is kielégíteni, hogy annak a fiúnak meg kellett halnia a még el sem követett bűne miatt. Ez az arabs fatalizmus befolyására vall. Voltaire mindjárt kiérezte e nehézséget és Zadig által kérdezteti a remetétől: „ne vaudrait-il pas mieux avoir corrigé cet enfant et l'avoir rendu vertueux, que de le noyer?” A remete úgy vágja ki magát, hogy hát ez a létező dolgok rendje, a bajnak is megvan a jó oldala és ha ez nem volna, akkor a világ egész más világ lenne. Ezen változatban ez ki van kerülve. A tehén kimulása az asszony halála helyett nem vall ugyan valami kiváló finom esztetikai izlésre, de mégis ügyesebb a gyermek megölésénél. Compositiója nem oly kerek, mint a többi változaté, de részletei, különösen az egy úrral és több úrral való részlet, elméletesebbek amazokénál.

Némely vonásában rokon mesét találunk még a Talmudban is (Gittin 68. a. b.). Esmadait (a kit rendszeren Asmodinak neveznek) Salamon elfogta. Ekkor találkozik egy vak emberrel, akit útba igazít, azután egy részeggel, akinek szintén megmutatja az utat. Eléje jön egy lakodalmas menet, ahol igenis jókedvűek voltak a lakodalmások. Ennek láttára Esmadai elkezd sírni. Mikor valakivel találkozik, aki azt kiáltja, hogy csináljanak neki egy pár czipőt 7 esztendőre, akkor nevet. Végül mikor meglát egy szemfényvesztőt, aki bűvészetét mutogatja, elkezd kacagni. Viselkedését így magyarázza meg: Hallottam az égben, hogy ez a vak igazán jámbor és aki jót tesz vele, a túlvilági életben részes, azért igazítottam útba. A részeg azért, mert hallottam, hogy gonosz. (Tehát segítette mintegy, hogy tovább is részegeskedjék). A lakodalmásoknál sírtam, mert a völegény 30 nap alatt meghal és a menyasszonynak 13 évig kell várnia, míg a meghalt völegény testvére elveszi. A czipőt aki kérte 7 évre, azért nevettem ki, mert az 7 napig sem él, a szemfényvesztőt pedig azért, mert ezermesternek mondja magát és azt sem tudja, hogy lába alatt egy király kincse van elrejtve.“

Ezen mesében Esmadai látszólag a józan észszel ellenkező dolgot művel, de a gondviselés rendelése utólag igazolja eljárását úgy, mint Illését, vagy a remetéét. Ezen mondák, ahol földöntúli lények, akár angyalok, akár rossz szellemek szerepelnek, többnyire nem igazi zsidó eredetűek. A szigorú zsidó monotheizmus egyálta-

lában idegenkedett az angyaloktól, a szellemektől. De az exilium alatt és után az idegen, különösen perzsa mythikus elemek jutottak a nép közé. Egyes töredékek fölszivárogtak a köztudatba és később bejutottak a talmudba, a midrásba (Kohut: Ueber die jüdische Angelologie und Daemonologie 80. l.) Jelen mese is így szivároghatott be a zsidó irodalomba (az Esmadai mondájáról majdnem teljes biztonsággal állitható, hogy a perzsa Aeshma mondának a töredéke). Hőse R. Józsva b. Levi, aki bejárta a túlvilágot, kimérte a paradicsomot és a gyehenna épületeit, volt legalkalmasabb arra, hogy Illés prófétával járjon és felfödje az embereknek a gondviselés útjait.

A korán minden valószínűség szerint a zsidó hagyományból vette, de nem a mi verziónk után, mert ennek följegyzése a 11-ik századból datálódik. Hogy melyik forrásból merítette a Gesta Romanorum, teljes biztonsággal bajos volna eldönteni. Az a körülmény, hogy elhallgatja a forrást, arra látszik utalni, hogy a zsidóból vette, mert a zsidó forrásokat szereti meg nem említeni. Így elhallgatja a zsidó forrást (II., CLXXVIII) „az öldösésről“ és (II., CXXIX) „az igaz barátság próbájáról“ címűeknél és még másoknál is (amelyeknek zsidó eredetét még ki fogom mutatni). Lehet, hogy a publikumára való tekintetből teszi ezt, mert más forrásokat, bár szintén nem mindig, de gyakrabban nevez meg.

Voltaire valószínűleg a koránból vette. A Gesta Romanorum-ból nem vehette, mert ott hiányzik a részlet a kincstalálásról a romok alatt, a héberből azért nem, mert ott hiányzik a gyermekgyilkosság részlete. A magyar mese pedig a Gesta Romanorum-ból jutott a székelyek közé, mert a Gesta R. volt a legnépszerűbb és legolvasottabb népkönyv.

Az összehasonlító vallástudomány ethnographiai kapcsolatai.

Előadás Goldziher Ignác-tól.*

Az ismeretek azon csoportját, melynek terjesztése és megkedveltetése képezi társulatunk főczélját, semmi vád sem illetné igaztalanabban, mint az *egyoldalúság* vádja.

Sőt bátran mondhatnók, hogy alig van tudomány, mely fogalmánál, rendeltetésénél, céljainál fogva a „nil humani a me ali-

* Gyorsirói feljegyzés alapján közölve.

enum puto“ jelszavát nagyobb joggal írja zászlajára, mint éppen a néprajz. Ezért is tarthat számot arra, hogy módszere és eredményei mennél intenzivebb módon hassák át a nagy közönség általános műveltségét, hogy annak egyik elemét, alkotó részét képezzék.

A mint egyrészt kutatásainak anyagát és adatait az ismeretek legkülönbözőbb köreiből meríti és azokat egy egységes szemlélet alatt egyesíti, úgy meg másrészt a többi tudományok számára újabb szempontokat nyit meg, melyekből az amazok körében kutatott tények változatos megjelenései érthetőbbekké válnak. Így tehát az ethnographiai szemlélet egy csomó tudomány körét világítja be, módszerével megtermékenyíti más ismeretkörök talaját.

Ez alkalommal, nem éppen rendszeresen, hanem csakis némely szembeötlő tünemény futólagos érintésével, az ethnographia vonatkozásairól a *vallástudomány*-nyal szemben kívánok szólni.

Ne méltóztassék fejet csóválni, nem *theológiáról* lesz szó. Mig ez valamely adott vallásnak forrásait kutatja és jelenségei fölött elmélkedik: az, a mit vallástudománynak nevezünk, nem valamely adott vallásból indul ki, hanem a vallásból, mint az ember lelki életének általános tüneményéből; kutatja eredetét, fejlődésének és tenyészésének módozatait, valamint azon tényezőket, melyek a fejlődés és tenyészés során bizonyos alakulatokat törvényszerűen előidéznek. Ily szempontból a vallástudomány nem azonos a theológiával, de mindenesetre annak is, és pedig első sorban egy igen fontos segédtudománya, a mennyiben a tételes vallás jelenségeinek helyes méltatására és megértésére képesít és előkészít.

Most azonban nem erről szólunk, hanem szólunk a vallástudomány néhány ethnographiai mozzanatáról.

A vallástudomány tulajdonképeni hazája Angolország. Az angol tudományos irodalom az, melyben a *Science of Religions*-t mint önálló tudománykört legelőször állapították meg; még pedig összehasonlító nyelvtudomány útján, az összehasonlító mythológiának törve útát és innen felemelkedve a vallás általánosabb jelenségeihez. Azóta a vallástudomány Európa különféle országai tudományos társadalmában és életében bőséges tért hódított. Vannak tanszékei a hollandi egyetemeken, sőt a vallástörténet révén még az alsóbb oktatásba is utat talált Hollandiában. Van tanszéke a Collége de Franceban, melyet Réville Albert, a híres író tölt be; az Ecole des hautes études-ben egy külön alosztálya nyílt meg: a Section des Sciences des Religions. Vannak folyóiratok, melyek a vallástudomány haladását

szolgálják (*Revue de l'histoire des Religions*, megjelenik Párisban 1880. óta, évenként 6 füzet két kötetben; eddig már 26 kötet jelent meg belőle); van múzeuma, a *Musée Guimet* (előbb Lyonban, pár év óta Párisba költözött a Trocaderón külön e célra emelt épületbe), melynek révén az „*Annales du Musée Guimet*“ című nagy monumentális kiadvány (eddig 20 negyedretű kötet) közli a különféle régi vallások monographiáit és bemutatja emlékeit. E múzeumról, mely *Milloué* őrizete alatt áll, az utóbbtól birunk egy terjedelmes *Catalogue raisonné*-t is, mely igen alkalmas segédeszközül szolgálhat az összehasonlító vallástudomány gyakorlati tanulmányára.

Angolországban, e tudomány hazájában nem egyetemi tanszékek létesítésében nyilvánult a Science of Religions felvirágozása, hanem magánosoktól alkotott nagyszabású intézkedésekben, melyek e tudomány módszerének és eredményeinek általánosítását célozzák.

Angolországban t. i. több nagy alapítvány létezik, melyeknek rendeltetése, hogy minden évben Angolország nagy városaiban az általános vallástudományról, annak eredményeiről, módszereiről a nagy közönségnek az általános műveltség szempontjából előadásokat tartsanak. Csak három ilyen kurzust bátorkodom felemlíteni, melyek már eddig is egy egész irodalmat teremtettek, minthogy az e kurzusokban tartott előadások nyomtatásban is megjelennek, sőt rendszerint számos kiadást is érnek.

A legrégebb előadási kurzus ezek közül a *Hibbert-lectures*. Hibbert Róbert 1849-iki végrendeletében nagy összeget hagyott azon célra, hogy minden évben az általános vallástudományhoz tartozó themákról valamely nagy angol tudományos intézetben előadások tartassanak. A legelső előadást 1878-ban Müller Miksa tartotta nevezetes munkájával az indiai vallás fejlődése történetéről s azóta minden évben más-más vallást, esetleg a vallástudomány nagyobb tüneményeit vonják be e felolvasások körébe, melyek a nagy közönség előtt a legnagyobb eredménnyel s az általános tudományosságra nézve igen nagy hatással tartatnak.

A második előadási csoport, melyet különösen ethnographiai szempontból igen fontosnak lehet mondani azon munkáknál fogva, amelyeket eredményezett, a *Burnett-lectures*; ezek Skótországban, különösen Edinbourghban tartatnak. A Burnett-előadások során csak legutóbb jelentek meg Robertson Smithnek, az ethnographiai vallástudomány egyik legnagyobb tekintélyének, előadásai a sémiak

vallásáról.* Az első kötet az ős sémi vallásos kultusz intézményeinek fejlődését tárgyalja; igen tanulságos, sok tekintetben alapvető kötet, melyet mindenkinek a legmelegebben ajánlok.

A legutolsó, de egyszersmind legdúsabban javadalmazott alapítvány a *Gifford-alapítvány*. Gifford nagy tekintélyű irlandi jogtudós és államügyész volt. Nagy alapítványt hagyott azon célra, hogy minden évben Irland három egyetemén egyidejűleg előadások tartassanak arról, amit ő végrendeletében természetes vallásnak (natural religion) nevezett. Már három év óta tartják ezen előadásokat. Különösen a dublini egyetemen Müller Miksa tartott három ciklust, melyek ugyanannyi igen tanulságos, angol és német nyelven megjelent kötetet eredményeztek. (I. Natural religion. II. Physical religion. III. Anthropological religion.)

Ez előadásokban a vallás nem theologiai, hanem ethnographiai szempontból képezi a vizsgálódás tárgyát s ennél fogva tudományunkat nagyon közelről érintik.

A Hibbert-felolvasások során 1883-ban néhai Kuenen híres hollandi tudós, a leydeni egyetemen az ó-testamentum tanára, e czímen foglalta össze vallástudományi kutatásait: „*Világvallás és nemzeti vallás*“ (National religion, and universal religion). Nem ugyan legelőször, de mindenesetre élesebben, mint addig szokták tenni, a vallásalakulásnak, a vallás történetének két egymástól különböző tüneményét kutatja az emberi szellem történetében érvényesülő hatásuk szerint.

Kuenen, mint már előtte többen is, a vallások kétféle jelentkezési formáját különbözteti meg. Az egyik az ugynevezett *világvallás*, a másik a *nemzeti vallás*.

Egy kissé el kell térnem Kuenentől a vallások e két módjának definitiójára nézve. Világvallás, vagy egyetemes vallás alatt oly vallást fogunk érteni, mely már keletkezésében azon tendenciát, azon belső erőt mutatja, hogy nem arra a talajra szorítkozik, a melyen született, hanem azon általános, nagy, az egész emberiségre kiható erkölcsi igazságokkal, a társadalom életére vonatkozó tanokkal, melyeket hirdet, az emberiség nagyobb köreire népi- és nemzeti különbség nélkül ki akar terjedni. Ez a *világvallás*, a mely ugyan bizonyos geographiai ponton keletkezik, s akár egyes egyén,

* Lectures on the Religion of the Semites. First Series. The fundamental Institutions. (Edinburgh 1889.)

akár egy kisebb kör lelkesedésének munkája, de kezdettől fogva a *világra szólás* aspirációjával jelenik meg a történelem színén.

Ettől különbözik a *nemzeti vallás*, melynek keletkezéséről *történelmi szempontból* tulajdonképen számot sem tudunk adni. Él a a nemzettel, a melyben létezik, él azóta, mióta a nemzet létezik, fejlődött vele és nemcsak azon rendeltetéssel nem bír, hogy más nemzetekre is kiterjedjen, hanem lényegénél fogva nem is képes arra, hogy más nemzetekre kihasson, mert csak annyiban él, a mennyiben egy nemzetnek él; kötve van egy bizonyos talajhoz; isteneket imád, akik csak azon talajnak istenei, ahol a nemzet él. Ilyen akármelyik régi pogány nemzetnek a vallása. A phönikiai Istent csakis Phönikia talaján lehetett imádni. Valóságos szertartásokkal járt az isteneknek *meghonosítása* a Kolóniákban, a melyekre a phönikiai nemzet kiterjesztette hatalmát.

Az istennek éppen úgy kellett az új talajon meghonosodnia, mint azoknak, kik tisztelték és neki áldoztak. Az idegen istenek befogadása éppen úgy esett a vendégjog szempontja alá, mint az idegen nemzetséghez tartozó egyén részesítése a nemzet vagy néptörzs jogaiban. Erre nézve arab földön igen érdekes példát nyújt a tejmai fölirat, melyről a Budapesti Szemle 1886-iki januári számában (75 és kk. lapokon) szólottam. E szempontból aztán „száműzve a hazától“ azonos azzal, hogy „száműzve az istenek színe elől“. E szólásmóddal gyakran találkozunk az ily körök nézetét tükröző irodalomban. A „nemzeti vallásnak“ ennél fogva nincs az a belső törekvése, hogy tovább terjedjen, sőt az illető nemzetek nagyon féltékenyen őrizték saját vallásuk korlátait, nehogy más, esetleg ellenséges nemzetek részesüljenek azon áldásban, melyet az ő isteneik oszthatnak.

Itt vagyunk azon pontnál, melyen a vallástudomány ethno-graphiai vonatkozásai szembetűnőkké válnak.

Az egyetemes vallás ugyanis a dolog természete szerint a *történelem bizonyos pontján* nemzeti vallások helyébe szokott lépni; ezek mintegy alsóbb stratificációt képviselnek, mely fölé az egyetemes vallás, mintegy befödő réteg kerül el. Maguk az egyes nemzeti vallások is, melyeket az egyetemes vallás kiszorít, már hosszabb fejlődésnek, vegyülésnek eredményei, melyek az illető nemzet történelmi alakulásával tartanak lépést. Az egyetemes vallás a maga teljesen lezárt rendszerével elborítja a nemzeti vallást. Akár a kényszernek engedve, akár saját akaratából és választásából vala-

mely pogány nemzet lemond a vele kapcsolatos világnézetről, le a tőle elválaszthatatlan gyakorlásoktól, melyek a mindennapi életben épp úgy, mint az élet ünnepegyesebb mozzanataiban nyilvánulnak.

Azt méltóztatnak már most hinni, hogy e hódolás tényével a nemzeti vallás az egyetemes vallás javára teljes életéről minde-
nestül lemond? hogy a nemzeti vallás már most egy csapásra meg-
semmisül?

Semmiesetre. A nemzeti vallásnak ez új kombinációban új szerepe jut. S e szerepe teljesen az ethnographia körébe viszi azt a tudományt, mely a vallás terjesztésével foglalkozik.

A nemzeti vallás hagyományai ugyanis tovább munkálnak az egyetemes vallás keretében, módosító, egyénítő befolyást gyakorolnak reá és az egyetemes vallás különféle alakulásaira szolgál-
tatnak módot.

A különféle nemzeti vallások reakciója különféle egyéniségeket teremt az egyetemes valláson belül; hagyományaik tovább folytatják létezésüket azon energia és belső erő mértéke szerint, melyet a nemzeti öntudat nekik kölcsönöz. Az egyetemes vallás is hozzájuk idomul, a maga alakulásában hatalmas tényezőkkül kénytelen azokat befogadni.

Ezzel a tüneménynyel számol az összehasonlító vallástudomány sarkalatos módszere. S mondhatni, hogy a vallástörténelem tudományos művelése másképen már alig képzelhető, mint különösen feleletkép azon nagy kérdésre, hogy milyen hatással volt egy bizonyos világvallásra azon sok nemzeti hagyomány, melyet látszólag legyőzött, de a mely nem szűnt meg reakciótt gyakorolni a hódító valláson belül.

A vallástudomány legérdekesebb tényei azok, melyeket az a kutatásnak ebben a körében felderített és melyek által új fényt árasztott a vallások fejlődésére, azon törvényszerűsége, mely ebben nyilvánul.

A különféle nemzeti vallások reakciója a világvalláson belül tagadhatatlanul ethnographiai jelenség, a mennyiben a *nemzeti lélettel* összefüggő speciális tüneményeket mutat fel az általános emberi fejlődés menetén belül. Ennyiben az szorososan az ethnographiai tünemények csoportjába tartozik, és azért bátorkodtam mai felolvasó ülésünkön ezzel a kérdéssel foglalkozni.

Csak nagyon röviden fogok egyes jelenségeket érinteni,

melyek e kérdés körében nyilvánúlnak és bocsánatot kell kérnem, ha speciális tanulmányaim természeténél fogva, melyek nem az általános ethnographia terén, hanem a tudományos kutatásnak egy körülhatárolt körében mozognak, ebből a körből, t. i. a mohammedán vallás fejlődésének köréből, fogom példáimat meríteni, előre-bocsátva, hogy ép ilyen tünemények nyilvánúlnak bármely nemzeti reactió terén, mely valamely világvalláson belül előlép.

Különösen három ethnographiai jelenség az, a mely a nemzeti vallások visszahatása körében észlelhető.

A legelső, a mely hatását tekintve a legfontosabb és egy-szersmind a legérdekesebb, az úgynevezett *residuumok*, maradványok jelensége.

Az elgyengült vagy tán éppen teljesen el is pusztított nemzeti vallásból fennmaradnak residuumok és a hódító világvalláson belül többé-kevésbbé érvényesülni törekednek. A világvallás nem bír velük másképen elbánni, mintha directe a régi pogány szokást a maga módja szerint módosult magyarázattal a maga körébe befogadja. Ez egy igen kedvező módja a processzusnak.

A második, mely kevésbbé kedvező, az, hogy a nemzeti vallás egyes törmelékei, rudimentumai tovább élnek, mint *babonák*, tehát a vallás által nem szentesítve, sőt némelykor üldözve is, de tovább élnek, mint lappangó mozzanatai a néphitnek.

Igen számos példát idézhetnék erre nézve. Bátorkodom a mohammedán vallás köréből csak egy ilyen babonás szokást hozni fel, mely megmutatja nekünk azon erőt, azon szívósságot, melylyel egy ilyen régibb pogány babona évszázadokon keresztül fenntartja magát, míg végre mindig máskép magyarázva egy világvallásba belejut, melyben szintén magyarázatot keres és talál is rendszeren.

Elhoztam felolvasó ülésünkre egy kis eszközt: egy, úgy hiszem, ezüstből készült kis kezdet. Egy Algirban utazó barátom hozta számomra néhány évvel ezelőtt, mint úti ajándékot. Nemcsak Algirban, hanem általán egész Észak-Afrikában is, a rossz szem ellen védő eszközül használják; különösen kis gyermekeknek aggatják a nyakába és azt hiszik, ez megvédi őket a rossz szem ellen.*

Ugyanezzel a kézzel találkozunk aztán a Keletnek legkülöm-

* Lásd cikkelyemet: Die Zahlen im mohamedanischen Volksglauben, Ausland 1884, 328 és kk. lapjain.

bőzőbb vidékein különféle alkalmazásban. Észak-Afrikában minden napos dolog, hogy a ház homlokzatára kirívó vörös színnel egy kéz van festve. Ez arra szolgál, hogy a házat és lakóit a rossz szem ellen megvédje. De tovább megyek: Egyiptomban is általában ez a szokás, hogy nem a gyermekek hordják a nyakukba akasztva, hanem a ház homlokzatára festik ezt a kezét. Palästinában is konstatáltatott, ámbar a ki konstatálta, félreértette. Ugyanis nemrég Noetling, egy német tudós, a ki ott a „Deutscher Palästina-Verein“ megbízásából fölméréseket eszközölt, a régi Galiláának egy félreeső helységéből azon tudósítást küldte, hogy ott az a szokás, hogy a házak homlokzatára egy ötágú alakot rajzolnak (két egyközű körszelvény, középen egy merőlegestől átmetszve), melyet részint egy ötágú gereblye-féle alakra redukálva is találni.*

Ezt Noetling a régi zsidóságból fennmaradt elemnek magyarázza. Azt mondja, hogy az ötágú lámpát, mint régi szent symbolumot jeleníti meg. De biz a zsidó régiségben ötágú lámpával nem találkozunk a kultuszban; csakis hétágú lámpáról van szó. E közlések alkalmából azon véleményt fejeztem ki, hogy a Noetling ötágú lámpája nem más, mint az öt újj, melylyel a Kelet embere a rossz szem befolyása ellen felfegyverkezni szokott. Miután némely vidéken ez óvó-eszköz jelentése a nép tudatában elhomályosodott, csakis az ötös szám volt előttük szembeötlő, tehát a kéz ilyen ág-alakká vált.

Ez annál valószínűbb, mert Noetling maga mondja, hogy nem bir boldogulni azon adattal, melyet a bennlakóktól kapott, a kik, midőn kérdezte őket, azt mondták, hogy ez *Mohammed kezét* ábrázolja, mely őket megvédi.**

De még tovább mehetünk. 1885-ben a bécsi történelmi kiállításon ott láthattuk Kara Musztapha sátraiban a zsákmányul ejtett török zászlókat. Mindegyikükbe egy kéz volt behimezve, s a kiállítás katalógusában e himezett kezek hol Mohammed, hol Ali kezének voltak értelmezve. Alkalmasint régi magyarázat, mely a törököktől származik.

Az Alhambrában is találkozunk ezzel a kézzel. Egyik gyönyörű ornamentumokkal ellátott kapuján, melyet az igazságszolgáltatás kapujának (puerta della justizia) neveznek, most is lát-

* Zeitschrift des Deutschen Palaestinaverains VIII. (1885) 336. lap.

** Lásd megjegyzéseimet ugyanott IX. (1886) 79—80. lapján.

ható egy kőből kifaragott kéz, melyet a műtörténészek, útleírók rendszeren mindenféle mystikus eszmék kifejezésére magyaráznak, holott nem egyéb, mint ugyanaz a védő kéz, melylyel a mohammedán világ legkülömbözőbb vidékein primitívebb alakban találkoztunk.

Láttuk, hogy ez a kéz-amulatum Észak-Afrikából indul ki; látjuk, hogy Spanyolországban, mely Észak-Afrikából kapta mohamedán lakosságát, igen nagy fontossággal birhatott, miután egy nagy hivatalos épület homlokzatára kőből faragtak ilyen kezet. Hogy Észak-Afrikából mikép jutott Egyiptomba, azt nagyon könnyű megmagyarázni, valamint azt is, hogyan jutott Egyiptomból Szíriába és Palästínába.

Nem szenvedhet tehát kétséget, hogy ez az amulatum észak-afrikai eredetű. Hogy mit jelent eredetileg, azt bizony nem lehet tudni, legalább nem kockáztathatók semmiféle magyarázatot. De biztosan kimutatható, hogy hol keletkezett. Magammal hoztam Gesenius régi könyvét a phoenikiai régiség fennmaradt emlékeiről,* mely egy pár karthagói emléket tartalmaz. Sajnálom, hogy nem kerithettem meg könyvtáraink valamelyikében *Euting* nagy munkáját a karthagói feliratokról, melyben csaknem minden lapon talál az ember ilyen alakokat.

Tehát már több századdal Kr. előtt látjuk a karthagóiak votiv-tábláin ugyanazt a kezet, melyet most az algiri gyerekek hordanak nyakukba akasztva, és a galiläai parasztok festenek kunyhóik homlokzatára. A régiségtől kezdve generációról generációra adták, míg aztán a mohammedánság közé került. Az érthetetlen symbolumot valami hatékonysággal bírónak hitték. Átvették azt a maguk inventariumába és használják mint a rossz szem elleni védőszert, — mint Muhammed kezének jelzőjét.

Ez az egy példa legyen elég annak a tüneménynek méltatására, hogy t. i. valamely nemzeti vallásból kiinduló babonás szokások évezredes utat tesznek meg, a történelmi élet minden változásain keresztül a legnagyobb szívóssággal megmaradnak, a racionalisták ép úgy, mint a theologusok protestatiói ellenére megvetik lábukat, befészkelik magukat, sőt később az újabb vallásokkal

* Scripturae linguaeque Phoeniciae monumente quotquest supersunt (Lipsiae 1837). Láthatjuk a karthagói felirat homlokán a fölfelé terjesztett kéz alakját. De ugyanezen alakot találjuk a Gesenius munkájának táblás kötetében közölt három karthagói emlék kettején is, melyet ime itt előmutatok. (Gesenius i. m. XLVIII. Carth. 3. L. Carth. 5.)

kapcsolatos magyarázatot találnak, mely képessé teszi arra, hogy életüket újabb kapcsolatban tovább folytassák.

Ép így vagyunk a vallásos gyakorlatokkal kapcsolatos szokásokkal is. A nemzeti vallásból ilyenek is beleöröklődtek az egyetemes vallásba, mely amazzal valójában ellentétbe helyezkedik. Szándékosan teszem, hogy e körből egy fölötte aprólékosnak látszó példát választok. Annál szembetünőbbé fog válni, hogy a vallásos élet mily csekély részleteire is kiterjednek a pogány felfogás residuumai.

Az iszlám azon aspiratióval lépett fel és theologusai folyton azt hirdették, hogy mindent, a mi a legtisztább, legabstraktabb monotheismussal össze nem fér, tant, szokást, sőt még szólásmódot is, a közönséges életből vagy akár a társadalmi életből a legnagyobb szigorúsággal kiküszöbölt, a pogányságnak emlékeit gyökeresen elseperte és elsepri folyvást.

Ennek előrebocsátása után igen furcsa benyomást kell gyakorolnia az emberre azon tüneménynek, hogy ha Egyiptomban és az iszlám más területein is egy nagyobb mecsetbe lépünk, mindenütt ott találjuk a menyezetről, aztán a lámpásokról és mindenütt a terem magasabb rétegeiben levő tárgyakról lefüggő strucztojásokat, melyek a mecset díszítő eszközéül szolgálnak.

Természetesen az a jámbor mecsethivatalnok, a ki ezeket odailleszti és szépen megtisztogatja, minden károsodástól megóvjá, nem gondol arra, hogy itt a pogány vallásnak egyik előkelő symbolumát dédelgeti a legabstraktabb monotheismusnak szolgáló imateremben. E tojások ugyanis ugyanazok a tojások, melyeket, a mint Wilkinson a régi egyiptomi szokásokról közli, a régi pogány egyiptomi templomokban alkalmaztak, és pedig nemcsak díszítésül, hanem kifejezéséül egy symbolikus tannak, melylyel a régi pogány vallásokban, nemcsak Egyiptomban, hanem másutt is, mindenfelé találkozunk, azzal a felfogással, hogy a világ tojásból keletkezett. E felfogást az istenekkel is oly szoros összeköttetésbe hozták, hogy pl. egy egyiptomi hymnus, melyet Le Page Renouf lefordított, a dicsőített istent annak szólítja, ki tojásból kikölti a világot. A tojás tehát ott direkt vallási symbolum, egyik attribútuma a világteremtő istenségnek.

S ugyanazzal a felfogással a pogány világ legtávolibb köreiben is találkozunk. Brahma isten az indusoknál tojásból keletke-

zett. A görögöknél a dioskurok születéséről szóló mondában is van erős nyoma és Pausanias tudósítása szerint a dioskurok mondájával kapcsolatos egy templomban szintén egy tojás függ le a menyezetről.*

S ime, ugyanezzel a vallásos symbolummal találkozunk a mohammedán mecsetekben is.

Nagyon könnyen meg lehet magyarázni, hogyan került oda. A kopt-templomokban, tehát azon keresztények templomaiban, a kik egyenes utódai az ó-kori egyiptomiaknak, megmaradt a tojás, és pedig a strucztojás, mint templomdiszítő eszköz; és minthogy a mecsetek többnyire ilyen régi templomokból alakultak, ezek a diszítések ott is megmaradtak.

Látjuk tehát, hogy a legspeciálisabb vallásos szokásban mennyire fennmaradnak a pogány étellel összefüggő residuumok.

Ez a nemzeti hagyományok visszahatásának első csoportja. hogy t. i. egyrészt a vallásos szokásokban és másrészt a babonákban fennmaradnak a nemzeti vallás némely elemei és azután alkotó részét képezik annak a világvallásnak, mely a nemzeti vallás fölé emelkedett.

Van aztán egy második módja is a reactionnak és ez az, a mit a *világvallás differenciálódásának* nevezhetnénk. Egy nagy vallásos rendszernek különféle árnyalatai, irányai keletkeznek.

Ez a differenciálódás különféle módon megy végbe.

Egy nagy része a felekezeteknek, — mert ezek a vallás differenciálódásának eredményei, — spekulatív úton keletkeznek, t. i. a hívőknek különféle köröké másféleképpen definiálnak bizonyos tant és ennél fogva különféle körökre oszlanak. Ezek az úgynevezett szekták, melyek spekulatív úton keletkeznek. De nagyon nevezetes, hogy az ethnographiai erőknél még ezen dogmatikai szekták alakulására is nagy hatása van. Ujabb időben egy francia tudós, Amélineau, egész irodalmat teremtett annak bebizonyítására, hogy az, a mi szemben egyéb keleti egyházakkal a kopt egyháznak jellemző színezetét kölcsönzi, szoros kapcsolatban áll a régi egyiptomi vallásos felfogással és ősi hagyományokkal. Tehát találkozunk ősrégi egyiptomi vallásos hagyományokkal, melyek visszahatást gyakorol-

* Lásd újabban e tárgyról Rev. James Marshall értekezését a Proceedings of the Society of Biblical archaeology XIV. kötete 5. és kk. lapjain.

tak és a speciális kopt egyház vallásos nézeteire és irányára befolytak.*

Tudjuk, hogy az iszlámon belül a szekták alakulására mily nagy befolyással voltak épen azon ethnographiai erők, melyekről itt szólunk. Nem helyes ugyan azon tan, melylyel nagyon gyakran találkozunk tankönyvekben is, hogy a siiták felekezete speciális perzsa produktum volna, hogy keletkezését kizárólagosan a perzsa nép múltjából lehet kimagyarázni. Ily merev alakban nem lehet e tételt felállítani; mert a siizmus keletkezésének motivumai semmi esetre nem voltak nemzetiek. De tagadhatatlanul igen nagy befolyással voltak alakulására az a speciális hajlandóság, azon nemzeti faktorok, melyek az iszlám épp azon részében emelkedtek érvényre, a hol a siizmus leginkább el van terjedve. t. i. a régi Iránban és általában az árja iszlám területén. Azért is a siizmus alkalmasnak bizonyult arra, hogy mindenféle az iszlámot megelőzőleg élt nemzeti vallásokban gyökerező mozzanatot, akár mint mondát, akár mint legendát vagy komolyabb vallástant bevigyen a hívők azon részének körébe, a hol a siizmus elterjedt.

A siiták közt találkozunk mohammedán értelemben átmódosult régi indo-germán mythosokkal is.

Ez igen fontos jelensége a vallások történetének, melyre nem figyelnek eléggé. Így pl. a siiták nagy részénél, akik az istenítésig vitték Ali tisztelétét, azt mondják, hogy Ali mennydörög, tehát a mennydörgő jelzöt alkalmazzák reá, ugyanazt, a mit az indogermánok főbb isteneiknek tulajdonítanak. Vagy azt mondják, hogy az alkonyi és a hajnali pir Ali két fiának, Haszannak és Huszeinnek vére: oly mythos, melynek töméntelen sok analógiája akad az indogermán mythológiában; csak hogy a siiták mondája egyenesen a Kr. u. VII. században élt historiai személyekhez kapcsolja; sőt annyira mennek azon mondással, hogy Haszan és Huszein vére az, a mi este és reggel piroslík. hogy Ali két fia előtt ez a természeti tűnemény nem is létezett, hanem hogy csak haláluk után keletkezett. akkor volt legelőször.

Számos ilyen mythosszal találkozunk a nemzeti vallásból fennmaradt residuumok közt. A mohammedán szekták is régi nemzeti

* Legújabbán *Ebers* egy remek kis dolgozatban ó-egyiptomi mythologikus képzeteket mutatott ki a legrégebb kopt egyházi művészetben is. (Sim-bildliches. Die koptische Kunst ein neues Gebiet der altchristlichen Kunst und ihre Symbole. Lipse 1892.)

vallások visszahatását tüntetik elő az általános nagy mohammedán valláson belül. Ha erről megakarunk győződni, vessünk csak pillantást a Libanonban még most is fennálló vagy egy fél tuczat szektára, a drúzokra és egyéb Ali-imádó szekták apró maradékaira, a melyek ott a hegyek közt az igazhitűek által kimélve tovább tengetik életüket; csupa kis felekezetek, melyeknél, ha közelebb vizsgáljuk azt, a mi őket az általános orthodox iszlámtól megkülömbözteti, azt látjuk, a vallásos életüket jellemző módon megkülömböztető vonások leginkább a régi nemzeti vallásnak mostanáig megmaradt residuumai. Tanaik, melyeket egymás közt terjesztenek, melyekben hisznek és vigasztalódást találnak a sok üldözés ellen, régi syriai és mesopotámiai vallástanok, melyek megjegeczesedve, eltörpülve, de nem annyira megfogyva, hogy fel ne ismerhetnők lényegüket, maradtak fenn ott a hegyek közt.

Egy másik körülmény, mely a nemzeti vallások reactiójában az általános világvallásra előáll, a vallások összekeveredése. Nem szerves vegyítésről van szó, hanem minden közvetítés nélkül előállott valláskeveredésről. Ennek érdekes példáját Észak-Afrikában látjuk. Nevezetes körülmény, hogy sehol az iszlám olyan szívós ellenállással nem találkozott a meghódított népek részéről, mint épen Észak-Afrikában. Ha elolvassuk Észak-Afrika mohammedán meghódításának történetét, lépten-nyomon arra emlékszünk, hogy a benszülött nemzetek részéről ott ugyanazon szívós ellenállás ismétlődött, a melynek néhány száz évvel ezelőtt vagyunk szemtanúi, a mikor Belázár küzdött a kabylok ellen, és találkozunk a népek ugyanazon érzületeivel, melyeknek régibb emlékeit Prokopius őrizett meg korunkig. Ugyanazon ellenállás ismétlődik, mikor körülbelül egy évezredre azután a francziák hódító seregeivel állottak szemben, a mely ellen szintén a legnagyobb hősiességet és szívóságot fejtették ki. De akkor, mikor a mohammedánok hódítottak ott, ellenszegülésük nemcsak az idegen hódító nemzetnek szólt, hanem első sorban a hódító vallásnak is. Ezzel egyáltalában nem tudtak kibékülni, és még soká találkozunk ott a régi pogányság maradékaival. *Bekri*, a XI. században élő geográfus, a ki Észak-Afrikában igen jártas volt, számos helyről mindenféle pogányszokást közöl; állatimádást, melyre ugyan más adat nincs, mint a melyet épen e geográfus szolgáltat, a ki meglehet csak valami mende-mondát közöl itt, de minden esetre érdekes látni, hogy az észak-afrikai iszlám alkalmat adott ilyen adatoknak ha csak költésére is.

Ugyanott, a hol oly merev ellentállással találkozunk az iszlám ellen, míg ott nemzeti dynastiák nem vetik meg lábukat, mint pl. az Almoravidák és Almohádok, stb., ugyanott azon időt megelőzőleg, midőn maguk ilyen nemzeti dynastiák veszik az iszlám ügyét kezükbe, azon nevezetes jelenséget észleljük, hogy az Észak-Afrikában élő törzsek az iszlámot sok helyen oly alakban vallják, hogy saját régi vallásukat összekeverik az iszlámmal és egészen új vallásokat alkotnak. Egy ilyen vallás, mely kétszáz évig élt, a beregváták vallása. ez a beregváta törzsben, a mai Marokkónak délnyugati részén élt. Történeti források, melyeknek szerzői közel álltak azon időhöz, midőn még ez a beregváta szekta létezett, — az egyik még azon időben élt is — a legkülönbözőbb szokásokat közlik róluk, melyeket össze lehet hasonlítani Prokopius és más oly bizanczi írók adataival, a kik régibb időktől hasonló adatokkal szolgálnak az észak-afrikai törzsekre nézve.

Messze elvezetne tárgyamtól, ha pár ilyen szokást fölemlítenék, hanem egy dolgot megemlítek, mint bizonyítékot arra nézve, hogy mily szivósak ezen ethnographiai mozzanatok a világvallásokon belül.

Egyéb adatok közt azzal találkozunk az összes forrásokban, melyek a beregváta törzs vallásáról szólnak, hogy ők mindennap imádkoznak ugyan, mint a mohammedánok, de óvakodnak attól, hogy az istent Alláhnak nevezzék, mint bármely más nyelvű mohammedán nép teszi; ők azt Bâkesnek nevezik, és így beszélnek: „Bâkes nevében“, „az isten csak Bâkes“ stb. a helyett, hogy Allah. Az arab írás természeténél fogva a kéziratokban az a szó, mely ezt a „Bâkes“-t jelöli, különféleképpen el van torzítva. A különféle kéziratokban más- meg másképen találkozunk vele. Az egyikben Zakes van, minthogy ugyanazon jel, mely a *b-t* jelöli, ha két pont van felette, a *z* hang jelölője, másutt meg Jákes stb., úgy hogy európai történetíróink ezen tényt a legkülönféleképpen regisztrálják. De általában el van terjedve az a vélemény, a beregváta istennév a Jakhossal (már mint Jákes) van kapcsolatban. Midőn több évvel ezelőtt az észak-afrikai iszlám fejlődését speciális tanulmány tárgyává tettem,* sikerült kiderítenem, hogy ki és mi ez a Bâkes. Arra a közelfekvő gondolatra jutottam, hogy a Corpus Inscip-

* Materialien zur Kenntniss der Almohadenbewegung in Nordafrika. (Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft (1880) 90—140 lapjain.

tionum Latinorum észak-afrikai kötetében lapozzak és megnézzem indexét, nem fordul-e elő Észak-Afrikában egy istennév, mely ezt a Bâkest megmagyarázza. És megvallom, nagyon csekély fáradságomba került, hogy a következő névvel találkozom: *Bacax*. A római *x*-nek átírása az araboknál rendszeren *s*. A matematikában az *x*, mely az ismeretlent jelenti, de Lagarde szerint épígy keletkezett. Az egyenletek theóriáját az araboktól vettük; a mi nálunk *x*, ott *s*, a mely t. i. a *saj* (= ismeretlen, izé,) szónak a rövidítése. Mikor átvettük az egyenletek módszerét és műveleteit, azt az *s*-et *x*-vel jelölték és mi is úgy jelöljük.

Bâkes ép így felel meg *Bakax*nak. Ez volt Észak-Afrika főistene a római uralom idejében. Nagyon hatalmas és tisztelt isten lehetett, mert a feliratok nagy részében ő az Optimus Maximus, a kit tisztelnek; sokszor csupa *B* kezdőbetűvel van jelölve; mindenki tudhatta, hogy ez a *B*. vagy *B. O. M.* (*Bacaci Optimo Maximo*) az ország legfőbb numen-je. Mikor az iszlámot felvették, nemzeti hagyományaikból, a mennyit csak lehetett tőlük követelni, feláldoztak; de a főistent, ezt a *Bacax*t nem adták oda a mohammedánoknak, hanem szívósan ragaszkodnak hozzá, még a mohammedán vallás leple alatt is.

Van azonban még egy igen nagy tér, melynek kellő feltüntetése egy külön előadást igényelne: e téren a nemzeti vallások visszahatása a világvallásokban legkiválóbb módon nyilvánul, s ez a *szentek kultusza*.

Mindenütt, a hol a nemzeti hagyomány a világvallásban meg akar maradni, általában mintegy törvényszerűleg találkozunk azzal a tüneménynyel, hogy a régi nemzeti istenek, nemzeti heroszok a világvallásban mint szentek maradnak meg, hogy a régi istenek szentélyei később a szentek sírjaivá változnak át, a hova a nép szintűgy vándorol, soká ép oly votiv áldozatokat is hoz, mint ősei hoztak régi időben azon istennek, a kinek ott temploma vagy általában kultuszhelye volt.

Lehet mondani, hogy pl. Syriában ugyanazon helyeken voltak a régi kánaániták templomai, a hol most a hegyekben a mohammedán velik vannak; ezeknek sokszor ugyanazon nevük is van, melyet hajdan az ugyanott imádott nemzeti isten viselt. Ha pl. egy dombon Syriában egy „Ujhold“ (Seikh Hilál) nevű szentet, vagy másutt egy szentet a „Seikh Nadá“ azaz „Harmat“ néven tisztelnek, nagyon valószínű, hogy e szent helyek nem egyebek, mint

hajdani kánaáni szentélyek, hol azelőtt azt az istenséget imádták, kitől a harmatot várták, vagy a kinek megjelenését az új holdban szemlélték.

Igy maradt meg a szentek kultuszának leple alatt az iszlám különféle vidékein a fák kultusza, a halak kultusza; Phönikiában, Egyiptomban a macskák kultuszából is találunk maradványokat, hasonlóképp megtaláljuk a kigyók kultuszának nyomait. Fel vagyok mentve e részletek bővebb tárgyalásától, ha „Az Iszlám“ című munkám harmadik fejezetére utalok, hol ezekről kimerítőbben szóltam. Azonban egy példát mégis idézek arra nézve, hogy a régi isteni legendáknak egyes vonásai mily szívósan megmaradnak az évezredekkel később tisztelt szentek legendájában. Egy igen apró, de szerintem mindig nagyon érdekes és feltűnő vonást.

Megint Észak-Afrikába térünk vissza. Marokko nyugati partján van egy hegyfok, melylyel a mappákon Cap Cantin néven találkozzunk; az arabok Rász-Hudik-nak nevezik. Itt egy szentet tisztelnek egy kis kápolnában; a szent neve: Szidi Kuszkusza, „Szidi Kuszkusza uram“. Észak-Afrikában rendesen így nevezik a szentet, nem *seikh*-nek vagy *veli*-nek, mint az arabság egyéb területein. A kuszkusza egy kedvencz étele az észak-afrikaiaknak, erről nevezik a Cap Cantin szentjét, azzal a legendával, hogy a ki oda zarándokol, mindig bővében talál ott kuszkuszt, és ha elvégzi az ájtatos szertartásokat, mindig bőven el lesz látva ezzel az itallal. *S. Höst*, egyike a mult század utazóinak, kinek munkájában ma is érdekes adatokat találunk, konstatálja, hogy ott a zarándokok a szent hires vendéglátásától biztatva, hét számra is letelepednek.

Mi a multja ennek a Szidikuszkuszanak? Ott, a hol most ennek a szentnek a kultuszhelye van, ősi időkben, mint a görög geographiai írókól értesülünk, volt egy Bómos Poseidonos nevű szent hely; később, a rómaiak alatt ugyanott egy *mensa solis* van, „nap asztala“, azzal a legendával, hogy a napisten ott a zarándokot, a ki felkapaszkodik arra a hegyre, a ki azt a fáradságot veszi magának, hogy imádkozás czéljából oda megy, megvendégelte. Látjuk tehát, hogy azon régi pogány hit, mely arról szólt, hogy az isten, a kit ott tisztelnek, megvendégli a hívőt, a ki oda zarándokol, fenntartotta magát ezer éven át és mai nap mint a mohammedán marabut-nak, szentnek a vendégszeretete szerepel, s ez a vendégszeretet, a melyet a marabut most gyakorol, ugyanaz, melyet régen a napisten gyakorolt.

De hogyan került oda a napisten? Láttuk, hogy Poseidonnak tulajdonították az ott bemutatott tiszteletet; a napról szó sem volt. A *sol* itt tulajdonképen népetymologia eredménye. A geographiai forrásokban ez a hegyfok, mely most Rász-Hudik vagy Cap Cantin, Σολόεις. Ott azelőtt a kárthágusok uralkodtak: azok nyelvében a hegyfok, a szikla „szelé“, ebből lett a görög σολόεις és ebből a rómaiaknál népetymologia útján lett *solis: mensa solis*.*

Ime, a népetymológián keresztül menve, megmaradt a régi legenda Szidikuszkuszu tiszteletére.

Adatok a palócz nép babonáihoz.

Közlő: Istvánffy Gyula.

(Olvastatott a társaság december 10-iki felolvasó ülésén.)

Az őspogány vallás megmaradott emléke valószínűleg a mátraalji palócz népnek azon ma is élő hite, hogy gonosz szellemek még mindig vannak, a kik szüntelen az emberek megrontására törek-szenek, hol közvetlenül, hol pedig közvetve papjaik és papnők, a „*hibányos emberek és asszonyok*“ által.

A „megrontás“ titkaiba beavatott ilyen vén asszonyoktól s férfiaktól irtózik is a palócz.

Ha valakiről megtudják, hogy „a rosszakval czimboráskogyik“, igyekeznek annak a kedviben járni, mert „az ilyen bibányos asszon’, ha megboszankodik valakire, elmegy hozzá écczakának vadán a kúcs-likon keresztül is, a mellire ül s me’nyomja.“ A kit megakar rontani, elég annak ha csak elmegy is mellette, vagy valami rongyot a földre hajít s az ember keresztül lép rajta. Némelyik még a szemivel is úgy megveri az embert, hogy holtra beteg lesz.

„Szegény ángyomat is — mondta egy palócz asszony — úgy tették semmire a rosszak.

Ecczer mikó’ odalá a zúgó felett a fogásná’ ja malacgot hajtotta hazafelé, e’kkis galyba úgy megütte a jobb lábát, hogy attú’fogvást mindé’ hibádzott,** utóllára bele is hótt.“

Az ilyen búbajos asszonyok vagy férfiak szt. György nap éjszakáján kimennek a szántóföldre s ott kilencz borozdán keresztül

* E jelenség kapcsolatait előadtam: „Le culte des ancêtres chez les Arabes“ czimű dolgozatban. (Páris, 1885. Leroux.)

***) betegeskedett.

„hamvas“-t (lepedőt) huzogatnak, hogy a mi harmat csak van ott. azt mind fölszedjék, odahaza aztán kicsavarják s porrá tört füvel összekeverik és, ha e keveréssel megkenik a tehén tögyit, „soh se adja a'lle többet a tejet“. Hogy mely növény-fajok használatnak e keverékhez, nem sikerült megtudnom, mert egyedül a búbajosok titka. Ha pedig e harmattal rozslisztből *bodakot* (pogácsát, vakarót) gyúrnak s azt a borjas tehén sójába reszelik, attól meg a tehén teje nagyon tejfeles lesz.

A palóczok babonás hite nagy hatalmat tulajdonít az ilyen búbajosoknak, némelyiknek leadja a tehén a tejet, „ha tán meg is vóna veszve, úgy állja neki, mint a töke“, a másik meg, ha akarja, megfeji még a kút-ágast is vagy a kapufélfát. Hatalmukban áll magukat láthatatlanná tenni, vagy valamely állat alakjába rejtőzni. Átváltoznak leggyakrabban kutyává, macskává, varasbékává s úgy mennek el naplenyugta után, rendszeren éjjel, ahhoz, a kit megrontani szándékukban van. Az ilyen állati alakot öltött búbajosoknak nagyon nehéz ártani, hiába üti-veri az ember őket bármivel, hanem ha sikerül aztán „szentelt madzaggal“ megkötözni őket a kocsikerék küllőjéhez vagy a boronához, sérthetetlenségüket elvesztik s elbánhat velük bárki is kénye-kedve szerint.

Érdekes esetet hallottam erre vonatkozólag, a mit elbeszélni talán nem lesz fölösleges, úgy a mint azt a palócz asszony ajakáról ellesnem sikerült.

„Nem vót olyan tehén az egész faluba, uram, mint a Vidra Palya Gecziék tehene. A zsetárt mindég telyivel adta, mikor a legellörü' haza ment.

Ecczer egy este, úgy napáldozat tájba, bemegy a Geczi felesége az estállóba, má' mint hogy a tehenet majd me'ffeji, hát, uram, a kétség majd elfogta szegény asszonyt, mikó me'llátta, hogy en nagy csúf varasbéka van a tehén teögyin.

Egybe oda kiá'tott ez urának, a ki a csürbe a bükkönyt hányta le a béres gyerekvel a kocsirul, hogy im' gyüjjék firissen, mer' a Riska tehenet valaki me'rrontotta.

Geczi se vót rest, leugrott a kocsirü', vasvállástü' bement az estállóba, leverte a békát a jószág teögyireö, osztég eekezde eö azt a feödön szurkányi, püfönyi, de hogy im' a béka hun ide, hun oda ugránczozott, sehosse tudott benne kárt tenynyi. Ecczer oszt valahogy úgy oda nyú'tott a békára, hogy az egybe ellapút a feödön, megkötték aztán egy szentelt madzaggal, kivitték

a szérűre. ott pegy' egy kerek küllőhöz kötték s úgy ütték agyon.

Másnap reggel, a hogy menek a kender feődre, összetanal-kozom a faluba az alsó soron a Geczi feleségivel s mondja nekem, mi történt az este a Riska tehenivel. Kérdem oszt' én teőlle:

— Te Márczel! nem vót nálad tennap Kode Panni?

— De biony vót az úgy napáldozat tájba. Ottég beszélget-
teőnk a portánkon e'ddarabig. Én osztég bementem a konyhába,
hogy im a zsetárt megöblingetem a fejéshe', ő pegy' az alatt
elment-e, nem-e, nem tom. elég a hozza, hogy a béka ottén vaót
este a tehen teőgyin.

— Hát biony Márczel — mondom oszt' én neki — tisztára
ő vette el annak a hasznát, őt verte at téd urad a vas-vellával,
mer' im az éjjel egy cseppbe mút, hogy men nem hótt, papot is
híttak hozza, olyan rosszú' lett. Kérdezték teőlle, hogy mi baja,
de seho'sse akarta fakajtanyi.

Úgy vaót az uram valóságval.

Még harmannap is mindé' panaszkodott az a vén asszony az
ágyán, hogy úgy érzi magát, mintha összeverték vaóna egész
testyibe."

Hogy a véletlen összetalálkozásnak több ily esete erős meg-
győződéssé, meg nem ingatható hitté érleli a palócz lelkében a
babonát, az kétségtelen, s hogy az ily bűbajosokról mi mindenféle
rosszat nem tesz fel ez a nép, arra nézve jellemző az öreg Káposztás
Beru feleségének az esete, melyet Bogár Julis bodonyi asszony
elbeszélése nyomán közölhetek alább a „Képek“ között, s mely
szerint nevezett bűbajos asszony a tulajdon édesfiát akarta egy
alkalommal „semmire tenni“.

De nem csupán nők, hanem férfiak is beállanak a gonosz-
szellemek szolgálatába. Azt mondják, van olyan bűbajos a kocsi-
sok között is, a ki éjnek idején kimegy a keresztútra, ott *szentelt*
krétával egy „rótát“ (kört) csinál a porba, beleül annak a köze-
pibe s úgy várja be az ördögök, boszorkányok jöttét, a kiktől
jutalmul a bátran kiállott ijesztgetések után kap olyan ostort,
melylyel „akarminyő rossz lovat, még talán ha félyig döglött vóna
is“, képes lesz elhajtani messze útra.

Parádon az uradalmi kertészetnél szolgálatban levő korosabb
„kertész-bojtár“-tól hallottam erre vonatkozólag egy esetet. Vele
történt meg, mikor fiatalabb korában a grófi udvarnál „lovász-

inas" volt s lelki üdvösségére esküdözött az eset megtörténte mellett, mielőtt még szavai valóságában való kétkedésemnek kifejezést adtam volna.

A bűbájosok ördögi mesterségük titkait nem viszik magukkal a sírba, hanem örökül hagyhatják gyermekeikre s az apa a fiát, az anya a leányát szokta rendesen beavatni e titokba.

Szentül hiszi a palócz ma is, hogy a ki életében elkívánta a más tulajdonát s „csak azt tartotta: húzzad a szegényt“, vagy ha „isten-bántó“ „fajtalan életű“ volt, az olyan ember nem hal meg „istenes halál“-al, hanem vagy a vízbe fúl, vagy a villám sújtja agyon, vagy valami más szerencsétlenségnek esik áldozatul s büntetésül még holta után sincs nyugalma, hanem mint „hazajáró“, vagy „jajgató lélek“, vagy „tüzes ember“ bolyong a vidéken éjszakának idején „hegyet, völgyet, vizet, feődöt bejárva“, mindaddig, míg életében elkövetett vétkeiért meg nem bűnhődött. — Valóban az ily lelkek mintha csak a túlvilágnak örökös bolyongásra kárhoztatott Ahasverusai volnának, kik megpihenést nemelve, nyakukban kénytelenek hordozni mindazt, a mit életükben másoktól jogtalanul eltulajdonítottak. Ezért tartja a palócz oly nagy tiszteletben a „határkövet“ s területfoglalás végett arrébb nem ásná azt titkon sem, hogy majdan holta után nyakában ne kelljen hordoznia mindaddig, míg csak meg nem szólítja valaki. Mert palócz hit szerint a „jajgató lélek“ vagy a „tüzes ember“ a büntetés súlya alól azonnal feloldódik, mihelyt valaki annak illő rendje, módja szerint megszólítja őtet; a mit azonban a legelső találkozás alkalmával nem tanácsos megtenni, hanem csak a harmadiknál, mert halálos félelem fogná el különben az embert.

Akkor is legjobb így köszönteni őket:

— Minden lélek dicsérje az Urat! — melyre a bolygó lélek nehéz sóhajok közt azt feleli:

— Én is dicsérném, ha lehetne!

Aztán, ha fájdalmas, mély tompa hangon fölkiált, hogy „Jaj be nehéz!... hová tegyem?!...“ legjobb azt felelni rá:

— Ha nehéz, tedd oda, a honnan felvetted, — s azzal az örökös bolyongás átka alól felszabadulva, visszanyeri nyugalmát.

Hogy a babonáktól megméltelyezett lélek phantasiája mily esodálatos érzéki csalódásokba ejti a palócz embert s mily bámulatos visiók képeit varázsolja e láz nélküli betegek szeméi elé, az valóban a hihetlenséggel határos.

Csöndes éjnek idején megholtakat lát a templomból ünnepléses processzióban, lobogókkal, lámpákkal, harangzúgás és zsolozsmák zengése között a falu tulsó végén levő kőkereszthez kivonulni; majd meg a lápos-ingovány felett meggyúladt mocsár-gáz lángjai ismerős emberi alakká olvadnak át előtte s látja azt a temető árka mellett kifelé haladni a szántóföld barázdáira s mi több, hallja ijesztő, gúnyos kaczagását, vagy felbúgó fájdalmas nyögését a teher súlya alatt, a mit nyakában hordozni kárhóztatva van.

Ez itt éjnek idején megholt szeretőjét látja az utcán fehér ruhában, piros csizmában, vagy ma eltemetett édes anyjának lelkével találkozik a pitvar-ajtóban, a ki épen megköszönni ment haza a szállást; amaz meg a keresztúton csinált kör közepén guggolva, látja a veres nadrágba öltözött lólábú ördögöknek s a tüzes szekereken száguldozó boszorkányoknak egész legióját, a feléje rohanó fekete ebeknek egész falkáját s a tüzet lehellő, szikrázó szemű fekete bikáknak ökklő küzködéseit a porba csinált kör körül s míg egyik a phantóm láttára követ ragad föl s a vélt kísértetet meghajigálja, addig a másik félelemtől és borzalomtól megrázkódtatva, ájultan rogyik össze s nem ritkán komoly betegséggel fizeti meg babonás lelke könnyenhívőségét.

Ezek előrebocsájtása után egyúttal néhány jellemző képet óhajtok itt bemutatni a mátra-alji palóczság babonás hitéből, lehetőleg úgy mondva el az eseményeket, a mint azokat egyesek elbeszélése nyomán palóczos dialektussal feljegyeztem sikerült.

I. A búbajos asszony.

Bodonyba ismertem én egy olyan bibányos asszon't menyecske koromba, az öreg Káposztás Beru feleségit.

Az is, a kit megakart rontanyi, me'rrontotta azt még napvelágon is, a' mmellé memmég olyan istentelen életű vaót, hogy ecczer a tulajdon éldes fiát akarta eöveszejtenyi, pegy' má' feleséges ember vaót.

Miér' miér' nem, összebeszél ő ecczer n' napáldozat tájba a nászasszonyával, az öreg Boris Matyao Borecsávaa, aki szint azonszerént olyan tudalmas asszony híribe vaót, hogy má' mint haónap semmire teszik a fiút Palyát.

— Hát csak úllesz a' nnászasszon', hogy én maj napkeötyivel

kimenek a kompêr-feődre, ottêg a feőd elejin e'szszerin bukorê vâlok, osztêg mikó ja fiam arra gyün a kompêrt kapâ'nyi, a lábât me'kkaristolom e'ttövîskvel, maj bele hal eő abba.

Hanem a Palya felesêgi, mikó me'llatta a két vên asszon't a csürbe diskurâ'nyi, odalopakodott szêpen az estâllaó ablakâho', a'mmeg êppeg odanyít, osztêg onnan mindent kihaagatott, a mit a két vên asszony ez eő ura ellen kifeözött.

Este, a hogy elêgyün a menyecske ura a feődrü, aszongya a'nneki:

— Hallya-e kiêd êldesuram, regvel elömenek ên is a kompêrt kapâ'nyi, hanem kiêd csak kêseőbbed gyüjjêk utânnam, mer' i' ssígy áll a dolog, vesztít akarják.

No jao van. Eepihennek eők szêpen. Mikaó me'vvirad, ki-megy a menyecske a feődre, az ura meg utâna. A hogy kiêrnek, hát lâttyák, hogy a szederin-bukor valaótságval ott van a kompêr-feőd elejin. A menyecske se rest, neki esik a kapâvaa, kivagdallya tövibeő, osztên úgy fognak eők a kapâllâsho' s kapânak ú'ddélyig.

Ecczer csak hallyák, hogy a faluba harangoznak. Még az' hitték, hogy ím a Kives Mâtê Nâczi felesêgi is êppeg étee't vitt a feődre ez urânak meg a bêres gyerekek, hogy a delet húzzák, pegyig halâ'ra csendítettek.

Mikaó jaz asszon', Kivesné, oda ér hozzuk, aszongya nekik:

— Te Franczi, te! hát tyik mé' most is ittêg kapâ'tok, hiszen odabenn meg a Palya ê'des anyja az utaóssóba van.

— Ugyan ne terêfâllýék mâ kiêd Raózszi nênyi, — mongya neki a menyecske:

— Nem biz ên, ô'des lelkem, — ha nem lâtta vaóna, nem mondanâ, de neki csenditenek valaótságval.

Abba hatta oszt' a menyecske meg az ura a kompêr kapâllâst, haza sihettek, de mâg az öreg asszon' nem vaót' ôlleő, a testin me' ccsak olyan nagy kék faótok vaótok, akar az ôklöm. Aszontâk osztên, hogy bi'ony a menyecske ütte azt agyon, mikaó ja szederin-bukrot kivagta tövibeő!

De hát úgy kellett neki, a mit keresett; ez övö lett. Minek cimborâskodott vilâg életyibe mindô' csak a rosszakvaa'. —

II. A bolygó lelkek.

Most egy éve vaót, eőszvel, mikaó ja számtartaó úrék a szen' Mihály napi vásárra bementek Egerbe.

Szörnyen sok aoma termett akkor od'alá az alsáó ker'be. A számtartaó úr az öreg Csegegyit kü'dte le eörzenyi; de hogy ím, az öreg má jaó nem látott, me'llopták eőt a suhaderek minden éjjel.

Itten a hogy eevégzem én este a daogomat oda haza az eställaoba a tehen körü', lemenek ú'ttiz aóra tájba hozza, gondú'tam, maj' me'llesem én a tolvajt. A hogy átmenek azon a kis hídon, a ki a vaót béraó háza eleött a patak árkan keresztül vezet, hallom, hogy a Veronaekná nagy beszédbe, danaolásba vannak. Bemenek én oda, hát a keömives legények ittak ottég, a kik a goraóf kastélyaná' daógoztak akkaó tájba. Egybe me'kkénátak eők engem pályinkával, oszt' seho'sse eresztettek, hogy igyak én velik. Leú'tem hát a kemence szaphájára e'kkis ideöre, néznyi eöket, ho'ddom-béroznak, hogy ugránczoznak.

Ecczer csak valami zúgás hallik kiverreő, de csak olyan, mint mikaó' ja szeó' hajtogattya ja fákat, oda nézek az ablakra, hát látom, hogy valaki benéz azon, oszt' memmeg eetünik. Az' hittem mé' hogy valami kíváncsi, hanem hogy másocczor is, harmacczor is oda gyütt az ablakra, kimenek én a házbú', hogy maj' me'nnézem ki jaz, de biz' ottég nem vaot e'llélek se. No gondú'tam magamba, vissza se' menek má' jén. Késeöre járt az ideő, odébb állottam hát.

De allyig menek tíz lépést, gyün én rám szemközre szépen valaki fehér ruhába, a lábán csizma, fején me' cscsipke, aran'bú, olyan a minyeót nállaonk a menyecskék hordonak, a kezibe meg aóvasaót tartott. Tisztára láttam a haódvilágón. Oszt' gyün az asszony igenyest én hozzám, s aszongya nekem:

— Ne ihegygy meg éldes fiam, én vagyok, a keresztanyád, mondd meg a lyányomnak, ho' ssehosse nyugszom a más velágon, ha' van ottég a ládamba e' bbabos szoknyám, me' kkét tiszta gangám* agygya eő azt el, osztég szaógátasson értem kis misét. Avva' olyané vaá't, mint e' ddarabb füst vagy köd, oszt' eetúnt a szemem eleő.

* Ganga = kendervászonból szövött tiszta fehér kötény.

De csak olyan igaza, mint a hogy az Isten felettünk eörkögyik, ha nem láttam vaóna, nem mondanám.

Menek oszt' én másnap a keresztanyám lányáho, eemondom neki. De a menyecske sehosse akarta hinynyi, csak mikaó' a babó'szszoknyát, meg a két gangüt emlitettem neki, aszonta arra:

— Mos' má' saógor eehiszem hogy beszét az anyámval mer' valaóságval nem hagyott eő nékem egyebet anná. De ha csak ez a kívánsága. eladom én azt is, ho' nne legyen rövidségi letalább a más velágon, ha mé' jittég mindé' vaót is.

No de e' mmé' semmi. Nem ihettem én meg uram, csak kécczer életembe.

Ecczer mikaó legén koromba a szereteömtü' mentem haza écczakának vadán, gyün én râm szemközre két lyány tyiszta fehêrbe, de csak olyan fehê' vaot a'mmind a ketteó, mint a leszakajtott hó, az egygyik piros miskaóézi csizmába, a másik me' ffeketébe, a hajuk szépen simára me' ffésüve, kisátoritva (leeresztve), osztég szalagvaa' szépen bukorra lekötve, akar csak számtartaó úrék kis lányának, a Margaónak.

Ecczer csak a két lyány oda húzakogyik a mészárszék oszlopáho, oszt' hogy im nem mozdú'tak egyhelybü', követ veszek én, hogy maj' me' hhagyigálom eóket. de csak uram a kezemet me' sse tudtam én mozdítani. Visszafordúlok hát én nagy ihedtembe, hogy majd a másik soron menek haza, ecczer csak, a hogy menek, a hátamho' üteógyik e' cscsomaó hideg, visszanezek, hát látom hogy a két lyány utánam, a nagy kék pântlika mé' cscsak ú' llibeg két felê a derekukraó.

No nekem se kellett, több mentem én uram, akar a góbis, a kit a puskábaó' kilöttek, a két fehér-nêp me' cscsak ú' ssuhogott utánam. A hogy a portánkra êrek. me'rrúgom én az ajtót, ho' nynyissák ki. Kêrgyi az anyám, hogy mi bajom, de csak e' szszaót se tudtam én szaónyi nagy ihettembe, ugy össze vaót enyêm szivem kapcsolódva, ho' llélegzenyi se mertem. Bemenek oszt' én az elseó házba, kinêzek az ablakon, hát látom. hogy a két fehér-nêp huzaó-egyik lefelê az alvêgbe, osztég olyan különös vaót a', éppeg a a Boris Matyao Borcsaêk háza eleött mentek. mikaó a felsêó szomszêdba me'szszaal a kakas. akkor a két lyány csak olyanê vaát, mint e' cscsomaó füst.

Higygye el uram igaz a'! Lefeküdtem oszt' én de csak olyan forróság gyütt én râm, mint a tüz. regverre meg a hideg is kirázott.

Másocczor meg akkor ihedtem meg mikor az öreg jegyzőékné', Kis Matyiná' vaótam mindenés. Emlékszem úgy fassang felé lehetett.

Eekü'denek engem écczakának vadán, hogy im' az öreg jegyző szörnyen rosszú' vaót, a doktoré'. A'mmeg oda fel lakált a tú'saó végen a templom mellett, a hun a csendeörök tanyája van mostanába.

Magamra kapom én a szűrt, botot veszek, avval elindúlok. A hogy menek, oszt elérem a keőkeresztet, ecczer csak me'sszó-lalnak a harangok, a templom ajtó me'-mme'nyilik, a nép me' cscsak úgy gyűtt ki beleöle, mint a mēh a köpübeő' rajzás idejēn, lobogókval, lámpákval, osztán csak úgy énekeltek akar a búcsújáraók.

Lelkem Jēzus mi lehet ez écczakának vadán? gondú'tam magamba.

Láttam hogy az öreg Katona Ermeecz ott könyököl bundába a kapun, oda menek én hozza nagy ihetembe, kérdem teőle mi' csinýà? Aszonta, hogy eő is a búcsújáraókat nézi.

Oda könyökölök oszt én is mellē, s ú' nnēztük e' ddarabig azt a szörnyen nagy csapatot. Az eleje messze od'alâ vaót mâ', a templombú' me' mmēg akkor is csak úgy özönlöttek kifelē. Ecczer vége szakadt, eementek a falu alsáó végire.

Kérdem oszt' én az öregtü' hogy kik vaótak azok?

Aszongya eő nekem:

— Vess keresztet magadra Palya, hóttak vaótak azok mind.

Hej! pegy' uram csak olyan elevennek láttam én biz' eőket, mint mimmagaónkat.

Hât biony nem is tudom én, hogy menek akkor éjjel haza, ha nem gyün velem a doktor, mer' a nagy félelemtü' mēg a lábam is reszketett.

III. A „tüzes ember“.

Nem látnyi mos' mág uram, mint annak elēbi se boszorkánt, se tüzes embert. Emlékszem ecczer gyerek kőromba, ú' ttizenkēt éves lehettem, od' alá a kertész úrnâ' dógoztunk többen napszámos gyerekek. Eekü'denek engem úgy dē' tájba, fel a hutába, három ablakval, hogy a ki ablakszem ki van ütve rajtuk, vágassak én abba újat. Eőmenek hát én, de hogy im' a „táblás“ nem vaót elē, nem vāgták azt be napvelāgon.

Mit vaót mit tennyi, be kellett várnyi, oszt' biony csak écczakának vadán keveredtem én elé, mer' vaót ottég má' 11 óra is mikaó jelindú'tam haza felé.

A hogy gyüvök ottén a keő-töreő-hâznâ' a szekerúton, látok én az erdeő szélyibe, éppeg ott, a hun a feőd mé' ma is olyan lápos, két tüzes embert karonfogva állanyi. De csak olyan igaz az uram, mint a hogy az Isten a menybe van. Csupa tűz vaót mind a ketteő talptú' fogva a feje tetejijig, osztég mikaó râm vigyorogtak, csak ú' szsziporkázott az a ritka foguk.

Me'nnêzem én jobban a két embert, hát az egyik szakasztott olyan vaót, mint Tarjányi Lojzi, a kireő' éppen előtte valaó nap mesé'te a keresztanyâm, hogy az is a rosszabb végibű' vaót a világnak, olyan fajtalan életű vaót, hogy ecczer écczakának vadán me'hhurczóták a rosszak a mocsolyába. Nem is hótt meg istenes halálval: Aldebróné' lovastú beledöllött a Tarnába, osztég ott veszett.

Mondom a keresztanyâm mesé'te éppeg előtte való nap hogy ő is látta êgnyi egyik écczaka a kertbe, a csür véginé', ott a hun a feőd olyan bábaguzsalyos.*

No ittég mikaó'jên mellâttam az öreget êgnyi, gondú'tam magamba rosz sorom is kerű'közik még véli, eőkezdtém hát én sihetnyi. A hogy eehagyom eőket azok versent gyüttek utânnam. De csak olyan félés gyütt én râm, hogy a kétség majd eőfogott. Ha mentem azok is gyüttek, ha megâ'tam, eők is megâ'tak, ha futtam, eők is utânnam. Oszt' hogy elêrem a falu felett az eeseő hidat, nagy ihettembe összerogyok én ottég, megölelem a karfa oszlopât, osztég csak várom, hogy mi lesz. Oda gyün akkor a két ember én hozzâm, eekedzenek eők ottég felettem kaczagnyi, én me'cscsak olyan lettem a nagy fêlelemtű, mint a ki se hót, se eleven. Oszt' mikaó még e' jjaó sort nevettek felettem, a patak árka mentin szêpen kihaladtak eők a gâton, ki a szântaó feődekre, ottég meg egyik egy borozdába, a másík más borozdába guggaót, de csak úgy êgett még akkó is mind a ketteő, mint mikaó ja tüzet sziporkáztattyák. Aszongya oszt' egyik a másíkának keserves mély hangon: „Hovâ tegyem?! . . . hovâ tegyem?!“

Itten uram az' hittem én, hogy engem akarnak eegyugni,

* Bábaguzsalynak nevezi a palócz a kaszálórétek vizenyős talaján tenyésző közönséges zsírlót.

keresztet vettem hát magamra, osztég alaó, ucczu neki vessd ee magad, ú' szszaladtam, mint a ki eszi nêkú' van, be, igenyest a faluba, de nem láttam ên sehun ê' hbâza' sse, a ki ablak meg a hátamon vaót a nêgylábú tarisznyába, úgy összetörött, hogy az anyám csak az ablakramát vitte le másnap regvel a kertészúrho. magam meg olyan beteg lettem, hogy két állaó haónapig mindê jaz ágyat nyomtam.

IV. A keresztúton.

Mikor uram ên a gorófná' lovászinás vótam, vót ottêng egy kocsis köztünk, a ki olyan bibányosok híribe vaót, aszonták rúla, hogy ért az a'fféli daógokho'.

Ez az ember asszongya ecczer nekem:

— Hallya-e Palcsi sógor. akar-e kied elêbb valaó lovász lennyi?

— Honne akarnék.

— No hát mennyêk ken', mâ' mint ma, êcczakânak vadân a kastélyon alaó a keresztútra, ottêng csinállyon majd egy raótát (kört) a porba szentelt kerêtâval, üllýék annak a közepibe, de me nne mozdúllýék a raótábú' egy világê' se, mer' a boszorkányok egybe me'rrontják.

No jó van. Sehosse akartam ên hinnyi uram a kocsisnak, hanem mégis gondú'tam magamba, eómenek, me'nnêzem, igaz-e hát a mit beszê'.

Kimenek a keresztútra, osztég mikor a kastély tornya elütte a 12-öt, csinâlok ê' rraótât s beleülök a *kerekület* közepibe. Várom oszt' ên, hogy mi lesz? Hât, uram, bizony Isten olyan igaz, mint a hogy a fênyes nap az êgen van, nekem gyütt vagy hat szilaj bika, a kinek a nyelvi, szemi olyan vaót, ho' cscsupa szikrát hányt, osztég memmeg tüzes szekêrvel vên banyák hajtottak felém s úgy kiabâ'tak râm: „Eriggy a raótábú', mer' egybe agyon gâzolónk!“: maj' pegy' e' nnagy malomkövet sendergettek a fejem felett s aszonták: egybe agyon ütnek vêli, úgy akartak a raótábú' kiugratnyi. De biz' ên uram me'sse mozdú'tam a kerekület közepibe, mer' tudtam, hogy a raótân beleó' nincsen semmi hatalmuk. Osz't hogy im látták, ho' ssehosse ijedek meg, — hej! pegy' uram a homlokomrú' mág olyan verítêkek hullottak fêltembe, akar az öklöm — az' kérdezték teóllém, mit kévânok ên utóllýára teóllük?

— Nem egyebet, így mondtam nekik, a ki ördög van a velâgon, ha' llâssam meg valamennyit.

Hât uram, olyan igaz a', mint a hogy idvezü'nyi kívânok hótom után, a hosszabbik úton mind a két ó'dalon árkolás vaótt, s az árkolás mentin a rêten véges-vêgig ott állott a sok fekete ördög három sorjâval, de csak olyan egyenes vonalba', hogy mé' zsinórval se lehetett vaóna eóket egyenesebbre csinyâni. Minden-nyiken egy-egy veresnadrâg, az igaz a lábuk me' vvalamennyinek laólâb vaót.

— Nem akartam ên ezt uracskâm annak elêbi hinni, de most mâg eóhiszem, mer' csak ú' llâttam, mint magát la, mostan.

Nem is mozdútam a raótâbú' agyíd, még a kakas elseót nem szaó't, mer' attó' féltem, ha elôbb kimenek, az a sok bibânyos vén banya nekem esik s me'ttép.

Regvelyig ott ütem hât a kerekület közepin, oszt' mikó mâ' pitymallott — mer' akkaó' nincsen mâ' hatalma semminek — hazamentem s aszontam a kocsisnak:

— Egye meg a fene kiedet sógor, nem kívânok' ên a maguk mestersêgibeó' e' cscseppe' sse, ha soha nem leszek is elêbbvaló lovâsz.

Higgye me' nnekem uram, igaz vaót-e'!

A kalotaszegi néphit köréből.

Közli: *Whislockiné Dörfler F. Anna.*

A következő sorokban néhány érdekesebb adatot közlök a kalotaszegi magyar nép hitéből, melyek nemcsak dr. Jankó János Katotaszegről írt munkájának kiegészítéséül szolgálnak, hanem azt is bizonyítják, hogy kiki saját körében, legyen az bárminő szűkre szabott is, jóakarattal építô köveket gyűjthet a magyar nép ethnographiájának egykori megírója számára.

A *bujakór* (rontás) gyógyításánál egy a népismére nézve fontos eljárást alkalmaznak (*v. ö. Kristoffer Nyrop. Navmets Magt, különlenyomat a „Mindre Afhandlingar“-ból, Kopenhága 1887.*) mely a *névben* rejlô erôvel, hatalommal összefügg. A beteg t. i. baját kilencz barátjának vagy rokonának elmondja és ezek mindenikétől egy darabka lenvásznat kap. Kilencz napon át, minden nap egy-egy ilyen vászon-rongyot beken higanynyal és a sebes test

részére teszi; a rongyot napfelkelte előtt folyó vízbe dobja, a melyben sebet megmossa és ismét más rongyot tesz rá, mi közben a víz és rongy felé keresztnevét kiáltja. A „víz és rongy“ szavakat a betegnek kilencz napon át nem szabad kiejtenie; ha e szavakat véletlenül használja, a kúrát újra kell kezdenie. Az említett kilencz rokon- vagy barátinak a beteget nem szabad ezen a kilencz napon át nevéen szólítani. T. i. azt hiszik, hogy az, a ki ezen idő alatt a beteget keresztnevéen szólítja, a betegségnek egy részét magára veszi. Azért is a beteg ez idő alatt sokat forgolódjék az emberek közt és igyekezzék, hogy sokan keresztnevéen szólítsák. Mentől többen szólítják nevéen, annál könnyebben oszlik szét betegsége és annál hamarabb szabadul meg kórságától.

A ki *fogfájásban* szenved, menjen fel egy hegyre, vagy üljön egy sziklára, miután 32 farkas-gégevirágból egy kört rakott maga körül, melyeket egyenként fogaival megrágva e szavakat mondja: „Krisztus 32 éves volt, midőn meghalt; 32 fogam van és 32 virágot elrágtam, hegy, vedd el tőlük a fájdalmat és tedd őket oly erőssé, mint te vagy.“

Ha valaki *forrólázban* fekszik, vegye napfelkelte előtt legközelebbi rokona a beteg lepedőjét és szaladjon azzal szóltanul és meztelenül egy dombra; a lepedőt földre dobván, tapossa azt lábával és kiáltsa: „Halljad hegy, halljad! N. N.-et a forróláz rázza, vedd el tőle és add annak, ki a kiáltásom hallja!“ (V. ö. *Kozma-Myth.* elem a székely népkölt. és népeletben 37. l.) Ezt minden veszedelmesebb betegségnél alkalmazzák.

Magtalanság ellen igyék az illető személy minden pénteken napkelte előtt körisbogarat és kendervirágot számartejben főzve; egy fa ágát rázva, ezen szavakat mondja: „Péntek úr az erdőbe mene, ott találta Szombat asszonyt, mondá: hadd öleljelek meg! Szombat asszony magától ellökte, mondá: Száraz ág vagy, ha ismét zöldülsz, gyere hozzám . . . ág adj nekem erőt, neked adom az enyémet!“

Sárgaság ellen, álljon a beteg napkelte előtt egy patak mellé és mondja: „Három fekete asszony a patakon átmene és a szarvassal a vízbe peselt. Viz tisztulj, kórság szaladj a testből, eredj a fekete asszonyokhoz, hogy szoptassanak, mert most gyengébb vagy, mint Luker akarata, mint a szent ember akarata. Amen.“ Azt hiszem, talán Luker alatt *Luther Márton* reformátor értendő. Azt hiszik, hogy Augustus közepén túl már nem jó a szabadban

fürdeni, mert akkor a szarvas a havasokon a patakba vizel és ki benne fürdik, köszvényt kap. — Sárgaság ellen az is jó, ha a beteg lyukat fűr élőfába és abba dugja ganéját, mondván: „Három kisasszony elméne sétálni, az egyik sárga volt, a második fehér, a harmadik veres; a sárga a fehérre hágott, a fehér a veresre; most menjenek mindhárman a zöld apjukhoz“. — Vagy azt kell mondani: „Sárga elment sétálni, találkozott a veressel, megakarta ölni a vereset; de jöve a zöld és agyon verte a sárgát a veres nevében.“

Vérzés ellen főleg gyermekágyasoknál, cserfahéjat borba főzve tesznek a vérző testrészre, mialatt e szavakat mondják: „A mint a Sz.-lélek szűz Máriába mene, és tisztán kijöve, úgy te is vér, tisztán maradj és állj meg a Sz. lélek nevében. Éretted is elég vér folyt Megváltónk sz. sebeiből.“ Vagy ezt mondják: „Három kisasszony ül a patak mellett; az egyik neve: vér, a másiké: viz, a harmadiké: tűz. Jöve a szűz Mária és mondá: Menjetek innen és szálljatok az ördög kemenczéjébe. Menj innen vér a szentséges szűz Mária nevében, menj a három kisasszonyhoz, hogy aszaljanak meg.“

A *rüh* ellen a beteget vajjal és kénkövel kenik be, megfürösztik és a fürdővizet napkelte előtt a temető kerítésére öntik e szavakkal: „Rüh menj a holtakhoz, holtaktól a folyóba, a folyóból a hegyekre, a hegyekről a fellegbe, a fellegből a villámba, hogy dögölj meg.“

A *pestisről* (mi alatt a kolerát is értik, nemkülömben a dög-halált is) Laczi Gyurka Jánosné következő fontos és érdekes mesét beszélt: „Egyszer, a mikor nagy pestis dühösködött nálunk, Istenhez fohászkodtak az emberek, hogy tartsa meg őket életben, mert majd istenfélőbbek lesznek. Jött vala egy fekete asszony az emberekhez és ezt mondá: megkiméllek titeket és életben hagylak, ha okosabbak vagytok nálamnál. Ha köztetek van egy olyan ember, ki tőlem olyasmit kérdezhet, a mire én nem felelhetek, elhagyom falutokat!“ Az emberek szerencsét próbáltak, de a „fekete asszony“ mindenre tudott felelni. De jött egy cselédlegény hozzá és szóla: „Mondd meg nekem mi az: G-n állok, G-n ülök, G van fölöttem. G van alattam és G csúszik lefelé a gégémen?“ A fekete asszony biz' ezt nem tudta kitalálni és elmene. A cselédlegény ugy csalta meg, hogy kapczájába görénybőrt varrt. Harisnyája és kalapja fenekét görénybőrrel bélelte ki és hogy a pestis ne ragadjon rá. beszédközben egy görénybőr darabkát nyelt el . . .“ Treichel A.

(Armetill, Bibernel und andere Pest-Pflanzen; Hoch-Paleschken, Selbstverlag 1887: 15. l.) közöl egy hasonló, de korántsem ily érdekes mesét.

Még egynehány érdekes babonát a kalotaszegi néphitből. Jögenyén ezt mesélik: „Ezelőtt sok évvel a favágóknak könnyű dolguk volt. Kimentek az erdőbe, ettek-ittak, heverésztek és aludtak. Egy darabka húst és egy csepp bort egy fa alá tettek a *vad öreg* számára, ki azt megette, megitta és a favágók nehéz munkáit estig elvégezte. De idővel hamis lelkűek lettek a favágók és a vad öreget bosszantották és vizet tettek neki bor helyébe. Megbosszankodott tehát és Kalotaszegen elpusztított minden szőlőskertet; azóta nincs már szőlőnk. (Dr. Jankó J., Kalotaszeg magyar népe. Budapest, 1892. 32—35. l.) Mondá: „ha vizet adtok nekem bor helyébe, igyatok hát ti is vizet!“ De víz mellett is még mindig dolgozott, ámbár a favágók őt mindinkább bosszantották. Egyszer, egy borús, hideg, téli napon a favágók tenyerükbe fűttak. Kérdé a *vad öreg*: „Miért fűttok tenyeretökbe?“ Mondák a favágók: „hogymeglekedjenek!“ Délbe levest főztek és a forró levest fűtták. Kérdé a *vad öreg*: „Miért fűjjátok a levest?“ Mondák: „hogymeghüljön.“ No már dühös lett a vad öreg és kiáltá: „Egyszer fűttok, hogy meleg legyen; máskor fűttok, hogy hideg legyen! Engem bolonddá nem tesztek, várjatok csak!“ S elment a *vad öreg* és nem segít többé a favágóknak, sőt üldözi is őket: Azért mondjuk, ha embert megüt erdőben egy fa: „Megrázta őt a *vad öreg*!“ . . Ez a mese ugy látszik Aesopus óta, ha más alakban is, elterjedt az egész világban. (Lsd. *Menghini* cikkét a Ztschr. D. Ver. f. Volkskunde“ I. 411. l.)

Ha a szülőknek több gyermekük korán és hamar egymásután elhal, az újszülött gyermeket rögtön a földre teszik és alóla ujjnyi vastagságra a földréteget leássák, a kiásott földet folyó vízbe dobják, hogy a gyermek életben maradjon (v. ö. *Wliskoeki*, A. d. inneren Leb. d. Zigeuner, 70. l. és az ind. „*tulápurusha*“-t u. o.). Kalotaszegen úgy a magyarok, mint az oláhok a holtaknak, kik váratlanul és gyónás nélkül haltak el, egy parányi földet tesznek szájukba, „hogymenyomja a föld“ (v. ö. a zsidók hasonló szokását). Azt hiszik, hogy mennydörgéskor a villámmal együtt egy kő, a mennykő, csap le a földbe, a honnan csak kilencz év múlva kerül felszínre. Hosszúkás az alakja és vöröses színe van. Ha ezen könek porrá tört részével vérét és az általa szeretett legény haját

egybekeveri a leány s mindezt holdfogytakor egy kopár dombra elássa, akkor hűtlen szeretője visszatér hozzá s addig hú marad, míg azon a dombon egy fa nem nő. Erre vonatkozhatik a következő kalotaszegi dalocska is:

Súgár kis fa nőtt a
Dombom tetején,
A faluban lesz még
Mint te oly legény!

Ha az embernek marhaállományában nincsen szerencséje s azt hiszi, hogy valamely boszorkány okozza kárát, vegye egy fekete tyúk első tojását, lyukaszsa ki annak két végét s tartalmát fujja marhájának eledeleire; a tojás héját pedig dobja valamely hegyre e szavakkal: „Ha a boszorkány, ki marhámat megrontja, itt elrepül, dobd utána, hegy, ezen tojást, hogy megdögöljön.“ — Pünkösöd előtti estén a küszöbre jó sót hinteni, valamint foghagymával bekenni, hogy „a boszorkányok Isten áldását el ne vegyék“, mely ezen éjszakán minden házra érdem szerint szokott az égből hullani. Ez okból még néhány vén asszony azt a régiszokást is megtartotta, hogy a ház fedelére nevezett estén egy szalmaköteget dob, melyet elébb levizelt. Hogy pedig a tehén sok tejet adjon, ezen az estén nyirfa vesszejével szokás az állatot verni. (V. ö. *Barna*, Mordvaiak pog. Istenei stb. 45. l. s. k.) Hogy a ház népe egész éven át kenyérben szükségét ne szenvedjen, 20—30 asszony ezen az estén üres lisztes zsákját egy zsákba pallja ki, melyből aztán egy asszony a lisztport egy női sirra hinti.

Ha vetés idején a ház asszonya szoptató állapotban van, tejéből néhány cseppet az elvetendő gabonára is csepegtet, hogy a leendő termés „tejes“ legyen; ugyanazt teszi, ha a házigazda egy új fejős állatot vesz.

Az általánosan elterjedt Sátor- és Abracadabra-formulát itt is néhány „tudós“ ember ismeri; főleg a Kis-Petriben lakó hirneves „tudós“, ki azonkívül kis czédulákra, melyeket kenyérbélbe gyömszől, még ezt a formulát is szokta felírni:

Csuma menjetek
fára fáról
ágra dei
sancti szavamra
nyavalyák hallgassatok
spiritus nomen
száraz zöld
zöld nyavalya.

Ezen kenyérbe burkolt czédulát megéteti a „megrontott“ állattal. A formula voltaképeni szórendjét ő nem ismeri. Legalább azt mondja. A formula helyes szórendje azt hiszem a következő: „Csuma, nyavalya, menjetek zöld fára, zöld fáról száraz ágra, in nomine dei, spiritus sancti; hallgassatok szavamra, nyavalyák!“ A betegség szellemeiről, mint eredetileg fában lakó lényekről lásd *F. S. Krauss*, Volksgl. u. rel. Brauch d. Südslaven. 31. l. A mi a csomát, csomát = pestist és a csomót és csávát illetik l. *Ipolyi*, Mythologia 33. l.

A vetést illetőleg álljon itt még két szokás. Vetés közben jó egy maroknyi földet e szavakkal az utra dobni: „Itt nőjjön a burján!“ Ha vetés közben valaki a szántó mellett elhalad, a nélkül, hogy így köszönjön: „Isten áldja meg a munkát!“ akkor a vető ember egy maroknyi gabonát dob az útra e szavakkal: „Ennyit neked adok!“ T. i. azt hiszik, hogy az, a ki ezen köszöntés nélkül elhalad, a szántó „áldását magához ragadni akarja.“

Végül a kalotaszegi néphit még egy foszlányát. Egy bizonyos gazdag emberről azt beszélik, hogy úgy jutott vagyonhoz, hogy egy élő fába akkora lyukat vágott, melyben egy emberi szív elérhet. Ezen lyukba egy emberi szívet tett, a lyukat bedugta, mire a fa kérge benőtte a nyílást. Most már minden éjjél táján a fához megy, fülét azon helyhez tartja, hol az emberi szív van elrejtve és hallgatódzik. A szív neki mindig megmondja, hogy az elrejtett kincsek merre vannak elásva, melyeket aztán megkerit magának. Egy Oláh-Nádasdi hirneves kártyavetőnőről azt beszélik, hogy házában egyik falába egy női szív volna befalazva, még pedig azon hely közelében, a hol a kártyavetőnő ül, mikor mesterségét űzi. Mondják, hogy kártyáit felvetve és rendezve, fejét azon falhoz támasztja, mely előtt ül és a melybe a szív be van falazva: a szív akkor neki mindazt megsúgja, a mi az illető ember jövőjéről sorsára vonatkozik, a ki jövője felől a kártyavetőnőnél tudakozódik.

IRODALOM.

A. R. Hein. Die bildenden Künste bei den Dayaks auf Borneo. Ein Beitrag zur allgemeinen Kunstgeschichte. (Wien, Hölder, 1890. 4° — Egy címképpel, tiz táblával, kilenczven szövegábrával és egy térképpel.)

Díszes kiállítású, illusztrációkban gazdag s a maga irányában kétségtelen a legfontosabb művek egyike az, melyet Hein A. R. tanár és akadémiai

festő a borneoi dajakok képzőművészetéről fenti cím alatt kiadott. Hein maga nem járt Borneoban, (legalább könyvében ily útról egy szót sem szól), hanem 18 európai muzeum idevágó néprajzi anyagát állítja egybe, melyek között a Budapesten székelő Nemzeti Muzeum is helyet foglal, a mi különben, ha tudjuk, hogy muzeumunk épen a borneoi tárgyakra nézve nemcsak európai híré, hanem egész Európában a leideni muzeum mögött a második helyet foglalja el, csak természetesnek található.

Az előszóban röviden a munka történetéről emlékeztet meg, Hein a bevezetésben történelmi adatokat csoportosít össze, annak igazolására, hogy a borneoi dayakokat mily sok név alatt írták eddig le, s kimutatja, hogy ezek több mint száz törzsre vonatkoznak, a mennyire a dayak népség feloszlik. E törzsek közt nemcsak a névben, hanem a nyelvben, szokásokban, vallásban és életmódban is különbségek vannak s valószínű, hogy képzőművészeti megnyilatkozásaik közt is lesznek eltérések, de miután e törzsek ismerete ma még felületes, Hein a maga jellemzését az egész dayak népségre kénytelen vonatkoztatni.

A képzőművészetek tárgyalása az építészettel kezdődik. Ugy az irodalmi, mint musealis anyag alapján leírja a lakóházat, annak teljes berendezését, egyes helyiségek szerepét a családi életben, valamint a híres hullaházakat (Totdenhalle). Ezt az építészetet általában három sajátosság jellemzi. A dayak épüget mint az összes malájok, cölöpökre építi a házat, még pedig azért, hogy a földből, vizekből kipárolgó miazmatikus gőzök ellen védekezék; a ház fedele meredek s nemcsak magas, de mélyen alányuló, mi ismét az éghajlat elleni védekezés, mert a tropikus esőzések vize a fedélzetül szolgáló növényi s így rothadásnak kitett anyagon, ha a fedélzet meredek, könnyen lefolyik: a harmadik szintén az egész maláj területen feltalálható jellemvonás az, hogy e primitív alkotásuk nyomorúságossága mellett is gyakran vannak finomabb díszítéssel ellátva, melyek rotang- és pálmalevelekből font falak, művésziesen kifaragott rács, erkély- vagy tetődíszítések s melyek, ha nem is fejlett, de eleven műérzékű tanuskodnak. Építészeti dolgában a dajakok teljesen hívek azon hagyományokhoz, melyek Kelet-Ázsia egész architektúráját a legrégebb időktől kezdve vezérelték s melyek nyomait a művelt japáni házépitésében még ma is felismerhetjük.

A második fejezet a plasztikával az emberek és állatok ábrázolásával foglalkozik. Az alakok, akár férfit, akár nőt, akár istenségeket, vagy az emberi és állati alakok összeköttetéséből származó „knjalan“-t, akár az ünnepeknél, vallásos szertartásoknál, hadi táncokban és arató-ünnepeken használatos álarczokat tekintjük, melyeket Hein rajzokban mutat be, ezek alakjai ugyan a kivitelben durvák, sőt természetellenesek is, de rendkívüli változatosságukkal a művészet szeretetét nyilatkoztatják meg. Mindezen faragások vallásos eredetiek s mindig azzal a babonás hittal és reménnyel készülnek, hogy az istenek valamely titokzatos varázsszerű hatásából hasznot húzzanak.

A festészet megvilágítására legbőségesebb anyagot a pajzsok adják, a mint hogy Hein a festészetéről szóló fejezetben csakis ezeket veszi alapul. Minthogy a mi muzeumunk pajzsairól is szól, nem lesz érdektelen Hein e sorait szó szerint idézni.

„Xántus János úrnak egy szeretetreméltó levele szerint, melyhez a

tárgyak rajzai is mellékelve vannak, a budapesti muzeumban 17 davakpajzsa van, melyeket ő Borneo északi és északnyugati folyóin tett csolnak-útjain gyűjtött. E pajzsok szakkarau-, szarebusz-, szimunyon-, szadong- és redsang dayakoktól származnak. A dāmonpajzsokat, melyek rajzát Xántus ur elküldte, s melyek a legfontosabbakban e tanulmányomban bemutatott típusoknak felelnek meg, valamennyit a Redsang folyó mellől gyűjtötte egynek kivételével, mely a szadong-dayakoktól származik. Xántus ur kutatásainak és megfigyeléseinek eredményeit egy értekezésben adta ki, (Xántus J., Borneo szigetén 1870-ben tett utazásomról. Földrajzi közlemények, Budapest 1880. VIII. p. 153—219. A fordított hely a 208. lapon van. Hein), melyből a dayak-pajzsokra vonatkozó helyet a szerző szives fordításában ideiktatom: „E pajzsoknak a hadviselésben nagy szerepök van, ha nem is az alsó Redjangnál, ahol azok erős parangütés alatt könnyen eltörő keményfából készülnek, hanem annál inkább a folyó felső folyása mentén, ahol azok szarvas- vagy bantangbőrrel vannak bevonva, s erős inakkal átkötözve: ezen pajzsok lágy, rostos s igen nehezen törhető fából készülnek, s az átkötözések által oly szilárdságot nyernek, hogy a legsúlyosabb parangütésnek és leghevesebb szumpitanlökésnek is sikerrel állnak ellen, különösen azért, mert ezeknek szétforgácsolása teljesen ki van zárva. Az érdekes és eredeti festések kókuszdió-olajban megtört növényi festékekkel vannak festve s minthogy lemoshatlanok, époly tartósak, mint más olajfestmények. A szép piros színt drachenanedvből, a sárgát gyömbérből, a barnát gyömbér és feketeszínből, a feketét éretlenül kiégetett kókuszdióhéjból, a fehérét a *Ficus religiosa* nedvéből (kissé arecadióval keverve), újabbán kréta- és mészből készítik. A festés a pajzs belső oldalán mindig szabad és jól látható, a külsőn azonban gyakran emberhajjal van teleaggatva. Régebben csak a megölt ellenség haját tűzték a pajzsra győzelmi jelként, most azonban már a természetes halállal kimúlt emberek haját is felhasználják e célra.“

A pajzsok festészetének összehasonlító vizsgálata bizonyossá tette, hogy a dāmonképek a tegeyviselőnek védőszellemei; ilyen dāmonpajzs a khinaiaknál is van (tigris- vagy sárkánypajzs) hol minden közember kap ilyet: minthogy khinaiak Borneo szigetén mindig jelentékeny számban vannak, nem lehetetlen, hogy a dāmonokkal való diszitést a dayakok ezektől vették kölcsön, minthogy e pajzsfestéseknek néhány kétségtelenül khinai elemük is van (így a Jin és Jang-szimbolok). A dāmontorzarczok pedig egész Khina-, Japán-, Indiában és a keletindiai szigetvilágban megvannak, valamint a nagy agyaras torzarczok is nemcsak a balineziai rakszaszákra jellemzők, mert a dayakokon kívül Khinában is megvannak: mindazonáltal, noha a dayak pajzsfestményekben sok a khinai elem, e pajzsfestmények mégsem egyszerű kopiák, hanem ha külsőleg befolyásolt is, mégis a maguk bizarr kiállításukban teljesen sajátos s valódi dayak művészeti szellem termékei.

A mű harmadik része a technikai művészetekkel foglalkozik. Ezek sorát Hein a szöveget leírásával nyitja meg. Tárgyalva azok készitési és alkalmazási módját, diszitésükre nézve megállapítja, hogy azok kizárólag egyenesvonalú geometriai alakok, leginkább a rhombos és deltoit formákkal.

Az idegen befolyás azonban nem jelentéktelen. A dayak szarongszövet szegélydisze határozottan papua eredetre vall, de azt a dayak a maga eredeti

egyéni művelésével modifikálta. A dayak szírátok díszítése pedig csaknem teljesen azonos az indiai (Delhi) női fejkendők díszítésével. — A különböző fonatok a legérdekesebb és legönállóbb díszítéseket mutatják, ilyenek a gyékények, melyeken ülnek, mások, melyeken esznek, ilyenek a kosarak és kalapok. A díszítés ismét kizárólag geometriai, de most kizárólag görbe (kör-)vonalas. A külföld hatását Hein itt is kimutatja, az üllőgyékények díszmárait Celebeszből, az evőgyékényeket Szumatrából, a hajóorr-díszítést Uj-Guineából, sőt egy törtokk díszítését Széchenyi Béla gróf keletázsiai gyűjtése alapján, Tibetből mutatja be rajzokban, de mindezeknél a dayak formailag fejlettebb, majd a kivitelben ügyesebb — Mig az eddigi tárgyakat a geometriai díszítés pontos betartása jellemezte, — a fa-, bambus-, szarú- és csontmunkák, sokkal könnyebb, szabadabb, több görbés arabeszkeket mutatnak. A botok, furulyák, lándzsanyelek, bambuszedények, dobok, pipák, sírfák stb.-ről vett azon sorozat, melyet Hein ezekből közöl, a legegyszerűbb elemektől a legritkább s legbonyolultabb változatokig mutatja az átmeneteket, s mindez oly biztos kézzel, az anyaghoz való oly alkalmazkodással, oly gondtalan könnyedséggel van odavetve a tárgyakra, hogy míg egyik csoportjuk valódi kaligrafikus problémákat, másik részük a legbámulatosabb ornamentikai stenogramokat képezi. Az anyag és szépség oly tropikus bősége tárul elénk, „melyhez hasonló az egész conventionális ornamentika történetében nincsen.“ Az összes e nemű díszítések alapmotívuma a görögből már jól ismert ösmotívum: a kyma, a hullám. Hein sorozatosan mutatja ki, hogy az egyszerű hullámvonal kettőződéséből (108. l.) mint fejlődnek ki a szebbnél szebb maeanderek. Némely motívum azonban itt is idegen eredetű, p. o. az egymásba kapaszkodó s egymásba nem folyó csigavonal, valamint ezeknek levelekkel — tehát növényi elemekkel — való kiegészítése, mely Szumatra-, Khina-, Uj-Guineában is előfordul, de különösen Uj-Zeelandra jellemző. Hasonlóan idegen eredetű a khinai Jin- és Jang szimbolumokból — melyek alapalakja egy önmagába bezárt csigavonal — átvett és tovább fejlesztett díszítés, mely ép oly kimeríthetetlen, mint az emberiségnek a két nem egyesülése által való szaporodása, melyet a Jin-Jang épen symbolizál. — Borneo szigetén kitűnő vas is lévén, a dayakok vaskovácsolással is foglalkoznak; Hein különösen a mandau-kardokat tette tanulmánya tárgyává s ezek sajátjait a csilagos és görbevonalu (spiralis) díszítést állapította meg. — Az agyagiparból a legfontosabb a dsávet-edények csoportja, melyek ép oly tisztelet tárgyai Borneon, mint 10 év előtt Erdélyben a régi sárga és kék zománczos kancsók s melyet a szarvakkal és agyarakkal ellátott négy sárkánnyal való díszítés rendkívül jellemez. E szent edények jelentőségét ugyan ma már a dayak nem tudja, de a khinai források a történelem folytán pontosan rámutatnak, hogy azok Khinából származnak át még a X. század körül Fukienből s megváltoztatták a temetkezési szokásokat, melyeknél Khinában ez edények nagy szerepet játszottak.

A tárgyi leírás utolsó fejezete foglalkozik a tatuálással és az ennél használatban levő díszítésekkel. Ez utóbbiak főelemei a textil-díszítésekből kerülnek ki, tehát úgy az egyszerű geometriai sorok schemájából, valamint ezeknek a szabad gördületű C és S formájú díszítésekkel való egyesítéséből állanak.

A díszes munka bezáró fejezete Borneonak a khinaiakkal való érintkezéseit tünteti fel a történelmi adatok alapján, s nyomon követi azon eseményeket, melyek az arab, hindu és khinai befolyást, illetve a dayak művészet arab, hindu és khinai elemeinek beszivárgását — rendszeren a vallásokkal karöltve — megmagyarázzák.

A munka többi része függelék számba megy; magába foglalja a 10 tábla magyarázatát, rajzonkint, a művészeti csoportok szerint és végül tárgyankint; majd azon muzeumok jegyzékét, melyek az anyagot szolgáltatták (köztük a budapesti M. N. Muzeumot is); majd a használt forrásmunkák jegyzékét (köztük Xantust is) végül a minden szót megmagyarázó bőséges tárgyi indexet betűrendben, mely a munka jelentékeny része s a maga nemében kitünő mester-műszótár.

A mintaszerűen beosztott, rendkívüli nagy anyag összehasonlításán alapuló s fényes kiállítású díszmű kétségkívül a keleti népies művészetek egyik legfontosabb forrásmunkája, s p. o. a M. N. Muzeum híres borneoi gyűjteményeinek tudományos feldolgozása Hein munkája nélkül s nem annak alapján el sem képzelhető.

Dr. Jankó János.

TÁRSULATI ÜGYEK.

I. Jegyzőkönyv a „Magyarországi Néprajzi Társaság“ 1892. október 25-én d. u. 5 órákor, a M. T. Akadémia földszinti üléstermében tartott rendkívüli közgyűléséről.

Jelen vannak: Xántus János elnök, Dr. Jankó János, ez alkalomra felkért jegyző; továbbá: Nagy Géza, Bobula János, Csorba Ferencz, Dr. Gopcsa László, Kunos Ignác, Simonyi Zsigmond, Dr. Pósta Béla, Simonyi Jenő, Kuzsinszky Béla, Goldziher Ignác, Király Pál, Váczi János, Dr. Katona Lajos, Asbóth Oszkár, Asbóth János, Beniczky Attila, György Aladár, Baróti Lajos, Káldy Gyula, Nagy Miklós, Herrmann Antal, Lindner Ernő, Dr. Alexi György, Némethy Géza, Dr. Jancsó Benedek, Pápai Károly, Dr. Sebestyén Gyula, Bayer József, Brózik Károly, Strausz Adolf, Borovszky Samu, Vikár Béla, Réthy László, Dr. Szendrey János, Dr. Sármai József, összesen 37 tag.

Elnök megnyitván a gyűlést, felolvassa a múlt közgyűlésre vonatkozó előterjesztését, melyből kitűnik, hogy a május 7-iki közgyűlés határozatképtelen volt; amiatt azonban, hogy a közgyűlés mégis megtartott, az elnök eljárását semmiféle vád nem érheti.

Herrmann Antal felszólalása után, mely szintén oda irányult, hogy az elnök teljesen korrektül járt el,

György Aladár indítványára

a közgyűlés tudomásul veszi elnöknek a múlt közgyűlésre vonatkozó előterjesztését s kimondja, hogy az elnök eljárását a kifogásolt közgyűlés vezetését illetőleg is correctnek tartja s az elnök Xántus János úr beleegyezésével elhatározza, hogy az elnöki megnyitót nem nyomatja ki.

2. *Elnök* kéri a közgyűlést, méltóztassék a május 7-én felolvasott elnöki, titkári, pénztári és könyvtári jelentéseket, valamint a pénztárvizsgáló bizottság jelentését, melyek azóta az „Ethnographiá“-ban is megjelentek, felolvasottaknak tekinteni s azokat elfogadni. Elfogadtatnak.

3. *Elnök* kéri a közgyűlést, hogy a magyarországi néprajzi társaság választmánya által f. évi február havában kiküldött kilenczes bizottság munkálatait elfogadni s a bizottságnak és különösen Herman Ottó előadónak buzgósgáért köszönetet szavazni s nekik a felmentést a májusi közgyűlésig történetekre nézve megadni méltóztassék.

A kilenczes bizottság munkálatait a közgyűlés elfogadja s úgy a bizottságnak, mint Herman Ottónak köszönetet szavaz.

4. *Elnök* kéri a közgyűlést, hogy az alapszabályokra és az ügyrendre vonatkozó javaslatokat az újból alakuló választmánynak tanulmányozásra azon utasítással adja ki, hogy a jövő évi tavaszi rendes közgyűlésre határozati javaslatot terjesszen be.

Elfogadtatik.

5. *Elnök* kéri a közgyűlést, hogy a május 7-iki közgyűlés személyi határozataiból gróf Csáky Albin tiszteleti taggá választását magáévé tegye és megerősítse,

közfelkiáltással helyeslőleg elfogadtatik.

6. Ugyanezen alapon *György* Aladár indítványára

a közgyűlés egyhangúlag megerősíti Xántus János tiszteletbeli elnökké való megválasztását is.

7. *Elnök* kéri a közgyűlést, hogy a folyóirat szerkesztésével az ujonnan megválasztandó titkárt és a választmány által megválasztandó szerkesztőt bízva meg oly utasítással, hogy még a jelen évben 1 v. 2, összesen 5 ívrő terjedő füzetet készítsenek elő s azt az elnökkel és pénztárossal együtt választott budapesti nyomdában, a választmány által megerősített szerződés értelmében kinyomassák.

Elfogadtatik.

8. *Elnök* kéri a közgyűlést, hogy utasítsa a pénztárost, hogy a hátralékos tagdíjakat hajtssa be, a megjelenő füzetek mellé taggyűjtő íveket mellékeljen, melyekben kiteendő az is, hogy a jelenlegi s legközelebbi közgyűlésig belépő tagok három évig csak az eddigi tagdíjat (3 frt) tartoznak fizetni.

Elfogadtatik.

9. *Elnök* kéri a közgyűlést, hogy Herman Ottó azon előterjesztését, mely a társaság ügykezelésére vonatkozik, a választmánynak bizottsági vizsgálat útján való elintézés végett adja ki azon utasítással, hogy a f. évi május 7-től mostanig működő egész tisztikar működéséről, a tavaszi közgyűlésnek a tisztikar felmentésére vonatkozó véleményes jelentést nyújtson be. *Goldziher* és *Brózik* a vizsgálatot ellenzik. *György* Aladár Herman Ottónak pénzbeli dolgaira és intézkedéseire kér felmentést.

A közgyűlés ezek alapján, a fentebbiek mellőzésével, utasítja a választmányt, hogy a május hóban tartott közgyűlés óta mostanig fennállott tisztikar és választmány működéséről s általában a társaságnak ez idei tevékenységéről a jövő közgyűlésre jelentést adjon be.

10. *Elnök* kéri a közgyűlést, hogy miután a társaságnak jelenleg budgetje nincs, határozzon ez irányban is.

A közgyűlés a májushavi közgyűlésen megállapított költségvetés alapján indemnyt szavaz meg.

11. *Elnök* jelenti, hogy beérkezett hozzá Herman Ottó, Herrmann Antal,

Katona Lajos és Réthy László lemondó levele; továbbá jelentés arról, hogy a Smithsonian Institut részéről társulatunknak könyvek érkeztek s végül, hogy az erdélyi magyar színészet száz éves jubileumára meghívót kaptunk.

A lemondások a májusi közgyűlés határozatainak érvénytelensége következtében tárgytalanoknak tekintetnek; a többi ügyeket pedig a közgyűlés a választmányhoz utasítja.

12. *Elnök* ezután jegyzőkönyvhitelesítőkül György Aladárt és Nagy Miklóst, számvizsgálókul Király Pált, Réthy Lászlót és Pápai Károlyt ajánlja. Megválasztattak.

13. *Elnök* a tisztikar és választmány választására kéri fel a közgyűlést, melyet e czéllból a választásokra felfüggeszt; a szavazatszedő bizottság elnökül György Aladárt, tagjaiul Vikár Bélát és Dr. Katona Lajost kérvén fel.

14. A választás megejtetvén, szünet után György Aladár felolvassa a választási jegyzőkönyvet, mely szerint a következők választottak meg. *Elnök*: Gróf Kuun Géza. *Alelnökök*: Dr. Török Aurél és Dr. Munkácsi Bernát. *Titkár*: Vikár Béla. *Jegyző*: Nagy Géza. *Könyvtárnok*: Dr. Jankó János. *Pénztárnok*: Dr. Borovszky Samu. *Választmányi tagok*: Asbóth János, Asbóth Oszkár, Erődi Béla, Kiss Áron, Kunos Ignác, Br. Nikolics Fedor, Réthy László, Szendrey János, Szily Kálmán, P. Thewrewk Emil, Tialios György, Baróti Lajos, Brozik Károly, Goldziher Ignác, Herrmann Antal, Huszka József, Káldy Gyula, Pápai Károly, Popovics István, Szathmáry György, Czambel Samu, György Aladár, Kurz Sámuel, Nagy Miklós, Katona Lajos, Király Pál, Pulszky Ferencz, Alexi György, Lindner Ernő, Strausz Adolf.

Örvendetes tudomásul szolgál.

15. *Goldziher* indítványára

a közgyűlés elhatározza, hogy Herman Ottónak lelkiismeretes, önfeláldozó munkájáért jegyzőkönyvi köszönetet szavaz s erről őt jegyzőkönyvi kivonatban értesíti.

16. *Vikár Béla* indítványára

a közgyűlés Herrmann Antalnak a társaság érdekében kifejtett eddigi buzgó működéséért jegyzőkönyvileg köszönetet szavaz.

Több tárgy nem lévén, elnök a gyűlést bezárja.

K. m. f.

Xántus János. mint a közgyűlés elnöke.

Jegyzette: Dr. Jankó János.

Hitelesítették: György Aladár, Nagy Miklós.

II. *Választmányi ülés* 1892. okt. 25-én (*György Aladár* elnöklete alatt).

E választmányi ülés *Káldy Gyulát* megbizta, hogy társulatunkat az Erdélyi Színészet Százéves Jubileumán képviselje. Ugyanakkor a folyóirat szerkesztésével Dr. Jankó Jánost és a titkárt bizza meg, végül az elnök ez idő szerinti távollétében ügyvivő alelnökül Dr. Munkácsi Bernátot kéri fel. A választmányi ülés többi tárgyai folyó ügyek és a rendkívüli közgyűlés határozatainak végrehajtására vonatkozó intézkedések voltak.

III. *Felolvasó ülés* 1892. nov. 5. (*Dr. Török Aurél* elnöklete alatt.) A felolvasó ülés tárgya volt: Dr. Goldziher Ignác: „Az összehasonlító vallástudomány néprajzi vonatkozásairól.“ (E füzetben közöljük.)

IV. Választmányi ülés 1892. nov. 5. (Dr. Török Aurél elnöklete alatt.) Felolvastatik Gróf Kuun Géza elnök levele, melyet alább egész terjedelmében közlünk. A választmány, továbbá Asbóth János orsz. gyül. képviselő elnöklete, alatt 3 tagu bizottságot küld ki, hogy gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. k. Miniszter ö nagyméltóságának a társaság diszelnökévé való megválasztásáról szóló diszoklevelet adja át. A választmányi ülés többi tárgyai folyó ügyek és az „Ethnographia“ szerkesztésével kapcsolatos ügyek voltak.

V. Felolvasó ülés 1892. decz. 10. (Dr. Munkácsi Bernát elnöklete alatt.) A felolvasás tárgyai: Dr. Halász Ignác: „A lappok családi életéről“ (Közölni fogjuk.) Dr. Katona Lajos: „Egy palóc ballada“ (Közölni fogjuk.) Istvánffy Gyula: „Képek a palóc népeletből.“ (E füzetben közöljük.)

VI. Gróf Kuun Géza elnök úr levele.

Igen tisztelt Választmány!

A „Magyarországi Néprajzi Társaság“ rendkívüli közgyűlésének határozatáról szóló f. évi október 28-án keltezett értesítést kezemhez véve, megválasztásomért meleg köszönetemet fejezem ki a választó közgyűlésnek, igen tisztelt elnökének s jegyzőjének, a választók mindegyikének, és szíves üdvözlétemet a magyhivatású társaság igen tisztelt ujonnan választott tisztviselőinek és választmányának.

Hunfalvy Pál és Xántus János után egy oly nagyjelentőségű társaságnál, milyen a magyarországi néprajzi, elnökséget elvállalni, bizony nehéz feladat még akkor is, ha az új elnökre nem az előbbieket mértéke alkalmaztatik s ezen feladattal szemben érzem igazán tehetségeim s erőim fogyatékos voltát s e nehézség még fokozódik magánkörülményeim kényszere által. Az engem annyira megtisztelő választást, melyet sem a Néprajzi Társaság sajátos működése terén, sem a közélet és tudományos irodalom más terein szerzett érdemek nem indokolnak, fájdalom! csak feltételesen fogadhatom el, úgy mint azon esetben, ha különösen egyelőre, jellese a jövő évben, az ujonnan választott két igen tisztelt alelnök minden elnöki teendőikben távollétem alatt kelyettesítnek s társaságunk közgyűlése s választmánya ebbe teljesen belenyugszik. Kérem az igen tisztelt választmányt az engem annyira megtisztelő elnökség elfogadásához kötött ezen feltételemet tanácskozás alá venni s mindenek előtt és mindenek felett tekintettel arra, a mit társaságunk érdeke és tekintélye megkíván, határozatukat meghozni. A jövő év nagy részét s valószínűleg legnagyobb részét külföldön kell töltenem azon millenniumi forrásmunka érdekében, melynek egy részével a m. tud. Akadémia történettudományi bizottsága megbízott.

Melyek után maradtam kiváló tiszteletem kifejezése mellett az igen tisztelt választmánynak alázatos szolgája

Maros-Némethiben, 1892. nov. 1.

gr. Kuun Géza.

VII. Dr. Török Aurél alelnök úr levele.

Mélyen tisztelt Választmány!

Midőn a M. Néprajzi Társaság első alelnöki tisztségére való megválasztásomért ezennel legőszintébb köszönetemet kifejezem, legyen szabad részemről is bizonyos óhajokat a Tekintetes Választmány ítélete alá bocsátani.

Mindenekelőtt hő óhajtásom, hogy édes hazánkban a néprajzi buvárlat minél többoldalúlag műveltség és hogy az iránta való érdeklődés társadalmunk minden rétegében egyaránt életerős gyökereket verjen. Minthogy pedig hazánk néprajzi felderítése egy oly tudomány-művelődési feladat, a melynek teljesítése már amaz állami szerepünknel fogva is, a melyet a többi európai népcsaládok körében jelenleg elfoglalunk, saját jó hírünk érdekében fekszik, s a melyet a művelt külföld tőlünk elvár — hisz nagyhirű hazánkfia Hyrtl ezelőtt már egy emberöltővel hazánkra mint egy „ethnographische Musterkarte“-ra hivatkozott. — ekként mindnyájunknak kötelességévé vált, hogy kiki tőle telhetőleg e fontos nemzetművelődési feladat teljesítésében részt vegyen.

E nemzetművelődési feladat fogantatba vételét ez idő szerint a M. Néprajzi Társaság vállalván magára, társaságunk kebeléből kell kiindulnia ama mozgalomnak, a melynek előbb-utóbb minél szélesebb körökre kell áttérjednie. De hogy ennek a lehetőségé valóban is biztosítsassék, mindenek előtt rendszeres működésre van szükség. Mindenkoron számot vetve a tényleges helyzettel, s mindenkoron szem előtt tartva a külső körülmények változatosságát, mindenekelőtt a működés vezérelveinek a helyességéről kell megbizonyosodnunk, hogy azokat minden adandó alkalommal és a külső tényezők minden változásával szemben helyesen és gyakorlatilag is czélarányosan alkalmazhassuk. Mindez pedig folytonos óvatosságot és megfontoltságot igényel. De ha e kettős szellemi fegyverrel fölvertezzük magunkat, úgy igaz, hogy előre is már mindennemű vérmes reményekről le kell mondanunk, de másrészt biztosítva leszünk, hogy időbeli kedvezőtlen mozzanatok munkásságunk rendszerességét és nyugodtságát nem fogják megzavarhatni. Ama egyszerű igazság, melyet Darwin az összes élők világának életfolyására nézve: „a fokozatos fejlődés elve“ (the principle of gradual development) alakjában kimondott, a szellemi világ életére is egyaránt érvényes. Emez elv értelmében a természetben a legnagyobb alakok is a legszerényebb eredetre vezethetők vissza, s így ez igazság mély jelentőségétől áthatva: nemcsak, hogy egyszerűen be kell hogy érjünk a mi mostani egyszerű és szerény működésünkkel, hanem azt is okvetlenül be kell látnunk, hogy valószínűleg még sokáig ily egyszerű és szerény kereten belül kell működésünket berendeznünk, hogy a további fejlődés biztosítsassék. És ennek a tudata fog erőt nyújtani, hogy mindenkoron bárminő akadálytal szembezállhassunk. A legnagyobb akadály, a mely a M. Néprajzi Társaságra ez idő szerint nehezedik, a súlyos pénzügyi helyzet, a melyből kibontakoznia társulatunknak elengedhetetlen legfőbb erkölcsi kötelessége. Ez idő szerint azt, a mit „akarunk“, teljesen háttérbe kell szorítanunk a mögé, hogy mit „tehetünk“. Mindennemű pénzügyi kiadásunkat a legszigorubb határok közé kell szorítanunk, minden pénzbe kerülő külső diszességtől óvakodnunk kell s minél egyszerűbb és szegényesb alakban jelenik is meg folyóiratunk a külvilág előtt, annál nagyobb legyen törekvésünk a külső alakosság fogyatékoságát a belső tartalom gazdagságával pótolni. Igaz, hogy ekként nem mindjárt az első nyomban nyerjük meg a közönséget, de ha a kitartásban el nem lankadunk, a czél elérése, habár lassabban is, de egészen biztosan be fog következni. És ha majd a szükséges anyagi eszközökkel rendelkezni fogunk, úgy bizonyára arra is lesz gondunk, hogy diszesebb és költségesebb látványossággal egybekapcsolt előadásokat,

valamint díszesen kiállított folyóiratot is nyujthassunk érdeklődő közönségünknek. Ekként vélem társulatunk külső alakiségának fokozatos fejlődését elérhetni.

A mi pedig társulatunk belső, azaz tudományos működésének a fokozatos fejlődését illeti, a következő stadiumokat látom magam előtt.

Nyelvészeti alapon kezdődvén nálunk a tudományos néprajzi buvárkodás a minek alapját dicső emlékü Hunfalvy Pálunk „Magyarország Ethnographiája” című munkájában vetette meg, ez alapot továbbra is mind extensive, mind pedig intensive művelnünk kell: minthogy pedig a nyelvészet csak egyik oldalát érinti a nagy problémának, a nyelvészeti alapot a tárgyias néprajzzal ki kell szélesítenünk, a mire nézve Hermann Ottó volt elnökünk, a kit mi mély sajnálatunkra éppen jelen helyzetünkben olyannyira nélkülözünk, a szerencsés iniciatívát megadta azzal, hogy társaságunkat a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályával bizonyos szervei összefüggésbe hozta. Így tehát ma már a nyelvészeti buvárkodáson kívül a legfőbb gondunkat a tárgyias néprajzi buvárlatokra, és első sorban a Nemzeti Múzeum ebbeli gyűjteményeinek tudományos feldolgozására, valamint népszerű ismertetésére kell fordítanunk. És ha e kettős irányban a mozgalom már megerősödött, a néprajz kiegészítésül hazánk embertani, felette bonyolult problémájának nagy szabásban való művelésére kell áttérnünk, s éppen mind eme célok elérésére társaságunk kebeléből kell kiindulnia a mozgalomnak, hogy egy magához a nemzethez méltó nagy épületben egyesíttessenek a Nemzeti Múzeum néprajzi s a Tud. Egyetem embertani gyűjteményei, mert legjobb meggyőződésem szerint csakis akkor, ha egy megfelelő helyiségben a nyelvészeti és művelődéstörténeti munkák könyvtárával párhuzamosan berendezett néprajzi és embertani külön Múzeummal fogunk rendelkezni, leszünk egyszersmind képesek ama feladatot megoldani, a melylyel a nemzet saját magának tartozik s a melyet a művelt világ tőlünk el is vár.

A mi végre társaságunk belső életét illeti, szem előtt tartva társaságunknak tisztán tudományos jellemét és célját, lehetőleg mindennemű szűkéségtelen és időt fecsemlő parlamentáris működéstől óvakodjunk, vezérelvünk lévén: „in necessariis unitas, in dubiis libertas, sed in omnibus caritas.”

Ime ezek amaz óhajaim, a melyeknek tekintetbe vételét a tekintetes Választmánynak ajánlom.

A mélyen tisztelt Választmánynak kész szolgálja

Budapest, 1892. november 5.

Dr. Török Aurél, alelnök.

A Magyarországi Néprajzi Társaság pénztárába befolyt tagsági díjak:

1889-re: Dr. Bereczky Endre, Kőbánya. Dr. Berghoffer József, Fiume. Elischer József, N.-Szeben. Földes János, Arad. Lill Tivadar*. Lyka Miklós. Dr. Versényi György, Kőrmöczbánya.

1890-re: Dr. Bereczky Endre, Kőbánya. Dr. Berghoffer József, Fiume. Dischka Győző, Pécs. Elischer József, N.-Szeben. Filtsch József, Földes János, Arad. Huszka József. Lill Tivadar. Lyka Miklós. Polyák János Sz.-Cseh, Dr. Versényi György, Kőrmöczbánya.

1891-re: Alberti község. Ambrózfalva község, Apátfalva község. Aradi Kölcsey-egyesület. Bartal Antal, Haraszi. Belóczy Sándor, Késmárk. Dr. Bereczky Endre, Kőbánya. Ifj. Berger Sámuel, Nagyvárad. Dr. Berghoffer József, Fiume. Bilák Sándor, Kövesliget. Burián Pál, Szempez. Dischka Győző, Pécs. Elischer József, N.-Szeben. Fail Gábor, Makó. Filtsch József. Földes János, Arad. Freyler Gyula, Kőbánya. Dr. Gerecze Péter, Pécs. Hermély Győző, Kőrmöczbánya. Huszka József. Dr. Illéssy János. Gr. Keglevich Gábor, Egreskátá. Kőváry László, Kolozsvár. Dr. Lázár Gyula, Kolozsvár. Lehoczky Tivadar, Munkács. Lill Tivadar. Lyka Miklós. Margitai József, Csáktornya. Dr. Mártonffy Lajos, Kolozsvár. N.-Majláth község. Pécsi Eötvös-önképzőkör. Pojlák János, Sz.-Cseh. Réthy Lipót, Arad. Réthy Viktor, Arad. Gr. Széchenyi Béla. Szinnyei József, Kolozsvár. Télyf Iván. Tellecsky Riszto, N.-Kikinda. Vasskó Gyula, Pozsony. Dr. Versényi György, Kőrmöczbánya. Gr. Wickenburg. István, Fiume.

1892-re: Alberti község. Ambrózfalva község. Apátfalva község. Aradi Kölcsey-egyesület. Asbóth János. Bajai áll. tanítóképző-intézet. Balassa József Székesfehérvár. Balássy Ferencz, Maklár. Balázs Ferencz, Hosszúfalu. Barabás Samu. Bartal Antal, Haraszi. Baumgartner Alajos. Békefi Remig, Pécs. Bellosits Bálint, A.-Lendva. Belóczy Sándor. Késmárk. Dr. Bereczky Endre, Kőbánya. Bilák Sándor, Kövesliget. Bodola Sándor, S.-Sz.-György. Burián Pál, Szempez. Christian Antal, Pancsova. Csányi Andor, N.-Szalonta. Csopey László. Dr. Czirbusz Géza, Léva. Elischer József, N.-Szeben. Fail Gábor, Makó. Farkas Sándor, Szentes. Filtsch József. Földeák község. Földes János, Arad. Gályasi Imre, Zombor. Dr. Garda Samu, N.-Enyed. Dr. Gerecze Péter, Pécs. Dr. Giesswein Sándor, Győr. Hodossy Béla. Sárospatak. Horváth János. Ónod. Huszka József. Dr. Illéssy János. Jacobi Jakab, Pánczélceh. Dr. Kégl Sándor. P.-Sz.-Király. Gr. Keglevich Gábor, Egreskátá. K.-Királyhegyes község. Kmetykó József, H.-M.-Vásárhely. Kónya József, Léva. Kovács Sándor, Szászváros. Kőrmöczbányai Toldy-kör. Kötse István. Kőváry László, Kolozsvár. Kuliszeky Ernő, M.-Óvár. Dr. Lázár Gyula, Kolozsvár. Lehoczky Tivadar, Munkács. Lele község. Lill Tivadar. Losonczy áll. főgym. tanári könyvtára. Lyka Miklós. Maksay Zsigmond, Pécs. Margitai József, Csáktornya. M.-Csanád község. Miklovicz Bálint, H.-M.-Vásárhely. N.-Majláth község. Nagy-szombati érs. főgymnasium. Nagyvárad kir. jogakadémia. Dr. Némethy Géza. Pécsi Eötvös-önképzőkör. Piski-telepi áll. népiskola. Pityáros község. Podhradszky Lajos, Besztercebánya. Pojlák János, Sz.-Cseh. Réthy Lipót, Arad. Réthy Viktor, Arad. Rodosavljevics Dragutin, Pancsova. Rozsnyói kath. főgymnasium. Sepsí-sz.-györgyi polg. fiúiskola. Sümegi reáliskola. Gr. Széchenyi Béla. Télyf Iván. Tellecsky Riszto, N.-Kikinda. Thallóczy Lajos, Bécs. Thury József, Halas. Dr. Varga Bálint. Vasskó Gyula, Pozsony. Dr. Versényi György, Kőrmöczbánya. Dr. Wagner Lajos. Pozsony. Gr. Wass Béla, Sz.-Gotthárd. Gróf Wickenburg István, Fiume. Wieder Gyula, Gyulafehérvár.

* A mely név után helynév nincsen, oda Budapest értendő.

Uj tagok

(az 1892. okt. 25. választmányi ülésen elfogadtak):

Dr. Ágh Timót, cziszt. r. pap, főgymn. tanár, Pécs.

Dr. Varga Bálint, tanár, Budapest.

Gróf Vass Béla, Szt.-Gothárd, u. p. Czege.

Özr. gróf Pálffy Sándorné, Gernyeszeg, u. p. Sáromberke.

Harmath Luiza, Moson, u. p. Nyárad-Szereda.

Kmetykó József, főjegyző, H.-M.-Vásárhely.

Római kath. tanítóképzőintézet, Győr.

Orlay Antal, honv. min. fogalmazó, Budapest.

(Felkérjük mindazon t. tagtársakat, kiknek czime esetleg hibásan jegyeztetett fel, sziveskedjenek a javításra vonatkozó óhajukat levele czélon a titkári hivattall (Budapest, IV., Magyar-utca 22.) tudatni.)

TARTALOM.

A) Közlemények:

I. <i>A titkár</i> : Társaságunk t. tagjaihoz.	297
II. <i>Xántus János</i> : A Magyar Nemzeti Muzeum Néprajzi osztályának története s egy indítvány jövőjét illetőleg.	298
III. <i>Herman Ottó</i> : Magyar pásztoemberek remeklése (15 képpel) . . .	310
IV. <i>Dr. Jankó János</i> : Közlemények a Magyar Nemzeti Muzeum Néprajzi Tárából. Első sorozat: Halászlati eszközök. 1. Uj-Zeeland. (7 képpel)	321
V. <i>Beledi P. Miksa</i> : Keleti motívumok egy nyugoti mesében.	326
VI. <i>Goldziher Ignác</i> : Az összehasonlító vallástudomány ethnographiai kapcsolatai.	335
VII. <i>Istvánffy Gyula</i> : Képek a palóc népéletből.	
VIII. <i>Wlislockiné Dörfler J. Anna</i> : A kalotaszegi néphit köréből	362

B) Irodalom:

A borneoi dayakok művészetéről. <i>Hein A. R.</i> nyomán <i>Dr. Jankó János</i>	367
---	-----

C) Társulati ügyek:

I. Rendkívüli közgyűlés. 1892. okt. 25.	371
II. Választmányi ülés, 1892. okt. 25.	374
III. Felolvasó ülés, 1892. nov. 5.	374
IV. Választmányi ülés, 1892. nov. 5.	374
V. Felolvasó ülés, 1892. decz. 10.	374
VI. Gróf Kuun Géza elnök úr levele	37
VII. Dr. Török Aurél alelnök úr levele.	3

A kiadásért felelős: Földes László
a Magyar Néprajzi Társaság főtitkára
Eredeti kiadásról készült változatlan utánnyomás
Minden jog fenntartva

Külföldi terjesztés:
KULTURA KÖNYV- ÉS HIRLAP
KÜLKERESKEDELMI VÁLLALAT
BUDAPEST 62
P. O. B. 149

This book is a reproduction of the original, published
in Budapest

All rights reserved
General Distributors:
KULTURA Hungarian Trading Company
for Books and Newspapers
BUDAPEST 62 P. O. B. 149
Hungary

Printed in Hungary 1971
Statistikai Kiadó Vállalat, Nyomdaüzem – 135771

